

Sz. Lukács Imre

Magyar gulág

Lektorálta:
Dr. Ilia Mihály

ISBN 963 85747 1 2

B & T
Kiadja a Bába és Társai Kiadó, Szeged

SZEGED
1997

„Megpusztejtatott a vidék, sírt a föld, mert megpusztejtatott a búza és meggyaláztatott a bor és megbetegült az olaj és meggyaláztatott a szántók, ordejtottanak a szőlő őrizői a gabonán, boron és árpán, mert elveszett a mezőnek aratása... Uram, tehozzád üvöltök, mert a tűz mögöttem a kietlennek drágalátosít és a láng meggerjesztette a vidékeknek minden fáit.”

(Huszita Biblia)

A nyári éjszakában jól lehetett látni a falusi házakat, udvarokat, a poros utcákat. Sehol sem égtek már a villanyok, csak az utcasarki póznákon világolt egy-egy gyenge körte. A kutyák csaholása megszűnt, békésen pihent a vidék.

Az égen ragyogtak a csillagok, s a Hold nagy, hideg tányérja sem hiányzott. A csendben még a fák sem mozdultak, lombjaikkal betakarták az álmukat.

A falu szélére épült hajdani csendőrlaktanyában - ahol a rendőrőrs fészkelte -, kivételesen nagy volt a nyüzsgés, a lőtás-futás. Az udvaron, az épület mögötti Vásártéren néhány ponyvás katonai teherautó, motorkerékpár, dzsip, Pobjeda és Zil személygépkocsi várakozott, távolabb lovas szekerek sorakoztak, államvédelmis katonák és rendőrök ültek rajtuk, parancsra várva. Éjfél után magas, szikár férfi jelent meg a rendőrőrs bejárati lépcsőjén, s a szalutáló Fillér Gábor törzsőrmesternek ennyit mondott: - Parancsot végrehajtani!

A kocsik a kockaköves országútra gördültek, felzúgtak a motorok, s az éjszakai csendet megtörte a lázas buzgalom. A kutyák vadul felugattak. A kövesúton trappolni kezdtek a lovak, s a patkócsattogások, a szekérsörgések és a feltúrázó, köhögő motorok szétrázták az éjszaka idilljét.

Az államvédelmisek és a rendőrök körbefogták a falut, megszállták a kijelölt utcákat, zörgették a rolettákat, ablakokat, feszítették az ajtókat, a kapukat. Az öreg gyógyszerész, Józsa Bálint kapuján is irtón dörömböltek. Álmosan kapta magára köntösét, felgyújtotta a villanyt, az udvarit is, s érthetetlen dünnögéssel nyitogatta az ajtókat, az utcai kapuhoz ballagott, ahonnan hangokat hallott.

„Már megint sürgős eset, csak nem a végét járja valaki? - gondolta ásitás közben. - El se szenderedtem, máris ugranom kell, de minek ekkora felhajtás, hogy megsüketülni?”

A kémlelőnyíláson motozott, majd félig kábán az álmodástól megszólalt.

- Mit akarnak?

- Maga Józsa Bálint?

- Igen, kérem, de ez nem indok arra, hogy az éjszaka kellős közepén kizörgessenek az ágyból. Megtudhatnám végre, minek zavarnak?

- Kaput kinyitni, vagy betörjük!

Az öreg rosszat sejtve eltolta a reteszt, nem mert ellenkezni a szigorú, parancsoló hanggal. Egy fekete képű őrmester lépett hozzá, dőlt belőle a pálinkaszag és az arcába ordította: - Vegye tudomásul, hogy ki van telepítve! Ezt írja alá!

- És ha nem? Tiltakozom ellene! - lépett vissza a ház irányába, de az álmodás azonnal kiszállt a szeméből.

- Akkor is visszük! - vigyorgott az őrmester.

Józsa úr tétova mozdulatokkal levetette köntösét, pizsamáját, fehér inget, szürke nyári öltönyt vett fel, ami oda volt készítve az íróasztal mögötti szék karfájára, mellényzsebében láncon csüngött az aranyóra. Fekete, puha cipőt húzott az alacsony, cérnavekony férfi, miközben elfojtott indulattal megjegyezte.

- Remélem, felöltözhetem, nem pucéron cipelnek. Úgyis imádom a felvonulásokat.

- Szereti vagy nem, az a maga dóga. Csomagot vihet az útra, semmi mást, a kocsit az utcán vár, de mi osztán nem segítünk. Egy óra múlva indulás.

- Sokáig szól a meghívásom?

- Amíg a másvilágra nem ír - kezdett idegeskedni az őrmester a kérdegetésektől, amelyekhez nem szokott hozzá.

- Minek pakolásszak akkor? - rakta zsebre pénztárcáját s lapos pillantásokkal mérte a fegyvereket, sárgás szeme összeszűkülte, keskeny résnek tetszett. Igen megrettent a gorombaságtól, de méltósággal próbált viselkedni, simogatta gyér kecskeszakállát, és rövidre nyírt, ősz hajszálakkal tarkított apró feje meg-megrándult.

- Megtudhatnám, egyáltalán hová visznek? - remegett meg a hangja.

- Nem lát a szemtől? - lobogtatta meg az orra előtt a kitelepítéstől szóló határozatot az őrmester -, aláírja, hogy Kormón tölti el hátralévő éveit.

- Eszem ágában sincs aláírni!

- Ne hepciháskodjál már, értsél a szóbul! Kormón fogsz megrohadni!

- Az legalább nincs távol - válaszolt a patikus, és szerette volna, ha humorosnak tetszik, legalább palástolhatja megrendülését. Érezte, hogy a gyomra görcsbe rándul, s vizelhetnékje támadt. - És miért?

- Pofa be, eleget ugattál már!

Józsa Bálint ettől úgy megrettent, hogy alig látta a szépen berendezett szobát, a nehéz ólomkristályokat, a barokk bútorokat. A hirtelen izgalomtól és a félelemtől összegörnyedt, a lábát keresztbe rakta, a homlokát kiverte a verejték, és félreérthetetlen mozdulatokkal babrált nadrágja nyílásán.

- Ki akarok menni.

- Csak nyugodtan, a gatyába ne tedd, félremenni még van idő - vigyorgott a fekete bajuszú, olajos képű Bari Ödön, s az angolvécébe kísérte. A patikus magára akarta húzni az ajtót, de a rendőr őrmester összevonta sűrű szemöldökét, az arca eltorzult, és egy erőteljes rántással sarkig tárta a fehér ajtót, jól láthassák, hogyan végzi dolgát az öreg. - Éberség is van a világon - mondta kajánul Bari, miközben dobtáras géppisztolyát a patikusra szegezte.

Józsa Bálint kezét mosott, mint akinek az indulásig rengeteg az ideje, végignézett a rendőrökön. A köpcös őrmester ismerősnek tűnt, egészen biztos, hogy a patikájában megfordult.

- Hiszen én ismerem magát - fordult hozzá -, láttam nem is egyszer. Csak a nevét, kérem, azt látja, nem tudom.

- Nékem nincsen nevem, te vinnél bűdös! Megérthetnéd vigre, kitelepítettünk a vagyondobul. Vigé a burzsuj világnak.

A gyógyszerész tekintetével zavarodottan és tanácstalanul körbepásztázta a szobát, álla alá tette kezét, s azon gondolkodott, mire is lehetne legnagyobb szüksége a jövőben, miközben szórakozottan motyogta: - A Kitelepítő kitelepít...

- Ki ám, hogy a hamut is mamunak mondd! Néked papolhatok, csak nem érted, tán meg is kergültél már egy kicsit? A jó mód vette el az eszedet? Pakolj, mert nincs már sok idő! - s hogy az öregember nem kapkodott a különböző tárgyakért, úgy bámult rá, mint valami csodabogárra.

A rendőrök csak álltak a szobában, az ajtónál, semmihez sem nyúltak. Józsa úr annyira megzavarodott, hogy téblábolt a perzsaszőnyegeken, bele-belesimített szakállába, s nem tudta elszánni magát, hogy hamarjában mit is csomagoljon. Tehetetlennek érezte magát, majd az íróasztalához lépett, iratokat szedett elő, s a könyvei között babrált.

Végre felnyitotta barna utazó bőröndjét, beleszórt néhány apróságot, fehérneműt, gyógyszereket, de az ékszereit nem merte a rejtékhelyről előszedni, tanácstalanul és idegesen topogott a gazdag berendezésű lakásban. Majd hirtelen ötlettel a homlokára csapott, indulni akart a másik szobába, de a cigány erőlyesen rászólt.

- Elég a szarakodásból, indulunk!

- Még nem telt le az egy óra...

- Elhallgass, te vén bűdös! Kezelísbe vegyelek? - lóbálta meg a géppisztoly tusát.

A kapuban várakozó lovas kocsihoz nyomták, s a derékba taszították. Akkor már bánta, hogy ruhaneműt és ékszert nem kapkodott össze, úgy érezte, prédára hagyta a vagyonát. A szótlan kocsis mellett bajuszos rendőr gubbasztott.

A lovak trappolni kezdtek a nyári éjszakában. A patikus jól látta, hogy az egész utcát államvédelmis katonák őrizték. Hamarosan az állomásra érkeztek, ahol már javában tartott a berakodás. Emberek szaladgáltak különböző holmikkal, rakodtak a tehervagonokba, jószágokat, bútorokat, ágyneműket, ki mit hozott magával. A vonat eleje már zsúfolásig megtelt a más vidékről kitelepítettekkel, s valóságos dulakodás kezdődött a helyekért. A gyógyszerész barna bőröndjével a vagon sarkába kucorodott és imádkozni kezdett.

A különvonatot államvédelmisek, farkaskutyás rendőrök, civil ruhás nyomozók őrizték. A hangzavarban és pánikban szekerek nyikorogtak, újabb és újabb teherautók érkeztek emberekkel zsúfoltan. Néhány asszony csendben sírdogált, néhány pedig a gyermekét csitította. A patikus meglátta a tömegben Fillér Bandinét és fiát, de nem akart hinni a szemének.

„Lehetetlen - gondolta döbbenet -, hogy őket is bántják. Legalább a férje is itt lenne és élvezné ezt a túlárado szeretetet.”

Fillérné Major Terike, aki a vörös színű tehenüket az őket szállító szekérhez kötötte, s dunnát, párnát, öblös vesszőkosarakat rakott a derékba, most feladogatta a kisebb holmikat, Bandikát is feltolta gyorsan a vagon belsejébe, majd a szállítómunkások egyikéhez fordult.

- Sándor, vigye meg a hírt az uramnak - mondta elnehezülő tekintettel és a vagon ajtajából figyelte, hová hajtják fel a tehenüket. Közben folyamatosan érkeztek a kiközösítettek: Fekete Attila a lányával, Váradi Mihály nagygazda családja, aki eljárógatott a Major-házba, a kovácműhelybe. Most mind elérték egy kis piszkos helyen. Alig dobálták be csomagjaikat, a tagbaszakadt Jós Sándor bátran odalépett a vagonajtóhoz és azt mondta: - Még ma megkeresem a férjét, Terike, ez olyan biztos, mint a halál.

A fiatalasszony jól látta, hogy a falu napszámosa zöldesszürke kabátot, elmosódott színű anyagból készült inget, szürkére mosott nadrágot és bakancsot viselt. Mélyen ülő szemével idegesen pislogott, maga mögé nézett, közeledik-e valamelyik egyenruhás.

- Köszönöm - szólt elfúló hangon Fillérné, miközben rádöbbsent, talán sohasem látja többé a férjét, a napszámosukat is utoljára. - Mondja meg azt is, hogy jól vagyunk, ő meg óvatos legyen, mert nagyon keresték - s mintha utolsó szalmaszálba kapaszkodna, nem vette le szemét Jós Sándorról.

Akkor ért hozzájuk Bari Ödön, akinek az indulattól eltorzult az arca, s fenyegetően rántotta le válláról géppisztolyát.

- Eredj innét - kiabálta a napszámosnak -, mert lövök!

- Lősz ám az öreganyádat!

- Tágulj, ha mondom, osztályidegenekkel tilos povedálni!

- Hiszen ezek itt születtek - morogta Jós Sándor, és arrébb lépett a vagonról, aminek behúzták az ajtaját. - Erőltess meg azt a tyúkeszedet - morogta távolodva -, hogy lennének idegenek?

- Ne szítsd tovább a hangulatot, mert pórul jársz! Nem köhögök kétszer, beváglok közéjük, hogy nem kapsz több levegőt.

A homályos vagonban Józsa Bálint nem háborgott. Előző élete, kiváltságos viszonyai végállomáshoz érkezett. Összekucorodott a piszkos marhavagonban, ahol a többiek rendezkedtek, vagy összetörve maguk elé meredtek.

A különvonat elindult, elől-hátul géppuskás őrkkel.

A patikus unta már az állandósult lármát, sirást-rívást, a szüntelen cihelődést. Barna bőröndjét ölébe fogta, és azon babrált, majd kezével intett Feketééknek, hogy nem ismerik egymást, aztán mereven a sarokba bámult.

„Mi vár rám? - gondolta. - Reszkethetek és félhetek. Nem herdáltam, az a bűnöm? Csinálhattam volna másként, dorbézolva, nőkre szórnival pénzt, és koldusként éljenezni a fordulatnak. Én szerettem a vagyonomat. Lehet, hogy Szibériába visznek? Ezekről minden kitelik, a vagonajtót ott nyitják ki és akkor, amikor akarják. Nem is tiltakozhatom, ki hallja meg? Kit érdekel? Süket a világ, csak a haptákozókat boldogítja, még talán az isten is becsukja a szemét szegényében.”

Elnézett a társai felett. Lehunyta a szemét, látni sem akarta ezt a csúfságot, kivetettséget. Maga elé képzelte a csillogó-villogó gyógyszerárat, a porcelánok, az üvegek, a tégelyek és a tisztaság harmóniáját. Ajka kicsit szétnyílt, s az alacsony kis embert a szutykos marhavagonból a múltjába emelte az emlékezete. Ott ült hófehér köpenyében a pénztárgép mögött - fehér ing, fekete nyakkendő, vasalt nadrág, fekete lakkcipő -, s unalmában kibámult a poros utcára.

Mezítlábas gyerek köszönt félszegen, foltos ingben, elkoszolódott nadrágban, kezén az olaj nehezen eltüntethető nyomaival. Pénzt tett a vastag, ellipszis alakú üvegre. Drága orvosságot kért, s egyik lábáról a másikra állt.

- Kinek viszed, a kovács Majoréknak? Nekik?

- Igen, patikus úr - mondta az inas Fillér Bandi.

- Szereted őket?

- Szeretem.

- Ki beteg? Az a szőke copfos kislány?
- Ő - pirult el a fiú. - Süt, mint a kályha, a doktor urat már háromszor hívtam.
- Sajnálod?
- Sajnálom, mert szeretem.
- Elveszed feleségül? - játszott kitaróan Józsa úr. - Lehet, hogy éppen neked szánják, ha már annyira szereted.
- El - mondta a cselédházakból való gyerek, s boldogan igyekezett a medicinával.

A patikus most elszégyellte magát azon a régi játékon. Mellette szipogott az a valamikori szőke kislány, akiből valóban Fillérné lett, akinek a lakodalmában még ő is táncolgatott.

„Istenem - gondolta -, talán még értem is kár, de ezek a fiatalok, mikor és miben vétkezhetek? Kinek ártottak? Egy-két meggondolatlanságért ide jutnak? Akkor a földieket is hozhatják utánuk, csak legyen elég vagon, kiüríthetik az országot. Utazzanak! Valaki mindig utaztat minket.”

Fütyögött a vonat, elhanyagolt földeken, kemény vidékeken döcögött. Az őrjöngés lassan alábbhagyott a vagonban.

- Patikus úr - Fillérné barnaképű fiát simogatta -, az urammal mi lesz? Mondjon már valamit!
- Mi lenne? - csapkodott ingerülten az öreg -, örülhet, hogy nem csípték nyakon.
- Szabadon maradhat?
- Ki élhet ma itt szabadon? Talán még a kopasz király sem, neki is parancsolnak.
- Utánunk hozzák apukámat is?
- Talán - bólintott bizonytalanul. Nézte a szép nőt, a fiúkat, és még szomorúbb lett. - Szerencsés esetben.
- Legalább öt békén hagynák, ha minket megvert az isten.
- Az Úristen gyakran hibázik, de édesapánk még rajta is túltesz.

A fiatalasszony lekucorodott, félresimította fia haját a homlokából és megcsókolta. Férfjére gondolt és szeméből kiesett a könnye.

„Hol lehet most? - gondolta. - Megszakad érte a szívem.”

Amikor értük mentek a rendőrök, Bandit keresték legelőször. Major István és a felesége nem szerepelt a kitelepítési listán, de Fillérért tűvé tették az egész házat, kutatták a szekrényben, kiszórták a ruhákat, benéztek az ágyak alá, a padlásra, az ólakba, még a kovácsműhely udvari ajtaját is kinyitatták, nem akarták elhinni, hogy nincsen odahaza.

- Hol van? Hová lett? Hol bujkál? Mikor jön haza? - záporoztak a kérdések, de Terike csak egyet hajtogatott:
- Budapestre utazott, hogy tegyenek végre igazságot az ügyében, vegyék vissza a pártba!

A rendőrök eleinte somolyogtak, de Fillérné Major Terike olyan állhatatosan és szemrebbenés nélkül hazudott, hogy kezdték elhinni a szavát, s attól kezdve nem ordibáltak vele, hagyták, hogy több csomagot is elkészítsen, még a tehenüket is a kitelepítéshez rendelt szekér saroglyájához köthette.

A bajuszos rendőr Bandikát kérdezte.

- Hová ment az apád?

Az asszony megdermedt, tömpe ujjait belevágta a tenyerébe, vastag orra kitágult, sebesen vágott az esze, segítenie kell a gyerekeknek, különben az urát is elkaphatják.

- Na hiszen, jótól kérdezi - hadarta -, mikor ő a tyúkokkal elaludt.

- El se búcsúzott tőled? - makacszkodott Szabó őrmester.

Fillér Bandika álmosan és értetlenül, már felöltöztetve cipelt egy kis batyut a kocsizhoz, dacosan kivágta: - Dehogynem! Még meg is csókolt.

- Azt is mondta, hogy hová megy?

- Dolgozni.

Terike akkor felkapta a fiát, hűvös volt még az éjszakai harmatban, egy vastag, bolyhos kendőt csavart a vállára, kerek arcát a gyerek világos hajába fúrta, megpuszilta, majd a szekérderekba emelte, a csomagokra.

- Jóasszony - mondta a rendőr őrmester gyanakodva -, nehogy azt higgye már, hogy átrázott minket, mint szél a budi ajtót. Lesz még ennek folytatása! Értve?

Megindult velük a szekér.

Most visszazötytyent a valóságba, a vonatkerekek kattogása szétverte az emlékezést, s tisztán értette, mit beszélnek a vagonban.

- Falhoz állítanak bennünket? - kérdezte a vastag hangú Váradi Mihály. - Ezekről kitelik.

- Akkor nem bajlódnának ennyit.

- Szibériába visznek - legyintett Fekete Attila, a volt csendőrtiszt. Kopott, színehagyott egyenruhájában peckesen ült a batyukon. Mellette gyönyörű lánya, Ibike, aki nyeles fésűjével fekete haját elmerengve igazgatta. Nem törődött a lármával, kis kézi tükrében nézegette magát.

- Nekik a vagyonunk kell, mi meg éhen veszünk.

- Hiszen már mindenünket elszedték - méltatlankodott idős Váradi Mihály -, akkor az életünkre miért törnek? A vagyonunkat elzabrálták büntetlenül. A sorsunkkal is rendelkeznek, nincs beleszólásunk, de legalább a gyerekeket kímélhetnék. Micsoda világ ez, ki mondja meg nekem - mutatott göcsörtös ujjával a gyógyszerészre. - Senki? Majd megmondom magam: ez egy szar világ, és messzire bűzlik.

- Mindig üldöznek itt valakit - tartotta fel a kezét Józsa Bálint, s az ujjain számolta -, vörös-csillagos, sárgacsillagos, darutollas, vagyonos, fehér vagy vörös, egy a lényeg, hogy üldöz-hessenek! Nem nyughatunk, amíg el nem pusztulunk, míg ki nem irtjuk önmagukat, nehogy más csinálja helyettünk.

- Mit várt ezektől? - kérdezte élesen Fekete Attila. - Hiszen maga tanult ember, a korbácsolóinkat is ismeri.

- Titeket is. Ezért nincsenek illúzióim. Itt mindig törlesztett valaki, közben meg véres lett a keze.

- Igazi országot akartunk, az elorzott területeket visszaszerezni.

- A mi országunk olyan, mint a mese: Hol volt, hol nem volt, talán már nem is emlékezünk rá.

- Szépet és jót akartunk, legalább maga ne feledje!

- Így kezdődik. Néhány percmemberke ordibálni kezdi, hogy elromlott a világ, majd ő megteremti az igazit; bort, búzát, békességet kínál a tenyerén, amikor meg nyeregbe ér, korbácsot mutat.

- Nem igaz, hogy jót akartunk?

- A világ már ezer éve elromlott, s azóta valamennyi megváltása balul sült el. A fene se érti miért, fene bele az egészbe.

- Nem osztom a nézetét, patikus úr. Nem vagyunk mi hitványabbak másoknál, csak a körülményeink alakultak szerencsétlenül.

- Meg a kolompszó, fiam. Meg a fel nem készült mesemondóink.

- Most majd más lesz, élvezheti a kedvére. Meg se állunk az orosz elvtársakig.

- Azért vágtad magad díszbe? A mundér mutogatása nem a legokosabb ötlet. Most aztán igazán nem az!

- Emelt fővel nézek szembe velük.

- A lányodról se feledkezz meg! Élhetne ő is vidámabb napokat, igazán megérdemelné. És én is élni szeretnék, ha lehetséges, fene bele, hogy milyen tehetetlen az ember.

- Mindig a legjobbat szeretné.

- Az anyahasban volt a legvidámabb, de megszülettünk, és egyre keservesebb, elviselhetlenebb helyzetekbe sodródunk - bölcselkedett a gyógyszerész.

- Elpusztítanak - idős Váradi a szakállát simogatta -, az idők vége közeledik. Amikor már elszedik a földet, elszedik a házat, végrehajtó költözik a padlásokra, akkor befejeződik.

- Túl is élhetjük apám - mondta Váradi és lázas fiához hajolt. Hatalmas kezével Fillérnére mutatott. - Az effélének sokat köszönhetünk.

- Éhes vagyok - szólt anyjának Fillér Bandika, s megrángatta vastag szoknyáját.

- Várj, amíg megérkezünk!

- Hová?

- Azt mondták, Kormóra visznek.

- Ott lesz ennivaló?

- Nem tudom, de éhen mégsem halhatunk - tördelte kezét a fehér arcú asszony, s a homlokán meggyűrődtek a ráncok.

- Semmit se hoztál, édesanyám, hát kenyeret se hoztál?

- Nem emlékszem, hová tettem - tépelődött Fillérné Major Terike. - Azt se tudom, hol áll a fejem.

- Hiszen akkor éhen halok!

A zöld karton kendőjű fiatalasszony a lepedőkbe kötözött holmokban turkált, s megigazította a dunnát. Majd maga elé meredt, s gyűrögette a kezét. Aztán hirtelen Bandikához fordult.

- Feküdj le inkább, gyöngyöm! Aludjál! - csókolta meg. - Látod, Misike is elalszik.

- Nagyon éhes vagyok! Szomjas is - pityergett a fiú.

- Elhallgass már! - kiáltott indulatosan, de ettől elszégyellte magát, és engedékenyebben hozzátette: - legyél türelemmel! A katonaládába tettem ennivalót - csapott tenyérrel homlokára Terike -, milyen szerencse, hogy elhoztuk.

- Hitler szalonnát is?

- Egy parányit.

- Hű, de jó, porciózzál nekem!

Az asszony előszedte a kopott katonaládát az ágynemű közül, felnyitotta a tetejét, kis szelet kenyeret nyiszált le és hozzá papír vékony gyümölcsízt.

- Több nincs - zárta le a ládát. Lekucorodott a fia mellé, apró falatokra vagdosta a kenyeret, lekvárt, és nézte, hogy a csillogó szemű gyereke behabzsolja.

Amikor megállt a szerelvény, kinyitották a vagonajtót. Előtte ott termett egy géppisztolyos kiskatona, és szigorúan őrködött.

- Lemehetek vízért? - kérdezte Fillérné, és elsimította homlokából a haját, szomorú pillantását az egyenruhásra vetette.

- Az szigorúan tilos!

- Szomjasak vagyunk!

- Én is.

- Gyerekek vannak velünk.

- Adja ide az edényt! - intett a strázsa. Fillérné és Váradiné lenyújtotta a kannáját. - Az egyik is elég, osszák majd el!

A katona, mielőtt a kúthoz ment, rájuk tolta a vagonajtót.

- Ajjaj! A dolgunkat se végezhetjük? - nyelvelt a megtermett Váradi Mihályné, amikor megkapták a friss vizet.

- Dehogynem, a sarokba húzódnak és teliteszik a vödört.

Fillér Bandika megivott két kannafedő vizet. Az anyja is töltött magának, aztán továbbadta a kannát.

- Férfiak kiszállni! - ordította Bari Ödön. - Egyenes vonalba sorakozó!

Üggyel-bajjal kászálódtak le a vagonokból. Józsa Bálint a sínek között megállt és meglepetten tapasztalta, hogy egy ütött-kopott állomáson vesztegelnek, néhány satnya akácfa és csomóba hordott, megrozsdásodott vasúti sín mellett.

„Itt bármi megeshet - gondolta -, eltűntetnek egy csomó embert, és a meszesgödörbe lökik. Megtanulhatták már a legjobb módszereket. Menekülés közben ugye...”

- Mozgás, mozgás, szarjankók! Egyenes vonalba igazodjatok a sín szélénél! Minden ötödik kilép!

- Kezdődik a bolhacirkusz - morogta Fekete Attila, és elmosolyodott, hogy a mellette álló Józsának kellett előre lépnie.

- Most mi lesz? - fordult hátra félelmében a patikus. - Mit akarnak tőlünk? Tömegmészárlást rendeznek? - s érezte, hogy lábszáran meleg folyik.

- Jobb arra nem gondolni.

- Miért pont engem? Hiszen, még hasznomat is vehetnék.
- Ahhoz nem értenek, azt hiszik, ha a föld alá nyomnak bennünket, nem lesz több bajuk az életben. Nem tudnak távlatokban gondolkodni.
- Mi se igen - mordult Váradi Mihály -, arra már nincsen lehetőség. Pedig megmutathatnánk nekik.
- Olyan kövérek vagytok, hogy zsír csepeg belőletek. Még mindig a vírünket szipolyozzátok? Dolgozni meg elfelejtettetek, de lesz gondom rátok, megtanultok kesztyűbe dudálni. Irány a síncsomó, öt méterrel távolabb rakni!

Cipelték a nehéz vasakat.

Józsa Bálint roskadozott a teher alatt, reszketett az ina és a tűző napon szakadt róla a verejték. Szégyenérzeténél csak a félelme volt nagyobb, attól tartott, hogy megaláztatásban részesül, nem bírja sokáig a cipekedést és büntetést. Laposakat pislantott a géppisztolyos katonákra, enyhe utálkozással meredt elkoszolódnod, rozsdafogta tenyerére, és minden percben azt remélte, vége szakad az értelmetlen és fölösleges kinszenvedésnek.

A vagonok elé állított sorfal nem mozdulhatott, előtte Bari Ödön peckesen sétált fel-alá. Aztán szembefordult az emberekkel, szétrepesztett lábbal megállt, élvezte a helyzetét. Magasra emelte a géppisztolyát és kiadta a parancsot.

- Énekeljetek! Akinek kedves az élete, az énekel.
- Nem panaszkodhatunk, ez egy muzsikális cigány - motyogta Fekete Attila -, hamarosan jókedvet csinál.
- Mit sutyorogsz ott, tán előénekesnek jelentkezel?
- Csak a zsoldárokat ismerem, én ugyanis vallásos nevelést kaptam.
- Majd a temetiseden eldanolom. Most azt fújjátok utánam:

„Új háborút, könnyek árját,
Rablók, fasiszták csinálják!
Várjuk, hogy üssön az óra!
Lesújt öklünk a támadóra!

Marx-Engels jár már előttünk,
Sztálin és Lenin a békénk,
Győzelmet harcol ki öklünk,
És békében él a világ.

Lányok-legények halljátok hát,
Lassan a kürtszó együvé hív,
A Föld minden tájáról jön már a nép,
Új harci dalt zeng a szív.

Döng a Föld, merre lépsz,
Száll a dal, víg, merész,
Még a vén Föld is velünk énekel,
Tűzben, vízben, köztünk Sztálin,
Mindig győznünk kell.”

- Itt is velünk van Sztálin Jóska? - súgta Fekete Attilának Váradi. - Micsoda körültekintő gondoskodás!

- Neki köszönhetjük az utazást, az nem vitás.

A vonat elejéről sípszó harsant.

- Beszállás!

Egymást lökdösve, taszigálva másztak fel a vagonokba. Mielőtt az ajtót rájuk csukták, Józsa patikus megvető pillantást küldött a vasúti síncsomókra.

„Ezt jól elintéztük - gondolta -, feleslegesen és értelmetlenül cipekedtünk, nagyobb a rendetlenség, mint amikor hozzákezdünk. Akkor mire kellett az egész, miért csináltatták velünk? Fene az észbe! Analfabéták és hóhérok játékszerei lettünk?”

Zötyögött velük a vonat. Egy tyúk hirtelen kotkodálásba kezdett, a Váradiék kutyája felugrott, és rávetette magát. A rikácsolásra és a hangzavarra a lázas beteg Váradi Misike felébredt, bal kezében egy mézeskalács-lovat tartott és pisilni akart. Hiába fordította az anyja a sarokba, s húzta elébe a vödröt, nem sikerült a művelet.

- Nem tudok így! - panaszolta.

- Nyomjad erősen!

- Akkor se jön!

Öreg Váradi billegett-tántorgott oda. Elhessentette a menyét, a vödröt lábával a sarokba tolta. Kigombolta a sliccét. A fojtó melegben is birkabőrből készült ködmönt viselt, sűrű, barna haját félre fésülte, hegyes szakálla előreugrott, s a sok szőrzetből csak alacsony homloka, mélyen ülő, krumplivastagságú orra látszott.

- Tudod-e, hogy csináljuk a zsidókkal?

- Nem - rázta fejét bágyadtan az unokája.

- Keresztbe pisilünk, és akkor meghal egy.

- Igazán meghal?

- De mennyire! Tartsd csak szépen te is a fütyit, hogy a vödörbe hordjon!

- Jóra tanítja - dűnnyögött Józsa úr -, s éppen idejében. Mintha nem hallotta volna az előbbi kifakadásomat: ezer éve gyilkolgatjuk itt egymást, nekünk háború sem kell hozzá, elég egy szikra is, egy rossz indulat. Sohasem tudunk megbékélni magunkkal, csendesebb időkben is kitaláljuk a módját az elkorcsosulásnak és a megsemmisülésnek.

- Miért? Milyen rossz fát tettem a tűzre? No milyet? Azt mondtam, amit az apámtól hallottam

- fektette le unokáját a pokrócokra. - Nem kell attól szívбайosnak lenni.

- Csak a következményeitől.

- Teszek én arra egy csomót. Meg mindenre. Oda a birtokom, oda a becsületelem, oda a megélhetésem, és akkor még ne is beszéljek? Nocsak, hogy kibújt a szög a zsákból. Inkább ezen a rosszcsont kölykön segítsen, ne az ezer évet emlegesse! Mire megyünk vele? No mire? Meg a nagy magyarsággal is?

- Kapott gyógyszert?

- Maga keverte neki a kotyvalékot.

- Attól meggyógyul.

- Mikor? Ha a másvilágra érkezünk? - markolta meg a patikus zakóját, de megszégyenülten el is engedte a következő pillanatban.

A vonat erőtlenül araszolt, ódivatú gyászkocsiként. Nem füttyengetett. Hatalmas fák sátora takarta az állomást, gyenge fény hullott a kavicsokra. A sínek két oldalán rendőrök, államvédelmisek örködtek. Döccentek a tehervagonok. Marhabőgés hangzott, puli vakkantott, mozdony köhécselt. Nem igyekeztek a leszállók, nem is dörömböltek. A Váradiék kutyája vonítani kezdett.

A rendőrök elhúzták a vagonajtókat.

- Kiszállás! - kiabálták.

Riadt emberek kászálódtak lefelé, asszonyok, gyerekek, hangtalanul. Lassú mozdulatokkal emelgették a batyukat, a vasúti sínek mellé ejtették, újabbakért fordultak, gyerekeket ültettek rájuk, akik tágra nyílt szemmel figyeltek.

Zsákokat, ládákat, bőröndöket, kosarakat cipeltek, jószágokat rakodtak. Toporzékoltak a lovak, a malacok röfögtek. A hajnali költözködés háborús menekültek sorsát idézte.

Se panasz, se tiltakozás nem hangzott el. Különös viszony teremtődött a kitelepítettek és kitelepítők között, magyarázkodás, sírás, könnyörgés nélkül értették egymást, megbízható érzés tájékoztatta őket: a félelem.

A puskák nem mozdultak. Az örök mereven strázsáltak a helyükön, vállukra vetve viselték fegyverüket, némelyikük farkaskutyát tartott pórázon. A kötelesség-szolgálat fegyelmével várakoztak: s éberén figyeltek.

A messziről, közélről érkezők nem fürkészték őket, sunyi pillantásokat sem eregettek. Leginkább háttal fordulva dolgoztak, mégis sejtették, mit csinálnak az örök, mozdulnak-e, vagy parancsolnak a fejük intésével. Láthatatlan, erős kötelék fűzte sorsukat közössé: a hatalom és a kiszolgáltatottság.

Egy vékonyarcú, hegyes orrú és szürke öltönyű fiatalember, cérnavékony feleségével együtt a vasúti kocsiból leemelt egy puffadt öreget, s a sínek mellé tették, a széttapodott, földbedöngölt kavicsokra. Azonnal rakodni kezdtek, pokrócokat, bőröndöket, kosarakat, edényeket és ágyneműt lökdöstek le a vagonból. A nyomorék öltönyének mellényzsebéből órát húzott elő, megnézte a pontos időt, majd nagy fejét ide-oda mozgatva felmérte helyzetét. Térdén közelebb csúszott a rendőrkökhöz, és kitartóan mustrálgatta őket.

- Hát ezt a törpét hunnan hoztátok? - bökött felé Bari géppisztolyával -, még azt hiheti, hogy cirkuszban van.

Senki nem nevetett. Idős Sajtos Flórián visszafordult, közelebb araszolt a csomagokhoz, a csomóba verődött sorstársaihoz.

A gyerekek eldőltek a csomagokon. Föléjük hajoltak az anyák, helyet igazítottak a hirtelen készített batyukon, ágyneműkön. Suttogtak. Nem törték meg a kínos, megalázó szertartást. Öreg Váradi Mihály ölében aléltan feküdt Misike. Fillér Bandika az anyja szoknyájába kapaszkodott.

Lovak, tehenek, malacok, szekerek szaporodtak a téglavörös színű raktárnál. Nem csaptak nagy zajt, terjedelmes árnyékok mozogtak a poros földön. Az állatok meg-megrázták magukat, idegesen dobbantottak, a házörző ebek céltalanul futkostak. Egy rendőr oldalba rúgta az egyiket, szűkülve menekült az vissza a kivert karavánhoz. Tanulta a rendet.

- Menetoszlopba sorakozó! - kiáltotta a törzsőrmester.

- Hiszen ez meg az unokabátyád, kisfiam - kapta szája elé a kezét Fillér Bandiné. - Micsoda helyen találkozunk? Vannak még meglepetések!

Összeverődtek. Kisebb kölykök zsúfolódtak össze a szekereken, a gyaloglásra képtelen öregekkel, az erősebbek és a felnőttek nehéz fejjel lépkedtek a kerekek után. Az állig felfegyverzett és farkaskutyás örök éberén kísérték őket, hátul és kétoldalt.

A kövesút szegélyén japánakácok sorakoztak. A néma falu még aratási álmába süppedt, virradat ült a templomtornya hegyén. Mentek, vonszolódtak a kiközösítettek, még messzi út volt előttük, Kormó-pusztá. Nem tudhatták, hová igyekeznek.

A kemény földeken satnya kalászosok, ritka kukoricások, reményzöld rizstáblák díszlettek. Vízszaga volt a határnak.

„Mi várhat ránk Kormón? Nincsen ott se bolt, se iskola, még házak sincsenek - gondolta Terike -, csak a pusztaság. Mit csináljak, hogy a gyerekemnek baja ne legyen? Mitévő legyek? Gábor talán segíthetne, mégis csak törzsörömester, s a férjem egyetlen testvére.”

A parancsnok szaporán lépkedett. Bizalmatlanul nézegette a hosszúra nyúlt sorokat, fürkészte az útszéli árkokat, a ritka cserjéket és akácfákat, baj ne történjen, rendkívüli esemény, ennyi család elűzve otthonából mégsem lehet egyakaraton, ájtatos szándékkal.

„Alkalomra vár, s rögtön meglép az ügyesebbje. Jóval kezd, nekem nem lesz hiányom, az étellel felelek érte, különben nyakamba vetik gyorsan a kötelet - gondolta, és megnyirkosodott tenyerét nadrágjába törölte, a busa fejű, hosszúkarcsú, vastag ajkú Fillér Gábor. - Szétszaladhatnak, oltári cirkusz keletkezne, annyian vannak, hogy ítéletnapig keresgélhetnék őket. - Kerek szeme megéledt, feszesebbre fogta fegyvere szíját, erősebben figyelte a kiszolgáltatottakat. - Hová lehetnének? Nincsen már földjük, házuk, engedelmeskednek, jobban járnak, mint akik meglépnek, s bajt csinálnak a családjuk fejére. Okosabb túrniük. Az öcsém családja hogyan kerülhetett ide? Ki érti ezt? Hiszen még párttitkár is volt, mégis ide jutott? Mi lehet vele, miért nincs a fiával és a feleségével? Mit süthettek rá megint?”

Álmosan, elcsigázottan, érthetetlen fásultsággal előre nyomakodott a menet. A sorból nem maradoztak el. Némelyek a szekerek oldalához fordultak vizelni, a gyerekek a mozgó kocsiról pisiltek, vagy a saroglyára kucorodtak. Jól idomultak a helyzetükhöz.

Józsa Bálint alig vonszolta magát, a hosszú gyaloglás felemésztette fizikai erejét. Azon gondolkodott, egyszerűen leül a földre és pihen keveset, de ahogy hátratekintett, meglátta, hogy a feketeképű örmester a sor végénél halad. Sőhajtott inkább, és a foga között szűrte a szót.

- Itt van ez is? Már-már hiányzik.

- Mint egyeseknek a sárga csillag!

Valamelyik szekérről harsány kakaskukorékolás hangzott, a Váradiék kutyája vakkantott párat rá, majd mintha puskából lőtték volna ki, elnyújtott testtel a szántóföldre vágatott. Rövidet kerepelt egy géppisztoly.

Idős Váradi, aki a kocsin gubbasztott, ölébe vonva unokája fejét, halkán morogta.

- Nocsak, megkezdődött a vadászat?

A fia megtorpant, fogát csikorgatta dühében, s elnyújtott pillantással figyelte, hogy házörzőjük fájdalmasan nyüszt és vonaglik néhány pillanatig. Felesége visszarángatta a menetoszlopba.

- Ne bomolj, Mihály!

Fekete Attila régi cimborájával Nemes Áronnal egy sorban haladt. Mellettük Ibike.

- Vér nélkül bizony ez nem megy.

Egy öreg istálló, állandóan folyó kút, hosszú csatorna, azon túl rizsföldek, egy különálló, több szobás épület, ez volt a puszta. A menet megtorpant.

- Megérkeztünk - kiáltotta Fillér Gábor. - Emberek, gyerekek balra, szekerek, lábas jószágok jobbra! Még a kutyák is. Nyomás, ne tetvéskedjenek!

- Hol lesz a szálláshelyünk? - kérdezte a patikus.

- Az ólban. Sok jó ember megfér kis helyen is.

- Nem tetszett eltéveszteni? - méltatlankodott a kisöreg.

- Egyesével sorakozni! - ugrott elő Bari Ödön -, aki belép a kastélyba, lefekszik, és nem mozdul.

- Tiltakozom az ilyen bánásmód ellen. Az állatoknak külön a sorsa, kéremalásson!

- Tiltakozz csak, de mindjárt alulról szagolod az ibolyát!

- Mozgás, az anyátok jó istenit! Kapkodjátok magatokat!

Hamar eldültek a csupasz földön, pokrócot terítettek magukra, összehúzódtak. A fegyveresek betelereltek mindenkit. Fillér báva őrszemeket állított a csatorna-partra, s a dűlőútra, néhányan pedig az eltulajdonított jószágokat az állami gazdaságba hajtották.

A rendőrök a különálló épület vaságyaira telepedtek, lefeküdtek, aludni próbáltak néhány órát. A parancsnok meggörnyedve gubbasztott az ajtó előtt, géppisztolya ölében hevert, s elégedetten pillantott a tömött ólra, feladatát teljesítette.

„Nem emberevők ezek - gondolta töprengve -, s elég bajuk van. A tábort berendezzük, élhetnek, dolgozhatnak, halhatnak, az a sorsuk.”

A társai békésen szuszogtak.

Józsa Bálint somfordált ki legelőször az ólból. Tétovázott, szakállát simogatta, álmélkodva hunyorgott a vérvörös napra, majd a csatornához indult, és az oldalához kucorodott. Onnan a kúthoz somfordált, a vályúba mártotta a kezét és az arcára vizet lötytyintett.

- Hé, te míregkeverő - intette magához az érkező Bari -, vidd azt a kast az ól bejáratához!

Aztán felrikkantotta a tábort, és kiadta a parancsot.

- Minden igazolványt, iratot, minden éles szerszámot a kosárba lökni! Nyomás, amíg szípen mondom! Keressétek csak; bicskát, kést, ollót, borotvát, szögeket kihordani, hogy kárt ne tegyetek magatokban!

Egymás után tolongtak a kitelepítettek. A rendőrök már a bejáratnál álltak, farkaskutyákkal és gumibotokkal. Kétszer üritették ki a kosarat.

Akkor Fillér törzs. a következőket mondta.

- Azért kerültek ide, mert a társadalomnak ez az érdeke. Lesz ennivaló, akik dolgoznak, nem halnak éhen. Itt élnek le az életüket, arra készüljenek, iskolát, boltot nyitunk, a bölcsőtől a koporsóig mindent megkaphatnak. Munka van, aki szeret, az dolgozhat, s aki élni akar, az dolgozik, a kutyafáját. Ehhez tartsák magukat! Először is budít ásnak, mert mégis kultúr-emberek vagyunk. Körülkerítik a tábort, hogy el ne szökhessenek, elkészítik a főépületet, ahol mi kényelmesen berendezkedhetünk. Mégsem kívánhatják, hogy ne érezzük jól magunkat! A

megszólítás ezentúl: sorstárs! Nincs atyafiság, sógor-komaság, mindenki egyenlő, megtanulhat jól és öntudatosan viselkedni.

Megéledt a tábor. Az asszonyok lavórral a kúthoz telepedtek, mostak, mosakodtak, néhányan a csatorna partján gödröt kapartak, a tetejére lábast tettek, s ennivalót készítettek.

Az emberek rendezkedtek: az istálló vályogfalába fagallyakat vertek, bírta a ráaggatott ruhákat, fekhelyüket igazgatták, szalmát hordtak, szétterítették, pokróccal letakarták, gömbölyű akácfával elválasztották, az értékesebb holmijukat a párnájuk alá dugták. A gyerekhad körülöttük zsidongott.

- Tudják a rendet - mondta a cigány gúnyos mosollyal -, vége a burzsuj-világnak.

- Alkalmazkodnak - bölintott a feljebbvaló -, az a legfontosabb. Nem vagyunk vétkesek, amiért idekerültek, ez a tiszta igazság. Titkos feladatot teljesítünk.

- Értettem, törzsőrmester bajtárs. Mír is lennék? Űk az okai, mert még mindig ílnek.

- Jönnének mások a helyükbe, csak rosszabbodna, még fegyver is dörrenhetne - fejtegette Filler kevés meggyőződéssel.

- Úgy ám, nem véletlenül zsuppoltuk őket ide, szíp példányok ezek, grófok, bárók, meg a gazdagok pereputtya.

- A gazdaságból hoznak felszerelést - mondta a szép szál parancsnok és a füstöt fújta. - Ne tétlenkedjenek, ne a feneküket vakargassák, ez a lényeg!

- Értettem!

- Megtanulják így is az életet, eleget hajkurásztak régen, most mi füttyöljük a nótát. Őrségváltás!

- Értettem!

„Megszéppentem a kirakodásnál, meg kísérés közben - gondolta a parancsnok -, azt hallottam, ha elszökik közülük valamelyik, mindjárt börtönbe dognak. Feleségem, fiam, mi lenne velük? Koldusbotra jutnának. De nem szöknek ezek, nem lázadoznak. Csak a testvéremről tudnék, mi történt vele, hogy idekerült a családjá?”

Szekerek zörögtek, hordták a szerszámokat, az építőanyagokat. Néhány brigádvezető is érkezett az állami gazdaságból. Filler törzs. magához intette a kitelepítetteket.

- Sorstársak! Válogathatnak a munkában, kinek mire van gusztusa, ahhoz fogjon! A gazdaság brigádvezetői megmondják, hogy mit kell építeni - pöccintette csikkét lába elé a rendőr.

- Kérem szépen, nekem kímélő életmódot javasolt a doktor - csúszott előrébb idős Sajtos Flórián.

- Az miből áll?

- Nem iszom, nem dohányzom, nem nőzök, nem idegeskedek, nem sokat eszem, és nem dolgozom.

- A kutya-fáját, ez pont ide panaszol!

- Kérem alássan, nekem is szóról-szóra ezt magyarázza a kezelőorvosom, annyi megszorítással, hogy néha azért dolgozhatom is. Ám, ha minden tilos, csak a munka szabad, akkor ezt ni! - hajlította be a karját Nemes. - Viszont a kényszernek engedelmeskedem.

- Kényszeríti magukat a kórság - a törzsőrmesternek idegességében megizzadt a tenyere -, a néphatalomban mindenki öntudatból cselekszik.

- Itt is?

- Azt pofázom, ha nem vette volna észre!

- És akinek nincsen még elég öntudata, hol szerezheti be? A Józsa sorstárs patikájában? Vagy a maguk szemináriumán? Esetleg a Sajtos-féle vaskereskedésben? Sztálin Jóskánál?

- Méltányolom a humorát Fekete sorstárs! Csak akinek ilyen szemrevaló lánya van, az ne kekeckedjen! Örüljön, ha kinyalhatja a seggünket! - intett a törzsőrmester, és a táborlakók munka után kaptak. Fákat fűrészeltek, drótkerítést húztak, őrbódét ácsoltak, téглаépület készült.

Fekete Attila, Nemes Áron, Fekete Ibi, Józsa Bálint nem dolgozott, az istálló falánál süttették hasukat a napon. Idős Sajtos Flórián a csatorna partján derékig meztelenül töltötte az időt, a fia és menyé társaságában. Feje rákvörösre főtt a napon, zsíros felsőteste verejtékben úszott, a szája cserepesre száradt, meg-megnyalta bosszankodva.

- Azt hiszik, ezt velem sokáig csinálhatják? Azért, mert nyomorék vagyok, már mindent megtehetnek? Hogy dolgoznék ilyen lábbal, kinek az ötlete ez a baromság?

- Apuka, én azt hiszem, itt nekünk is dolgoznunk kell előbb-utóbb, ha akarjuk, ha nem - mutatott a peckesen járkáló rendőrökre Flórián -, nem szeretnék a néger szalámival, vagy a kutyákkal megismerkedni.

- Gyáva nyúl vagy, eredj csak, ha annyira tetszik! Engem ugyan nem törnek be, megláthatják, hogy vagyok valaki.

- Nem is kell - nyomogatta pattanásait a fiatalasszony -, csak ennünk ne adjanak, melózunk ész nélkül.

Fillér törzs. ide-oda járkált a táborban. Fényes csizmát, buggyos nadrágot és zubbonyt viselt, derekán pisztolytáskát. Láta az ólnál heverőket, a csatornapartiakat, de nem szólt. Ahogy nézett mereven, gúnyos, fanyar mosolyra szaladt a szája.

„Az okosabbak teszik a dolgukat - gondolta a töprengésre hajlamos rendőr -, az idejünkkel itt mit is csinálnának? A létszám meglegyen, elszámoljak velük, akkor nincs károsodás. A kakas-kodók is megpuhulnak, de meg ám!

- Parancsnok sorstárs, dél van - a szemüveges Biri Bertalan izzadó homlokát törölgette, és közelebb lépett.

- Azt én szabom meg - mondta bőszen, ellentmondást nem tűrően. A sötétkék overallos táborlakó nem mozdult előle, várakozott és lesütötte a szemét. - Mit akar még? - kérdezte a táborparancsnok. - Ahelyett, hogy a béketábort építené!

- Fürdeni szeretnének a gyerekek.

- Tán azt hiszed, hogy az óvodában vagy? Mély a víz, nem lavór - termett ott Bari -, még idő előtt elpatkoltok.

- Tisztálkodás nélkül megesz bennünket a tetű.

- Nincsen olyan szerencsések, abban ne reménykedjete!

- Menjetek! - A közelben lévő Szabó őrmesterhez fordult Fillér: - Vidd őket, de a szemed nyitva legyen, a kanálisba ne vesszenek, mert megütöd a bokádat irtózatosan!

Meztelen gyerekek pocskoltak. Ugráltak, fröcskölték a kanális felkavart, földszínű vizét, kiabáltak, némelyikük a szüleihez futott, a kisebbek a csatorna partján várakoztak, vagy annak az oldalához kucorodtak, páran fogták egymás kezét, egy-két aggódó asszony már szaladt is a gyerekéhez. Az erősnézésű Szabó őrmester a parton őrködött.

- Itt az ebéd - hangzott az erőteljes kiáltás. Az állami gazdaságból lovas kocsi hozta a rizslevest, sok langyos víz, kevés falnivaló, a rendőrök már sorakoztak is a csajkájukkal, először és a javát nekik mérték szét.

Tikkasztó, búzaérlelő meleg ömlött a tájra. Félmeztelenül verejtékeztek az emberek, akiknek már mértek a kondérokából, az árokparton ettek, heverték. Nyelték a keserűségüket.

Egy hatalmas hústorony fekete klottgatyában, fehér atlétatrikóban hordta a vizet. Patakozott róla a verejték. Fejére vizes zsebkendőt tett, négy sarkából jókora csimbókot kötve. Szuszogva, fújtatva közlekedett nyári szandáljában, zsírpárnás tenyerében játékszerként hordta a teli kannát eleinte, ám ahogy telt-múlt az idő, egyre többet veszített súlyából, erejéből, s a pusztai forróságban úgy tűnt, az egész ember elfolyik mihamar. Tragikomikus mozgásával feltűnést keltett.

- Ez meg a polgármester úr - morogta Józsa patikus.

- Volt.

- Valóban helyes kifejezés, itt már csak voltak vannak.

- Mit mond? - kérdezte a távolabb fekvő Fekete halkan -, holtak vannak?

- Élve eltemetve.

Fillér Gábor megkereste sógornőjét. A mutatós, vékony derekú asszony saját ebédjét kínálta gyerekének. Amikor látta a parancsnokot, vérbeborult a szeme, az arca elvörösödött, s reszketett a keze.

- Itt a rokonunk, kisfiam, gyönyörködhetünk benne, irigyelni való a mestersége.

- Hogy kerültetek ide?

- Jobb kérdésed nincs? Neked igazán tudnod kellene! - gyűrődött össze az asszony homloka, és kellemes, mély hangja elfulladt. - Ennyit legalábbis. Ide hajtottatok, mint a barmokat, emberek vagytok ti, anya szült benneteket?

- Azt se tudom, ki kinek a fia-borja. Szigorú eligazítást kaptam; az osztályellenséget őrizzük a pusztán, az életemmel felelek értük. Még álmomban sem hittem, hogy köztük lehettek! - csapott a levegőbe. - Meg az ismerősök.

- Mi sem. Nem ártottunk senkinek, bűnösök se vagyunk, hogy ezt érdemeljük. Mi a vétkünök, te tudod?

- Van itt néhány jómadár, jó lesz vigyázni rá! Az öcsém?

- Keresték, de szerencsére nem találták otthon, arat a határban. Mi lehet vele? Üldözik tovább, vagy már börtönbe csukták, mit hallottál róla?

- Börtönbe? Lotyogsz össze-vissza! - döbönt meg a törzsőrmester és zavarában a sapkáját igazgatta. - Miért csuknák börtönbe? Ő tiszta ember.

- Ti egymást is kiirtjátok. Térj már magadhoz, sógorsorstárs! Ez itt az unokaöcséd, Fillér-vér folyik az ereiben, akár a fiadat látnám, és mi vár rá? Micsoda gyönyörű jövő? Megőrülök, ha arra gondolok - csuklott el a hangja, és a szája elé kapta kezét.

- Te vagy a parancsnok? - kérdezte félőn Bandika, és hitetlenkedve bámult a magas, pisztolyos rokonra. - Igazán te vagy?

- Én.

- Ugye nem engeded rám a kutyákat?

- Nem hát - simította meg gubancos haját -, hogy gondolhatsz ilyeneket? Egy igazi rokonra?

- Tőled kitelik - sziszegte a sógornője mézsfehér arccal. Közvetlenül a törzsőrmester előtt állt, s feszülten nézte. - Más is kitelik, nemcsak az, akinek ilyen anyaszomorító a mestersége.

- Mit akarsz? Kergessem szét a tábort, lövösem föbe magamat? Aki idekerült, megérdemli, rászolgált. Értetek kár, de semmit se tehetek - tárta szét a kezét a rendőr -, semmit az égadta világon.

- Nem tennél még az anyádért sem - fordult el mérgesen Terike, és elpityeredett, magához szorítva egyetlen gyermekét -, dehogy tennél, nem az a fajta vagy!

- Egészen más az ábra, de úgyse érted - csapott a levegőbe Fillér Gábor, s leforrázva igyekezett beosztottjaihoz, akik az ebédjüket kanalazták.

- Ennyi az egész? A fél fogamra kevés - kérdezte Bari, akinek hónalját vastagon kiverte az izzadság, s fehér, kör alakú peremet szárított ingére. - Valami laktatós kaja kéne. Nem főzünk?

- Egy nap nem a világ. Közös konyhát állítunk majd fel és jut bővebben is.

- Az én gyomrom ne korogjon, ha mán puska van a kezemben. Éheztünk rígen eleget.

„A koszt után a hazajárás hiányzik - gondolta a parancsnok -, meddig tart itt a szolgálat egyfolytában, eltávozás nélkül? Család nem számít, első a kötelesség.”

- Fürödhetünk? - kérdezte Bari Ödön. Zsír fénylett sötét homlokán, dús, fekete haja csomóba tapadt a verejtékétől. - Lubickoljunk!

- Szórakoznál? - mordult a feljebbvalója. - Feladatot teljesítünk.

- Ük hancúrozhatnak, nekik szabad?

- Nincs veszteni valójuk, nekik aztán igazán nincsen.

- Rosseb az ilyen szolgálatba, kinek kedvez? Ott a víz, fürödni akarunk, te meg okoskodol? Osztan minek?

- Parancsra csinálom.

A cigány elhallgatott, kézfejjével letörölte homlokáról a verejtékét, majd kifakult posztókabátját igazgatta, s közelebb húzta a fegyverét. Szájával csücsörített, erőteljesen szívta foga közül a maradékot. Az üres csajka a combjánál hevert, tisztára törölve, belseje szikrázott a tűző napon.

- Mán a tököm is bepállott a melegtől.

A kölykök ricsajozása, eszeveszett pancsolása barátságosabb képet kölcsönzött a hevenyészett tábornak, a kiközösítőnek. Zsibongtak, sikongtak, örültek a felkavart, földszínű víznek, síkos testük fénylett, csapzott hajuk a fejükre tapadt.

Fillér megropogtatta a csontjait, eszébe jutott, hogy a kanálishoz küldött Szabó őrmester még nem falatozott.

- Eredj, váltsd fel! - parancsolt az őrmesterre, s fejével a féktelen gyerekhad irányába intett. - Idáig hallom, hogy korog a gyomra.

- Csülökre, magyarok! - kiáltotta Bari futtában, s félmeztelenül a csatornához tartott. - Vár a munka.

- Rám még várhat egy keveset - motyogta az öreg Józsa. - Tiszta falanszter ez, koncentrációs táborral keverve.

- A túró - nevetett teli szájjal a cigány, és belegázolt a kanálisba. - Ez lesz az igazi, el se felejtitek többé.

A patikus megborzongott félelmében.

Életre kapott a tábor.

Rakott szekereken hordták a lebontott tanyák építőanyagát; téglákat, cserepeket, gerendákat, a különböző szerszámokat, ásót, kapát, kaszát, lapátot. Fémesen csillogott már a drótkerítés. Lomha vontató dübögött, nehéz terhével araszolt, asztmásan fulladozott.

Lerakták a szállítmányt, latrinát eszkábáltak.

Az örök strázsáltak a posztjukon, és hosszan, kitartó türelemmel bámultak a messzibe.

Az ólban félhomály volt. Világosság csak a nyitott ajtón át dőlt be, a levegő megszorult, a kemény föld, a szalma és az éjszakai vizeletek jellegzetes, erős szagot árasztottak, éhes legyek lepték el az összezsúfolt holmikat, a csendben néha nyögés hallatszott, sóhajtás. Néhányan feküdtek a földre terített pokrócokon, ágyneműkön.

Idős Váradi Mihály a vagyonuk roncsain ült, amelyet néhány lepedőbe, pokrócba csavart az eleven menyé, mellette a lázas, nagybeteg unokája feküdt. Az öregember egy törülközőt tartott a kezében, ritkán legyezgette Misikét, friss levegőt kavart az arca előtt, elhessentette a legyeket, megtörölte a szenvedő és verejtékező arcot. Egy kis bádogkanna alján víz lötyögött, töltött a kannafedőbe, s megittatta a gyereket, megnedvesítette a törülköző sarkát, és a fiú homlokát, arcát dörzsölte vele. A két csuklójára vizes zsebkendőt kötött. A beteg nyöszörgött, száját cserepesre verte a láz.

Olykor-olykor felnyögött.

Az öreg Váradi szeme véraláfutásosan pislogott, mióta megérkeztek, nem hunyta le a szemét egy percre sem, figyelte az unokája lélegzését. Kimerülten meg-megrándult a feje, egy-egy erőteljesebb mozdulattól észbekapott, a keze mozogni kezdett, aztán újra combjához csapódott, megpihent, s a törülközőt a földre ejtette.

Odébb a nyomorék Sajtos Flórián kuksolt - a forróság elől menekülve -, eljátszogatott a gyufaszálaival, kidülledt szemét az öreg gazdára meresztgette. Amikor már nagyon elunta a várakozást, közelebb csúszott, s onnan figyelt.

- Mi baja? - érintette meg az öreg vállát, s nagy békaarcával Misikére nézett.

- Nincsen az eszénél.

- Azt se tudja, mi a baja?

- Honnan tudhatnám? A kisujjamból szopjam?

- Honnan, honnan... - méltatlankodott a boltos, majd hirtelen észbe kapott, rádöbbsent a helyzetükre, elszégyellte magát -, valamint csak csinálni kellene!

- Nocsak, ugyan mit? - horkantott mérgesen, s felemelte a törülközőt, széles mozdulattal szétcsapott a levegőben. - Befoghatja a lyukát, hogy ne szeleljen!

Idős Sajtos Flórián méltatlannak találta ezt a választ, szó nélkül visszacsúszott a számukra elfoglalt helyhez, zsebéből előszedegette a koszos gyufaszálakat, tenyerével elsimította az istálló földjét, s úgy tetszett, határtalan nyugalommal játszadozik. Bár öltönyben, mellényben, kigombolt nyakú fehér ingben töltötte az időt, észre sem vette, hogy az utazástól és az itteni tartózkodástól fekete csík húzódik az inge nyakán, verejtékező arcáról is piszkos, földszínű cseppek hullanak alá, s futnak végig kövér nyakán, az ingére és a kabátjára.

Az este hirtelen esett le az égből, melegen terpeszkedett a mezőn, megélesztette a vízi világot. Tücsök hangoskodott, vastagon szólt a bölömbika, brekegett a béka és feltámadt az éhes szúnyogok elpusztíthatatlan serege. A tábor kicserélődött, a szerszámokat halomba rakták, tébláboltak, cigarettáztak az emberek, beszaladtak az ólba, holmijukat cipelték, friss szalmát hordtak fekvőhelynek, kimérték, elrekesztették pontosan mindenkinek a jussát, pokróccal, faágakkal elválasztották a tenyérnyi helyet, a kúthoz szaladtak, mosakodtak, mostak, vizet merítettek az edényekbe. Váradiné beteg gyereke fölé hajolt, aki még mindig szorongatta a mézeskalácsot.

A csatorna partján tűz pattogott, kushadt a füst, nagy hagyma és paprikás krumpli illata szállt. Megcsörrentek az edények. A gyerekek éhes tekintettel lábatlankodtak a tűz körül, gallyakat gyűjtöttek, vizet hordtak, tátogták a szájukat, meleg falatokra vártak. Fillér Bandiné kormos serpenyőjét két téglára tette, két papír-vékonyka szelet szalonnát vágott bele, Bandika lihegve hozta a száraz ágakat, ledobta a földre, inge és gatyája elkoszolódott már, a keze szintén, leskelődött az anyja körül, aki most szatyrában turkált, idegesen keresett valamit, majd férje zöld katonaládájához kapott, s abban megtalálta a gyufát. Lehajolt a serpenyőhöz, tördelte alá a gallyakat, s ráripakodott gyerekére: - Szaladj csak el vízért! - és a bádoggannára mutatott, majd meggyújtotta a tüzet, csak azzal törődött, ne égjen le a hártavékony szalonna. A kenyeres ruhából kigöngyölte a száraz és barna kenyércsonkot, kis darabot tört le belőle, megforgatta a serpenyő alján, elkészült a vacsora. A fiú nekiesett, kétpofára falta az ennivalót, száján megcsillan a zsír, de nem törődött vele. Kitörölte a serpenyő alját.

- Több nincs? Ennyi az egész? Mikor lakhatok már jól?

- Láthatod, nincs több - vált csillogóbbá a szeme, és a hangja elmélyült.

- Hoztam tűzrevalót, süsd meg az egészet!

- Holnap is éhes leszel, aranyom - szólt határozottan Fillérné Major Terike. - Több nap, mint kolbász.

- Te nem eszel?

- Elment az étvágyam.

Bari Ödön farkaskutyával járkált a csatornaparton. Nagyokat nyelt és korgó gyomorral, sóvárogva nézett a szánnivaló kis vacsorákra.

- Ezek még itt se éheznek, fene a magjukat!

Mérgében egy vakondtúrásba taposott, és üvölni kezdett.

- Létszámellenőrzés! Mindenki sorakozik, aki csak él! Egymás után álljanak, szípen libasorban!

Az ólból kizavarták az öregeket, Sajtos Flórián mászott elő maszatosan, porosan, ide-oda kapta a fejét, ahogy a sorakozó sorstársait meglátta. Idős Váradi Mihály rogyadozó léptekkel bűjt elő, sötétszürke cájg-ruháján szalmaszálak csüngtek, ölében cipelte Misikét, aki magát elhagyva két karját az öreg nyakán átvetve, láztól piros arccal, csukott szemmel szánalmas látványt nyújtott. - A behemót fiatal Váradi ösztönösen rögtön odaugrott az apjához, átvette tőle a fiút, megsimította a haját, arcát a homlokához nyomta és ábrázata megnyúlt.

- Lázás - morogta, s odafordult a gumibotos, farkaskutyás rendőrökhöz. - Ez a gyerek beteg, észnél sincsen.

- Álljon be a sorba!

- Fillér sorstárs, a fiam, beteg!

- Beállni!

Formálódott a hosszú vonal, meg-megrándult, oldalt bicsaklott. Két oldalán jártak a szigorú fegyveresek, a farkaskutyákkal. A gyerekek sorba verődtek, a napi törődés és a kemény fegyelem megzabolázta őket, köztözködni, sírni elfelejtettek, megriadt tekintetekkel meredtek a szüleikre.

- Mozgás, mozgás! - üvöltötte a cigány. - Kérvínyre vártok? Vagy a kapitalistákra?

Józsa Bálint elől várakozott, reszketett az ordibálástól, a félelemtől hátra-hátrapillantott. Fillérhez fordult és halkán mondta:

- Megvagyunk, törzsőrmester sorstárs, hová is szökhetnénk?

- Pofa súlyba - rivallt rá Bari őrm. -, oda nem osztottam!

A félelem csenddé változott.

Az őrmester számolta a telepeseket. Mutató ujjával bökdösött mindenkire, gyatrán haladt, a sor közepe táján elvétette, visszafordult, mérgében kiabált: - A jó ídes anyátokat, csak a bajom gyűlik meg véletek - s kezdte előlről.

Senki se hiányzott.

Az ólban sötét volt. Egymás hegyén-hátán feküdtek, rúgták az öreg szalmát, mint a lovak. Néhányan alig dültek el, már horkoltak is.

- Reggelig nincs járkálás, szarni se! - rikoltotta az őrmester. - Értettük? - csukta rájuk az ajtót.

- Amit termeltek, azt egyétek is meg, csuda finom.

Ahogy Váradiék a fekvőhelyükhöz értek, s letették a beteg gyereket, az asszony lekucorodott, vizesruhát tekert a fia nyakára, csuklójára. Előszedett egy kanalat, a zöld orvosságos üveget, s a keserű folyadékot lenyelette Misikével. Aztán ölbe ejtette a kezét, elgondolkozva maga elé, meredt nem szólt. Apósa úgy, ahogy volt, ruhástul eldőlt a lópokrócon, a feje alá gyűrt egy szakadozott nadrágot, féloldalt fordult, hogy lássa őket, de a kimerültségtől nagyokat pislogott, várható volt, előbb-utóbb elnyomja az álmom. Váradi a fonott kasok mélyéről előbányászta az apró és használt viharlámpát, a füléhez közel emelte, megrázta, lötyög-e benne petróleum? Csavargatta a belit, majd meggyújtotta, a földre tette, kicsi lángra vette, fagallyat vert az istálló falába, közvetlenül a fejük fölött, s ráakasztotta a viharlámpát, majd leült a felesége mellé.

Feküdtek a telepések, aki járkálni próbált, arra ráfordultak, vagy belebotlott valamibe, csomagba, szalmacsomóba és azonnal ribillió támadt. A sötétséget a viharlámpa pislogása sem oszlatta el.

A gazdasszony sóhajtozott. Az ura a vállára tette hatalmas kezét és megkérdezte: - Mi bánt, a teremburáját?

- Ajjaj, csúnya a torka, nem használ ez a kotyvalék.

- Kibírja reggelig?

- Ki, csak láza ne lenne!

A gyerek fel-felnyögött, és megnyalta a szája szélét. Akkor az anyja négykézláb ereszkedett, odamászott ügyel-bajjal Józsa patikushoz, aki a sarokban rendezkedett be, hátát a falnak vetette és ültében próbált elaludni. Suttogtak keveset, majd az öregúr bőröndjében kaparászott, néhány szem tablettát adott a jobb napokat megélt asszonynak. Távolabbról elbődült egy hang.

- Csend mán, a szentségit!

Váradiné visszamászott.

Terike felhajolt a párnáról.

- Rosszabbul van? - kérdezte suttogva. - Segíthetek?

A gazdaasszony megmutatta tenyerében a gyógyszert, s tovább araszolt. Fillérné fiára tekintett, akinek tágra nyílt a szeme. Közel hajolt hozzá, szorosan átölelte, és megcsókolta az arcát, csapzott haját simogatta, s a gyerek meleg lehelete orrába csapott, érezte, hogy megizzadt a dunna alatt, de nem engedte el, jó volt így egymáshoz simulni, biztonságos, és azt is érezte, hogy erőt merít belőle.

- Édesanyucikám, úgy szeretlek - súgta Bandika és jobban az ölébe fúródott -, csak édesapucikámat is láthatnám.

- Azt én is szeretném - s az elfojtott sírástól remegni kezdett, könny gyűlt a szemébe, megrázkódott, és elnehezült a szíve.

Kint világos éjszaka volt.

A rendőrök posztóegyenruhájukban szenderegtek pár órát a szolgálat kezdetéig. Nyugtalanul forgolódtak vaságyukon.

A törzsőrmester megrázta őket.

- Őrségváltás, a jelszót ne feledjétek!

Az éjszakai harmat leszállt, a strázsák összébbhúzták a köpenyeiket, és betakaróztak az éjszakával.

Fillér Gábor virrasztott. Nem félt különösebben, erős természete volt, konok és bátor. Zavarta a kívül rekesztettek alázatos viselkedése, de örült is, hogy a keze alatt nem történt semmi szabályellenesség, otromba fegyelmezés.

„Kinek könnyű? - gondolta álmatlanul -, ki tudja, mikor látjuk újra a családot? Elalszunk és valamelyik bitang elveszi a fegyvert, agyonlő, vagy eliszkol. Felelek értük, ezekért is, azokért is, és kiben bízhatnék, mikor hemzseg itt az ellenség?”

Pisztolytáskáját megszorította és az istállóba tartott. Elhasznált levegő, bűz csapta orron. Gyerekeit ölelték, keresztben feküdtek egymáson a szerencsétlenek, Józsa Bálint a sarokban gubbasztva aludt, félt végigdőlni a szalmán. A parancsnok rálocsolta a zseblámpája fényét az aszott, szőrös arcra.

Púpos melleket, szétomló hajakat, szem elé kapott kezeket, mocorgó alakokat, kemény, fehér combokat látott, s vézna kölykök között lépdelt, a rokon Bandikán megigazította a takarót, megsimította a homlokát, és keserű lett a szája, mint az epe.

Csámcsogás, gyereknyöszörgés hallatszott. A sötétben felhevült, szerelmeskedő pár lihegett, a törzsőrmester jól látta Flóriánékat, az összeragadt testüket, az öröm durva kiszolgáltatottságát. Elkattintotta a zseblámpáját, és úgy érezte, hogy szégyelli magát.

Aludt a tábor, megalázott létét termelte újra.

„Nem hőzöngenek, dehogy hőbörögnek, örülnek, hogy élnek - gondolta a törzsőrmester. - A nyakasokat meg betörjük, de be ám, így harcolunk a reakció ellen.”

Lopakodott az őrhöz. Géppisztoly szegeződött rá a sötétből, tompán villant a csöve a bokrok sűrűjéből.

- Állj, ki vagy?

- A táborparancsnok.

- Jelszó?

- Ne bolondozzál, hiszen ismersz.

- Jelszót, vagy lövök! - remegett a csupabajusz Szabó őrmester hangja.

A parancsnok megérezte a félelmet belőle.

- Nékünk is nehéz - mondta meg a jelszót.

- Az ám, fene az anyját egye meg, megint nem hálók paplanos ágyban. Pedig csak a puncimuncit szeretem igazán.

Fillér hamar visszafordult, s az őrsre igyekezett. Ledőlt a vaságyra, pokróccal takarózott, de nem tudott elaludni: kik ezek, hogyan és miért kerültek ide? Végiggondolta az elmúlt időket, maga előtt látta a szülőfaluját, apósának, Major Istvánnak a mutatós házát és kovácsműhelyét, imádott felesége szép arcát, hófehér kezét és fiát, a pufók Gáborkát.

Minél tovább emlékezett, annál éberek lett, és mintha a magabiztossága is megrendült volna.

Major István kovácsműhelyében sokan megfordultak, munkát adtak a köpcös mesternek és segédjének, Fillér Bandinak.

A vérmes, fiatal nagygazda, Váradi Mihály lovát patkoltatta. Elnézte az ügyes, gyors mozdulatokat, cigarettázott, megigazította fején a zöld színű pörgekalapot, s lomha mozgásával a kovácshoz fordult, vérekes szemét megrebbentve.

- Rád is szép idők várnak, István bátyám - mondta kesernyésen a csontos arcú ember. - Nyakunkon a piszkos világ, ki se látszunk belőle.

- Tényleg nem - bólintott a zömök gazdálkodó és kovácsmester -, nekem igazán kijutott, fityiszt sem ér már az életem - lépett közelebb komájához, s a bőrkötény mögött kidudorodott izmos karja a sötétkék atlétatrikóból. Széles vállú, hasas ember volt, a keze durva, fekete az olajtól, és a széntől. Az ujjai vastagok és tömpék.

Fillér Bandi hirtelen lelökte a nagykalapácsot.

- Fújják már megint a nótájukat - mondta mérgesen -, de én nem hallgatom: bűdös a csajkarendszer, aki belép a kolhozba, a feleségéből bárcás kurvát csinál... dehogy hallgatok ilyen örülségeket. Okosabban töltöm az időmet - csapta be maga mögött a vékony, üvegablakú műhelyajtót, s piszkos kezeslábasában úgy, ahogy dolgozott, a pártirodába sietett.

- Megint oda lohol? - kérdezte a nagy erejű, nagy természetű patkoltató, s a lába elé sercintett.

- Ott lebzselte mindig. Szakasztott a bátyja, félcédulások, a semmit is készpénznek veszik. Csak a lányaimat ne szédítették volna meg. A nagyobbikat, Zsókát kitagadtam, amikor cselédfajtát választott, nem lépheti át a küszöbömet. Az se érdekel, hogy rendőr lett a férje - törölte meg homlokát a kovács -, engem nem érdekel - rándult meg az anyajegye a szeme alatt és a hangjából szomorúság érződött.

- Az ám, Fillér Gábor mundért kapott - köpött ismét a földre Váradi. - Meg fegyvert, hogy ránk süsse!

- A fiatalabb lányommal sem bírtam, ezzel a Bandival esett szerelembe, hiába tiltottam. Mit kedvel rajta, annyira töves magyar? Most aztán várhatja esténként, az elvtársai új Miatyánkra tanítják, titkárt csináltak belőle - törölte meg újra izzadó homlokát a mester. Ferdevágású kék szeme volt, rövid és göndör haja a verejtéktől és a szállongó portól, a vasreszeléktől kerek fejére tapadt.

- Az édesanyjuk istenít! Minket meg a sírba dugnak - dühöngött a vastag hangú gazda -, elszedik a földet, a jószágokat, micsoda szemét világ köszöntött a magyarra. Azt is megszabják, mikor, mit egyél, hogyan düljél az asszonyodhoz! Vagy néked felvirradt a napod? A vejed lócafingó lett, még a házunkba is beköltözött.

- Nékem már záróra - legyintett szomorúan a barna bajuszú, középkorú Major -, nem nyithatom ki többé a kovácsműhelyt. Keresztet tettek rá.

Előkereste a hatalmas lakatot, behajtotta a külső ajtó két szárnyát, a vaspántot helyébe igazította, és kattant a zár, mint a pisztolylövés. Fájt a csend utána.

Fillér Bandi a gyógyszerésztől kisajátított házban lévő pártirodán várakozott. Brosúrák, plakátok, szobrok, Rákosi, Sztálin, Lenin képek a falon, egy kopott íróasztal, barna szekrény, pánccelszekrény és székek alkották a berendezést. A fürdőszobában megengedte a vízcsapot, az arcát és kezét jól bedörzsölte háziszappannal, megmosakodott, törülközőt is talált. A tükör előtt megfésülte a hosszú, barna haját, kellemes és megnyerő arc, tiszta tekintetű, nagy barna szemek néztek vissza rá, s ahogy elmosolyodott, kivillantak erős, fehér fogai.

Fillér Gábor fel, s alá járkált egyenruhájában, vakítóan fénylett a csizmája, sötét, hátrafésült haja a fejére tapadt. Az öccséhez fordult, s meglátszott, hogy jóval magasabb.

- Hiába hirdettük meg a gyűlést, nem jönnek a kutyaháziak. Túl akarnak járni az eszünkön, ha nem hallanak a rendelkezésekről, akkor azok nincsenek is? - hadonászott mérgesen a tenyeres-talpas rendőr. - Nem tudnak a szövetkezésről, hogyan lépnének be akkor, hírét se hallották a beadásnak, hogyan teljesítenék akkor?

- Mehetünk haza? - fintorgott gyerekesen a kovácssegéd. - Nem hajlanak a szavunkra, hiába akarjuk a javukat?

- Nekem is van sütnivalóm, a gyűlést megtartjuk. Lesz itt hallgatóság azonnal, arról gondoskodom! - magabiztoskodott a törzsőrmester és a homlokára csapott -, meg téeszcsé is.

Telefonált az iskolába, Kopasz Bertalannak.

A kefefrizurás és kese szemöldökű tanító kívülről tudta a regulát, kinek mi dukál. Fontos személyiségként cselekedett, őszinte, naiv lelkesedéssel. Katonás rendben sorakoztatta iskolásait, nótát vezényelt: „...Dózsa népe bontsd ki zászlód, itt a helyed...” „Gábor Áron rézágúja fel van virágozva...” „Sej, a mi lobogónkat fényes szellők fűjják...!” A fiatal és lesunyt fejű tanító elől haladt, távol ülő, szürke hideg szemével riadtan pislogott, kicsit bandzsított is, állandó menekülésre és támadásra készen. Kevés húsából az erős pofacsontja kiugrott, s az egész emberkét alattomosagra, ravaszságra hajlamosnak tüntette fel.

Fesztes sorokban vonultak. Megtöltötték a pártirodát, aztán figyeltek a vörös drapériás asztalra.

Fillér Bandi a zsebéből összehajtogatott papirost vett elő, rajta ceruzával kimásolva a legfontosabb újságcikk. A diákok elé állt, krárogott és füle búbjáig elvörösödött.

Kopasz Bertalan váratlanul hozzá lépett és jó hangosan bízta.

- Csak nyugodtan, titkár elvtárs, jó talajra hull a vetése, amit maga mondd, az úgy igaz! A nép szava, az isten szava.

„Az utóbbi hónapok folyamán megállapítást nyert, hogy a kulákok és más spekuláns elemek jelentős mennyiségben rendszeresen vásárolnak kenyeret s ezt állatokkal etetik meg. Megállapítást nyert az is, hogy a kulákok közül sokan a saját fogyasztásukra szolgáló gabonát nem örömlhetik meg, hanem elteszik, hogy spekuláljanak vele, saját fogyasztásukra pedig az ellátatlanok ellátására való kenyeret vásárolják. Hasonlóképpen beigazolódott, hogy a kulákok, amennyiben gabonájukat megörökltetik, ezt számos esetben liszt formájában eladják, maguk pedig kenyeret vásárolnak. Mindezek következtében a kenyérfogyasztás az utóbbi hónapok folyamán nagymértékben emelkedett, messze túlmenően azon a mértéken, amit a dolgozók számának az emelkedése és az életszínvonala természetes növekedése indokol. Ezért a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa rendeletet hozott a kenyérellátás szabályozásáról, melynek célja a dolgozók és családtagjaik kenyérellátásának zavartalan és teljesen kielégítő biztosítása, s annak megakadályozása, hogy kulák és egyéb spekuláns elemek zavart kelthessenek a kenyérellátásban.

Egyébként a kenyérellátás szabályozását számos város és község dolgozói maguk sürgették...”

A párttitkár homlokába hulló haját félresimította, s kételkedve felolvasása meggyőző erejében, lángvörös arccal nézett az iskolásokra. Kicsit szégyellte magát, hogy hiába másolta le szórólszóra a vezércikket, nem ez a legjobb hallgatóság.

Tapsolás törte meg a csendet. A lelógó vállú, minden hájjal megkent Kopasz Bertalan összeütögte a tenyerét, csatlakoztak a diákjai is. Zengett az iroda.

Fillér Bandit a lelkes fogadtatás megzavarta, és újra olvasni kezdett, de lopva azért, kicsit kételkedve a szöveg választásában, a fiatal és sunyi tanítóra pillantott, aki lelkesen bólogatott. Ettől megnyugodott és határozottan csengett a hangja. Maga is azt hitte, hogy az igazat mondja.

„Az új begyűjtési rendelet értelmében minden termelő részére beadási könyvet állít ki a községi tanács végrehajtó bizottsága. A könyvek kiállítása most folyik: erre meghívunk minden egyes termelőt, hogy velük egyetértésben, a vetésterületi adatokat figyelembe véve, állapítsák meg: beadási kötelezettségét milyen terményekkel fogja teljesíteni. A könyv kiállításának idejéről a tanács értesíti a termelőket, mindenkinek érdeke, hogy ebben az időpontban pontosan megjelenjék a tanácsházán...”

Tapsolás szakította félbe. Zavarában zsebre gyűrte a papírt, s kezét a nadrágzsebben felejtette.

Kopasz Bertalan változatos tematikát rögtönzött, az eseményhez méltó tapsolást: először hatalmas taps, aztán erős, élénk taps, ismét erős, hosszas taps, hatalmas taps, hosszantartó taps, éljenzés.

A végén Fillérék is tapsoltak, és mosolyogtak.

Otthon, a Major-házban vihar előtti csendben vacsoráztak. A családi asztalra tej és kenyér került. A vaskos kovácsmester váratlanul ezt mondta a vejének:

- Minek kötöd magad a félcédulásokhoz, azoknak régen is üres maradt a markuk, most se lesz tele. Mitől eszesednek meg annyira ilyen rövid idő alatt? Néked is rossz, az emberek bizalmatlanul elfordulnak tőled, vagy hízelegnek, és a tyúkszemedre pályáznak.

- Ki bánthatna? Értük is cselekszem - tárta szét a kezét a kovácssegéd, s vastag ujjain meglátszott az olaj nyoma.

- Az a jó, amit megszoktunk, amit hirdettek az idegen, és nem válik a javunkra - törölte meg tömött bajuszát a családfő -, lehetetlen, hogy a javunkra válna. Hiszen lehúzzátok a gatyánkat, elhajtjátok a lovat, a tehenet, még a malacot is.

- Az egész falut szolgáljuk vele.

- Mások is prédikáltak már, hogy rajtunk segítenek, de magukhoz hajlott a kezük. Először kucukám-kucukám, ótán meg kuss ki te, tala te! Megzsírosodtak a verejtékünkön. Most is így lesz.

- Ugyan már, akkor nem csinálnám. Talpra állunk valahára, ember lesz a paraszt is.

- A muszáj-szövetkezettel? - csapott az asztalra ingerülten a kovácsmester, és szeme alatt rángatózott az anyajegy. - Azzal semmire se jutsz! - emelte a veje elé a bal kezét, s eldeformálódott mutatóujjával a homloka felé bökött. - Gondolkozzál! Kenyérből sincs elég és csajka-rendszerrel prédikálsz? Megbuggyantál? A meséktől még senki sem lakott jól, pedig igazán kicsivel is beérjük.

- A föld közös lesz, egy az egész határ.

- Közös? Nem osztották ingyen, megéheztünk minden rögéért - fedtte Majorné a vejét, ahogy a tejes bögréket mosogatta. - A hasunkon fogtuk meg az árát, édes istenem, és most elkótyavetyéljük? Azt is az állam veszi el, hiszen a műhelyre már kimondtátok az áment. Igazam van? - nézett urára.

- Együtt művelik, együtt élvezik a hasznát. Többet, gazdagon terem, felvirágoztatja a mezőgazdaságot.

- Virágzik az eléggé, csak vak vagy, hogy nem látod! A kolhozokból meg paszuly se lesz - rázta a fejét konokul a fekete markú gazda. - Úgy szeretjük a földet, úgy siratjuk, mint gyerek a játékát, és ti elveszítek? Alig lett a miénk, máris visszakoizózt fújtok? Tegnap földosztás, máma rekvirálás, gyorsan változtatjátok a szűrőket. Milyen emberek vagytok ti, meddig érvényes a szavatok? Holnap már mást jelent?

- Az élet újat követel, a haladás elsodorja útjából az akadályokat - szajkózta a betanult szöveget.

- Vagy elpusztítja. És még örülünk is? Tálcán kínáljuk a fejünket, tessék fiam, használd csak egészséggel!

- Néhány ember nem a világ - simította meg idegesen elválasztott, barna haját, és önmagával tépelődve, járkálni kezdett -, nem állíthat meg bennünket, választásra kényszerül és velünk tart.

- Muszájból? Férges gyümölcs az olyan, és hamar rohad.

- Előbb kényszerűségből, ha kell, aztán öntudatból, mert majd megjön az is. Jön az magától.
 - Honnan? Mutasd már meg! Észnél légy, fiam, kényszerzubbonyt kínálsz, s az benne a feneség, hogy elvárod, önként húzzam fel! Minek ellenezném a saját boldogulásomat, az unokám jövőjét? Olyan tökkelütött lennék? Ám ti ingyen akartok mindent, kisemmiztek a vagyonomból, és azt várjátok, hogy tapsoljak is hozzá, mint a parasztkommunisták.
 - Megvan ennek a módja, nem a mi fejünk fáj miatta.
 - Nem értünk hozzá, hadd menjünk a magunk útján.
 - Megtanuljuk. Futja az időnkéből, és gyorsabban célhoz érünk.
 - Hová? A másvilágra? Attól szőrös lesz a fogad, hogy oda jussak! - mondta a ritka hajú Major István, és a konyhaszekrényhez lépett. - Akinél a hatalom, az még nem mindentudó, csak annak hiszi magát. Ti meg pacsiztok, elhiszitek, hogy pár nap alatt kicserélhetitek a fejünket? Néha évtizedeknek se sikerül. Észnél légy már!
- „A kukacoknál lehetne már - gondolta a magas nyakú párttitkár dühösen, és nyílt arca elborult -, az ilyeneknek kiköhöghetem a tudómet. Páholyban érzi magát, mert az apósom.”
- További veszekedésre számított, de a kovács és gazdálkodó diplomatikusan hallgatott, bár óriási erőfeszítésébe került, türtőztette magát, az izzadó homlokát zsebkendővel törölgette. Megszívta az orrát, majd a legeslegújabb felszólításokat böngészgette, kockás füzetébe írta a végeérhetetlen számokat, a léniával durván aláhúzta és összeadta. Keserű vonás jelent meg a szája szélén és összecsapta a tenyerét. Keservesen kifakadt.
- Megint megvétettétek a saját földemet! Már minden porszem arannyal felér, annyit áldoztam rá, mintha színaranyból volna.
 - Vétette a nyavalya - intette le volt segédje -, de valamiből léteznünk kell, adót, meg beszo-
gáltatást fizettetni.
 - Ezért megkopasztottátok a magyart, ez a legegyszerűbb, adja oda mindenét.
- Álla alá támasztotta a tenyerét, eltöprengett az adókimutatások, bírságok, büntetések, kamatok felett. Összehajtogatta a kellékeit, jókorát sóhajtott és a keze ökölbe szorult.
- A földemről is elűztök? A műhelyt becsukattátok, azt hittétek, hogy kizsákmányoló vagyok. Megokosodtok még, csak megérjem - mondta, és becsapta maga után az ajtót. Kintről is hallatszott zsörtölődése: - Valakinek mégiscsak dolgozni kell, de engem meg nem hagytok? Ezért embert nevelhettem belőled. A farkasom leszel.
- A mozgékony kis Majorné a kályhánál tett-vett. Összepréselte a hervadt, sárga ajkát, kék szeme könnybe lábadt. Kicsi kezét ökölbe szorította, nagyot sóhajtott, mint a férjétől látta az imént, majd hirtelen a vejéhez fordult, mint aki megtalálta a szerencsekövét.
- Igazán nem tudsz segíteni rajtunk? Már egészen kifosztott a végrehajtó, édes istenkém, mit kell még megérnünk?
 - Semmit se tehetek.
 - Pedig a te érdeked is, ha elhalunk, rátok száll minden, hiszen Zsókát kitagadta az uram, nem lépheti át a küszöbünket. Így meg kámforra válik mindenünk. Azt se becsületek, amit kézhez kaptok? És ha néktek kéne adnotok, miből futná, miből?
 - Egyforma mércével mérünk, anyám.
 - A saját véreddel se kivételezhetel?

- Azzal se - túrt a hajába a fiatalember elgondolkodva. - Se most, se máskor - mondta eltökélten, és bosszúsan a szobájukba húzódott.

- Mások se? - csattant utána a kiáltás.

Megviselten esett az ágyra, forgolódott, és a párnába fúrta a fejét. Fiatal és szép felesége leengedte mézszőke, derékig érő haját, s hálóingben fészülködött. A fakeretes tükör előtt ült, olcsó krémek, kölni, rúzs, hajcsavarók, és fésűk sorakoztak előtte. Sokáig bontogatta, fészülgette a haját, közbe-közbe laposakat pillantott az ágy felé, várakozóan, talán csak megszólal a párja. Aztán a kezét és az arcát krémmel kente, s változatlanul nézegette az urát. Már erőteljesebben szedte a levegőt, az orra remegett sértettségében, a hálóing megemelkedett formás, telt mellén, egy pillanatra felemelte kezében a krémes dobozt, de legyőzte hirtelen indulatát, arcára gúnyos mosolyt erőltetett, majd elbiggyesztette a száját, felállt, lassan, lusta macskajárással közeledett az ágyhoz.

- Szeretőd van? Szeretsz valakit? - kérdezte metsző gúnnyal és a másik hajába markolt.

- Szédült tyúk - morogta férje a párnába. - Ezen jár a pihent eszed?

- Nincs egy szavad se hozzám, édes uracskám? Egy simogatás, egy puszi, egy jó szó nem telik tőled? Vagy erre sincs erőd? - már szikrázott a szeme dühében.

- Zúg a fejem, tele gonddal-bajjal! Kire hallgassak és kire ne? - fordult hanyatt Bandi. - Kiben nem csalódom, ki válaszol erre?

- Minek vállalsz annyit? Végül nem bírod és összeroppansz, ki neveli fel akkor Bandikát, az én szemem fényét? Minek a kapkodás, ez a herce-hurca, ez a hirtelen öntudatos pojácáskodás?

- Ki más vállaljon, a hitványa? Homokba dugjam a fejemet? Nem olyan idők járnak, hogy félre állhatnék.

- Állandóan a pártban lebzselsz! - csattant a Rézi hangja élesen. - A bűdös ringyóiddal enyelegsz? Azt hiszed, nem tudom, mit csináltok, mire megy el az időtök? Ők talán különbek nálam? Mivel különbek? Talán piros rongy csüng a fenekükön? Itthon meg csak veszekszel, a fiaddal se törődsz! - remegett sértettségében az asszony.

Bandi szerette a családját, s megriadt az elhangzottaktól. Felült az ágyon a kivilágított szobában, tágra nyitotta a szemét, mint akit rossz álmából ébresztettek, s belefelejtkezett felesége alakjába, a fehér hálóing alól kidomborodó combok vonalába, hasa alján a sejtelmes, sötét foltocskába. Édes nyál gyűlt össze a szájában, nagyot nyelt, s a vékony derékért kapott.

- Ekkora marhaságot kitalálni szép kis teljesítmény.

- Nem járok senki ajtajára utánad! - kiabálta türelmét veszítve Terike, tekintet nélkül a sarokban alvó fiúkra, s kék szeme könnybe lábadt. - Úgy kujtorogjál, hogy elvágom a torkodat! - de hagyta, sőt akarta, hogy a férje ledűtse az ágyra, simogassa, csókolja a száját, lerántsa a hálóingét, és a combjait szétfeszítse! Átölelte az ura fejét, a tömpe ujjait a hajába túrta, teste megnyirkosodott az izgalomtól, s élvezettel adta magát. Később elgyengülve, csukott szemmel pihgett, elégedett mosolya alól suttozta.

- Jó veled, nagyon jó! - bújt a hóna alá és szemében felszikrázott az öröm. Bandi akkor értette meg, hogy a felesége olyan, aki a szemében él igazán, abból mindig és minden kiolvasható.

Az elhanyagolt fővárosi traktorgyár falait, ablakait feketére festette az olaj és a por. Öreg gépek dübörögtek, a kovácműhelyből ütemesen hangzott a nagykalapácsok zaja. Biri Bertalan, a fiatal mérnök sötétkék overállban járt a fűrészporral szórt betonon, szemüvegét töröl-

gette, ismerkedett új munkahelyével. A munkások futólag pillantottak rá, de megjelenéséből feltételezték, hogy fiatal kora ellenére is komoly és jóérzésű főnököt kaptak.

A raktárt drótkerítéssel különítették el a műhelyből, az ajtaja előtt munkások topogtak tétlenül, árukiadásra várva.

Overálljuk feketén fénylett, az olaj vastagon belepte a szövetet.

Két kivénült esztergagépnél a téemkások tanakodtak, kevés lelkesedéssel szétszedték a berendezést, szanaszét heverték a szerszámok, alkatrészek, a szerelők mozdulataiból a mérnök következtetett: ezek a gépek sem termelnek egyhamar.

„Ócska kóceráj - gondolta bosszúsan Biri, és pirospozsgás arca lángolt -, az egyetemen nem erre készültem. Hol vannak a modern gépek és a munkaszervezés?”

Betért a műhelyből nyíló mellékhelyiségbe, ami egyaránt szolgált mosdónak és WC-nek. A lemezből készült öltözőszekrények is ott sorakoztak, ormótlan, nagy lakatokkal lezárva.

Ráérősen cigarettázó munkásokat látott. Visszafordult az irodába, amit szintén a műhelyből alakítottak ki, deszkafalakkal és ablakokkal, ósdi íróasztalon egy írógép, s egy telefon. Innen jól látszott az üzem, mert a betonra dobogót tettek, és ez megemelte az irodaiakat - a mérnök megfigyelhette jól a munkát. Kicsit feszélyezte ugyan, de nem szólt, nem akarta megbolygatni a termelési rendet, a kialakult szokásokat.

Az irodában Csordás Mihály ült, aki ritkuló, barna haját elválasztva viselte, olyan erős és nyílegyenes választékot húzva, hogy magára vonta a figyelmet. Erős szemöldöke alól apró, barna szeme a papírra szegeződött. A ceruzáját rágtá. Biri Bertalan csak annyit tudott róla, hogy a közvetlen főnöke, üzemvezető, és Munkás-elvtársnak szólítják.

- Jó, hogy jössz, mérnök elvtárs, legalább ketten készíthetjük el - mondta megkönnyebbülve, és erős kezével megtörölte a száját. Kifakult, de tisztára mosott kezeslábas munkaruhát viselt, s a középtermetű, kicsit pogácsaarcú és aprófogú ember rábökött az irományra.

- Micsodát? - lepődött meg Biri és megtorpant -, miről beszélsz?

- A gyár dolgozóinak leveléről.

- Miről?

- Mondtam már, levelet küldünk Rákosi elvtárshoz.

- Micsoda levelet? Én ehhez nem értek.

- Ahá. Én se nagyon, de te értelmiségi elvtárs vagy, egy hete léptél a gyárba, segíthetel. Vagy szabotálod az elgondolásunkat? Azt nem ajánlom!

- Mit írtál eddig?

- A legújabb munkafelajánlást.

„DRÁGA RÁKOSI ELVTÁRS!

Gyárunk kommunistáinak kezdeményezésére, a gyár összes dolgozói lelkes hangulatú röpgyűléseken elhatároztuk, hogy a Magyar Dolgozók Pártja kongresszusát újabb munkasikerekkel, a termelés terén elérendő újabb győzelmekkel ünnepeljük.

Mi, a gyár dolgozói a mai napon megtárgyaltuk, hogyan készülhetünk fel a legméltóbban Pártunk kongresszusára, a magyar munkásosztály és egész dolgozó népünk nagy ünnepére.

Úgy gondoljuk, hogy Pártunk iránti hűségünket, a magyar dolgozó nép ügye iránti odaadásunkat legméltóbban úgy fejezhetjük ki, ha a kongresszus tiszteletére a második tervév küszöbén tovább fokozzuk munkánk lendületét, szervezettségét, s a takarékoság szempontjainak figyelembevételével emeljük termelésünk mennyiségét és minőségét.

Mi, gyári dolgozók az 1950. évi tervünket november 25-re teljesíthettük és év végéig terven felül 550 darab gépet és alkatrészt adtunk mezőgazdaságunknak. Eredményeinket a kongresszus tiszteletére az 1951-es tervévben túl akarjuk szárnyalni.

Megfogadjuk Pártunknak, szeretett Rákosi elvtársunknak, hogy vállalásainkat becsülettel teljesítjük, mert tudjuk, hogy minden eredményünkkel tovább erősítjük dolgozó népünk harcát a békéért és a szocializmus építéséért.

Éljen a Magyar Dolgozók Pártja kongresszusa!

Budapest, 1951.”

- Honnan másoltad? - vigyorodott el a mérnök, és az arca újra lángolt. - Az újságból?
- Onnan.
- Ezt akarod elküldeni?
- Ahá. Táviratilag.
- Hiszen röpgyűlést se tartottunk, maszlag az egész.
- Majd fogunk.
- És ha bakot lövünk? - köszörülte meg a torkát a friss diplomás -, ha hiba csúszik a számításba, nem teljesítjük a tervet? Akkor mi lesz, ha ellenőrzi is valaki? Tartod a hátad?
- Az lehetetlen. Itt öntudatos elvtársak dolgoznak, a fejünk se fájhat - legyintett az üzemvezető. - A felajánlások teljesítését meg soha nem ellenőrzik. Nem akarnak csalódni. Papíron aztán vastagon fog a ceruza.
- Ezt nem tanítják az egyetemen.
- Kezdjük azzal, ami rajtunk múlik. Helyes, elvtársam?
- Tegyük ládat az iroda falához.
- Ládat? - kapta fel a papírról tekintetét Csordás. - Minek az? - vakarta meg feje búbját tanácstalanul.
- Az olyan demokratikus.
- Miért? Mi is azok vagyunk.
- Az ötleteket, javaslatokat bedobhatják névtelenül.
- Meg a feljelentgetéseket. Akkor minek levelezzünk? Megmondhatják szóban is az elvtársak, nem félünk egymástól, nem nyeljük le egymást. Gyűlést tartunk, terítse csak ki mindenki a szennyesét, meg a lelkivilágát.

Megszólalt a duda, az emberek leállították a gépeket, lassan összeverődtek, látszólag közömbösen várakoztak, felültek az olajos, vasreszelékes munkapadokra.

Csordás Mihály az egyik satupadra állt.

- Elvtársak és elvtársnők! Mi sem maradhatunk le az országos, kongresszusi munkaversenyben. Mindenki bátran elmondhatja javaslatát, hogy a tervünket túlteljesíthessük! Írásba foglaltuk a mérnök elvtárssal, hogy pártunk számíthat ránk, egész gyárunk egy emberként áll a munka frontján. Felolvasom a távirat szövegét... Elvtársak és elvtársnők... veteránok...

A munkások hallgattak, megdöbbenően tekintgettek egymásra. Egy vigyori képű a halántékához mutatott, és félreérthetetlen grimaszt vágott.

- Hát ezt honnan szalajtották? - sziszegte. - Melyik tanfolyamról jött az aranyos?

- Nincs senkinek véleménye, elvtársak? A távirat szövegével egyetértetek? - harsogta a szónok, és diadalmasan körülhordozta pillantását az egybegyűlteken.

- Azzal igen, ha az anyagot idejében megkapjuk - dűnnyögte a vigyori lakatos -, különben fújhatod az öntudatodat, mint majom a dudát. Lényeg a lényeg - dörzsölte össze ujjait jelentőségteljesen.

- Ne komolytalankodjatok, elvtársak, okos ötleteket várunk, szívbeli hozzáállást.

- Az aztán bőven van, még ki is csordul. Megkóstolod?

- Az állásidőt is küldd el a táviratban!

- Félnapokat ácsorgunk a szerszámkölcsonzóban!

- Üres a raktár, nincsenek alkatrészek! - zúgott a műhely.

- Értettük elvtársak, megoldjuk elvtársak - mondta Csordás ünnepélyesen, és mintha fogadalmat tenne, felemelte az egyik kezét. - Közös akarattal legyőzzük az akadályokat!

Másnap kiemelték, és falura küldték szövetkezetet szervezni.

Biri a sztahanovista mozgalmat erőltette, a raktárra másik ablakot is vágatott, ne ácsorogjanak annyit a szerszámokért. Ennél többet nem tehetett, az anyagellátás krónikusan akadozott. Az esztergagépek még szanaszét heverték. A mérnök megállt a pókhasú, vigyori lakatos előtt, megigazította a szemüvegét, köhécselt, hogy magára vonja a figyelmét.

- Nem tudják megjavítani?

- Lényeg a lényeg, szarból lehetetlen aranyat csinálni. Nekem se megy.

- Nem a véleménye érdekel, javítsák meg az esztergagépet! Értette? Itt termelni fogunk, nem a hasunkat süttetjük a napon. Különben is lelkesen fogadták a tervet.

- Ezt? Hiszen úgy szedték össze az Ecserin, amikor én még hátulgombolós nadrágban jártam! - fújtatott a lakatos.

- Két rosszból kitelik egy használható! - szólt eltökélten a nagycsontú mérnök: - Az is gép.

- Az ám, csak nem üzembiztos - dűnnyögte az ezermester, és a munkájához látott. - Te se fent hordod az eszedet.

Rövidesen termelt a gép.

Biri Bertalan éppen összesítette a termelési mutatókat és adatokat, amikor váratlanul felharsant a duda. Az emberek össze-vissza futkostak a műhelyben.

- Tűz van, tűz van! - kiabálták -, ég az esztergapad.

Füst és az égett olaj szaga tódult be az iroda ablakán. A mérnök úr is rohant, de csak a csúfos végeredményt vehette szemügyre, a gép tekercselése égett le először, tüzet fogott az olaj, hirtelen lángra lobbant a gép előtti olajos deszka.

A tűzoltók gyorsan eloltották a tüzet. Az egész műhely kíváncsian bámulta, csapatokba verődve tárgyalta az eseményeket. A kövér arcú téemkás indulatosan hadonászott egy franciakulccsal.

- Mondtam ennek a gyorstalpaló lükének, hogy szarból nem lehet aranyat csinálni, de ő ugye jobban tudja! Ha már széket kapott a segge alá, az esze is fordítva hord!

Hirtelen tumultus támadt a bejáratnál. Két rendőr és két ballonkabátos nyomozó érkezett, s ellenállhatatlanul nyomult az irodába.

- Maga a mérnök? - lépett Birihez a szeplősképű civil ruhás határozottan és rámutatott.

- Én.

- Kövessen!

- Dehogyan megyek, itt a helyem!

- Államrendőrség - mondta Kun Sándor ellentmondást nem tűrően -, az irodát nem hagyhatja el!

Biri rémülten az ablakon át látta, hogy a munkásokat visszaterelik a helyükre, de néhányan a leégett esztergagép vázánál vizsgálódnak. Idegességében megsomjazott és kiszáradt a torka. Ki nem léphetett, az ajtónál egyenruhás rendőr örködött. A szeplősképű, magas nyomozó intézkedett, majd visszatért az irodába, és közölte a tényállást.

- Szabotázs történt - mondta határozottan. - Miért csinálta? Kije él külföldön? Felbérelték, és tönkre akarja tenni a gyárat, meg a népgazdaságot?

- Szó sincs ilyenről, elvtárs! - köszörülte a torkát a hullámos, szőke hajú mérnök. - Honnan szedi ezeket?

- Nem vagyok az elvtársa, nem is leszek! Szomorú napokra számíthat - mutatott szét a pulykavörös nyomozótiszt. - Ez az ellenség aknamunkája. Ilyen dedós módszerekkel nem vezethet félre, én sem estem a fejem lágyára! Selejtől selejtet csinálni?

- Hol lenne itt ellenség? Ha csak maguk nem gyártanak. A hibát máshol keresse, a legatyásodott országban!

- Ne játssza a gügyét, ma egy gép, holnap már az egész gyár! Lebecsül maga bennünket, pedig még a szénakazalban is megtaláljuk az ellenséget, nemhogy a munkásosztály soraiban.

- Erre specializálódtam az egyetemen - vette le idegességében a szemüvegét és hunyorgott. - Más ok nincs a kinyírásomhoz? Tudnak maguk kitalálni, hogyan tudnának!

- Ez éppen elég, az ilyenekkel nem teketóriázunk. Nincsen arra idő - csapta össze jegyzetfüzetét megvetően Kun Sándor, és kisietett a fekete gépkocsihoz.

Biri Bertalant megbilincselve vitte el a meseautó.

Fillér Bandi zöld lódenkabátban, gumitalpú cipőben igyekezett a Fő térre. A zöldbe borult utcák megszépültek, az árokpartokon vastagra hízott a fű, az akácfa kivirultak, néhány elkésett gesztenyefa még virágzott. Az utak porát elnyelte a zöld. A Fő téren Józsa Bálint patikájába nyitott.

- Tiszteletem titkár úr - köszönt a töpörödött gyógyszerész -, a legmélyebb tisztelettem.

- Szabadság! - billentette meg sapkáját a párttitkár és pénzéért kotorászott. - Készítsen vasbort, ultraseptylt!

- Igenis. Ilyen nagy embernek ezer örömmel - sürgölődött szolgáltkészen a patikus. - Ki gondolta volna, kovácsinasból a legfőbb hatalom. Micsoda változások következnek?

- Ne urazzon, az már kiment a divatból! A patikáját se kérje, nem adhatjuk vissza, az állam a legjobb tulajdonos. Mi felülről kapjuk az ukázt, de helyeseljük is.

- Fene se érti ezeket a gyors változásokat, úgy meglódult körülöttünk minden. Gyógyszerre azért szükség lesz, arra mindig áldoz az ember. Utazik, helyben marad, a pirula mindig hasad - szellemeskedett és sürgölődött a patikus.

- Ugyan már, hová utazna? Magának is ez a falu az otthona.

- Itt születtem, éltem, de hogy otthonommá vált volna? Talán néha reméltem, de mégis kötve hiszem. Csak lakom benne.

- Szép háza van, a tejbe is tud aprítani, mit akarna még öreg napjaira? Aranyórát láncostól?

- Az is van, de nem boldogít.

- Más meg irigyli - lökte be az ajtót a titkár maga után -, különben nem jelentené, hogy a méregkeverő zsidó gyerekvért iszik.

- Kikeresztelkedtünk, kérem! De a vörösbort valóban kedvelem.

„Még te beszélsz otthonról? Szép kis haza az ilyen - gondolta Józsa úr bosszúsan. - Hamar beleszoktál a dicsőségbe, zshiványság a mesterséged. Tőlem hajbókolást vársz? Amit én csinállok, abban már nincs köszönet. Aljas szeretnék lenni, csak azt tudnám, hogyan kell!”

Fillér Bandit a pártirodán a téesz-csináló várta s egy kopott, szíjjal kötözött papírbőröndöt szorongatott. Használt, gumírozott esőköpenyben, övvel a derekán, elválasztott barna hajjal érkezett, erős szemöldöke alatt mélyen ült a barna szeme, nemes vonalú orrát apró bajusz-pamacs emelte ki, vastag nyaka kilátszott a nagykockás ingből.

- Szövetkezőket keresek - emelte meg jelentőségteljesen a bőröndöt erős kezével, mintha abban hordaná a tudományát, vagy legalábbis az ország aranyfedezetét.

- Legfőbb ideje, lássunk hozzá! - helyeselt Fillér bólogatva, s az asztalfiókból kékfedelű irkát húzott elő. - Hol alszik, szállást talált?

- Találtam, titkár elvtárs.

- Összeírtam, kikre számíthatunk. A cselédháziaknál kezdjük, ott lehetne a szövetkezet majorja, csupa szegény ember, nagycsaládosok, és a kapott földdel semmire se jutottak.

- Nagyon megköszönhető, elvtársam. Én nem ismerem itt a terepet, s egyedül nem boldogulok.

- Az íróasztalt máris maguknak adom - mondta eltökélten és beszívta keskeny ajkát elégedettségében. - Ne a semmivel kezdjék.

- Ahá. Köszönöm az elvtársak és elvtársnők nevében.

- Megy majd minden, mint a parancsolat - szólt a titkár elgondolkodva, és a halántékát dörzsölgette. - A nehézfejűek meg majd követnek -, de ez a mondat már nem csengett olyan határozottan. Aztán a jelentés-gyártásnak esett.

Késő este botorkált hazafelé. Az egyik utcasarkon kilesték és fejbe verték. Eszméletét vesztette.

Amikor észhez tért, dagadt fejfel, kábultan a kerítésig mászott, megkapaszkodott, s görnyedve vonszolódott, a tarkója kegyetlenül fájt. Felesége éberén várta, meghallotta motozását a kapu kilincsén, nagykendőben és hálóingben eléje szaladt, ám ahogy megpillantotta, szájához kapta a kezét.

- Szent isten, mi történt? Kitört a háború?

- Elestem - szólt elhaló hangon, s vérző fejfel.

- Verekedtél, kocsmáztál? Ilyen púpot nem árulnak az utcán. Vagy a kurváid miatt kaptad? - emelte meg hangját, s hegyes álla megrángott a gyanúsítástól -, kértelek, hogy ne latorkodjál! - pityergett már Fillérné Major Terike. - A jó csődör is lesántul a végén.

- Nincs nékem senkim, rajtad kívül - nyöszörögte fájdalmában Bandi -, nem is kéne, Rézikém!

- A körmödre is koppintanék - ölelte át a férje derekát, és betámogatta. A konyhában hokedlire ültette, a kályháról leemelte a lavórt, s aprólékosan megmosta a fejét, majd tiszta vízzel újra lemosta, ollót hozott, s a hajcsomókat levagdosta, jódtinktúrával bekente a seb környékét, az ultraseptyl port egy gézcsomagra szórta, a sebre tette, majd egy női fejkendővel lekötötte.

- Most aztán mehetsz a bálba, édes uracskám - mondta és óvatosan lefektette. Hideg borogatást rakott a homlokára, az ágy szélére húzódott, és simogatta szőrös, erős kezét.

- Jó, hogy ilyen tiszta, rendes asszonyom van.

- Mindig az éjszaka vet haza, a fiad napközben alig lát, jó lesz ez így, hékás? Most meg a koponyádat akarták meglékelni - csókolta meg a beteg busa fejét, és mellébújt az ágyba. - Holnap orvost hívunk.

- Nem lesz itt semmi baj.

- Talán nem. - Terike még sokáig nem tudott elaludni, hallgatta a férje szuszogását, időközönként fájdalmas nyögéseit, szorongás fogta el, megérezte, hogy nagyobb veszedelem is leskelődik rájuk. Ki emel kezet olyanra, aki többszörösen visszaüthet? Nem egy ágról szakasztott bolond, hanem olyan elkeseredett ember, akinek már semmi se számít. Nem nézheti tétlenül, hiszen a gyereke még kicsi, apa nélkül nem nőhet fel. Mi fájhatott az útonállónak, a téesz, a jegyrendszer, a beszolgáltatás? Kiderül-e egyáltalán?

Fillér szintén nem aludt.

„Nem hazudhatok magamnak - gondolta -, ezt az ütest nem másnak, pontosan nekem szánták. Itt nőtem fel, ismernek, nagy méreggel emelhatték azt a botot. Miért? Miben hibázhattam, kiknek ártottam? Senkit sem utálok, nem emlékszem, hogy bárki ellen is rosszindulattal, igazságtalanul jártam el. Vagy mégis?

A képem nem tetszik, igaz? Vagy nem is rám haragszanak, hanem a múltjukat védik? Megzavarta őket, hogy az már nem lehet, ami volt, s ami meg bekövetkezik, az ismeretlen és bizonytalan?

Félnének, tőlem is tartanának? Ugyan már, hiszen a javukért dolgozom. Hol tévedhettem?

A csúfság megesett. Nyomoztassam a bátyámmal, hogy kinek és kiknek lelkén szárad? Nagydobra verjük? Elkapják a gyanúsítottakat, végig verik a fél falut, az mire jó? Példát statuálni? Megszünteti a fájdalmat vagy utána jobban bíznak bennem az emberek? Aligha. Pedig követniük kell, ha tetszik, ha nem.”

Csordás Mihály vizitált. Láthatóan nem érezte jól magát a módos házban, ahol a párttitkár Major Istvánékkal együtt lakott. A szövetkezet-szervező minduntalan a nagy ablakon tekingetett ki az udvarra, ahol minden gazdagságról árulkodott. Legalábbis az ő szemében.

- Az útonállót megismerte a titkár elvtárs? Ki volt az?

- Elestem.

- Többen voltak? Hányan?

- Nem tudom.

- Látott valamit? Hallott? Gyanakszik valakire?

- Nem.

- Kik tehették? Kik az ellenségei? Az elvtársak biztosan nem.

- Nem tudom, már semmit se értek.

- Mire emlékszik a titkár elvtárs? Valami csak rémlik magának.

- Semmire.

- Ahá. Mit mondunk az elvtársaknak, az elvtársnőknek?

- Elestem.

- Bolondnak néz? Akkorát csaptak az agyára, hogy megsántult, ennek híre kél, nem üthetjük el sumákolással! A gyárban sem tűrnénk meg az ilyeneket, szemet szemért, fogat fogért, ez a törvény, elvtársam! Szoruljanak a kulákok!

- Senkit sem hibáztatok. Kimerültem és elzuhantam a téglajárdán - hazudta a beteg. Nem akart meghurcoltatásokat, veretéseket, bebörtönzéseket. Támadóját sem ismerte meg a sötétben. - Ne csapjanak cécot! - nézett nagy, barna szemével a gyári munkásra. - Nincsen annak semmi értelme. Még csak az hiányzik, vérfürdőt rendezzenek egy pofonért?

- Szorulnak a kulákok, csak azt mondom. Kezünkben az adu, lecsapunk vele.

- Nem ők tették, nincsen bizonyíték.

- De megtennék! Miért védi titkár elvtárs azokat a szemeteket? Féljenek egy kicsit, anélkül nem adják be a derekukat. Kussoljanak!

- Messzire így nem juthatunk, ha besározódunk.

- És minket verhetnek? Ezt már mégsem hagyhatjuk annyiban, ilyen hibát nem követhetünk el, felelősségre is vonhatnak érte a felsőbb szervek. Nem vagyunk mi pipogya legények. Hogyne, hogy vérszemet kapjanak az ellenségeink?

- Igazságtalanságot nem akarok. Ők is csak emberek.

- Kezet emeltek magára, kezét emelték a pártra - izgett-mozgott a székén Csordás, hirtelen felugrott, majd azonnal le is ült. - Elvesszük a kedvüket az ilyesmitől.

- Értik a gazdálkodást, földjük, lovuk, szerszámuk, velük együtt többre érünk - suttogetta bizonytalanul.

- Furán beszél, titkár elvtárs, megzavar, hiszen, magának kellene megbélyegezni őket, nem pártfogolni - állt fel tanácstalanul a középtermetű Csordás Mihály. Elbúcsúzott, de az ajtóból még visszaszólt. - Nehogy minket abriktoljanak!

Olyan aztán már nincsen és nem is lesz!

Fillér erősen gondolkodott, és a feje még inkább megfájdult, utálta önmagát, meg az egész világot.

Felkelt az ágyból, az ablakhoz lépett. Végiglátott a mutatós portán. Büszkeséggel töltötte el, rendezettségéről, s még mindig módoságról árulkodott. A kovácsműhely az utca sarkán állt, külön épületben berendezve, tágas szín tartozott hozzája, alatta az elkészült kocsik, kerekek, ráfok sorakoztak, lejjebb az ólak, teheneknek, lovaknak, hízóknak és aprójószágoknak, tisztán, fehérre meszelve, kibetonozva az aljuk. A kertben krumpli virágzott, szilva, és diófák tartottak árnyékot, a kociút mentén lucernának hagytak meg jókora darabot.

A verőfényes napon fiát látta, őt pillantotta meg, ahogy locsolókannájával vizet hordott a virágágyásokra. A szép növésű gyerek fekete klott nadrágban, mezítláb, félmeztelenül téblábolt a nagymama körül. Legszívesebben kiszaladt volna hozzá, hogy ölbe kapja, meggyomrozza, de tudta, felesége a konyhában matat, s azonnal csatorálni kezdene: miért nem pihen, feküdjön csak, ha már egyszer ilyen csúnyán ellátták a baját!

Anyósa szakajtóban hozta a friss tojásokat. Kocogós járásával, apró természetével, őt már kovácsinas korában is ámulatba ejtette. A széles, hosszú és csempézett gangon asztal és fonott székek sorakoztak, oda tette le a tojásokat, és újra az udvar hátuljában termett.

Bandi kegyetlenül unta már a tétlenséget, hálóingben ténfergett még egy keveset, aztán az ágyba bújott, ne érje szó a ház elejét. A szobát szépen berendezték, páros ágy, páros szekrény, éjjeliszekrények, fakeretes tükör Terikének, asztal, székek, rongyszőnyegek, igazán otthonossá vált. Bandika is velük aludt egy zöldmintás díványon. A párttitkár bekapcsolta a néprádiót, s meghallgatta a legújabb munkasikerekről szóló híradásokat, a szövetkezetek győzelmi jelentéseit.

Gyógyulása után a helyettese, Bari Ödön gúnyosan megkérdezte.

- Tán bediliztél? Úgy nízelt ki, mintha onnan, a diliházból szalasztottak volna!

- Nincs időm a tréfálkozásra.

- Nekem tán van? Alakítjuk a téeszt, apósodat vigyük bele, lesz mindjárt kovács és kulák is. Ű kék oda. Ű nagyon kék, a lóherélő Major István.

- Agitálom, de nem hajlik.

- Rosszul dógozol, titkár elvtárs. A kemény diókat megtöröm, aszondom, nyomás a kollektívába, befelé az anyátok jó istenit, mert megagyallak benneteket! Mennek is ész nélkül - köpött a lába elé Bari, és megvakarta a fenekét.

- Ugyan mán, nem lóverseny ez - szólt Fillér nagyon erélytelenül és megrémülve -, s az embereket se kell ijesztgetni, hogy itt a mumus! Aki fél, nem remél.

- Ne is! A firgesit kiirtjuk, néked magyarázzam? A kizsákmányolásért cserében elmuzsikáljuk a nótájukat, szíp szóból úgysem értenek.

- Hajlanak, csak türelem kell.

- Pocsékoljuk az időket? Turbékoljunk? Apósod se hajlik, pedig igyekezhettek, akinek nagy beosztásban a két veje, elől haladjon.

- Eljön annak is az ideje - vörösödött el a párttitkár. - Minden gyümölcs megéri egyszer.

- Gyáva vagy te, nem élharcos, inkább a gazdagok szekértolója. Megtívesztettél, mézes-mázasszavakkal közibénk furakodtál - mondta dühösen a cigány, s jobb kezével hadonászott -, de vége, becsukhatod a bótajtót, leváltottunk és a kizárásodat is javasoljuk.

- Önkényeskedtetek? - kérdezte Bandi és félni kezdett. Átlátszó, tiszta életére gondolt, a jövőre, mit hoz, ha egy ilyen lüke parancsolni kezd? - Mégis hogyan gondoltátok, meg se hallgattok? Egyetlen egy rossz szót se mondhattok rám!

A fekete képű gúnyosan mosolygott.

- Mit játszod az igazmondót? Gyűlésen döntöttünk a sorsodról, hogy ne ugrabugrálj! A kollektíva határozott.

- Milyen vád alapján?

- Az osztályellenséghez húzol, nem vagy se szegény, se igazi kommunista. Elárultad az ügyünket.

- Hazugság, ocsmány rágalom, ezt kikérem magamnak! - Az iroda falához támaszkodott, elhagyta az ereje, s a feje zúgott, sebhelye vöröslött, úgy érezte, hogy megfullad.

- Mír? Tán nem hallgattál róla, hogy kik csaptak hókon? A kulákbárataid. Minket se ringattak kőbölcsőben, hogy ennyit ne tudjunk.

- Az erőszaknak nem vagyok a híve, a hirtelenkedéseidnek, annak még sosem volt jó vége.

- Mir lennék én hirtelen, mikor azt csinálom, amit parancsolnak? Amit kívánnak? Csordás elvtárs a megmondhatója.

- Az lehetetlen, nem igaz.

- Te papolsz az igazságrul, oszt közben kastélyban hálsz? - markolta meg ruháját a cigány. - Még idetolod a mocskos pofád.

- Nem bíztok bennem? - kérdezte Fillér, és megvastagodott ujjait ökölbe szorította -, nem akartok hinni? A bátyám mit szólt ehhez?

- Tanfolyamon van.

- A párt nem te vagy! Nem hagyom annyiban, s velem nem lehet könnyen elbánni! A Rákosi titkárságra írok.

- Berezeljek? - fonta keresztbe két karját a fekete bajszú, tömzsi ember -, kulákházban lakol, zsírosat eszel és szarsz a proletárookra, ídesapám. Csak a vagyont akarod megmenteni. Ki keresztelt meg az utca sarkán?

- Nem tudom, még csak nem is sejtem.

- Naná, hiszen családban marad.

- Jegyzőkönyv készült?

- Tán azt hiszed, megsértettük a törvényt? Nem írsz annyi - legyintett Bari és faképnél hagyta a béna Bandit. - Csinálhatsz vele, amit akarsz! Még oda is elviheted.

A nagy szemű kovácssegéd tétován tekingetett az ismerős falak, a használt bútorok között. Mihez kezdjen? Rendezgette cókmókját, a szakadt, vállszíjas aktatáskájába rakosgatta. Hirtelennek tűnt az egész, elfogadhatatlannak, hiszen félresöprik, amikor a legjobban dolgozik? Hol itt az ész?

Bűnös, mert jót akar? Ütnek rajta, mert nem kiabálja, hogy feszítsd meg?

„Harcolni fogok! - gondolta eltökélten, ahogy kilépett a pártirodából és lassan haza indult. - Egykönnyen nem adom fel.”

A szobába zárkózott, révedező tekintettel bámult a padlóra, karba tett kézzel üldögélt, hagyta, hogy múljon az idő. Majd használt táskáját az asztalra tette, szedegette belőle a kék borítójú füzeteket, feljegyzéseit, ceruzáit. A páros szekrényben lelt helyet nekik, táskáját a kemence kuckójába csapta.

„Megint megkaptam - gondolta elkeseredve -, ennyire hitvány lehetek, hogy hol az egyik, hol a másik rúg belém? Nem ezt hittem magamról. Akkor meg miért történhet ilyesmi?

Ha velem megesett, másokat se kímélhetnek. Dróton rángatóznék? Hiszen én nem ezt akartam, de félrelöktek. Mi lesz a vége? Az acsarkodók alja üthet - vághat? Nem tűrhetem, kivizsgálást kérek az ügyben, a pártkönyvemet meg le nem adom.”

A szobába zárkózott, révedező tekintettel bámult a padlóra, karba tett kézzel üldögélt, hagyta, hogy múljon az idő. Majd használt táskáját az asztalra tette, szedegette belőle a kék borítójú füzeteket, feljegyzéseit, ceruzáit. A páros szekrényben lelt helyet nekik, táskáját a kemence kuckójába csapta.

Eleven eszű apósa köhécselt az ajtóban. A műhelyből szaladt fel, s ahogy megpillantotta Bandi savanyú ábrázatát, sejtette, hogy kellemetlenség érte vejét. Megkavarta szőrös mellét, és ezt kérdezte.

- Kiestél a virágkosárból?

- Az igazamat nem hagyom, olyan aztán nincsen.

- Nincs itt igazság sehol, talán még az égben sem.

- Ugyan már, ha egyenlőség van, igazságnak is lenni kell! Enélkül csak hátrafelé araszolgatunk.

- Jól kifizettél! Persze, hogy egyenlőek vagyunk, csak vannak köztünk egyenlőbbek - legyintett a kovács, ment a dolga után, de még visszafordult. - Idővel majd észreveszed ezt a kurva nagy egyenlőséget, csak meg ne ártson! Mint az igazság.

- Ne fesse az ördögöt a falra, úgysem jön el!

- Azért vontak ki néhány embert megint a forgalomból? Mi? Megdádázzák őket, el ne felejtsek, hogy egyenlőek! - húzta el a száját Major István. - A végén még annyira egyenlőek lesznek, hogy bele is hálnak. Fene a buta fejüket, hogy nehezükre esik az ilyen egyenlőség!

Fillér Gábor lakáshoz jutott. Az öreg Váradi egyik üres házát négy család foglalta el. Ahogy a szoba-konyhában szétnéztek, a rendőr zöld katonaládáját a padló közepére tette.

- Ez az - mondta lelkesen feleségének, a szép Major Erzsikének -, fedél van a fejünk felett. - Levetette a sapkáját, megsimította a hátrafésült, dús haját.

- Sokáig akarsz itt élni? - húzta el a száját a barna hajú, nyúlánk asszony, és az arca pirosodni kezdett. Makrancos kis szája megnyílt, és kivillogtak fehér fogai. Kendőben, rövid kabátban, a meleg szoknya alatt pamutharisnyában, lapos, gumitalpú cipőben állt a feketére koszolódott szoba közepén.

„Alig nagyobb ez, mint a malacól” - gondolta.

- Egészen tetszik, de találunk majd szebbet, kényelmesebbet is. Kinek lenne, ha nekünk nem?

- Kinek fizetjük a lakbért, Váradiéknak?

- Az előljáráságnak. Ezentúl már ez a ház sem a gazdag uramék tulajdona - mondta erélyesen s megnyalta a száját, és erős szemöldökét hirtelen összeráncolta, hosszúkás arca haragosnak tűnt, kerek szeme elborult és sötétebben csillogott. - Méghogy Váradiéknak?

A fiatalasszony fonott szatyrot lóbált a kezében, annyira megijedt a hatóság által kiutalt lakástól, hogy nem merte elgondolni sem, miként rendezi be. Régebben, amikor még a szülői házban élt, gyakran megfordult náluk a gazdag paraszt család, mert törekvő apja is a falu elejéhez tartozott. Ki hitte, hogy egyszer még a Váradi-házak egyikének a sarkába szorul, a tulajdonosok akarata ellenére, s még örülnie is illenék, mert végre valahára vége az árendáskodásnak, az albérletből-albérletbe való költözködésnek. Szorongás fogta el, arra gondolt, majd gúnyolódna rajta, leszedik róla a keresztvizet, ha egyáltalán szóba állnak vele. Ez a mamlasz férje legalább a ház felét kérné, ha már így adódott, egy rendőr törzsőrmester azt igazán megteheti.

- Jobb lesz most már nekünk?

- Erősen hiszem.

- Apámat miért büntetitek? - kapott idegesen hajához a barna, dió nagy szemű asszony -, kinek ártott, hogy így megnyúzzátok?

- Nem én döntöttem róla, de nem is elleneztem!

- Egy jó szavad sincs az érdekében? Az lehetetlen.

- Nincs. Miért is lenne?

- Mit csináltok vele? Megnyúzzátok, mint a falut?

- Ahogyan érdemli a sorsát, úgy boldogul.

- Mi is? Úgy gondolod, hogy mi is?

- Az égis nőhetünk, most se vagyunk akármik, a kutya-fáját.

- És mi az ára, micsoda? Semmit sem mérnek ingyen - komorodott el a szép Erzsike, szatyrárt a koszos padlóra tette, s hosszú ujjával megsimította a férje borostás arcát. - Félek a rendőrködéstől, de ha már eladtad a lelkedet, akkor add el teljesen, legalább a fiunknak könnyebb legyen!

- Eddig nem éltem - mondta a rendőr határozottan, fel s alá járkált az üres lakásban. - Régen gazduramék belém törölték a lábukat. Annyit változott a sorsom, hogy ép ésszel alig felfogható. Jó kezekbe adták ezt a fegyvert - csapott tenyerével a pisztolytáskájára.

- Gáborka alig ismeri apámat, anyámat. A szüleinket, nagyszüleinket is megtagadtatják velünk? Így mire jutunk?

- Major Istvánnal mit parolázzunk? Amikor hozzám jöttél, kitagadott, engem meg ember-számba se vett - borult el a fekete szemű rendőr kedve. - Miért? Annyira nagyra látott, hogy suba subához, guba gubához?

- Ki törődik már azzal? Nem érdekli őt, csak a föld és a műhely, hogy dolgozhasson! Minek kínozzátok? Rossz kovács talán, felesleges a munkája? Dehogy! Szép a háza, hát lehetetlenné teszitek. Pedig az öcséd is ott melengeti az ülepét.

- Egészen más az ábra, egy újjal se nyúltunk apádhoz!

- A szemem kisül a szégyentől, hogy koldusok sorsára alacsonyodtam, ráadásul a családból meg csúfot üztök! Ha olyan nagyra vagy az egyenruháddal, akkor miért nem segítes rajta? - kérdezte sírós, magas hangon az asszony, s az ablakhoz fordult. - Leesik az aranygyűrű az ujjadról? - szűkült össze hideg szeme.

- Azt nem tehetem, Zsóka - s békítőleg megölelte a feleségét, aki kibújt a kedveskedő mozdulatából.

- Ezt a kriptaszagú odút lakhatóvá tesszük, nem szívesen halnék meg a falai között. Még a krajcárokat is a fogamhoz verem, csak jussunk már előbbre!

- Nekünk minden sikerül, meglásd, hogy sikerül.

- Sikerüljön is, éppen ideje - enyhült meg a ritkaszerű asszony, s az ajtóhoz kísért a férjét, aki szolgálatba igyekezett -, eddig igencsak ránc járt a rút. Sajnos, én a mundértól se remélek oly sok jót.

Ahogy egyedül maradt a sivár lakásban, sírva fakadt. A fonott szatyrára roskadt a szoba közepén, az arcát két kezébe temette, s könnyei végigpatakzottak barna anyajegyes, ovális arcán. Testét meg-megrázta a zokogás, csuklani kezdett, hirtelen eszébe jutott, hogy vizet kellene innia, de egy korty sincsen, az udvari kútból felhúzhatna egy vödörrel, ám azt a vizet ő le nem nyeli. Befogta az orrát, megszorította, s ettől megszűnt a csuklása, sírása is alábbhagyott. Keskeny orra vöröslött a szorítástól, amikor letörölte a könnyeit.

„Ezt érdemeltem én a sorstól - gondolta -, hogy még egy elfogadható lakásom sincsen? Ennyire büntet a házasságomért? Szívem szerint választottam, mit bántam akkor, kiféle, mi-féle a kedvesem, szó nélkül követtem. Kijutott a jóból, olyan szoba-konyhában húzódtunk meg, hogy amikor Gáborka megszületett, már levegőt se kaptunk. Hiába könyörögtem, béküljünk ki a szüleimmel, apám biztos megbánta már, hogy ellenségesen viselkedett az esküvőnkön, s költözzünk a Major-házba, kényelmesen elférünk, az uram makacs természetével nem bírtam. Annyi év, várakozás után kiutalják ezt, kiszúrák a szemünket ezzel a koszfészekkel? - úgy érezte, hogy megfullad, felpattant dühösen, kitérte az ablakokat, legalább levegőt kapjon. - Lopakodva, sötét este kopogtathattam anyámék, de nekik is csúfosan beborult az ég, senki sem húzhatja ki a tüskét a talpukból.

Ragaszkodom ehhez a melákhhoz. Áldott jó ember, kenyérre lehet kenni, azt se bánja, ha a sor végére kerül, holott elől a helye. Csak ne lenne élhetetlen!”

Kifordította a szatyrát, elhasznált, kötött kardigán esett a lába elé. Nézegette, majd letépte róla a gombokat, s a padló közepén hagyta. Hófehér karján felgyűrte a ruháját. A szatyrot kivitte a konyhába, s az udvarról vödör vizet hozott, szétlöttyintette a szobában, csörgött a vödör lánc, de nem törődött vele. Lehúzta a cipőjét és a harisnyáját, a szoknyáját felgyűrte és combjai közé szorította, a padlóra térdelt, lehajolt és csutakolta, mosta körömszakadtáig.

Férje már a Fő téren járt. A magas és rezgő csípőjű Váradi Mihályné a betonjárdán tolt a fél oldal szalonnákat, amikor a buzgó, vastag nyakú rendőr megcsípte az utcán. Igazoltatta. Megnézte a zsákkal letakart szállítmányt, gondterhelten ingatta a fejét, körüljárta a talicskát, mint aki nem hiszi a tényállást.

- Feketézik? Még mindig gazdulni akar? Nem elég, hogy burzsuj-kuláknak csúfolják magukat?

- Hová gondol? Én is szép öregkort akarok megélni.

- Minek csinál ilyeneket, kinek güzül még mindig, a kukacoknak? Tudhatná jól, hogy mi a vége. Nincs elég vaj a fejükön?

- De nagyra lát, mióta maskarának öltözött. Pedig nálunk se volt rossz helye, ne felejtse már el!

- Tán ágyba hozta a reggelit?

- Akkor úgy éltünk, most máshogyan.

- Megfordult a kocka, más az ábra, mi diktáljuk az iramot.

- Mégis a mienkbe húzódtak. Erre jó a kulákvagyon? Mi építettük, maguk meg a készbe tették az ülepüket.

- Az őrre kísérem - mondta Fillér Gábor keményen, és idegességében megizzadt a tenyere -, ott majd tovább beszélgetünk.

- Ajjaj, ne szégyenítsen már meg, haladjon előttem!

Zörgött a talicska, a húsos, fekete szemű és fekete hajú gazdasszony nyaklóval tolta. Megvető mosollyal igyekezett a rendőr után, s a mosolyból lassan alattomos, gyűlölködő pillantás vált, hamarjában arra gondolt, neki tolja hátulról a talicskát, amikor összeesik, beleveri a fejét a járdába és elszalad. A szégyen és megaláztatás erőt adott neki, úgy érezte, hogy szembeállhat az egyenruhással.

Milyen világ az, ahol a szorgalmas ember nem boldogul? Vagy tegye inkább ölbe a kezét, majd csak éhen halhat? Azt szeretnék a főkosok, ezek a mezítlábas senkik? Hiszen nem lop, nem a máséra ácsingózik, inkább csereberél, csencselget, összeszedi az aprójószágot, kinek, mi eladó, Pesten meg az öreg Sajtos jól eladja. Az üzlet, üzlet. Mindennek ára van. S mindenki jól jár, különben nem csinálná. Ez nem kötelező. Ez a gyorstalpaló rendőr meg szégyenben hagyja? Inkább nekimegy!

Minek? Ő és a családja húzná a rövidebbet. Pont most mégsem hagyhatja magát ennek a zöld-fülűnek, aki gyerekként náluk szolgált. Túljár az eszén. Az őrre kíséri, lássák valamennyien, mit talicskázik Váradiné? Kész a szenzáció: feketézik a kulák, börtönbe vele! És ha követet volna, kővé változna a szalonna? Addig-addig ügyeskedett, míg fél kézzel elérte a fél oldal szalonnát, határozott mozdulattal leemelte a másíkról, s bedobta az alacsony kerítésen. Még kétszer sikerült ezt a mozdulatot megismételnie.

Fergeteges röhej támadt a rendőrörsön az üres taliga láttán. Fillért elöntötte a vér.

- Hová tette a szalonnát? - kérdezte dühösen, és hadonászott. - Azonnal mondja meg! - s érezte, hogy megnedvesedik a tenyere. - A föld nem nyelte el.

- Megettem, de olyan kevés volt, hogy jól se laktam tőle - tette csípőre kezét a nehéz kontyú asszony. - Enni talán csak szabad? Vagy nekünk már azt is megtiltották, mert akkor legalább nem állunk sorba, s a halott ember nem eszik és nem beszél?

- Feketézik, a fővárosnak szánta, pedig itt sincs ennivaló. Hiába litániázik össze-vissza!

- Csak álmodta az egészet, jóember! Honnan lenne nekünk szalonnánk? Hiszen üres a padlásunk, üres az ólunk, üres a zsebünk, és korog a bélünk, inkább azt hallgatná, ne a Szabad Nép félórákat. Ajjaj, lóttek már a gazdálkodásunknak!

- Rossz vége lesz ennek, ha egyszer elkapom, nagyon rossz.

- Én nem üzletelek, mert az a fél fogamra kevés.

- Találkozunk még, de megemlegeti az holtbiztos. Hiába vágta fel a nyelvét, nem makulátlan a viselkedése.

- Van magának felesége, nem is akármilyen - mondta a huncut, turcsi orrú gyanúsított, könnyű, szürke kartonszoknyában, lapossarkú cipőben és fehér blúzban távolodott. - Szóljon neki, ha odavan, ne máson töltse a kedvét!

- Ezek mindig harácsolnak - morogta a tenyeres-talpas férfi szégyenében. Hanyag mozdulattal rántott egyet a fegyverén -, de az én eszemen nem járnak túl, engem sem a gólya költött.

Este öreg teherautó tolatott a Váradi-udvarba. A lámpái kialudtak, és az ülésről ifj. Sajtos Flórián, meg a felesége kászálódott elő. Olcsó, de új ruhát hordott a fiatalember, nyakkendőt, s ha kinyitotta a száját, rögtön kitűntek az előreugró, kiálló fogai.

A kamrában felhalmozva várakozott az áru: hízott libák, hízott kacsák, megkopasztott tyúkok, sertésoldalak, tojás, kolbász, szalonna: jobbnál jobb falatok garmadája.

Az üzletet hamar megkötötték, és a sötétség leple alatt már rakodtak is. Fürgén adogatták kocsira az útravalót.

- Apád hogy él? - kérdezte Váradiné az összenőtt szemöldökű, pantallós fiatalembert. - Régen láttam. Hogyan viseli ezt a módit?

- Gyengélkedik.

- Maródi a falu is, egyre nehezebb összeszednem a portékát. Délután a rendőr karjába futottam.

- Eszem a tojástartóját, jó lesz akkor iparkodnunk.

- Nem olyan eszes, mint amilyen feszes.

- Vaktyúk is talál szemet. Pláne ilyen időben.

- A bolt eltart hármótokat?

- Ki vásárol manapság? A vasbolt nem üzlet, amikor ennivaló sincs. Ez az áru - mutatta a hízott baromfit és feldarabolt sertéseket -, szintizta aranyat ér.

- Babátok mikor lesz?

- Arra még várhatunk - avatkozott közbe a cérnavékony, erősen kölnizett fiatalasszony -, mint ennél vidámabb napokra.

A rendőrök elállták a kijáratot, Fillér Gábor önelégült arccal lépett a gyenge fényre. A ház sarkánál himbálódzott a csupasz villanykörte, a tetszetős lakásból vékony, szigetelt drótszál vezette ki az áramot.

A tuskés hajú, malacképű Váradi Misike kidugta fejét a gépkocsi ablakán, az ülésen ugrált, ahová a kavarodás közepette lopódzott, kerek, kis szeme boldogan fénylett. A felfordulásban senki sem figyelt rá, de a pöttöm gyerek már a lefojtott feszültséget megérezte, s az egyenruhás rendőrök sem ébresztettek benne túl nagy bizalmat, mert óvatosan lemászott a gépkocsiról, az ajtó mindkét oldalon nyitva maradt, s apjához oldalgott, majd szorosan a combjához simult.

- A kutya-fáját! Ez aztán a szállítmány, azt hittem, az egész faluban sincs ennyi élelem - morogta a rendőr, ahogy a teherautóra fellépett, s írogatta, mit talált ott.

- Inkább éhezzen a főváros? - pattogott Flórián és jól látszottak a villanyfénynél kapafogai. - Az a jó?

- A hangya is gyűjtöget, minket miért nem hagynak? - szorította ökölbe a kezét Váradi -, hányszor kopasztanak még meg?

- Üzérkednek, tollasodnak, más meg jegyre se látja a szalonnát, meg a zsírt. A falunak sincs ennyi.

- Arról talán tehetek? Az én nevem hallgass, úgy packáznak velem, ahogy a kedvük tartja. Ami meg van, azt viszik az oroszoknak, hadd zabáljanak.

- Éppen a közellátás érdekében...

- Tartsa a száját, mert megjárhatja!

- Igenis, tartom - hunyászkodott meg a pesti fiatalember.

- Mi mást csinálhatnánk? - legyintett a gazdagparaszt, pörge kis kalapját feljebb tolta. - Mi a jószagú atya úristent? Tartsuk a pofánkat, a süketeknek, a vakoknak szalad a cocó, meg a némáknak. A bölcs majmoknak.

- Nocsak, nocsak, megmondtam én ezt előre, fiam. A seggünk kilátszik a gatyából, mert az oroszoknál ez a divat.

Fillér beharapta a száját, lassan, szálkás betűkkel körmölte a jegyzőkönyvet. Aláíratta velük, közben azon törte a fejét, mit mondjon nekik. Végül kinyögte.

- Ezeket a néphatalom nevében elkobozzuk!

- Mit csinálnak - kapaszkodott Misike az apjába -, mit akarnak?

- Viszik a kis kövérnek, még nem hízott meg eléggé!

- Összekötjük a bajuszunkat, ha provokál.

- Nem értek én ahhoz, egészen máshoz lenne kedvem, a teremburáját!

- Ahhoz nekem is! - vigyorodott el Flórián.

- Ezen jár az eszetek? Ajjaj! Micsoda szégyen, micsoda emberek vagytok ti? Példát vehetnétek Gáborról, ahogy a feladatát teljesíti. Nem véletlenül hívják őket igazságos Filléréknek. Beláthatná azt is, nem tehattünk mást, segíteni akartunk a falun, úgy adták ide az emberek, hogy az éhező pesti rokonokhoz eljuttassuk! Nem kaptunk mi ezért egy árva krajcárt sem, kitől is kaphattunk volna? - váltott taktikát Váradiné. - A közellátást javítsuk vele.

- Ők az átvevők? - mutatott a rendőr a fiatalokra.

- Szegények, mint a templom egere, honnan lenne pénzük ilyesmire? Lát nálunk egy krajcárt is? Lát? Lát ám, az antikrisztusát!

- Tán háztűznézőbe jöttek? Be ne adja már nekem.

- Rokonlátogatóba, és szívességből meg elviszik ezt a kis holmit. Ne csinálja már velünk a csúfságot, Gábor, hiszen magának is van szíve, meg családja. Inkább hajtson fel egy kupicával - fordult a kamrába a literes pálinkás üvegért. - Ne hozzon hírbe bennünket!

- A végén letagadtatja velem, amit látok! Fineszes asszony maga, de engem se a gólya költött, elhoztam az embereimet is, elég volt, hogy délután pórul jártam - tolta el a pálinkás poharat. - Ezt a sok finomságot szétmértük a faluban.

- Forduljon fel tőle, aki egy falatot is lenyel belőle - hirtelen tette csípőre a kezét Váradiné, s a hangja eltorzult -, váljon méreggé benne!

- Nocsak, nocsak, ilyenek az igazságtevők? Ezek se jobbak a régiéknél.

A rendőrök elvonultak a teherautóval és a hatósági hússzéknél lerakodtak. Aztán Sajtos Flóriánék az üres tragacccsal mehettek az orruk után.

Bár még a kakasok se kukorékolnak, a bolt előtt már hosszú sor várakozott. Fillérmé Major Erzsike után Fekete Ibi állt. A szép lány egyedül élt a szülői házban, anyja a háború alatt meghalt, apja meg a fővárosban dolgozott, nem mutatkozott a faluban. Az alacsony termetű, ringó járású fruska, koromfekete hajával és kék szemével hatott már a férfiakra.

- Egyedül élsz? - kérdezte tőle a rendőr-feleség kíváncsian és együttérzéssel. - Nem lehet valami hej, de rózsás a sorsod neked sem, hogy ilyen korán árvaságra jutottál.

- Nincs virággal kirakva az utam, azt állítani túlzás lenne - rántott vállán a lány.

- Félsz?

- Megszoktam. Bevásárolok és várakozok, dehogy kire és mire, azt jó lenne kitalálni.

A hússzékblől a postára ment, az apjának írt levelét a piros ládába dobta. Kék antilop cipőben, csuhéból font szatyrával gyorsan átkocogott a Fő téren.

A jóvágású, sudár növésű, kék szemű és gesztenyebarna hajú Attila meghaladta már az ötvenedik évét. Pesten segéd munkásként tengett-lengett, bakancsban, overallban keverte a maltert, talicskán tolta szaporán a mesterek keze alá.

Munkaszünetben félre vonult, hátát nekivetette a téglafalnak, s hagyta, hogy a nap arcába süssön! Hasonló korú társa, Nemes Áron telepedett mellé.

- Régen szabadultál? - kérdezte tőle az egykori csendőr-főhadnagy. Már reggel látta az új segéd munkást, intett is a fejével, nem árulták el a többieknek, hogy ismerik egymást. Vegyes érzelmekkel fogadta egykori bajtársát, örült a viszontlátásnak, de fel is zaklatta; talán oda a nyugalma. Ezen az építkezésen - sokadik munkahelyén -, nem háborgatták annyira a múltjával, s úgy érezte, aránylag eleget keres ahhoz, hogy éhen ne haljon, s aránylag szabadon is lélegezhet. Idővel majd csak javul a helyzete, a kislányát talán Pestre költözteti, vagy még messzebb a szülőfalutól, ahol senki nem ismerheti őket, és jótékony feledés borul rájuk. Most mindez beárnyékolódott.

- Két hete, kérlek alássan - válaszolta Nemes. - Felügyelet alatt állok, nem hagyhatom el a fővárost, testvér.

- Simán szabadultál?

- Ahogy lehetett. A háborúban parancsra cselekedtem, végig beosztottként, a feljebbvalóim felelősek mindenért.

- Kint maradhattál volna Nyugaton.

- Te is - bólintott a széles vállú jövevény, s tömpe orrát megvakarta. - Nem hittem, hogy ilyen gyorsan vörösre festenek itt mindent, most aztán ihatjuk a levét.

- A lányomért jöttem vissza.

- A feleséged?

- Megerőszakolták az oroszok és mérget ivott.

- Kivárom az alkalmas pillanatot és elrepülök - a jól összegyűrt férfi a keze mozgatásával a madarakat utánózta -, nem teketóriázok sokat. Nem a mi hazánk már ez többet, eladták ezt testvér, nincs már itt keresnivalója a magyarnak. Egymástól is tarthatunk - fürkészte társát kerek, pimasz szemével belecsimpaszkodva, s arra gondolt, csak nem szervezték be a vörösök, hogy őt, meg a hasonlókat figyelje és lebuktassa?

- Változás is lehetséges - tárta szét a kezét bizonytalanul Fekete. - Sőt, hiszem, hogy minden változik, csak idő kell hozzá! Ami most történik, azt utálom, de ez a hazám.

- Változás nem lesz, kérlekalássan! Megkopasztották a mezőt, most nőni hagyják, testvér, hogy gazdagabb termés legyen. Minket viszont bármikor begyűjthetnek az ávósok, előkaparhatják a gyöngyvirágos múltunkat, új vádakat tálalnak a bíróságnak, s mire felocsúdunk, lóg a kötelünk. Ez itt gyorsan megy.

- Megszelídülhetnek. Ezt látod, jobban is szeretném, inkább egymás mellett élünk, mint egymástól pusztuljunk el - vallotta be fáradtan a főhadnagy és kissé félrefordult, mert a másik erős szájszaga zavarta. - Igazán nem bánnám, ha öregségemre békén hagynának. Ez annyira elképzelhetetlen? Talán olyan sokan vagyunk, hogy ölhetjük egymást s nincs bennünk semmi használható? Neki esik megint magyar a magyarnak?

- Nincs pardon, vagy ők, vagy mi, ezt az egyszeregyet gyakoroljuk már jó ideje, kérlekalássan. Csak nem törtek be, vagy nyereg alatt puhítottak és beadtad a derekadat? Értik ám a módját.

- Nem, dehogy, csak élni szeretnék még, és a lányom boldogságát látni. Végtere is apa vagyok, s elhiheted, eddig vajmi kevés öröme telt bennem.

- Amíg élek, mindig reménykedek - mondta elgondolkodva a kopaszodó Nemes -, ezt a maradék országot mégsem falhatják fel az idegenek. Én azt meg nem látom, inkább a tulajdon két kezemmel szúrom ki a szememet, de hogy itt az oroszok, a zsidók, a cigányok cifrálkodjanak, azt soha!

Az építkezésen kolompoltak, kezdődött újra a munka.

A békaarcú Sajtos Flórián fővárosi üzlete jobb napokat is megélt. A forgalmas mellékutcában hatalmas, de kopott betűk hirdették: Sajtos és társa, fölötté vékony deszkablán: vasbolt. A bejáratí ajtó két oldalán kirakatok, vasedények, apróbb szerszámok, szögek és kovácsoltvasáruk porosodtak, a repedezett, festékhullató ajtó fölött pedig sárgaréz csengő szólt. A padló kiszáradt, s nyikorgott a léptek alatt.

A pultnál ódivatú pénztárgép tornyosult, mögötte gubbasztott a nyomorék lábú, felpuffadt kereskedő, gyufaszálakat rakosgatott unalmában a pulton, különböző alakzatokká formálva. Néha felkapta a fejét, a poros polcokra bámult, majd újra játszani kezdett.

A körútról hörgő autóbuszok és villamosok moraja hallatszott, sőt gyakran úgy tetszett, hogy a zaj betolakszik a száralmas kereskedésbe, aztán ripsz-ropsz, hirtelen szétfeszíti.

Meglibbent a függöny, és a hátsó bejáraton az alacsony, pattanásos arcú ifjú Sajtos Flóriánné lépett elő. Álmosan dörzsölte a szemét, majd hatalmasat ásított.

- Szóval tetten értek? - nézett menyére lekicsinylően a boltos, miközben elhúzta a száját. - Nem tudtatok egy kicsit vigyázni? Ilyen ocsmány kalamajka sokba kerül nekünk, ki tudja mennyibe?

- Maga is úgy járna! Innen könnyű ám prédikálni - felelt vele a menyé.

- Ezzel nincs vége az ügynek, számíthatunk a következményekre. Vallattak, miket kérdezgettek?

- Csak a jegyzőkönyvet írtuk alá - nyomkodott az állán egy pattanást a kócos, egyszáלבélű fiatalasszony.

- Aztán mi történt, megfenyegettek? Mondjad már, ne harapófogóval szedjem ki belőled!

- Lerakatták a hússzéknél az egészet, egy árva tojást se hozhattuk el. Egy frászt se!

- A rendőrségre vittek benneteket?
- Nem.
- A jegyzőkönyvbe mit írtak?
- A tényeket: név és lakcím...
- Fene enne meg a fajtájukat! Ezek nem tudnak elpusztulni, nyomorékká lenni, dehogyan tudnak, rabolni, államosítani annál inkább.
- Apuka, miért gyűlöli, akiket nem is ismer? Miért ilyen háklis?
- Szeressem őket? Valahogyan védekezni kell ellenük, mert különben eltaposnak. Furcsa lenne, ha másképpen vélekednék, nem gondolod? - vakarta meg feje búbját. - Még hogy egy nyomorékon taposni!
- Nem gondolok én semmit, de hiába is, apuka dönt mindenről - ásított újra a fiatalasszony, s nyomogatni kezdte a pattanásait.
- Vajon mit kaphatunk ezért a kirándulásért, azon törted már a fejedet? Az hétszentség, hogy az üzletnek befellegzett.
- Minek törjem, azzal könnyebb lesz?
- Akkor figyelj, jobb, ha tőlem tudod, még hüvösre is tehetnek minket! Ezeknek egyre megy, csak parancsot kapjanak rá!
- Rémekeket lát apuka. Mindenki ügyeskedik manapság, különben éhen koldul.
- Pár év gyógyszeranatórium az elvtárs-uraktól kitelik.
- Minek sápítózik előre? Ráér utána is - hagyta ott a flegma fiatalasszony -, akkor majd onthatja a bölcsességét, hogy miért keveredtünk ilyen marhaságba.
- Miért, miért? - csodálkozott ámulva a boltos, s hirtelen felindultságában maga előtt csapkodott a kezével -, hát ezt aztán nem egy művészet kitalálni. Elég széttékinteni ebben az üzletben, a vak is láthatja, ettől felkopik az állunk. A papát meg szeretjük ám, meg a husikát, meg a tejecskét, a terület asztalkámat. Miből, kérdelem tisztelettel? Ismeri talán valamelyikőnk a varázsigeit, amelyekről hipp-hopp minden jóra fordul, gazdagság és boldogság köszönt ránk? Élünk, mint a mesében? Mert ami itt történik, az távol esik minden elképzelhetőtől, a legvadabb mesében sem fordulhatna elő.
- Egy frászt a maga meséibe! - hallatszott bentről ajtócsapódás kíséretében.

A régimódi boltos szomorú, lehangoló látványt nyújtott, akár az ósdi üzlete, ami már magában elriasztotta a vevőket, akik különben sem tolongtak. Hetek óta nem nyitottak be az ajtón.

A kereskedőnek aránytalanul nagy fej jutott, tüskés, apróra vágott haja ezt kiemelte. Barna kabátja alatt mellényt viselt, jól látszott a fityegő, arany óralánc, kigombolt ingéből vastag, fehér bőrű nyaka türemkedett elő, a lötyögő pantalló elrejtette gyermekparalízises lábait. Leginkább két térden csúszva közlekedett, azt a benyomást keltve: ez az ember a fenekénél kezdődik, azon jár-kelel és üldögél.

A bolt rosszabbul már nem mehetett, a készletek leapadtak, porosodott az áru a polcokon. A nyomorék olykor már-már beletörődött sorsába, óraszám rakosgatta a gyufaszálakat a szürkére festett pulton, elviselhetőbb perceiben szebb napokra gondolt, amikor megnyitotta üzletét, bőséges árukészlettel látta el, s hinni tudott a jövőjében. Igénytelen emberként csak a

kereskedésnek és a fiának élt, megszokta a nehéz időket, arra rendezkedett be, hogy csak Flóriánt fel tudja nevelni, annyit keressen, amennyi két szájnak éppen elég!

Fiát is idekötötte a bolthoz, így aztán mindkettőjüknek egyformán bealkonyult. Próbálta eladni az üzletet, de senkinek sem kellett. Az államosítás után minden maradt a régiiben, ő is, az üzlet is, csak a cégtábla változott, ám ezzel mintha megpecsételték volna keserű sorsát, nem kapott többé új erőre.

Nehezen igazodott el az új világban, idegenkedett tőle, s tájékozódási képessége és üzleti szelleme lehanyatlott, hétszámra szót se váltott idegenekkel, csak bámult ki az utcára és a gyufaszálaival babrált. Aztán jó ötlete támadt: faluról hozat fel élelmiszereket, számítását megtalálja és fellendíti a vasbolt forgalmát is. A város még nem lakott jól, feketézők már ritkán ügyeskedtek, ilyen alkalmat nem hagyhat kihasználatlanul, öreg teherautójukon fia és menyé vidékre utazott, s a régi ismerősöktől friss árut szereztek.

Sajtos most sóhajtott. Várakozott. A gyufaszálaihoz sem nyúlt, az ajtóhoz csúszott, kiguvadó szemét az üveghez nyomta, merően bámult az utcára, de ott sem történt semmi. Néhány gyérkoronájú fa zöldellt, a fekete házfalak előtt szemétkupacok bűdösödtek, s a megszorult melegben papírhulladék sárgult.

- Csak egészséges lehetnék... rajtam nem fogna ki semmi sem. Nem megy az üzlet? Másikba fognék, harmadikba, negyedikbe... de csak, hogy üljek, bámuljam, meddig apad a tányéromban a leves, mert most ilyen idők járnak, mert nincs ez, nincs az... Adnék a pofájukba... - kivörösödött a nagy feje, gutaütés kerülgette, s az előbbi, sajnálnivaló nyomorék most visszatásztónak tetszett, még a szeme nézéséből sem látszott jó, alattomos fények gyúltak benne, az orra kitágult, a feje meg mintha növekednék, s valóban felfújódott békára hasonlított, aki undorral tölti el a közelében lévőket, bár mindannyian jól tudják, sem a látvány, sem az ellenszenv nem félelmetes, csupán torz fintora a sorsnak.

Nehezen visszacsúszott a pult mögé. A sarokban elérte a vízcsapot, megnyitotta, tenyerébe engedett egy kevés vizet és az arcára lötytyintette. Felfrissült. Tiszta zsebkendővel megtörölte az arcát, s a kezét, majd újra elfoglalta helyét a pultnál, kíváncsian meredt a jövevényre.

A vörös szemöldökű, magas Kun Sándor nyitott ajtót. A kereskedő nyájasan feléje fordult, nyoma se volt már előbbi bosszúságának.

- Mi tetszik, kérem? Mivel szolgálhatok?

- Maga Sajtos Flórián?

- Születésem óta, hacsak nem államosítják a nevemet is.

- Államrendőrség.

- No, hiszen mit mondtam? - szólt a menyének, aki újra megjelent, kezében zsíros kenyérrel -, már ide is értek.

- Beismeri a bűnösségét?

- Beismerem mindent, kéremszépen, amit csak akar, mással is történt már ilyen, nem igaz? Manapság minden megeshet.

- Mióta csinálják?

- Éppen kezdtük.

- Ne beszéljen mellé, mert piszkosul megjárhatja! Felderítettük az ügyet: mi mindent tudunk. Előttünk nincsen titok.

- Tudom, tisztelettel, hogyne tudnám, de csak a legjobbat akartam, az embertársaimon segíteni, ahogy lehetséges. A bolti forgalomtól éhen pusztulunk, kell egy kis megélhetés, mert ugye, a fixfizetés, abszolúte kevés - hadarta a kereskedő, és egy pillanatra sem vette le kidülledt szemét a szétálló fülű, vörös nyakú látogatóról, akitől félni kezdett.
- A haszonszerzés vezette?
- Csak a jó szándék, kéremszépen, mert azért, hogy a lábam ilyen sete-suta, még élni akarok.
- És a szabotázs előkészítése, az összeesküvés és a hazaárulás? Azért mennyit ígértek - dörzsölte össze ujjait a látogató. - És kicsoda?
- Hová gondol? Engem csak a saját hasznom érdekel, én mindig annak életem, és a családomnak, nem a dőre politikának.
- Ne nézzon már madárnak, hogy ezt a mesét megeszem.
- Pedig elhiheti. Én a rendszer híve vagyok, testestül-lelkestül, no, hiszen a testem kicsit rozzant, de ugye a lelkem, az szárnyaló.
- Tudja egyáltalán, kikkel szűrte össze a levelet? - rázta vörös üstökét az őrnagy, s a behulló napfénytől szinte lángra lobbant. - Van fogalma róla?
- Elég régen ismerem őket.
- Mióta?
- Húsz éve.
- Mit tud a főhadnagyról?
- Semmit.
- Ne hazudjon!
- Tisztelet, de ezt sem tudtam, hogy Váradi Mihály főhadnagy, gazdálkodó vadparasztként ismertem meg.
- Ki beszél róla? - lépett közelebb a pulthoz Kun Sándor, és fenyegetően a boltos arcába hajolt, megfogta a kabátja hajtókáját. - Fekete Attiláról van szó!
- Őt alig ismerem.
- És a levelezések? Tagadja, hogy ide hordják a leveleit? Ez a titkos összeesküvés fedőszervezete.
- Mije kéremszépen? Micsoda fedője? - hebegte a boltos.
- Ne játssza a bazári majmot! Összeszűrte a levelet Feketével. Igen? Tagadja talán?
- Nem tagadom. Bejött néhányszor, elbeszélgettünk, és megkért, mivel nincs állandó lakása sehol, a bolt címén levelezne. Én abszolút a vevők szolgálatára állok mindenben - támaszkodott két kezével a pultnak a töttyedt húsú kereskedő, és a nyaka tövéig elvörösödött. - Nincsen semmi tagadnivalóm, mint láthatja, nem vagyok olyan, egy becsületes kereskedő ad a renoméra, legalábbis régen ez volt a szokás.
- Kik küldik a leveleket?
- A kislánya.
- És még?
- Más senki.

- Mit ír bennük?
- Nem ír az semmit, így apukám, meg csupa-csupa lotyogás.
- Honnan tudja? Elolvassa talán?
- Mire ideér, már maguk felbontották, jól látom én, a szemem nem hibás, még ha azt hiszik is. Máskor jobban ragasszák le.
- Van még közölnivalója?
- Nincsen, kéremszépen, ezt sem én akartam.
- Még látjuk egymást - hagyta nyitva az ajtót maga mögött Kun, és ballonkabátjában elviharzott.

- Ez is megvolt - fordult menyéhez a kereskedő -, már azt hittem, komoly baj fenyeget, elkapnak a csencselésért. Amikor ilyen fafejűt küldenek a nyakamra? Kihazudom ennek a két szemét is - torzult vigyorra a mosolya.

Az őrnagy átvágott a körútra, és az első villamosra felkapaszkodott. Idegesen pillantott a karórájára, rövidesen vizsgáztatnia kell a tanfolyamos rendőröket, aztán összefoglaló jelentést írni a szabotázsakciókról, a feketézésről, meg a gazdasági és a politikai bűnözésről. Mindezt néhány óra alatt, mert holnaptól kezdve más, különleges feladatok várják. Végre észrevették és az államvédelmi hatósághoz helyezték.

Nagyon is magának és magányosan élt, csak a munka érdekelte, az töltötte ki az idejét. Lelkesen és hittel hajtott végre minden parancsot, az előléptetéseknél nem is feledkeztek meg róla, a kitüntetései garmadára szaporodtak.

A ballon alatt galambszürke öltönyben, halványkék zipzáras ingben járt, s bár a mozdulatai szögletesek és katonások voltak, senki sem gondolta róla, hogy igen határozott és keménykezü nyomozó. A főkapitányságra sietett.

A gyorstalpaló iskolások között tanult az igyekvő Fillér Gábor is, aki jól megjegyezte már, hogy a szabadság és a munkásosztály diktatúrája nincs meg munka és küzdelem nélkül, az osztályharcos időkben az éberség a döntő. Nem riadt meg. Nyugtalansággal csak az töltötte el, mi lehet otthon, hogyan boldogul a felesége Gáborkával?

A fehér bőrű, piros szemű Kun Sándor ezt kérdezte tőle.

- Mi a véleménye Éva almájáról?
- Az, hogy kerek!
- Más nem jut eszébe?
- Melyik Éváról van szó? - kérdezte kicsit zavartan, de vigyázz-állásban, s nem tudta mire vélni az egészet, ugratja, vagy vizsgáztatja az előljárója. - A bibliáiról?
- Igen.
- Az a véleményem, ha leszakította, megbűnhődött érte, mert kiűzték a paradicsomból, a tejjel-mézzel folyó Kánaánból.
- És arról mit tud, melyik lett előbb, a tyúk, vagy a tojás? - kérdezte a rideg, mogorvának látszó őrnagy, a kezén húsos két ujját egymás után behajtva.

- Annyit biztosan tudok, hogy mindkettő egyszerre nem lehetett. A tanfolyamon azt tanultuk, először a tojás volt, de azt ki tojhatta? Ha meg a tyúk volt előbb, miből jött a világra? Nem tudok tökéletesen eligazodni ezen, az elvtárs segíthet? - kérdezte a rendőr és a tenyere nedves lett az idegességtől, miközben szemét a feljebbvalójára szegezte, mintha tőle várná a megváltást.

- Itt csak én kérdezek!

- Értettem.

- Rákosi elvtárs kije magának?

- Ő az én főparancsnokom, mindannyiunk édesapja, népünk szeretett és bölcs vezére, mindannyiunk jótevője.

- Ideológiailag még fejlődnie kell, de őrsparancsnoknak már megfelel - vont a lekövetkeztetését Kun és mintha a szeme cinkosan villant volna.

- Értettem. Kérek engedélyt a távozásra!

Fillér Gábor így lett törzsőrmester.

„Ezt is megcsináltam - gondolta -, nem mondhatják, hogy a buta parasztnak kőből van az agya. Az előléptetéssel magasabb fizetés jár, azért iparkodik az emberfia, hogy több jusson a fazékba! Törődök is én a paradicsommal, meg ezekkel a hülyeségekkel; ki tojta az első tyúkot, vagy annak a tojását? A megélhetésem biztos, s nem kell félnem senkitől. Ha megérem, még nyugdíjat is kapok, olyan se fordult elő a családomban. Jó helyre tettem a fejem alját.”

Mire hazaért, Bari Ödön már a beosztottja volt.

Kora reggel először Józsa Bálint iszkolt a latrinára. Igazgatta a nadrágját, cigarettát kapart a zsebéből, aranyozott öngyújtójával tüzet csiholt s elterpeszkedett az ól falánál, vakarózott. Szertartásos kis öreg volt, fonnyadt bőré, szeme alatt dagadt táskákkal, s nem törődött most önmagán kívül senkivel. Reménytelenül tekintett a jövőbe. Váratlan és a helyzethez egyáltalán nem illő mozdulattal vette elő az aranyóráját, mennyi a pontos idő.

- Fene bele, kérem - motyogta - telik az élet.

Rajzott a tábor. Rosszkedvű asszonyok lögybölték a fehérmeműt. A latrina ajtajára akasztott pokróc állandóan himbálózott. Gyerekek dörzsölték szemükből a csipát, a férfiak cigarettáztak, s néhányan már a szerszámokat válogatták.

Hűvös volt. Az istállóból szabadulva, maguk mögött hagyták az éjszaka bűzeit, és súlyos álmait.

Fillér Gábor megkereste a sógornőjét.

- Te leszel az egyik szakácsnő. Kiméred az ételt, de okosan, ne óbégasson itt senki, hogy éhen hal! Kevéssel is jól lehet lakni.

- Az uramról mit tudsz, agyonvertétek? - remegett meg a hangja. - Vagy börtönbe csuktátok? Szólj már valamit, vagy megkukultál? - vágta körmeit a tenyerébe.

- Nem fogtuk el, szabad. Már nem is keressük, a létszám kivan - vakarta meg sötét borostáját a parancsnok. - Élhet vidáman, még félre is léphet.

- Minket miért gyilkoláztok, na, miért?

- Nem kérték ki a véleményemet, a parancs, az parancs, végre kell hajtanom. Apádat, azt a nagyokost, szívesebben látnám itt, mint titeket, de nem tudok segíteni. Ki kell bírnotok.

- A fiamon se segíthetsz? - csüggedt el a melles asszony, és gyorsan másfelé nézett. - Éhen hal, itt elpusztulnak a kölykök. Pedig ez mégiscsak Filler-fajta, s a ti latorságotokért bűnhődjön?

- Nem kivételezhetek az úristennel sem.

- Micsoda alak vagy, sógor? Ennyi szemétséget hogyan is gondolhattam volna rólad? - kapta szája elé kezét az asszony.

- Se jobb, se rosszabb másoknál nem vagyok, de te azt nem döntheted el. Milyen alapon is tehetnéd? Egészen más az ábra - pöccintette csikkét távolabbra, amit azonnal felkapott egy szőrös képű suhanc.

Terike kondérból mérte szét a feketekávé. Vékony szelet kenyér jutott estig. Ott ténferegtek egy ideig a gyerekek, a kezükben tartották az üres alumínium tányért, csajkát, s epekedő pillantásokat vetettek a hirtelen kinevezett szakácsnőre: talán a kondérhoz inti őket, s jut még legalább egy falásnyi étel. Már tudták, a darabka kenyeret sem falhatják fel, amelyet a kezükbe kaptak, estig dédelgethetik, őrizgethetik az éhes szemek előtt, mert nincs több, nincs más, akárhogy is korog a gyomruk. Talán, ha jutna még egy korty fekete leves, egy maradék kenyércsücsök, néhány morzsa talán ha...

Nem jutott.

Fillérné Major Terike jól tudta, a táborlakók küldik is a gyerekeiket, maguk szégyellik az esettségüket és kiszolgáltatottságukat, félnek is a marcona őrzőktől. A magáét oda is adta volna, de miből? Ügyesen vagdosta szét a vekniket, bár furdalta a lelkiismeret, hogy egyik szelet vékonyabbra, a másik vastagabbra sikerült, de a csupabajusz őrmester ott állt a szalma-hordó kasnál, amiből a sorban állók kivehettek egy-egy szeletet. Morgolódní, vitatkozni nem lehetett, s aki nem jelent meg, az koplalhatott. Terike észrevette, hogy a rendőr nyála majd elcseppen, annyira bámulja. - Te jóisten - gondolta -, még ez is! Lakatot teszek rá!

Az egyenruhások többször a kosárba nyúltak, a maradékot is szétkapkodták és a farkaskutyáknak lökték.

Megérkeztek a gazdaság brigádvezetői, válogatták a munkaerőt, kerülgették az asszonyokat, lányokat.

Bari Ödön sorakozót rendelt el.

- Aki aratni tud, az kilép!

Váradi Mihály és felesége lépett előre. Más senki.

- És te? - bökött Biri Bertalanra -, hiszen olyan vagy, mint egy szőke bivaly.

- Akkor se tudok.

- Megtanulod.

- Értettem.

- Te is kiléphetsz - mutatott Fekete Attilára -, meg a csecses jányod.

- Mi nem dolgozunk.

- Micsoda? Jól hallom?

- Csak akkor dolgozunk, ha kötelező és kényszerítenek.

- Kényszerít a radai rosseb, itt akár éhen is dögölhetsz! - Tovább lépett Nemes Áron elé. - Te mire vársz, szép fiú?

- Sztrájkolok!

- Fenn hordjátok a vizet! Osztan miből zabáltok, mi? Annyi aranyat és pízta hoztatok magatokkal, vagy azt hiszitek, hogy különvonatok szállítják az Unra csomagokat ríszetekre? Tán te is azt hiszed? - mutatott gumibotjával Sajtos Flóriánra -, hiszen ki se nőttél a földből!

- Kereskedő vagyok.

- Én meg a sírásótok! Mars az aratókhoz! - lökte Flóriánt és a feleségét a többiekhez. - Most mutassátok meg, hogy dolgozók vagytok, nem piszkos reakciók, és szerettek bennünket.

A mezőre vonultak: aratás, szénakaszálás, gyűjtés, kukoricakapálás, az örök számolták a kilépőket, s minden csoporthoz társult kísérő. Az apró gyerekek csellengtek a táborban, amíg egy kitelepített tanító összeterelte őket. Férfiak, asszonyok folytatták az építkezést. Öreg Váradi, idős Sajtos Flórián sütkérezett az ólnál, Fekete Attila, Fekete Ibi és Nemes Áron sem hajlott a munkára.

Fillér Gábor előtt a patikus komikusnak tűnő mozdulattal összeütötte a bokáját: - Parancsnok sorstárs, ilyen munkát szívesen vállalnék -, s a kondérta mutatott.

- Magának más lesz a feladata! - s a főépület irányába mutatott. Ott a közelben egy épnek tűnő, négykerekű, de kifakult és korhadó deszkájú parasztszekeret, két kehes gebét, továbbá gondozatlan lószerszámokat pillantott meg az öreg. A törzsőrmester határozottan oda intette a foglyot.

- Látja ezt a két szép paripát és a hintót? Jól látja?

- Igenis, parancsnok sorstárs.

- Mit lát?

- Két lovat, kocsit, vagyis a hintót.

- Ért hozzá?

- Nem, még nem próbáltam, de láttam már a faluban.

- Sebaj, lesz ideje megtanulni. Bánik velük; etet, itat, hajt és takarítja a szart utánuk. Egyedül nekem engedelmeskedik a világon. S a végén nem győzi megköszönni figyelmességemet.

- Érteni értem - csüggedt el tehetetlenségében Józsa Bálint -, de mit esznek ezek? És azt honnan veszem?

- Szénát, a kutya-fáját! Más kérdése remélem nincsen!

- Momentán nincsen - bizonytalankodott az újsütetű kocsis, álla alá tette a kezét gondolkodva -, bár megjegyzem, hogy a képességeim máshogyan kamatoztathatóak, ha elfelejtette volna.

- Itt nincs visszafázás! Értettük? Kivételezek a vén bolonddal és ez a hála? - pöccintette csikkét lába elé.

- Ettől a hálától egészen oda vagyok.

- Nahát, akkor, elég a nyavalygásból - mordult a parancsnok, s a kocsira mutatott. - A faluban Kopasz Bertalan tanító elvtársat megkeresi, és elhozza a tanszereket. Nem olyan rossz szakma ez, megszereti hamarosan, jobban élvezi, mint a patikusságot, ezt én garantálom - mosolygott a törzsőrmester.

Józsa úr idétlenül mászott a bakra. Bajlódott a hajtószárral, egyik ágát rövidre, a másikat túl hosszúra fogta, markolta görcsösen, izgett-mozgott a kemény deszkaülésen, verejtékezett a megaláztatástól és szégyellt, hogy nem tud mit kezdeni a lovakkal.

- Indulhatunk - szólt azoknak, de nem vették figyelembe, méla fejüket tovább csüngették, mintha olyan nehéz lett volna.

- Gyia! - kiáltotta a bajuszos Szabó őrmester.

Erre a koci előrerándult, az öreg hátrahanyatlott, csak a megfeszült gyeplőszár tartotta, hogy ne essen a szekérderekba. Kínjában összevizezte magát. Ám a jámbor, lusta lovak poroszkáltak tovább, százagra sütött a nap, a nedves nadrág percek alatt megszáradt. Szégyenében majd leszédült a bakról. A rendőr megmutatta, hogyan fogja a gyeplőt, merre húzza forduláskor, megálláskor.

- Megesznek ezek engem - kesergett a kocsis, markában szorítva a repedezett hajtószárat -, elevenen megzabálnak - s érezte, hogy a kiszolgáltatottságánál csak a reménytelensége nagyobb.

- Maga olyan úriféle? Mi?

- Patikus.

- Miért került ide, mit vétett ellenünk? Hiszen ebben a korban már annak is örülhet, hogy szelel a lyuka - pödörte meg a bajuszát, bölcselkedés közben.

- Ha én azt tudhatnám!

- Nana! Huncutkodunk, huncutkodunk?

- Sejtelmem sincs róla, nem vétkeztem én senki ellen, nem is igen törődtem mással.

- A szája se járt sehol?

- Étkezéskor.

- Még bemagyarázza nekem, hogy teljesen ártatlan, mikor olyan nincs is. Ha úgy akarnák, az én bűnösségem is napvilágra jönne, pedig nem tudok róla. A legjobb hát, ha elismeri ki-ki a maga bűnösségét, könnyebbül az álma, különben sem lehet itten taku-vakuzni! Értve? - vakarta meg lába közét.

- Régen nem álmodok semmit, és bűnöm sincsen, ha csak a patikám nem az, meg a hajlott korom, de számít is az itten?

- Nem vagy te őszinte, gané, még bemagyarázod, hogy ártatlanul hurcoltunk ide? Azt hiszed, tán nekünk olyan kéjutazás a pofátokat bámulni, szaglászni utánatok, nehogy ránk támadjatok?

- Tudom én, hogy nékem élvezet - mondta némi iróniával a fogoly és magányába zárkózott.

- Na, látod, éppen itt a helyed. Nem is csudálnám, ha önként jelentkeztél volna: ezt és ezt csináltam abban a kurva reakcióban, de szánom-bánom a bűnömet. És mi megbocsátunk. Fogatos is azért lettél, mert kímélünk a nehéz munkától, erre te makacskodol és hallgatol, tán le is nézel minket. Pedig azt rosszul teszed - babrált tovább a sliccénél.

Elmaradtak a kocsi mögött a görbe akácok, a silány földek, a ritka kukoricasorok, a szőkére sült búzák. A falu messzire volt. A lovak kocorásztak. Néhány lompos tanya látszott az útról, de a patikus nem vett róluk tudomást, meggörnyedve tartotta a gyeplőt, s mellette a bajzosos, puskás rendőr kókadozott.

Hirtelen, s távolból, mintha a falubeli harangszó érte volna utol őket. A kettős tornyú templom nagyharangja szólt, bim-bamozott hosszasan, s nemcsak hogy megdobogtatta az öreg patikus szívét, de mintha erre a konok tájra, erre a kemény, fekete és szikes földű vidékre, amely mégiscsak a szülőföldje volt, barátságosabb és melegebb fényt árasztott volna, amit mindjárt élettelibbé váltak a tanyák, a búzamezők felragyogtak-aranylottak, még a lovak patájától felverődő por is elviselhetőbbnek tűnt.

Sőt, talán délibáb is játszott az öreggel, mert a fehérre koptatott kocsit végén ott lebegett-reszketett a talpáról a cseréptetejére állított patikája, majd elenyészve a könnyű porban, csak a nagy semmi látszott, mintha a világ végéhez közeledne nyikorgó szekerük.

Józsa úr könnyűnek érezte magát, a két ló is megszépült szemében, azt képzelte hát, hogy valóban egy hintóban utazik, egy romantikus, pusztai kirándulásra. Csak akkor lohadt le a kedve, amikor a marcona őrmesterre tévedt tekintete, s észrevette, hogy az a szerszámát markolássza.

„Micsoda együgyű fajzat - gondolta megbotránkozva -, talán majd éppen az ő orrára kötöm a múltamat, hogy besúgja a cigánynak? Vagy Fillérnek? Vagy annak a főnökének? Jó lesz résen lenni, ezek mindent kiszagolnak, még a gondolatomról is tudni akarnak. Így áll a bál. Mit tehetnék ellene? Akit legyőznek, ne harcos szavakat kiabáljon, inkább alkalmazkodjon a parancsolójához, úgy több sikert megér, hason csúszva éri el a célját, de elérheti. Éppen rajtam fogjanak ki? Hamarább keljenek ahhoz!”

Mire megérkeztek a táborba, látszottak az új épület téglafalai. Az újsütetű kocsis a régi istálló sarkához kormányozta a szekeret. A gyerekek azonnal ott termettek, szedegették a tanítás olcsó kellékeit, az ól sarkában rekesztettek helyet azoknak, a falnak dűtötték a táblát, a földre kucorodtak, s azt hitték, hogy már kezdődik az iskola.

Józsa Bálint a bakon bóbiskolt, szemét lehunyta a délutáni verőben. Várakozott. Úgy érezte, a világ elfeledkezett róla, ami körötte történik az rossz, gyilkos, sokszereplős játék, melyből legszívesebben kimaradna.

Bari Ödön észrevette a türelmetlenkedő lovakat.

- Hé, te! - harsogta közeledve. - Ne aludj, az anyád szíp szentsígit, mert fasírtnak csinállak vacsorára!

Az öregúr félt, legszívesebben elfutott, elbújt volna a marcona őrmestertől, de tudta, hogy elmulasztotta a lehetőséget. Büntudatosan viselkedett, védekezni sem próbált, a magyarázkodást megalázónak vélte, várta félelmetes jövőjét.

- Mit csináltál az éjszaka, hogy ennyire bágyadozol? Adj a lovaknak vín piszkos!

- Mit? - rebhent a patikus szeme félénken, a tűznél jobban irtózott a cigánytól -, mit adhatnék, kérem? Nincsen itten semmi, én nem találok semmit ezen a kopár pusztán.

- Kenyeret és cukrot, de a mannát is szeretik. Nem tanultad az iskolában? Tán mellé jártál és írni, olvasni se tudsz? Mi?

Az öreg gyámoltalanul lemászott, idegesen cibálta a hámot, a kantárt, oldta, bogozta a csomókat, de nem boldogult.

- Mit csináljak? - járta körbe a szekeret és tanácstalanságában álla alá tette a kezét -, hol itt a takarmány? Ki a megmondhatója ennek a fene belének?

Bari megrökönyödve nézte az idétlen, kis embert, ráeszmélt, hogy az cseppet sem ért a lovakhoz. Kajánul sarkon fordult, s tele szájjal röhögött.

Józsa úr továbbra sem boldogult, nem fért a patások közé, hiába próbálkozott, a hámfáról nem tudta levenni az istrángot. Két kezével a Sárga tomporának támaszkodott, s toltá volna, de az öreg kanca fittyet hányt rá.

- Eredj arrébb, rusnya jószág! - biztatgatta, de a ló váltig nem mozdult -, trombitaszóra vársz?

Akkor a patikus gondolt egy merészet, az istállóba ment és idős Váradi vállát megérintette. Felindulásában remegett, és a hangja is eltorzult.

- Etetnem kell azokat a dögöket, de mivel? Segítene gazduram? Nem maradok hálátlan, tudja azt nagyon jól.

- Nocsak, nocsak, viccelődünk, patikus sorstárs? - horkant fel az egykor módos paraszt, de ahogy végig nézett a másikon, azonnal megszánta és felkelt az unokája mellől. A kocsiderékban kötelet talált, s kipányvázta a kornyadozó állatokat legelni.

- Bevezetem én a tudományba percek alatt, és szóljon csak máskor is, ha tanulni van kedve.

Fillér Gábor akkor érkezett hozzájuk. Gúnyosan mosolygott és megvetően mérte őket végig, miközben apró göröngyöket taposott szét csizmájával.

- Többen nincsenek? Az egész tábor két koszos gebével kínlódik?

- Attól még szépen épül a börtönünk - vágott vissza az idős nagygazda szakállát simogatva -, kár lenne elkapkodni. Vagy azt akarja?

- Ne a maga feje fájjon miatta, inkább a bőrére vigyázzon, mert kilyukadhat, meg a fejére, mert napszúrás éri és úgy marad.

- Nocsak, nocsak, tilos egymást megsegíteni? Menjünk inkább ökölre, végezzük el a piszkosát mások helyett? Ezt ugyan meg nem érik, kedves sorstárs! A hóhér munkára nem mindenki alkalmas, még maguk közül sem.

- Gyakorolta maga jó ideig - fordult másfelé a törzsőrmester. - Vagy már elfelejtette, hogy bánt a cselédjeivel?

Hirtelen eszébe jutott a múltja. Öccsével teheneket őriztek a mezőn, a csatorna közelében. Meztláb, félmeztelenül pásztorkodtak, éhesek voltak, behorpadt a hasuk, a kopaszra nyírt dinnyefejük világított. Bandi hasra feküdt a kocsi úton és rángatózott.

- Fáj a hasam - panaszolta bátyjának -, éhes vagyok.

- Kelj fel, szaladjunk a tehenek után!

- Nem tudok, nincsen erőm. Ennivalót hozzál!

- Várj estig, anyám víziciberét ad!

- Éhen halok, éhen halok - nyöszörögte Bandi -, azért zavartak csordapásztornak, hogy otthon ne kérjünk enni!

- Igyál vizet, megtelik a bendőd.

- Büdös a kanális.

- Válogatsz is?

- Görhét akarok, görhét akarok.

- Én is.

A kocsíúton idős Váradi Mihály hajtotta a lovait, a szekérderékban teli zsákok voltak, sárga kukoricaliszt csillant meg rajtuk. A lovak megtorpantak a porban rángatózó fiú előtt, s a nagygazda felriadt bóbiskolásából.

- Mássz onnan, te féreg! - kiáltotta dühösen.

- Nem tudok.

Az idősebbik gyerek előbújt a csatorna partjáról, s a kocsi hátuljához lopakodott. Pásztorbotja szögben végződött, azzal kilyukasztott egy zsákot, s vékony sugárban csorgott lefelé a takarmányliszt.

A nagygazda a bakról figyelte a fiatalabb, fetrengő fiút.

- Fene a cselédfajtádat, hogy muriskodol - mondta bosszankodva és sértődötten. Letérítette lovait az út szélére, és hajtott tovább.

Gábor két markában vizet merített a csatornából, a felpúpozódott kukoricalisztre locsolta. Testvéréhez hajolt, és telitömte a száját. Beteges mohósággal faltak. Aztán letérdeltek a kanális szélénél, s itták a vizet boldogan.

A patikus most mély megvetést érzett a valóság iránt, lealacsonyítónak találta a vitát, a védekezést, a kétségbeejtő helyzetét. Undorodva pillantott az elkoszolódott kezére, mint aki nem hiszi az egészet, közel emelte a szeméhez, de az valóban és megmásíthatatlanul feketélt a kosztól.

- Fene bele, kérem, nem értik az emberi szót, mert nem is akarják. Elpusztítanak - mondta idős Váradinak. - Kár értem kardoskodnia, csak mérgesítjük őket. Ráadásul irtózom a fegyverektől és az erőszaktól.

- Tartós gyengélkedésre számíthat, sorstársam, ha nem küzdünk ellene.

- Küzdés? - vont össze szemöldökét, és sárga homloka összegyűrődött -, fennkölt meghatározás, de itt már minket igencsak temetnek.

- Nocsak, nocsak, hamar feladta. Ennyit ér az értelem?

- Fene bele, kérem ennyit se - legyintett lemondóan a lógondozó. - Hatalom nélkül ész sincsen, csak a mesében, de ott meg minek?

- Elfüstölnek, de előbb tövig aláznak - csapott a levegőbe az idős gazda, megviselt társára trombitálva. - Csak a kisunokámat kímélhetném meg, de hol és kinél a vigasz? Nem elég nekik, hogy földönfutóvá tettek, annyi miért nem elég?

- Vigasz? Azt kérem a születésünkkel elveszítettük.

- Kezdem érteni, a fiam nem hiába magyarázza! - legyintett idős Váradi és visszaaraszolt az ólba.

Józsa Bálint a lovakhoz fordult, tétlenül lekucorodott a földön, s nézte a legelésző állatokat. Csodálkozva fedezte fel a sárga és a sötétbarna kanca arányosságát, lépéseik harmóniáját, az idegesen rángatózó ereket, a kecses bokákat, csüdöket, a nagy, tiszta tükrű szemeket, a nedves orrlyukakat, az erős fogakat.

- Micsoda közönségesek - mondta megütközve -, esznek, ürítkeznek a jelenlétemben.

A Sárga súlyos feje nyomult közelébe, barátságosan ráemelte fényes szemét, az orrlýuka kitágult, és szaglászott.

„Képes megszeretni - gondolta -, elveszett ember vagyok, diplomás ürülékkezelő.”

Félénken mégis megemelte a kezét, s a ló hosszú ornyergén pihentette, majd a rövid, csillogó szőrt simogatta, könnyedén, visszavonhatóan, előkelő kegyként. A meleg test érintése örömmel töltötte el.

Aztán cipelte a teli vödört, a víz bőven loccsant gyűrt nadrágjára. A Sárga mohón dugta fejét a vödörbe, a hatalmas kortyoktól óriás gumók rohantak a nyakán. Szájából visszacsurrant a víz az edénybe.

A hirtelen támadt barátságnak kolompolás vetett véget.

„Mi a szent szar? Már kolompszóra vacsorázunk? - gondolta a patikus. - Lássuk szerető gondoskodásukat!”

Elindult. Beállt a sorba. Amikor Fillér Bandiné a rendőröknek kimérte a javát, a foglyok következtek, a babgulyásból jutott a gyógyszerész tányérjába is. Távolsabb vonult a kormos üsttől, a parasztszekér kerekeihez. Felfedezte, némiképpen megkülönböztetést jelent a kocsiság, bár legszívesebben kapálózna ellene, mert a gondozással járó bonyodalmaktól reszketett. Egész környezete félelemmel töltötte el és megalázással.

„Éjszaka mihez kezdek a jószágokkal? - gondolta tanácstalanul -, az ólban nincs helyük. Szólok a parancsnoknak, talán másra bízza a gondozásukat. - Alumínium tányérját fekete kenyércsonkkal kitörölte, a kútnál ivott, s a tányér alján maradt vizet szétloccsantotta a földön. - Megalázkodjak ilyen sehonnaiak előtt? Soha! Tojok a cigányra, a főnökére, igen, kérem, ez a lehető legpontosabb megfogalmazás, az egész puskás gyülekezetet tiszteltetem. A lovakkal mi lesz? Ragaszkodnak hozzám. Ki vagyok szolgáltatva erőszaknak, szeretetnek.”

A babgulyás igencsak ízlett Bari Ödönnek, szüröcsölve, étvággyal falt, szigorú vonásai megnyihültek, kézbe fogta a füstölt csontot, szopogatta, rágta a bőrös falatokat. Lopva a kondérokra pillantgatott.

„A feljebbvaló mozdulhatna, de totojázik, tele a bendője? A szakácsnő ripsz-ropsz, a maradékot kimíri. Csudálatos ítel és jól se lakjak? A nagy bűdös túrót - gondolta háborogva -, eleget éheztem, amíg a lábkapcájuk vótam, most rogyásig tömöm a pucort, ótán meg ezt a fehércselédet is megölelgetem.”

Türelmét vesztve felugrott ültéből, bekanalazta a babot, és megindult a kondérhoz. Áhítattal nézte a megbuggyant merőkanalat, a barna levest, ahogy Terike jó bőven merített a maradékból.

- Parancsnok sorstárs, kirsz még egy adagot? - óvatosan, hogy egyetlen csepp kárba ne vesszen, egyensúlyozta csajkáját az őrmester. Önfedten falt. Elégedetten böffentett, kannafedőből itta a vizet, a hasa kidudorodott, s feszítette az egyenruháját.

Többen somfordáltak a kondér körül, de a foglyoknak nem jutott repeta, se füstölt csont, se mócsing a tányérjukba.

- Mi az, sorstársak, étvágyatok támadt? Hun van az úri büszkeség? Nékünk se jut elíg, pedig mi örködünk felettetek, azt éhen mégsem csinálhatjuk, az mán nem várhatjátok el tólunk.

- A dologhoz erő kell - intette le a törzsőrmester -, különben nincs köszönet benne.

Fillérné Major Terike gyorsan elmosogatott. Tetőtől-talpig szégyellte magát, mert félelmében a rendőröknek a vastagabbját szedte.

Bari meg a táborlakókra mutatott.

- Zabálnának és újra pocakot eresztenének. Minek hízlaljuk őket? Rövidebben is vígezhetünk.

- Az élethez, a munkához mindenkinek joga van.

- Nékik is? Azt sohasem gondoltam. És ha hátba támadnak? Az ellenséget itt kell keresnünk magunk között.

- Azért van kezünkben a fegyver.

- Nem is ajánlom nekik - mondta meggyőződéssel a cigány, s megmarkolta a géppisztolyát -, mert az lesz az ítéletnapjuk, vagy annál is rosszabb - szellentett elégedetten.

Fillér Gábor a feleségére és a fiára gondolt, mit csinálhatnak a faluban? Legszívesebben hazaszaladt volna, de a tábort nem hagyhatta el.

Végig gondolta az életüket.

Major István nem adott Zsókanak földet, házat, haraggal váltak el, amiért senkiházi cseléd fattyúnak mondott igent. Cselédházba költöztek, s rövidesen fiúk születtek.

Őt a Cserepesből sorozták katonának. Megjárta a frontot, de fogságba nem esett, hazagyalogolt inkább, s amikor a rendőrséget szervezték, jelentkezett, mert az új rend hívének érezte magát, sejtette, hogy a szegénység szolgálatába szegődik. Bátran, tisztelettel viselte a madzagos puskát, lakáshoz jutott, szintiszta jóságnak tűnt az élete.

A rossz pénz, az infláció rabolt a kedvéből, mire megérkezett fizetése az őrsre, már csak pár tojást ért. Erzsike ügyeskedései, háziasszonykodása mégis egyensúlyban tartotta a családot, eleségük, tiszta ruhájuk volt, nem szorultak kölcsönkenyérért a gazdagparaszt-kovács apósához.

Reggelenként hamar elkészönt a feleségétől és a fiától, leginkább a kései csillagok vetették haza. Halkan koccantotta az ablakot, felesége szép szobor-arca előtűnt az üveg mögött, fényes pongyolájában nyitotta a vastag-barna ajtót, szétesúszott a csillogó anyag, s a talpig érő fehér hálóingében kíváncsisággá vált. Alig várta, hogy megölelje a nejét, de ügyelt, zajt ne csapjon, ne ébredjen fel Gáborka!

Bőven akadt tennivalója. Nem riadt meg. Fényképet csináltatott a fiáról, s a belső zsebében hordta csodálatos talizmánként. Nyugtalanossággal csak az töltötte el, hogyan oszthatja be felesége a nagy semmit hétköznapiakra?

Zsike hősiesen viselte az életét. Vidám pillangóként nőtt fel, ám a házasság utáni nélkülözések, a szegénység állandó konyhagőze magánnyal zárta körül, keserű lett, mint a borecet. Értékítéletük sokban különbözött. Sőt. A legutóbb kiutalt szoba-konyhát lelkiismeret-furdalással és igen erős belső rezignációval fogadta, s a vágya azonnal kihajtott: csak abban a kriptaszagú odúban ne halljon meg!

Szerették egymást, pedig a hamvasság már szertefoszlott, Zsóka hasán otromba, fényes csikokat hagyott a gyerekszülés. Valahányszor gyönyörű, fekete hajú fiúkra néztek, úgy érezték, hogy megosztódik bennük a jó, és az öröm.

A szolgálat komisz esztendei az asszonyt írtóra megviselték, az örökös távollét, az izgalom, a torokszorító idegesség: valami baj történt? Hol jár? Élet az ilyen? Állandó idegeskedéssel teltek a napjai. Módszeresen takarította a házat, napjában többször felmosta a konyha vörösre soványodott kövét, Gáborkát dédelgette, iskolába adta, ellátta hátitáskával, ceruzával, törölógumival, és könyvekkel. Szépen öltöztette, az ünneplő Bocskai ruhába, s az arany-zsinóros szalagját csokorra kötötte az álla alatt. Kísérte végig a Fő téren az öreg iskolába,

sietősen, a keze is mozgott járás közben. Szívét mégis keserűség mardosta, mert az emberek elhúzódtak tőle: - Vigyázz, rendőr a férje! - susmogták. Ő meg lesütötte a szemét, és a hajához kapkodott.

Otthon megfőzte kályháján a lebbencslevest, a száraz gané csípős füstje bőrébe ívódott. A lassú, kényelmesnek látszó, dundi fiáról levetette a zsinóros, gombos ruhát. Elfogta a félelem, mert arra gondolt, hogy a régi időkben, amikor Józsa úr még járogatott hozzájuk, a sokablakos módos házba, gyönyörű szövetet ígért az ő elsőszülött gyerekének, amit lopva juttatott el hozzá, abból készült fiacskája ünneplője, de arról aztán a szorgalmas és istenes anyján kívül senki se tudott.

Csipkeverőket vásárolt, korpával töltötte a párnát, kartont erősített rá, rajzolt mintával, a papírdobozban tartott színes fejű gombostűit előszedte, s úgy mutattak a vert csipkén, mint az élő, tűzpiros virágok. Csodálatos csipkekölteményeket készített, teljesen lekötötte a babramunka, nem vágyódott már el többé a bérelt házból, megszokta a csendes, termékenynek tűnő estéket, a pávafarkas terítőkön hetekig dolgoztatott, hosszú, finom fehér ujjai motollaként verték az orsókat. Az ablakkal szemben ült, a karosszéknek támasztotta a párnát, szenvedélyének szentelte az idejét. Reménykedve várta ablakán a kopogtatást, de várakozása megöregedett, hideg megszokássá alacsonyodott, s a csipkék könnyű szálai befonták, lehúzták az életét.

Fillér törzs. most behunyt szemmel is maga előtt látta ezt a képet. Lassú mozdulataiban fáradság, és csüggedés volt, sóhajtott és cigarettáért kotorászott, miközben szinte felnyögött a vágytól, ahogy asszonya nyúlánk, hófehér testére gondolt.

A hitvány és igen ritka búza megdőlt, kasza alá hajtotta kalászát. A melegben a dülőút pora átforrósodott. Jós Sándor tekert kerékpárján kifelé a határba, kifakult micisapkája alól idegesen tekingetett előre, Major Istvánékat kereste. Keskeny parcellák maradtak mögötte, búza, őszi árpa, kukorica, cukorrépatábla, a göringyes dülőutat akácfák szegélyezték, alattuk futott a fehérre koptatott gyalogút, amely megrepedezett, mint az elnyűtt tenyér.

A napszámos meresztgette a szemét. A nyár már megbarnította imitt-amott a vézna keresztek, a földhöz simította. Máshol marokszedők hajlongtak, kaszák villogtak. Végre megpillantotta a Majorék szekerét, lovait. Ahogy közeledett, a békés kép hangulata megfeledezte a hőségről, a mondanivalójáról is, lábát a földre tette, biciklijét megdűtötte egy kicsit, s úgy nézte az aratást.

A parcella végében, a görbe akácfák árnyékában állt a szekér, s a derékből kosztoltak a lovak, kaparékot ropogtattak. A kerekek között ócska pokrócba csavarva, vesszőkosárban tartották az ennivalót és más szükséges holmit.

Fillér Bandi a kaszáját fente éppen, fehér ingben, seszínű overall-nadrágban, bakancsban. Csontos, konok arcából keserű vonások tűntek elő. Hangosan súrlódott a kaszakő. A fiatal gazda elégedetten tokjába lökte a kaszakövet, ujját megnyálazta és végighúzta a kasza élén. Hasáról elégedetten hátra tolta a tokot, meghajlott derékban, nagy rendet fogott, suhintott, lépett és suhintott.

Majorné hajlított gallynak tűnt mellette. Ropogtak a csontjai, szaporán lépkedett, lerakta a kévéket, kötélnekvalót csavart, s a másik kéve alá készítette, egy percre fel nem egyenesedett. Ruhája kifakult, fekete kendőjét a homlokába húzta, verejtéktől csillogott az arca, s savanyú izzadságszag lengte körül.

A férje bakancsban, seszínű, agyonmosott nadrágban, sötét színű atlétatrikóban dolgozott, felsőtestét dús szőrzet borította, bekötötte a kékét, keresztbe hordta, csurgott róla az izzadság, de még csak le se simította az arcáról. A por annyira belepte szőrös testét, hogy szinte sötétnek tetszett, világosbarna színe ellenére.

Jós Sándor kerékpárját ledűtötte az árnyékban, levette kabátját, a kerékre terítette, felgyűrte az ingét izmos karján, s a robotoló családhoz tartott. Még oda se ért, már messziről ordibált Fillérnek.

- Baj van, komám, óriási ribillió!

- Mi történt? Mit vartyogsz? - egyenesedett ki a kovácssegéd, a kaszáját lefektette a búza szélébe, és rosszat sejtve a közeledő napszámos elébe lépkedett.

- Én nem, egykomám, azt mondom, ahogy való, ki vagytok telepítve. A feleségedet, a fiadat fogaton vitték a vasúthoz, onnan az isten se tudja, hová. Érted is kutattak. Én meg tűvé tettem a széles határt, hogy az igazságot megtudd!

- Miféle igazságot? - hörögte kínjában -, hiszen ez szemétség!

- Hogy elhurcolják az embereket.

Igazlító Bandi megtorpant. Szédült. Orra vére eleredt, és melegen lefolyt a nyakán, a keze bénultan csüngött, sós verejtéke keveredett a sós vérrel, fehér tüzet csapott szemébe a nap, a torkát élesen fojtogatta valami, nehezen kapott levegőt, az ereje is elhagyta. Kiáltani, sírni szeretett volna, de nem tudott, a tarkóját, ahol a félelmetes ütés nyomát őrizte, sűrű tűszúrások érték. Megrendült, alig állt a lábán, és titkolni se tudta.

Apósa átkarolta, és a csupasz akácfa tövébe támogatta.

A fiatalembernek zúgott a feje, megindultak előtte az út menti fák, és csak sokára szedte össze magát.

„Ki merte ezt elkövetni? Méghogy a családomat elvitték? Azt hiszik, hogy én ezt tűröm, mint a többi? Borotvával metszem le a kis kopasz fejét. A guruló Manó így tesz igazságot? Róth Manó? Hol tanulta, hogy a megbízható, de szavartartó, gondolkodó embereket kiebrudalja a vezetésből? Lefejezni az értelmet, hogy egyedül maradjon? - gondolta bosszúsan, s első felindultságában, és ettől alaposan megdöbben. - Hiszen eddig majdnem szentnek hittem a fényes fejű vezetőnket, most hogy a húsomba vág, s egyre mélyebben, elfordulok tőle? S lehet, nem is tud az egészről. A taposók bűne, akik elsüllyesztenek a Rákosinak szóló jelentéseket a fiókok mélyére, vagy pirossal szépen átmázolják, csak a szépet és csak a jót teszik elébe. Miért is foglalkozna éppen az én beadványommal? Mások, a lába kapcai intézik ezeket az ügyeket, azért történhetnek ilyen otromba baklövések. Ugyan már, hiszen ez nem baklövés, hanem bűn. S mi lesz a vége? Mi lesz akkor, ha mindig a hitványára támaszkodik, hová, milyen fertőbe taszíthat bennünket?

Rajtam már az se segít. Sohasem bocsájtom meg másoknak, de magamnak sem, hogy a családomat ilyen helyzetbe sodortam. Kiért dolgozik az ember, ha nem az övéiért? Mit ér a népboldogítás, ha a családommal fizetek érte? Rám haragszanak, de azokat ütök, akiket szeretek? Vagy csak merő tévedésről lenne szó? Túl buzgóságról? Szembe kell néznem a tényekkel, ha megölnek is.”

- Tudsz még valamit? - kérdezte Jós Sándort a kovácsmester.

- Csak a szintiszta igazságot.

- Ki vele!

- Magukat nem viszik, bátyám.
 - Mennék szívesen helyettük. Asszonyt, gyereket se néznek, azt se, hogy ártatlan?
 - Nem. Nem níznek.
 - Mit láttál?
 - Jobb azt elfelejteni.
 - Kiket hurcoltak még el a faluból?
 - Józsa Bálintot, Váradiékat, Fekete Attilát lányostul.
 - Kik vitték el őket?
 - Egyenruhások, meg ballonkabátosok nyüzsögtek, Bari Ödönt láttam a saját két szememmel, meg Fillér Gábort is.
 - Szaros világ, elintéz bennünket, ma ők, holnap mi következünk, de legalább egyszerre vinnének, hogy ne várnánk az újabb szállításig - morogta Major elboruló tekintettel és megvakarta szőrös mellét. - Megtakaríthatnának egy csomó energiát.
- Pisze orrú felesége a szemét törölgette, hüppögött, és nem tudott megszólalni. Később újra kötötte a kendőjét, a fakó, világosbarna haja kilátszott alóla, aztán csak állott lemerevedve, kezében lógatva a sarlót és nehéz sóhaj szakadt fel belőle.
- Fillér Bandi feltápáskodott, ivott a csecses korsóból, letette, s kézfejjével letörölte a száját. Mereven nézett a messzibe, mintha tudta volna, hogy a pokolba igyekszik.
- Megkeresem őket, kiszabadítom - mondta eltökélten.
 - Te szabad vagy - szólt az apósa és megköszöörülte a torkát bátorításként -, talán már nem üldöznek, nem keresnek. Mégis inkább nekem kellene nyakamba venni a világot, mert ha elveszejtenek is, nem marad árva utánam.
 - Ugyan már, nélkülük nincs értelme semminek, én már nem is vagyok.
 - Segítséget senkitől sem várhatsz, nem olyan idők járnak, nincs itt irgalom, aki nem tapsol, az gyanús, annak kampec. Hiszen te tudhatod ezt a legjobban, eleget gyakoroltad, most aztán a bőrödön érzed, hogy kifordítottatok az emberséget, tűzzel-vassal pusztítotok mindent. Ebben aztán utánozhatatlan mákvirágok vagytok.
 - Őrülség - csapott a levegőbe a kovácssegéd -, mi lesz így velünk?
 - A kiszáradt fa nem hozhat virágot, olyat se láttam még.
 - Így van ez, bátyám, pontosan így.
- Bandi beszívta a keskeny ajkát, és lehorgasztotta a fejét. Nézte a búzaföldet és a feleségére, meg a fiára gondolt. Könnyes lett a szeme.
- Ha mással történik ez, el se hiszem.
 - Lakodalomra nem számíthatunk. Ideje észrevenned, hogy olyan tehenet fejsz, amelyik megdöglött, vagy halva született.
 - A bátyád talán segíthetne - mondta a mély hangú Majorné könnyeit törölgetve -, maradt tán még benne emberség. Édes istenkém, hogy miket kell még megérni. Igazam van? - nézett az urára.

- Kis pont ő ahhoz - intette le a kovácsmester -, és kantárt hord a fején... Hová alacsonyodott? Elhajtja a testvére asszonyát és fiát? Micsoda fertelmes világ?

- Mégiscsak a bátyám, a vér nem válik vízzé! - indult el Fillér -, naná, hogy nem!

Apósa erőtlenül várakozott a parcella végében, szikkasztó meleg égette a koponyáját. Mellette Jós Sándor izgett-mozgott.

- Vágjuk, bátyám? Csak ez a kenyérünk.

- Kinek-minek? Erre is felelj, ha tudsz! Nincs már aki megegye, még ha nem is tenyerelne rá az állam. Nincs értelme a kínládásnak, két ügyefogyott vén bolondért nem szaggatjuk az istrángot, be se fogunk a szekérbe.

- Egyszer csak kiengedik őket, hiszen ártatlanok.

- A sírunkat se találják meg, mert benövi a fű.

- Ha nem aratjuk le a búzát, megbüntetik magát, mert elszabotálja a beadás teljesítését.

- Büntessenek csak! Máshoz úgysem értenek! Büntessenek csak, az a jó, azt igazán kívánom! Hazamegyünk, hogyha keresnek, kéznél legyünk! - mondta elfúló hangon, s a kaszáért nyúlt. - Legalább újra látom a kisunokámat, mit számít akkor, hogy elvisznek? Vigyenek csak, annál jobbat nem tehetnek velem.

Fillér Bandi szürkés-piszkos kezeslábasában, bakancsban talpalt. Bolyongott a gaz és a fűverte határban. Nem akart hinni a szemének, olyan érzése támadt, hogy idegen bolygón botorkál.

„Ártatlanokat nem internálhatnak, biztosan tévedés történt - gondolta. - A fejemet veszik? Az kell nekik? A családomat akkor miért pusztítják? Ki érti ezt az aljas mesterkedést?”

Régen letért a dűlőútról, elhanyagolt földeken kóborolt. Nem látott embereket dolgozni, a parlag területek sokasodtak. Kétségbeesett. A felgazosodott szántók, az elvadult mező ismeretlen vidéket sejtetett.

Lehangoló, üres tanyák maradtak mögötte.

„Hová lettek a gazdák? - gondolta felocsúdva -, hiszen ezek jó termőföldek, eltartották a családokat. Mennyi jószág legelészett erre, amikor cselédeskedtem, alig fértünk tőlük a tanyákon. Se hírük, se hamvuk. Az emberek is hová tűntek innen? Városba húzódtak, biztosabb kenyérre? Kinek kellenek a senkiföldek? A szövetkezet nem bír velük, az állami gazdaságnak sincs elegendő munkaereje. Pusztul az érték, nem hoz termést a szülőföldünk. És csodálkozunk, hogy semmiből sincs elég, hiába a beszolgáltatás, a jegyrendszer, attól még nem gazdagabb az aratás. Az itt az igazi bűn, hogy nem terem semmit a föld, csak tapsot a vezérnek.

Nem ezt akartam, hogy is tehettem volna ilyet?

Miért nem tudtam róla? Miért nem jártam erre? Senki se vette észre? Hiszen tönkretettük ezt a vidéket, az akaratunk ellenére.”

Az egyik üres tanya udvarán láncra kötve nyüzsített egy kutya, a fájdalmas, erőtlen hangra odafordult, és földbegyökerezett a lába. Hatalmas, csontsovány fehér ebet pillantott meg, ahogy álldogált a kopár udvaron, fölötte a drótra erősített lánc, ami fogva tartotta és pusztulásra ítélte, ki tudja, hány napja már. A kutya nem tudott mozogni, ugatni sem, apró nyüzsítésekkel tiltakozott a pusztulása ellen. Zavaros szemét Bandira emelte, közömbösen várta, mi történik, még a farkát sem csóválta meg. A torzzá soványodott fej, a kilógó nyelv, a

csordogáló nyál, s a sebzett testet belepő legyek láttán a férfi megundorodott, korábbi szánalmát utálat váltotta fel. De nem tudott szabadulni a látványtól.

Sokára aztán megmozdult. Tétován félrelépett, keresni kezdett valamit. A kutya nem vette le róla a szemét, de nem is nyüszített.

A kovácssegéd a zsebében kotorászott és száraz kenyérdarabot talált. Már-már odalökte az ebnek, de helyette megkerülte a drótpályát, a kúthoz ment s az ütött-kopott vödörbe vizet húzott fel, ivott pár kortyot, megmosta az arcát, s a kezét, vízbe áztatta a kenyeret és visszafordult a házörzőhöz. A kutyát ugyanabban a helyzetben találta, mozdulatlanul. Lábához lökte a kenyeret, de az meg se moccant, meg se szagolta, meg se nyalta, egy pillanatra sem vette le tekintetét a jövevényről, aki úgy érezte, mintha a szerencsétlen pára irgalomért könyörögne.

- Mit tegyek veled, üsselek agyon? Engedjelek szabadon? Veszett vagy már és elveszett, nem tudok rajtad segíteni.

Elfordult a tanyától.

Másnap, alkonyatkor a kormói tábor drótkapujánál lihegett, ahol egyenruhás rendőr örködött.

- Be akarok menni - mondta Fillér fáradtan, és a drótkerítésbe kapaszkodott.

- Tűnjön a fenébe! - rivallt rá a csupabajusz őrmester. - Ide a madár is tévedésből repül. Értve?

- A családomat ide hozták, tudni akarok róluk. Engedjék haza őket, hiszen ártatlanok! Miért csinálják ezt velünk? - rázta meg tehetetlenségében a drótkerítést.

- Hunnan veszi a marhaságokat? Aki belül van, annak már neve sincs, dehogy szabadul, dehogy üzen, nemhogy híradással lehetne! Értve? Ez nem lánynevelő intézet, nehogy azt higgye már!

- Biztosan tudom, hogy ide hozták az enyéimet. A parancsnokkal akarok beszélni.

- Lépjen olajra, jó ember, tilos itt ólálkodni! Könnyen azt hihetjük, hogy fel akarja robbantani a tábor, akkor aztán lesz nemulass, az holtbiztos! Hát nem érti, hogy hol van? Nem lát a szemétől?

- A fiamat, és a feleségemet keresem. Bejutok mindenáron, ők mégsem szenvedhetnek miattam. Adják ki őket, s itt maradok cserébe, úgylis rám fáj a foguk, csak velem lehet számadásuk.

- Na, indulás! - A fegyver csöve mozdult. - Háromig számolok és lövök! Értve? Hiába varttyogok magának, csak nem érti, hol van? Innen csak egy út vezet, azon akar haladni?... Egy... kettő... akkor aztán tényleg lőttek a családnak...

Bandi elhúzódott. Távolabb, a csatorna partján lefeküdt a fűbe, s tudta, hogy az övéit megtalálja. Nem ilyennek képzelte el a fogadtatást. Tépkedte a sárgára száradt füveket, nyugtalanság és várakozás vett erőt rajta. Érezte, hogy meg-megremeg, a keskeny és vértelen ajkát beharapta, szőrös kezét rászorította és csak nyöszörgött jó darabig. Tekintete elborult, mély barna szeme eszelősen meredt a tábor irányába. Megcsikorgatta a fogát. Majd erős, vastag ujjával belemart a lágyabb partba, kitépte a földet, és a messzibe vesző drótkerítés felé dobta.

Vinnyogó hangon tört elő belőle: - Úgylis kiszabadítalak benneteket, még ha beledöglök is!

Tehetetlenül fetrengett a földön és a múltjában keresett menedéket, kezdte végiggondolni, mi is történt a faluban, hogyan juthatott idáig, s főleg talál-e megoldást a bajára?

A földosztás úgy megbizsergette az embereket, hogy madarat lehetett velük fogatni, szinte belázasodott a falu, ásóval-kapával estek a földnek, hiszen az igavonó barmok, a gépek elpusztultak a háborúban. A termés is silányka, de a remény az égig nőtt. A pártok megalakultak, meghirdették a programjaikat, és a kommunisták, amit ígértek, megtartották. Kész csoda, de hónapok alatt a romokon új élet sarjadt. Kivétel nélkül érdeke volt minden embernek, hogy ne legyenek járványok, tiszta levegőt szívjanak, tiszta vizet igyanak, eltakarítsák a romokat, termeljenek a bányák és a gyárak, az élet újra élet legyen! Hittek egymásnak.

A falujárások is micsoda jó politikai tőkét jelentettek, vasárnaponként teherautón érkeztek a munkás fiatalok, segítettek javítani ekét, boronát, gépet, háztartási eszközöket, este kultúrműsort adtak, szakmai tanácsokat, tapasztalatokat az ifjúságnak, a pártszervezetnek is, hogyan harcoljon a reakció ellen, mik a legfontosabb feladatok! Csordás Mihály is akkor járt először a falujukban. Következtesen képviselték a szegénység érdekeit, nem lehetett azt mondani a pártmunkásokra, hogy fizetett forradalmárok, hiszen ingyen dolgoztak, öntudatból, a kenyérrevalót máshol, más munkán kellett megkeresni. Fillér Bandi szerencséjére az apósának, Major Istvánnak volt elég munkája, tartaléka is, nem szorult soha máshová napszámba, az Unra-csomagok kunyerálására, mezítláb se járt, se rongyos ruhában, mert Majorné élelemért csereberélt ruhaneműt, textíliát. Micsoda nagy munkát jelentett a jó forint megszületése. Hány kétkedőt sodort közéjük. Fillér akkor úgy érezte, hogy egy nagy csoda közepébe került, s nem győzte kapkodni a szemét, hogy a semmiből a két kezük erejével mi mindent megépítenek. Úgy érezte, hogy dalolni lenne kedve.

Az iskolák is szélesre tárták a kapuikat. A fiatal munkás-paraszt gyerekek funkciókhoz jutottak, katonai és rendőrtiszti egyenruhába bújtak, traktorosoknak jelentkeztek, és ipari tanulóknak. A Fő tér államosított üzleteiben egyre több árut kínáltak, a Grómusz-testvérek kocsmájában nemcsak csapnivaló szalmabort, de rumot és kevertet is mértek, a mozi hétvégeken játszott, és bálakat is sűrűn rendeztek, a Népkörben, a Kisiparosok Testületében, a Parasztpárt helyiségében, micsoda hangulatos szüreti bálak voltak azok, még talán kakaskodások is előfordultak, csillogtak a fényes csizmák, ropták a csárdást, máskor öntevékeny színjátszó csoport adott műsort, bemutatva a János Vitéz-t. A kiskocsmákat még nem államosították, néhány kisiparos kétségbeesetten próbált a szakmájából megélni, a Fő-téren két kerékpárjavító hosszú évekig küszködött a lanyguló érdeklődéssel, a növekvő adózással, de a Rózsa cukrászda, a fodrászmester, a vegyeskereskedés is bezárt előbb-utóbb, az állam bekebelezte ezeket. A bizalom mégis, még mindig, összekötötte a falut.

Megtépázta azt eléggé a tsz-szervezése, hiszen leginkább a hajdani cselédek, a semmitlenek verődtek a Csordás Mihály lobogója alá. Fillér Bandinak akkor kezdett torkára akadni a falat, amikor az állam mérhetetlen mohósággal falni kezdte a parasztok zsírját, szívni a véré; beadás, beszolgáltatás, adó, begyűjtés, kuláklista, szaporodtak a szankciók, a terményforgalmihoz állandóan zötyögtek a szekerek, nem pedig a piacokra és a vásárokra. A lelkesedést, az önkéntességet, a kötelezettséget felváltotta a parancsolgatás, a szigor, a félelem. Pedig itt aztán hatalmas piacok voltak azelőtt, annyi aprójószág, gyöngyöstől a pulykáig, hogy az ország messzebb vidékeiről idejártak a felvásárlók és soha egyetlen alkalommal sem fordultak vissza üres teherautókkal. A falu közepén, a községháza előtt a hatalmas piactér roskadozott, 63 kofa ügyeskedett, hogy a tanyákból, udvarokból felszállított áru napnyugta előtt már a teherautókra legyen pakolva. Külön területe volt a baromfinak, az iskola előtti részen, külön a tej- és tejtermékeknek, az aprómagvaknak, a kismalacoknak és a zöldség-gyümölcs féléknek, amelyekből a táj eléggé mostohán fizetett. Heti két alkalommal tartották a terülj asztalkámat, s a piac ezekben az években társadalmi jelentőséget is szerzett, még olyanok is felballagtak a Fő-térre, akiknek semmi eladnivalójuk nem volt, vásárolni sem akartak, de ismerőseket láttak, információkat cseréltek, tájékozódtak az árakról, a politikáról,

s megalkudtak valamire. A kocsmá, a Rózsa cukrászda, de a többi bolt is dugig megtelt, ünneplőruhás parasztok itták az olcsó lörét, veszegették az édességet, és vásárfiát, a falu akkor igazán élt. Még a templomba járás is elhalványult a piac mellett, mert ugyan vásárnaponként díszbe öltöztek délelőttönként a falusiak, ám egyre kevesebben, mert az isteni gondviselés sem anyagi, sem erkölcsi tőkét nem jelentett többé, már pedig az élelmes falusi nép az első pillanatban kiszagolja, miből, milyen haszna lehet. Hová lett az a rengeteg áru? - töprengett Fillér Bandi.

A piac fokozatosan sorvadt el, viszont annál hangosabbak lettek a híradások, a tervteljesítések, a hároméves terv, az ötéves terv, a számok ugrálgattak, de mindig magasabbra, fel az égig, és a Fő-tér fáira szerelt hangszóró egyre harsányabban osztogatta a bírságokat, büntetéseket, már előző nap a falu tudtára adta, hogy milyen büntetést is kap a kulák másnap, amiért még mindig nem hordta ki a trágyát a saját udvaráról, és ezzel a népgazdasági terv teljesítését akadályozza. Hübelebalázs módjára bezáratták a kisiparosok műhelyeit, a kis-kereskedők boltjait, a kocsmákat, a kereskedőket a megbízhatatlanok listáján szerepeltették: szaporodtak a kulákok, az egyéb osztályidegen névsorok, és az osztályöntudat jegyében egyre több és egyre elviselhetetlenebb terheket akasztottak a falu nyakába. A vak is észrevehette volna a változást, hiszen egyre többen és többen kapaszkodtak fel az éjszakai vicinálisra, hogy a fővárosban találjanak megélhetést, sem a föld, sem a szülőház már nem tudta megtartani őket, eladósodtak. A végrehajtó szaporázta a lépéseit, vitte, amit még találhatott.

Fillérnek meggyorsult a szívverése. Váratlanul, de annál tisztábban vetítődött elébe egy kép, amelytől most még a torka is kiszáradt. Szép elvtárstól, a járási titkártól érkezett a parancs. Már a telefon rosszat sejtetett, s ahogy ő bejelentkezett, mint községi párttitkár, már záporoztak is a kérdések.

- Hogy állnak a tervteljesítéssel, Fillér elvtárs?
- Igyekszünk és mindent megteszünk, titkár elvtárs.
- Az kevés. A járás élen kell, hogy járjon. A maguk faluja legyen a legjobb.
- Megpróbáljuk.
- Ellenőrzi a vetés teljesítését, Fillér elvtárs?
- Ellenőrzöm.
- Szankciókat alkalmaz?
- Még nem tartottam szükségesnek.
- Ez ám hiba, Fillér elvtárs. Érezzék és tudják, hogy keményen bánunk azokkal, akik a tervet szabotálják. Az ellenséget köztünk kell keresni. A jelentésekből azt látom, hogy más vidékeken már befejezéséhez közelednek a vetések.
- Az lehetetlen. Az csalás és szemfényvesztés.
- A párt soha sem hazudik, Fillér elvtárs. Inkább a maga módszereiben keresse a hibát!
- Sok helyütt még vetőmag sincs.
- Nem ez szerepel a jelentésekben. Hová lett, amit erre a célra meghagytak? Kámforrá változott?
- Megették.
- Inkább eladták, vagy felzabáltatták a jószágokkal, ismerjük a spekulánsok módszereit. Nézzenek szét a házakban, van azokban vetnivaló, még fölösleges is!

- Ez ellenzést vált ki a falvakban, ellenkezést.

- Majd összegyűjtjük a hőzöngőket. Értette a politikai parancsot?

- Értettem.

- Szabályosan vegyen részt az akcióban, minden szem búzát elkobozni, a vetést november 7-re befejezni, különben szedheti maga is a sátorfáját. Nincs pardon, nem bánunk kesztyűs kézzel a szabotálókkal, ha kell vérrel és verejtékkal is, de a tervet túlteljesítjük. Így mérjük a legnagyobb csapást a reakcióra. Minden illetékes elvtársnak hasonló parancsot adok, felrázom én ezt a járást Csipkerózsika álmából. Megértette?

- Megértettem.

Az akció során a Tisza-menti falvakban begyűjtötték a padlásokon tárolt gabonát. Fillér Bari Ödönnel alkotott egy párost. Megkapták a címeket, egy parasztszekeres kocsival irgalmatlanul menni kellett. Vitték a pisztolyukat is. Akkor kopogtattak Kovács Péter faluszéli, nádas házában. Földes szoba, konyha, kicsi ablak és régimódi bútor. A veterán egyedül élt, kevés nyugdíját porciózhatta a szűkös napokra.

- Na, öregapám, te is kulák vagy? - támadta le hirtelen Bari.

- Kommunista.

- Ne jártasd már a mocskos pofádat, hát akkor mink kik vagyunk?

- Idegenek.

- Ha maga kommunista, és mi is kommunisták vagyunk, akkor könnyen megértjük egymást. Igaz? - kérdezte Fillér.

- Meg. Én veterán vagyok, három tagkönyvet őrzök.

- Búzát is?

- Azt is.

- Mennyit dugdosol?

- Nem dugdosom én, a padláson tartom. Nincsen rejtegetnivalóm, ebben a rendszerben miért lenne? A pártom előtt? Megnézhetitek bátran.

- Azért jöttük - szégyellte el magát Fillér.

- Ne totojazzunk, öregapám. Mutasd csak szípen, mi majd elintézzük a többit!

- El akarjátok vinni?

- Az a parancs.

- Az én búzámról is szükség van? A veterán búzájára?

- Ne hamukázz mán, öreg! Indulj a padlásra!

- Tényleg kommunisták vagytok? A párt küldött titeket?

- Mír? Nem azoknak nézünk ki?

- Nem mondanám. Hiányolom a lelkesedéseket. Amikor a párt feladatra szólít, annak örüljétek, ti meg csak nyimnyámkodtok. Pedig tudja azt pártunk, hogy mit csinál - állt fel Kovács Péter a kanapéről, s elindult a padlásfeljáróhoz. - A vetés ideje van, jó mag kell a földbe, csak az a baj, hogy nincs elég. Helyes, ha összegyűjtitek, mert ebből terem az új kenyér.

- Te aztán öntudatos vagy - esett le az álla Bari Ödönnek -, még ilyet sem pipáltam.
 - Mindig azt cselekedtem, amit a pártunk akart. És soha nem bántam meg, még a reakció börtöneiben sem.
- Ahogy felértek és jobban kinyitották a szemüket, egyetlen egy teli zsákot láttak. Arról a padlásról talán még az egerek is hiányoztak.
- Ennyi az egész? - ütődött meg Fillér.
 - Mit vártál? Nem vagyok én báró, vagy ilyesmi, de szívesen adom, kitisztítjátok és vethetitek.
 - Szemetes - mondta Fillér, mert nem akarta elvinni azt az egy zsákot.
 - Kitisztítjátok.
 - Lököd a vállamra! Még rámsütik, hogy az ellenséggel paktálok.
 - Vigyétek csak és mondjátok meg mindenkinek, hogy ezt a veterán küldi, akire mindig számíthatnak, még soha nem hagyta cserben az ügyünket.
 - Megmondjuk - hagyták ott az öreget.

Fillér Bandi az emlékektől összerándult.

Az este bontogatta szálait. A rendre kaszált lucerna édes szaga szállt. Az istálló ajtaja feketén tátongott, a Jézus Szíve tábor vacsora utáni létszámmellenőrzésre várt.

Az apró zörejek elhallatszottak egészen a kovácssegédig, aki most felemelte a fejét és minden idegszálával figyelt. Sötétedés előtt nem akarta megközelíteni az internáló tábor, biztos akart lenni a dolgában, hogy a szeretteihez jut, fizessen is érte bármi árat. Ha kell, akkor hason csúszik odáig a gát tövében vagy a kanálisba gázol és elnyeli a víz, de ott lesz már nemsokára.

„Mit csinálhat itt a fiam? És Rézi? Jut-e betevő falat nekik? - a gondolattól újra elkeseredett. - Ha velük leszek, mégse halunk éhen.”

Testvére a táborban szintén a családjára gondolt. - Otthon vajon mit csinálnak? - kérdezte, ahogy ott ültek egy horpadt szélű stráfszekérnél, páran aludtak a száraz szénán őrségváltásig.

- De szeretnék köztük lenni!
- Mit csinálnának? - csettintett nyelvével a kreolbőrű Bari Ödön -, móringolnak, meg piálnak.
- Hirtelen a hónaljához kapott, s kiadósan vakargatta. - Minket meg a tetű esz meg.
- Bogarat fogtál?
- Azt ám, nem is amit szeretnék - vigyorgott szellemességén a cigány.
- Na, akkor hordókkal hordhatjuk a petróleumot, kopaszthatjuk őket. Mindenki fürödjön, a gyerekek kivételével. Külön a nők, külön a férfiak! Nincs pardon, lubickoljon még a félhalott is.
- Értettem.

Megriadt a tábor. Az örök kurjongtak, lábdobogások verték fel a csendet, fojtott kiáltások, nevetések, férfítetek csobbanása. Bari a csatorna partján sétált, komoran ügyelte, hogy mind megmosakodjon, tetőtől talpig.

Meztelenül, ingben, gatyában, kombinében, bugyiban fürödtek, formás női testek villantak tejfehéren, omlott hajkoronák, öregséggel vert csontok, görbe hátak, lötyedt bőrcsomók, feszes combok, kemény mellek, vállas férfiak, göthösek, vékony lábúak, éles bordájúak, eres karúak és petyhüdtek. Meztelenségüket mutatták.

Sajtos Flórián hosszú, fekete gatyában, félmeztelenül tétovázott a csatorna partján, belecsússzon-e a vízbe? Elsatnyult lábait a lötyögős, bő szárú alsónadrág elrejtette, a felsőteste és a feje így aránytalanul nagyobbak tűnt. Végül a fia vállába kapaszkodott, és úgy ért a vízbe, ott azonnal feltalálta magát, csapkodott a kezével és nem süllyedt el.

- Néked lennék, ki se igyekeznék, hisz most igazi emberre hasonlítol - szellemeskedett az őrmester, és a patikushoz fordult, aki a csúszós part tövében lötybölte a lábát, irtózott a felkavart víztől, undorodott a hízott kecskebékáktól, vizesiklőktől, a csatorna átható szagát az orrában érezte. Térdig gyűrte a nadrágja szárát, könyékig az ingét, óvatosan emelgette a talpát, lejjebb ne csússzon!

Akkor pillantotta meg Barit, aki a közelében terpeszkedett, kezét a csípőjére tette, pisztoly csüngött a derekán, szélesen vigyorgott, elefántcsont-fehéren villogtak a fogai, s örömmel indult hozzá.

- Fene bele, kérem, megfürdet - motyogta a patikus -, belefojt, ha ellenkezek. - A felismeréstől hideg veríték lepte el. - Istenem, légy velem.

- A lószaros testedet filtered? Méltóztassál kezet mosni, nagyságos sorstársam - közeledett dühösen, megállíthatatlanul. - A bilit hordom alúlad - mondta, s a lábával vízbe taszította az öreget, aki eszeveszetten csápolt, hörögve levegőért kapkodott, végül leállt a kanális alján. A víz mellbimbójáig ért. Félelme hirtelen elmúlt, összeszedte magát, hogy a cigány ne alázhassa meg jobban.

- Most mán imádkozhatsz - szólt Bari, és a lányok, asszonyok csapatához lépett. Szégyenlősen kapkodták a kezüket maguk elé a nők, de lassan-lassan legyőzték a szemérmességüket, és visongva, fröcskölve csapkodták egymásra a vizet. Fekete Ibi kerek, kemény melle rázkódott a futás közben, gömbölyű csípeje fénylett a korai holdfényben, s ahogy a kanálisba ugrott, az őrmester jól látta sötét szőrzetét. A torka kiszáradt, a lélegzete elakadt, s nem tudta a lányról levenni a szemét. Legszívesebben utána gázolt volna, hogy a karjaiba kapja és addig nyomorgassa, élvezze a testét, amíg ki nem fogy a szuszából. A lába már-már mozdult, de még idejében meggondolta magát, és átbillent a hatalmaskodás pózába, azt hitte, így talán imponál a lánynak, s előbb-utóbb elkaphatja egy-két fordulóra.

- Figyel a krampusz, lányok! - évődött Terike.

- Vége a bolhacirkusznak, létszámenőrzésre sorakozni! - kiabálta az őrmester, és figyelte a törölköző, öltözködő nőket. Üveget vett elő a zsebéből, s kortyolt a méregerős italból. - Titeket nem lehet józanul nízni, ilyen szíp lánykákat még nem öleltem.

Fillér Bandi a csatorna mellig érő vizében észrevétlenül jutott a táborba, az öltözködő asszonyokhoz. Felesége szőke haját igazgatta, a sima, leeresztett zuhatag derekát verdeste. Ahogy meglátta a csuromvizes párját, örömmel szaladt a karjaiba.

- Édes uram - küszködött könnyeivel -, de jó, hogy jöttél!

- Végre veletek vagyok - mondta elérékenyülten a kovácssegéd. - Bandika hogy van?

- Lefogyott, de nem beteg.

Akkorra ért hozzájuk Bari Ödön, vadul forgott a szeme, s a pisztolyához kapkodott.

- Te mit keresel itt? Robbantani akarsz?

- A családomat.

- Elbújtál előlünk és most idetolod a mocskos pofádat a táborba? - ráncigálta a fegyverét dühösen. - Nincs üresedés, a létszám teljes - ordította a cigány, pisztolyával és a gumibottal püfölte a Bandi fejét, s arcát. - Tíged a másvilágon várnak!

- Ne üsse! - kapaszkodott a karjába Terike. Csak a bugyija volt rajta, a formás, kerek melle keményen remegett a mozdulatoktól, karcsú és lányos termete most tűnt ki igazán. - Agyonveri! Hallja maga örült? Még agyonveri!

Fillér Bandi már nehezen látott a vérétől, ájulás környékezte, de az őrmester kisujját a fogával kettéharapta.

- Az anyád keserves istenit! Még mindig ílsz? - ordította az, és vadul ütötte tovább, hiába ráncigálta az asszony.

A parancsnok futva érkezett.

- Ne bánts! - ordított már messziről. - Elég legyen!

- Mert a rohadt testviredet csípelem? A kulákbartót?

- Rohadt a maga anyja, aki világra szülte - hörögte az asszony, és a szétszakított ingével törölgette az eszméletlen férje sebeit. Aztán szinte eszét vesztette. Leborult a férjére, és öklével verte a földet, hisztérikusan kiabálva: - Hogy lehet ilyet csinálni? Ember az ilyen? Dehogyan ember, inkább állat! Rohadt, cigány állat!

- Kuss, te kulákringyó!

Fillér Gábor megmerevedett a döbbenettől. Nézte a vérben fürdő öccsét, s a torka elszorult. Egész testét ellepte a verejték, a tenyere is nedves lett hirtelen. Nehezen összeszedte magát, aztán kiszakadt belőle a felhördülés: - Még egy szó és véged! Nem tűröm az önkényeskedést! - nyúlt a fegyveréhez. - Megértetted?

- Értettem, parancsnok bajtárs! - szelídült meg hirtelen a cigány, és vigyázzba merevedett -, de kém ez, és fel akarta robbantani a tábor.

- Mivel? A vizes bakancsával? - mutatott a földön fekvőre.

- Ettől az is kitelik. A kezemet is megharapta.

Amikor már Bandi észhez tért, a tábor kapujánál feküdt, a frissen húzott drótkerítés tövében. Véres, nedves ruhája a testére tapadt, az arcán leszakítva lógott a hús, a fején púpok dudorodtak, repedések, s lucskos haja a szemébe csüngött.

Bari még bosszúsan állt fölötte, szétterpesztett lábbal, csonka ujján fehér kötéssel.

A törzsőrmester távolabb osztogatta a parancsokat.

- Vigyék az államvédelmisekhez. A vizsgálat kideríti, hogyan került ide, és mi legyen a sorsa, erről én nem dönthetek.

Józsa Bálint kocsiára lökték. Még sokáig hallatszott a szekérdörgés az elnehezülő éjszakában.

- Megint találkoztunk - motyogta kárörvendve a kocsis. - Szép kis viszontlátás! Tudnak maguk örömet szerezni, ahhoz kétség se férhet!

Fillér Bandi nem válaszolt.

A kihallgatáson zúgó fejjel, lüktető sebekkel jelent meg, bilincsben. Az udvaron nagy fekete poros gépkocsit pillantott meg a fenyőfák mögötti úton, s a kovácssegéd arra következtetett, nem lehet akárki ilyen paripával, még ha idáig szalajtották is. Talán szerencséjére szolgál, s kiengedik a családját, ha kiderül, hogy tévedésből hurcolták el őket. Komikus, hogy mindez a saját falujukban történik, de ezen nem tudott derülni.

A hideg berendezésű irodában Kun Sándor figyelmesen mérte végig, ismerősként, de azért gondolkodott, korábban milyen dolga is volt ezzel az alakkal. Nem olyan név, hogy könnyen felejteni lehet, a pénzről észben tartja az ember. A testvérét ő javasolta előléptetésre. Ez meg párttitkároskodott, de összeszűrte a levelet az osztályellenséggel: talán nem használt neki a lecke? Pedig ha behúzza a fülét-farkát, senkinek nem jut eszébe, de nem, ugrált, leveleket gyártott, kivizsgálást követelt. Barit azért kellett a rendőrséghez átirányítani. Akkor adta le ez az alak a pisztolyát, de a tagsági könyvét elrejtette. S újra csak bajt kavart, nem nyughat a fenekén? A táborba lopakodott? Tisztelni kell az igyekezetét, megérdemli, hogy ott maradjon. Jó kis szórakozás következik, a jelentésekből ellenőrizheti őket.

- Most meg mi lelte, a falnak ment? Öngyilkos akart lenni? Nem elég az irka-fírka, magával mindig történik valami? Igazán mozgalmas életet él.

- Megvert az embere.

- Rágalom! Válogassa meg a szavait, mert lecsukatom, hogy többé nem kap jó levegőt! A kabaré ideje még késik, nem vette észre?

- Ugyan már, talán magam csaptam szét a fejemet? És éppen Kormón, jobb helyet nem találtam?

- Itt minden elképzelhető, ha úgy akarjuk. Diverzánsnak hihették, kémnek. Különben mit keresett arra, eltévedt a nyári éjszakában?

- Engemet diverzánsnak? Talán nevetetni akar? Hiszen együtt dolgoztunk a pártban - simította meg fájó homlokát Fillér.

- Az nem számít: mi mást keresett ott? Légyottra igyekezett? - járkált Kun a kopár irodában. A kovácssegéd elé állt, hosszasan nézegette a sebeit. Aztán elfordult, eszébe juthatott valami, mert elégedetten jobb öklével bal tenyerébe csapott. - Gondolkozzon már ember, mondjon elfogadható érvet, különben azt hiszem, hogy fel akarta gyújtani a tábor, és kénytelen leszek börtönbe csukadni! Garantálom, hogy válogatott társaságba kerül.

- Ott van a családom, látni akarom őket, és kiszabadítani.

- Sokat képzelt magáról, sokat markol és keveset fog. Ezek nem irka-fírka dolgok! Feléri ésszel, hogy mire megy ki a játék?

- Tapasztalom, naná, hogy tapasztalom.

- Akik oda jutottak, oda valók! Maga meg megtámadja az őrmestert, micsoda eljárás ez? Kommunista a kommunistát? Úgyis szeret firkálgatni, miért nem kérvényezte, hogy utánuk mehessen! Azt még méltányolnám is - mondta Kun félreérthetetlen hangsúllyal -, de harapdálni a szolgálatot teljesítő rendőr ujját, az mégsem járja! Már azt sem csodálnám, ha arról akarna meggyőzni, hogy a demokratikus rendőrség és az államvédelmisek ütik-verik az embereket és ártatlanokat kínoznak. Nem vagyunk mi emberevők. Vagy azt hiszi?

- Velük nincsen bajom - mondta meggyőződés nélkül Bandi, kezeslábasára nézett mereven, a vér rozsdabarna foltjaira és szégyellte, hogy hazudott. - Csak egy lüke tahóval. Olyan hülye, ha tarkón lőnék, akkor is állva maradna. Az ilyen nem való a mozgalomba.

- Maga szabad - tárta szét kezét az őrnagy. - Az elfogató parancs lejárt, sétálhat kényérekedvére, de a táborot kerülje!

- Ugyan már, miféle szabadság az? A táborban nagyobb szükség van rám, az enyéim között, mint itthon a faluban.

- Ha annyira akarja, oda vitetjük - mosolygott szélesen az ösztövé, horgasorrú nyomozó. - Örülünk az önkéntességnek, azt igazán sokra értékeljük, ha valaki öntudatból cselekszik. Saját kérésének engedünk.

Zörgött a Józsa Bálint szekere, a két sovány ló kocogott. Az öreg lapos pillantásokkal méregette a kovácssegédet, ahogy hátra-hátra fordult, de nem szólt. Szabó őrmester ült mellette a bakon.

Fillér is hallgatott, lehunyt szemmel feküdt a derékban.

„Ezekről is megkaptam a fekete levest, amazoktól is - gondolta -, igazán nem panaszkodhatok. Micsoda hitvány alakokban bízik az ember, ha hitre van szüksége, és társakra. A végén meg úgyse marad mellette más, csak a család. Vagy a keserűség szól belőlem? És meg tudom-e mindezt bocsájtani?”

Poroszkáltak a lovak. A hőség elviselhetetlennek tűnt. Az ég tiszta kékjén semmi felhő. A szekér felverte az út porát. Az aszály megviselte a növényzetet, furulyázott a kukorica, már elveszítette harsogó, zöld színét, fonnyadt a levele, szürkén száradt, úgy tetszett, összeesett, már csak egyet akar, visszazsugorodni egészen a földre. Az új fogoly szótlanul meredt maga elé. A szekér meg-megdöccent, a kerekek szétnyomtak egy görgyvet, belekaptak a régebben, eső után felvágott járatba, s a mély keréknyomban gurultak tovább.

Bandi lehunyta a szemét. Nem akart most a táborra gondolni, s az utóbbi idők elkésérítő hónapjaira, a messzi múltba, a cselédházakig rázta vissza a zötyögő szekér. Nyári búcsúkor a bicegő Fillér Gábor, szükségű apja löcsöskocsira rakta a porontyait, lurkóit, és bevitte őket a faluba, lássanak csodát! Az volt aztán a világ eleje és a közepe. Amíg él, ő sem felejt. Szinte látja ma is önmagát, girhesen, kopaszra nyírt fejjel, fekete klottgatyában és kitáguló, fénylő szemekkel. A piactér hangossá vált azon a napon, céllövöldét és körhintát állítottak fel, szomorú trombita szólt, egy nagy dob kíséretével, hangosan dörrentek a lemezfigurák egy-egy találata után a céllövöldében, a kopott paprikajancsi, a vaddisznó, az őzike, s a boldog nyertesek simlábát, papírrózsát, papírdudát, papíresákót, babát és vékony, gumin csüngő agyagmajmot választhattak. Rövid és boldog nevetéssel telt meg a poros piactér, s ünneplőbe öltözött fiatalokkal. A mozi is kinyitották, a Fényesben zene szólt. Savanyúcukorkát, vízzel kevert málnát, pattogatott kukoricát, mézeskalácsot, törökméz is árultak a sátrak alatt. Micsoda tömény hangulat teremtődött a téren, most is úgy érzi, hogy csak a kezét kell kinyújtania és belemarkolhat, a szájában érzi a törökméz ízét, és az akkori boldogság átjárja a testét, az egész nap aranyragyogása.

Mindig a mozi sarkához szaladt, fellépett a lépcsőre, s onnan belátott az üveglakon az előcsarnokba, a pénztárhoz, mégis inkább a betonjárdán sétálókat nézegette. A legnagyobb zsvajban is ábrándozgatott; ha ő felnőtt lesz, ingyen engedtet be a gyerekeket a moziba.

Hol van az az ingyen-mozi?

És hová tűntek emlékezetéből a feketeruhás, zsolozsmázó asszonyok? Akik a római katolikus templom udvarán gyülekeztek a körmenetre. Rájuk miért nem gondol? Ha elfelejti őket, már nem is voltak?

- Hogy van, Fillér sorstárs? - kérdezte csendesen a muszáj-kocsis hátra fordulva.

- Élek.

- Még szerencse, hogy megtalálta a családját.

- Az.

„Jól ellátták a baját - gondolta Józsa úr -, ezektől minden kitelik, ha a saját fajtájukat így csépelik. Felfelé mutatják ám az öntudatot, vége sincs a tapsolásnak, minket meg eltaposnak. Mikor, hogy fújják nekik a trombitát! Ennek talán használ is, elpárolog fejéből a gőz és rendes ember lesz megint, megtalálja a helyét, ahová való!”

A szívszorítóan sivár táborban kevesen dolgoztak az építkezésen, a többség szerte a határban. Apró gyerekek csellengtek, báván bámultak a kocsira, köztük Bandika is.

Bari Ödön ugrott elsőnek a fogathoz, s a parancsnoknak jelentette.

- Meghozták az új lakót, a drágalátos testvíredet.

- Semmi heveskedés, még egy túlkapás, és szedheted a sátorfádat. Tedd a dolgodat!

- Értettem - nyelt csalódottan a gumibotos.

- Szedd rendbe magadat - mondta Fillér Gábor testvérének remegő hangon -, valaki megmutatja a fekhelyeket!

- A fiam - intett az új kitelepített a gyerek-csoportra, ahonnan már szaladt is hozzá Bandika. - Majd a kedves fiam.

Szeretettel fogta meg gyermeke tarkóját, közel húzta a piszkos kezeslábasához. A fiú pityergett. Nem mert az apjára nézni, mert meglátta a véresre vert arcát, a kék foltokat, a bedagadt szemeket, s mindjárt reszketni kezdett, és hangosan zokogott. Ezért inkább a combjához simult, és a szemét szégyenlősen a földre sütötte, úgy nem rázta annyira a zokogás.

Megindultak az istállóba. A kovácssegéd gyengéden simogatta gyereke fejét. Elérzékenyült, de tartotta magát és visszaszorította a könnyeit. Érezte, hogy a teste meg-megremeg, s a torkában gombóc nőtt az idegességtől.

- Édesapukám, úgy örülök, hogy jöttél - szólt jóval később a fia.

- Hamarabb nem engedtek.

- A rendőrök rád is vigyáztak?

- Naná, nagyon is.

- Félsz tőlük?

- Nem, eszem ágában sincs. Te talán félsz?

- Félek, mert kiabáltak, meg kutyákkal járnak, meg lövöldöznek, hiába Gábor bátyám a parancsnok, mégis félek.

- Most?

- Most nem félek, mert itt vagy és megvédel mindenkitől, még a kutyáktól is. Az arcod mi lelte, megverték?

- Elestem, az volt a hiba.

- Fájt?

- Az igazi férfinak semmi sem fáj.

- Nem? - csodálkozott a gyerek, miközben az istállóhoz értek -, tényleg nem fáj, vagy csak nekem mondd?

- Nem hát - nyomott barackot a fejére. - Vagy gyáva lennél, az én fiam gyáva? - kérdezte szelíden. - Azt mégsem hihetem.

- Nem nagyon, csak kicsikét.

Fillérné Major Terike futva érkezett. Az öröm és a szaladás kipirosította az arcát, s a melle remegett a ruha alatt, kék szeme kerekre tágult és sütött belőle a szeretet.

- Jó, hogy itt vagy - súgta, és zokogva borult a nyakába -, mi lenne velünk nélküled, édes uracskám?

- Nem tart ez soká, meglátod - simogatta és csókolgatta, ahol csak érte.

- Nem hát, csak a sírig, az édes bátyád már eligazított bennünket, hogy mire számítsunk. És az nem a felhőtlen boldogság, ha jól értettem mondókáját.

- Én nem akarok meghalni, mint a Barika - szepegett a gyerek, majd felkapta a fejét, s riadtan bámult a tábor közepén csellengő farkaskutyás és gumibotos rendőrökre. Az arca megnyúlt, a szeme lekarikásodott, a hasa pedig felpuffadt a rossz víztől.

- Ennivalót hoztál? - rángatta meg az apja nadrágját.

- Nem.

- Pedig éhes vagyok - kiáltotta és futásnak eredt. Terike az istálló közepére vezette a férjét. Lefeküdtek.

- Járkálni tilos! Ez a mi fekhelyünk, rongyokkal rekesztettem el.

- Féltetek?

- Éjszakánként felriadt Bandika, de hozzábújtam a dunna alatt és együtt szuszogtunk. Viharlámpát vettem Józsa sorstárssal, hogy a gyerek ne féljen! Szerettem volna, ha szabadon maradsz, de azt is, hogy mellettünk legyél, hékás!

- Te is féltél? - kérdezte, miközben arra gondolt, hogy Teca ezzel a szóval szokott kedveskedni neki.

- Én is.

- Mitől?

- Mindentől.

- Így jobb lesz most már, mi az, hogy, legalább együtt vagyunk.

- A tehenünket leltárba vették, papírt is adtak róla, a párnába rejtettem. Pénzt is dugtam a ruhák közé - simogatta az ura kezét és csorgott a könnye. Aztán hamarjában a sebet tisztogatta.

- Ügyes vagy.

- Számít is az? Valahányszor a fiamra nézek, megszakad a szívem: őt miért büntetik, kinek ártott? Nem tehet róla, hogy éppen ebbe a rakás szerencsétlenségbe született - vált síróssá az asszony hangja. Ahogy a férje rápillantott, az ól homályában is jól látta, hogy krétafehér az arca és szeme alá fekete árkokat tört a megpróbáltatás.

- Ne félj, minden megváltozik, jóra fordul! - ölelte át és megcsókolta a homlokát.

- Nem engednek el minket soha többé, elkaparnak, mint a kutyákat.
- Tévedsz, egyszer hazamegyünk. Addig is segíts, hogy elviselhetőbbé tegyem az életünket! - szívtá be keskeny ajkát Fillér Bandi, s a hangja elárulta a határozatlanságát.
- Hirmondónk sem marad, édes uracskám - bújt közelebb a megriadt asszony, zöld fejkendőjét kibontotta -, ez a pusztá nem arra való.
- Mitől ijedt meg a fiam? Mi történt veletek?

Egy csontsovány, hatalmas, fehér kutya szegődött a Bandika nyomába. Alig vánszorgott, csak apró nyüszítésekre futotta már az erejéből, de ahogy meglátta a gyereket a csatorna partján téblábolni, lecövekelte előtte és figyelt rá hűségesen, a fiú nem nyúlt hozzá, inkább megijedt a sebzett bordájú kutyától, pedig az szelíden viselkedett, még a farkát is csóválgatta. A gyerek beszaladt az ólba, kenyeret kért Terikétől, aki mániákusan rejtegetett egy kenyércsonkot. Tört belőle.

Akkorra már az ól ajtajához vánszorgott a kutya, és erőtlenséggel lerogyott a földre. Nem fogadta el még a kenyeret, nem akarta megenni, de ahogy Váradi Misike is a közelébe merészkedett, meg a többi kölyök, a kutya elnyelte az összenyálazott falatot és a szeme hálásan felragyogott. Nyüszített örömebe.

- Hé, srácok, figyelitek? Pontosan olyan jámbor ez, mint egy barika!

A kölykök megbátorodva szölongatták, és óvatosan nógatták, mert riasztotta őket csontváz soványsága. Akkor ért oda Bari Ödön a farkaskutyájával: - Kapd el! - kiáltotta a farkasivadékra, s az azonnal a Barikára rontott, aki már el se sompolyoghatott. Szembefordult a kitenyészített vérengzővel. Félelmetes és szálnalmas látvány volt: a Barika ereje utolsó megfeszítésével küzdött.

Egy pissenés nem hangzott el. Néhányan végignézték az egyenlőtlen harcot. A kutyák acsarítottak, nyüszítettek, véreztek, s egymásba téptek. Akkor hirtelen és aljasul még két farkaskutya rontott elő, s Barikát pillanatok alatt szétmarcingolták.

Fillérné Major Terike eltakarta Bandika szemét, de már későn. A felnőttek megdermedtek, és szótlansággal földbegyökerezett a lábuk. A gyerekek pityeregtek.

- Velünk is ezt szeretné, kéremalásson? - fordult Nemes a cigányhoz. - Szeretne így látni bennünket?

- Lehet róla szó.

- Akkor magát is visszük! - suttogetta úgy, hogy meg ne hallja az őrmester.

- Józsa sorstárs! Takarítsd el ezt a szemetet! - mutatott Bari a véres csontra és a bőrös cafatokra, majd eltávozott.

A patikus sópánkodott keveset, aztán a közeli kukoricaföld szélébe kaparta el a Barika maradványait.

A tört szalmán a portól piszkos ágyneműre pokrócot terítettek. Az ól sarkai homályosan maradtak. Nehéz és bűdös szag terjengett. Ahol feküdtek, Fillér Bandi feje alatt kemény csomót érzett, s előhúzott egy jókora barna háziszappant.

Terike ujjbegye elindult társa borostás arcán, a friss forradásokat simogatta, hóna alá bújt és kedveskedve dorombolta.

- Fáj? Nagyon kínozz?

- Kicsit - bólintott azonnal -, de más még jobban kínozt, nagyobb sebet ütött rajtam. Naná, hogy nagyobbat.

- Elhiszem.

- Nincs szégyenkezni valóm, nincs mit tagadnom, szeretném, ha soha nem is lenne. Akik igazságtalanul leváltottak, és kizártak maguk közül, azok szégyenkezzenek! Jót akartam, erőszak nélküli, igazi összefogást.

- Most a saját bőrödnön érezheted, hogy fölösleges volt. Csak a család számít, más fölösleges kolonc.

- Nem hiszem.

- Itt nem babra játszanak, de nem ám, és csak a szófogadókat ismerik, a csúszómászókat nem.

- Ugyan már. Kezdünk valamihez.

- Ellenség között?

- Ellenség? Hiszen a parancsnok az arcom, és a szívem másik fele, egy anya szoptatott bennünket. Hogy lehetne ő az ellenségem? Rabok vagyunk valahányan.

- Ilyesmire ne számíts! Itt nincs válogatás, fogoly vagy és halálraítélt. Előbb-utóbb megzabálnak - kötötte meg újra fejkendőjét Rézi.

- Mindönket? - emelte rá nagy szemét a férje. - Lehetetlen. Butaságokat beszélsz, de megértelek, ez nem neked való látvány - mutatott szét az istállóban. Portól fekete szalmazsákokat látott, foszlott pokrócokat, zsákokat, kosarakat, lábbeliket, összegöngyölt, szomorú kis batyukat, feleslegesen ide cipelt székeket, ládákat, faderékkel elválasztott fekhelyeket, s a homályban megmozdult valami, patkány fúthattott a rejtekhelyére. - Nincs itt virágos kedve senkinek - hanyatlott vissza a szürke pokrócra.

- Az nincsen. És magad vagy, gyámoltalanul és visszataszítóan magad.

- Egyformán bajba kerültünk, kutyakötelességünk egymást segíteni. Ráadásul emberek is lennénk.

- Azok ám, de mennyire! A kankutya farka.

- Bennem is kételkedel?

- Bár igazad lenne, most az egyszer nagyon szeretném. Azt viszont még annál is jobban, ha gyógyszer, vagy fertőtlenítőszer akadna. Talán Józsa sorstárs bőröndjében maradt még.

- Hogy kerül ez ide? - szorította meg gyengén Bandi a felesége kezét, és felemelte a barna házi szappant. - Otthoni?

- Itt az számít, ami éltet, és tovább visz. Azért vigyázok rá.

- Erről papolok én is.

- Attól félek, édes uracskám, hogy javíthatatlan vagy. És jaj akkor az árva fejemnek, a falubeli lecke is hiábavaló volt.

- Miért sopánkodol már megint? Egy szóval sem bántottalak, hiszen élni sem tudok nélküled.

- Még szét se néztél, máris előhozakodol az agyalágyult ábrándjaiddal. Az mindennél előbbre való? Talán nem is miattunk szöktél ide? - szította fel a hangját Terike és gúnyosan elhúzta a száját. - Igaz, édes uracskám?

- Mi másért? Nem árulnád el?

- A nagy közös magyar sorsot akarod élvezni. Közben arról nem szólsz, hogy él-e még anyám-apám? Vagy őket is...? - kapta szája elé a kezét, és a szeme könnybe lábadt.

- Jól vannak. Aratják a búzát. Ne féltsd te Major Istvánt, erős lábakon áll! - simogatta haját a férje.

- Kit féltsek? Talán a mozgalmadat? Akkor jobban szeretnél? Miért nem úgy nősültél, ez egy öntudatos elvtársnő, jó lesz vele az ágyban is. Minél nagyobb az öntudata, annál nagyobb a sejhaja.

- Kinyílt a csipád alaposan - szorította magához Fillér, hogy nem kapott levegőt. - A végén még öntudatosabb leszel, én meg szóhoz se jutok.

Rézi hirtelen felült, és idegesen hadarta.

- Jaj nekem, ha Bari Ödön ezt észreveszi, szíjat hasít a hátamból - s már szaladt is vissza a kondérhoz -, még elfő a búleves.

A férje hosszan bámult utána. Majd jobban szétnézett az ólban. Észrevette, hogy Váradi Mihály nyöszörgő unokáját babusgatja, s egy nagy fejű, alacsony ember meg rájuk meresztgeti a szemét.

„Néki is kijutott, nekünk is - gondolta -, csak hogy én tegnap még isten voltam, mára meg ördögnek kereszteltek. Na, lássuk ezt a kímélő életmódot” - tápázkodott fel, és kilépett az ajtón.

Fekete Attila és Nemes Áron a tábor közepén tartózkodott. Hideg fölénnel viselték elnyűtt, régi egyenruhájuk maradványát, katonás mozgásukkal kitűntek a tömegből. A munkát megtagadták, s fölényesen tekintettek szét maguk körül.

A szép lány, formás Ibi az istálló falánál sütkérezett, unalmában pamutharisnyáit varrogatta. Tömzsi, de finom ujjairól még nem kopott le a piros körömlakk. Mélyen kivágott, fekete kartonblúzt viselt, az erős nyári nap átvilágította, s látni engedte dagadó melleit. Szürke szoknyáját combközépig felhúzta, s élvezte, hogy egy-egy rendőr arra sündörög, s a nyála majdnem elcseppen a báméskodásban.

A lány időnként az apjára tekintett, megnyugvással töltötte el a tudat, hogy biztos támasza van. Nemest nem kedvelte. Nem szerette, hogy apja sülve-főve vele tart és hallgat a szavára.

Ábrándozott, hogy eljöhetne érte egy fiatal és erős férfi, aki túljárna mindenki eszén, a csatornába gázolna, nem félne senkitől, a karjaiba kapná őt, s kimentené innen...

Fekete úr gondterhelten rugdosott egy rögöt. Féltette a lányát. Ahogy jobban végiggondolta a helyzetüket, szorongás fogta el. Itt lépten-nyomon megkönyékezik Ibikét, elég egy óvatlan pillanat, oda a tisztessége. Férjhez nem adhatja, kihez is adhatná? A szemüveges mérnök jöhetne talán egyedül számításba, de annak víz folyik az ereiben.

Az sem használ, hogy félrehúzódnak, dacoskodnak, úgysem csinálhatják ezt sokáig, kifogynak mindentől. Alkalmazkodniuk kellene, a könnyebb, jobb munkához hozzájutni. Minek veressék magukat? Ésszel a tejfeles szájú rendőrökön kifoghatnak, s a lányát ő is jobban megóvhatja.

- Áron, óriási ötletem támadt. Szervezzük meg mi ezt a tábort, ne a bajuszkirály!

- Álmodozol, testvér? Ide minket nem tévedésből hoztak, szabadulni akarnak tőlünk, minél olcsóbban és minél gyorsabban.

- Mégis próbálkozom, kezdenünk kell valamihez. Beszélek a parancsnokkal - a volt csendőr főhadnagy meggondolatlanul elindult, de társa visszarántotta. Erőtlenül, harciasan gesztikulált.

- Nem engedem, kérlek alássan, hogy megalázkodj! Elveszítenéd a fejedet? Egy úriember nem tehet ilyet! Egy kiválóan képzett tiszt?

- Mire várjak? - tárta szét a kezét Fekete és pirosodott a képe -, neked nincsen családod, nem tartozol felelősséggel senkinek, de nekem a lányomra is gondolnom kell.

- Akkor sem! A feljebbvalód vagyok!

- A humorodat méltányolom.

- Abban segítenél, hogy Szibériába hurcoljanak? - markolta meg a kabátját.

- Dolgozom, a durvaságukat is elviselem, minthogy lépten-nyomon kakaskodjak. Annak nincs értelme - lökte le a Nemes kezét.

- Még kiderül, hogy kapható vagy másra is?

- Ezt én is megkérdezhetem tőled - eléggé megvetően nézett a társára, és szó nélkül sarkon fordult. Határozott léptekkel Filler Gáborhoz ment.

- Parancsnok sorstárs, kérek engedélyt jelenteni! - bokázott a regula szerint.

- Jelentsen!

- A tábor megszervezése hiányos, szakszerűtlen. Mit ért ahhoz egy cigány? Minket akar utánozni? Gyakorlat és teória nélkül az nem megy, hiába az erőlködés, meg az ordibálás. Nekünk meg nincs már új a nap alatt.

- Ezt hogy értem? - lepődött meg a törzsőrmester.

- Különben megcsináljuk, mintaszerűen.

- Itt már maguk nem parancsolhatnak többször, értette? Tetves foglyok és semmi más - kiáltotta az arcába hirtelen felindultságában.

- Értettem. Nem is parancsolni akarunk, hanem segíteni, a szolgálatára állunk készséggel, garantálom, hogy jobb lesz az élet, mint a faluban - őrizte meg hidegvérét Fekete.

- Miért segítenének nekünk, hiszen semmi jóra nem számíthatnak, rászolgáltak a meglakoltatásra. Miért bízhatnák magukban? Nem értem a felfogásukat.

- A lányom teljesen ártatlan, mégis szenved a múltamért. Szeretném megmenteni minden áron, az élet árán is - mondta a hajdani tiszt és talán már bánta is a megalázkodását.

- Úgy bánunk vele is, mint a többivel, nincs kivétel még az atyáistennek sem. Itt aztán tökéletes az egyenlőség, arra nem lehet panasz, a kutya fáját. Leléphet!

Filler Gábor megigazította a zubbonyát.

„Dörgölődnek ezek - gondolta lecsihadva, s kicsit elégedetten, hogy ezt is megérte, kicsit bosszankodva is, hogy ilyet feltételeznek róla. Megnyalta a szája szélét. - Velük fújjak egy követ, mit gondolnak rólam ezek a kutyaháziak, olyan bolondnak néznek? Kell is nekem a szolgálatuk!”

A Józsa patikus szekéréhez tartott, ami körül már többen tolongtak, amint élelemért, gyógyszerért, s apróbb tárgyakért indult a faluba.

- Akinek pénze van, boldogsága van - motyorászta a ványadt öreg -, a pokolba is kivételeznek vele.

Kockás irkalapra ceruzával körmölte a megrendeléseket: viharlámpa, cipőfűző, bádogpohár, bádoglavór, vizes kanna, faszén, vasaló, cérna, varrótű, cikória-kávé, só... Gyűlt a kívánságlista, s már lökdösték egymást az emberek.

- Mi történik, mi ez a zsibvásár? - kérdezte erőlyesen a parancsnok -, lakodalomba készülődnek?

- Sorstársak, elég, a boltban sincs ennyi - tiltakozott a kocsis, de változatlanul írta a megrendeléseket, éles pillantást vetve a hangoskodókra. - Megvásárolom, ami mozdítható, de a veszedelmet mellőzzük kérem, és ne feledjük, jegyrendszer van, szalonnát, zsírt, kenyeret és Sztálin sorstárstól üdvözetet nem hozhatok. Ki is kérte? Jelentkezzék, ki diktált fel ekkora baromságot?

- Vastag a дума, sorstársam - mondta a köpcös cigány -, a te dógod beszerezni, amit lehet, semmi több. A bagólesődre meg vigyázz, mert odacsördíték és alulról táplálkozol. Hogy mersz te a generálisról beszélni?

- Ne hamarkodjunk el, sorstársak - lépett közelebb Fillér Bandi. - Gondolkozzunk a lehető legjobb megoldáson!

- Min gondolkozzunk? A meszesgödörön? - kérdezte a tömzsi, vastag orrú Nemes és katonás mozdulatokkal parádézott. - Azon igazán felesleges, kéremalásson!

- Pofa be, marhák - kiáltotta Bari őrmester, a mellén keresztbe fonta a karját -, tanuljatok rendet!

- Nem azt csináljuk? - somolygott a patikus és elkoszolódott kezével az égre mutatott -, odaát meg minek?

- Első a has - mondta Váradi gazda -, de az itt üres marad. Az országot is kisépérték, seggire csaptak itt mindennek, elvitték jóvátételbe, meg málinki robotba.

- Telhetetlen a bendőtök, ha nékem elég, akkor néktek az sok is. Avval is jól laktok, hogy nézitek. Így szíp a demokrácia - csapkodott gumibotjával Bari. - Nékünk vemhes, néktek tetves.

- Legyen közös konyhánk: a pénzt összerakjuk, s mindenki megkapja a fejadagját - javasolta halkan Bandi, de kételkedett abban, hogy elfogadják. - Akkor a magunkéból gazdálkodunk.

- Csajkarendszert csinálna - súgta Józsa úr -, ne erőltesse, még baja támad belőle!

- Közös a vagyon, közös az asszony, közös a csajka - harsogta a nagycsizmás vadul. - Eleget ugatták, a fejünk zúg tőle!

- Megpróbálhatjuk, nincsen veszítenivalónk - morogta Biri Bertalan. - Minden szalmaszálaban megkapaszkodhatunk.

- Még lelkesedjünk is? - gúnyolódott Nemes.

- Tapsoljunk! Ez aztán a színház, szögesdrót mögött parancsra üritünk - támadt már a felsült Fekete.

- Jól beszélsz - mutatott a parancsnok édestestvérére -, okosan szólsz. Vesztek még kondérokot, az asszonyok felváltva főznek, a gazdaságból kapnak hozzávalót. Az árát levonják a fizetésekből. Rend és tisztesség lesz ezen a pusztán, azt garantálom.

- Ahá! Miket prédikálgat? - kérdezte apjától Sajtos Flórián. - Nekünk nyomja a sót? Közben meg elkapott bennünket.

- Értik ezek - helyeselt Bari -, ílni akarnak, annyira szeretnek minket, meg egymást.

- Élni, csakhát minek? - csapkodott kezével a nyomorék. - Ahhoz kéremszépen egy parányi törődést is igényelnénk, ugyebár.

- Kinyílt a csipád, vín kamatyolós? Kivételes szerencséd, hogy ide kerültél, és még járatod a lepcsés pofádat? De jókedvemben találsz, a nyelvedre lípek és lenyellek.

- Lenyelnék én, csak puskám lenne - morogta Nemes, hogy csak Fekete Attila értse. - Nem végeztünk jó munkát, ezek a ganétúrók megmaradtak, most aztán törlesztenek. És ezeknek segítenél, kérlekalássan? Ennek a cigánytábornak?

- Túl kell élnünk - mondta a másik -, mindenáron kívánni a csendesebb napokat, akkor még számon kérhetjük ezeket.

- Csahos kutyáktól semmi jót nem várhatunk - köpött mérgében Nemes, s ökölbe szorította eldurvult, kirepedezett kezét.

- Ugyan már, veszekedéssel semmire sem jutunk, sorstársak - mondta Fillér Bandi, és a sebhelye kivörösödött. - Közös az érdekünk, hogy megmaradjunk és elviselhetővé tegyük a helyzetünket. Más itt nem számíthat.

- Ez igaz - bólintott Biri, borostás arcát simogatva -, annyira igaz, hogy tanítani kellene.

- Elviselhetővé? - hisztériázott a pattanásos arcú Sajtos Flóriánné -, megesz a kosz, meg a nélkülözés, meg a bogarak.

- Aki dolgozik, az pénzt keres, szabadon rendelkezik vele - magyarázta a táborparancsnok. - A konyhán csak annak főznek, aki a kvótát megfizeti.

- És akinek bűdös a munka?

- Aki nem dolgozik, az ne is egyék! Mégsem várhatják tőlünk azt, hogy ingyen hizlaldákat üzemeltetünk.

- Hiszen ingyen munkásoknak hajtottak ide, hogy learassuk a búzát, különben tönkre megy a gazdaság - kaszált a levegőbe Váradi gazda. - Összeharácsolták a sok lelke-földet és nem tudnak mihez kezdeni vele. Magától meg nem terem. Vagy azt gondolták?

- Tán a tiéd is itt van? Osztan az macerálja a szívedet?

- Az én lábam nyomorék - mondta a hájas vaskereskedő, és dühében ütögetni kezdte a combjait -, hogyan dolgozhatnak? Kézen állva?

- Seggen csúszva - nevetett az őrmester. - Ez mégsem a Paradicsom, hogy ennyit ugassatok! Dolgoztok ész nélkül, vagy megdöglötök!

- Pedig úgy hittem, az Édenkertbe jutottunk - gúnyolódott Nemes. - Csak már vörösre festették annak is a falát.

- Neked az is, meg a barátodnak - köpött hegyeset Bari -, innen egyenesen az égbe szálltok!

- Elég a mese-délutánból! Mindenki a dolgára, mozgás, mozgás, ne gatyázzanak! - vetett véget Fillér Gábor a munkaszünetnek.

A kocsi elindult. A telepések építették tovább a rendőrőrs melléképületeit.

A parancsnok átható tekintetét a földre sütötte. Elfogta a csüggedés, mélyről sóhajtott, s behúzódott a főépületbe. A hosszú padlós szobában két sorban sorakoztak a pokróccal letakart kincstári vaságyak. Barna, vastag karfájú székeken a felszerelések, sarokban a fegyver-állványzat. Az épület másik végét ebédlőnek rendezték be, egy kecskelábas asztal foglalta el a legnagyobb helyet, a hozzátartozó lócákkal együtt. A sarokban székre tett lavór, törülköző, szappan és két alumínium kanna egészítette ki a berendezést. A harmadik szobát irodának használták; íróasztal, székek, s egy redőnyös iratszekrény jelképezte a hatalmat.

A rendőr Fillér megparancsolta, hogy a tábor asszonyai naponta takarítsák a szobákat, mossanak a rendőrökre. Az étkezésük is megoldódott, a gazdaságból külön feljavított kosztot kaptak a parancsnokságra.

Az őrségváltásból támo lyogtak emberei. Elcsigázottan, szó tlanul dű ltek a vaságyakra, borostás képű k megsavanyodott. A törzso rmester tudta, nehéz a szolgál at, idegkimerít ő, né pszerű tlen és látogató, posta, eltávo zás nincsen. Az állandó é berség letaglő zza szervezetű ket, rossz mozdulat, félreérthet ő szándék és megszól al a fegyver. Akkor vé ge, értelmetlenné silányul a felelő sségű k. Parancsra csinálják, nem szó rakozásból, próbálnának csak vonakodni, közöttű k talál nák magukat. Kényszerközösség ez, s mintha foglyok lenné nek valahányan. Csodálko zó és méltatlankodó pillantást vetett a táborra, mintha azt kérdezné: mit keresek én itt?

„Nem lesz korbácsolás, vér itt nem folyik - gondolta, s keze nagyon járt a cigarettára. - Rendet tartunk mindenáron, ki, hogy érdemi a sorsát, megszabhatjuk. Nem cimboráskodunk, de pofozógépet sem üzemeltetű k. A legjobb lelkiismeretem szerint cselekszem.”

A tábor közepén elkészű ltek a melléképű ltek; iskola, istálló, ó l a kondérokna k, ahol fő zhettek az asszonyok, s egy ó lat kettévá lasztottak, egyik végé ben a bolt, a másikba n egészségű gyi részleg mű ködött. A parancsnok elé gedetten já rkált fel s alá, úgy é rezte, hogy feladatát eddig teljesítette.

Á m amikor a csellengő gyerekekre né zett, Bandika jutott az eszé be, és ettől elkomorult, az arca égni kezdett.

- Ez lenne az ellenség? - kapott idegesen cigarettáért. Rágyű jtott a Szimfóniára. Leű lt a rendő ro rs elő tti fakó lócára, könyökét a kecskelá bas deszkaasztalra tá masztotta. Sapkája a kezénél hevert. A hősé g erős cseppekben gyű lt a homlokán, nyakán kigombolta az inget, barna arcát a napverésbe fordította, erős szálú, fekete hajába tú rt, keze fejével letörölte a verejtékét. Erő és egészsé g áradt ró la, de a nyugtalanságtól egyre idegesebben szívta cigarettáját.

- Tőlű k ennyire kellene félnű k, ezektől a gyerekektől? Hiszen még seggű kő n a tojáshéj! Vagy a járó képtelen öregektől? Nincs ez valahogy tú llihegve? Pár levité zlett senki helyett ű zű nk boldog-boldogtalant?

Jó zsa Bálint meghozta a fizetést. Gyerekek szaladtak a szekérhez, bámé szkodtak kopaszra nyí rva, fekete klottgatya ban, kidű lledt hassal, félmeztelenű l, koszosan, karikás szemmel csodál ták a lovakat, meg az ajándékokat hordó kocsit.

Az ő rs elő tti asztalra rakták a halom pénzt, a bérjegyzéket kiterítették, Bari Ödön hosszú sorba n sorakoztatta a telepeseke t, Fillér Gábor pedig a csatornapartra sétált, nem akarta végigné zni, ahogy alá írják szó nélkül, s örű lnek, hogy elko tródhatnak.

A patikus kukoricaháncs szatyrot szorongatott a hó na alatt, de olyan fé ltő óvatossággal, mintha karbunkulus köveket ő rizne.

- Csó réltad - kérdezte Bari alattomos és sunyi pillantással. - Mán addig sü llyedtél?

- Vá sároltam, hiszen hoztam né mi pénzt magammal, fene bele, tisztelettel.

- Kirakni a földre!

Az öreg fél térdre ereszkedett, lábához tette a rojtolódó szatyrot, tojásokat szedett elő belőle, óvatosan, mintha kincset markolászna, rakta le a földre, vigyázva, hogy el ne törjenek. Egy zöld üveg is előkerült.

- Az micsoda? Míreg?

- Szőlőbor.

- Olyan a kocsmában sincs - mondta az őrmester, s orrcimpája kitágult, vizslatni kezdett. - A gyógyszerházból szerezted? Itt tilos szeszest tartani, tedd félre!

- Meg sem kóstolhatom?

- Benzin az, gyújtogatni akarsz!

- Eszem ágában sincs gyújtogatni, csak enni, inni, amíg lehetséges, és talán élvezni az életet. Erre itt nagyszerű lehetőség kínálkozik.

- Na, mutasd! - szólt Bari Ödön, s elvette az üveget, fogával kihúzta a dugót, szagolgatta, majd az italt felhajtotta. Nagyokat kortyolt, a szája két oldalán lecsurgott a bor. Mély lélegzetet vett, és savanyú képet vágott. Krákogott. - Miből csinálták? Mi? Csupa míreg, tán patkányirtót hoztál?

- Nem tudhatom, de itt minden megeshet.

- Meg akarod mérgezni a tábort, ahhoz van eszed, mi? A lovak meg éhen döglenek a kezed alatt. Azt hiszed, ennek jó vége lesz?

- Hová gondol? Nem teszek olyat, amikor egészen jól érzem magamat, jobb nekem itt, mint a gyógyszerházból. Micsoda élményekben részesülök?

Az őrmester elégedetten törölte el kézfejjével a száját, majd az üres üveget visszaadta a patikusnak, és ráförmedt.

- Na, igyál! Nehogy az legyen, bevedeltem az egíszet!

- Üres.

- Mer megittad!

Józsa Bálint megszegeyenülten hallgatott, s a földre süllyesztette szemét. Bari élvezte a helyzetet, dölyfösen szétterpeszkedett és a másik arcába sziszegte kéjelegve.

- Nem sokáig leszel itt, piszkos, vín, míregkeverő. Hallod?

- Igenis, hallom.

- Látod a hegyeket? He?

- Látom - bólintott, pedig arra még dombok sem voltak, csak a lapos és poros Alföld.

- A gázkamrát ott melegítik a ríszedre.

Józsa úr nem tudott megszólalni, elsüllyedt az arca, verejtékezett, a haja nedves lett, s ahogy kezével letörölte, kopasz maradt a feje teteje. Levegőért kapkodott, attól félt, hogy eldőlni szegényszemre. Kisvártatva erőt vett magán, és kinyögte.

- Azt azért mégsem hihetem. A világ nem felejt könnyen az ilyen módszereket.

- Az utolsó vacsorául már gondoskodom. Innen csak a temetőbe visz az út.

A patikus felindultságában remegett, de elszántan visszavágott, bár jól tudta, hogy annak következményei lesznek.

- Az én istenem hasonló jóval kedveskedjen magának!

- Mit pofázol, te ganétúró? Előbb gyújtogatni akarsz, most meg lázítol? Nincs neked sütnivalód? Na, megtanítalak a jó modorra - kiabálta Bari Ödön, s beletaposott a tojásokba, szétrugdalta, hogy az örege fröccsenjenek! - Békaügetésben irány a kanális! Egy... kettő... egy... kettő...

Zsíros, barna arcán kaján elégedettséggel, pisztolytáskáját a hasán lógatva, a kezét karba fonva, megvetéssel figyelte az idétlen békaügetést.

Józsa Bálint répavörös arccal fujtatott, aprókat ugrott, de felhencseredett, majd feltápáskodott, és újra kezdte az ügetést. Akkor Fillér Bandi idegességében beszívta vékony ajkát, s elboruló tekintettel kilépett a sorból, fenyegetően az őrmesterhez igyekezett, miközben a szeme kicsi résnyire húzódott.

Mindezt jól látta a törzsőrmester is.

„Idomítja - gondolta kedvetlenül -, s még elpatkol az öreg. Az öcsém meg csinál valami marhaságot megint.”

A beosztottjához sietett, haragosan ráförmedt.

- Mi történt? Jelentést kérek!

- Jelentem megnevelés, ennél a sorstársnál benzines üveget találtunk - vágta haptákba magát a rendőr, és a szeme se rezdült a hazugságtól.

- Micsodát?

- Üres... üveget... - hörgögte a gyógyszerész levegőért kapkodva.

- Mer megittad.

- Gyakorlatot abbahagyni - parancsolta Fillér Gábor, és örült, hogy saját lábán botorkált az öreg. Még jól hallotta a cigány fenyegetését: - A szart megetetem veled, a saját termésedet.

A törzsőrmester gyomra émelygett. Kedvetlenül ellenőrizte a tábort, sietősen, felületesen, ami pedig addig nem történt meg, és sötétedéskor toronyiránt fordította a háts lovát.

„Az én kedvem se virágzik eléggé - gondolta csüngő fejjel -, ez a Bari mindig belerondít. Miért az ilyenek áll a bál? Akár a svábbogár. Vagy csak utálkozok és kitérek előle, hagyom érvényesülni a természetét? Még jó is, mert fegyelmet tart, és félnek tőle? Meddig hasznos a félelem?

Kár ezen rágódnom. Parancsra szalutálok, szeretem, nem szeretem a feladatot, ilyen nincs, legfeljebb összeszorítom a számat és tudomásul veszem az ábrát.”

Fillérné Major Erzsike készítette kályháján a lebbencslevest. A száraz gané füstölt, a konyha falai elnyelték a füst és korom szagát, elmocskolódott a színük, s a kályha fölé függesztett falvédő megsárgult. A rendőr-feleség kihúzta az öreg konyhaasztal fiókját, ormóttan alumínium kanalakat és két zománcozott tányért rakott a tetejére. A két hokedlit is kivette az asztal alól.

A kisszékre tett alumínium lavórba vizet töltött.

A kályha alatti vesszőkosárból ganét lökött a tűzre. Megmosta a kezét könyökéig, a vastag háziszappannal sokáig dörzsölgette, végül az arcát is megvizezte. Begombolta hosszú ujjú flanelruháját, és a szobába kiáltott.

- Kisfiam, gyere ebédelni!

A duci Gáborka lassú, kényelmes mozdulatokkal jött ki a fehérre meszelt, padlós szobából, ahol zöld terítővel takart páros ágy, egy szürke lópokróccal takart öreg heverő, egy politúrozott asztal, négy karosszék, kerek vaskályha, régimódi sifon, egy fakeretes ovális tükör látszott, és szakadozott rongyszőnyegek.

A konyhaasztalhoz telepedtek.

- Sokat kérsz? - fordult fiához idegesen az asszony.

- Sokat.

Ő viszont ímmel-ámmal evett, sóhajtott is kanalazás közben.

„Az uramról még mindig semmi hír, valami baja történt? - gondolta. - Hónapokig nem látom, micsoda élet ez? És miért, mennyiért? Hiába kuporgatom a pénzt, sohasem érzük utol magunkat, ez sincs, az sincs, üres kamrának pedig bolond a gazdasszonya.”

A fiára nézett, s rosszkedvében is majdnem elmosolyodott. A testes gyerek jó étvággal evett, rakhatott elébe bármit, kényelmesen az asztalhoz húzódott, s amíg a hasa meg nem feszült, nem törődött mással. Most is evett kétpofára, levest, kenyérrel. Tele szájjal kérdezte.

- Van még?

- Igen - mondta, és szedett a tányérjába. Leült melléje, arra gondolt, a fiából tanult embert nevel mindenáron, ne dúrja a földet, boldogulhasson, mint ahogy ő látta lánykorában a moziban és a könyvekben olvasta. Legyen valami értelme ennek a bűdös életnek, ennek a kínlódásnak.

Gáborka befejezte az evést. Az anyja megmosta az arcát, a kezét, a tiszta szobába tuszkolta, és a könyveihez parancsolta. Ő meg visszafordult a kályhához, a tányérokat elmosogatta, a piros lábasban maradt ételt letakarta, talán a férje megkerül már, és ezzel kínálhatja, pocsekba úgysem vész, végső soron jó lesz vacsorára.

Aztán felmosta a konyha követ. Míg hajladozott, kicsavarta a vizes ruhát, ismét elszomrodott.

„A szüleimet megtagadtam, szórakozni nem járok, és valamire való göncöm sincs. Ez hát az a nagy boldogság? - gondolta a darázsderekű asszony és a szeme összeszűkült. - Nem ilyenről álmodoztam.”

Előkereste a csipkeverőjét. Korpával töltötte a párnát, rajzolt mintájú kartont erősített rá, a papírdobozból színes fejű gombostűket szedegetett. Csodálatos csipkét készített, a babramunka teljesen lekötötte.

Sötétedéskor felöltötte virágos pongyoláját és ágyat vetett hármójuknak. Gyönyörű, fekete hajú fiára nézett, megsimogatta és lefektette.

Pávafarkas terítőn dolgozott. Sóhajtozott, szemét gyakran az ajtóra szegezte, mintha férjét várná minden pillanatban belépni. Hosszú ujjáival verte az orsókat, vékony csörgésük be-töltötte a szobát. Az ablakkal szemben ült, a karosszéknek támasztotta a párnát és reménykedve várakozott. Hirtelen megszakította munkáját, sokáig hallgatózott, barna arca meg-megrángott, nagy, sötét szempilláit lecsukta. Mintha lépéseket hallott volna az ablak alatt.

A törzsőrmester csak éjszaka érkezett.

- Már azt hittem, bajod esett. Mit csinálsz, hogy ennyire titokzatos? - ölelte meg a felesége, és fáradt, borostás arcát megcsókolta. - Kitért a béke?

- Ne humorizálj ezzel, Zsóka - vetkezett a rendőr -, embereket őrzünk - és hallgatott. Amikor a csizmáját lehúzta, a kapcát félrerúgta, mezítláb osont a szobába, óvatosan megcsókolta a fiát, hogy fel ne ébressze álmából! A konyhaasztalhoz telepedett.

- Magyarokat?

- Azokat.

- Kiket, miféléket?

- Ilyeneket is, olyanokat is. Urakat, meg másféléket.

- Szűz Máriám, mit vétettek a szerencsétlenek?

- Ki tudhatja? Lehet, hogy semmit, de parancsra csináljuk, nem jókedvünkből.

- Mit akartok velük? - kapott fejéhez az asszony. - Az ilyenről semmi jó nem jut az eszembe.

- Nekem se öröm, a testvéremet is őrzöm.

- Az édesöcsédet? És te ezt hagyod? Kinek ártott, kinek nem tetszett a képe? Róla aztán nehezen hiszem, hogy rossz, hitvány ember, érte még a kezemet is tűzbe teszem - támaszkodott az ura vállának, mert úgy érezte, összeesik idegességében.

- A konkoly közé búza is került.

- Állj a sarkadra, és szabadítsd ki!

- Nincs módomban, ezt aztán elhiheted.

- Nem hiszem én azt, Gábor! A jóra, a tisztességre mindig van mód - fordult Erzsike a kályhához zsémbesen, és megmelegítette az elázott lebbencslevest. - Ha másunk nincs is, a becsületünket ne vegyék el. A testvéri szeretet mindennél előbbrevaló, aki a testvérét se szereti, másokat hogyan szerethetne?

- Te mondd? Hiszen a családdal összerúgtad a port!

- Hiba volt. A szív szavára hallgasson az ember, ne a vásári kikiáltókra.

- Mondd meg akkor, hogy mit csináljak? Lökjem le a fegyvert és hagyjam ott a pusztát? Közéjük zárnak - csapott öklével tenyerébe a férfi, önmagával tépelődve -, az jobb, azt akarod? Éjszaka majd megáll itt a kocsí, felraknak benneteket és mire észhez tértek, már foglyok lesztek, ki tudja meddig, és ki tudja, hol?

- Féltetek, Gábor, nagyon féltetek, rossz vége lesz a te rendőrösködésednek. Én ezt megálmodtam.

- Hallgass! Könnyen úgy járhatunk, mint a húgodék!

- Ők is, Terkáék? - kiáltott meglepetésében az asszony, a finom, hosszú ujjait tördelve. A szeme fátyolosodott, várakozóan, s félve tekintett az urára, milyen rossz híreket mondd még, miközben itatta az egereket.

- Vigyázok rájuk, mert Bari Ödön a saját piszkukat megetetné velük.

- Minek kell bemocskolódnod? Mi lesz belőled, hogy ilyesmire szántak? - tette két kezét az ura vállára. - Mi lesz a vége?

- A parancsot nem én találtam ki, a főkössok jobban tudják, mit és miért csinálunk - simogatta meg a feleségét.

- És a többiek? Halljam csak, kiket őrizel még? - tördelte a kezét változatlanul Erzsike, miközben elfordult -, a szüleimet is?

- Ők kimaradtak a szórásból.

- Kik nem maradtak ki?

- Sokan...

- Kicsodák?

- Józsa Bálint, Váradiék, Feketéék...

- De miért? Mit csináltak, hogy ennyire büntetik őket?

- Egynek sem patyolat tiszta a lelke.

- A tiéd igen? Mondjál már valakit, akié az.

- Nem lármáznak idekint, nem szítják a háborús hangulatot.

- Azt ne hidd már, hogy a háború rajtuk múlik. Majd éppen tőlük kérdik meg: elpusztítsuk a világot, vagy még várjunk vele? Hadat se üzenhetnek senkinek, hacsak a főzőkanálnak nem. Micsoda álnoksággal etetnek meg benneteket? Méghogy háborús hangulat?

A törzsőrmester a piros zománcú lábasból kanalazta a tönkreázott levest. A kannafedőből hatalmasat ivott, a száját keze fejével megtörölte. Büntudatot érzett, arra gondolt, a testvére és családja ott alszik a piszkos, bűdös ólban, s hiába szeretné, segíteni se tudja. Mocskos, alávaló helyzet. Sóhajtott egy nagyot. - Annak fájjon a feje, aki a parancsot kiadta! - motyogta.

- Ismerős a szöveg. Csakhogy tőled is félnek! Mit gondolnak rólad ezekután?

- Kicsodák?

- Az ártatlanok. A húgom kinek ártott? A légynek se! Hát még a kisfiuk? Legközelebb szüleimen a sor, kifosztottátok őket, mehetnek a temetőbe - sírdogált a fiatalasszony és a hajához kapkodott. - Ki tudja itt, kit, mikor visztek el? Még rám is sor kerülhet.

- Ne kotkodácsolj már! Rémeket festel a falra.

- Rendőr vagy egyáltalán, vagy micsoda, elárulnád végre?

- Nincs ezen rágódnivaló, kemény idők járnak, erről igazán nem tehetek és a szolgálatért fizetnek. Ez az ábra.

- Arannyal sem tudnák megfizetni, de arról szó sincs, ahogy törekednek arra. Elhúzzák előttem a mézesmadzagot, ti meg repültök, mint legyek a légyfogó-papírra.

- Nevelődnek és megtanulják az új rendet, munkára szoknak az hétszentség! Ki hogyan dolgozik, úgy keres, s a pénzéért vásárolhat, amit akar, nem korog a béle. Ez se semmi.

- Ne mondd! - szedte el az asztalról a lábast. - A végén még ők hálálkodhatnak, amiért ember-számba se veszitek őket! Amiért vigyáztok rájuk. Másképpen gondoltam a sorsukat, jóval boldogabbnak.

- Az is, a kutyafáját ennek a cudar világnak, rajtuk nem fog ki! Vagy te nem lennél boldog? Mellettem nem lennél elégedett?

- De nagyon - mondta gúnyosan a rendőr-feleség, és lesütötte a szemét -, majd elrepülök. Nem veszed észre?

- Na, látod.

Fillér végigdőlt a sezlonon. Magához rántotta a párját, aki vonakodott, és nem nyitotta szét a pongyoláját! Dulakodtak!

- Eressz, te szörnyeteg!

- Úgy várom, hogy megöleljelek!

- Ne nyúlj hozzám, mert akkorát sikoltok, hogy felijed Gabika! Ezt akarod?

- Mi bajod, mi az isten ütött beléd?

- Jó kedvem van, attól nem férek a bőrömben.

- Én nem vétkeztem ellened - suttogta meglepetésében Gábor -, olyan kiismerhetetlen vagy, egyszer perzselsz, máskor megdermesztel.

- Hóhérhoz mentem feleségül! - zokogta Zsike, s a szobába menekült.

- Hóhér az öreganyád! - vörösödött el a táborparancsnok. Felült, idegesen cigarettára gyújtott. Amikor tövig égett, elnyomta a csikket, felkelt, felöltözött, és köszönés nélkül elment.

Felesége a párnába fúrta a fejét, és zokogott. Hallotta, hogy az ura becsapta a konyhaajtót, majd a kapu nyikorgását is, de nem szaladt utána, nem is bánta, menjen amerre lát, ha a föld elnyeli, az se érdekli. Nem kurva ő, hogy éjszaka jöjjön hozzá, s akkor távozzon, amikor még senki se látja, azzal a kézzel simogassa, amellyikkel talán az édeshúgát üti-veri. A saját öccsén se segít, ennyire gőzös a feje az előléptetéstől? Mennyire másnak hitte, s kiábrándulás a vége.

Micsoda nagy fene boldog jövőt teremthetnek az ilyennek? A testvére is addig nyüzsgött, hogy elkapták a frakkját, magával rántotta a családját is. Ennyire biztos támasz az ő karjuk?

Már csak szipogott. Az ajtó hasadékan beszűrődött a fény, a konyhában égve maradt a villany. Kézfejjével eldörzsölte a könnyeit, kitapogatódott, s kínjában elmosogatta az edényeket, helyére rakta, majd vizes ronggyal feltörölte a követ. Nem érzett álmoságot, titokban reménykedett is, hogy az ura visszafordul, előszedte hát a csipkeverőjét, könnyebben teljék rajta az idő. Már szégyellte magát, amiért nem volt kedves a férjéhez, hiszen mióta nem látta, ott se lehet vidám élet a táborban, legalább idehaza érezzen egy kis szeretetet.

A fizetését kézhez adja egy szálig, nem kötözködik, nem válogatós, csak az a bolondéria múlna már el róla, hogy ő annyira fontos a falunak, és megforgatja a világot.

Figyelt minden neszre, mozdulásra, néha fel-felkapta a fejét, megállt kezében a munka, de az ura nem jött. Hajnalig hiába verte az orsókat, akkor aztán már nem látta sem a gombostűket, sem a csipkepárnát, mert a szeme teleszaladt könnyel, sírt, zokogott egészen a Gáborka ébredéséig.

Gyomlálták a rizst. Lábszárig, térdig gázoltak a hideg vízben, tépték a buja muhart, s a gyenge rizsszálak erősödhettek. Bokáig süllyedtek a sárban és néhol combközépig mélyült a víz. Az asszonyok felgyűrték a szoknyát, lábuk közé szorították, a felesleges ruhadarabokat a gátoldalra dobálták, ahol Szabó őrmester örködött. A pepecselő, irgalmatlan lassú, fárasztó munkában az ujjuk kihasadozott, vérzett, a derekuk minden mozdulattól fájt, a sok hajlongástól alig tudtak kiegyenesedni a végén, hétrétgörnyedve vánszorogtak.

A férfiak összemarkolták a nedves gatz, a gát oldalára ölben, villanyélen hordták.

- Aki kitalálta, gyomlálhatná - mondta Fillérné Major Terike fojtott indulattal, elfancsalodott képpel. - Nem embernek való, nem egy leányálom.

- Nincs olcsóbb munkaerő nálunk - szólt a férje.

- Olcsó húsnak híg a leve - egyenesedett fel az asszony. Kézfejjével megtörölte a homlokát, az arca elmaszatólódott, combja pedig pirult a napon. - A délibábos hülyeségeidet most szüneteltetheted. - S ahogy a gátra pillantott, észrevette, hogy Szabó őrmester merőn figyelte őket. Ettől lúdbőrözni kezdett.

Térdig álltak a vízben, Filler Bandi félmeztelenül, fekete klottgatyában. Munkaszünetben a többiek kicuppogtak a partra, ő elkérte a felesége fonott szatyrát, a vízbe merítette, s üldözte a halakat.

A rizsföldek laposan terpeszkedtek és vízszagúvá tették a határt. A táborba vezető dűlőút mellettük kanyarodott. A kanálisban nád burjánzott, muhar, a partján kövér békák sütkéreztek és élesen karattyoltak. Meg-megrebbent a sás, a vastag fű, vízipatkány, vagy sikló csusszant a vízbe, éhes szúnyogok köröztek, alattomos csiborok és piócák lestek zsákmányra. A gát oldalára szórt nedves muhar száradt a tűző napon, kifakult, szürkésfehér lett, mint a föld. Az erős pocsolyaszag beleivódott mindenbe, a ruhákba, a testekbe.

Fekete Ibi vidáman gázolt ki a vízből, markában rizsszálat szorongatott, igazi kincset talált, csikos rizsát, amiről az a hír terjeng, este párnája alá dugja a lány, és megálmodja, ki lesz a férje. Ibi kukoricaháncs szatyrába rejtette, majd visszafordult Váradiékhoz.

- Fogja már az aranyhalacska - nevetett Váradi gazda, és kezével a víz fölé görnyedő Fillerre mutatott. - Vagy az aranyat tojó tyúkot?

- Arra vigyáznak, hogy meg ne együk - mosolygott kínjában Sajtos Flóriánné.

- Kukurikú, füstös lyukú! - kiáltotta Fekete úr.

- Az üzletemet kihasználhatná - mondta Sajtos kereskedő, aki ímmel-ámmal dolgozott. Az éhenhalástól fia és menyé mentette meg, akik kevés lelkesedéssel sajátították el a paraszti munkát.

- Hát még az esztét? Az lenne csak a nagy fogás - morogta Nemes -, de ahhoz ítéletnapig hajlongani kell, mint a pártjában.

A kovácssegéd konokul meregette a vizet, meg-meghúzta a szatyrot, nevetségesnek tűnt az erőlködése; ebihalakat és csiborokat fogott.

- A kilátás gyönyörű - gúnyolódott a hosszú orrú, kapafogú Flórián, s fejével a nagybajuszú Szabó őrmesterre intett. - Nem tudok betelni a panorámával.

Az asszonyok lehevertek a gátra, Váradiné és a szép Ibi melltartóra, szoknyára vetkezett. A fáradtságtól alig mozdultak.

- Sztahanovista már? Kitelepített élmunkás?

- Aki a lihegésbe beleszokott, nem tudja abbahagyni! - nézett megvetően távolba az exfőhadnagy -, ő meg nagyon olyan.

- Hályog nőtt a szemén.

- Hagyjátok - vágott közbe a szabadszájú gazdasszony -, minek lármáztok? Más szórakozásunk úgy sincs, igaz, Ibikém?

- Még nem próbáltam - vörösödött el a kék szemű fruska, s más irányba kapta a tekintetét.

- Ajjaj! - legyintett lemondóan Váradiné és megvakarta az ülepét. - Nem is tudod, mit veszítettél, csak rá nem szokj, mint medve a lépesmézre.

- Még az ördöggel is lefeküdnék, csak ne kellene gyomlálni - súgta szégyenlősen a lány, hogy az apja meg ne hallja, s megigazította melltartóját -, azzal is jobb lehet, mint ezt csinálni.

Bandi nem lankadt, pedig nevetségesnek tűnt az erőlködése. Kétrét görnyedt a бүдös víz fölött, s meregette a nagy semmit. Hallotta a csípős megjegyzéseket, de elengedte a füle mögött. Fölöslegesnek tartotta a vitatkozást, veszekedést, tudta jól, egyetlen hasznos dolgot tehet: ha eleséget szerez a gyerekének és maguknak. Láta maga előtt fia sovány alakját, beesett szemét, megnyúlt ábrázatát, víztől puffadt hasát, kopaszra nyírt fejét, s még inkább eltökölte, halakat fog neki, ha pusztá kézzel meri is ki a vizet a kalickából. A rizstáblákat vékony földgátak választották el egymástól, azok tövénel mélyült, néhol derékig ért a víz, s ahol semmi nem kavarta fel a földet, leláthatott az aljáig. Apró, sötét törpeharcsák úsztak el közeledtére, дühösen utánuk kapott, nyakig merült, de megint csak a vizet és a levegőt markolászta. Дүhében beharapta a száját.

„Akkor is fogok halat - gondolta -, nem hiába esz a fene. Két falásnyitól is erőre kap a fiam. Elhagyjam magamat, heverésszek, szidjam, aki eszembe jut? Az nem az én formám.”

Verejtékben fürdött az arca, érezte, hogy viszket a bőre a szakálla alatt, de tovább görnyedezett. Jóval később felegyenesedett és a feleségéhez fordult.

- Mindjárt szerencsém lesz.

- Felkopik attól az állad - rakosgatta Terike a vasfogú fésűt, a hajcsatokat, csavarókat, meg egy csorba tükröt a zöld fejkendőbe -, de bár mindig ezt csináltad volna, akkor nem itt laknánk. Én a csontjaimat is alig érzem, édes uracskám.

- Értetek kínlódom - motyogta, s megragadta a szatyrot, az arca felderült, fiatalos lett, bár a hosszúkás sebhely sokat rontott rajta, szétfeszítette a szatyrot, és nagyobb iramban halászott. Hét törpeharcsát fogott.

- Megsütöm majd - mondta boldogan, és elmosolyodott, szájában érezte az ízét. - Bandika lakmározhat, ha megeszi egyáltalán.

Kimerülten vánszorogtak, tántorogtak vissza a táborba, égett a testük, minden mozdulat éles tüvel hasított a húrukba, az izomláz és fáradtság merevvé tette őket. Szomorú menetük megalázó volt. Elkoszolódott, lerongyolódott, бүзös emberronsok, álmatlanságtól égő szemekkel, legyengülten, a kilátástalanságtól gyötörve és gyötörдve vonszolódtak a porban. A lyukas cipők, összedrótozott bakancsok, és a sáros, kicsüngő lábujjak alig csaptak némi zajt, szó se hangzott, még egy fájdalmas nyögés sem, kísértetek csapatának festette volna át őket a közeli szürkület, mégis ahogy közeledtek a táborhoz, az elhagyott gyerekek, a бүдös istálló új erővel töltötte el legtöbbjüket, a tudat, hogy egy nappal megint hosszabb az élet.

Fillér Bandi a hóna alatt szorította a szatyrot, átszellemült arccal kutatta a fiát, megnyújtotta a lépteit, kissé elhagyta a többieket, akik lassabban haladtak. Idős Sajtos hátul csúszkált, bukdácsolt. Végül a puskás ór zárta a sort.

Rézi legszívesebben a férjébe kapaszkodott volna, de nem akarta ezzel is terhelni, összeszorította fogát és a nyomában igyekezett, ahogy maradt volna le a csupabajusz őrmester közelébe, így is azt érezte, hátulról szinte átfúrja a szemével. Fehér bőre megborzongott a vizes, sáros ruhája alatt.

„Mit csináljak? Szóvá se tehetem Bandinak - gondolta -, hiszen nem történt semmi, bár az első adandó alkalommal történhet. S hogyan védekezzem? Hozzám nem nyúl idegen férfi, amíg ésnél vagyok, ha meg leüt és megerőszakol, akkor véget vetek az életemnek, olyan szegényben úgysem bírnám soká. Inkább én essek ki a gyerek mellől, ne az apja, akinek a karja és a szíve is erősebb, nagyobb az esélye Bandika megmentésére. Hogyan is szólhatnék erről? Megint a fegyver csövének fordítsam? Magamnak kell elrendeznem, de hogyan, te atyaúristen?

Így is, úgy is megszakad a szívem ezért a gyerekért. Adnék neki bármit a világon, s még jól se lakathatom. Nincsen ruhája, nincsen cipője, s amilyen gyengefájú, ősztől-tavaszig betegeskedik. Hogy bírom ki talpon mellette? - borult el lassan a szeme, s a könnyei leáztatták arcáról a port, és a sárpettyeket. Szerencsére senki se törődött a másikkal, vele se, és a jötevő szürkület is ott porzott már a nyomukban. - Hiába kínálnám a saját húsomat, még azt sem tehetem meg. Pedig oda adnám könnyű szívvel mindkettőjükért. Vagy éppen ez a megoldás? Ölébe ülök valamelyik kandúrnak, csak hogy az enyéimnek jobb legyen? És jobb lesz-e valóban? Nem, az lehetetlen, abból csak rossz származhat.

Mit csinálhat most a fiam? Cselleng a többiekkel, futkározik, csak nem érte valami baj? Csak nem vitték el tőlünk máshová? Ha anyámék is itt lennének, jobban megóvhatnánk a veszedelmektől. Miket hordok itt össze-vissza, még hogy itt lennének! Az is teher lenne a szívemen.”

Elérték a tábort.

Legszívesebben ledültek volna az istálló földjére, de korgott a gyomruk, a kondérok felől megcsapta őket a meleg leves illata, s látták a mindig éhes és lázas szemű, eltetvesedett kölyköket a tábori konyha körül ólálkodni, s még hátra volt a létszámellenőrzés is.

Bandika, ahogy meglátta őket, s felfedezte a szüleit, azonnal odarohant, megölelte apját, anyját, és örömeiben sírva fakadt: - Már azt hittem, vissza se jöhettek!

- Csodahalat hoztam - simogatta meg fia fejét a kovácssegéd -, akarod látni?

- Akarom hát!

- Ide nézz! - nyitotta szét a szatyrot, aminek alján már nem mozdultak a törpeharcsák -, ez ám a nagy fogás.

- Hiszen döglöttek - kedvetlenedett el a gyerek -, mit csináljak velük?

- Megesszük!

- Akkor én is tudok úszni? Igen?

- Ha sok halat eszel, akkor talán a tengerig is elúszhatsz. Naná, hogy el.

- Fogjál sokat, jó? Megígéred?

- Megpróbálom, de most munkára! Hozd ide a serpenyőt és a katonaládámat! - parancsolta a fiának, aki elkocogott.

Az ól falánál idős Váradí gubbasztott. Az ápolatlan szakálla, a szakadozott ruhája távol tartotta tőle a gyerekeket, ám a lefogyott és lábadozó unokája ott ült mellette, elálló és jókora füle kopasz fejét megnövelte - a többiek elnevezték Röfinek -, s figyelte az öregot, ahogy üvegdarabbal csiszolta az ágakat, és végeérhetetlen mesét mondott a vagyonos emberről, akinek gazdaságából vénségére semmi se maradt, csak kézügyességével tengette életét...

Hirtelen megelevenedett a tábor, vacsorához kolompoltak. Búlevess főtt. Sorban álltak, az ügyeletes szakácsnő kimérte a porciókat. Fillér Bandi a csatorna partjánál telepedett le, s a felesége, meg a fia is meghozta a vacsorát. Bekanalázták. Akkor a kovácssegéd elkészítette a tűzhelyet, a téglák közé száraz gallyakat dugott, rá a serpenyőt, a zöld katonaládából kivette a szalonnás zacskót, az utolsó papírvékony szelet avas szalonnát a serpenyőbe lökte, s gyors mozdulatokkal a három halacskát nagyjából megtisztította, a belüket kifordította, és kettévágva a serpenyőbe kerültek. Sercegve pattogott a zsír, az égett hús szaga szállt, Bandikának kitágult a szeme, az orrcimpája reszketett, nagyokat nyelt, ahogy figyelte.

Fillér a fia tányérjába tette az egyik halacskát, cinkosan rákacsintott Bandikára, akinek mohón villant a tekintete, elfelejtkezett minden másról, beleharapott a kormosra égett halba, rágta, recsegett a fogai között; farkát, uszonyát, fejét is befalta. A kovácssegéd a feleségének adta a második halacskát. Egy falás kövé-száradt kenyérrel meg kitörölte a serpenyőt és a falatka szalonnát is lenyelte. Akkor vette észre, hogy Misike kinézi szájukból az ételt. Egészen a közelükbe fúródott, a barátja mögött állt, és féloldalról figyelte mohó nyeldeklését, kis kerek arca megkeményedett, a szája is nyitva maradt, az egész gyerek csupa sóvárgás volt. Kezében szorította az üres, zománcozott tányért és az alumínium kanalat.

A kovácssegédnek megakadt torkában a falat, keservesen gyúrta le.

- Éhes vagy, Röfi? - kérdezte.

- Éhes ám. Az micsoda? - mutatott kanálával a serpenyőben maradt égett, elfeketedett kis csomóra.

- Hal.

- Meg lehet enni? - lépett az elhamvadt tűzhöz, nagyokat nyelve összesűrűsödött, édeskés nyálából. - Megehetem?

- Meg.

- Nekem adod?

- Neked.

A gyerek abban a pillanatban a serpenyő fölé hajolt, rácsapott a halacskára, azzal a kezével, amelyikben a kanalat tartotta, s mire felegyenesedett, már begyúrta szájába az egészet, nehezen kapott levegőt, a szeme kidülledt, pofazacskója feszült, lassan örölt a fogaival, nem lehetett tudni, kibukik-e belőle, vagy megfojtja a kiadós falat. Aztán csak állt, kissé rángatózott a teste, és lecsúsztotta a zsákmányt.

- Úristen, biztosan rosszul lesz tőle - kapott ijedten szája elé Terike, és ahogy körülnézett, azt látta, hogy többen a közelükbe sompolyogtak, irigykedve, bosszúsan, vagy tüntető lekicsinyléssel bámulva rájuk.

- Megmaradunk - morogta Fillér sajátmagának. - Kifogunk a világon.

- Micsoda? Mit motyorászol?

- A helyünkbe hozzák az ennivalót.

- Marhára megvigasztaltál - szaladt ráncba a felesége homloka -, úgymint milyen kövérek vagyunk. - A csontsovány táborlakókra mutatott. - Még behízzuk a szívünket!

- Kell az másra is - közeledett Biri és szürke szemével hunyorgott -, most igazán nagyon kell.

Letelepedett melléjük és elmaszatolódott szemüvegén át figyelte a pislogó parazsat. Szótlanul ültek a közelítő estében, izzadtságzagukat elnyomta a kormosra égett serpenyő illata, a föl-fölpipiskedő vékony füstcsíkok rájuk csapódtak, s valami meleg meghittséget álmodtak a tűz körül, ami talán valóság lehetett valaha, és azt őrizték befelé figyelő tekintettel.

Bandi dobott a tűzre. Éhes szúnyogok serege zúgott körülöttük, a víz felől szüntelen rohamokban támadtak, a füstölés sem jelentett ellenük védelmet. Mégis megültek sokáig, bár tudták, rövidesen sorakoztatja őket az ordibálós cigány és betereli a bűzlő istállóba, a hangulat illúziója más vidékre repítette őket, egy álmodott, boldogabb világba. Ám a szúnyogok nem törődtek az illúziókkal, a lappangó sötétből újra és újra az áldozatokra vetették magukat, hogy teleszívják a potrohájukat.

- Élnek még a szülei? - kérdezte váratlanul Terike a mérnöktől.

- Ha én azt tudnám! - tárta szét a kezét Biri, de a mozdulat erőtlenül megtört -, akkor még édesanyám élt, akkor még...

Újra csendben maradtak.

Többen telepedtek melléjük. Úgy tűnt, rengeteg idejük van, s a tábori lét apró nyűgei-bajai nem érnek idáig.

- Disznók - mondta Fillér Bandi és a homlokára csapott. Szomszédjai is izegtek-mozogtak, vakaróztak.

Nyakukban lógott az este.

Fillér Gábor távolabbról, az őrök épülete elől figyelte a tábor. A sült hal illatára bele-beleszippanzott a levegőbe, elismerő csodálkozással, az ő öcsikéje itt is feltalálta magát, nem nyimnyámoskodik, nem lopja a napot. Vacsoráztak a rendőrök, a kecskelábú asztalt ülték körül, repetázhattak is, a halsütés mégis megzavarta őket, elkomorodtak, az otthoni ízek jutottak eszükbe, szótlanul és savanyú ábrázattal kanalazták az étel színe-javát.

Bari Ödön izgett-mozgott, birizgálta orrát a jó illat, az arca megfeszült, tekintete elkalandozott az asztaltól, pontosan tudni akarta, mi is történik a háta mögött. Kaját szereztek? Jól teszik, gyűljenek csak a finom falatok, az kell ide, a szép lányok közelibe. Jókorát böffentett, elterpeszkedett a lócán, kéjesen sóhajtott, és megnyalta a szája szélét.

- Húst sütnék - törte meg a csendet. - Hunnan lophatták, mikor én nem talállok?

- Halat fogtak, megteheted te is - szólt erélyesen a parancsnok -, ügyesség kell hozzá, meg kitartás - bontotta meg az asztalt, és végig sétált a táboron. Ahogy a rokonai közelébe ért, a parázs fényében látta tépett ruhájukat, maszatos arcukat. Jöttére a beszédfoszlányok elhaltak, a mozdulatok félbemaradtak, a kölykök kíváncsian, s félelemmel figyelték a lépteit. Szégyenkezés fogta el, hogy ennyire kiszolgáltatottak, tőle remélnék minden jót, pedig ő igazán keveset tehet, a semminél alig többet.

Testvére izmos alakja emelkedett fel a paráztól, amikor közvetlenül melléjük ért.

- Ülj le közénk, parancsnok sorstárs!

- Azt nem tehetem. Hanem a kutya-fáját, szerencsés a kezed, a közös konyhára is halászhatnál.

- Háló kéne ahhoz, de majd megfogom.

- A cigány belibe kár minden porció, édes uracsám!

- Nemcsak ő van itt, ha eddig nem vetted volna észre.

- Tábor-bizottságot alakítunk, legyél a parancsnoka, öcskös, ez éppen neked való.
- Miért én? Hogy összeesküvéssel vádoljanak? Több munkátok legyen?
- Különbet úgyse találnék, ez az igazság. Nem a magunk lovát dicsérem, ez így van.
- Mi a teendőm?
- A tábor irányítása, a rend megtartásával. Olyan kapocsféle közöttünk, meg az ide kerültek között.
- Komolyan gondolod?
- A legkomolyabban - bólintott a törzs. - Alkalmazkodnunk kell egymáshoz, ha teszik, ha nem. A foglyoknak dirigálsz, de több semmi, előttünk bokázol.
- Majd áldanak érte. Azt hiszik, hogy aki bennfentes, az másra is képes - ölelte meg Terike. - Eleget kaptál már a fejedre.
- Az értelmét nem látom. Tisztábbra akarjátok mosni a kezeteiket - kérdezte a kovácssegéd, és zsebre vágta a kezét -, meg a lelkiismereteket?
- Van értelme - bólintott Biri és megvakarta a fülét -, már látszat is. Itt marakodni képtelenség, nincs miért és nincsen min, maga legalább összefogná a bandát. Magára hallgatnának talán.
- Törődjön csak a családjával! - fordult el tőlük Rézi dühösen -, megfizette már a tanulópénzt, és a Judás-csókot is megkapta kétfelől.
- Látszat, illúzió lenne az egész? Színjáték?
- Embere válogatja.
- Félünk. Kiben higgyünk, az istenben, az ördögben, bennem, vagy benned? - kérdezte testvérét a leváltott titkár, és érezte, hogy indulattal vitázik. - Ki akar itt igazul élni? És ki tud? Hogy adhatnék én erre feleletet a puszta közepén?
- Hihetünk önmagunkban is, az elég - mondta a parancsnok, és érezte, hogy a tenyere megnedvesedik. - Enélkül viszont minden megeshet.
- Én erősen hiszem, egyszer megszabadulok innen, elismerik, hogy tévedésből tettek keresztet rám. Akkor hogyan néznek szemembe a pondrók, elem mernek állni? Vagy akkorra a föld alatt rohadnak? - gesztikulált újra az expárttitkár.
- Bár már ott tartanánk, de ki tudja, mi történik addig? S megérjük-e? - fordult feléjük Mojzes Ármin, az öreg zsidó.
- Ki teszi jóvá a sérelmeket? Ezeket nem tudjuk már elfelejteni sohasem - tépelődött tovább Bandi. - Azok, akik idejuttattak?
- Kevés a nem idevaló! A többség megérdemli a sorsát - mondta a törzsőrmester keményen, és a levegőbe csapott. - Az nem kétséges, a kutya-fáját.
- Minket is anya szült - dünnyögte távolabbról Mojzes. - Ráadásul magyarnak.
- Az ám, de milyennek? - rúgott a földbe Fillér Gábor fekete csizmájával. - Arról is beszélhetnénk egyet-mást. Hazaárulók, reakciósok, meg akik az uszályukba kerültek.
- Térj észhez testvér! Az árulást más követte el, csak őt nem tudjátok idehozni, mert neki dicsőség és hála jár, de erre a tettere nincs mentség és nincs magyarázat - fulladt el a kovácssegéd hangja, s érezte, hogy megint gombóc gyűlt a torkában.
- Hány tagú lenne a bizottság? - kérdezte Biri a legjobbkor.

- Öt.

- Szívesen szólok a sorstársaknak erről, ha számít a véleményünk.

- Szóljon! Választás ez, nem parancskihirdetés.

Józsa úr az istálló ajtajában ült, elrongyolódott ruhája, repedezett cipője, szőrös arca és elhanyagolt külseje ellenére mozdulataiban méltóságot őrzött. Hosszan ingatta a fejét, a száját megvetően elhúzta, miközben önkéntelenül az aranyórájáért nyúlt, de annak már hűlt helye volt, korábban elcserélte a faluban élelemért.

„Nyüzsögnek, mint a hangyák - gondolta -, de nem éri meg, akkor taposnak rajtuk, amikor kedvük szottyán. Minek futkosni, cipelni a terheket fölöslegesen? Én az vagyok, akinek akartak, egy tökéletes lógondozó. A lovak szeretnek, én is szeretem őket, mindnyájan szeretjük egymást.

A cigány előléptetésre számít, nem ismer más tartást, más gondolatokat, szentül hiszi, hogy helyesen cselekszik. A rendőrök nem tudják, milyen jót tettek velem, használt a személyiségemnek, megtaláltam önmagam, s mélyen lenézem ezeket az őállapotokat. A lovakat szeretem, nem beszélnek, és szót is fogadnak. Tökéletes lóparancsnok lettem.”

A nyomorék vaskereskedő csúszkált az ólhoz, szinte Biri Bertalannal egyszerre érkezett.

- Néhány perc figyelmet kérek, sorstársak! - kiabálta a szőke mérnök. - Húzódjanak csak közelébb! Magunk közül választhatunk táborparancsnokot, és egy bizottságot, aki felel a rendért, tartja a kapcsolatot a rendőrőrsrel, és szervezi az életünket. Fillér Bandit javaslom erre a posztra. A bizottságba kik kerüljenek?

- Jó a humora, ezt méltányolom.

- Csinálják velünk a cirkuszt, de én öreg vagyok már bohócnak - legyintett a lógondozópatikus.

- A jövőnk a tét! - szólt a mérnök.

- Kinek a jövője? - kérdezte letargikusan idős Sajtos -, ha szabad érdeklődnöm, kérem szeretettel. Ezt itt a temetőnk, bár igaz, máshol se sokkal különb.

- Ugyan már, innen hazamegyünk, addig is javulhat, rosszabbodhat a sorsunk, rajtunk is múlik - érkezett oda Bandi, s ormóttan bakancsával rugdosta a poros földet. Többen közeledtek hozzájuk.

- Ne szédítsen, Fillér sorstárs! Maguk lerombolnak mindent, önmagukat is bezsuppolják, ki hihetne az ígéikben? - ordította Fekete. - Csak a tökkelütöttek, és az analfabéták, vagy még azok sem.

- Aki élni akar.

- Mit vacakolunk ezen? - avatkozott közbe Váradi. - Dolgozunk és még korbácsoljuk is magunkat, nem rossz elgondolás.

- Könnyíthetünk magunkon.

- Arra jó a latrina is - húzta el a száját Nemes. - Az egész ország szarfészek, ha megpiszkáljuk, idáig érzem a szagát.

- Ezekről vártok csodákat - harsogta a nagygazda -, ezektől az emberizékektől?

- Hozott anyagból dolgozunk - nézett el messzire megvetésében a nyomorék -, se kicsire, se nagyra nem adunk.

- Fene bele, egy kaptafára készült ez mind.

- Megártott a meleg, sorstársam? A kegyet nem mi gyakoroljuk - szólt közbe a mérnök. - Ne ezeken kérjük számon a hitványságokat, ők csak állatszelisták.

- Porhintés az egész - fordult el tőlük Fekete úr. - Vakulj magyar!

- Fillér sorstárs hozzájuk hajlik? Azok után, ahogy elbántak magával, le se köpném őket - mondta Flórián a kapafogát mutogatva, s félrefésült haját piszkálva. - Önért már nincs a világon?

- Itt az nem érvényes - nevetett Nemes -, kiment a divatból.

- A hőzöngéssel nem boldogulok - tartotta fel a kezét Váradi -, nem ipi-apacsozok. Böjtölök, tisztítom a klozettot, de szabadulni akarok, vagy legalábbis élni.

- Megtanuljuk a saját érdekünket - mondta Fillér Bandi töprengve -, és megmaradunk.

- Nem fél? Igazán nem fél? - férközött közjük Sajtos kereskedő. - Újra elkaphatják, kérem szeretettel.

- Amíg össze nem fogunk, mindig félhetünk. Nem bújhatunk el egymás elől, egyszerre élünk és egy helyen.

- Éppen a pusztára való - szólt a vaskereskedő -, ha nem lenne, kitalálnánk - fordult el megvetően, majd távolabb csúszott.

- Nem szeretnünk kell egymást, csak elviselnünk - Mojzes úr zsebkendővel megtörölte a homlokát -, szerencsére az jóval könnyebb.

- Nincs más lehetőségünk - bólintott határozottan a kovácssegéd és a sebhelye lüktetett. - Bizakodom, nem tehetek mást, és neki feszülök a munkának.

Bari Ödön közeledett.

- Létszámellenőrzésre sorakozó! - kiáltotta kéjelegve.

Elnémult a tábor. Vége szakadt a demokráciának.

- Egy, kettő, három, négy... - kezdte számolni őket a cigány, s amikor már összezavarodott és megunt, diadalmas képpel elkiáltotta: - Megvan ez mind, szeret itt üdülni! Továbbra is gondoskodunk rúlatok. Aki még nem találta ki, az hegyezze a fülét: levélírás tilos, üzenni nem lehet, a rendőri épületbe csak azok léphetnek, akiket hivatunk, vagy kijelölünk takarításra, s a választott táborparancsnok. Akik jól viselkednek, idővel levelet, csomagot kaphatnak, de mindet megvizsgáljuk, nehogy grimbusz legyen! Aki beteg és nem piszkos szimuláns, az jelenti a ti Filléreteknek, ő meg tovább jelenti nekünk, mi kísérettel orvoshoz küldjük, ha akarjuk. Kinek van jelentenivalója?

- Jelentem, az ólban annyi a pocok, hogy mindönkre jut néhány. Ki kell irtani őket - mondta Flórián.

- Mit hadoválsz a kiirtásról?

- A pockokról jelentem. Mi legyen velük?

- Fogdossátok meg őket! - somolygott az őrmester. - Igazán finom falatok.

Szétszéledt a tábor. Legtöbben az ólba húzódtak, helyet igazítottak a földön, néhány vaságyon, és várták az éjszakát. A nyomorék vaskereskedő méltatlankodott, s nem iparkodott a többiek után.

- Kilyukad a gyomrom, olyan éhes vagyok - csúszott az ólhoz. - Azt hiszik ezek, hogy egymást is megesszük? Vagy a pockokat?

- Ha gőzzük agyoncsapkodni - mondta a fia leverten.

- No hiszen! Jól kisütötték, kilöktek ide, hogy senkinek se hiányozzunk, szép csendesen meg a föld alá nyomnak. Mit kell még megérnem? Mert nyomorék vagyok? Legszívesebben a pofájukba vágnék, vagy elhúznám a csíkot, hogy bottal üthetnék a nyomomat, de így csak a fene esz, az is lassan, nehogy elsiessen!

- Szerzek husángot éjszakára - fordult el apjától Flórián. - Mégis legyen valami a kezemben, ne csak a palavesszőm!

A tábor közepére tartott, s az építőanyagok között turkált, egy hosszú, vastag lécdarabot markolászott. A levegőbe suhintott vele, majd bizonytalanul keresgélt tovább.

- Mi az, sorstárs, fegyverkezel? - állt meg a közelében Bari Ödön a farkaskutyával. - Nemhogy örülnél, hiszen még lyuk van a seggeden! A békétábort fenyegeted, vagy bennünket? Nem elég, hogy hülyeségeket pofázol? He?

- A pockok ellen. Dehogyan emelnék kezét magunkra!

- Azokat ütöd, osztán ránk gondolsz! Értjük mi a csíziót.

- Nem ment el az eszem egészen. Mindent megcsinálok, amit csak parancsolnak.

- Azt nem is bánod meg! Aki a mi emberünk, az jobban jár, a mi kutyánk kölykének jut is, marad is, megnyalja a csontot.

- Ahá. Én az vagyok! Erről meggyőződhet a sorstárs.

- Naná, majd mákos. Szólsz nekem, ha gyanúsat észlelsz, ha valaki sokat járattja a pofáját, lázadást szít, levelet ír, vagy szökni készül. Érted?

- Szökni lehet? - húzta össze homlokát.

- Nem. Csak akinek szárnya nőtt és repülni tud - nevetett a cigány -, jól is néznénk ki, ha bárki elhúzná a csíkot.

- Aki próbálkozik?

- Megneveljük - gumibotjával a levegőbe vágott -, és megszereti az anyaföldet, de meg ám! Hóttáig ragaszkodik hozzá!

- Én szeretem, csak engem is szeressenek!

- Nyisd ki a szemedet, hegyezd a füledet, osztán az emberünk lesz! Még a szíp lánykákat is megkóstolhatod. A csecses Ibit íli már valamelyikötök? Bedugtátok neki?

- Az apja őrzi.

- Jó kis falat, de megropogtatnám - csettintett az őrmester kéjesen -, te meg kotródj az ólba!

- Igenis, parancsnok sorstárs!

- Még nem vagyok az, de leszek, és meglékelem a lányt.

Ifjú Sajtos Flórián a helyére húzódott. Már feküdtek a többiek. A viharlámpák bágyadtan pislákoltak, Józsa Bálint fölött a sarokban szintén csüngött az új szerzemény a falon.

„Az öreg is majrézik - gondolta a segéd -, nem szeretné, hogy a pockok zabálják meg. Rusnya férgek, várhatnának egy kicsikét.”

Felesége nyitott szemmel forgolódott, matatott, nem mert elaludni, az apja jó nagyokat szusszantott, hatalmas fejét felemelte, ahogy ránézett.

- Az őrmester hónaljába férköztél?

- Az a legfőbb vágyam.

- Akkor ne sündörögj körülötte, kérem szeretettel!

Flórián virrasztott. Várta a látogatókat. Markolta a lécdarabot, s a homályosabb sarokba figyelt. Annyira összerosódtak emlékeiben az elmúlt napok eseményei, hogy ha rájuk gondolt, mint egy rémálom, megállíthatatlanul peregtek a képek, azt hihette, hogy a moziban ül.

Álmukban lepték meg őket az államvédelmis katonák. Az éktelen ricsajra az ablakhoz szaladt, felhúzta a redőnyt és kibámult a sötét utcára.

- Nyissák ki az ajtót, azonnal!

- Mit akarnak az éjszaka kellős közepén?

- Kinyitni! - verték, rugdosták a vastag tölgyfakaput.

Még mindig álmosan az ajtóhoz lépett, s ahogy kitárta, szinte beestek rajta a géppisztolyosok.

- Kezeket fel!

- Kit keresnek? Eltévesztették talán a címet? Ez nem kupleráj, nem is kocsmá. Minek csinálnak velünk ilyet, minek viccelődnek, nincs jobb szórakozásuk?

- Befelé!

Akkor már az idős kereskedő eléjük csoszogott. A katonák megdöbbentek a látványtól egy pillanatra, de aztán az oldalához nyomták a fegyvert. A nyomorék érdesen felnevetett.

- Jézus Mária! Csak nem tőlem félnek?

- Ne pofázzon! Induljon a szobába!

Ifjú Sajtos Flóriánné álláig húzta a takarót. Szokásaként meztelenül feküdt.

- Mit akarnak? - bámult riadtan a katonákra.

- Felkelni!

- Egy frászt! Azt nem lehet, nincs rajtam semmi sem.

- Ugorjon, ha mondjuk, nem a tincseiben gyönyörködünk! Vagy azt akarja, hogy segítsünk?

A fiatalasszony szégyenlősen lekászálódott, a takarót maga előtt tartotta, s a kombinéba bújt.

- Mindnyájan a fal felé fordulni!

- No hiszen, nehogy pisztolyt találjanak már! Ismerjük, hogy eldugják valahová, és diadalmasan elővarázsolják, az mindjárt indok a gyilkolásra. Ebben a házban nincs fegyver - mondta a boltos, s homlokát kiverte a víz ennyi bátorságtól. - Hallottunk már ilyenekről, magukat se golya hozta a világra.

- Hárman laknak itt?

- Igenis - hebegte Flóri, aki egyre jobban félni kezdett. - Hárman. Édesapám, a feleségem és én.

- Ne játssza már az eszít, magát se a Jézuska küldte, tudnia kell, hányan vagyunk és miben vétkeztünk, ha vétkezhettünk egyáltalán, de az itt most cseppet sem számít, kérem szeretettel.

- Ez a véghatározat - lökte a papírt asztalra a katonák parancsnoka -, ezt írja alá!
- Elolvashatom?
- Felesleges, visszük magukat, ha tetszik, ha nem, ha ártatlanok, ha népirtók. Ez a parancs, más semmi nem számít!
- Akkor minek írom alá?
- Az a rendje. Formára is adunk.

Idős Sajtos Flórián kezébe vette a kitelepítési határozatot. Hangosan olvasta. „Belügyminisztérium. 05430. szám. Véghatározat. Sajtos Flórián, eredeti foglalkozása nagykereskedő, Budapest, VIII... és a vele egy háztartásban élő fia, ifjú Sajtos Flórián és annak a felesége a 8130/1939. M. E. számú rendelet alapján Budapest területéről azonnali hatállyal kitiltom és lakhelyül Szolnok megye, Kormó-pusztát jelölöm ki...”

- Jóisten, bepisilek - kiáltotta a fiatalasszony, és összeszorította a lábát. - Kimehetek?
- Kísérettel!

A hámszobás lakáshoz beépített WC és fürdőszoba tartozott. Az ajtót nyitva hagyták, s úgy figyelték, hogy végzi a dolgát Sajtos Flóriánné.

Közben a nyomorék kezében lobogtatta a papírt, az arca szederjessé vált a méregtől. Felindultságában levegőért kapkodott, alig tudott megszólalni.

- A jó mindenségit, kérem szépen! Ez a rendelkezés ránk nem érvényes. Hol élnek ezek a tuskók, ezek az analfabéták? Ezt a rendelkezést 1939-ben hozták - dugta a katona orra elé -, s mivel nemigen tudja, elárulom, hogy akkor éppen a hazában gróf Teleki Pál volt a magyar királyi miniszterelnök. Most ki parancsol, a grófok, vagy az elvtársak? Miféle hatalom ez, hogy saját rendelkezései sincsenek? Vagy olyan jó rendeleteket szövegeztek annak idején az arisztokrácia képviselői, hogy az elvtársak is használják, mert nem tudnak azoknál okosabbakat kitalálni? Szegény grófok, ha sejtenék, hogy Rákosi apánk lobogója alatt ezzel ütik a kisembereket agyon. Ezen aztán röhögnöm kell... Meg a nagykereskedésen... No hiszen, ha már az a nyomorult boltocska nagykereskedés?

- Eleget lázított! Tíz perc múlva indulás, attól majd elmúlik a nevetőgörcse! Kapkodják csak magukat, vagy meztelenül utaznak?
- Hol van az a Kormó? Jézus Mária, az is Magyarország?
- Vajon hol lehetne? Ahol a fű sem terem, nehogy az ellenség kiszagolja.
- Mit vigyünk, apa?
- Ki, mit lát, szabad a rablás. Ami itt marad, azt elzabrálják majd az új urak.
- Nincsenek már urak minálunk - szólt az egyik kiskatona.
- Elvtárs-urakat értettem.
- Indulás! Elvesszük mi a jó kedvét mindjárt!

Sajtosék aránylag kevés motyóval érkeztek. Az egyszázbélű asszony idegesen tekintgetett szét az istállóban, a kezéből nem merte földre engedni a batyuját, beharapta a száját és az apósához fordult.

- Muszáj nekünk ezt végigcsinálni?
- Muszáj. Megmutatjuk, hogy különbek vagyunk ezeknél, mi igazi kereskedőnek születtünk.

- Hogyan? Szemben a fegyverekkel?
- Elnézünk fölöttük, lányom, nem tekintjük őket embereknek.
- Ők talán minket annak tekintenek? A frászt!
- Ezek be vannak idomítva, nem a saját fejük után mennek.
- Ettől nem lesz vidámabb az életem. Lovak, vagy birkák laktak itt előttünk? - ejtette is le végül földre a batyuját.
- Legalább egy lavórt hoztunk volna, vagy egy söprűt!

Ki mit ért, azzal esett a birkatrágyának, csupasz kézzel, edénnyel, faágakkal, és markolták, fessegették a száraz ganét, kézben, fejkendőben, kosárban hordták az ól oldalához, az ésszerűtlenség és a kegyetlen realitás zűrzavarában idétlen, kapkodó, szálnalmas panoptikum figurákká alacsonyodott ösztönemberek nyüzsgöttek és lökdösődtek a trágyadombon.

- Kukurikú, füstös lyukú! - kiáltotta a nyomorék kereskedő, mert bár sejtette félelmetes jövőjét, nem tudott szabadulni egy régi-régi képtől, amikor is az udvari szemétdombon tyúkok és kakasok kapirgáltak. Ettől nevetnékje támadt, és ahogy végignézett - munka helyett - a birkaszart kaparó embereken, hangosan nevetni kezdett, csapkodta a combját, de ez az eszelősség hirtelen sírásba csapott át, és a poros, zsíros arcáról lecsorduló könnyek, meg a trágyakupacokból felcsapódó piszkok erőteljes nyomot hagytak fehér ingén és szürke öltönyén.

Az ólból évek óta nem hordták ki a ganét.

- Ez itt a mi helyünk - mutatott széles mozdulattal maga köré Váradi -, mindenki magának kaparja fel a szart!

- Ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát! - dünnyögte egy öreg, vörös pajeszú görbe zsidó, aki a tülekedésben az övéit kereste.

Egy fehér, konyabajuszú öreg is sodródott a lökdösődők között az ól végéhez, ahol a levegő és a homály is sűrűsödött. A veterán volt. Józsa úr hanyag eleganciával mindjárt a sarokba húzódott, talán még felrémllett képzeletében az is, hogy gyermekkorában rosszalkodásaiért mindig a szoba sarkába térdepeltették, maga elé ejtette utazó bőröndjét és csak csodálkozott. Nem tudta elhinni, hogy ez a valóságban történik vele, mindig arra várt, hogy ez a szomorú és embertelen utazás egyszer csak véget ér, s ott lesz megint az elegáns, kényelmes lakásban és csodálatos patikájában. Az erős trágyaszag, a felkavart por és a helyekért torzalkodók szinte a sarokba szorították-szögezték a ványadt patikust, aki képtelennek tartotta magát arra, hogy a jószágok ürülékében turkáljon. Megvetően tekintett a morgó és maguknak minél jobb helyet kaparó kiközösítettekre, hideg fölénnel véve tudomásul, hogy már a lába alól is majdnem szedik a szart, épp annyi területet hagyva neki, hogy állni és ülni tudjon a bőröndje mellett.

„Pondró népség - gondolta -, csodálkozni se lehet, hogy ez a sorsa.”

- Kukurikú, füstös lyukú! - hallotta újra az erőltetett kiáltást, s a közelben megpillantotta a nyomorékot, aki a magukkal hozott csomagok és cókmókok tetején trónolt, kövér fejét felemelve az istálló pókhálós mennyezetét bámulta, és könnyen meglehet, szeretett volna igazi kakassá változni. Kusza, lázas álmoként úsztak el előtte ezek a képek, felrémllett a Major Tercsi zöld fejkendős alakja, ahogy a trágyakupacon térdelve kaparja maga mögé a termést, Fekete Ibi fintorgó arca, ahogy a pokrócuk sarkait összefogja, s hordja el az összegyűjtött fekáliát, a módos Váradi szakállas, ködmönös figurája, ahogy a gőzölő, fekete golyókkal tele kosarat cipeli, ám Józsa úr hiába dörzsölte meg a szemét, az álomnak vélt sürgés-forgás

tovább erősödött, némelyek már az istálló földjéig fűrtak, s ezt diadalmas pillantásokkal tudatták, mások hajbakaptak a kicsinek talált fekhelyükön, öreg Váradi a kiürített kosárban szalmát hozott, azt terítette a csupasz földre, pokrócokkal letakarta és ráfektette lázas unokáját, míg ő meg csak téblábolt ott a falhoz lapulva, hol felemelte bőröndjét, hol visszajektette, mintha vonatindulásra várakoznék, esze ágába se jutott, hogy kitakarítsa lába alól az örökséget. S akkor egy pillanatra talán feltűnt az ajtóban Bari Ödön, vagy csak azt képzelte a gyógyszerész, s mintha áramütés érte volna, leguggolt a bőröndjéhez, szempillantás alatt egy fekete kalapot húzott elő az aljából, két marékkal belevájt a birkaürülékbe, s a kalapba csapta, feltűnően gyors mozdulatokkal - mintha nem is ő csinálná - telekaparta fejfödőjét, és ahogy a lábai bírták, iszkolt vele a többiek után.

- Ez az idióta cigány mégsem győz le engem - dünnyögte.

- Tán az lesz ebédre? - csattant távolabbról Bari őrmester hangja. - Ennyire szereted a mogyorókat?

Mint gyerek, ha csínytevésen érik, büntudattal szedte lábait a keszeg patikus és megállás nélkül kialjazott maga alól.

Nemes Áron és Fekete Attila is térdepelve kaparta a szart, tüntetően hajdani uniformisukat viselve.

- Tán a szerencséteket keresitek? - állt meg mögöttük kajánkodva a cigány.

- Imádkozunk Rákosiért - mondta Nemes.

- Imádkoztatok ti Szálasiért is.

- Igen, de fel is akasztották - somolygott Fekete.

- Ne reménykedjete, ti olyan könnyen nem viszitek el az irhátokat.

Sajtosék is nagy nehezen helyet igazítottak, a szalmás földre pokrócokat terítettek, az lett a fekhelyük. Első éjszaka megtörtént a baj, amikor már elcsendesedett az ól, a beteg Váradi Misike nyögdécselése is alább hagyott, s az apja lejjebb szította a viharlámpát, akkor Flórián a feleségére mászott.

- Ne, ne, nem akarom, ebben a koszfészekben ne nyúlj hozzám! Frász essen a pisilődbe!

- Attól még működhetünk - suttogta a segéd, s nem tágitott, míg el nem érte a célját.

Elaludtak.

Az ól velőtrázó sikolyra ébredt. Ifjú Sajtos Flóriánné sikoltott, majd hisztériásan zokogott, nehezen értették meg, hogy valami megharapta a fülét. Gatyás Váradi feljebb csavarta a lámpa belét, leemelte a falról, és az asszony vérző füléhez tartotta. Kétséget kizáróan állapította meg: - Pocok. Tele velük az ól.

- Fertőtleníteni kellene a sebet - morogta a vaskereskedő -, kérem szépen, még vérmérgezést kaphat.

- Igen, apa, de mivel? Semmink sincs.

- Józsa sorstárs talán segíthet - intett a patikusra Váradiné -, ha éppen a kedve tartja.

Flórián gyorsan az öregúrhoz kúszott, s megrázta a vállát.

- A feleségemet megmarta a pocok, mi a teendő ilyenkor, kérném alázattal?

A gyógyszerész megemelte a bőröndjét, s abból is két jókora példány ugrott ki. Józsa úr elképedésében a földre ejtette a vagyontárait. Megrökönyödve bámulta a lyukon kiszóródott gyógyszereket, s dehogy mert volna közeledni. Sok mindent olvasott, tudott ugyan ezekről a rágszálókról, de közelebbi kapcsolatba mindaddig nem kerültek. Ezentúl viszont ragyogó alkalom kínálkozott erre. Közelebb lépett hát az utazóbőröndhöz, aminek a belsejében semmi se mozgott.

- Fene bele, még berezelek.

Óvatosan nyitotta fel a bőrönd fedelét, s elképedt a látványtól, minden holmiját összetiboltak a dögök, megrágszálák. Kotorászott a gyógyszerek között, majd egy kis tégely kenőcsöt adott.

Attól kezdve állandóan égett a viharlámpa, s a férfiak felváltva örködtek, zavarászták a pockokat.

Flórián most megpillantott egy jókora állatot. Rácsapott, s visítva tűnt el az a sötétben.

Sajtosné reszketni kezdett, hideglelősen összekoccantak a fogai, de senki se törődött vele.

- Láttad? - suttogta -, micsoda ocsmány pofája van?

- A füle közé csördítettem, aludj csak nyugodtan!

- Visszajön és megharap, ez az állat kinézett magának.

- Azt próbálja meg, de akkor megeszem.

Az ifjú kereskedő tovább merengett és gondolkodott.

„Miért legyen annyira rátarti? Semmi haszna sincs. Megjártsszam a figurát, járassam a pofámat? Besúgják azonnal. Naná, majd nem. Az őrre rendelnek, a főépület irodájába és zuhé, adj neki, hogy meg ne sántuljon, kiverik a fogamat a néger szalámival. Onnan ám nem hallatszik idáig a segélykiáltás, kedvük szerint elcicáznak velem, nincs tanú, nincs panasz, az aztán dehogy van, s jöhet a következő. Ki tudja, mi minden megesett már a falak között?

Na, nem! Inkább én súgok.

Mink mennék készakarva a vágóhídra? Naiv figurák viselkednek úgy a filmekben, de ott aztán könnyű, lennének csak az én helyemben a nagy-magyar-kitalálók, a cigány fenekébe bújnának egy kis emberi melegségért.

Hülye nem vagyok. Nagyfiú se leszek, itt csak lapítani, kussolni lehet, haptákolni és össze-szedgetni mások elől a morzsákat. Értelmes ember belátja ezt és így cselekszik. Kényeskedni? Nem olyan a világ. Az érzékenykedésnek nincsen semmi helye, inkább tudomásul veszem a valóságot, és alkalmazkodom hozzá. Hiába táborparancsnok a Filler bátyja, mégis hódtra püfölte a cigány. Engem ne üssön, naná, hogy nem tartom oda a pofámat!

Jóban leszünk helyette. Nem várnak tőlem csodákat, semmiség az egész. Megbízhatnak bennem. Nem teszik meg mindenkivel, maguk közé fogadnak, elbeszélgetünk és semmi több, mi a rossz ebben? Másoktól még többet is megtudnak, lesznek olyanok, akik örülnek, hogy szolgálatot tehetnek a rendőröknek. Valami csak csurran-cseppen cserébe, Krisztus koporsóját sem őrizték ingyen. Hiszen ők sem teljesen tökkelütöttek, valamit valamiért. Én velük fújok egy követ, naná, majd nem! Hortyog ez a sok szerencsétlen és nem tud segíteni magán, hiába az ész, a rang, meg a pénz, annyi az életük, mint a férgeké. Kenyér se jut elég. Valamelyik nagyokos kitalálta ezt az óriási baromságot, és lám vannak, akik végrehajtják. Magyarázat mindig akad az ilyenre. Kinek, minek legyenek akkor becsületes? Megéri?

Én tanuló, nem olyan vagyok, hogy azért se! Ha csak így lehet boldogulni, akkor így. Talán egyszer tényleg megnyílik az a bolt, és megkaparinthatjuk, akkor meg a fejünk se fáj.

Kivel tartsak, ha nem a parancsolókkal? Ezekre a nyomorultakra tekintsek, akik éhen döglének? Mi a hasznom abból? Pusztuljon csak, aki nem életrevaló! Az embernek mindig parancsolnak, olyan, hogy nem tud meglenni parancsoló nélkül itt sem. Mindegy, kicsoda, micsoda, nem azt kell firtatni, a bakon ülőnek szót fogadnak a lovak, mert nincs abrak, meg széna sem. És akkor ámen. Ki hogyan került a bakra, az nem az én dolgom, nem kérték ki a véleményem, nem én döntöttem. Neki is parancsolnak.

Apa nem dicsérne meg érte, de nem köti azt az orrára senki, nyomtalanul marad, titokban. A parancsolók érdeke is a titoktartás, mert csak úgy tudhatnak mindenről, ami történik. Szövetséget kötnek, akivel csak lehet. Ez a legjobb módszer, mindenki figyel mindenkit, legyen az a pusztán, vagy a börtönben, vagy a munkahelyen, legalább nem panaszkodhat, hogy a kutya se törődik vele, hogy elhanyagolják és magányos.

Ki kinek dolgozik, ez a lényeg, a többi smafu és malaszt. Én befújom őket, ők meg befújnak engem, micsoda tökéletes adminisztráció! Még a gimnáziumban sem tanultam ilyenekről.

Jutalmul hamarébb elengednek a többiekénél? És ha tényleg nem mehetünk el innen, vagy tovább visznek, akkor hogy kivételeznek velem? Még csak az kellene, hogy gyanúba keveredjek! Ennyit igazán elvárhatok a bizalmas információkért. Én megbízok azokban, akik bennem megbíznak, rendet tartunk, s az mindenkinek érdeke, aki pedig rendet csinál, az előnyhöz könnyebben juthat.

Tudomásul veszem a környezetemet, élek a felkínált lehetőséggel. Szükséges a szolgálatom? Mi az, hogy! Akkor minek gubancolnám a lelkivilágomat? Nem én teremtettem ilyen helyzetet, belekényszerültem, a bűnös valaki más: a cigány, vagy a parancsnoka, vagy annak a parancsnoka, aki az aranytáliból cseresznyézik.

Rám parancsolt a cigán, tartsam jól nyitva a szememet és a fületem. Értettem, nem kellett elagyabugyálnia érte. Micsoda jó szimatú, érettségizett fiatal kell neki, aki tudja, mitől döglük a légy. A vén trotyliktól mit várhatna? Nyavalyát. Így a lehető legjobb. Ezek most is fújják a kását, pedig odakint autók érkeztek: a nagyfőnökség. Nem lóháton közlekednek, tiszta a kezük, vigyáznak magukra, mi még azt se tudjuk, kifélék, mifélék? A bizalmasnál is bizalmasabb munkájuk lehet, mindenkiről mindent tudnak. Vajon fülbesúgással kezdték?”

Megint elfutott előtte egy pocok, amire a lécdarabot felemelte, a rusnya jószág már eltűnt. „Lehet, hogy éppen ez harapta meg a feleségem fülét - gondolta -, s újra lakmározni akar? Valamelyik gyerekből harap egy falást? Ezekről kellene megszabadulni, szinte hemzsegek a pusztán. Hányadik is? - Feltápászkodott, álmosan meresztgette a szemét, hol mozgott a takaró, vagy a batyu? Nem nézte sokáig, inkább lerogyott a földre. - A tizenötödik. Soká lesz még ötven, a múlt éjjel annyit számoltak meg. Pusztíthatnak a kedvükre. Köztük is az erősebb parancsol? Milyen lehet a húsup? Megtörténhet, hogy mi harapdáljuk majd őket? Ki tud itt biztosat, hogy mire virrad, hogy lesz-e holnap egyáltalán, vagy akkorára a napot is lerágcsálják az égről?”

Ifjú Sajtos Flórián szeme le-lecsukódott, s a feje meg előre bicsaklott. Egyre kevesebb haraggal gondolt a pockokra, majd horkolni kezdett.

A felesége felsikoltott.

- Jaj, a fülem!

- Nincs itten semmi - kapkodott bódultságában az ura -, ne hisztériázz már megint, attól nem jobb!

- Azt álmodtam, hogy rájja a pocok.

- Majd bolond lesz újra ide jönni, hiszen van annak magához való esze - dült el a fekvőhelyén
- fél, hogy előbb-utóbb el-elkapjuk és megesszük.

Fillér Gábor virrasztott. A főépület előtt várakozott a nagy fekete személykocsi, Kun Sándor ellenőrzött, s részletesen meghallgatta a rendőrök jelentéseit is. Az ebédlőben Bari Ödön volt soron.

A törzsőrmester tétlenül várakozott az irodában. Nem szerette a hosszú nyúlt kihallgatásokat, tudta jól, egymással is megfigyeltetik a rendőröket. Ki sejtheti, hogy a főparancsnok hány fülest kap a táborból? Nem vett észre fáradtságot rajta, frissen, elevenen érkezett, mintha éppen a paplanos ágyból kelt volna fel.

Ő meg viaskodott az álmosággal.

„Ki tudja, hány táborot üzemeltetünk? - gondolta ásitás közben. - Kun elvtárs megmondhatná, ő mindent tudhat, nem akárki. Nem majálisra való az idő, hogy kötelező a vidámság, Titóék sem férnek a bőrükben. Mi mást lehetne ilyenkor csinálni? Meghányták-vetették alaposan a főnökeink, nem bízták a magamfajta bokorugrókra, hogyan is tehették volna?”

Kun Sándor lépett az irodába. Leült, s intett a vigyázzállásba pattanó törzsőrmesternek, hogy foglaljon helyet.

- Látom, alakul a tábor.

- Igenis - lepődött meg Fillér a gyors elismeréstől, s az arcát elöntötte a vér, a tenyere izzadni kezdett, s nem tudta, miért ezzel kezdi az őrnagy -, gondoltam, Kun elvtárs is észreveszi.

- Sokat gondolkodik, és el is hagyta a tábor.

- Őrnagy elvtársnak jelentem, csak hazaugrottam gatyát cserélni - verte ki a verejték, hogy Bari már befűjta a feljebbvalójának. Miket lódíthatott még? Fegyelemsértésért a nyaka közé csördíthetnek.

- Semmi sem történik, amiről nem tudok, ha egy asszony úgy marad, arról is hamarabb értesülök, mint az édesapa. Ellenőriztetek mindenkit, ahogy engem is ellenőriznek, soha senkinek semmit sem szabad maradéktalanul elhinni, és nincs meglepetés.

- Ne bízzunk az emberekben? Mindenki gyanús, aki csak él?

- Akkor nem érik kínos meglepetések.

- Értettem, őrnagy elvtárs!

- Ital van?

- Nem élek vele.

- A foglyoktól mégis elveszik - köszörülte meg a torkát.

- Az őrmester kobozta el, tilos a táborba szeszt hozni.

- Ő honnan szerzi?

- Nincsen tudomásom róla.

- Majd én közlöm, ha jónak látom.

- Értettem.
- Más mondanivalója, kérdése nincsen?
- Az öcsém miért került ide? Rossz fát tett a tűzre?
- Önszántából. A saját kérésére.
- Miért tették a listára?
- Sokat firkálgatott a Rákosi titkárságra.
- Az igazságát kereste.
- Éppen ott? - legyintett az őrnagy lagymatagon -, keresse, ha engedélye van rá! Ebben az országban csak egyetlen embernek lehet igazsága, a többi ügye érvényes. Tapasztalhatta már.
- Ezt nem értem, főparancsnok elvtárs.
- Hallott valamit Balogh páterről?
- Nem hallottam, nem vagyok templomjáró.
- Ez a pap nagyon szerette az italt, és a szép nőket. Sok értéket összegyűjtött, festményeket és aranyakat. A fordulat után használható embernek bizonyult, újságot alapított, szerepet játszott a választásban, kigazdapárti államtitkár lett, Rákosi személyes parancsára kitelepitették egy faluba, azt nem hagyhatja el, ám parókiája van. Egy kalapra való aranyát, családi ékszereit a banknak adtuk le. Művelt pap, használható, kár ott rostokolnia, nem olyan, akitől félnünk kellene. A sorsa mégis megpecsételődött, nem is a vagyonáért, hanem, mert számított valakinek.
- Az öcsémtől félnünk kell? Ezt nehezen hiszem.
- Talán. Aki ennyire önfejű, alig használható - ropogtatta meg csontjait az őrnagy és ásított. - Az a tiszta ügy, amikor megmásíthatatlanul tudjuk, kitől, mit várhatunk, ki, hogyan viselkedik, nem zavarja fel a vizet.
- Bari Ödönnel mégse megyünk sokra - kaszált a levegőbe Fillér kicsit indulatosan -, előbb-utóbb megcsinálja a bajt. Csépelei őket irgalmatlanul, vérfürdőt rendez.
- Régi ismerőseimről is szó van. Grófoktól kezdve az arisztokrácia lakájáig itt mindenki megtalálható. Amikor Debrecenből Pestre költözött a kormány, az Andrássy út 60-ban, a politikai osztályon kellett jelentkeznem. Fegyvert kaptam és orosz-magyar nyelvű igazolványt, éjjel-nappal, bárhol tartózkodhattam, és fegyvert is használhattam.
- A fővárost tisztogattuk. Nem felejtették el az emberek, hová kell fordulniuk, hogy valakit hűvösre tetessenek! Érkeztek a bejelentések, akkora forgalom támadt, mint a nyilasok idejében. Azok még a pincéket sem takarították ki, tele halottakkal, megkínzottakkal, megcsonkítottakkal, a falak véresek, mocskosak, vágóhídra hasonlított az egész: szökött katonák, bujkáló zsidók hullái egymás hegyén-hátán, foszlott a húsuk, bűzlöttek, a legtöbbjét azonosítani sem lehetett már. Hordtuk be az itthon maradt nyilasokat, öntevékeny kommunisták is szedtek össze gazembereket. Velük temettettünk. Egy lovas kocsi összeszegelt ládákban fuvarozta a hullákat a Kerepesi úti temetőbe. És azok a piszkos nyilasok nem akarták elszállítani a halottakat, hogy bűdösek, nem ők tették ezt velük, nem embernek való a látvány, bemocskolódnak, ha ilyesmibe keverednek. Ilyeneket pofáztak! Azt hitték, hogy majd mi csináljuk, lemossuk a vért a falakról. Na, nem! Könnyen jobb belátásra téríthettük volna őket, de nem vertünk, nem ütöttünk. Nem jószántunkból, dehogy, a parancsnokunk azt mondta: ésszel győzd le az ellenséget, ha ütöd, azt is bevallja, amit nem követett el!

- Egy jómadarat kellett bevinnem a külvárosból. Elkövettem azt a hibát, hogy egyedül mentem érte, egy bilincsel. Zörgetek, beenged.

- Maga Nemes Áron?

- Én.

- Előállítom. Rá a kezére a bilincset, amihez jó méteres szíjat csatoltam, úgy vezettem. Késő este haladtunk az utcán, velünk szemben feltűnt két orosz katona. Ez a pasas meg óbégatott valamit oroszul, a háborúban ragadhatott rá, s a katonák kiabálnak, hogy fasiszta vagyok, mellemnek szegezték a géppisztolyt. Elővettem a papíromat, engem megölelgettek, Nemest meg a géppisztoly tusával arrébb lódították.

- Az ujjunk sem egyforma - mondta határozottan Fillér Gábor -, hát még az emberek. Józsa Bálintot ismerem, ő aztán nem tehetett rossz fát a tűzre!

- A lányát?

- Azt nem.

- Pesten tanult és elkövette azt a hibát, hogy átbújt a határon. A Szabad Európa Rádió már harsogta is, mit csinálnak a vasfüggöny mögött. A legmagasabb helyről rögtön jött az utasítás, nézzük már meg a szülőjét! Ennyi elég is.

Kun kinézett az ablakon, s látta, hogy pirkad. Ásított.

- Indulunk már, nem tévesztjük el az utat.

- Értettem, őrnagy elvtárs!

- Helyes. Szeretem, ha az alárendeltjeimnek vág az eszük, mint a borotva, de csak addig, ameddig én akarom.

- Másképpen nem csinálhatnánk ezt?

- Nem. Nem tanácsos még gondolkozni sem rajta. Azért beszéltem ennyit, hogy okuljon belőle, ne akadjon torkán a falat - ásított ismét Kun Sándor, felállt, végigsimított a zakóján, és gumitalpú cipőjében eltűnt a nagy fekete, lefüggönyözött ablakú kocsiban. Fillér törzs mereven tisztelgett, amíg az autót el nem nyelte a felkavart porfelhő.

Az őrnagy kényelmesen elterpeszkedett a hátsó ülésen, szemét lehunyta, és arra gondolt, talán kár volt a törzsőrmesternek ennyit locsognia, még felhasználhatja ellene, hivatkozik rá valamelyik ballépésénél. Vissza már nem szívható, majd jobban figyelteti Bari Ödönnel, és alkalomadtán elhelyezi. Nem nagy ügy.

Csak ne félne éjszakánként, hiába a nyugtató, minden moccanásra összerezdül, csak nem érte jönnek? Ezért inkább utazik. Ismerősök tűntek el nyomtalanul. Mi lett velük? Senki meg nem mondja. Aztán a nagy perek: Rajk László, Mindszenty pere, Titóék provokációi. Ki tudhatja, ki, mibe keveredett? Ő távol tartotta magát mindentől, mégis hányszor összerezdül.

Főparancsnoki kinevezése előtt lekádereztek.

- Miért nem akarja a feladatot vállalni? - kérdezte Péter Gábor.

- Nem értek hozzá.

- Megtanulja. Magában megbízunk, és ez a legfontosabb. Mi is most tanuljuk a vezetést. Azokra bízunk talán, akik itthon lapítottak, amikor dörgött az ég? Beszervezte őket a Horthy rendőrség, ezt Rákosi elvtárstól tudom. Vegye kitüntetésnek a parancsnoki beosztását!

- Értettem - válaszolt akkor Kun Sándor.

A fekete kocsí a Tisza hídján robogott. Gyors tempóban haladt, csak elvétve találkozott egy-egy járművel, még a parasztszekerek sem zörögtek az országúton. Learatott gabonatáblák, keskeny parcellákon keresztbe hordott búzakévék, nagyra nőtt kukoricák zöld sorfala maradt mögötte. A tarlókat már fücsomók verték fel, sötét foltokként takarták a nyári mezőt.

Kun arra is gondolt, hogy Péter Gábor, a főnöke mennyire behúzódos hekus, tőle egy szép napon bármi megtörténhet. A táborokban sok minden előfordulhat, elcsámborog egy gyerek, átbújik a drótkerítés alatt, az már rendkívüli esemény. Ez a szabadságába kerülhet. Csak ne lenne ilyen meghunyászkodó Péter Gábor, aki lépten-nyomon azt lesi, mi tetszik Rákosinak, és mi nem! Micsoda nyali zsidó!

Azok a váratlan telefonok.

Kun Sándor felvette a kagylót, s már hallotta is a Péter Gábor figyelmeztetését.

- Mi van már megint a táborokban, őrnagy elvtárs? Nem tudnak vigyázni?

- Semmi rendkívüli esemény nem történt - mondta zavartan.

- A napi parancs?

- Írásban adtam ki, ellenőrizhető.

- Már megtörtént, s nem örülünk neki.

- Megszabtam benne a feladatokat.

- De megfélekezett Rákosi elvtársról! Miért nem szerepelt a parancsban?

- Nem illik oda!

- Azt mások döntenek el, és magasabb szempontok alapján.

- Értettem. Kérek engedélyt, hogy a legközelebbi parancsba írhassem: a mi szeretett vezérünk, és bölcs tanítónk szellemében hajtsák végre az utasításokat - gyöngyözött az őrnagy homloka.

- Engedélyezem - kattant a telefon.

Az államvédelmi hatóságot külön a kormánynak rendelték alá, belső utasításokkal szabályozták a feladatát. A karhatalom - a kék ávosok -, önálló egység, szavatolta a belső objektumok őrzését és megvédését, rádió, pártszékház, s a belső ellenség felszámolását is. Rákosi időnként szólt Péter Gábornak, hogy a pesti utcán vonuljon fel a karhatalom, fegyveresen, nótaszóval. Ettől majd reszketnek a burzsujok, a belső ellenség megrémül, s behúzza a fülét-farkát.

„Ne teljesítsük a parancsot? - gondolta Kun. - Ez elképzelhetetlen. Rákosi szava szentírás, csak ne kapkodna minden csip-csup ügyekbe. A belső ellenséget is felszámoljuk nótaszó nélkül, de ki merné ezt megmondani neki? A fejét kockáztatná. Minden szál az ő kezébe szalad.

Nekem se használ a sok töprengés, mire való? A hatalom alakítja a személyiségét, már akin van alakítanivaló. A vezetőimmal egy ügyet szolgálunk, az akaratom, az ő akaratuk. Nekik köszönhetem a karrieremet, nélkülük nincs ez a beosztás, a sarzsi is más, dehogy piszkál-gatom őket. Elég baj az a ricsaj, amelyet Nyugaton szítanak a kitelepítés ürügyén. Ordítanak, mint a sakálók, nem teszik nekik egy cseppet sem. Hát hová vigyük őket, Szibériába? Még arra is sor kerülhet. Legalább a zsidók hallgatnának.

A magyarokkal hányszor, de hányszor elbántak már, mégse tűnt fel senkinek. Éppen most vennék őket a védőszárnyuk alá? És ők? Nem csinálnak önzetlenül semmit, csak a mocskos érdekük szerint. Acsarkodjanak, nem ijedünk meg, nem olyan fából faragtak minket, hiába prüsszköl a Szabad Európa Rádiójuk.

Néhány embernek a tyúkszemére lépünk, de attól még világ a világ. Csukassuk talán börtönbe őket? Hol található annyi börtön? Likvidáljuk őket? Tömegmészárlásra is volt már elég példa, de az esztelenség. Ez a leghumánusabb eljárás, így bánni a rohadt osztályellenséggel, ezt tanítani lehetne; dolgoznak és építhetik a demokráciát. Megengedjük. Csak alaposan szemmel tartjuk őket, ne kártékonykodjanak, ne bomlasszák az új rendet! Még csak az kellene, akkor rájuk sújtunk irgalmatlanul, megismerkedhetnek az öklünkkel. Nem véletlenül lepleztük le a belső árulókat sem. Szilárdak vagyunk a béke frontján, és megdönthetetlenek.”

Kun most elégedetten dőlt hátra a kényelmes ülésen. Az aktatáskájából levelet húzott elő. A névtelen feladó géppel írta és a Rákosi titkárságra küldte, onnan hozzá továbbították, mivel a parancsnoksága alá tartozik a szóban forgó örs.

- Kis oktondi panaszkodó, majd éppen rád kíváncsi Rákosi elvtárs, hogy eljátssza a mesebeli jótevőt - motyogta az örnagy.

„Kedves elvtársak! Szeretett Rákosi elvtárs!

Arra kérem a kedves elvtársakat, hogy vizsgálják meg, milyen rosszindulatú események zavarják a békés építő munkát, amelyben mi, a hősi munkásosztálynak a példáját követve, egyenlővé tesszük a falunkat a várossal, kultúráltságban, meg minden más egyében. Hiába hápog nekünk a reakció, mi igenis büszkén és felemelt fejjel haladunk a szocializmus építésének útján, nem rettentenek meg a rémhírek, hogy aki nem viszi be a földjét, meg az asszonyát a közösbe, és minden más szerszámát, az megnézheti magát, mert rövid útvonalon Szibériába kerül, onnan aztán sirathatja a drága anyaföldet. Az ilyen alattomos híresztelésekre nem adunk, és igenis azzal mérjük az ellenségre a legfőbb csapást, hogy még jobban dolgozunk, egy emberként állunk a béke frontján, és öntudatosra válva belépünk a téeszcsébe. A csoport jó példával jár előttünk, megszervezte, hogy a tagjai ne álljanak sort félnapokat, a jegyre mért kenyérért, egy kocsi-derékba hajigálják a nekik járó fejadagot és úgy viszik a földre. Ez nagyszerű dolog, mert addig is dolgozhatnak a határban, ha már előtte megtartották a Szabad Nép félórát. Azon sokat tanulhatunk valamennyien, az újság írja, hogy mit is csináljunk, hogyan viselkedjünk, hogyan harcoljunk a lapító kulákság és kisiparosok ellen, akik felvásárolják előlünk a kenyeret, mert ők ráérnek napokat ácsorogni a bolt előtt, már este oda ülnek, s nem bánják, ha másnap délután jut nekik kenyér. Aki az újságot olvassa, az nem marad sötétségben, mint az őseink.

Nálunk a beadást is teljesítettük az utolsó szemig. Jó elgondolás, hogy a községháza melletti villanypóznára hangosbeszélőt szereltek az elvtársak, ez csak úgy ontja naphosszat a vidámságot, az öntudatot, a jó magyar nótákat. A szekerek ott mennek el éppen alatta, jól esik az, amikor megszólal recsegősen, hogy a lóherélő Major István gazdálkodó 150 százalékkal teljesítette túl a beadási tervet, rendes ember az ilyen, megérdemli, hogy közhírré tegyék a viselkedését, tudja meg ország-világ, vannak nálunk, akiknek lelkesedésükben az első útja a cséplőgéptől egyenesen a nép államának magtárába vezet.

Ő ezt cselekedte. A 150 százalékot úgy érte el, hogy öt személyre kapja a fejadagot, de hármójukat kivonták a forgalomból és csak ketten maradtak, két száj pedig nem fogyaszt annyit, mint öt. Ezt a hangos beszélő elfelejtette közölni.

El ne felejtsem én sem, mi a bánatért fogtam tollat. Az a szokás nálunk, hogy jó munkáért szép muzsikát, s amikor az egész falu teljesítette a beadási tervét, az élenjárókat úgy jutalmazuk, hogy a piactéren emelvényt építünk és azon a híres nótáénekesek műsoroznak. Már ácsoljuk a színpadot, ilyen nagyot még sohasem készítettünk, de a tervet se sikeredett eddig ennyire teljesíteni, ez egy szép tervteljesítő esztendő, mi úgy gondoljuk itten, nagy terv, nagy nóta. Talán nincs igazunk? Használt az ellenséges elemek eltávolítása is a faluból. A Józsa Bálint patikáját változatlanul üzemeltetjük. Az is használt, hogy kék parolint viselő katonákat helyeztek ide, a legszebb házat szállták meg. Igaz, csak ideiglenesen. A mozi háta mögött, a kövesút mellett található ez az épület, s állandóan farkaskutyás fegyveresek őrködnek a bejáratnál. Használ a falu nyugalmanak.

A kocsmában sem tolonganak a felelőtlen egyének, nem isszák a szalmabort, s nem rongálják az egészségüket. Ép testben ép a lélek. Az esték is hamarébb elcsendesülnek, még az ártézi kútra se járnak annyian, pedig az a piactéren van, a falu közepén. A katonák háza előtt csak megállnak a lányok, ami rögtön szóbeszéd tárgyát képezi. Oda is szoktak egyesek, na. Ki tudja, talán szeretik a kutyákat? Barátkoznak, simogatják őket, nincs abban semmi bűn, ha jól esik. Akadnak ám elvetemültek, akik azt híresztelik, hogy a lányok nem jószántukból állnak ott meg, hanem mert félnek a kutyáktól. Vagyis a katonáktól, hogy azokat rájuk uszítják, ha elszaladnak. Kipihent, erős kutyák ezek. A lányok, ha ugye már pihengetnek, beljebb is mennek, szeretnének szétnézni a kaszárnnyában. Bocsánat, az ideiglenes szálláson. Ajándékot is elfogadnak, komisz kenyeret, lekvárt, zsírt, betegséget, meg talán még szalonnát, bár az nehezen hihető, ki lát manapság igazi, finom szalonnát? Én nem, az holtbiztos. Attól még a katonák ehetnek, s miért ne adhatnának a falu népének? Szabad akaratukból, ugye. Nem olyanok ők, hogy akárkire ráfogják a géppisztolyt, hogy gyere a kerítésen belül, mert kapsz egy sorozatot! Ők a nép igazi fiai, a mi katonáink. Ocsmány rágalom, hogy az ávéház olyan, mint a légyragasztó, aki odarepül, kezét-lábát törli, csak szabaduljon. Kevesen járnak azon a fertályon, de mindenki ott közlekedik, ahol akar, és ott kapja be a legyet is.

Nem kényszerítjük a lányokat, hogy arra parádézzanak! Ők akarják. Én örülök, ha minél előbb túljutok a nyitott vaskapu előtt, nehogy betérítsenek, mikor még lány se vagyok. A szívem is gyorsabban ver. Nem maradnék ott egy percre sem. A lányok igen, igazuk van, mi mást csinálhatnak a falunkban? Férjet fognak. Az egyenruha kapós, a tisztí, altisztí fizetés a csillagokig ér, ruházatra is el kell költeni. Uri módon válogathatnak a legszebb lányok között. Mihez kezdjen itt a fehérség, munkalehetőség semmi, csak a tévészé, meg a gépállomás. Inkább férjhez igyekeznek, nem traktoros lányoknak, tudják már, mitől döglök a légy. Az öregasszonyok meg sápióznak, sárgulnak az irigységtől, s azt híresztelik, hogy a mi lányaink az öntudatért járnak az ávóházba, s a lábuk közé kapják, hogy az ellenség meg ne szimatolja.

Ezért kérem a kedves elvtársak segítségét, mert készül a nagy színpad, a nótáénekesekink gyakorolnak, de a rémhírterjesztő kulákság, kisiparosok és egyebek így akarják megzavarni az ünnepségünket. Intézkedésünket az egész falu várja, akik élenjárnak a békeharcban, ahol olyan emberek laknak, hogy az csoda, ha egyszer esznek naponta az se baj, mert sokat tettünk Rákosi elvtárs útmutatása szerint a munka frontján, a békearatásban, a Békekölcson jegyzésben is élen járunk, az új telepés rádiókból száznál többet adtunk el. Nem is eladtuk, hanem egyszerűen beszereltettük a házakba, ezt hallgassák a mi dolgozóink, ne más muzsikáját, s ettől okosodjanak!

Meleg elvtársi üdvözetét küldi, egy megbízható elvtárs. Szabadság!”

Kun Sándor felvidult olvasás közben.

„Jó kis szórakozás - gondolta -, a katonákat mindig kedvelték a fehérnépek. A levélíró nagy barom, vagy buzgó helyezkedő, vagy csak teszi-veszi magát. Írógéppel fogalmaz? Hány embernek lehet írógépe egy faluban? Kevésnek.

Aki rendszeresen használja, az nem bolond feljelentéseket firkálgatni rajta. Valamelyik irodai gépen kopogtatta le ezt a lelkes íródeák. Kicsoda? Értelmiségi? Tanár, vagy pap, az ráér kínlódgatni, még örömét is leli az írka-firkában. Minek vergődjünk vele? Bolhából elefántot csináljunk? Őrülség. De talán jó lesz még valamire ez a levelecske, főleg, ha egy buzgó tanító ötölte-körmölte, igazgatót csinálni belőle óriási húzás lenne, megtérülő befektetés. És akkor elébe tenni ezt a levelet, hogy ejnye-bejnye kis huncut.”

Kitekintett a gépkocsi ablakán. Pesthez közeledtek. Kun arra gondolt, hogy néhány óra múlva Péter Gábornak jelentést tesz. Eszébe jutott, hogy egyik alkalommal délben megszólalt asztalán a telefon, és azt a parancsot kapta: este hétkor a Mecsekben jelentkezzen! Úgy történt. Ahogy torkában dobogó szívvel - ki tudja, mi vár rá -, pontosan a megszabott időben belépett a pár szobás üdülőbe, Péter Gábor és vezérkara már vacsorázott.

- Foglaljon helyet, és tartson velünk - mondta az államvédelem parancsnoka.

- Értettem - válaszolta Kun Sándor, de nem csúszott a torkán a finomnál-finomabb falat. Ímmel-ámmal evett, s azt találgatta, miért rendelték ide, mit akarhatnak tőle?

Bőséges vacsorát tálaltak; italt, süteményt. Kun hallgatagon magába mélyedt. Hibát követett el? Lehetetlen. Letartóztatják, de miért pont a déli határon?

- Ha le akar feküdni, lefekhet - szólott Péter Gábor -, az emeleti első szoba a magáé.

- Értettem - állt fel az őrnagy és megköszönte a torkát.

Péter Gábor intett az egyik testőrének, aki szolgálatkészzen azonnal felpattant.

- Az őrnagy elvtárs lefekszik, maga meg kívülről rázárja az ajtót. A szobában telefon nincs, ha ki kell jönnie, akkor majd kopog.

„Mi ez - lepődött meg Kun érthetetlenül -, letartóztatás, vagy megaláztatás?”

Nem vesztette el a lélekjelenlétét, és nem szólt. Péterre nézett, aki várta a hatást. Az őrnagy nyugalmat erőltetett magára, és csak annyit mondott.

- Kérek engedélyt a távozásra!

- Távozzon!

„Ledőltem az ágyra - gondolta az őrnagy -, s félni kezdtem. Mi lesz velem? Szökni lehetetlen, hová, minek, és miért? Semmi bűnöm, a munkámban és a fővezéremben hiszek, végrehajtom az utasításait, nem kerültem a reakció uszályába sem. Vagy valamire kiszemeltek? Nem süllyeszthetnek el csak úgy, mint a jelentéktelen figurákat. Dehogynem! Volt már erre példa.

Péter Gábor semmit se tesz Rákosi tudta nélkül. Különben is a felesége Rákosi titkárnője.

Figyeltetnek? A perekről miért nem tudok? Semmi beleszólásom, egy független gépezet csinálja. Rákosi mindent tud, mindenbe beleavatkozik, mindent jelentenek neki. Miért reszketek? Nincs okom sem a félelemre, sem a szégyenkezésre. És ha rám bizonyítnak valamit. Ellenkezhetek? Hiszen Rákosi nem tévedhet, magasabb szempontok szerint ítéli meg a dolgokat, elméletileg felkészült, nagy általános műveltségű, tapasztalatokban gazdag, tudja, hogy mit csinál. Micsoda taktikai érzékkel vezette a hatalomért folyó harcot is. A

Szovjetunióból hozta haza a módszereit, s ha ott beváltak, akkor itthon sem mondhatnak csődöt, olyan nincs.

Csak bizalmatlan azokkal szemben, akik itthon éltek a felszabadulás előtt, azt hiszi, mind rendőrspicli volt. Ez a meggyőződése, vagy csak a taktikája? Hiába hivatott az irányításra a háromtagú Honvédelmi Bizottság, ő közvetlenül fenntartja magának a jogot mindenre. Egy kiskatona ügyében órákat telefonálgat! Mire marad akkor ideje?”

Egy másik eset is az eszébe jutott.

A belső ellenség elleni harcról készített beszámolót a kitelepítéseket is beleértve - magasabb katonai parancsnokok tájékoztatására. Váratlanul megszólalt a telefonja.

- Kun elvtárs?

- Igen.

- Hallom, felszólal a parancsnoki értekezleten.

- Igen.

- Kész van már a beszéde?

- Készen, Rákosi elvtárs.

- Megtenné, hogy behozza?

- Természetesen.

- Mikor ér rá?

- Bármikor.

- Azonnal tudna jönni?

- Kérem, ez természetes.

Rákosi irodája nem volt reprezentatív, az előszobája kicsi, mellette a tanácsterem, ahol a Központi Vezetőség is ülésezett. Az őrnagy percek alatt oda ért.

- Foglaljon helyet, Kun elvtárs! - mondta Rákosi a magas fotelból.

- Köszönöm - nyelt az őrnagy izalmában, s letette a főtitkár asztalára az írott anyagot. Leült az alacsony fotelre, s kicsit feszélyezte, hogy felfelé kellett néznie a fővezérre, aki ő mellette termetre eltörpült. Ennek ellenére közel érezte magához akkor az első embert, csodálattal tekintve fel rá. Tudta azt is, hogy bármit javasol az anyag összeállításával kapcsolatban, az megcáfolhatatlan igazság, s annak szellemében fogja átdolgozni. Az izgalom mellett elégtételt is érzett, mégsem lépheti át akárki ezt a küszöböt.

Az anyagot Kun szűkszavúan fogalmazta meg, nem zsúfolta túl számokkal, adatokkal, ám a politikai háttérrel bővebben ecsetelte, elég volt az újságba tekintenie; dúlt a hidegháború, Koreában vér folyt, s úgy tűnt, hogy Európa sem kerülheti el a legújabb katasztrófát. Mindezt felvázolta.

Rákosi beleolvasott.

- Tudja, jó ez, de még csiszolgatnám, különösen ahol a Szabad Európa Rádió stratégiája elleni módszerekről szól, ott kiegészíteném, bővíteném, hogy jobban értsék az aljas mesterkedésüket.

Aztán már csak a kínai mosolyára emlékezett.

- Kérem, úgy csinálom - dadogta zavarában Kun. - Köszönöm, hogy felhívta rá a figyelmet.

A nagy megtiszteltetéstől, mint egy fénysugár hasított az agyába, valóban gyengén sikerült az a rész. A dicsérettől jóformán arra se emlékezett, hogy tántorgott ki a főtitkári irodából. Az utcán könnyűnek érezte magát, szigorúan titkos munkáját sokkal fontosabbnak gondolta. A szíve hálával és tisztelettel telt meg Rákosi Mátyás iránt. Kihúzta magát, és büszkén, emelt fejjel ment vissza a Belügyminisztériumba.

„Ilyen a mi fővezérünk - gondolta -, még erre is jut ideje és energiája. Fontos ember vagyok, még terve is lehet velem! Mit számít az, hogy termetre kicsi, Napóleon és Hitler is az volt, meg Sztálin elvtárs is az. A szíve annál nagyobb.”

A tisztek összesúgták a háta mögött:

- Rákosi elvtárs hívatta.

Úgy tett, mintha gondolataiba mélyedne, pedig a büszkeségtől se gondolkodni, se figyelni nem tudott. Dehogyan jutott eszébe az az ismerőse, akit a szeretett vezér szintén magához hivatott, s jóindulatáról biztosított. Ezért már az előszobában letartóztatták.

Megzörgették az ajtaját.

- Őrnagy elvtárs, ébresztő!

Kun Sándor talpra ugrott, végigsimította a ruháját, megfésülte a haját, s az aktatáskájáért nyúlt. Kivágódott az ajtó, Péter Gábor testőre lépett be.

- Őrnagy elvtársat kéretik! - jelentette.

„Akármilyen történik - gondolta Kun -, én ártatlan vagyok, csak emelt fővel tudjam elviselni.”

Az órájára pillantott, éjfél múlt pár perccel.

A földszinten már indulásra készen várták, s a Péter Gábor szavait tisztán hallotta.

- Most pedig Farkas Mihály honvédelmi miniszter elvtárs engedélyével ellenőriztük néhány erődítményt, utána a kitelepítést. Küldetésünk szigorúan bizalmas és titkos, országos jelentősége van.

Gyorsan kocsiba szálltak. A nagy fekete autók lámpái éles fényt hasítottak az éjszakába.

„Ezért titokzatoskodtak - gondolta Kun -, még ha módomban állna, akkor se értesíteném a táborot jövetelünkről. Ilyen bakot nem löhetek. Hiszen ebben az országban tanú mindig és mindenre akad.”

Most Pest külvárosában robogott a gépkocsi. Az ablakon beáramlott a nyári reggel fűszeres, jó szaga. Az őrnagy érezte a tömény illatot, s mélyeket lélegzett. A zöld fák, s a ritkán sorakozó orgonabokrok, mintha reményt árasztottak volna. Pedig rosszkedvű munkások tűntek fel az utcákon, s már csörömpöltek a villamosok. Aztán a vedlett, elhanyagolt házak, a lelomposodott kertek gyorsan elmaradtak a fekete autó mögött.

„Ez a nap is megkezdődött - gondolta a főparancsnok -, s nincs ennél fontosabb.”

Fillér Bandi a rendőrörsről érkezett. Kora reggel volt, de már fojtott meleg.

- Sorstársak, ma pocokirtás, Bari őrmester hozza a kutyát! Az őrön Fekete Ibi takarít. Akinek nem jut munka, vigyáz a gyerekekre.

- Részemről megint lemondok a szórakozásról - csúszott közelebb Sajtos úr -, ne mondják, hogy túlzásba viszem. Még elcsapja a hasamat.

- De apa! - rántotta meg a karját Flórián. - Fejezze be a színjátékot, mert sokba kerülhet!
 - Legalább sokkal hozzájárulok a szebb jövő építéséhez.
 - Lesz itt még az is - motyogta szégyenlősen Fillér -, nekem igazán elhiheti.
 - Kéremszépen, az meglehet, de nem olyat kérünk, amelyben egyáltalán nem, vagy alig élhetünk.
 - Sajtos sorstárs kitűnően látja a perspektívát - mosolygott gúnyosan Nemes Áron. - Kitűnően, kéremalásson, mert lassan-lassan megszokjuk ezt a civilizációt, ha belehalunk is.
 - Dolgozok, különben éhen halok - csapott a levegőbe gatyás Váradi -, nem fickándozhatok jobbra-balra!
 - Aki nem alkalmazkodik, a többiek ellen is vét - tudálékoskodott Biri szerényen, szemüvegét törölgetve gyűrött zsebkendőjébe.
 - Velem mi lesz? Lesz a faluba fuvar? - köhécselt az erősen dohányzó patikus, miközben tövig égette cigarettáját.
 - Hogyne lenne! Elkocsikáztatja Bari őrmestert odáig, meg vissza!
 - Vinném tovább is - köszörülte meg a torkát az öregúr -, a másvilágra legszívesebben, de oda nem tart velem, sajnós.
 - Elég kár - súgta ifjú Sajtosné nevetve Fekete Ibinek -, mindjárt kiállna a görcs a gyomromból.
 - Meggyászolnám - mosolygott a szép lány. Attól a hírtől, hogy takarítani osztották, lúdbőrözött a háta, bár a mezőgazdasági munkáktól irtózott, mégsem szívesen gondolt rá, hogy a rendőrök szobáit takarítsa, mossa fel az ebédlőjüket, s a parancsnoki irodát. Bár azt is tudta, nem törik le a körmöcskéje, s nem izzad annyit, mint a határban. Csak hát az ágyak! Mivel az őrmester a faluba kocsikázik, nincs mitől tartania, nem kell utálkoznia a mocskos szájától.
- A szép Ibin vékony, rövid ujjú ruha feszült, látni lehetett alatta kerek mellét, s nagy fekete mellbimbóit.
- A lányom helyett takaríthatna más - szűrte foga közt a szót Fekete flegmán. - Ezt jól kifundálták.
 - Kicsoda? Nekem is parancsolták.
 - Akad, aki szereti csinálni, s ott érzi jól magát, az ágyak körül.
 - Mindenki sorra kerül az asszonyok közül, ma az egyik, holnap a másik.
 - A magáé is? Vagy kivételeznek vele?
 - Nem kivételeznek itt senkivel. Vagy azt hiszi?
 - A lányom akkor sem szobacica, hogy a ganét takarítsa utánuk.
 - Fene bele, itt nincsenek előjogok, vélt és valós sérelmek. Ha ezt a metódust elfogadjuk, sokkal könnyebb a sorsunk - tárta szét kirepedezett kezét a patikus. - Tisztelettel vegyenek példát rólam, diplomás szarkeverő vagyok, és jól érzem magam.
 - Mehetek én helyette - közölte a cérnavékony fiatalasszony -, nem nagy kaland, amelybe belehalni.

Flórián megdöbbenve nézett a feleségére. Nem tudta mire vélni ezt a határozottságot, kicsit kihívónak ítélte meg, s már napok óta nyugtalanította, hogy megváltozott az asszonya, aki állandó idegességét egyre nehezebben palástolta. Vele szemben is agresszívvá vált.

- Hát én? - kérdezte. - Bele se szólhatok?

- Tedd a magad dolgát! A frászt bele!

- Döntsük el végre, sorstársak, hogy ki, hová megy dolgozni, mert hasukra süt a nap!

- Mindegy az édesapa, ma vagy holnap, ha már így parancsolták, megyek takarítani - mondta engedve Ibi, s elindult a rendőrszere, de távolodva hátra-hátra tekintett.

Józsa úr a lovaihoz tartott. A tábor megéledt.

Fillér Bandi arra gondolt, ezzel az önként vállalt parancsnokosdival jól kifogta, a felelősséget a nyakába lökik, a rendőröknek még kevesebb a dolga. Mintha neki majd annyira engedelmeskednének. Megint ütközőpontba került. Ráadásul azok is, meg ezek is várnak tőle valamit, de nem megváltó, hogy mindnek a kedvére tegyen. És éppen itt? Felesleges teher ez, ahelyett, hogy csak a maga baján törné a fejét.

Fekete Ibi két vödör vizet cipelt az állandóan folyó kúttól. Bent Bari Ödön mosolygós képpel készülődött, csinosítgatta magát. Már megborotválkozott, s félmeztelenül fésülgette a haját az ebédlőben.

- Hol kezdjem a takarítást?

- Az irodában. Mire visszaér a törzsőrmester bajtárs, minden úgy ragyogjon, mint a Salamon töke.

A lány a hálósza felé lépett.

- Ne oda, te, mert megbánod! - ugrott hozzá a cigány, a kezében egy kitámaszthatós, fémmel keretezett tükörrel, másik kezével megragadta a lány karját, hogy az felszisszent, s az irodába húzta. - Még alszanak, ha rájuk nyitól, félreérthetik és az ágyba fektetnek!

- Nem úgy megy az! - vált vérvörösre a lány, mert bántotta az őrmester viselkedése, hogy a szemét le nem vette az ő melléről, karja is zsibongott még a szorítástól. - Mégsem vadállatok!

- Nem? - nyújtotta el kérdését Bari, meleg tenyerét a szép Ibike álla alá tette. - Ennyire tudod? Hiszen még nem próbáltad, vagy csak megjátszod az ártatlant, oszt' szereted ám az édesgyökeret? Cicázol, mint az egyszeri szűz, közben meg az árvaházban nőttek a kölykei.

Ibi lecsapta a két teli vödört a földre.

- Hagyjon békén, mert kiabálok!

Az őrmester tettetett nyugalommal az alacsony íróasztalhoz lépett, a tükröt ráfektette, mellé a nyeles fésűjét. - Jó - mondta érdes, kiszáradt torokkal -, kiabálj csak! Beszalnak ide gatyában és teli teszik a hasadat. Azt akarod?

- Hagyjon békén! Hagyjon már!

- Hagynálak, ha hülye lennék! - kapott a lányért, aki félrelépett és menekülni akart. Az ablakon át látta, hogy kint Józsa Bálint már befogta a lovakat, s a bakon ülve várakozott, ettől némileg fellélegzett, szembe fordult a férfival, és az ablakra mutatott.

- Várják! Fő a kötelesség!

Bari Ödön nem válaszolt, előrelépett és megölelte a lányt, aki hátra hőkölt, de az asztal széle nem engedte tovább, szégyenében és megaláztatottságában kiáltani is elfelejtett, csak azt érezte, hogy a cigány az asztalra lökte, s kinyájában rúgkapálni kezdett, felborította a vödört, de akkor már szétfeszített lába között reccsent a bugyija, éles fájással rándult össze a teste. Mire elindult a könnye, a cigány túl volt az örömen, kapkodva szedelőzködött, és az ajtóból visszaszólt.

- Tán az jobb lett vóna, ha a többieket behívom, osztán a szemedre lökjük a bugyogót? Így még élvezhetted is. He?

Fekete Ibi lecsúszott az asztalról. Fáj, égett az öle, vérzett is. Letérdelt az iroda földjére, s a felmosóröngyöt kivette a vödörből. Patakozott a könnye. Meglátta, hogy a tükör összetörve az íróasztal lábánál hever, önkéntelenül érte nyúlt, és felvett egy nagyobb darabot. Belenézett. Csodálkozott, hogy az arca ugyanolyan formás maradt, mint előtte, ha nem sírna, a szeme sem árulkodna semmiről. A véres combjára siklott a pillantása, s émelyegni kezdett. Elejtette a tükördarabot, a felmosóröngyöt a földre csapta. Ahogy kilépett az ajtón, azt hitte, menten elsüllyed szégyenében, az arca ismét lángolt, a melle meg-megremegett, csak jólneveltsége mentette meg attól, hogy hisztérikusan ne zokogjon. Szeretett volna megsemmisülni, a föld alá bújni.

Gyerekek szaladtak el előtte. A tábor csendesnek tűnt, legtöbben már szerteszét a határban, s a rendőrök is a foglyokkal tartottak. Az ólnál idős Sajtos Flórián csapkodta a földet egy husánggal, mellette idős Váradi Mihály csiszolgatta a fadarabot. Az öreg gazdálkodó meglötyedt az utóbbi napokban. Ócska tarisznyája a lábánál, abban őrizte limlomjait. Alig evett, fejadagját Misikének adta, s úgy mutatta, hogy egykedvűen viseli el a megpróbáltatásokat, elnézett a sürgés-forgás láttán, csak unokájától érdeklődött szép gallyak után. Reszketett a keze, de határtalan türelme legyőzte az anyagot.

Az idős gazda, ahogy ott gubbasztott, hunyorgott a napra, levegőnek tekintette a boltost is. Tegnapjaiba messzire látott, amikor jóbíró szolgálégyenyeket tartott, tanyái, pompás paripái, jól termő földjei gazdagították, ő meg kártyákon, kurvákon nem szórta szét a hasznát, a lumpolást nem ismerte, a kocsma ritkaságnak számított, gúnyákban sem dúskál, csak a vagyon gyarapodjon. Hirtelen, bután odalett. A háború után magokat szórtak a földekbe, a sovány teheneket igába fogták, gürcöltek megállás nélkül, s korgott a gyomruk, de kezdtek életre kapni. Aztán a szétnyírbált földeken gaz virágzott, őt az adóval megölték, házaiba lakókat költöztettek, Filler Gábor-féléket, s kitelepítették, kutya-világ, kótyavetyére dobták az embert, de míg él, úgyse felejt, még megkerülhetnek a színarany földek, a fehér tanyák, s a sokablakos házak, addig meghalni se érdemes.

A torzonborz vénség elgyengült a napon. Szeméből, orrából szivárgott a nedv, megakadt a gondoztatlan, erős bajuszon, s csillogott a szakállába. Csak a keze élt, járt le, s fel, elerőtlenedett, meg-megpihent, de nem tudta abbahagyni a munkát.

- Szép nap - mondta a boltos kinyájában, hosszú hallgatás után. - Még melegít is.

- Az.

- Holnap is szép lesz?

- Az.

- Holnapután?

- Akkor is.

- No hiszen - akarta bosszantani az öregembert, csak történjék már végre valami, mert estig nem bírja szótlantul, főleg ha tehetetlen dühét és elkeseredettségét nem fröcskölheti szét -, itt mindig jó várható?

- Jó.

- Ez egy ilyen puszta?

- Ilyen.

- Maga szereti is?

- Szeretem.

- Régen is ilyen szép idők jártak?

- Mikor milyenek.

- Képtelenség, hogy ezen a pusztán állandóan jó idő legyen! Mese habbal! Akkor nem itt tartanánk, hogy egymást kószolgatjuk. Erről mi a véleménye?

- Nekem mindegy, csak megérhessem a felszabadulást!

- Bolondnak néz - csapkodott vadabban a nyomorék, és a száját rágta dühében -, tökkelütöttnek gondol, a Jézus Máriáját!

- Akkor talán az?

Hallgattak egy sort. Az öreg paraszt felemelte a fejét, a szakállába simított, s hosszan bámult a rizsföldek irányába, amerre a gyerekek eltűntek. Levetette a zsíros, kifakult kalapját, megtörölte izzadó homlokát. Az ólból motozás hallatszott, de úgy csináltak, mintha nem történe semmi, nem hallanának semmit.

A kereskedő erősen izzadt, az öltönyét és ingét már por lepte, zsebkendője szürkének tetszett, ahogy megtörölte az arcát, majd belefújta az orrát.

- No, hiszen szeretem a meleget - mondta, és megvillant az aranyóralánc a mellényén. - Jó helyen halunk meg.

- Jobb helyet nem is találhatnánk, elég tágas a puszta.

- Hová temetnek?

- A földbe. Még válogathat is.

- Itt nincs temető.

- Majd lesz, az a fontos, hogy föld van elég.

- Az van - egyezett bele a boltos -, ha már nem is a miénk.

A gyerekcsapat újra előtűnt. A kútnál fröcsköltek, a kisebbek a vályúra hajoltak és abból ittak. Fillér Bandika a görbe vascsőhöz guggolt, tenyerét a víz alá tette, s nagyokat kortyolt. Sokáig ivott. A hasa kidüledt fekete klottgatyjából, kopaszra nyírt feje búbján is megcsillant a víz, s tenyerével megtörölte a száját.

Szikrázó napverésben pocskoltak a gyerekek. Az istálló valamikor fehérre meszelt fala izzott a fényben. Szinte elviselhetetlennek tűnt a hőség és a csend. Az idillt a kopaszra nyírt csapat és a nagy ritkán fel-felhangzó farkaskutyák csaholása törte meg. Röfi ijedten abbahagyta az ivást és a rendőrors irányába fülelt.

- Nincsenek szabadon.

- Naná - fölényeskedett Bandika -, akkor nem játszhatnánk itten.
 - Béka nő a hasadban - mutatott rá a nagy fülű Misike. - Ki gyógyít meg?
 - Józsa patikus. Téged is meggyógyított.
 - Az én hasamban nem béka nőtt.
 - Hanem micsoda?
 - Torokgyík.
 - Azért is iszok még, addig iszok, amíg csak ki nem durran a hasam.
- Egymás váltogatták a vascsőnél. Nem korgott tovább a gyomruk.
- Éhes vagyok.
 - Fogjál legyet!
 - Fogjál te!
 - Nem szeretem.
 - Megkóstoltad?
 - Meg - bólított Röfi -, de kihánytam.
 - Fogjunk kecskebékát.
 - Pfü, ronda állat. Inkább éhen halok.
 - Akkor mit ennél, ha így válogatsz?
 - Amit rágni lehet, még a búzaszemeket is megrágnám - és hallhatóan csikorgatta a fogát.
 - Harapj a seggembel! - nevetett fel Bandika, és a rizsföldek irányába szaladt. Misike utána. A többiek a kút körül maradtak.
- Jól eltávolodtak a gyerekek, de rendőröket nem láttak sehol, a tábort a csatorna, s azon túl a végtelennek tűnő rizstáblák zárták, Bandika felfutott a csatorna partjára és diadalmasan visszakiáltott:
- Gyáva kukac, nem mersz idejönni!
 - Nincs a közelben farkaskutyás?
 - Nincs. Az unokabátyám úgyse engedné ránk a kutyákat.
 - Nem is hiszem.
 - Nekem megígérte, anyukám is hallotta. Tőle megkérdezheted.
 - Akkor miért verték meg az apádat? Na, miért?
 - Nem verték!
 - Megverték. Úgy elpüfölték, mint a feneketlen dobót.
 - Nem igaz, hazudsz! Kikaparom a szemedet!
 - Nem hazudok. Kérdezd meg az anyukámat, aki látta, hogy ütötték a rendőrök, elkapták a grabancát, hogy szólni se tudott.
 - Az én apukám nem hagyta magát, ő senkitől sem fél!

- A cigánynak pisztolya van, meg gumibotja, meg kutyája, és nem szabad visszaszólni neki, mert széttépet a kutyájával.
- Megmérgezem a kutyáját.
- Mivel?
- Szöveget teszek a kenyérbe és megetetem.
- A húst szereti.
- Nincs hús, nem is látni.
- A kutyáknak van. Azt mondta nagyapám, azokat meg emberhússal etetik, de ezt én nem árulhatom el senkinek, mert akkor papókámat is összeverik a farkaskutyások, mint az apádat.
- Nekem mégis elárultad.
- Mert a barátom vagy, és az apádat már megverték.
- Ha megnövök, visszaadom nekik, rendőr leszek és még nagyobb kutyával járok. A lovam is különb lesz az övéknél.
- Én is rendőr leszek, jó?
- Jó.

Leültek a csatorna partján. Nyugtalanul fel-felkapták a fejüket; hallanak-e lódobogást, kutyaugatást?

A piszkos, földszínű víz most sebesebben folyt, a két gyerek élvezettel figyelte, fűszálakat, apróbb gallyakat dobált bele, hogy játékszerként tovasodródva nekicsapódjanak a partnak, elakadjanak a buja zöldbén. A vízben álló vastag fákat a sodrás egészen meggörbítette. A tocsogós gátoldalban jókora kecskebékák sütkéreztek, éles brekegésük felverte a környéket. A kanális felett meg-megcsillant egy-egy szitakötő. Éhes szúnyogok rajzottak, és tele szívták magukat vérrel.

- Szeretnéd tudni, hová visz ez a csatorna?
- Lehet, hogy a mi falunkba? Ott is van egy kiszáradt csatorna, Kakatnak hívják.
- Akkor még üzenhetnénk is nagyapáméknak. Csinálnánk egy hajót, az elvinné odáig, csak víz lenne a csatornában.
- Te mit üzennél?
- Hozzon ennivalót, meg patkányfogót!
- Egérfogót?
- Á, nem, patkányfogót. Az én nagyapám kovács és tudna olyat csinálni, hogy megfogná az összes patkányt.
- Akkor nem is félnék, hogy megharapnak - mondta Röfi felvidulva. - Te nem félsz? Vagy csak híreskedel vele?
- Nem félek soha - füllentett Bandika. - Apám se fél.
- A sötétől se?
- Nem. Ott ég a lámpa a falon, s látom, amikor szaladnak a patkányok és rájuk vágok. Azt is láttam, hogy Flórián mit csinált a feleségével - hajolt közel titkolózva. - Rámászott, és... és úgy lökdöste a farát, mint a kan kutya.

- A felesége hagyta?

- Nem nagyon, mert csak kapkodta a levegőt.

- Oda nézz! - mutatott Misike a kanálisra. A vízben egy szál fenyődeszka ázott. Nem régen kerülhetett oda, valószínűleg az építkezésről. - Kihúzzuk?

- Hogyisne! Tegyük inkább keresztbe!

A két gyerek óvatosan lejjebb csúszott a kanális oldalában, megmarkolták a vizes deszkát, keresztbe lökték, a hegyével a másik part oldalába csapódott, s a két part között hídként feszült. Kövér kecskebékák raja ugrált a vízbe.

- Menjünk át rajta!

- Elkapnak a kutyások és a kutyaólba zárnak, aztán meg velük megetetnek.

- Én nem félek, elhiszed? - kérdezte hetykén Bandika, s a deszkára lépett, ami megsüllyedt kicsikét a nedves földben. - Megbír. - Bátortalanul a víz közepe felé haladt, de nem mert hátratekinteni, ám kezét kitarva egyensúlyozott a gyerek. - Utánam jössz, vagy traselsz?

- Nem tudok úszni, és beleesek.

- Nem lep el a víz.

- Elvernek, ha megtudják a kutyák - és dacosan újra megindult, a deszka lejjebb süllyedt a vízbe, de megtartotta a két part. - Gyere, Röfi, ez megbír!

- Félek, hogy beleesek.

- Ilyen gyáva vagy? És még rendőr akarsz lenni?

Misike gyáván elindult, remegett alatta is a deszka, de szerencsésen partot ért. Megszabadultan fellélegzett.

- Siess már! - sürgette a barátja s türelmetlenül kocogott a rizskalickákat elválasztó gáton. - Mi lehet a földek után? A falunk, ahol nagyapámék laknak? Az még megvan?

- Visszatalálunk?

- Vissza hát!

Sokáig szaladtak. Amikor lihegve megálltak, egy keskeny, poros földutat, azon túl a vállig érő kukoricát, s a hatalmas, csupasz tarlót látták, távolabb pedig útszéli eperfákat.

- Megszöktünk? Nicsak, az áldóját, hát hiszen mi megszöktünk.

- Hallgass! Hátha a kukoricásban lesnek a kutyások.

- Forduljunk meg, vissza akarok menni!

- A fákig elszaladunk.

- Nem merek, én már semmit se merek csinálni.

- Csak a fákig!

- Eredj egyedül!

Fillér Bandika futásnak eredt, s ahogy a porlepett fákhöz ért, örömmel felkiáltott. - Eperfák! Gyere, bezabálunk - már mászott is az egyik hegyére. Misike követte. A lakmározásban semmire sem figyeltek. Egyszer csak szekérezörgés ütötte meg a fülüket, s ahogy a lombok

közül kilestek, Józsa Bálintot pillantották meg, lekonyult fejjel hajtotta a jámbor lovakat. A derékban Bari Ödön danászott, kezében tartva egy tarka, hegyes orrú kutya madzagját.

- Pszt! - meglapultak a fiúk a levelek között.

A kocsi utasait önmagukon kívül semmi nem érdekelte. Amikor elhalt a szekérsörgés, Bandika megszólalt.

- Ez az út visz a táborba.

- Hátul kötik a sarkunkat. Nagypám azt mondta, ezeket a kölyköket tüntetik el először, de úgy, hogy ne maradjon nyoma.

- Hogyisne! Még eprezhetünk.

- Nem kell már nekem, csak az ólnál lehetnék!

- Ha elmondod, mit láttunk, széttépnek a farkaskutyák.

- Nem mondom el.

- Akkor a barátom vagy.

- Az vagyok.

- Hallod még a zörgést?

- Nem.

- Én se. Nyomás!

- Fussunk, míg el nem kapnak!

Mire az istállóhoz értek, már javában tartott a pocokirtás. A gyerekek és az öregek lenyűgözve bámulták a kis tarka kutyát, ahogy a hosszú orrát beledugta a lyukba, szimatolt, majd ugrásra készen várakozott, mikor a pocok menekülni próbált, a lyuk szájánál elkapta, harapott egyet, s az élettelen tetemet a földre lökte. Vagy a lábával a patkánylyukba kapart, s ott fogta meg az áldozatát. Lankadatlanul dolgozott.

- Nem eszi meg? - rángatta a nagypja kabátját Misike.

- Annál okosabb, hiszen nem ember.

- Mindet megfogja?

- Amilyen ügyes.

- Itt marad velünk?

- Nincs beleszólásunk, a felsőbb szervek döntenek róla. Tőlünk nem függ itt semmi.

- Kitől függ?

- Attól ni - mutatott az öregember a cigányra, aki javában támasztotta a hátát az ajtófélfának, a szeme le-lecsukódott, s horkantott is néha. Ritkán kinyitotta mámorban úszó szemét, a zsebéből lapos üveget húzott elő, kortyolt, csettintett, s aztán szendergett tovább.

Fillér Gábor megrázta a vállát.

- Ébresztő, föl!

- Törzsőrmester bajtárs jelentem, a kutyát meghoztam, és dolgozik, nem úgy, mint ezek a piszkok - mutatott szét, és feltápáskodott.

- Mikorra kell visszaszállítani?

- Estére.
- Végez akkorra?
- Végez. Ez a kutya megéri a pízit, nem hagyja abba a munkát, míg kisen nincsen.
- Csínján bánjál az itallal, mert Kun elvtársnak jelentem!
- Értettem, parancsnok bajtárs!

Fillér törzs. nézte még egy darabig a pocokirtást, majd sarkon fordult. Elégedetten csettintett de elszégyellte magát, mert az elébb a cigány is ezt csinálta.

Misike meglökte Bandikát.

- Hé, itt a rokonod!
- Látom - súgta, de nem mert közelebb menni hozzá.

A törzsőrmester a rendőrörsre tartott, s látta, hogy Józsa Bálint a lovakat legelteti.

„Kezd a rend kialakulni - gondolta -, hiszen az ember idomítható, betörhető, csak meg kell találni a módját. Ez a pusztai idomítótábor, változhatnak a parancsnokai, cserélődhetnek a szereplői, az idomítás marad, legfeljebb a módszerei finomulnak. Miért hözöngenék? Az öcsém se hitványabb, mégis ő az ugráló, én meg az ugráltató. Fordítva is megeshetne. Akkor inkább már jó ez így. A kutyaháziak se hálnak bele, hogy megismerkednek a nép ítéletével, jó firmák, tejben-vajban fürödtek eleget, most meg mi diktáljuk a tempót. Jó ez így, világos, hogy jó, csak helyeselni tudok Rákosi elvtársnak, amikor azt mondja: fizessenek a gazdagok! A szegények miből adhatnának? Én is öreg Váradi egyik házában szorulok családotul, minek neki annyi föld, tanya, ház, úgyse élvezheti azt a sokat, elég neki egy fekvőhely. Most még ágya sincs, mégis tud aludni a pusztai földön. Akkor miért ne lenne tisztességes a rendőrködés, miért hóhérmunka, amikor igazságot szolgáltatunk, és parancsot hajtunk végre? Ezek megfojtásának bennünket egy kanál vízben, ha hagynánk. Talán az tisztességes lenne, ha túrném, hogy a fejemre tojjanak? Más az ábra.

Rendet tartok, aki rászolgált, azt megbüntetem, válogatás nélkül. A keresetemet meg beosztjuk, nem olyan aprófillér az, hogy szerényen ne élénk meg belőle.”

A gyerekek megunták a hegyes orrú kutya áldozatait számlálgatni, kicsaptak a szabadba. Bari Ödön már tökrészezen hortyogott, mellette hevert az üres üveg.

A kölykök a lovakhoz sompolyogtak. A patikus sunyi pillantással méregette őket, de nem kiáltott rájuk, aztán, mint akinek a tisztaság a legfőbb gondja, alaposan tanulmányozni kezdte a kezét, a töredezett, feketealjú körmeit.

- A rendőrök ezeken is lovagolnak? - kérdezte egy gyerek.

Józsa úr nem válaszolt. Pillantása messzire révedt, olyan távoli múltba, ahol még gyerek-kacagást is hallott, ahonnan egy szőke lány integetett. Törődött is ő mással?

- Ezeken nem lovagolnak.
- Miért nem?
- Soványak.
- A kövér lovak puhábbak?
- Eszed tokja.
- Ha elszaladok előlük, utolérnek?

- Még el is taposnak. Már láttam olyat a moziban.
- Hogyisne! A ló nem bántja az embert.
- Én is szeretnék kocsis lenni - mondta sírva Bandika -, akkor megkeresném nagyapámékat.
- Vinni kell ám a rendőrt is, ő parancsol.
- Hiába parancsol, egyszer csak ott teremnének a kovácsműhely előtt, s nagyanyám sütné nekem tepertős pogácsát - hüppögte.
- Korog a belem megint.
- Igyunk vizet, attól elmúlik.

A kúthoz iramodnak.

Józsa Bálint szótlanul gubbasztott tovább a földön, még mindig a kezét vizsgálgatta, mint a világ leglényegesebb dolgát.

„Mennyit mesélhetne ez a kéz - gondolta -, pepecselt az orvosságok között, s gyógyulást nyújtott a betegeknek. Mindig csak kotyvasztotta a gyógyszereket, mások egészségén örködött, pontosan és talán tévedhetetlenül. Ez a jutalma, ez a groteszk helyzet, hiszen ennek a kéznek most szartisztítás, és lógondozás a dolga. Szerencsére nincsen önérzete, különben fellázadna, alantásnak találná a munkát, butának és analfabétának a parancsot. Nincs igaza? Most is fontos ez a kéz, hiszen bármit hoz a faluból, felér az orvossággal. Sokat kibírt ez a kéz, éppen a lógondozás fogna ki rajta?

Legalább nincsen felelőssége. Akit dróton rángatnak, az hamar megszokja és kiváló kocsis válik belőle. Az őrmester csak hadd dirigáljon, nem olyan nagy öröm az, még az élet sem, nemhogy a hajcsárkodás. Ő éppen arra jó, amire használják.”

Az öreg patikusra tűzött a nap. Az erős fénytől behunyta a szemét, könnyezett is, de sárga arcát sokáig fürdette benne. Vadgalamb szólt a közelben, veréb csipogott. Ez váratlan örömmel töltötte el, s úgy fogadta, mint egy szép ajándékot.

„Hogyan kerülhettek ide - gondolta -, ez a hely nem nekik való. Madarak a telepéseknek? Kitől kapták az engedélyt? És a gyerekek kitől kapták a jókedvet? Nem közeledem hozzájuk, nem bratyizok velük, ne szeressenek meg, úgysem viszonzom, láthatják, hogy morogva, vén majom vagyok, ne is várjanak tőlem semmit. Kocsis vagyok, és nem lelkipásztor, mindenki vigyázzon a maga gyerekére. Én hiába vigyáztam az enyémre, és féltettem, mégis világnak ment. Rossz apa lehettem? Miért a büntetés, hogy sohasem látom többé? Pedig még gyalog is utána indulnék, a világvégen megtalálnám.

Velem aztán igazán törődik a sors, öregségemre is változatosságot tartogat. Megmutathatom, hogy igazi kocsis vagyok, kocsisok között a legkocsisabb!”

A gyerekek visszazaladtak.

- Én vagyok a vallató - kiabálta egy cigányképű.
- Mi vagy? - lepődött meg Józsa kocsis, s még a körmét is elfelejtette piszkálgatni. - Mit mondtál te, hogy mi vagy?
- Vallató.
- Honnét veszed ezt?
- Moziból.

- Mi az apád?
- Ügyvéd.
- Mit csinál a vallató, van fogalmad arról?
- Üti, meg kínozza a foglyokat, hogy azt mondják, amit ő akar.
- Arra emlékszel, hogy költöztetek ide?
- Igen, de nem költöztünk, hanem kényszerítettek.
- Fene bele, kitaláltam egy játékot. Aki legjobban emlékszik a költözésre, kap tőlem egy zacskó cukrot. Áll az alku?
- Savanyút? - kérdezte Fillér Bandika.
- Kockacukrot.
- Én emlékszem a legjobban - mondta gyorsan a cigányképű fiú -, mert a legöregebb, meg a legerősebb vagyok.
- Mi leszel, ha nagy leszel?
- Ügyvéd.
- Akarsz játszani? Vagy más nyerje a cukrot?
- Akarok.
- Tehát nem felejtetted el?
- Nem ám - szívtá meg az orrát -, nem vagyok én lökött.
- Ti is akartok versenyezni? Aki nyer, azé a cukor.
- Akarunk - ugrált Röfi.
- Nincs is cukra, csak bolondozik - kiabált a cigányképű.
- Van - vörösödött el a gyógyszerész, s kihúzott az elkoszolódott nadrágja zsebéből egy barna papírzacskót. Néhány szem cukor maradt még a lovaknak zsugorgatott kincsből. - Ki kezdi?
- Amikor azon az estén a vendégek elmentek tőlünk, akiktől Az utolsó mohikán című könyvet kaptam ajándékba, én rögtön elaludtam - hadarta a cigányképű. - Éjszaka csöngettek az ajtónkon, azonnal felpattantam. Apám hálóingben ment az ajtóhoz, a kémlelőnyíláson kiszólt, de már nyomták is be a géppisztoly csövét, s azt kiabálták: kinyitni! A nyíláson egy katona benyúlt és nyitotta az ajtót. Betódultak.
- Álljon a fal mellé - kiáltottak apámra, a géppisztolyt a hátának szegezték, úgy lökdösték a szobába. Feltartotta a két kezét, ahogy jött befelé, én rögtön odaszaladtam, de egy katona rám fogta a géppisztolyát.
- Mars vissza! - kiáltotta. Én kicsikét megijedtem, és igyekeztem előre. Anyám az ágyban feküdt, rá is fogták a fegyvert.
- Felkelni - mondták neki. Az öcsém gyerekágyához katona állt, és géppisztolyt szegezett rá. Anyám sírt, és jajveszékelt.
- Mit akarnak mitőlünk? Mi nem vétettünk senkinek sem!
- A katonák elvisznek? - kérdeztem anyámtól.
- El, fiam, deportálnak bennünket.

- Hű, de jó, a katonákkal utazunk!

- Ezekkel - kiabált tovább anyám -, akik még a tízhónapos öcsédre is géppisztolyt fognak! Attól is félnek? Pedig ő még nem bánt senkit, azt se tudja, hogy hová született.

- Hallgasson, öltözzön fel! - parancsolta az egyik katona, de nem fordult el az anyám ágyától. - Gyorsan kapkodja magát!

- Mit képzelsz? Engem még az oroszok sem szégyenítették meg, maguk pedig a bugyogómba kukucskálnak? Nem tanultak illemet? - ordított anyám és szeméből folyt a könny.

- Nem tehetünk mást, parancsba adták - szólt vissza a katona. - Igyekezzen, a saját érdekében!

- Aki ezt parancsolta, azt nem is anya szülte - mondta anyám, és felkelt az ágyból. - Akkor csak nézzék, míg ki nem folyik a szemük!

- Élelmet, meg ruhaneműt vihetnek magukkal - szólt a katona -, de ékszerszert, aranyat, készpénzt és fényképezőgépet előadni!

Azokat ők rögtön zsebre tették, könyékig vájkáltak a szekrényekben. Anyám odaugrott az egyikhez.

- Ez családi örökség, anyámtól kaptam - és sírva cibálta a nyakláncot. Nem bántották. Anyám mégis tovább sírt: - Miért visznek el bennünket? Nem csináltunk semmit, a vezetőik barátaink, telefonáljanak nekik, és ők igazolják, hogy rendes emberek vagyunk.

- Erről magasabb helyen döntöttek.

- Hová visznek?

- Azt sem közölhetjük. Siessenek, mert nincs sok idő, indulhatunk is.

- Cumisüveget, bilit, pelenkát hozzál - mondta anyám. Apám kapkodva markolta össze ezeket, közben öltözködtek, a gyerekágyat teleölték ruhafélékkel, nekem még rosszul is esett, mert csak az öcsémel törődtek, én nem hozhattam a biciklimet, se a meséskönyvemet, még a játék pisztolyomat sem. Az iskoláskönyvemben meglátták az egyik nyitott oldalon, Lenin 63. c., Sztálin 12-63. o.

- Mi ez? - lobogtatta előttem a katona: - Titkosírás? Az ellenség keze-lába? Kivel tartanak kapcsolatot, milyen kémtevékenységet folytatnak?

- Hiszen ez a leckém, így jegyeztük meg, hogy mit kell tanulni - szívtam meg az orrát a gyerek.

- Ne hazudj!

- Ne tessék haragudni, de én nem szoktam hazudni, mert mindig megverték, ha hazudtam, és én inkább nem hazudok.

- Még visszatérünk rá, jelenteni fogom az esetet. - Aztán meg a játék pisztolyomat nézegette: - Minek ez, le akarsz löni valakit? Csak nem ránk céloznál?

- Ezzel nem lehet - okosítottam fel -, csak a magukéval.

Közben már mentünk lefelé a lépcsőkön, anyám fogta a kezemet, másik kezével az öcsémet cipelte, s próbálta a lábával a gyerekágyat is tolni, amit apám cipelt. Az egyik katona félkézzel segített apámnak, s amikor a teherautóra felszálltunk, azt mondta nekem: - Gyere csak! - Maga mellé ültetett, s én örültem, mert jól láttam a ponyva alól. Az állomáson másik csapat katona várt, meg viharokabátosok, szaladgáltak, és kiabáltak össze-vissza, mint a háborús filmekben. Mi ott álltunk mozdulatlanul a gyerekágy mellett - hadarta a cigányképű fiú.

Józsa Bálint meglepődött, hogy a városiakkal szemben sem bizonyultak kíméletesebbeknek. Arra is gondolt, nyomtalanul a pusztába üzetésük mégsem felejtődik el, valamennyi gyerek hírt adhat róla.

- Fene bele, de jól megjegyezted!

- A viharabátosok mutatták, hogy mi hová másszunk! Abban a vagonban utazott az ókulárés, bebújt a sarokba, és nem szólt senkinek, állandóan a szemüvegét törölgette. A nyomott arcú bácsi meg a madzagon rángatta a kismalacát, a vagonban is azt fogta, pedig onnan nem szökhették el senki. Az öcsém a pelenkát teletette, s azt a sarokba löktük. Odajártunk a dolgunkat végezni. Búzlótt a vagon, de az ajtót sem nyithattuk ki, csak amikor megállt a vonat, de akkor sem szállhattunk le. A férfiakat a sínek mellé állították, anyám megint bögni kezdett.

- Jaj, mi lesz veletek? Itt lőnek halomra benneteket! A viharabátosok sétáltak ott, meg a rendőrök.

- Maga kilép - mutattak egyikre másikra.

- De miért?

- Kuss! - kiáltották, és nem kérdezősködött tovább senki.

Este érkezünk meg az állomásra. Vontatók, meg szekerek vártak, és a kocsiknak olyan volt az oldaluk, mint a koporsóknak. Civilek, meg rendőrök kiabáltak, máris lehetett pakolni. Nekünk a vontatón jutott hely, én örültem, mert traktoron még nem utaztam sohasem, pusztaságban se jártam, és a vérvörös naplementét se láttam. Piszok szerencsénk volt abban is, hogy az istálló sarkában lett helyünk, és oda tehetjük az öcsém gyerekágyát. Hamar lefeküdtünk. Éjszaka arra riadtam, hogy valami sétál a lábamon. Felvisítottam. Egy szép nagy patkány lehetett. Akkor már zengett az ól, sivalkodott, aki tudott, apám rongyokkal betömte a lyukakat, de máshol bújtak elő, ezért nem mert elaludni, egy nyújtófával püfölte őket, amit valamelyik asszony nyomott a kezébe.

- Abban is szerencsénk volt, hogy apám és anyám munkát kapott. Az öcsémet hátára kötötte anyám és úgy vitte. Holnap már én is dolgozok, hordhatom a vizet a borsószedésnél - hallgatott el a feketeüstökű fiú, és várakozóan tekintett szét, miközben meg-megszívta az orrát.

Az öreg nem mozdult. A rettegés és az utálat hatalmába kerítette. Megborzongott. „Miket kell még ezeknek a purdékknak megérniök? - gondolta - Belőlük se lesz kapcsoló automata”.

- Ideadod a cukrot? Megérdemlem?

- Várj, még nincs vége a versenynek! Ki a következő?

- Én vagyok - jelentkezett kézfeltartással egy vékony hangú, és vékony dongájú, szőke, szeplős kislány. - Miket mondjak?

- Az igazat mondd, ahogyan megtörtént - szorult el a Józsa úr szíve, és legszívesebben megsimogatta volna a kölyköket.

„Igazat - gondolta kételkedően. - Ki tudhatja, hogy hányféle igazság létezik? Azt is betemeti az idő, szétmarja, mint rozsdá a vasat, hiszen az igazság sérülékenyebb az embernél is.”

- Az én apám sztahanovista, és otthon az asztalunkon egy hatalmas vörös zászló van, amit kapott, mert a legjobb brigádvezető az országban - nézett Józsa patikusra a síró hangú kislány bátortalanul. Az öreg fejével biztatóan bólintott, folytassa csak! - A legjobban dolgozott. Annyit, de annyi dolgozott, hogy csak ritkán jöhetett haza hozzánk Budapestről, olyankor

hármán aludtunk az ágyban, és én alig vártam a reggelt, mert akkor apukám a nyakába emelt s vitt végig a szobán, anyukám cikóriás kávét készített, meg pirítóst, gyorsan megittam a kávét, és újra játszottunk apuval. Az asztal körül szaladgáltunk, vagy felvonulást rendeztünk, hol az apukám, hol én lengettem azt a zászlót, és még énekelni is szoktunk, nekem csudájó a hangom.

- Mit énekeltek?

- Sej, a mi lobogónkat fényes szellők fújják, sej az van arra írva, éljen a szabadság! Sej, szellők, fényes szellők, fújjátok, fújjátok, holnapra megforgatjuk az egész világot!

- Mást nem?

- Szódd a selymet elvtárs, selyemből lobogót, az vezesse harcra, a magyar dolgozót, kényszer volt egykor a munka, ma hősi tett, szódd a selymet elvtárs, véd az életed!

- Sokat énekeltek?

- Csak amikor apukám otthon volt, ő tanította meg velem ezeket. Meg verseket is Rákosi pajtásról, de azokat elfelejttem.

- Egyre se emlékezel?

- A rádióban ma Rákosi beszél, ülünk, tömött sorokban, elhallgat kint a szél, egy ország szíve dobban kisimult tenyerén, s hallgat boldog mosollyal, és harmat ül szemén.

- Hogyan hoztak el titeket?

- Éppen otthon volt apukám, s nekifordult a katonáknak.

- Hogy mernek ilyen mocsokságot elkövetni? Tud erről a párt? Nekem nincs semmim, ez a ház a feleségem tulajdona, talán erre fáj valakinek a foga? Ki akarják rabolni? Vagy a vörös zászlót irigylük? - kiabálta. Felkapta az asztalról, a katonák orra elé tartotta, lecsapta a parkettára, és megtaposta. Erre oldalba vágta a géppisztollyal - gyorsabban mozogj, mert kitaposom a beledet!

- Ha velem van számadásuk, megértem - mondta apám -, de bent van a kislányom, meg a feleségem, őket minek rémisztgetik? Vigyenek engem, és kész.

- Kuss! Minek pofázol te ennyit?

- A katonák elfoglalták a szobánkat. Engem a fal felé fordítottak, anyukámra ráparancsoltak, hogy öltözzön, és már mennünk kellett a teherautóhoz.

A cigány tántorgott az ólnál és óbégatott.

- Hé te, míregkeverő! Tán röpgyűlist tartol, vagy níprevellist? Szedd össze a tudományod, mert indulunk!

- Máris, parancsnok sorstárs! - változott azonnal kocsissá Józsa úr és kajánul elvigyorodott.

- A cukrommal mi lesz? Én nyertem! Ez világos, mint a nap.

- Őt szem a tiéd - nyújtotta a cigányképű fiúnak -, négy szem a szöke hajúé, a többiek pedig egy-egy szemet kapnak - rakosgatta a gyerekek markába, de fél szemmel az őrmestert figyelte, mit csinál. Aztán a lovakat itatni vezette, majd befogott a kocsiba.

A gyerekek utána kiabáltak.

- Fene bele patikus, jó gyógyszer a ricinus!

Az ég alján zuhanni kezdett a nap. Mézarany színbe vonta a pusztát. A forróság elmúlt, mint egy lidércnyomás. Felgyorsult az élet. A dűlőutakon vonszolódó táborlakók port vertek maguk után, messzire hangzott a szekérsörgés. Forró aléltóságából ébredt a mező, hangosan röppent fel egy fécánkakas. Mintha a kondérok is összeütődtek volna. A fák, a bokrok, és a haragos zöld kukoricák, lucernák kezdtek szint váltani, percről-percre komorabban tűntek, s nagy sötét subájával közeledett az este.

Az ól előtt Nemes Áron és Fekete Attila tettetett nyugalommal várakozott, a szép Ibi mosott a kútnál. A kondér felől a készülő vacsora illata szállt. A nyomorék boltos előcsoszogott az ólból, és hangosan méltatlankodott.

- Eszem ágában sincs újra dolgozni. Méghogy a cséplésnél hasznomat vehetnék? Talán új lábakat csinálnának? - csapkodta a combját, s a fiára tekintett. - No hiszen, ezek pontosan olyan ügyesek.

- Mi baja már megint?

- Semmi. Én csak értelmes dolgokról vitatkozom.

- Brávó, Sajtos sorstárs! Brávó! - helyeselt Nemes százados és borostás arcát megvakarta. - Nem árt az, ha időnként felvilágosítjuk a fiatalokat.

- Ugyan mire, elárulná a nagy titkot? - gúnyolódott az egyszázbélű Flórián, mert szégyellte, hogy az apjával szemben megint alul maradt. - Mi maguktól a tanulnivaló?

- A tartás, kéremalásson! Meg az, hogy mi tudjuk, a butaságokért mindig fizetni kell.

- Bár úgy lenne - sóhajtott Fekete úr -, egyszer még törleszteniék a részleteket.

- Embertelenség nem szülhet emberséget - ballagott a kúthoz Mojzes Ármin. - Jóban sántikálnak maguk is, sorstársak.

- Akkor hogy legénykedne a cigány, mit gondolsz, testvér?

- Nem tudom - tárta szét a karját az exfőhadnagy -, de megtanítanám kesztyűbe dudálni. Ő csak arra való, hogy a főnökök kitörüljék vele a feneküket.

- Még arra sem, mert érdes.

- A pálca mégis a kezében van - jegyezte meg Flórián.

- Azt mindig hordja valaki.

- Amikor a háromlábú szabadság bejött, ezek kapták kézhez. Az emberiségnek ez a legnagyobb tévedése, ez a proletár maszlag.

- Török egy pálcát én is - szellemeskedett a boltossegéd és elsétált a rendőrors irányába.

Éppen akkor érkezett vissza a Józsa Bálint szekere. A lovak tajtékzottak a habtól, Bari őrmester lekaszálódott az ülésről, s eltűnt az épületben.

Az öreg téblábolt a lovak körül, szénát lökött eléjük, majd száraz ronggyal letörölte a hátukat. Ténfergett az istálló előtt és cigarettáért kotorászott. Az ólajtó küszöbére ült, mögötte prűszköltek, szénát ettek a lovak. Érezte a jó erős istállószaot, meg a széna fanyar, édeskés illatát, s kicsikét megnyugodott.

Elmélázgatott, s képzelete elkalandozott a patikájába. Néhány csöndes perc elégnek bizonyult, hogy visszameneküljön a múltjába, és attól új erőre kapjon. Látta magát hófehér köpenyben a gyógyszerárban, tisztán és levendulaillatban, fénylő tégelyek, csillogó, sok színű üvegek között, a vastag ellipszis alakú üvegre is emlékezett, amire a pénzüket rakták a vevők. Az öreg

arca átszellemült, szívét elfogták az ábrándok. A fehér porcelánedények számát és helyét még álmában is tudta, most képzeletében éppen azokat ellenőrizte, halkán motyogva, s ahogy egy-egy számot kimondott, a mutatóujjával is előrebökött. Lassan fogta fel, hogy koszos a keze, a körme alatt feketedik a piszok, megundorodva a hirtelen valóságtól, megrázkódott, s fényes emlékei a porba hullottak.

„Megint elfelejtkeztem róla, hogy csak kocsis vagyok - gondolta -, pedig ez a lehető legjobb foglalkozás.”

Ifjú Sajtos Flórián akkor bukkant fel mellette.

- Talán itt keresed a szerencsédet? Mit kóvályogsz erre, fene bele?

- Magát keresem - hazudta a boltossegéd.

- Mit akarsz? - tekintett szét a patikus, félt, hogy észreveszik a rendőrök, és nem ússza meg szárazon. - Nem várhattál vele, olyan égbekiáltóan fontos?

- Beteg a feleségem.

- Mi baja?

- Mióta megharapta a pocok, kihívóan viselkedik. Még apát is letorkolja, pedig azelőtt szavát se vettük. Éjszakánként meg nem tud aludni, fél, reszket, meg hánykolódik és nyitva a szeme.

- Mitől fél?

- Attól, hogy megeszik a patkányok. Azt szeretném, ha megvizsgálná, és gyógyszert hozna neki.

- Engedély nélkül? Ilyet nem várhattok tőlem! Esetleg, ha találok valami nyugtatót, odaadom, fene bele az ilyen gyógyításba.

- Köszönöm, Józsa sorstárs!

Kisvártatva Bari Ödön lépett ki az örs épületéből, s a fiatalember után iramodott.

„Hamar kiheverte a mámorát - gondolta a gyógyszerész -, eszik, iszik és tojik, micsoda praktikus berendezkedés. Az ölelkezés sem gond ennyi fehérchseléd között. Az asszonyok hamar megtalálják annak a módját, hogyan érvényesüljenek. Hová kalandozok? A lovaknak lökhetek friss szénát, itathatok is mindjárt, különben mit érdekel engem ez a nyomorult pusztá, mi közöm hozzá? Fene bele! Úgyis lesznek, akik megszedik magukat, és lesznek, akik úgy maradnak, mint születésükkor. Ez a rendjén való. A handabandázók mindig ígéretnek fűt-fát, ismerős már a nóta, közben meg a törvény úgy simul, hogy a pénz, a puna, és a mosoly a főnöké, sohasem a sírásóké. Ezért akarnak ők magukhoz hasonlítani mindenkit, de erre még nem volt sikeres példa a történelemben.

Ezért lettem én kocsis és ganétaposó. Egyetlen lehetőségem a tovább élésre, úgy csinálom hát, hogy örömömre legyek. Megszeretem, mert szeretni akarom. Sohasem az a lényeg, hogy kit szeretünk, csak szerethessünk!”

Bari őrmester visszatért az örsre.

- Hé, te! Itasd meg a parancsnok bajtárs lovát! Ótán meg küldd ide Feketét!

- Igenis.

- A vígin még megokosodsz.

- Igyekszem, őrmester sorstárs - nevetett magában az öreg, és az istállóba fordult.

Kis idővel aztán, hogy Fillér Gábor lóháton ellenőrizni indult, Fekete Attila megjelent a rendőrőrsön. Már gyertyák égtek a hálósobában, s néhányan a fegyverüket tisztogatták. A vaságyak szanaszét, nem a legbarátságosabb hangulatot árasztott a szoba. Bari Ödön mindjárt ráordított.

- Miért oda állsz? Nem látsz a szemedtül?

A fogoly odébb lépett, és megvonta a vállát.

- Teljesen mindegy, hol állok, csak értelme legyen. Miért hívtak, a parancsnok sorstárs akar beszélni velem?

- Ű mán a macáját öleli.

- Elmehetek?

- Milyen ember vagy te, pondró? Még az illemt se tudod? Arra níz, aki beszíl hozzád!

- Igenis.

- Disznó vagy te? Miféle vaddisznó?

- Disznó vagyok - forgott Fekete. - Vaddisznó.

- Rohadt kakastollas?

- Rohadt kakastollas.

- Hazug kutya vagy?

- Az vagyok.

- Micsoda vagy? Nem hallom.

- Hazug kutya.

- Ugatni is tudsz?

- Ugatni is tudok.

- Akkor meg mindek lázítod a nípet? Tán azt hiszed, még mindig annál a fehérseggű Horthy-nál szolgálsz? - lökte mellbe a géppisztolytusával az őrmester. - Mikor gyön mán meg a józan eszed?

- Amikor őrmester sorstárs akarja - tántorodott hátra Fekete. Gumibottal csaptak a fejére és előre lökték.

- Ki tud keményebbet ütni? A demokratikus magyar rendőr, vagy a magyar csendőr? Tudod-e már?

- Nem tudom.

- Micsoda? Hát nem érzed? De tökös legíny vagy!

- A magyar rendőr.

- Akkor meg minden níz elükének minket? - ütötte meg újra Bari. - Tudhatod a mórest, aki a pálcát tartja, az használja is.

- Értve? - ordította Szabó őrmester.

- Igenis.

Fekete Attilát egymáshoz lökdösték a rendőrök, közben-közben jókorát sóztak rája. Rögtön tudta, valaki befújta a beszélgetésüket, bár ide-oda dült és szédelgett. Azt is tudta, hogy előbb-utóbb eszméletét veszti. Összeszorította a száját. Az ütések tompán csattantak, a rúgások összetörték a csontjait, érezte, hogy folyik a vére, s kitört fogait a Bari arcába köpte.

- Elkaplak még, more! - hörögte.

- Azt hiszitek, hogy felvirrad még a napotok? Amíg én ilek, ne reménykedjete, mert elevenen eszlek meg benneteket - ordította már az őrmester, és lendületesen, dühtől elvakulva püfölte áldozatát. - Még, hogy törlesztetek? Tán kidugjátok a fejeteke a föld alul? Mi? Hiszen még a jányodra se tudtál vigyázni, belejár a fél pusztá.

Fekete többre már nem emlékezett. Később a Józsa Bálint szekerére lökték, s az eszméletlenülre vert férfit a kocsí az istállóba szállította. Nemes Áron és Váradi gazda leemelték a derékból, a helyére fektették, de igencsak facsarta orrukát az erős szag.

Fekete Ibi vizes ruhával mosta róla a vért és a piszkot. Aludt már a tábor. Akiknek a szemét elkerülte az álom, úgy tettek, mintha aludnának. Gatyás Váradi a családjához dőlt, csak Nemes úr guggolt a lány mellett, nyöszörgő, nyögdécselő barátja fölött.

- Piszkos állatok - suttozta. - Nem felejték, csak még egyszer kapjak puskát a kezembe.

A szép Ibi sírt, hangtalanul nyelte a könnyeit, de a teste erősen reszketett a zokogástól.

Ifjú Sajtos Flóriánné az első neszre felébredt. Jól látta, hogy az öreg gyógyszerész sűgött valamit a telt Ibinek, majd a férfiak nehézkesen, de kimentek az ólból és becipelték a magatehetetlen, búzló férfit. A félelemtől lűdbőrozott a háta, a sérűlt fűle sajogni kezdett, dehogy tudott aludni. Flóri úgy tett, mint aki az igazak álmát alussza, de a felesége tudta, hogy csak színleli az alvást.

„Milyen gyáva alak - gondolta. - Pedig itt talpra kell állni, csinálni valamit, amíg nem késő, mert elpusztulunk. Az apósom bátrabb, azt hiszi talán, hogy a nyomoréksága megmenti, de téved, ugyanúgy éhen halhat, mint más. Mitévő legyek? Flóri sohasem akart igazán semmit, ahogy az apuci fűjta a nótát, úgy táncolt. Valamit tennem kell, csak legalább egy napra kijuthatnék, frász essen ezekbe a fegyverekbe!”

Idegesen összerándult, és a sérűlt fűléhez kapott.

Fekete Ibi már csak hűppögött, két ujjával sodorgatta a haját.

- Mit csináltak velűnk, édesapám? Bűntesse meg őket az isten! Jaj, csak baja ne essen, mihez kezdek én egyedűl a barmok között, ki véd meg kényűktől-kedvűktől?

- Nekűnk kell ezt törlesztenűnk - sűgta Nemes. - Csak vigyázz, miket beszélsz, mert visszamondják, itt a falnak is fűle van, apádon kívűl mindenki gyanűs.

Józsa Bálint osont az ólba. Szokott helyén a hátát a falnak vetette, és lapos, sunyi pillantással néhányszor a Sajtosék fekhelyére nézett, de aztán elszenderedett, vagy legalábbis színlelte az alvást.

Fekete Attila nyögdécseléseivel telt meg az éjszaka.

Flórián sem aludt, megrettent a látványtól, a nyöszörgéstől. Lelkiismeret-furdalása támadt, micsoda hitvány fajzat ő, hogy a sorstársait így kiszolgáltatja a parancsolóknak, lesi a mozdulataikat, kihallgatja a beszélgetéseiket, és fűlbe sűgja. Undorító, hogy a mocskos cigánynak engedelmeskedik; mitől lehet ilyen beszari és szolgálatkész? Legalább előnyökhöz jutna, de csak a szégyen égeti, pedig nem is tudhatják róla, hogy fűlbesűgó. Csak ki ne derűljön, ez a részeges őrmester el ne kotyogja!

Mivel tudják ezt megfizetni, mit adnak cserébe? Hiszen ő nem öntudatból, nem párthűségből köpi be az embertársait, hanem jól felfogott érdekből. Vagy csak félelemből?

Akad erre más vállalkozó is, kényszeríteni se kell rá, aki félti a feleségét, a lányát, a gyerekeit, az biztos hajlandó még egyébre is.

Őt legalább senki nem csapja be, hogy a titkát kifürkészi, és befújja. Megelőzi. Az apját is megvédi, mert Bari Ödön szívszédülést kapna, ha hallaná a szövegelését. Ezért kell ezt csinálnia, a család miatt. A feleségét is párnának használnák a rendőrök. Munkát se kapnának a végén, csak négerszalámit. Legyen mindnek magához való esze, és ne jártassa a pofáját, aki néma, azt nehéz beköpní, pedig lehet, hogy éppen őt kellene! Micsoda alak az olyan, aki nem ügyel a szájára, csak locsog-fecseg, mintha attól megijedne valaki, vagy változna valami? A fenéket. Senki nem kíváncsi a véleményére, térjen észhez, mert kiverik a fogát, ha önszántából nem tud parancsolni magának, hivatalból segítenek. Megköszönhetné, mert többször biztosan nem lotyog, inkább hallgat, csattogatja a bokáját, és a munkáért lelkesedik. Aki nem bírja, dögöljön csak meg, attól nem rendül meg az emberiség. Vagy legyen fülbesúgó, nem nagy dicsőség, de hasznos, aki ellenszenves, azt befújhatja irgalmatlanul! Mikor nem kellett itt helyezkedni? Olyan még nem is volt.

Fillér rendőr hazament. Az ablakukon óvatosan belesett, s az átlátszó függöny mögött feleségét pillantotta meg, ült a csipketerítőnél, szaporán verte a csörgő orsókat virágos pongyolájában. Gáborka olvasókönyve fölé hajolt.

„Nem valami lelkesek - gondolta elkeseredetten a törzsőrmester. - Mitől is lehetnének azok?”

Határozott mozdulattal lökte be az ajtót.

- Jó estét! - s erőltetett vidámsággal megkérdezte: - Hogy ityeg a fityeg?

- Csókolom.

- Végre megint látunk - felesége felkelt a székről, a kályhához lépett, a piros lábast az izzó vaskarikákra húzta, melegedjék az étel. A lavórba vizet öntött, a támlás szék karfájára tiszta törülközőt tett, s a jókora háziszappan helyett, amit napközben használt, a szekrényből szagos szappant vett elő. A konyhát hamarosan megtöltötte a paprikás galuska és a szappan illata. A férfi mégis úgy érezte, nehéz és nyomott a hangulat.

Megcsókolta övéit, majd derékig mosakodott. Kanalizta az ennivalót, felesége ott állt mellette, leste a kívánságát, de hallgatott. Fia a levetett egyenruhát és a pisztolytáskát csodálattal bámulta.

- Történt valami veletek? - törölte meg a száját a rendőr, és a zománcos kannából telezúdította a füles poharat vízzel. - Mi újság itthon?

- Nem történt semmi - válaszolt színtelenül Erzsike.

A lábas alján maradt pár szem krumplit megette, ne pocsékolódjék el az sem. Aztán mosogatott.

- Mi történhetett volna? Hiszen velünk már az sem történik meg, ami megtörténhetne.

- Sok minden megeshet az emberrel.

- Már azt hittem, megint hiába várunk, soha nem tudni biztosat felőled - nézett aggodalmasan az urára a tiszta tekintetű asszony és idegesen a hajához kapott.

- Vigyázok, ne félj!

- Reszketünk érted egyfolytában.
- Ne félj, nincs semmi baj, Zsóka! - simította meg az arcát kedveskedően -, amíg engem látsz, nincs okod a rettegésre.
- Bár sűrűbben látnálak! Már az ágyunk is kihűlt, görcsöl a gyomrom, s megreszketek még a fúvó szélről is. Nélküled nekünk nem kerek a világ, s jaj, micsoda rémségeket álmodok.
- Ha kidőlök a sorból, folytatóm marad - mondta halkán, de eltökélten az ura, és elnehezedett a szíve. Magához ölelte Gáborkát, s a hajába csókolt. - Mi leszel, ha nagy leszel?
- Traktoros - kiáltotta a fiú csillogó szemmel -, a traktornak nem kopik el a kereke.
- Aki családot alapít, gondolja meg, hová teszi le az ülepét - pörölt Fillérné Major Erzsike elboruló tekintettel. Megölelte a fiát. A szeme elszürkült a haragtól, hosszú és fehér ujjával idegesen Gabika hajába túrt - miközben a szobába terelte. - A te dolgod, hogy felneveld a fiadat, nem az, hogy az új urak közé kíváncsozzál! - mondta foghegyről.
- Urak közé? Nevettetni, vagy bosszantani akarsz?
- Az elvtársurak hatalmasabbak már az istennél is, pedig nekik vagyonuk sincs, amit elvettek apáméktól, azt prédálják. Mi meg sorban állunk a levegőért is. Ha olyan fontos ember vagy, kivételezzenek veled, legyen látszatja is!
- Hiszen lóháton járok.
- Hát azok, akik összeharácsolták az aranyakat, szőnyeget, bútorokat, drága ruhaneműket? Ők talán apostolok lován közlekednek? Felkapkodták hamar a mannát.
- Micsodát? Miket zagyválsz itt össze-vissza?
- Amit nem szedtetek össze a kitelepítéseknél, azt bizony megfűjták. Utánatok ment a nagy gereblye, az összehúzta, össze ám.
- Állami tulajdonba kerültek a javak.
- Oda ám, az ilyen ügyefogyottak szerint. A Józsa patikus házából bőröndben hordták el a cuccot, hetekig jártak leltározni, de alapos munkát is végeztek, mert a csupasz falakon kívül nem maradt ott semmi. Még a karnis sem.
- Kik hordták? - kérdezte Fillér érdesre vált hangon. - Kik?
- A hivatalos leltározók, párt, tanács és MNDSZ-tagok, összetibolták hamar, amit találtak, össze bizony.
- A kutyafáját! Hiszen ez szabályos lopás - simított végig buggyos nadrágján a törzsőrmester. - Rablás a javából.
- Lop itt mindenki, csak nem egyformán férünk hozzá - húzta fel fehér kezén a pongyoláját Erzsike. - Ismered a mondást, aki közelebb ül a tűzhöz, jobban melegszik, de te csak tüzelni vagy jó, a piszkosát elvégezni! Az aljamunkát.
- Nem lehetek atyaisten! Hiába szeretnéd!
- Szeretné a tályog, de nem én! Az egyenruhát is utálom - kapott idegesen hajához az asszony -, de ha már rendőr lettél, őrsparancsnok, akkor teremts nekünk könnyebb életet! Te viszed a bőröd vásárra, megilletnek az előnyök, meg a kedvezmények.
- A fejadagom bővebben mérik.
- Aki mindig a porciót várja, üres marad végül a tarisznyája.

- Attól ne félj, hogy éhen halunk! Az a világ elmúlt, aki itt dolgozni akar, az nem hal éhen.

- Nem is arról beszélek én, Gábor, dehogy arról.

A törzsőrmester elnézte duzzogó nejét és megkívánta. Váratlan érzés, szorongás fogta el, ahogy letelepedett a konyhában a szürke, lópokróccal takart heverőre; sokáig szeretett volna élni. Vadul, kínzón rohanta meg a vágy, hogy megbizonyosodhassék, a napjai nem múlnak el hiába, a rossz szagú öregség nem veri majd sok fájdalommal. Új életet akart, egy mindennél ragyogóbb, karakán gyereket.

Érzése olyan mélyről tört elő, olyan megmásíthatatlanul, hogy döbbenet sem maradt utána; miért nem gondolt eddig sohasem rá? Kívánta a második utódot. Félve gondolt a rövid éjszakára, elég lesz-e, hogy dunnája alá rántsa a feleségét és megejtse?

A törzsőrmester a fiára tekintett, aki ismét könyvei fölé hajolt a szobában.

- Tanulsz?

- Zárva az iskola, még tart a nyári szünet.

- Azért csak tanuljál, annak használt veszed.

Ahányszor utódjára pillantott, annyiszor telt meg örömmel, hiszen tökéletesen reprodukálta önmagát, kifogott a természetben, ez a valódi halhatatlanság. Az életénél jobban szerette, bár morda, utálatos természetével ezt sohasem árulta el.

Pólyás korában hiába emelte az ölébe, nem tudott mit kezdeni vele, gügyörészni képtelen volt, érdes, mély hangon mondott valamit, örül a pöttöm kezeknek, ahogy szőrös arcába kapirgáltak. Vigyorgott a gyerek, erre a kis orrát bekapta, s parányit harapott, felvisített Gáborka, s véget ért a pesztrálokodás.

A felesége türelme végtelennek bizonyult, bármelyik percben tudott játszani a kicsivel, gagyarászott, sületlenségeket locsogott, de megnevettette.

A törzs. hallgatott. Gondolatban felidézte a múltat: a gazdagok kiebrudalását a hatalomból természetesnek fogadta, a megkülönböztetésekkel egyetértett, megtagadta apósát, mint osztály-ellenséget. Ám sejtette, hogy a sértett embereknek simogatás is szükséges, a fiaik, lányaik nőnek, öröklük a megkülönböztetést: egyebek, kulákok, osztályidegenek, kispolgárok, kisiparosok, hol a sor vége? Örökkön örökké ez sem tarthat, ennek az állapotnak vége szakad egyszer.

Ez lenne a megbonthatatlan egyenlőség, a nagy összefogás? Az igyekvők úgy furakodnak, hogy az osztályhűségüket több indigóval fogalmazzák. Látványosan versenyeznek, ünnepnapokon mellükre tűzik a kiválóság jelvényeit, bebizonyítják a másikról, hogy elárulta a proletárhatalmat, s mélyrepülésben kerülhet a szemétdombra. Népneveléseket, röpgyűléseket szerveznek, tiltakoznak, táviratokat küldenek, egységesen hallatják a szavukat minden kérdésben.

Elviselhetetlenül egységeselek.

Fillér rendőr számba vette: megnyerték a széncsatákat, közlekedtek a vonatok, államosították az ipart, az üzleteket, a bankokat, újjáépítették az országot, megszűnt a feketézés, jó pénzt csináltak, tervgazdálkodást vezettek be, eltűnt az éhezés és a nyomor, mezőgazdasági nagyüzemeket szerveztek. Egyenesben érezte a kormányrudat. Kevés szabadidejében meglelte a feleségét, s a pisze fiát, és szívében megerősödött az öröm.

Ez az esőszürke ház mégis komor. A kertben felesége szegfűt, tulipánt, ibolyát ültetett, de elfonnyadtak a virágok a szürke agyagban. Hiába tért meg a kitelepítő-táborból, csak a csend és a szomorúság burjánzik körülötte.

A férfi lecsukta szemét, mozdulatlanul feküdt. Próbálta Gabika kicsi korát visszaidézni, pufók arcát, fekete haját, de szégyenkezve ismert el, hogy apró, hiányos mozaikokat őriz csak abból az időből. Keserűség mardosta ezért.

Kinyitotta a szemét. Felesége a csipkét verte.

„Míntha ahhoz menekülne - gondolta a törzsőrmester. - Miért? Nem boldog mellettem? Én meg elepedek érte.”

Az országúton teherautó zúgott, Erzsike felkapta a fejét, mereven hallgatózott. Hangosan vert a szíve. Reszketett. Kezét a füléhez tette, és úgy figyelt tovább.

- Halljátok? - kapott idegesen a csipkéhez, és forró vér szökött az arcába. - Értünk jönnek, ezek értünk jönnek - meredt eszelősen az ajtóra.

- Miket találsz ki, Zsóka? Nem hallok semmit.

- Erős lépések közelednek - tette füléhez a kezét.

- Csak képzelődsz, az a bajod, hogy állandóan képzelődsz, a kutya-fáját.

- Nem hallok semmit, hiába erőlködök - Gáborka utánozta az anyját, és a tenyerét a füléhez tette.

„Boldoggá teszem őket, ha belepusztulok is” - gondolta Fillér törzs. A fiához ment, s a hajába túrt. Dús sörénye nőtt a gyereknek, nagy és sötét szeme ábrándosan merengett, a hosszúkás arcát keskeny, pisze orr, és vastag érzéki száj díszítette. Elfelejtkezett magáról, tátva maradt a szája, s kilátszottak erős és jókora fogai.

- Repül a sült galamb - mutatott rá ujjával a rendőr, és jókorát göcögött, majd játékosan a sezlónra lökte.

Neje megtért a révületből. Tekintetük találkozott, s a törzsőrmester felfedezte szemében a rémületet.

- Félsz, Zsóka, te félsz?

- Az erős zajoktól nagyon megijedtek, meg a sötétől, meg a kutyaugatástól, meg a betegségtől. Jaj, attól nagyon.

- Miért, bánt valami? - lépett a feleségéhez és a fejét a két tenyerébe fogta. - Mitől vagy úgy oda? Halljam csak!

- Attól, hogy érted jönnek, valami bajod esik, nem jól szólsz, vagy nem tetszik már a képed, s úgy bánnak veled, mint az öcséddel. Hagyd a fenébe, amíg nem késő, ne tegyél tönkre bennünket. Bánja a nyavalya a havi fizetést, meg az előrejutást, meg a koszos egyenruhát, ahhoz aljasság tapad.

- Nem lehet, árulónak tartanának.

- Szeretném tudni, miért nem hallgatsz meg? Hiszen már a saját árnyékom vagyok az idegességtől és a félelemtől. A családot félttem helyetted is, mert neked arra nemigen jut idő. Pedig rajtunk kívül kinek hiányoznál, ki sajnálna téged, ha baj érne? - borult el az asszony tekintete, és a kezébe harapott. - Nincs éjszaka, hogy ne veled kínlódnék!

- Nincs okod a félelemre, az ellenségnek, az uraknak egyszer s mindenkorra befellegzett.

- Meg nekünk is.

- Mi bajod? Az isten se tudna a kedvedre tenni - mondta a törzsőrmester, jókorát ásított, s érezte száján a dohány szagát -, sírva fakadok, még ha mosolyogsz is.

- Nem a jó módtól idegeskedek, az biztos. Apámat is sajnálom, ki tudja, hogy él, mit csinál Pesten? Miért kellett erre a sorsra jutnia? Ugyanúgy ráhúztátok a vizes lepedőt, mint az igazi bűnösökre, pedig őt aztán a politika nem érdekelte, csak a föld, meg a kovácsműhely, mégis lehetetlenné tettétek, elvettétek a kenyerét. Arra lennék kíváncsi, Gáborkát is így neveled, ne ismerjen se istent, se embert, se lelkiismeretet?

- Hatalmas nagy az eszed, ő a nyomomban jár.

- Ki tudja azt? - ágyalt meg Fillérné Major Erzsike. A vastag párnákat felrázta, a dunnát lesimította. - Oly sok minden megtörténhet vele, a mi sorsunk is bizonytalan, hát még az övé? Lehet, a világ se lesz meg, vagy másfelé fordul.

- Csendesebb korban nőhet - szólt a rendőr.

Vetkőzött. A szék karfájára simította csizmanadrágját. A fiú már az ágyban aludt, erőteljesen szuszogott, amikor Fillér rendőr türelmetlenül, tele várakozással feleségére szólt: - Gyere már mellém! Meddig várjak még? - s beljebb húzódott a konyhai heverőn.

Az asszony felemelte tekintetét, nyílt, de hideg pillantása lehűtötte az urát. - De oda vagy! - morogta. Szépen letakarta a csipke-párnát, kigombolta a pongyoláját, levetette, szépen összehajtogatta, a székre simította, bugyiját lehúzta, s kombinéban dült az ura mellé.

- A kötőd alá teszem a gyereket - mondta az remegve, és megmarkolta az asszonyát.

- Ha fiatalabb lennék, reggel másként nyitnám ki a szememet. Egyedül keresel, nem telik itt annyi szája.

- Van kenyér, zsír, nincs aki sír.

A férfi tehetsége megfeszült. Kedveskedően, tele izgalommal és várakozással simogatta asszonya hasát, a vénuszdombot, csókolgatta, nyirkosodó tenyerét a telt mellekre csúsztatta, kőkeménységével combjához ért, hogy a kívánság felébredjen párjában és egyszerre örüljenek. A kombinét lerántotta.

Erzsike ujjai a férje mellén matattak, érezte az izmos szíjas testét, és szerelmétől tüzet fogott.

„A tenyeres-talpas Gabikáért hálás vagyok - gondolta később. - Kilenc hónapig szoptattam, éles fogai véresre marták a mellem, de talán szülnék még másikat is. Talán... Talán...”

Újra az urához simult. A gyűrött, lucskos lepedőn szorosan tapadtak egymáshoz, s újra kezdték a szerelmet.

Elfáradtak. Petyhüdt a testük, a vágyuk.

- Elég a pipiskedésből, a kakasok már kukorékolnak.

- Szeretem a húsodat - suttogta Gábor és már hortyogott is, félálmban megnyalta a szája szélét -, ez az ábra.

A felesége nem tudott elaludni, forgolódott. Később felkelt a férje mellől és a szobába surrant, a vetett ágyba bújt. Arra gondolt, másoknak mennyivel könnyebb, ha szegények is, nem kell rettegniük, s nem húzódnak el tőlük az emberek. Mindig azt hajtogatta: az uram munkája fontosabb, az első az, hogy ő helytálljon, hiszen abból élünk. Nem kívánhatott olyant tőle a

megpróbáló házasságuk óta, amit meg ne csinált volna. A fiát elkényeztette, ugyanúgy kiszolgálta, mint az apját, tisztította a lábbeliüket, kezükbe adta még a leveseskanalat is.

Keveset is költött magára, nem is tellett flancolásra, valahányszor szóba került egy-egy ünnep, csak legyintett; nélkülözni tudom, az a fontos, hogy nektek meglegyen mindenetek, s olyankor fanyar mosollyal bár, de boldognak hitte magát, mert ismét áldozatot hozhatott az övéiért. Fodrászhoz sem járt, hosszú, barna haját átkötötte egy kendővel, máskor kifésülte, jól látszott, hogy derekáig ér, ha meg kedve támadt és ideje engedte, s a boltba szaladt vásárolni, akkor kontyba rakta. Néha az irigység gyötörte, lázadozott a sorsa ellen, ahogy másokon látta a kenceficét, a friss dauert, a piros körömlakkot, a mutatósabb holmit, s haragudott a mocskos világra, a tesze-tosza férjére, az önző, dundi fiára, sőt magára is megvetéssel gondolt, hogy így leadta és a főzőkanálhoz szorult.

Amilyen gyorsan támadt, olyan hirtelen elmúlt a lehangolódása, azt hitte, hogy legyűrte, mint egy zsíros falatot. Egy kedves szó, meghitt mozdulat a fiától mindezt elsöpörte, esténként, ahogy ölébe fúrta fejét Gáborka, és azt rebegte: - Anyukám, én úgy szeretlek - olyankor nem cserélte volna fel a sorsát senkiével, örült, hogy hasznára válhat az övéinek. Mit akarhatna még? Egészségesek, szeretik egymást, máshol se fenékgig tejfel. Az élet meg majdsak telik.

Cserbenhagyhatná őket? Mi lenne velük, ki viselné a gondjukat? Élhetetlenek, főzni se tudnak, megenné őket a kosz. Ha a fia mostoha kezére kerülne, megtudná, mi az a nemulass! Inkább akkor küszködjenek csak így tovább, talán talpra állnak egyszer, könnyebbre fordul a sorsuk.

Megnyalta a száját. A fia szuszogását hallotta, mély álmában még motyogott is.

Fillérné Major Erzsike felkelt, s az olvasólámpa fényénél pongyolát öltött és verte a csipkéjét.

- Jaj, jaj, de nagyon rosszul sikerült ez nekünk - suttogetta, és tekintete elkomorult -, helyrehozhatatlanul elrontottuk.

Hervadtnak, lomposnak tűnt. Bőre megráncosodott a csontjain, fehér keze fején vastagon kidudorodtak a kék erek.

„Betegség pusztít, hogy napról-napra sorvadok - gondolta az anyajegyes arcú asszony, s minduntalan a hajához kapkodott -, vagy csak ez a szárnalmas világ? Lassan már az uramat se szeretem, csak a megszokás, meg az egymásrautaltság köt egybe minket?”

A törzsörmester felébredt, s bosszúsan meredt a feleségére. Az éjszakai világításban is jól látszott, hogy annak a homlokát kettévágták a ráncok, fekete, mély vonalat ástak a szeme alá, szép arcát is barázdák tördelték.

- Látom rajtad a szomorúságot - mondta a férfi szúrósan -, te aztán nem viszed túlzásba a trillázást, a kutya-fáját.

- A fejem fáj, már megint nem tudok aludni.

- Mindig a fejed, mindig az álmaid, mindig van valami.

- Melletted nem csodálom.

- Kivirágzik a sorsunk, meglátod, hogy milyen jó lesz.

- Virágzik az eléggé; balra a kórház, jobbra a temető.

- Semmi se jó néked, mert nincsen aranyból a házunk - öntötte el az agyát a düh - mert tejbe-vajba se fürödhetsz, gyereket se akarsz!

- Szüléskor kaptam a bajt - ismerte el az asszony szégyenkezve -, hiába vádaskodol. Szájalsz, de mi hasznod a hősködésből? Megfizetnek dicsőn; kenyér, paszuly és lebbencsgaluska, ettől nótafáskodjak? - fényesedett meg a szeme, s abbahagyta a csipkeverést. - Ettől csak a fejem fájhat, meg az epém, az se csoda, hogy vadakat álmodom.

- És a tisztesség?

- Te meg a makulátlanság? - kapott fejéhez Erzsike, s erős fáradtságot érzett, pihenni szeretett volna sokáig, aludni, elkülönülni a mindennapi terhektől. - Mire mégy vele? Minek ott tisztességesnek lenni, ahol az nem divat? Azt ne hidd már, hogy értékelik! Rajtam hagytál te jó bilétát - legyintett lemondóan -, ki se gyógyulhatok belőle, de elrendezem hamar, csak aztán meg ne bánd, mert két ököllel törölheted a könnyeidet.

- Nem bántalak én, Zsóka, dehogy tennék az ellenedre! - repült el az álom a Fillér szeméről is.

- Inkább mindent elkövetnék, hogy vidámnak, boldognak lássalak! Csak nem tudom a módját.

Megdöbbszent a feleségétől, hiszen féltette és szerette. Valahányszor a fejéhez kapott, a törzsőrmester úgy érezte, mintha kést szúrnának az oldalába.

„Micsoda gyönyörű nő, és tönkre megy mellettem, pedig nincs is munkahelye. Mihez kezdek, ha begolyósodik? Mellette kellene maradnom, többet törődnöm vele, csak ne parancsolnának nekem is, de első a kenyér. Minek szív mellre mindent? Rémeket látni is felesleges, nekünk itt semmi bántódásunk nem eshet, de nem ám!”

Öltözni kezdett. Keserű ízt érzett a szájában.

- Már megint menned kell?

- Járt már rosszabb idő is ránk, arra is emlékezhetnél!

- Tudom, jól tudom én azt - válaszolt a csipkeverő asszony -, ránk mindig csak olyan jár.

És a következő pillanatban már elmerengett.

„Talán az apám is börtönlakó? Itthon az uram venné kezelésbe, ott meg más? Hová menjen, a föld alá, talán ott a legjobb?”

Hányszor akart szaladni a sivár falak közül megértő anyjához, a bibliás Majornéhoz panaszkodni, erőt kölcsönözni, szeretetet, de félt, hogy tönkreteszi a férje karrierjét, megbélyegzi egész pályafutását, s Gabikára is bajt zúdít. Őrlődött a kiszolgáltatottság és a szeretet között. Reményei meg sorvadoztak, úgy érezte, hogy olyan áldozatot vállalt, amelyik élve eltemeti.

- Legalább a fiadra gondolj, ha velem torkig vagy is - mondta a törzsőrmester leverten - az erővel tölt el.

- Hiszen mindig azt csinálom, kisírtam már érte a két szememet.

Fillér a hajába túrt, majd a térdére eresztette erős kezét. Szorongás fogta el, ez is csak vele történhet meg, amikor már lassacskán rendeződnek a dolgok, akkor, de pontosan ugyanakkor a felesége megbolondul? Mihez kezdene nélküle? Fel se tudná nevelni Gáborkát, mosni, vasalni rá, ellátni mindenfélével, honnan lenne annyi ideje? Nem teljes ő Zsike nélkül, nincs is értelme semminek.

- Még mindig fáj a fejed? - kérdezte. Szeretettel csengett a hangja, s megsimogatta a felesége homlokát. - Nagyon fáj?

Az asszony pityergett.

- A földhöz simulok, és nem lesz gond velem.

- A sértődöttség beszél belőled.
- Elvégezték már a mi sorsunkat alaposan.
- Kenyéren és vízen valók vagyunk, csak jobb jön ránk - tárta szét kezét a törzsőrmester ügyefogyottan -, ha elhagysz, nem lesz kitartásom.
- Félek. Mindig félek, s attól nem tudsz megszabadítani! Már attól is félek, hogy kezet emelek magamra.

Fillér Gábor a tenyerét acélkék nadrágjához törölte. Azt mondta keményen: - Nincs más lehetőség, így kell élnünk.

Az asszony arra gondolt, talán mégis megéri az öregséget, a kényelmes, saját hajlékot. Kertes házra gondolt, hálószooba-garnitúrára, csillogó edényekre, széles ablakokra, olyanokra, amikről parkettaig csüngnek a csipkefüggönyök. Mindez nagyon hasonlított a régi szülői házhoz, csak nem merete magának sem bevallani, hát még az urának.

A törzsőrmester felpattant, s idegesen járkált a konyhában; fel, le és vissza.

- Mindjárt hív a kötelesség - szólt bágyadtan.
- Hív. Haragszol, hogy nem bírom?
- Nem haragszom, dehogy, csak máshogy nincs értelme.
- Értelme?... - Húzta el száját a falfehér asszony, s megnyalta az ajkát.

Fillér megfogta, újra megsimította a felesége kezét, s a homlokát. Határozottan érezte, jobban szereti, mint bármikor, hűségesebb társat sehol sem találna.

- Akarj meggyógyulni, s az majd segít!
- Már jobban vagyok, mert láthatlak.

Férje megilletődött. Figyelte a tönkretett arcot, akaratot, bizakodást akart kölcsönözni, de nem tudta, hogyan.

- Az élet olyan, mint a gyereking, rövid és szaros, mégis szeretjük - mondta jókedvet erőltetve.
- Vagy olyan, mint a libalegelő, tele fossal, alig látszik a fű tőle. A libák mégis oda szaladnak.
- Jól megvigasztaltál, derűs napom lesz tőle.

A szálasként fényes csizmát rántott a lovaglónadrágra, a zubbonyát megigazította és a derékszíját szorosra csatolta.

- Rövid ideig hagylak egyedül, bajt ne csinálj!
- Nyugodt lehetsz - mondta a rendőr-feleség, és ahogy a férje föléje hajolt, meglátta a szemölcséből kinőtt szőrszálakat, de nem volt ereje, hogy levágja azokat.

A parancsnok az ágyhoz lépett és megcsókolta Gáborkát is. A fiú szeme tágra nyílt és büszkeségtől csillogott, ahogy feltekintgetett egyenruhás, pisztolyt viselő szülőjére.

- Mit szólsz hozzá, ha szabadságot kérek?
- Irtó örülök, játszhatunk és nem félünk esténként.
- Szoktatok?
- Csak sötétkor.
- Anyád mit csinál?

- Félbehagyja a munkát, úgy fülel, rángatózik a feje és sír, úgy csurog a könnye, mint az ereszalja.
- Sohasem féltem - a törzsőrmester lejjebb nyomta a fia fejét a párnán -, nem szokásom.
- Sohasem?
- Nem hát.
- Kicsit félek én is, de kulcsra zárom az ajtót, és megnézem kétszer is, hogy jól bezártam-e.
- Ne félj, szebb napok következnek! Szabadságra jövök - bár tartott attól, hogy Kun Sándor erről hallani se akar. Erős léptekkel a falubeli rendőrsre sietett, ahol a fehér hátslovát tartotta.

Az ólban lassan-lassan már mozgolódtak, ásítottak és morogtak, kezdődött az új nap. Józsa Bálint felegyenesedett, lesimította ruhájáról a szalmaszálakat, utazóbőröndjét zöld lódenkabátjával letakarta, s miközben erőteljesen korgott a gyomra, arra gondolt, mennyivel könnyebb lenne elviselni az egészet, ha legalább egy cigarettához jutna. Lenyelte a nyálát, és kilépett az ólból.

Meleg idő ígérkezett. Az égen egyetlenegy felhő sem látszott, mozdulatlanul állt a levegő. A patikus ivott néhány korty vizet a kútnál. A lovakhoz indult, mégis a gyógyszerár jutott eszébe, az a csillogó-villogó, mindig tiszta és hűvös birodalom, emlékezett megint valamennyi tégelyre, üvegre, a kávébarnára pácolt polcokra és fiókokra, a sárgaréz mérlegre, a hófehér falakra, a sárgaréz kilincsekre. Kényelmes lakására is gondolt, a csempézett fürdőszobára, ahol zuhanyozhatna, borotválkozás után szeszt dörzsölhetne az arcára, reggelire teát inni és egy kevéske szilvóriumot, kedvenc csokornyakkendőjét venné fel, hogy jól, derűsen kezdődjék a munka.

- Fene bele! - szaladt ki a száján.

Ahogy a rendőrs közelébe ért, egyre inkább elkámpicsorodott. A gondolatai makacsul még mindig abban a másik világban kalandoztak, pedig a lányára egyáltalán nem akart gondolni és emlékezni, mert valahányszor maga előtt látta a szőke haját, a kék szemét, a hosszúkás arcát, elfogta a torokszorító fájdalom, a tehetetlenség és bizonytalanság: mi lehet vele, mit csinál, él-e még? Az életét adná azért, ha csak láthatná. Miért kellett mindennek így történnie? Talán jobb is, hiszen a lánya szabad és szerencsére nem látja édesapucikáját ebben a nagy mutatványban.

A lovak nyihogtak, idegesen kapálták a földet.

- Jó, jó, no - bújt Józsa úr a nyakukhoz, és arcát előbb az egyik, majd a másik ló pofájához nyomta. - Mit szerettek ennyire rajtam? - Megsimogatta őket, az ól sarkából fonnyadt herét lökött eléjük.

Rögtön észrevette Filler Gábor hátslovát, még nem száradt meg rajta a tajték. Lökött herét annak is.

„Könnyű neki - gondolta -, elunja itt az egrecíroztatást, s hazalovagol. Ha bőr lenne a képén, vissza se jönne! A pénz, meg a mundér mindenkit megbolondít. Már megint okoskodok, pedig magammal kell törődnöm, meg a lovakkal és örömeletem lesz. Más nem számít. Még örülhetek is, hányan cserélnének velem, naponta a faluba kocsikázni, hozni ezt-azt, igazán szórakoztató. A legmegfelelőbb helyre kerültem, értelmes lényekkel társaloghatok, és nem beszélnek vissza!”

Józsa Bálint aljazott. A vasvilláról lepotyogott a lócitrom, időbe telt, amíg a nyikorgó, piszkos talicskára sikerült felraknia az éjszakai termést. Aztán a közeli szántóföldre tolta.

Fillér Bandi megrázta a fia vállát.

- Ébredj!

A gyerek kinyitotta a szemét, a homályos ólban is látszott rajta, hogy álmos, pillanatokig nem tudja, mi történt. Sokan még feküdtek tovább, gyerekek és öregek, de akik munkába igyekeztek, már talpon termettek, az ól előtt várakoztak az állami gazdaság brigádvezetőire. Az asszonyok a kútnál tettek-vettek.

Bandika felült a meleg és elkoszolódott dunna alatt, majd szó nélkül felkelt. Fekete klottgatyában, fehér atlétatrikóban aludt, abban is lépkedett az apja után. Eszébe jutott a feladata, vízhordó lesz a cséplőcsapatnál. Nem örült, jobban szeretett volna aludni, pedig az este ugrált jókedvében, amikor meghallotta, hogy a szüleivel együtt mehet dolgozni. Az apja hozzá fordult, megfogta a tarkóját.

- Nagyfiú lettél, segítel a kenyérkeresetben. Büszke vagyok rád.

Őt mindez nem érdekelte. Akkor csillant fel a szeme, amikor meghallotta a traktorok pöfögését, vontatók érkeztek, hogy a távolabbi tanyákba szállítsák a csapatokat.

- Ezekkel utazunk?

- Nem is gyalog. Elfáradnánk, mire odaérnénk.

A fiú most látta meg az anyját, aki a kúttól közeledett Sajtos Flóriánnéval együtt. Nem szerette a bodorfürtű, lapos asszonyt, aki a nagyanyja piszkafájára emlékeztette, ha csak ránézett, eszébe jutott a rigmus: „Elöl deszka, hátul lécs, átlátszik a kerítés...” A mutatós Fillérné szaporán lépkedett, közben gyakorlottan a zöld kendőjével szorította le a szőke haját, és kezeslábas ruhájában hozzásimult féltett kincséhez.

- Itt a kis vízhordó - mosolygott rá kényszeredetten.

- Elég baj az neki, meg nekünk is - dűnnyögte Sajtosné.

Bandika apjára figyelt, aki a cséplőcsapat tagjait a pótkocsira szólította. Szorosan fértek csak el, egymáshoz ütődött a testük, ha a traktor megrántotta a szállítmányt, nagyokat huppantak egy-egy kátyúnál, de a komisz út ellenére is szeretett utazni. A fiú ide-oda kapkodta tekintetét, akácfákat látott, néhány vadkörtefát, szikfű foltos legelőket, tanyákat, körülöttük elgazosodott udvarokat, megroggyant kútágásokat, üresen tátongó ajtókat, ablakokat, dűledező vályogfalakat.

„Nincsenek eperfák? - jutott eszébe -, vízhordás közben lakmározhatnék.”

Előtte mozgolódott a keszeg Flóri felesége, s ahogy a lábát megpillantotta, rögtön észrevette, hogy dús szőrzet borítja. Ettől a felfedezéstől vidám lett: szőröslábú a piszkafa - hajtogatta magában, amíg a traktor befordult egy módosabb tanyába.

A szérűn hatalmas asztagok sorakoztak, egyik mellett már ott várakozott a rozsdabarna cséplőgép, előtte körmöskerekű traktorral. Lekászálódtak a pótkocsiról, Bandika egyből leugrott, a brigádvezető zsákokat hordott a tanyából, s Fillér kovácssegédre bízta, hogy megszámlálja. A fegyveres rendőr, Szabó őrmester az épület falához húzódott, s onnan figyelte őket.

- Hé, te gyerek - intett a görbelábú brigádvezető. Az üres tanyába mentek. A nagyobbik végében üres zsákokat, a konyhában egy kormos kondért, merőkanalat, pár alumínium tányért, s két alumínium kannát találtak. Ezekre mutatott a brigádvezető: - Fogjad és szaladj friss

vízért! Az út egyenesen visz a bakterházig, de úgy vigyázz, ki ne locsold a felit! Meg el ne kódorogjál!

A nyurga Bandika karjára vette a kannákat, s már fordult is a tanyából. A cséplőgép irányába pillantott, ahol már a hosszú gépszíjat tették a lendkerékre. Az asztagra, s a gép tetejére másztak az emberek. Láta megvillanni az anyja zöld fejkendőjét, az apját a mázsánál pillantotta meg, de egyikük sem intett neki, és nem is kiáltott. Ettől elkedvetlenedett. A kanna alja majd a bokájáig ért.

Ugyanazon a dűlőúton haladt tovább, s úgy érezte, sohasem ér a bakterházig. Nyomasztó volt egyedül a pusztán. Félni kezdett. Az út közepére húzódott. A kukoricás szélénél minduntalan attól tartott, kiugrik valamelyik farkaskutya és széttépi.

A lucernatáblában felugrott egy nyúl, és futásnak eredt. Bandikának gyorsabban vert a szíve. Szerencsére megpillantotta a bakterházat, megcsillant a vasúti sín kékes-szürke színe is. A zöldre festett, kerek kutat, pár szilvafa mögött, meghajtani nehéz volt, a fiú hiába dőlt neki két kézzel, eleinte nem tudta körbefordítani, de többszöri kísérletezéssel, el-vissza mozgatta a kereket, hogy a lendülettől átbillenjen a holtpontra. Teleengedte a kannákat, a fedelüket megigazította.

Ahogy a betonozott kút lefolyója előtt karjára emelte a terhet, szétnézett a parányi portán. Négy csenevész szilvafa porosodott, jószágokat nem látott, még tyúkok sem kapirgáltak a tenyéryi udvaron, kihaltak tűnt a ház, zárt ajtajáról hullott a festék.

Váratlanul kinyílt az ajtó, kifakult vasutas ruhájában egy öregember lépett eléje, az arcát őszes borosta borította, a szeme összeszűkül, a hangja mélyen, de barátságosan csengett.

- Sok az egyszerre - mutatott a kannákra -, öntsd ki a felit, és akkor szaladhatsz is.
- Nem szabad, mert széttépnek a kutyák.
- Nincs itt egy szál sem.
- A táborban vannak.
- Oda cipeled a vizet?
- A cséplőgéphez. És ha meglátja a rendőr, biztosan kikapok, mint az édesapám.

Bandika karját a teli kanna lehúzta, még el se indult, már úgy érezte, nem bírja tovább tartani a terhet. Összeszorította a száját, és beharapta, mint az apjától látta.

A sűrű szemöldökű bakter rászólt.

- Nem úgy van az, hogy csak viszed innen a vizet. Micsoda dolog? Be se köszöntél, be se mutatkoztál, hogy higgyek így a szavadnak, fityfiritty?
- Azt mondták a rendőrök, hogy nekünk már nincs is nevünk.
- Hát hogy hívnak?
- Sorstárs.
- Jól van, sorstárs - mondta az öreg, és levette a fiú vékony karjáról a teli kannákat -, elkísérlek, hogy igazat szóltál-e? Az ember ott kezdődik, hogy mennyit ér a szava.

Komótosan lépegetett. Előre vetette a fejét, alaposan szétnézett a dűlőúton, lát-e valaki, valami mozgolódást?

- A hátam mögött gyere, sorstárs, úgy nem lesz semmi baj. És el ne járjon a bagólesőd, hogy segítettem, ez a kettőnk titka. Te jársz már iskolába, fityfiritty?

- Járok, ha megkezdődik. Egy táblát hoztak a faluból.

- Ki tanít benneteket?

- Akit a rendőrök kiválasztanak.

- Gógyid az van - tette le a kannákat a bakter -, most már egyedül kell boldogulnod - mondta, és visszafordult az úton.

Bandika nekiveselkedett. Nehéz volt a teli kanna, de vinnie kellett. Összeszorította a száját, és vigyázott, ki ne düljön a víz. Reszkető inakkal ért a tanyába, ahol már zúgott a gép, pöfögött a traktor, a hosszú, erős gépszíj forgatta, hajtotta a kerekeket, az asztagról dobálták a kévét a cséplőgépre, ami okádta hátul a szalmát, oldalt a töreket szórta, elől meg zsákokba folyt a szem. Akkora port kavart, hogy az emberek arcát szürke porréteg fedte.

A brigádvezető intett a fiúnak, húzódjon az árnyékba. A gép nem állt le, de az emberek egy-két percre megszakították a munkát, a vízfordóhoz léptek, vizet töltöttek a kannafedőbe, és mohón megitták. Izzadt a testük, arcukon elmaszatólódott a por. Fillérné is oda sietett, nevetve és tettetett vidámsággal azt kérdezte: - Nem fáradtál el, kisfiam?

A gyerek dacosan felvetette a fejét, meglepődött, hogy ilyen butaságot kérdez az anyja, s kicsúszott a száján: - Nem a fészkes fenét!

Ám, ahogy látta szülője elgyötört, szürke arcát, poros kezeslábasát, a kifakult zöld kendőt, alatta a hajtöveknél vastagon lerakódott port, hirtelen azt nyöszörögte: - Áá, bírom még! Kibírom.

- Jól van, kis segítóm - mondta Terike furcsa, mély hangon, és gyanúsán megcsillant a szeme.

Pár kortyot ivott csak, és már vissza is fordult, de még egy biztató pillantást küldött feléje, mielőtt a törekcsomóhoz lépett. Fehér piszkafa közeledett, s a tenyerét nézegette. Löttyintett kevés vizet a kannafedőbe, kilocsolta, s újra öntött bele, és azt itta meg. Bandikán fájdalom nyilallott át: „A kórság essen beléd, minek fecsersz a vízből!” - gondolta mérgében.

Fekete Ibinek, aki szoknyában és könnyű, hosszú ujjú pulóverben dolgozott, az arca elé fehér kendőt kötött, csak a szeme villogott. A kannához érve levette a kendőt, kirázta a portól, megnedvesítette, majd ivott, s a csuklójára csorgatott kevés vizet. Rá nem haragudott a fiú. Eszébe jutott, hogy Fekete Attila még mindig fekszik, lábra sem tud állni, s nem felejtette el, hogy Nemes mit sugdolózott Váradi Mihállyal. - Jól elkapták a gyászvitézek, de ha én kerülök sorra, olcsón nem adom a pici életemet. Addig nem halok meg, amíg a cigányt meg nem szorongatom.

A fiú apjára figyelt. Legszívesebben hozzáfutott volna a kannával, hogy igyon már, amíg jó hideg, de nem mert megmozdulni. Fillér Bandi és Biri Bertalan a teli zsákokat a mázsára rakták, mérlegelték, egy kockás füzetbe írták a súlyt, majd egymás tetejére lökték a halom zsákokot. Aztán a vontatót pakolták meg, Váradi és Nemes is segített.

Ahogy elkészültek, a karikalábú brigádvezető odaintette a fiút: - Hozd a vizet!

- Ez igen, ilyen jót régen ittam - törölte meg a száját kézfejjével Fillér. Jelentősegteljesen nézett a fiúra, aki elpirult, s ettől jobb kedvre derült. - Úgyes legény vagy.

A kannát felnyújtották a gép tetején dolgozóknak. A fiú máris szedhette a lábait.

A cséplés hamar elfárasztotta az embereket. A mozdulatok lassúbbak, monotonok lettek. Úgy tűnt, a gép zúgása felfalt mindent, beszédet és reményt. A bajuszos rendőr nagyokat pislogott az árnyékban, le-lecsukódott a szeme.

A cséplőkről patakzott a verejték. A nap kegyetlenül perzselt, még egy árva báránnyel sem látszott. A férfiak gatyára vetkőztek, nem törődve, hogy a por, izzadság, toklász marja a bőrüket, a nap pedig égeti, s az illemmel is ki törődött. A leváltott titkár beszívta keskeny ajkát, a zsákba nyúlt, teli merítette a markát, s nézegette, milyen az új termés. Arra gondolt, ha az első napot kibírják mindhárman, akkor a többit is. A cséplés eltarthat két hétig, keresnek annyit, hogy két hónapig élélhetnek szűkösen belőle. Sajnálta a családját nagyon, szégyellte a fiára nézni, hogy cipeli a vizet, nem neki való az még, csak meg ne erőltesse a karját, s furdalta a lelkiismeret, hogy mindez miatta történt.

„A bátyám jobban alkalmazkodott a körülményekhez, nincs is itt a családja - gondolta. - Olyan, amilyennek várják tőle, bolond lenne az érdekei ellen tenni. Rólam meg azt gondolhatják, pipiskedik ez a majom, s komolyan veszi a szövegelést, mit hisz ez magáról, meddig tűrjük a locsogását? Aki idejében megtanulja, hogy nem lát, nem hall, nem beszél, és nem ízél, az viszi valamire. Aki pedig koronát kap, megtanulja az alaptörvényt; ha semmit sem csinál, akkor eleve nem hibázik, nem vonható felelősségre, bólogat és a dolgok mindig megoldódnak valahogy. Az ilyeneket sem börtön, sem internálás nem fenyegeti.

Micsoda jelszavaknak dültem be? Egy mindenkiért, s mindenki egyért. Azt képzeltem, az embereknek tényleg szükségük van a munkámra, a lelkesedésemre, megértik, hogy közösen valamennyiünknek jobb lesz. Nekem aztán az, de nagyon. Eltapostak. Pedig nem tévedtem, nem lettem áruló, igazságot akartam, tisztességesen élni, a szövetkezetek szervezését lelkiismeretesen csinálni, de nem úgy, hogy előbb üssük agyon a parasztot, aztán ügyis belép. Ésszel és szívvel válassza az újat! Ez a tanítás. Vagy talán az sem igaz, úgy változik, mint a széljárás? Én elhittem, honnan tudhattam, mit higgyek és mit nem? Bízam a feletteseimben, hiszen embereknek látszottak. Hiba volt. Egyből elhúzódtak tőlem, amikor bajba jutottam és keresni kezdtem az igazamat, letagadtatták magukat, nem ismertek meg.”

Kun Sándor ezeket mondta: - Nem jó ez így, titkár elvtárs! A testvérével miért nincsen semmi bajunk? Maga makacsodik, fújja a nótáját, mint az eszeveszett! A kollektívában sem bízuk, pedig a kollektív bölcsesség nem tévedhet. Hallgat a kulákokra, a kisiparosokat dédelgeti, tudjuk mi, hogy az apósa közöttük prédikálgat, az anyósa meg a bibliával kel és fekszik, de azért nem szabad az ellenség uszályába kerülnie. Rosszat csinált a pártunknak és szeretett vezérünknek, Rákosi elvtársnak. És nincs semmi baja, nem esett bántódása, csak a kollektív bölcsesség leváltotta a titkári funkcióból, de abba nem lehet belepusztulni. Ez az igazi demokrácia, amikor egy vezető nem tetszik a dolgozó tömegnek, akkor leváltják. Mutassa meg, hogy képes kijavítani a hibákat és valóban közibénk tartozik! Mi változatlanul megbízunk magában, a tagsági könyvét és a pisztolyát sem azért kérjük vissza, hogy ez másképpen festene, hanem formáságból. Eltelik egy idő és visszakapja - bizonygatta az őrnagy, amikor a Rákosi-titkársághoz írott levelére kivizsgálta az ügyét.

A leváltott párttitkár akkor ott sokáig gondolkozott és az elvtársának elakadt a lélegzete, amikor kijelentette: - A párttagsági könyvem nem adom vissza, még Rákosinak sem. A pisztollyal meg lövöldözzenek a madarakra!

Azzal szépen sarkon fordult, többé már nem ment sehová, és levelet sem írt. A pártkönyvét ide is elhozta, a bakancsa talpába rejtette el, keressék meg, ha annyira akarják! Nem akarják. Ki keresné és minek? Leírták a listáról, keresztet tettek rá, megbélyegezték, mint a bélpoklost.

„Azoknak lenne igazuk, akik ütnek-vágnak, taposnak és ájtatoskodnak, azokkal nincs probléma? - gondolta. - Aki meg másféle, bűnhődjék? Tótágast állt a világ! Talmiból az érték és az érdem? A világnak meg éppen más dolga van, annak mindig más a dolga, nem az, ami itt nekünk fáj! Áldozatok lennének? Becsapottak? És az mire jó? Mindig ezt játszották velünk.

Dehogysis vagyok áldozat, inkább túlzó hívő! Az ige hirdetést valóban szentírásként fogadtam, s az orromnál fogva vezettek. Az ember élhet akárhol, de ne adja meg magát!”

Bekötötte a zsák száját. Biri mérnök úrral a mérlegre vitték, mázsálták, majd a többiekhez lökték.

Fillér Bandi kézfejjével lecsapta verejtékét a homlokáról.

- Nem hagyjuk, hogy a pockok martalékai legyünk.

- Sokat okultam - vette le szemüvegét a mérnök, s a bepárasodott üveget zsebkendőjével törölgette -, ha innen megszabadulok, megelőzők minden lehetséges atrocitást. Döntsön a főnököm, vagy bárki más, én nem vállalom felelősséget, még egy záptojásért sem.

- Ugyan már - vakarta meg szőrös arcát a kovács, s elnézett a többiekre. - Felelősség nélkül itt sem élhetünk.

- Ez ideális állapot, csak az időt kellene visszaforgatnunk néhány száz évvel, mindenkinek megszabják, mit csináljon, mit ehet, és mit tehet, a többi meg lényegtelen, ha él az ember. Ha meg belehal, még kevesebb a gondja.

- Sokra viszi, Biri sorstárs, ha így gondolkodik!

- Igyekezni fogok.

Bandika meghozta a friss vizet. Kopaszra nyírt fejbőre izzadt, a szeme alatt gyöngyözött a verejték, az arca kipirult, és szaporán szedte a levegőt.

- Még egyet fordulsz és ebéd - lépett Fillér a fiához.

- Addig kilyukad a bélem.

- Kibírod, a mi fajtánk mindent kibír. A vizet meg először a rendőrnek kínáld, hogy fel ne húzza az orrát!

A kannafedő kézről-kézre járt. A gyerek megfigyelte, senki nem lötytyintette már ki a vizet, hanem telezúdította a fedőt, és az utolsó kortyig megitta. Ahogy anyjára tekintett, szinte megdöbbsent, a por alól csak a szeme villogott, a fáradtságtól mosolyogni is elfelejtett, a hangja pedig reszelősen, érdesen csengett, amitől ő elkámpicsorodott.

- Bírod még, aranyom?

- Muszáj.

- Muszáj ám, pedig nem látunk ebből kenyeret - nyelvelt Nemes Áron -, viszik az oroszoknak, ők zabálnak meg mindent.

- Felőlem vihetik - vont vállat utálkozva Fekete Ibi -, csak ne kapjak tőle sérvet, s főleg ne én csináljam.

Az asztagról és a cséplőgép tetejéről lemásztak az emberek. Váradi gazda megköszönte a torkát, s nagyot sercintett.

- Gatyaszaggató a meleg, sorstársak - nyelt le két kannafedő vizet.

- Az inam is rogyadozik - nézegette Flórián vizenyős és felhólyagzott tenyerét.

- Rogyadozik ott más is - szúrt a szavával Nemes, s élénken figyelte, miként reagál a boltosságod.

- Ma legalább nagykanállal eszünk - szedegette a toklászokat kendőjéből Váradiné, s minden további nélkül leült a tanya árnyékában.

- Pipahuja - mondta Fillér Bandi váratlanul, mentve a helyzetet.

Eldőltek a földön.

Szabó őrmester a közelükben gubbasztott, s úgy tett, mintha aludna. A munkával nem vergődött, azt az állami gazdaság brigádvezetője kérte számon, s írta jóvá érte a teljesítményt.

Nemes úr már az asztag tetején elhatározta, hogy mihelyt lehetséges, alaposabban szétnéz, ki tudja, mikor nyílik alkalom önkényes távozásra. Nagydolgára a kukoricásba sietett. Amíg el nem nyelte a tömérdék zöld, az idegei pattanásig feszültek, szinte maga előtt látta, hogy mozdul a rendőr, egyből elszáll az álmosága. Ezért a hasára szorította a kezét, és a kukorica-szárak tövéhez kucorodott. Aztán egy óvatlan pillanatban odább mászott, majd ügyesen a dülőútra gyalogolt. Kíváncsi volt, hogy milyen távolságra lehet a bakterház, ahonnan a gyerek hordja a vizet, mert ahol vonat közlekedik, onnan könnyű megpattanni. Hajnalban olyan elhatározással szállt a vontatóra, mindent megjegyez, ami szükséges a szökéshez. Ettől a rendőrtől már holnap megléphetne, mert mire észbe kapna, elvinné a vonat. Csak nyugalom, itt biztosra kell menni. Okosabb legyen tőlük, nem indulatosabb, különben felfalja a cigány!

Ez a bajuszkirály eszi-e már a kefét?

Ette. A tanya végénél géppisztolyát lövésre készen tartva vizsgálta a kukoricást. Nemes tettetett nyugalommal közeledett.

- Kifostad a beledet, te nagypofájú?

- Hagytam még holnapra is.

Folytatták a munkát.

A rendőr ismét a tanya falához dült, Fekete Ibi sűrűn oda-odapillantott. Irtóra szenvedett a munkától, állandóan vakaródzott volna, tenyerét már sárvizet hólyagok borították, a szeme könnyezett a portól, pizsoktól, a teste minden mozdulástól fájt, úgy érezte, nem bírja tovább, lecsapja a villát, kaparja a töreket, aki szereti, ő inkább éhen hal. Mégis maradt. Apjára gondolt, aki helyett kenyérkereső.

„Édesanya szörnyethalna ettől a látványtól - gondolta -, mert ennél minden jobb lehet, és nemsokára itt az ősz, meg a tél, ki se bírjuk tavaszig, mert innen nincs menekvés. A terhes asszonyoknak sem? Ha úgy maradnék valakitől? A cigányt gyűlölöm, mérget tennék az italába legszívesebben, éppen egy ganétúró bogár mászott végig rajtam! Fizethetem az apám számláját, pedig mi közöm az egész hercehurcához? A középiskolát se hagyták befejezni, egy csendőr lánya ne érettségizzen! Munkahelyet hiába kerestem, ki segített volna? Helyette kényszermunkára száműztek, rendőrök ágyasának - nyalta meg kicserepesedett száját. Úgy érezte, hogy meginna egy kanna vizet, a szájpadról is kiszáradt, a teste verejtékben úszott, kínjában nagyokat nyelt, s figyelte, jön-e már a gyerek a teli kannákkal?

Az a barom legalább kedveskedne, olyan munkára osztana, ahol nem szakadok meg, főleg ebédet főzni főnyeremény, a legjobb falatokat a szakácsnők nyelik le - gondolta tovább a sorsát. - Amilyen hatökör, nem törődik ezzel, pedig alig várja, hogy újra rám másszon, de abból nem eszik, még ha meggebed is, nem leszek a szalmazsákja, téved a kis szerecsen.

A hasonló korú lányok máson töprengenek: tánc, mozi, szórakozás, férjhez menés és közben azt sem tudják, hogy édesapám építette azt a falusi mozit. Ez a hála? Mintha egyszer is visszakértük volna az államosítás után. Megtanultuk, hogy vagyon nélkül is élhetünk, de minek? Kuporgatni a krajcárokat, és reménykedni, hogy majd egyszer könnyebbedik a sorsunk? Ettől könnyebb már nem is lehet. Ezeknél még az oroszok is emberségesebbek, pedig micsoda rémhíreket terjesztettek róluk, menekültünk volna Nyugatra, de szegény édesanya kötötte az ebet a karóhoz: - Megfogadtam apádnak, hogy hazavárom.

Várta is. Amikor megszállták a falut, már az első éjszaka ránk törték az ajtót, tolmács vezette őket, hogy ez burzsuj-ház, csendőr a gazda, itt aztán mindent szabad. Azt az éjszakát se felejem. Pedig a katonák a konyhaasztalon hagyták az egész komiszkenyeret. Reggel találtam meg, amikor még édesanyám gyengélkedett, és sírdogált sokáig.

- Mi lesz veled, kis árvám, ha apád nem tér vissza? De nem tehet olyan igazságtalanságot az isten, hogy a férjemet elrabolja, s elveszi tőled a gondviselőt.

Az isten jól elrendezte, alighogy édesapa hazaérkezett, édesanya a gyógyszerektől elaludt örökre. Fillér Gáborék pedig apát népbíróság elé állították. A Józsa Bálint bácsi lányával barátkoztam, de az államosítás után megváltozott a patikus úr is. - Hogy vagy? Hát édesapád? - kérdezte tőlem, majd hirtelen eszébe jutott, hogy apa büntetését tölti, exkuzálta magát: - Rendes embernek ismertem, tette hozzá. - Hát édesanyád? - Ő sincs már. - Mire a fejéhez kapott: - Kislányom, bocsáss meg! Szegény édesanyádat nagyon sajnálom, nem ezt a szomorú, és igazságtalan sorsot érdemelte, hogy éppen ezek a vad orosz kozákok...

A szép Ibi észrevette, hogy a gondolatai messzire elkalandoztak, ám örült is, hogy jobban telik rajta az idő.

Ábrándozok a múlton - gondolta -, csak a szívem meg ne szakadjon. Most meg a patikus úr megjátssza a bazári majmot, úgy tesz, mintha alig ismerne minket, még egy jó szava sincs hozzám. Nem vethetne rám egy bátorító pillantást, annyira megijedt és fél? Nem akar ártani se magának, se másoknak? Csigaházat növeszt és belebújik, hiszen már a vonatban is begazolt.

Amikor anya ünneplőbe öltözve a féltett sezlonon feküdt, a keze kicsavarodva, a szeme felakadva, s tajtékozott a szája, csak sikoltoztam, meg a szívem ugrált, tárva-nyitva hagytam az ajtókat, és Józsa úrhoz futottam.

- Édesanyával iszonyú szörnyűség történt, hiába szólítgatom, nem eszmél, a szeme felfelé mered és nem lélegzik. Mit csináljak, Bálint bácsi?

Gyors léptekkel velem tartott, s már az ajtóban rám szólt: - Maradj kint, kislányom! - Lesimította édesanya szemét, zsebkendőjével letörölte a szájából kibuggyant szürkés-zöld tajtékot, a kezét combja mellé fektette, s csak akkor intett, hogy bemehetek.

- Imádkozzál, kislányom - mondta, és együtt elrebegettük:

Miatyánk, ki vagy a mennyekben,
Szenteltessék meg a Te neved,
Jöjjön el a Te országod,
Legyen meg a Te akaratod,
Miképpen a mennyben,
Azonképpen itt a földön is,
Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma,
És bocsásd meg a mi vétkeinket,
Miképpen mi is megbocsájtunk az ellenünk vétkezőknek,

Ne vígy minket a kísértésbe,
De szabadíts meg a gonosztól,
Mert Tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség
Most és mindörökké
Ámen.

Sírtam. Teljesen egyedül maradok, mihez kezdek a házban, mit kell csinálnom? Józsa úr elvitt hozzájuk, elrendezte a temetést, a lánya ágyában aludtam. Hárman álltunk édesanya koporsójánál: én, Józsa úr, meg a tiszteletes úr.

Mindez mintha régen történt volna. Most mihez kezdjek, vegyem férjül valamelyik tohonya rendőrt? A gyomrom kifordul a látványuktól. Ezek nem olyanok, inkább leütnek és megerőszakolnak, aztán meg elásnak a szántóföldbe, nehogy kitudódjon. Essek teherbe valamelyiktől, a magzatját csak kímélné talán, és könnyebb munkához segítene? Vagy inkább a kanálisba fojtana, és letagadná az egészet?

Fiatal vagyok és szép, kihasználom, hogy epekednek utánam a kanik. Csak ebéd lenne már, mert nem bírom tovább, mindjárt összezsuklok ettől a kurva munkától.”

Józsa Bálint kocsija fordult a szérűre. Hozta az ebédet és egy rendőrt. Az öregúr egy-két pillanatig érdeklődéssel tekintgetett a cséplőmunkásokra, aztán lemászott az ülésről, a lovaknak keresett ennivalót. A traktor még köhintett néhányszor. Az emberek a szekérhez gyülekeztek, leszedték a kondérokot és edényeket, Fillér Bandiné a hordóban tárolt állott vízben megmosta a kezét, az arcát, majd mérni kezdte az ebédet, a paszulyt. Akinek még maradt ereje, kezét mosott, az arcára is lötytyintett a vízből, de legtöbben a földre rogytak, reszketett kezükben az alumínium tányér és kanál. Gatyás Váradi vasvilláján csomó kaparékot dobott a lovak elé.

- Ezek legalább ne éhezzenek!

- Köszönöm a nevükben is - motyogta a patikus, és ebédjével elhúzódott a többiektől. - Fene bele, hogy ilyesmi nem jut az eszembe!

Bandika meghozta a friss vizet. Az anyja neki is mert a levesből, s ő mohón falta, semmivel sem törődött, csak minél hamarébb eltüntesse az ételt.

A két rendőr egymás kedvére falatozott, és amikor kiürült a csajkájuk, a bajuszkirály felmordult.

- Hé, te, gyere csak! Hozd tele! - nyújtotta a gyereknek a csajkáját, s a másik is így tett. Amikor elteltek, bőfögtek és vízért kiáltottak.

- A kórság belétek - nyöszörögte Bandika, de engedelmeskedett -, tállyog nőjön a beletekben!

- Honnan hoztad? - kérdezte Szabó őrmester. - Nékem nem kell poshadt víz!

- A vasúttól.

- Milyen kútból, amelyikben döglött patkányt áztattatok? - kacsintott cinkosan a másik egyenruhásra. - Halljuk csak!

- Zöld kútból, aminek kereke van.

- Az jó víz, vagy csak huncutkodol? Hiszen te akkor is lódítottál, amikor apádról faggattalak a faluban!

- Ez jó víz.

- Honnan veszed? Ki mondta neked, hogy jó?

- Megkóstoltam.

- Ereggy enni!

Mire a fiú a tányérjához rogyott, már kihűlt a paszuly. Mérgesen falta, nyelte az ebédjét, még az anyjára is haragudott.

Józsa Bálint a hűvösön hevert, távolabb a csapattól.

„Becsaptak itt mindenkit - gondolta világmegvető hangulatban. - Épületes szöveget találtak ki: tiéd a gyár, a föld, s magadnak dolgozol! Közben mindent kihúztak a talpa alól, s rátette kezét az állam.

Szépen megkopasztja a polgárait, cserébe mindenkinek egyenlőséget, jó munkahelyet, szociális gondoskodást, magas életszínvonalat ígér. Ezért nem mondhatjuk, hogy tőlünk mindent összeraboltak, hanem a jövő érdekében cselekedtek. Azért kerültünk ide. S mikkel szédítgetik az embereket?

A bürgéknek bármi beadagolható, elhiszik, hogy termelj többet, jobban élsz! Fel sem érik ésszel, hogy akkor meg éppen az lesz a baj, s jöhet az új jelszó: termelj jobban, hogy jobban élj! S aki csak a munkával törődik, tisztességesen próbál élni, nem jut annyira sohasem, mint aki hamar felüti fejét a járomból, s azt kémleli, mikor, hol és mit ragaszthat magának, minél kevesebb munkával és bármilyen eszközzel. Most mi csapódtunk be, később meg azok, akik minket becsapnak. Az élelmesebbek hamar megértik: enyém a gyár, magamnak lopom el.

Kevés program ez egy hosszú életre. S a végeredmény mindig ugyanaz, békétlenül fekszünk a föld alá, de addig törjük ám magunkat, ütünk, helyezkedünk, taposunk, asszonyaink üzemi kurvákká válnak, hogy vastagabb legyen a zsíros kenyér. Mi lesz öregségünkre? Amikor rádöbbenünk, minden hiába, meghalunk, s annyi erővel tudtunk volna emelt fővel is élni.

Semmi se biztos, ma élsz, holnap felfordulsz, nincs értelme semminek, minek ábrándozzunk szabadulásról, meg egyéb hívságokról? Cipelem a saját keresztemet ebben a fordított értékteremtésben őriztetnek, elpusztítanak, ahelyett, hogy a hasznomat vennék. Nem tudnak távlatokban gondolkodni.

Az aranyos Ibikét is hová juttatták? Nem segíthetek rajta, úgy csinállok, mintha soha nem ismertem volna, mert ez a vadbarom cigány akkor nemcsak engem gyűlöl, hanem még a kislányt is megalázza, megbecsteleníti. Akkor pedig vér folyik, mert a dicső apuka talpra áll, és Nemessel együtt meglékeli a cigányt. Jobb távolból szemlélődnöm, egyszer talán még hasznomat veszik.

Szikfűvet kellene szednem, megszártgatni, meghűlés és torokfájás ellen használ, fene bele, tisztelettel.”

- Hé, kocsis, indulunk - állt fel az egyik rendőr, és hatalmasat ásított. - Mozogj már!

Józsa úr nagy szolgálatkészen felpattant.

- Igenis, parancsnok sorstárs! - s kihajtotta lovait a tanyaudvarból, és magában mosolygott az önkényes előléptetésén.

Megérkezett a vontató. A köpcös és karikalábú brigádvezető a zsák-halom láttán rögtön tudta, hogy rendesen dolgoztak, amíg ő odajárt. A vontatós nem állította le a traktort, s állandóan remegett a gép az erőteljes kétütemtől.

- Rakják meg, emberek - szólt a brigádvezető, majd a kannáért nyúlt, aminek az alján maradt még víz. A szájára vette, és megitta mindet. - Nyomás, fiú, szaladj meríteni!

Bandika elkocogott.

A telepések megrakták a vontatót.

- Estig még ugyanennyit kell csépelni - szólt a brigádvezető Fillér Bandinak -, ne mondják, hogy csak a napot lopják! - Fülébe piszkált és megnézte a termést. - A boríték is vastag lesz.

A vontató elporolt.

- Hallották, sorstársak - köszörülte meg a torkát a kovács Fillér -, kössük fel a fehérneműt!

- És akinek nincsen? - évődött Váradiné. - Azzal ugyan mit csinálsz?

- Szerezz neki - nyelvelt a fehérpizskafa -, úgylis olyan buzgólkodó.

- Hancúrozós a kedved!

- Az bizony, a kedvem egyre inkább megjön. Reszkethetnek a férfiak, mikor csábítom el őket.

- Mi az, Flórián, már kimerültél? - göcögött Nemes -, ettől vagy olyan sovány, mint a kan-kutya?

- Jobb is azt, mint csépelni - pirult el Fekete Ibi izzadt arca -, ennél nincs irgalmatlanabb munka, lehetetlen, hogy legyen.

- Még olyan is kerül - tudálékoskodott Biri.

- Marhára megvigasztalt ezzel a túlzó optimizmussal.

- Ajjaj, már ennyire vagytok, hogy vigasztal? - élcelődött tovább Váradiné és feltápáskodott.

- Ezt nem gondoltam rólatok.

- Éhes disznó makkal álmodik, és rőfög a szerencsétlen.

Lassan mindnyájan a helyükre álltak. Indították a traktort, néhányszor lelökte a gépszíjat, mire meghajtotta rendesen a cséplőgépet, aminek zúgása a sors-szimfóniára hasonlított.

Sajtos Flórián morózus képpel mászott az asztagra.

„Viccelődnek - gondolta lekicsinylően -, nem elég ez a rohadt meló, járatják a szájukat, hogy azt is figyeljem. Ugyanúgy dolgozom, mint a többiek, és még be is fújom őket, kétszeres a meló, a fizetés meg ugyanannyi. Mi ebből a haszon?

Ha megsejtenék rólam az igazat, mit tehetnének? Elagyabugyálnának? Akkor a cigány falhoz csapdossa őket, vagy a kölykeiket. Inkább félnének tőlem, és elkerülnének? Magukra vessenek, ha egyedül lennék a pusztán, a fejem se fájna: kit jelentgetnék? Legalább annyira hibásak, mint én, mert súgnak-búgnak és sunyítanak, én csak könnyíték rajtuk, mert helyettük őszintéskedek, bár fogalmuk sincs róla. Ez a tiszta munka, nincs becsapás, nincs alakoskodás, hogy én szeretem az elvtársakat, legfőbb vágyam a tervtúlteljesítés, hogy büszke legyen rám a pártunk, hogy erős bástya legyek a béke frontján, közben meg a reakciószakra fülelek, lökdösődök a sorban álláskor, lebecsülöm az újjáépítést, eszem a tojástartóját, ki nem állhatom az ilyen törtetőket!

Kész röhej a fater vasboltja is, ott tengessem majd a napjaimat? Ha innen megszabadulok, az őrmester tehet valamit az érdekemben, hiszen a felettesei tudják, hogy számíthatnak rám, nem csalódnak bennem, zsíros állásba helyezhetnek.

Csak ez a dögunalmas és fárasztó munka szűnne már meg, mert leszakad a karom, annyi kévét hánytam a cséplőgépre. Bezzeg Váradi rá se ránt. Nemes talán sejt valamit? Mióta a komáját kivasalták, alig nyikkan a jelenlétemben, rám-rám mered, mint a vizsla kutya, de várjál csak, jómadár, a cigány kegyeibe ajánllak!”

Szakadt róluk a víz. Támolyogtak a hőségtől, a nehéz és szokatlan munkától, még a gép monoton zúgása is idegesítette őket.

- Piszokság, hogy velünk csináltatják - ordította hirtelen a magáról megfélemedezett Nemes. - Megőrjít ez a zúgás - s a levegőbe emelte a villát, majd az asztagba csapta. - Hol vannak a hajcsárok, talán a napszúrástól félnek, kéremalásson!

- Leszakad a karom - pihent meg önkényesen a keszeg kereskedősegéd -, ha csak felemelem, már ég, mint az istennyila.

- Muszáj nekünk itt megdöglenni? - kiáltotta a hajdani százados.

- Nem ragaszkodom hozzá - szólt a cséplőgép dobjától gatyás Váradi. - Tudsz jobbat?

- Akkor nem közöttünk lenne - nyelvelt a felesége.

- Én már telittem a bugyogót - sipította Sajtosné.

- Most szemináriumot tartunk, vagy sztrájkolunk? - morogta Biri.

- És akkor mi van - kérdezte Fekete Ibi -, beszakad a gatyamadzag?

- Pontosan az hiányzik a mulatsághoz, meg a nótaszó.

- Pihenjünk egy sort, emberek - mondta a kovács kényszerűségből engedve -, holnap is megvirrad, a helyünkre meg nem áll senki.

Bandika a tanyába kanyarodott, s mögötte léptett lovával Bari őrmester. Fillér, ahogy meglátta, egy pillanatig elbizonytalanodott, a keze ökölbe rándult, s keskeny száját összeszorította, és fiát fürkészte, akiről dőlt a víz, erősen lihegett, s leengedte karjáról a kannát. Az apja mellé lépett. Ő alig tudta megkérdeni a torkába gyült gombóctól: - Szaladtál?

- Előtte kellett jönnöm, s attól féltem, hogy a lova eltapos, úgy csörtetett a fülemnél - pityergett a gyerek.

Fillérné hozzá lépett, a kezeslábasából zsebkendőt húzott elő, a négy sarkára csomót kötött, megvizezte és a fia fejére tette. Szinte sütött a szeme a büszkeségtől.

- Jól van, kis kenyérkereső aranyom - simogatta meg.

A cséplőmunkások kézről-kézre adták az egyik kannát, a másikat nem merték felemelni, amíg a rendőrök nem isznak belőle. Szabó őrmester jelentett a cigánynak, aki mámoros jókedvében volt, odalökte a kantárszárat beosztottjának, s közel sétált a csapathoz.

- Tán nincs erőtök, mert a sok ketytyintgetísbe elfáradtatok? A dolgozó nép meg hiába várja az újkenyeret!

- Pisiszünetet tartunk - sipította Sajtosné.

- Eddig nem vettem észre.

- Másfelé hord a szeme, nem az én bugyogómra kíváncsi.

- Tán néked van?

- Akarja látni?

- Inkább, amit alatta hordol. Na, megmutatod?

- Ahhoz volna esze.

- Volna ahhoz más is.

Nehéz hallgatás ereszkedett közékük, a traktor pőfögése tette elviselhetővé. Flórián szégyenében nem mert a feleségére nézni, a villanyelét vizsgálgatta, mintha hibás lenne.

- Erőre kapunk és folytatjuk - jelentette Fillér -, csak a bagót szívják el.

- Szeretném már látni.

- De odavagy!

- Az a dógom, hogy titeket egrecíroztassalak! Legalább itt zsírozzátok meg az anyaföldet, úgylis üresek a temetők!

Ekkora bárdolatlanságtól elnémultak. A traktor pőfögése most elviselhetetlennek tűnt, fájóbbnak, mint az ágyúlövések, s egyeseknek ismerősnek, mint a Dunába lövetések sorozatai. Szabályosan megmerevedtek, panoptikum-figurákra hasonlítottak, mert a döbbenettől az érzéseik, az indulataik is megbénultak, úgy álltak ott mozdulatlanul, mintha a Vezúv hamurétegei alól ásták volna elő őket. Csak a cigaretta keskeny füstje árulkodott.

- Mit mondtál? - lépett közelebb Fillér kovács -, te mindig ocsmányságokon töröd a fejedet.

- Mit? Azt, hogy itt zsírozzátok meg az anyaföldet! Mit is mondhatnék, mikor így igaz? Én nem beszélek mellé, az a te szokásod, hogy nagy feneket kerítel a dolgoknak, meg lelkizgetel jobbra-balra. Minek? Ez a szintiszta beszid, meg a szintiszta igazság.

- Nem a te eszed irányít a pusztán.

- De nem is a tied!

- Kicsi a koszt, kicsi az erő - piszkálta tenyerében a bőrkeményedést Nemes -, az is megteszi a magáét.

- A szád meg hatalmas, pedig nem egízszi, míg kiviszi a huzat a fogaidat.

- Vigyázok arra, talán még használhatom.

- Tíged meg mi lelt? - mutatott a szép Ibire, aki a többiekkel együtt szedelőzködött. - Talán megkukultál?

- Tudja azt nagyon jól.

- Táncolni szeretnél? Arra ugrálnak a bálban: Nylon erdő közepiben ílt egy remete. Remetének unalmában született egy nylon gyereke. Nylon lett a harisnya, nylon a kabát, nylon gólya hozza már a nylon kisbabát. - Dúdolta a slágert, s a lábával verte az ütemet.

- Tányérozhatunk - gúnyolódott Sajtósné, és a cséplőgéphez fordult -, gondoskodik ez a kiszolgálásunkról.

Bari észrevette, hogy Bandika a földön ül. Közelebb került hozzá, s lábával a teli kannát feldűtötte. - Kotródj a kúthoz, de utol ne érjelek!

A fiú engedelmesen szedte a lábait. A cigány meg a lovára pattant, és ellenkező irányban elvágtatott.

Nemes Áron figyelte, hogy merre tűnik el a lovas.

„Ez a tejfeles szájú senki meg se mozdult, amíg itt idétlenkedett a cigány - gondolta. - Legalább a feleségére pisszentett volna. Provokálnának, s a férjével beépített ügynökök? Vagy csak hisztériás tyúk, aki nem sejti, hogy milyen alak az ura? Talán éppen azért csinálja?

Ibike viszont tetszik a cigánynak. Jó lesz figyelni. Attilán úgyis puhítottak, de ettől visszatér az étvágya, és újra harap. Másra nem számíthatok. Az öregek trottyosok, Biri puhány és nem kockáztat, talán Váradi, ha az érdekeiről van szó, Fillér maradt fafejű vöröske. Magad uram, ha szolgád nincs.”

- Micsoda pofátlan alak - mondta Flórián már az asztag tetején és fejével a távolodó Barira intett. Majd krákogott és hegyeset köpött a magasból.

- Megteheti, nyeregbe került - morogta Nemes, és többet nem szólt, de semmi jó nem volt a tekintetében.

- Ez a baj, egyem a tojástartóját.

A volt tiszt indulatosan hányta a kékét. Amíg a magasból a cséplőgép tetejére lőtte, jóval könnyebb volt, de amikor az asztag megfogyatkozott, s felfelé kellett dobálni a búzakévet, nyakába szóródott a piszok, nehéznek bizonyult a teher, a karja izomláztól szúrt minden mozdulatnál, s meg-megreszketett a teste. Dühösen fújtatott.

„Engem nem palizol be, kisapám - gondolta -, nem lotyogok olyat, amivel dicsekedhetnél a senkiháziaknak.”

A villa hegye véletlenül megkarcolta a lába szárát. Kapcára húzott viharvert bakancsban, s egy szürke, agyonmosott vászonnadrágban dolgozott, amit jókora öltésekkel foltozott meg. A hajdani egyenruhát ereklyeként dédelgette, nem vett tudomást a szakadásairól, arról, hogy a tisztogatás, mosás, vasalás közben annyira összement, féllábszárig ért a pantalló, a kabátról lepereregtek a fémgombok, az aranyozott váll-lapok is hiányoztak. Egy hátizsákot, s egy malackát hozott magával a pusztára, és a pokróc alatt hátizsákban tartotta régi dicsőségének maradványait, vásárnapokon szedte csak elő, felöltözködött, és parádézott kedvére az istálló előtt. A rendőrök humorérzékére vall, meg se fenyegették érte, rá se szóltak, csak szélesre szaladt a szájuk és a fejükre mutogattak. Még a cigány se molesztálta uniformisát, csupán egyetlen egyszer jegyezte meg: - Kicsípted magad, mint szarospista Jézus nevenapján.

Mindez nem zavarta. Szombat esténként kimosta kétes tisztaságú kapcáját, s a feje alá terítette, megköpködte a bakancsát, egy pokrócdarabkával fényesre dörzsölte. Így várta a vásárnapot.

Most viszont a lába vérzett.

- A kurva úristenit, vérmérgezést kapok a végén - ordította, és a szeme vérbe borult -, pont itt adom be a kulcsot?

Villáját az asztagba szúrta, nézegette a sebét, szőrös arcát elborította a düh, és a vak indulat. - A gané anyját ennek a rohadt világnak. - Lemászott, a hordóból vizet locsolt a sebére. Senki nem törődött vele, könnyű kis sérülés volt, a vérzés percek alatt elállt. Ezért visszasomfordált az asztaghoz. Dűhe nem csillapodott, úgy érezte, hogy fellökné a világot.

- Komoly? - kérdezte Flóri.

Nemes válaszra sem méltatta.

„Te juttattál ilyen helyzetbe, piszok isten! - gondolta. - Még hogy segítenél rajtam, éppen te vagy az a nagy jótevő? Pedig jól megfértünk egymással fiatal koromban, egyszerű, naiv hittel közlekedtem, nevetséges dolgokra kértelek, ám akkor halálosan komolyan; istenem, tégy

csodát, sikerüljön ez, sikerüljön az, és elhiszem, hogy vagy, hűségesen szolgáljak! Úgy történt, ahogy kívántam, s boldogan imádkoztam hozzád.

Hová fajultam, úristen? Nemcsak megvénültem, hanem elvesztettem azt a valamikori kisfiút, azt a tiszta hitet, és többé már nem találom. Kétkedéssel, rosszindulattal fertőződtem, uram, te tettél ilyenné? Csak az én hibám lenne? Sokszor lázadoztam ellened, de más nekem soha nem számított, se ellenfélnek, se embernek, még élőlénynek sem. Most csöstül hullatod rám az áldást, és még ne is lázadozzak? Tökegyedül lézengek a pusztán, önkezemmel véget vetni a színjátéknak nem merek, gyáva vagyok a gyilkossághoz is, és lassan már a reménykedéshez is.

Sűrűn elkap az indulat, és szidlak, hogy piszkos zsidó isten, a fiad egy zsidó fattyú. Miért engem büntetsz ezzel a természettel? Inkább pusztíts el, mert én legszívesebben lekakálnálak, uram. Aztán amikor elmúlik a dühkitörésem, szánom-bánom a bűnömet, szégyenkezem, hogy kivel ordítózom, mert tövis ment a talpamba, megvágтам az ujjamat? Ebben a nyomorék országban, ha egyetlen tövis terem, az én lábamban köt ki. Komikus és megalázó, hogy éppen ettől patkoljak el.

Ilyen a bosszúd? Rengeteg csúfságot elkövettél te ellenem, üthetsz is, mert állom, ember vagyok. Lennél csak a helyemben!

A hőn szeretett vezér téged is kisöpört a templomokból, a családok szívéből. Miért túrted, miért nem sújtottál le a gonoszra? A te bűnöd mindaz, ami itt történik, sohasem szeretted ezt a népet, becsuktad a szemedet, amikor tűzzel-vassal irtani kezdték, elszabdalták az országát, idegen katonacsizmákkal tapostatták szülőföldjét, elhintetted testvérek között a viszályt, Káinná és Ábellé tettél minket, mert a vérünket nem szeretted, s nem kell neked ez a nyomorult magyar, mert ez még ritkán lázadozik is, és pogány nótákat gajdol. A farizeusokat kedveled, a képmutató zsidókat, az igazi báránykáidat, még a másvilágról is visszahoztad. Az a nyomorult Hitler sem tudott jó munkát végezni, foroghat a sírjában eleget. A szegény Izidorokat sajnálod, ők az áldozatok, mert megjárták a haláltáborokat? Mi talán a bálban mulatoztunk? A gazdag, az arisztokrata, a dőzsölő zsidóknak is babérkoszorú jár? Elrendezted ezt te tökéletesen uram, az én vérem kell neked, az én szenvedésem, nem a hálám, és nem az imádságom!”

Nemes lassan lecsihadt. Vérbe borult szemmel, hallgatagon dolgozott tovább, kezdett önmaga előtt szégyenkezni.

Szabó őrmester elunta a szendergést, felállt, megropogtatta a csontjait, jóízűt csámcsogott, s kitartoán bámulta Fekete Ibit. Majd a kukoricáshoz ment, kisdolgára. Megigazította a nadrágját, és visszafordult.

- Hé, te - intett a lánynak, közben a fülébe piszkált és megnézte a termést. - Nem hallasz?

- Kihez beszél?

- Hozzád, cicus.

- Mit akar?

- Tudod te azt, nem vagy a názáreti Szűz Mária.

- Honnan tudnám?

- Gyere közelebb, majd meghallod!

A tanya sarkánál várta. Kedvtelve nézegette a fruskát, s ahogy a közelébe ért, elvastagodott hangon megszólalt.

- Szeretted a cséplést? - markolta meg a karját.

- Aki kitalálta, szeresse az!
- Gondoltam. Akarsz helyette holnap az őrön dolgozni? Az jóval könnyebb.
- Nem akarok.
- Hol szeretnél?
- A konyhán.
- Na, jó, odateszlek. Értve? - simogatta kéjelegve a lány karját. - Tudod, mit kell csinálnod?
- Eddig tudtam - rántotta el vörösödve, szégyenlősen a karját Ibike. - Főzni... Vagy nem úgy gondolja?
- Azt is - nyelt a rendőr -, de nemcsak kenyérrel él az ember. Érted?
- Érteni értem, csak fel nem foghatom.
- Ne vacakolj már, nem vagy olyan buta, ismered a csíziót. Vagy mást osszak be szakácsnőnek? Körlet-ügyeletes leszek.
- Nincs kedvem hozzá.
- Miért, cicus, rosszabb vagyok a másiknál? Még ki se próbáltad.
- Nem vagyok kurva.
- Majd az leszel, ha nem hallgatsz rám! Értve?
- Arra fáj a foga? - égett a lány arca.
- Arra, de még másoknak is. Én meg vigyáznék rád, ne férkőzzenek a közeledbe! Tudhatnád már, hogy mindig az erősebb kutya ballag el a csonttal - nyúlt újra a lányhoz, akinek kezét az ölébe húzta, ahol kidudorodott a nadrágja.
- Nem nagyon köntörfalazik - tépte ki a karját az őrmester szorításából remegve. - Fekszel, vagy lebetegszel?
- Így a legjobb - mondta a rendőr. Visszaült a helyére, és megnyalta a száját. - Még meg is köszönöd. Na, eredj töreket kaparni!

A vontató újra a szérűre fordult. Ismét megpakolták.

Bandika meghozta a friss vizet. Megitták.

Aztán elment a vontató, elment a fiú, de epekedve várták vissza mindkettőt, mert az estét hozták magukkal.

Vasárnap lustálkodott a tábor. Fillér Bandi elnézegette a kútnál mosó asszonyokat, a tetvész-kedő öregeket, a csatakiáltásokat hangoztató gyerekcsapatot, és bakancsa orrával rugdosta a földet, hosszúra nőtt borostájába simított, majd elégedetten a levegőbe csapott.

„Az építőanyagtól felbukunk - gondolta -, miért ne vághatnánk ablakot az istálló oldalán, a sarokba meg kályhát építenénk. Télen legalább nem vesz meg az isten hidege.”

Gyors léptekkel indult a rendőrörsre, idegességében beszívta keskeny ajkát. Édestestvére éppen akkor tűnt fel az ajtóban, frissen borotvált arca, nagy és ártatlan tekintetű szeme szelídséggel töltötte el. Az öccse megállt előtte, és katonás mozdulattal jelentett.

- Parancsnok sorstárs, engedélyt kérek, hogy a körletünket kicsit rendbe hozzuk!

- Nagyon helyes.
 - Egyúttal ablakot tehetnénk az ólra.
 - És még mit akarsz? Toronyórát láncostól? - érződött idegesség a törzsőrmester hangjában, s megbántottság, amiért rászédtek, miközben ámulva vonta fel a szemöldökét.
 - Kályhát is építhetnénk.
 - Miből? A kutya farkából?
 - Maradt minden; téglá, malter, cement, ablakkeret, még üveg is.
 - Az a gazdaságé.
 - Mi is. Ne csak dolgoztasson, gondoskodjon is rólunk! - vakarta meg szőrös arcát a kovácssegéd.
 - Nincs ilyesmire engedély.
 - Megadhatod. A tábor területén te parancsolsz!
 - Valóban? Nem úgy tapasztalom.
 - Kezdd el magyarázni, hogy ez mit jelent? A mi fajtánk emésztődik itt, segíts rajtunk, nemcsak testvérek, de magyarok is vagyunk!
 - Segíts, segíts, de hogyan? Mi az ára? Szándékosan keveredjek bajba? Felsőbb utasítás nélkül semmiről se dönthetek - rázta meg az öccse vállát.
 - Csukd be a szemed!
 - Lát helyettem más. És még szégyellném is magamat.
 - Ugyan már, ennyire finnyás lettél?
 - Óvatos, öcsém, az neked se árt; a fűszálak is hallgatóznak, ha rosszul lépek, a nyakamat veszik.
 - Hogy nekem mi árt, és mi használ, arról beszélhetnénk egyet s mást. Beteg gyerekek vannak közöttünk, s mindjárt jön a hideg, ha nem segítesz, elhullanak, mint a legyek. Erre gondolt!
 - Gondolhatok bármire, nem leszek vidámabb. Miért nem tudtál lakatot tenni a szádra? Minek firkálgattál össze-vissza? Végül még én iszom meg a levét, azt hiszed, talán a dicsőségemre válik, hogy a pusztára löktek? El ne hidd már!
 - Értettem, törzsőrmester sorstárs! - csapta össze bokáját gúnyosan, sértőn Bandi, s nem látott dühében. Beharapta a száját, a kezét tétován széttárta. Ez olyan megalázónak tetszett, amitől mindketten észbe kaptak. - Eltávozhatok?
 - Várj még!
 - Mire?
 - Hogy jól seggbe rúgjalak - mondta lehangelődve és beletörődve Gábor -, akaratos vadállat! Méghogy a saját fajtád emészt el?
- A kovácssegéd elmosolyodott, és sarkon fordult.
- Ne izgulj, szépen megcsináljuk! - mondta távolabbról.
 - Éppen ettől félek - legyintett a törzsőrmester, s a hátraslovához indult.

Józsa Bálint a lovak körül csetlett-botlott. Megsimogatta őket, motyogott hozzájuk, s az állatok megéreztek szeretetét, eltűrték ügyetlenkedéseit. Az öregember szénát hordott a jászolba.

Fillér Gábor mogorván lépett az istállóba, már megbánta az előbbi engedékenységet. Szóra se méltatta a patikust. Kantárt tett a lóva fejére, nyeret dobott a hátára, kivezette az ólból, és elkocogott. Józsa úr hosszasan bámult utána, a küszöbre telepedett, hallotta a lovak horkantásait, elégedetten húzott elő zsebéből egy kész cigarettát, s élvezettel eregette a füstöt. Gondozatlan szőrmók arcát megvakarta s elmerengve bámulta, hogy a cipője szép csendben tönkremegy, már kikandikál mezítlábas ujja belőle és enyhe lábszag terjeng körülötte.

Bari Ödön bújt elő az őrsről. Megköszöri a torkát, hogy ezzel is tekintélyt szerezzen magának, s az öregre rivallt.

- Tán megkukultál, mir nem jelent?

- Micsodát? - reszketett a patikus kezében a cigarettája. - Nem kaptam erre parancsot az őrmester sorstárstól.

- Vágd vigyázzba magad, ha velem pofázol!

- Igenis - állt fel remegve-félve és szánalmas mozdulattal bokázott. - Vigyázzba vágom magam!

- Nem dohányzol, nem az úri kaszinóban vagy!

- Igenis - dobta el a cigarettát. - Nem dohányzom, nem az úri kaszinóban vagyok.

- Mit láttál?

- Semmit az égvilágon.

- Ne hazudj, mert elhúzom a nótádat!

- Mit kellett látnom?

- A parancsnok sorstársat.

- A parancsnok sorstársat láttam.

- Mit csinált?

- Semmit. Nem csinált semmit, majd bolond lett volna!

- Megint hazudsz? Hiszen csinált valamit, olyan nincsen, hogy ne csináljon! - lépett előre Bari és az öreg pajeszába markolt -, tudod mán, hogy mit csinált?

- A lovára ült.

- Na látod, nem vagy olyan tuskó, hogy ne tudnád, mit kell jelentened! - csapott szét kezével a cigány. - A lovára ült, és ellovagolt a cicájához. Világos?

- Igenis, a cicáján lovagol.

- Azelőtt mit láttál?

- A lovakat.

- Nem az ólban, te hatökör! Az őrs előtt.

- Ott nem láttam semmit.

- Micsoda, még tagadni mered? Mingyán megzsírozod az anyaföldet!

- Dehogy tagadok, úgy van, ahogy az őrmester sorstárs akarja, a maga esze és akarata az Úristen akarata.
- Láttad, hogy Fillér a másik Fillérrel bratyizik?
- Őrmester sorstárs látta?
- Kuss! Csak én kérdezhetek!
- Igenis, csak maga kérdezhet.
- Láttad, vagy nem láttad?
- Láttam.
- Mit láttál?
- Hogy Fillér sorstárs Fillér sorstárssal bratyizik.
- És még?
- Az és még-et is láttam - tetette magát Józsa patikus.

Bari őrmester megrökönyödött, a patikusra meredt, hogy mer az vele packázni? Még nem tanulta meg a rendet, nem kapott elég nevelést, mitől ilyen szemtelen? Ahogy egykedvű arcát fürkészte, a felismeréstől kajánul felnevetett.

- Hiszen egészen gügye lettél, mán mutogatni kéne! - s azzal dolgára hagyta az öreget.

Józsa Bálint megkereste cigarettáját a földön, lefújta róla a port, a szájába vette, és meggyújtotta. Ismét a küszöbre telepedett.

„A hatalom mindig az aljáról válogat - gondolta -, s nem teremthet olyan eredményt, amelyet szét ne cincálna. Még fel sem ocsúdtunk a vérgőzről, már a nyakunkba csimpaszkodtak, lemeztelenítettek, és pattogatják az ostorukat. Nem akarják a jóindulatunkat, a szívünket és az eszünket megnyerni? Átnevelnek. De mire? Én tanulékony vagyok, kocsis és bohóc egy-személyben, ezek meg gondolkodjanak helyettem, gondoskodjanak rólam, ez a kötelességük, a lóápolótól önállóság nem várható. Nem nagy kaland, de ez a hosszú élet titka. Tőlem elfér a cigány, a végén még megszeretem a butaságáért, a kocsis nézzen fel a mundérra, mert jaj annak a világnak, ahol a fordítottja igaz!”

Azzal a két vödörrel a kúthoz ment, s ahogy a lefolyócsőhöz támaszkodott, földbe gyökerezett a lába. Az ól apraja-nagyja cipekedett, ablakkeretet, csákányt, cementet, téglákat, üveglapokat hordtak a lakók. Egyből kitalálta, hogy Fillér Bandi intézte el az előbb a törzsőrmesterrel.

„Fene bele, jó napja lesz a cigánynak, amikor meglátja” - gondolta kajánul, s megemelte a teli vödröket.

A táborlakók igen nagy lelkesedéssel dolgoztak. A keletre néző oldalon csákánnyal percek alatt kiverték az istálló öreg vályogfalát, hogy az ablakkeretet odailleszthessék! Fillér és Váradi bajlódott a fallal, Nemes és Fekete maltet kevert, Biri és ifjú Sajtos Flórián az üveglapokat gittelte. Figyelmesen, odaadással dolgoztak, némi belső feszültséggel is, mikor reccsent rájuk Bari Ödön, hogy mindez érvénytelen, vissza az egészet! A nyersfaszínű ablakkeret, s a napfénytől szikrázó üvegek valamivel barátságosabbá, világosabbá változtatták az ólat.

A gyerekek futkostak, kiabáltak: - Ablakot kaptunk, ablak lesz a pockos tanyán!

A kisebbek közül többen a sarokban elrekesztett helyen fetrengtek, s vég nélkül ment a belük. Józsa Bálint ahogy reggel rájuk pillantott, csak legyintett és szó nélkül a lovaihoz indult. Most néhány asszony kucorgott kéztördelve a lázas gyerekek fölött, csendben sírdogálva, és csodára várva.

Idős Váradi Mihály és idős Sajtos Flórián távolabbról szemlélődött. Az asszonyok összetakarították a szemetet, a szalmára szóródott vályog-, tégl- és mész hulladékot.

- Eddig már elértünk, sorstársak - lelkesedett a kovácssegéd. - Kezdetnek nem rossz.
- Jobb, mint a semmi - morgott Nemes. - Azért még nem rebegünk hálaimát - nézett mereven Flóriánra -, legfeljebb azt mondhatom: éljen Rákosi...
- Micsoda? Az a seggfej-bej? - markolta meg Fekete a társa kezét.
- Éljen, de annyiból, mint én - nevetett a zömök hadfi.
- Itt közöttünk jól érezné magát.
- Sok a duma, kevés a puna - nevetett érdesen Váradi gazda -, fordítva jobban szeretem.
- Értjük mi egymást, ha nagyon akarjuk - szólt újra Fillér, és az istálló másik sarkába vezette a többieket. Az asszonyok eltakarították már onnan a szalmát. Lapáttal meggyalulták, majd döngölték a földet. Szaporodott a téglacsomó, kopogott a kalapács, zsineg feszült a talaj fölé, hogy egyenesre rakják a kályha falát.
- Kemence lesz, vagy kályha? - kérdezte Terike.
- Berakott sparheld.
- Aha - csapta fel fejét az asszony és zöld kendője alól jól látszott megőszült haja. - És plató helyett lúdtalpat teszten a tetejére édes uracskám?
- Az anyja kiskésit - pattant fel a férfi a guggolásból -, arról meg elfelejtkeztem.
- Ajjaj, túl szép a menyasszony - merevedett meg Váradiné. - Minek megyünk még itt is a gőzös feje után? Elég zúrt kevert a faluban.
- Eszem a tojástartóját, de jól adja! Bizony tőlük aztán vad csömöröm támad.
- Nincs megoldás? - harakolt Biri -, az lehetetlen.
- Keresünk - szívta be keskeny ajkát a kovácssegéd. - Valamiből elkészítjük.
- Miből, talán az asszonyok pendelyéből?
- Az éppen arra való - húzta el a száját Váradi -, legalább szagot kapunk tőle.
- Magának is azon jár az esze? - évődött Sajtosné. - Nincs jobb dolga?
- Min járjon? Itt már azt se nagyon csinálhatjuk, de emlékezünk rá. Pedig az ember néha-néha csak dobna a tűzre.

Fillér erősen a homlokára csapott. A körülötte lévők kíváncsian várták, mit sütött ki már megint.

- Az itatóvályú vaslemezből készült.
- De az görbe, mint a... malacfarka - mutatta a volt százados az ujjával.
- Kiegyenesítjük, az nem művészet.

- Lenyeli magukat a cigány, ha a vályút elszabdálják - figyelmeztetett Fekete Attila. - Az holtbiztos.
- Tudomást szerez róla hamar - szúrt a szavával Nemes -, vannak itt ciripelő bogarak.
- Lehetetlen, hogy mindent lásson és halljon - legyintett idős Sajtó Flórián, aki akkor csúszott közelébe. - Egyszer majd valaki elébe áll.
- Jól mondja, kéremalásson - bólintott elsötétülő szemmel Nemes -, csak ne lennének közöttünk hitványak.
- Minek erről papolni? - kérdezte Flóri. - Tartsa mindenki a száját, és nem esik bántódása.
- Kijelölték már az éberségfelelősöket! - morogta Mojzes.
- Ezt kétségbevonhatatlanul tanúsítom. Megmutassam a hátamat?
- Inkább maltert kérünk - mondta Filler lelkesen és előrenyújtotta az üres vödört. - A lemezzel meg elbánunk ketten, a mérnök sorstárssal. Senki nem károsodik, két vályú van egymásba süllyesztve, a régi rozsdásból annyi platót csinálunk, amennyi kell.
- Megy ez, mint az ágybaszarás - illesztette a téglákat egymásra Váradi -, csak legyen, aki szagolja! Ha nem lőtték volna agyon a kutyámat, most megfőzhattük volna - erőltette a vidámságot göcögve. - Meghívnám a társaságot kutyavacsorára.
- Pfü - fordult el hamar Rézi, s mosnivalójával a kúthoz indult.
- Az éhesek felfalják a macskákat, a patkányokat is.
- És egymást? - kérdezte élesen a kovácssegéd. - Már mi is harapdáljuk, emberhúsrá nőtt meg az étvágyunk, aki gyengébb, azt bezabáljuk?
- Nincs pénzbe a temetés - morogta az öreg zsidó.
- Méltányolom a humorukat, kéremszépen - szólt némi megvetéssel a nyomorék, s kicsoszogott az ólból.
- Attól fél, hogy ő lesz az első áldozat? - kérdezte Fekete Attila. - Érik már a termés - intett a vérhasos gyerekek irányába. - Csúnya napok következnek, tiszta fekete gyász.
- Ha emberhúst kell enni, hát azt esszük, testvér! Olvashattál ilyenekről, kérlek alálassan!
- Nem tudnám lenyelni.
- Mesebeszéd, még élveznéd is a cigány füstös testit.
- Soha - súgta a foghíjas, szőrös arcú Fekete.
- Pedig a bokszos bőré kivetette hálóját a lányodra, igen kerülgeti - súgta Nemes, hogy Flórián meg ne hallja. - Két szememmel láttam.
- Ha hozzányúl, megölöm!
- Mivel? A két szép szemeddel?
- Kést kellene szereznünk.
- Annál még aranyat is könnyebb!
- Melózunk, vagy sugdolódzunk? - fújta az orrát Váradi gazda, s kedvtelve nézegette a magasodó téglafalat. - Melegedhetünk majd mellette.

- Hol? A tajgában? - szakadt ki hirtelen Nemesből a félelem. - Újra vagonokba terelnek, és irány Szibéria. Csupán Józsi bácsin múlik, hogy aludt az éjszaka, mit álmodott megint, milyen megváltó ötlete támadt? Onnan aztán még a pissenés se hallik!

- Nem érdeke az senkinek - legyintett konokul Bandi. - Itthon rontották ezt el, itt is lehet jóvátenni.

- Tévedés, sorstársam! A tömött bajuszú Józsi bólított a kis kopasznak. Kiirtják ezek, tönkre teszik a fél országot.

- Vagy kutyaólba szorítják.

- Ha rossz irányba megy a szekér, nem a lovak tehetnek arról - mondta lappangó dühét lefojtva a gazdagparaszt, feljebb tolva zöld pörge kalapját, s a homloka izzadt, nagy cseppek csurogtak alá a sűrű hajladozástól az áporodott levegőjű ólban.

- Bosszúhadjárat ez ellenünk, kéremalásson!

- Ugyan már, akkor mi mit keresünk a pusztán? Hiszen nem árultunk egy gyékényen.

- A megbízhatóságot, sorstársam. Mindenki gyanús, aki csak él és mozog. A válogatás pofon egyszerű: aki nem görnyed kétrét, az kivetendő! Drasztikus módszer, de nem minden eredmény nélküli.

- A hiteles szavúakkal is ez lesz? - kérdezte inkább magától a lesóványodott kovácssegéd. - Hiába a jószándék, a segíteni akarás, az energia? Mást mondd erről a fáma! Az egész ország mégsem lehet gyanús, megbélyegzett és kítaszított.

- Az elméleteket azért gyártják kiváló sorstársam, hogy a gyakorlatban legyen mit megcáfolniuk - rugdosta katonabakancsával a szalmacsomókat Nemes. - Ez a tábor is eklatáns példa: se megsemmisíteni az ellenséget, se szabadon lélegeztetni, nagyfokú korlátoeltságra vall. Már pedig én nem a szélsőségektől félttem a jövőt, hanem a butaságtól. Az a mi közös ellenségünk, de tartok tőle, hogy ennek bizonyítására nem kínálkozik lehetőségünk. A maguk lételeme a butaság.

- Én el nem felejttem, amit csinálnak velünk. Bánom is azt, hogy ki tolakszik a bársonyszékbe, s az a városból szalajtott vasmunkás a kolhozott erőlteti, de a kutyaúristenit, tőlem ne lopjanak, se földet, se házat, ne vegyék ki a számból az ételt, a párnát a fejem alól, karomból a saját feleségem, a fiamból ne csináljanak nyomorékot, mert akkor ütök ám, ha korábban nem is akartam, és úgy, hogy reccsen a csont - ömlött ki végre Váradiból az indulat. - A teremburáját, akkor kő kövön nem marad.

- Egy véleményen vagyunk, de mennyire - bólított Fekete Attila.

- Mi az, sorstársak? - lépett közelébb Biri. - Elszabotáljuk a saját kályhánk építését? Ezzel is az ellenség malmára hajtjuk a vizet.

- Minek humorizál? Attól jobb? - kérdezte élesen Flórián.

- Ha egyszer olyan baromi jó kedvem van.

Feltámadt a szél. A zöld lombok alig rendültek, de elfűjták a forróságot. Az egyszínű, szürke égből ritkán és rövid időre bújt elő a nap, mintha éreztetni akarná, mindjárt vége a nyárnak. A kút körül asszonyok ügyeskedtek, mosták, teregették a ruhákat, a futkosó, csellengő gyerekek meg-megpihentek közelükben, aztán nyargalásztak tovább, a csatornáig, vagy ritkábban egészen az őrsig, a bejáratí drótkerítésig. Mezítláb és gatyában játszottak még, de az asszonyok, ahogy rajtuk felejtették a szemüket, arra gondoltak, megérkeznek a hideg napok, honnan

szereznek cipőket, meleg ruhákat? De ők legalább hancúrozhatnak, nem az ágyat nyomják, nem lázas, csontsovány betegek.

A kondéroból már a fővő étel illata csapódott, megcsörrentek az edények. Fekete Ibi szakácsnősködött.

Váradi Misike futott az anyjához.

- Éhes vagyok, mikor eszünk már?
- Arra még várni kell.
- Hogyan várjak, ha éhes vagyok? Hangosan korog a gyomrom, ez mindig csak korog.
- Nyeld le a nyáladat, attól elmúlik.
- Neked elmúlik?
- El ám, de mennyire!

Fillér Bandika ott termett.

- Gyere csak, mutatok valamit! - kiáltotta, és már iszkolt is a csatornapartra.

Misike követte. Jól eltávolodtak a tábortól, a kanális partjára. A buja sás, a gyékény felverte a csatornapartot, erős és magas szálai sűrű kerítésként takarták el a vizet, amit imitt-amott belepett a békanyál. A fiú megtorpant, félénken nézett szét, hallgatózott, de semmi gyanús jel nem mutatta, hogy a közelben valaki tartózkodna. Barátja után iramodott.

- Nézd, még ott a deszka!
- Megfordították. Mások is kiszöktek?
- Ki hát, nem olyan gyávák, mint te. Úgyse lehet innen messzire menni.
- Akkor minek menjünk?
- Szedünk ennivalót, gyümölcsfákat is láttam.
- Messzi?
- Áá.
- Inkább ne menjünk, mert cidrizek a kutyáktól.
- Ne majrézz! Gyere utánam!

A bátor Bandika átszaladt a deszkán. A rizsföldekről már leeresztették a vizet, érett kalászosok hajladoztak a szélben. A száradó földek szagát orrában érezte, és futás közben szaporábban szedte a levegőt.

A kővé száradt és megrepedezett kocsíúton futottak, felverték a kávébarna port. A sovány eperfáknál megálltak, de hiába kutattak a lombok között, már lehullott régen a termés. Innen még jól látták a rizsföldeket.

- Ne menjünk tovább! Eltévedünk - szabódott Misike.
- Az útról nem térünk le.
- Az ebédet le ne késsük, mert lesz nemulass!
- Elfutunk, meg vissza! Ennyi az egész, ettől gyulladtál be? Mindig majrézol?
- Hogyisne, a kutyáktól félek.

A kis Fillér tovább futott, Rőfi tanácstalanul tétozott, de nem mert egyedül maradni, visszafordulni sem. Utána eredt.

- Várjál! Várjál már!

Sokáig szaladtak, de csak néhány mákgubót találtak. Teketóriázás nélkül tépkedni kezdték, ám az erős, kemény száruk megdolgoztatták őket, az éles koronák tenyerükbe hasítottak, mégis összetörték a csontfehérre száradt gumókat, s a férges mákot a tenyerükbe engedték, és behabzsolták.

- Jó ez - mondta Rőfi tele szájjal, s az arcáról mákszemek peregtek. - Imádom a mákos-bögyörőt.

- Azt meghiszem. - Idegesen kapkodva rágtak, s figyeltek az útra, közeledik-e valaki? - Odébb almafákat is láttam.

- Meghalljuk a kolompszót? - Rőfinek inába szállt a bátorsága. - Inkább induljunk - vált síróssá a hangja -, mert elkapnak és a kutyák elé löknek, akkor nem éri meg a szökésünk.

Futva tették meg az utat.

Ahogy a csatornán átkeltek, és a szomorú fűzek takarásából előtűntek, Sajtos Flóriánné meglátta őket. Azonnal megsejtette, hogy a kölykök találtak valamit. A sás széléhez húzódtak, fel ne fedezzék a fiúk, és már lépett is a csatornához, amikor megszólalt a kolomp: dél van. Az ebédet választotta.

„Ezek kilógtak - gondolta megdöbbenve -, akármilyen pici lukon én is távozok, nem várok a mesebeli királyfira.”

Bari Ödön néhány rendőrrel érkezett. Pórázon tartották a farkaskutyákat, s látszott, hogy dühösek, nem a társalgásra vágnak.

- Létszámenlőrzésre sorakozó! - kiáltotta fenyegetően a cigány.

Az ebédért kígyózó sor megmerevedett, majd új alakzatba formálódott. Az üres tányérokat, csajkákat változatlanul kézben tartották és türelmetlen pillantásokkal a kondérokra bámultak. A mindig éhes gyerekek gyomra nagyokat kordult, a csonttá soványodott és lekoszolódott, lerongyolódott felnőttek szeme is megéledt, babgulyás illata szállt a tábor fölött.

- Mozgás, az anyátok úristenit! Gatyába rázlak én benneteket! - s azzal csizmájával megbillentette az egyik kondért, hogy az himbálózni kezdett a vasláncon, és jókora adag étel kilocsant a földre.

- Ezért építkezhetünk - súgta Nemes.

- Kapjuk máris a fekete levest - jegyezte meg a lábadozó Fekete.

- Tán azt hiszitek, hogy a szanatóriumban vagytok, kedvetekre bagurozhattok, és csellenghetek össze-vissza? Fillér, ki hiányzik?

- Jelentem, nem hiányzik senki.

- Hunnan tudod? Tán a kisujjadból szoptad?

- Innen elmenni örölség. Hiszen még vigyáznak is ránk.

- Annyira szeretitek? Mert kényeztettünk titeket, tejben-vajban fürödhettetek, de véget vetek neki! Oda a gyöngyilet! Ne mozogj, mert a nyakadra lípek és azt hiszed, hogy haragszok. Na mostan, számold meg a bandádat!

- Értettem... egy, kettő, három... Megvan mindenki.
- Az lehetetlen. Számold újra! Hiányozni kell itt valakinek!
- Egy, kettő, három... Mind megvan.
- Na még egyszer!
- Egy, kettő, három. Mind megvan.
- Ha hazudsz, lelőlek.
- Kik hiányoznak? - kérdezte Szabó őrmester is.
- Senki. Csak a lázas gyerekek.
- Én megszámolom, de abban nem lesz köszönet! Egy... kettő... tényleg szerettek itt lenni! Utoljára figyelmeztetek benneteket, aki messzire elmegy, és nem a kijelölt útvonalon közlekedik, a kanális partján szaladgál, azt lelőjük, vagy a kutyát uszítjuk rá! Olyan nehéz ezt megjegyezni? Akinek meg kölyke van, az kösse pányvára! A kanális környéke sem sétatér.
- Értve? - eresztette ki a hangját Szabó őrmester.
- Ezt még nem mondták - súgta Fillérné az urának.
- Valami történhetett, az bántja a cigány csőrit.
- Ha egy pisszenést hallok, vígetek van!

Egy vaddarázs tévedt valahonnan a szerencsétlenek közé. Olyan hatalmas zajt vert maga körül, hogy majdnem megsüketültek tőle. Álltak a meleg napon. Az egyszerűség és a számolhatóság kedvéért hosszú, végeérhetetlen sorban kígyóztak. Kopogott a szemük az éhségtől. A meleg egyre elviselhetetlenebbnek tűnt. A fáradt és mindig éhes emberek a nyakukba nőtt, hosszú hajjal mozdulni se mertek. Csorgott róluk a verejték. A szájpadrásuk kiszáradt, egyre sűrűbben nyalták meg kicserepesedett szájuk szélét. Egyik-másik hangosan szuszogott.

A kondéroktoól aggasztó illatok érkeztek: előbb lekozsmált az étel, aztán leégett és már füstölt is.

- Őrmester sorstárs! Ég az ebédünk - mondta Fekete Ibi, s női hiúságát sértve érezve.
- Legalább elcsapja a hasatokat!
- Tüzet foghat az épület is - jegyezte meg Fillér kovács.
- Kerepel mán a mindentudó - böffentett Bari -, tán viszket a fogad helye? A lóherélő apósod uszályába kerültél, akkor is fosod a szót, ha nem kéne! Te meg - fordult a lányhoz -, mit riszálod a segged? A kondéroktnál a helyed!

A Váradi kalapja alatt megfőtt a feje. Az ujjai hegyén összegyűlt a verejték és szabályos rendszerességgel pettyekben hullt alá. Nagy fülű fia álldogált előtte. Idegességében a gatyaszárba törölgette a kezét. Röfi előtt nagyapja kérlelhetetlen nyugalommal, a ködmönben, alatta a földszínűre koszolódott és zsírosodott ingben, torzonborz szakállal és fésületlen hajjal, s mint-ha a világ legtermészetesebb dolgát cselekedné, hóna alá szorította a legújabb fejszenyelet. Idős Sajtós Flórián tüntető mozdulattal húzta elő mellényzsebéből az aranyóráját, ezerágra szikrázgatott az a napon, s ha a nyomorék lassan-lassan egygyé is vált a környezetével, ruházata, gondozatlansága, s büzlő lábszaga másokéra hasonlított, ám aranyórával egyedül ő rendelkezett. Megforgatta, csillogtatta-villogtatta, kétszer is megnézte a pontos időt, mintha az idő múlását akarná jelteni ezzel, bár valamennyien tökéletesen tudták már, a pusztán nem

számít az idő, az itt nincs is. Az állandóságot az éhezés, az álmoság és a félelem jelentette, az, hogy felhívatnak valakit a rendőrsre, és többé nem is látják.

Bari őrmester merőn figyelte az idős kereskedőt. Az italtól bűzlő rendőr arca sóvárgást árult el.

Egyre többen mocorogtak. A sor két oldalán jártak le-fel a farkaskutyás rendőrök. Aki kilépett, elmozdult a helyéről, azonnal visszahőkölt, mert morogni kezdett egy véreb, mutogatva erős fogait. A cigány elemében érezte magát.

Elsőnek Mojzes Ármin renitenskedett. A kis, öreg zsidó szinte észrevétlenül olvadt a táborba, a családja védőszárnyai alá. Most se szó, se beszéd, elvágódott a csupasz földön.

- Elájult - ugrott hozzá a fia.

- Ne mozogj! Így nem tudlak ellenőrizni, meg számolni is benneteket!

- Neked az meddig tart? - dünnyögte Nemes.

- Aki lefekszik, az ott is marad!

- Értve?

Mojzes Ármin szó szerint vette a parancsot. Nem mozdult. Dús pajesza pótolni igyekezett a haját is, mert a megöszült, és vörös, ritkás hajzatból a feje tetejére már nem jutott, a megbarnult, finom bőr félelmetesen sebezhetőnek tetszett, ahogy ott feküdt Bari őrmester fényesre suvickolt csizmája előtt.

- Na, ki a következő? Kell ide a szórakozás.

- Én se bírom már a napot - lépett elő a nagy fehér bajuszú, fehér hajú ember. - Ennyi még egy ökörnek is megárt.

- Ki vagy te, tetű? - emelte meg az állát gumibotjával az őrmester. - Miféle burzsuá-csökevény?

- Én vagyok a veterán, sorstársam.

- Osztán tipeg ki küldött ide a szanatóriumba?

- Az öntudatom, sorstársam. Én az osztályharc szempontján állok, nem cserélgetem a szűrőmet, vörös vagyok már negyven éve.

- Tán miniummal festettek be? Osztán a hajadrul, meg a bajoszodrul elfelejtkeztek?

- A proletáriátus eszméjével oltottak be. Én azt vallom, hogy világ proletárjai egyesüljete!

- Az ágyban? - nevetett fel Nemes.

- Még megjön a kedvem - súgta Fekete.

- Kuss ki, csürhe! - csapott végig gumibotjával a cigány Nemes hátán. - Nincsen szerelvényt igazíts!

Dideregtek a forróságban. A fejük tetején akár tojást is süthettek volna. Váratlanul többen kizuhantak a sorból.

Bari őrmester akkor vezette el az embereit, de a félelem ott maradt utánuk.

Ifjú Sajtos Flóriánné tűzbe jött. Kanalazta a lekozmált babgulyást, de alig figyelte, mit eszik, az esze azon járt, miért rontottak rájuk a fegyveresek? A csatornán túl a szabadulás? Hiába állítottak őrszemeket, hosszú a kanális, úgy benőtte a sás, a gyékény, a nád, s a vízbe csüngő

fűzfák zöldje, hogy megbújhat közöttük egy elefánt is. Ilyen egyszerű lenne? Csépléskor jól hallotta napjában többször is a vonatfüttyöt, a bakterháznál lassított a szerelvény. Induljon vagy maradjon? Ha elkapják, vége mindennek, de szerencsével kijuthat, és ő sohasem állt hadilábon a szerencsével. Mit szólnának hozzá? Az apósa hanyatt dobna magát a gyönyörtől, aztán meg szidná, mint a bokrot, hogy őreá nem gondolt, ki törődik vele, ki látja el, talán a sete-suta fiacskája? Annak inába szállna nem létező bátorsága.

Az asszony megborzongott. Hirtelen úgy érezte, hogy végigfut mellén a patkány, a másik meg kitép a füléből egy darabot.

- Mire várnék? A mesebeli hercegre? - dünnyögte önmagának. - Helyette nekem Flóri jutott.

- Estig nyugton hagynak - intett fejével a férje a rendőrök irányába.

- Vagy újra kezdődik - bámult üres alumínium tányérjába a nyomorék -, kapkodnak, mint a kankutyák. De nekem remek ötletem támadt, zseniális ötletem.

- Már megint egy ötlet? És éppen itt? A frászt!

- Ne beszélj így - súgta a feleségének Flórián -, még meghallják.

- Akkor mi van?

- Az őrmester fülébe jut.

- Tehet velem egy szívességet, érted? Elég már ebből a sunyításból. Mást se szajkózol, az őrmester így, az őrmester úgy, miért kell a kedvét keresned? A babája lettél?

- Nincs hátrányom belőle.

- A többieknek? - intett az asszony a földre kucorodott gyerekekre, akik a babszemeket felkapkodták.

- Törődök is velük? Mindenki a maga szerencsáját hajkurássza! Minket a feketézésért hoztak ide, mi közöm az összeesküvőkhöz, a háborús bűnösökhöz? Nehogy szenvedjek már miattuk! Vagy a piros fejűeket sajnáljam? Eszem ágában sincs!

- Ne is, fiam - bólintott a nyomorék -, tévedés áldozatai vagyunk. Még hogy nagykereskedés?

- Tévedésből el is temethetik.

- Ugyan, még boltot is nyithat - ásított a kereskedősegéd.

- Hol? Megmondanád? - támadt a férjére Sajtosné. - Minek ugratod szerencsétlent, mikor egy igazi üzletért még Szibériába is elgyalogolna.

- Azt hallottam, bolt nyílik.

- Kitől?

- Kitől, kitől? Hallottam és kész.

- Az őrmestertől?

- Attól, ha tudni akarod!

- Annak még a tekintete sem áll jól, ha azt kérdezi tőled, hogy vagy, akkor is hazudik.

- Bolt a pusztán? - csillant fel hirtelen idős Sajtos vérekes szeme -, no hiszen, ennyi embernek elkelne. Már van is egy écám.

- A frászkarikát! A tetűt is megesszük, miből telne akkor boltra? - csapta össze az edényeket Sajtosné, és a kúthoz vitte elmosogatni. - A hősi álmok nem illenek ide, de egy koporsó-kereskedés az egészen más.

- Valóban hallottad, fiam, vagy becsaptál?

- Nem kell dobra verni idő előtt.

- A bolt sokat jelentene - mélázott az öreg. - Megláthatnák, mit tud ez a nyomorék. Olyan forgalmat csinálnék, hogy a sok kis krajcár csörögne. Kéremszépen a sűrű fillér a legbiztosabb. Ezen múlik az üzlet, megtapasztalod, ha kinyithatjuk a kereskedésünket. Az első eligazításnál mondták, úgy készülünk, hogy innen nem szabadulunk, itt zsírozzuk meg az anyaföldet, akkor meg miért ne lehetne bolt is? Józsa sorstárs nem győzi a furikázást, s az elosztásnak sem ez a módja. Egy csinos boltocska mindjárt mást jelentene - dörzsölte össze tenyerét. - Addig is lesz egy-két húzásunk.

Szétszéledtek a délutánban. Fillér Bandi és Biri Bertalan a rozsdás vaslemezből hajlítgatta a sparheld tetejének valót. Fekete Ibi a kondérokot mosta. Az asszonyok lötybölték a ruhákat, edényeket súroltak. A gyerekek számháborúsdit játszottak, a cigányképű fiú vezényletével. Józsa úr az istálló küszöbére telepedett és csukott szemmel várta, hogy meglátogassák az ábrándjai! Az sem zavarta különösebben, hogy mezítelen lába ujja kilátszott cipőjéből, és elviselhetetlen bűzt árasztott.

Szép fényű, kellemes délután volt.

Az ólból zajok szűrődtek, Fillérék az utolsókat simították a kályhán. Az asszonyok rendet raktak, majd az ól elé tanyáztak, foltozgatták a ruhákat, mások a lázas gyerekeket ápták, üres ruhát csavartak kezükre-lábukra. Idős Váradi Mihály szokott helyén ücsörgött, kezében az elválaszthatatlan fejszenyél, és az üveglapocska. Bozontos, nagy szakállában az ebéd nyomai látszottak, de kicsinységekkel már régen nem törődött. Idős Sajtos Flórián melléje csoszogott.

- Kössünk boltot, sorstársam! Megveszem a készletét.

- Nocsak! Ezeket?

- Mondtam, amit mondtam!

- Nem eladó.

- Most ugratni akar? Szánalomból adok érte néhány forintot, hogy legyen értelme a munkájának. Nem maga ül a magas, fehér lovon.

- Van annak értelme - legyintett a torzonborz gazda.

- Ne tegyen úgy, mint aki elhiszi, hogy ezeket botként is használhatnánk. Még örülhet is, hogy eddig nem csípték nyakon, a cigánynak nem jutott eszébe ilyesmi.

- Akkor sem eladó.

- Vezetne az unokájának egy pár cipőt. Mikor ünneplik a névnapját, még a nagy hidegek előtt, ugye?

- Itt nem ünnepeljük.

- A fagyos hónapokban mezítláb járkal? - csapkodott sajnálkozóan. - Nem elég a beteg gyerek? Ennek a fele se éri meg a tavaszt.

- Vigye akkor! Nocsak, nocsak, már megint rászedett.

- Ennyi még csak a cipőtalpra elég.

- Nocsak! Dolgozok érte, amennyit akar.
- Megegyezünk mi, sohasem csaptuk be egymást, még békeidőben sem.
- Miből és mikor fizet?
- Ebből - húzta elő ismét aranyóráját a nyomorék -, mi másból tudnék?
- Rosseb, aki bánja!

Gatyás Váradi Mihály a feleségéhez húzódott, Nemes és Fekete a földre kucorodott. Egy vékony, gyerekhang sipította:

- Szőrös töke van a légynek, ha nem hiszed, gyere, nézd meg.

Az átlátszó piszkafa gondolt egyet, lyukas edényből vizet csorgatott szét az ajtó előtt, hogy ne legyen por, és kisszéket hozott. Békebeli hangulat áradt, idős Sajtos a fővárosi vaskereskedésbe képzelte magát, szeme el-elrévedt, békaarcára elégedettség ült. Fillér Bandinak a cselédháziak jutottak eszébe, így tanyáztak ünnepeken, megosztva egymással gondjukat, örömeiket. Hirtelen elnehezült a szíve.

Újra felhangzottak a gyerekek csatakiáltásai, de nem zavarták a nyugalmat. A szép Ibi már loboncos haját fésülgette. Egy-két cigaretta parázslott. Az ólban váratlanul tangóharmonika dallama hangzott, kisvártatva Flórián lépett elő. Felesége átengedte a kis széket, s a kereskedősegéd arra telepedett, és csodálatos zene született az ujjai alatt. Ezt énekelte:

Fülembe csendül, egy nóta még.
 Itt nyugodott már, a szívemben rég.
 A dajka-nóták emléke él,
 Egy árva népről bús dalt mesél.
 A hárfák húrja, szomorúan rezdül,
 Lassú óhajtás, száll miként a szél,
 Hazámba vágyom, Duna-Tisza partja vár,
 Szebb ott az álom, szebben dalol a madár.
 Csak most születtem, most érzem én,
 Csinált e jókedv, nem igaz e fény,
 Latorca partján, a nóta más,
 Leányok arcán, galamb-sírás.
 Legények ajkán, csatakürtök hangja,
 Sodor, mint orkán, vihar-zokogás,
 Hazámba vágyom, Duna-Tisza partja vár,
 Szebb ott az álom, szebben dalol a madár.

Nemes Áron azonnal csatlakozott az énekeshez, Fekete Attila is. Fillérné vékony hangon belebelevágott, Váradi dörmögött. Szinte kicserélte őket az erős hangulat, érzéseikben valóban eggyé váltak, pusztai kitaszítottá. A kovácssegéd nem énekelt, se hallása, se jó hangja, de megejtette a nóta, úgy érezte, hogy kicsordul a könnye. Kapkodta a tekintetét egyik sors-társáról a másikra, de igen mindegyiknek ragyogott a szeme, idős Váradi gazda rendületlenül hagyta könnyeit szakállába csorogni.

Fillér rádöbrent, mekkora erejű egy nóta. A szívénel fogja meg az embert, és amíg a hatása tart, azt csinál vele, amit akar. Nem is lenne jó ezt sokáig dalolni. Szerencsére Flórián rutinos muzsikusként bizonyult, rögtön pattogósba kezdett. Felengedett a társaság.

Akkor Nemes úr felállt, a harmonikához lépett. Megköszörülte a torkát. Azt mondta:

- Most engem kísérv, és minden bűnöd megbocsátom!

Ki tudja, merre, merre visz a végzet,
Göröngyös úton, sötét éjjelen.
Segítsd még egyszer győzelemre néped,
Csaba király a csillagösvényen.

Maroknyi székely, porlik, mint a szikla,
Népek harcától, zajló tengeren,
Fejünk az ár, ezerszer elborítja,
Ne hagyd el Erdélyt, Erdélyt, istenem!

Nemesnek csorgott a könnye.

Csodálatos élmény volt. Az iskolások már nem szaladgáltak, szájtátva bámulták a szüleiket, ahogy énekeltek, és sírtak. Percekig nem tudtak megszólalni.

- Hasonló sorsra jutottunk - szólt Fekete lehangolódva. - Az vár ránk, mint a székelyekre, elporladunk a pusztán, s még egy Csaba királyfink se született - nyomta el az ásítását. - Pedig velünk a minőség pusztul el, testvér. Jaj Európának, ha eltemeti a magyart!

A gyerekek ámuldoztak még egy keveset, majd elfutottak. Bandika hirtelen szembe fordult Misikével.

- Csaba királyfi leszek.

- Az kicsoda?

- Akit szeretnek.

- Téged szeretnek a szüleid. Még én is.

- Az más, Csaba királyfi mindenki vezére.

- Így is mindig parancsolsz, de többször nem megyek a csatornapartra, mert bepisilek, amikor a cigány ordítózik. Olyan vezér legyél, hogy jó helyen játszunk!

- Én se megyek akkor - szaladt el közelre, az őr irányába.

A rendőrőrs előtt Bari Ödön Szabó őrmestert igazította el, közben az istálló előtt felnyergelte a lovát.

- Behajtod őket az ólba! Miket nyivákolnak az istenről, pedig az reakciós személy, mir nem csasztuskákat kötenek? Hiába tanítottam őket tisztességes indulókra, azokat nem veszi be az agyuk? Jelentem Kun elvtársnak, hogy mik történnek, ha gyengekezű a parancsnok. Rosszabb ez a lázadásnál, mer oda se lúhetünk.

- Értettem, őrmester bajtárs!

A gyerekek hallották az utasítást, visszavágtattak az ólhoz, s kipirulva kiabáltak.

- Jön a bajuszkirály! Jön a kacor-király!

A telepések nem mozdultak, Flórián könnyű kis dallamokat futtatott a harmonikán.

Idős Sajtos úr igen magába roskadt, és elfogta a félelem, úgy érezte, hogy minden erő elhagyta, már arra se lesz érkezése, hogy az ólban dőljön le örökre. A gyufaszálakkal sem játszadozott, meresztgette a szemét előre, de senkit, és semmit nem látott. A fájdalom úgy

megütötte, hogy nem tudta elrejtetni az érzéseit, arra gondolt a kesernyős nyárvégi hangulatban, hogy mindjárt az elmúlás következik, lehullhat a falevéllel, és semmi sem marad utána, még az a nyomorult bolt sem, amihez annyira ragaszkodott, és hosszú éveken át eltartotta. A szántóföldbe kaparják, mint egy kutyát. Milyen kicsi a nyomorult élet, és milyen értelmetlen néha? Nem tud olyat felmutatni, amivel másoknak is használt, csak a neve öröklődik tovább, de még a természete sem. Ami ő volt, elfér egy kaparás alatt, nem lesz tovább teher, nem kér részt a törődésből, a táplálkozásból, a szeretetből, önmaga hiányává változik. S nem is az átváltozás fáj, hanem a nagy csalódás, az élete. Fiatal sem szeretne lenni, hogy mindazt újra kezdje, amit végigcsinált, és végigszenvedett.

Nem igaz, hogy csak keserűség lehet mindig a vége. Akkor bünt követett el a fia ellen, mert a világra segítette, de bűn az, ha folytonosságra, folytatóra, és utódra vágyik? Akkor az isten is bűnös, és bűnös az egész világ.

Csak a nyomoréksága, a tehetetlensége rendítette meg egy pillanatra? Az elfutó hangulat? Vagy valóban a végső leszámoláshoz készülődik? Még így sete-sután is, marad elég ideje a leltárkészítésre? Marad? A jó boltosnál mindig kész a leltár: ennyit kaptam, ennyivel tartozom, én vajon kéremszépen, kinek tartozom? Jelentkezhet, soha ennél megfelelőbb alkalom, tért vissza gunyoros kedve. A bombaüzletet épp most kötöttem meg.

Idős Váradi keményen, megszeppenve ült a délutánban. Felszáradt már a könnye és megint messzire látott, az emlékek sűrűjében, a hajdanvolt nyarak hangulatai nyomták meg a szívét. Ő tudta legjobban, még néhány nap, és hűvösebbek lesznek az esték-hajnalok, harmat nő fűvön, fán, virágon, szinte érezte a kertekből felcsapódó füstök szagát, keskeny csíkjukat látta, azokat a fehérre koptatott dülőutakat, amelyeken már nem kocsikázik soha többé. Féltette az emlékeit, mintha a közelgő ősz elrabolhatná tőle.

A bajuszos Szabó őrmester már pattogott.

- Befelé az ólba! És nincs több nyivákolás, mert csúnya világ következik. Értve?

- Ennél csúnyább? - morogta Mojzes. - Az képtelenség.

- Bari sorstárs jelenti a lázadást.

- Le van kakálva...

- Kinek jelenti? Talán a kis borzas manónak?

- Már minden tilos, csak a szarás nem? - dörmögte Váradi. - Mert nincs miből trágyázni?

- Ki lázadozik itten, kéremalásson? - emelte meg a hangját Nemes. - Ismeretlen az ezen a tájon. Vályúnép vagyunk, csak a moslékkal törődünk, meg azzal, hogy ne háborgassanak a pusztán! Legyen meg a mindennapi kis szórakozásunk: vagy a pénz, vagy a pálinka, vagy a puna, de ha ezek sincsenek, beérjük mi a Bari sorstárssal is, de idegeneket bevonni ebbe a játékba, az nem tisztességes!

- Jót akarok maguknak - mondta a rendőr bizonytalanul -, jobb, ha bent kuksolnak, mert meggyűlik a bajuk. Értve? Vége szakad a gyöngyéletnek!

- Gondoskodnak arról elegenden - így Mojzes Ármin.

- De mennyire! Már a nótáktól is félnek, és megijednek?

- Az a baj, hogy nem kértünk engedélyt az éneklésre, és nincs közöttünk nótafelelős? Nem váltottuk ki az ipart?

- Jobban tudják nálam, mi hibádzik, nem szabad itt ilyeneket vartyogni, reakciós személyekről énekelni.

- Máshol igen?

- Keressünk más pusztát - szólt csendesen Mojzes Ármin -, úgyis nagy gyakorlatra tettünk szert ebben.

- Bari sorstárs megmondta, hogy csasztuskákat költsenek! Most mink is megkapjuk a magunkét, de maguknak is kijár a fekete leves. Ez hiányzott?

- Nékem egyáltalán nem hiányzott - mondta gyorsan Flórián, és az ólba vonult. - Mosom a kezeimet.

- Én maradok - szólt a felajzott Nemes -, látni akarom már a főkolomposokat, amikor megérkeznek. Megköszönöm nekik a fáradozásukat, hogy ennyit tettek értünk, állandó cirkuszbán lehetünk.

- Majd éppen ide csámborognak, az a legfőbb vágyuk.

- Ne lázongjanak, sorstársak! - mondta a rendőr -, inkább haladjanak befelé, igazán nem hepciáskodhatnak, az odújukban kivárhatják, amíg elvonul a vihar. Minek a tűzzel játszani? A rövidebbet úgyis csak maguk húzhatják. Értve?

- Figyelmes egy lovag - húzta el a száját Ibi, és a fenekét riszálva az ólba sétált. Biri követte és a szemét nem tudta levenni a formás popsíró.

Lassan szedelőzködtek a többiek is.

- Mindennek a cigány az oka - mondta Fekete -, ennek a gödénynek nincs semmi mentsége, az se, hogy bűdös.

- A trojkának sem - morogta magának Nemes és a magasba mutatott -, idegenek azok, orosz bérencek, nem akarhatnak semmi jót a magyarnak.

- Elévülhetetlen a bűnük, mert értelmes, művelt emberek - szólt Mojzes Ármin.

- A morét nem lehet megbüntetni, olyan lökött - legyintett Váradi. - Amit parancsolnak neki, csak az létezik, csak az a jó, én ilyen félcédulás bolondra, az utcaseprést se bíznám.

- A butaság kifizetődő, azt nagyon díjazzák a pusztán.

- Az követte el a hibát - dörzsölte a homlokát Fillér erősen -, aki ideállította, mert tudnia kellett, hogy mire alkalmazza, s mi várható tőle.

- Tudta az nagyon jól, kéremalássan. Leromboltatott mindent, hogy egyenlőek legyünk ezen a pusztán, s ami érték maradt még bennünk, genetikailag sem rossz faj a magyar, arra ráengedte a sötét cigányokat. Tökéletesedett a nemzetgyalázás.

- Micsoda rendező elv? - babrált a szakadt kabátján Biri -, az emberi természetet, szokásokat akarják megzabolázni? Kicserélni a fejünket?

- Átnevelni egy gyorstalpaló kurzuson.

- A miénk igazán sikeres.

- Főnök akar lenni, első parancsoló, ez a mániája - szólt újra a kovácssegéd -, olyan hajcsárnak képzei magát, aki pótolhatatlan, és tántoríthatatlan.

- Hogyan tudhatná akkor, hogy kapcarongynak használják? Ő a hatalomnak az a keze, amellyel a fenekét törli.

- Annak is érdes.
 - Csak egy helyen tudom az ilyet elképzelni - mondta a volt csendőr főhadnagy -, de ott aztán sokáig.
 - Csak nem selyempárnára gondolt? - nyelvelt Sajtosné.
 - Selyemre...
 - Megérdemelné.
 - Jól felvágták a beszélődet, hogy állandóan mozgatód - csitította öreg Sajtos a menyét. - A végén még a táborn is irányítod, versenyfelelős, vagy tetűszámoló leszel. Micsoda karrier?
 - Nincs gusztusom hozzá. Jó gyomor kell ahhoz, hogy ezekkel együttműködjön valaki.
 - Ugyan már, a bátyám nem rosszabb másoknál!
 - Nem is jobb.
 - A végén még szentté válik - nevetett fanyarul Nemes, bár a törzsőrmestert nem gyűlölte úgy, mint a cigányt -, és a mennyországba repül.
 - Miért várják, hogy higgyünk nekik? - morogta Fekete. - Hirtelen, önértéküket nem mérlegelve hatalomhoz jutottak, de az még nem jelenti azt, hogy értenek is hozzá.
 - Az értelem olyan luxus, amelyet csak a gazdagok engedhetnek meg maguknak - dünnyögte Mojzes Ármin és ledőlt a fekhelyére. - Akkor is minek, jobbult véle a világ?
 - A világban már majdnem mindent kitaláltak, s nem is olyan rosszul, de ezek eleve megbélyegzik. A mi munkánk, életünk szőröstől-bőröstől elvetendő? - simított szakállába az érkező patikus. - Ne mondja már egy ilyen emberutánczat.
 - Mi se jószántunkból fizettünk be a kéjutazásra - szúrta Váradi a szót -, ahelyett, hogy magunkra szednénk a húst, a teremburáját.
 - Akik ilyen munkára vállalkoznak, nem tisztességesek - törölgette a szemüvegét Biri -, nekem aztán mesélhetik. - Lusták és buták szakmát tanulni, inkább parancsoló-senkik lesznek.
 - Arról nehéz ám lemondani, ha az embernek nem beszélnek vissza!
 - Nekünk igazán nem nehéz tisztességesnek lennünk - morfondírozott Bandi -, most olyan a helyzetünk.
 - És mit érünk el vele? Értékelik? Ugyan megtanulták a jó modort, annyira tanulócsak. Engem inkább az érdekel, hogy jól lakhassanak és kimoshassam a koszos gatyámat, mert az aztán bűdös. Arról nem is szólva, hogy tudassam anyámmal, mindezek ellenére még élek.
 - Az a veleje - horkantott Nemes -, hogy kinek szól a muzsika? Megtapasztalhattuk, nekünk itt már semmiképpen, belőlünk nem lesz öntudat-felelős, öntudat-Matyí, aki nem válogat a színekben, a feketét könnyűszerrel vörösre cseréli.
- Lódobogás verte fel a táborn. Ahogy erősödött, már hallották a lovak fűjtatását is, elmélyülten figyeltek, és riadalom hullámozott rajtuk, félelem ült az arcukra. Filler Gábor az ól előtt megrántotta a zablát, fehér lova megtorpant. Leugrott a nyergéből, az ólba indult, Bari is leugrott, s ahogy meglátta az ajtóban feltűnő Filler Bandit, rákiáltott: - Fogd meg a lovakat! - lökte kezébe a kantárszíjakat.

A mogorva törzsőrmester egy szót se vetett beosztottjának, gyors léptekkel az ólban termett, ahol már a pissenést is hallani lehetett. Végigment a fekhelyek között, a foglyok szőrös arcába bámult, a bűzös izzadságtól és más szagoktól elhúzta a száját, ifjú Sajtos Flórián előtt megállapodott, csizmájával a ruhákba göngyölt tangóharmonikára mutatva.

- Ezt honnan szerezte, ki csempészte a táborba?

- A sajátom, úgy hoztuk magunkkal, még tanukkal is igazolhatom, parancsnok sorstárs.

- Kikkel?

- Tanukkal, akik látták nálam a vonaton.

- Itt nincsenek tanuk, csak mi vagyunk, és a foglyok. Ki bérelte fel, hogy ilyen tiltott nótákat énekeljen, ki a felbujtója?

- Senki.

- Ne hazudjon! - rúgott szalmát Flóriánra. - Lázít a béketábor nyugalma ellen? Nem olyan fából faragták magát, a kutyafáját, akinek az ilyesmi hirtelen eszébe jut.

- Éppen ellenkezőleg, azt szeretném, hogy rend, és nyugalom legyen, Bari sorstárs a megmondhatója.

- Jelentem, úgy van - csapta össze bokáját az őrmester -, ifjú Sajtos használható sorstárs.

- Mindent össze-vissza jelentgetsz! Az előbb egészen mást mondtál, hogy-hogy használható, azt a szép pofáját szeretted meg? A kivizsgáláskor Kun elvtársnak is számolj be róla!

- Értettem.

- Létszámmellenőrzésre sorakoztass!

- Értettem! Létszámmellenőrzésre sorakozó! Nyomás, amíg szípen mondom.

- Hol a táborparancsnok?

- Itt - lépett elő Fillér Bandi a két rendőrlő közül -, nem olyan könnyű tőlem megszabadulni.

- Ne humorizálj! Van jelentenivalód?

- Nincsen.

- Kik hiányoznak? - kérdezte a törzsőrmester.

- Senki. A létszám teljes, ha tetszik, ha nem, de mind megvagyunk, tőlünk egykönnyen nem szabadulhattok.

- Akkor fölösleges bolygatni az embereket - mondta Fillér Gábor és elvettette öccsétől a kantárszíjat, felpattant a lovára, és elvágatott. Bari kiengedte a hangját: - Nyomás az ólba! - s aztán fölöttese után lovagolt -, mert még visszanízek.

- Mozgalmas napunk van - gúnyolódott Nemes, de a többieknek elment a kedvük, örültek, ha a fekhelyükön eldőlhetnek. A gyerekek is megéreztek, hogy feszültséggel és várakozással telített a levegő, nem lógtak a szüleik nyakán, összezsúfolódtak a földön, és várták, mikor kolompolnak vacsorára.

Fillér Bandi fekhelyükön forgolódott.

„Ezt szépen elrontottuk - gondolta. - Szétszedetük velünk a kályhát, fagyoskodjunk csak nyugodtan, vagy növezzük tovább a szakállukat, hogy azzal takarózzunk? Tisztálkodni kell, meleg vízben mosakodni, mert a betegség könnyen kaszál. - A levegőbe szimatolt,

elfacsarodott az orra, a vérhasos gyerekek irtózatosságtól árasztottak. - Most olyan munkát sóznak a nyakunkba, amelyikkel a levesrevalót sem kereshetjük meg. Tudnom kellett volna, hogy csak ez lehet a vége, semmi más. Pedig nem dőlt még össze senki trónja a kornyikálástól. Igaz, Nemes bőszen már azt is elénekelte.

Ott, ahol zúg az a négy folyó,
Ott, ahol szenvedni jó,
Ott, ahol kiomlott annyi drága vér,
Ezredévről mond mesét a szél.
Zúg a szél az ősi vár fokán,
Honvéd áll a Hargitán,
Erdély szent bércére zúgva száll, visszaszáll
A magyar turulmadár.

Miért büntetik ezeket a nótákat? Hiszen nem mindenki született dalosmadárnak, és kedve sincsen állandóan csicseregni. Attól félnek talán, hogy eszébe juttatja a búsongóknak, másképpen is lehetne élni ezen a pusztán? Akkor mi van? Talán csinálhatunk valamit, amitől a pusztá megváltozik?

Kellett megint lelkesednem, építőanyagot kunyerálnom, kályhát rakatnom. Mi ez bennem, micsoda tulajdonság, hogy jót akarok, a szándékom tiszta, a vége pedig visszájára fordul? Ennyire kétfelkezes vagyok? Nem az én hibám, nem az én vétkem. A bátyámé sem. Kun elvtársé? Még neki is parancsolnak, és ha minden rossz elfér egy személyben, akkor könnyű a dolgom. Csakhogy az egész hibás, a Rákosi és Sztálin Művek. Semmi beleszólásunk semmibe, máshol döntenek helyettünk, dróton rángatnak bennünket, mint a paprikajancsikat.

- Elcsendesedtél - bökte oldalba Terike évődve -, édes uracskám, beteg vagy?

- Gondolkoztam.

- Lehet is, csak ne bolondozzál! Az én szívemet mázsás kő húzza le, valahányszor édesanyámékra gondolok, élnek-e még, hol és merre? Táborba zárhatták őket is, agyonverhették vagy csupán elvették fejük fölül a házat, és kóborolhatnak a pusztaságban?

- Rémeket látsz, nem esett bántódásuk.

- Te sem hiszed ezt komolyan. Amikor titkárkodtál, mennyi adót sóztatok az apám füle közé, tisztában vagy vele, hogy mennyit? - remegett a hangja, s félő volt, hogy elsírja magát, ahogy fejkendőjét levéve megbontotta a haját. - Sohasem vergődöttél azzal. Mennyire lealacsonyítottak bennünket, de eltűrtem apám vádló pillantásait, érted tűrtem, mert hittem abban, valódi és igazi boldogság a mienk, s olyan a családunk, amelyet csak irigyelni lehet. Abban is őszintén hittem, hogy okos, talpraesett vagy, s talán majd egyszer kárpótolsz bennünket a zaklatásokért, de itt semmi se igazi, elolvad, mint a cukor, mint a hó. Miattad kerültünk a pusztára, mások miatt? Látod, ezt se hánytorgatom, egy szóval nem panaszkodom a sorsomra, de nem tudok addig megnyugodni, már élni is alig, amíg hírt nem hallok róluk.

- Nem esett semmi bántódásuk, Terka! Nekem higgyél!

- Miért ne üznék őket tovább? Elég egy feljelentés, hogy a kakas rekedten kukorékkolt az udvarunkban, már viszik is őket - csuklott sírásba a hangja -, pedig már kakasunk régen nincsen!

- Ugyan már, Major Istvánra nagy szükség van, ő bárhol megállja a helyét - simogatta meg homlokát -, rá mindenki számít.

- Bár úgy lenne, igazat szólnál!

- Úgy lesz, naná, hogy úgy.

- Most még jobban szeretlek, édes uracskám - simította meg a férje kezét -, de ha füllentesz, azt is elhiszem.

Bandikára pillantottak, aki tágra nyílt szemmel figyelt a falra, ahol árnyék mozgott. Kezével különböző figurákat formált, s az elkoszolódott, mocskos falon árnyékként keltek életre azok.

A cigányképű fiú - szülei a sarokban szorongtak egy gyerekággal - sírva lépett hozzájuk.

- Édesapám kéreti - hadarta és kézenfogva vezette a kovácssegédet a gyerekágyhoz. A pólyából nem hallatszott már a szívet szaggató nyöszörgés. A cigányképű fiú apja-anyja könnyezett, közvetlenül mellettük Váradiné rögtön megértette a tragédiát, férjére nézett és a szája elé tette a kezét.

A leváltott titkár felemelte a kisbabát, megtapintotta jéghideg arcát, parányi kezecskéjére tekintett, s még így, ökölbe zárva is látszott, hogy a kis körmök alja feketéllett.

- Istenem, istenem - sírt az asszony és csendben öszülni kezdett -, miért nem engem szólítottál?

- Ne csináljunk feltűnést, mert kitör a pánik és az nem használ.

- Hová temessük és miben? - markolta meg Fillér kabátját a férfi -, szemfedője lesz szegénykémnek?

- Elrendezem a dolgokat - szólt a kovácssegéd, bár nem valami nagy meggyőződéssel -, de a többiek ne tudjanak róla, hogy mi történt. Gondoljunk a beteg gyerekekre. Tegyük úgy, mintha eszméletlen lenne.

- Ők még élnek, de az enyém már halott. És én törődjek a másokéval? - szorongatta zsebkendőjét a szétfolyó testű asszony. - Meg se gyászolhatom?

- Ő az igazi, az első ártatlan áldozat - sóhajtott Fillér elindulva a főépülethez -, s már számon se kérheti senkin.

A gazdasszony lépett oda a halkan sírdogáló, szípgó családhoz. Minden teketória nélkül megcsókolta az asszonykát, a férfinak meg a következőt mondta: - Segítünk, de nem mondom, hogy szívesen!

- Köszönjük.

- Gyógyszert szedett?

- A Józsa sorstárséból, de penicillin kellett volna, alighanem tüdőgyulladása lehetett.

- Szegénykém, legalább nem sokat szenvedett.

- Az az átkozott kopasz az oka mindennek - sziszegte az égimeszelő ember és ádámcsutkája feltűnően mozgott -, ne legyen nyugta halóporában sem az ilyen bitangoknak.

- Ne fogadja be a föld, vesse ki a víz, az emléket gyalázzák meg az utódok, hogy minket idejuttatott!

- Nem vagyunk egyedül - suttogta Váradiné -, s még másik gyerekük is van.

A kövér, alacsony, fekete asszony maga elé rántotta cigányképű fiát, csókolgatta a haját, görcsösen simogatta az arcát, s a fájdalomtól reszketve motyogta: - Őtet nem engedem, őtet nem adom!

Fillér Bandi sietett. Szaporán szedte a levegőt, kezével bele-belecsapott a semmibe, s ahogy távolodott az istállótól, úgy lanyhult az igyekezete, mert sejtette, nem fogadják tárt karokkal.

Mit várhat ettől a bejelentéstől? - gondolta rezignáltan - és éppen most, amikor a fejmosás következik? Mégis meg kell tennie, az ember az utolsó szalmaszálba is kapaszkodik. Csak segítőtársak nélkül marad, megjárta ő Csordás elvtárssal is, akit tiszta szívvel fogadott, mégis hamar a Bari Ödön pártjára kelt, de legalább használt volna a falunak.

A bajban meg nincs barát, az elvtársak is szűrt cserélnek. Biztosan a Csordás Mihály szele, hogy én az ellenséggel paktálok. Már csak az hiányozna, hogy valamelyik éber elvtársam rám süsse, a kapitalizmusban élnek a rokonaim, s olyan messziről azok fertőznek meg. Én nem haragszom Csordás elvtársra, még a hülyeségeiért sem, annyira lelkes, hogy engem is megtévesztett, amikor előhozakodott világmegváltó tervével, miszerint az a legfontosabb, egy hatalmas főteret építsünk a falu közepén; park, fák, virágok és Lenin meg Sztálin szoborral, még a lélegzetem is elállt.

- Miért pont az a legfontosabb? - kérdeztem megdöbbenve.

- Lássák az emberek, hogy milyen erősek vagyunk, esténként meg oda járhatnak beszélgetni, szórakozni, vasárnaponként az úttörőket felvonultatjuk, a tűzoltó-zenekart kirendeljük zenélni és kész a látványosság. Felemelő érzés lesz, s attól mindjárt öntudatosabbak az elvtársak és elvtársnők, meg a veteránok.

- Honnan a csodából veszi ezt Csordás elvtárs? - értetlenkedtem akkor megrökönyödve.

- Saját szememmel győződtem meg róla, saját két szememmel láttam elvtársak, olyan megtiszteltetés ért, hogy a Szovjetunióba utazhattam, csak ámultam-bámultam a rengeteg meglepetéstől, olyan hatalmas Sztálin szobrot láttam, szintiszta márványból, hogy elfáradt a szemem, mire a csizmatalpától a feje tetejéig végignéztem. Ha mi ide csinálhatunk egy hasonlót, egy generalisszimust, az lesz az igazi osztályharc, ha az égbe felér, az ellenség már a látványától megretten.

- Miből csináltatnánk? Nincsen pénz, nincsen kenyér, mellesleg még márványunk sincs - tártam szét a kezemet tanácstalanul -, olyanok vagyunk, mint a templom egere. Mitől áldozhatnánk, hacsak nem az öntudatunkból?

- Ne a mát nézze titkár elvtárs, hanem a fényes jövőt, a szocialista perspektívát! Ahhoz meg nemcsak téesz kell, hanem emlékmű, meg szobor, meg díszter is.

- Való az ide, nádas házak közé?

- Már miért ne, elvtársak? Ami jó odakint, az nálunk se rossz, ami bevált nekik, az nálunk se mond csődöt, ne mondja már senki, hogy nem igaz, hiszen őket akarjuk utolérni, egy tálból cseresznyézünk, akkor csak azt kell csinálnunk, amit ők csinálnak. Arra kell hallgatónunk, meg tekingetnünk, mert jó példával járnak előttünk.

- Az se ártana, ha nem állanánk sorban kenyérért, zsírért, meg miegymásért, mert aki sokat éhezik, az legyengül és nem jut el a célig, azon még a szobor se segít, nem törhet belőle cipó helyett. A márványba is beletörik a foga.

- Termel majd a téesz annyit, hogy csodájára járnak az elvtársak és az elvtársnők.

- Teremni most is teremne a föld, csak elviszik, még a vetőmagnak valót se hagyják meg, ezért a gazdák bizalmatlanok és menekülnek innen. A semmiből meg csak semmi születhet, nincsenek itt csodák, mint a mesében.

- Ahá! Az a hiba, hogy egyes elvtársakra erőteljesen hat a klerikális reakció, pedig mi harcot folytatunk ellene, a papok, meg az egyházi személyek nélkül boldogulunk, nincs szükségünk a malasztjukra az országépítéshez.

- Hat én rám a radai rosseb, de nem a reakció, viszont azt nem szeretem, amikor korog a gyomrom. Vagy te azt imádod, Csordás elvtárs?

- Van tinéktek, még a bűrötök alatt is píz van, meg háj - avatkozott közbe Bari Ödön. - A roma csávók mit szóljanak? Ők is emberek lettek, dógoznak mán, muzsikálnak.

- Te azt munkának nevezed? - járkált a pártirodában Filler Bandi -, hogy néhányan cincognak a kocsmában?

- Mi? Az anyatejjel szívták magukba, és ha a fődet dúrják, tönkre megy kezük. A muzsikához finom kéz kell. Más munkát kínálj nekik, ne a téeszcsét, közös lúnak túrók a háta.

- Az a baj, hogy bűdös nektek még a szar is, elmennétek a munka temetésére.

- Tán néked, meg a retyerutyádnak nem az? Mi? He? Mindig a zsírosbödönhöz igyekeztetek, ne tagadd mán!

- Ti meg a napon vakartátok a hasatokat és ha lába kélt ennek-annak, bottal üthettük a nyomát. A földosztáskor se tolongtatok, hogy szántsatok-vessetek!

- A gépállomás elvtársak a munkásosztály előretolt bástyája, kereshet ott boldog-boldogtalan - mondta akkor naivan Csordás Mihály, s megigazgatta bajuszát.

Milyen agyalágyult voltam, azt hittem, a vitatkozás is hozzátartozik a munkámhoz, nem sejtettem, hogy Bari azonnal jelenti fölfelé és törleszteni fog - gondolta most Filler Bandi. - Vagy Csordás jelentette? Alighanem mindkettő. Az nevezetes beszélgetés nekem, rágódhattam rajta eleget. Az ám, hiszen igaznak tetszett, Csordás elvtárs sem a kisujjából szopta, bemagoltatták vele a leckét: Elvtársak és elvtársnők, veteránok! Mi még egy fiatal népi demokrácia vagyunk, de máris mennyit tettünk az egyenlőség érdekében. Vitatkoztunk eleget az akadékoskodókkal, a lelkükre beszéltünk, engedték a pártokat is működni, de csak nem értették, hogy nekünk gyorsabban kell haladnunk a szocializmus útján, minek ide széthúzás, meg a reakciós és klerikális személyek ugrabugrálása, inkább az asztalra csaptunk, mint a jó családapa: csend legyen, mert nem értjük egymást a hangzavarban! Ez a nép igazi döntése, hiszen nálunk néphatalom van, s mi kommunisták képviseljük egyedül a nép igazi érdekeit, minek is lenne akkor ilyen-olyan párt? A munka frontján újabb és újabb sikereket érünk el, bölcs vezérünk, Rákosi elvtárs meg győzelemre vezet minket.

- Igaza van Csordás elvtársnak - kiabált közbe hízelegve Bari -, a mi kezünkben a gyeplő és nem is adjuk másnak, azt leshetik!

- Ahá! Végre jól látjátok itt falun is elvtársak és elvtársnők a proletárdiktatúra lényegét, mert mi a lényeg? A mi diktatúránk az szabadság. Még hozzá a dolgozó nép szabadsága, hiszen a nép vette kézbe a magántulajdont, a szövetkezetet is felfejleszteni, akkor hát nyugodtan kijelenthetjük: tiéd a gyár, magadnak építed, így a munka is becsület és dicsőség dolga nálunk, a nép szava meg az isten szava, akarom mondani a párt szava, így aztán, ha a nép dönt, akkor mi döntünk, ez pedig szabadság és nem diktatúra. Nem nyomunk mi el senkit, megszűnik az embernek ember által való kizsákmányolása, a tőkések se szipolyoznak ki senkit, ezért nem fogadjuk el a tőkésüket sem, hogy megmételjezen bennünket. Minden közös lesz, állami vállalatok, üzletek és a dolgozó nép mindent megkaphat, ami csak szem-szájnak ingere, még hozzá olcsón, talán egyszer ingyen is. Ezért kell jól dolgoznunk és ébernek lennünk, hogy minél hamarabb eljöjjön ez a jó világ, amikor mindenki kénye-kedve szerint vásárol, a

bérházakat is államosítottuk, nem kellene a nyakunkra háziurak, semmi szükség rájuk, megszüntetjük őket is, majd mi magunk szedjük a lakbéreket és szépen karbantartjuk azokat a házakat, olcsón jut lakáshoz a nép apraja-nagyja, ahogy mi kijelöljük.

- Falun mi lesz? Itt mi a perspektíva Csordás elvtárs? - kérdezte kíváncsian Bandi.

- Nem állhatunk meg félúton elvtársak és elvtársnők, veteránok. Megkaptátok a földet, de most szövetkezetbe kell lépnetek, mert csak így lendíthető fel igazán a mezőgazdaság, meg az állam is így tud jobban támogatni titeket. Nincs értelme földre zsugorgatni, az egyéni gazdálkodás is kimegy a divatból, az állami gazdaságokban meg a szövetkezetekben majd olcsón és rengeteget termelünk, most a gépállomások segítenek, de majd gépeket, meg műtrágyákat is kapunk és sokkal könnyebb lesz a munka. Az acél és a vas országa leszünk, az ipar majd gyártja nekünk az olcsó és jó gépeket, virágzik a mezőgazdaság. Egy az nagyon biztos, hogy mi megmutatjuk, megtermelünk mindent magunknak, nem szorulunk a kapitalistákra, akik halódnak már nagyon, de úgy kell nekik, nincs sok idejük hátra és akkor majd győz a világ proletársága. A szocializmus csatája most igazából a szénbányákban dől el elvtársak, mert ha nincs szén, akkor semmi sincs, s mi úgy járulunk hozzá a népünk boldogításához, hogy minél többen belépünk a szövetkezetbe.

A pártirodán vágni lehetett a füstöt. Bandi elámult ezen a lehangoló szövegen és nem tudta elképzelni, honnan lett egyik napról a másikra ilyen okos, tudálékos Csordás Mihály.

- Hol tanultad ezeket?

- Szórol-szóra az újságban volt, az meg igazat ír, vagy te nem így gondolod? Bár lehet, hogy összekavartam és hátuljáról haladtam előre.

- Nem tudom én azt se, hogy hol áll a fejem - mondta akkor Fillér -, ha ilyen fejlett vagy, vedd át tőlem a pártmunkát!

S akkor még késő estig bent maradt, útközben pedig fejbe verték.

Most megérkezett az őrre. Amikor benyitott a parancsnoki irodába, a kerge kos éppen Ibit döfködté az asztalon.

- Várj, te marha - kiáltotta mérgesen -, mindjárt befejezem.

Ahogy kijött, vérben forgott a szeme, s mindjárt káromkodni kezdett: - Mi a szart akarsz? Annyira szereted a pofámat, hogy utánam koslatsz? Téged ízéljelek meg?

- Jelentem, meghalt egy kisgyerek.

- Na és, temessem el? Elegen vagytok arra, legalább gyakoroljátok. Értve?

- Koporsót szeretnénk.

- Dugjátok a föld alá, de a kutyák ki ne kaparják! Vagy egyétek meg, azt se bánom, de tűnj már a fenébe! Azt hiszed, az első eset?

- A faluban kellene eltemetni.

- Elég nagy a puszta, még kocsikázni se kell.

- Orvos láthatná?

- Minek, attól meggyógyul? A Józsa sorstárs kotyvalékától fordult fel, azzal mérgeziket magatokat, a vén, hibbant piruláival. Különben kutyabajotok lenne, de mindenáron azt akarjátok, hogy bekampeljatok. Én mennyit dolgozok, még sincs semmi bajom. Unalmatokban száz-

számra gyártjátok a gyerekeket, de attól még innen nem szabadulhattok. A szép lánykáknak és csecses asszonyoknak előbb még bedörzsölöm - fordult vissza vigyorogva az irodába.

Fillérnek csüngött az orra, busa feje meg-megrándult, s az arcáról látszott, hogy nem sok öröme szolgált a kirándulás.

- Mire döntöttek? - kérdezte a gyászoló, fiatalora ellenére is tar fejű apa.

- Temethetjük.

- Így? Semmi nélkül? - ugrált hatalmas ádámcsutkája és hitetlenkedve ingatta a fejét. - Ezt mégse tehetik velünk, végtére emberek lennénk vagy mi a szosz?

- Nincs koporsó, deszka sem, semmi sincs, az emberség meg kiveszett a világból.

- Hová?

- Nekik mindegy - tárta szét a kezét tehetetlenül -, csak ne maradjon nyoma.

- Mindegy? Szeretném pontosan ismerni a véleményüket, ez nem színdarab, hogy minden visszacsinálható, itt a kisfiamat kell eltemetnünk.

- Azt mondták, hogy úgy dugjuk a föld alá, nehogy a kutyák kikaparják.

- Kicsoda mondta?

- A bajuszos őrmester, az élmunkás kandúr.

- Teremtő istenem - sírdogált az asszony, görcsösebben markolászta a cigányképű fiát. - Még a halálát is megcsúfolják.

Váradiné az ura lábától felemelte a papírzsákot, s a gyerekágyra tette: - Ne vegyék sértésnek - szabadkozott -, de ez van.

- Abba? - kapott szájához a kicsi asszony, már zsebkendőt szorongató kezével. - Egy cementes zsákba? Nincs isten az égben, ha ezt megengedi!

- Abba - bólintott az égimeszelő. - Ha nincsen más.

A kisgyerek arcát száraz pelenkákkal takarták le, aztán a zsákba csavarták, mintha bábu lenne. Súlya se volt.

- Mehetünk - mondta Fillér, s a gazdasszonyhoz fordult -, ne tolongjanak utánunk, elég a család, vigyázzanak már, mi legalább ne gyűjtsünk parazsat a fejünkre!

- Értem. Ajjaj, hogyan érteném!

- Én megyek - indult el velük Nemes, aki körülöttük ténfergett. - Kéremalássan én mindennel számot vetek!

Három férfi, egy asszony, egy gyerek, ennyien vettek részt a titkolt temetésen. A csatorna partjához indultak, ahol még érett színekkel tobzódtak a bokrok és a fák, meg-megperdült egy-egy könnyű sárga falevél, és a vízre pilinkézett.

- Ott nem akarom - sírt erősen az asszony.

Akkor a végtelen nyugalma szántóföldek irányába fordultak.

- Legalább lapátunk lenne - szűrte foga közt a szót Nemes -, hogy tisztességes fekhelyet készíthetnénk.

- Azt se adtak, nehogy kezet emeljünk egymásra, meg az örökre - morogta a szakállas Fillér, s ölében vitte a kis tetemet.

- Megható gondoskodás - szipogta a férfi, ahogy asszonyát és nagyobbik gyermekét átölelte -, életemben hálára kötelez.

A szántóföldek szélénél nagyobbak tűnt a felpuhult barázda. A férfiak kézzel estek neki, jókora gödröt kapartak, s abba tették a kis halottat, fölötte meglapogatták a földet.

- Az én uram, istenem legyen hozzád irgalmas, ámen - mondta Nemes mélyen lehajtott fejjel -, de legyen olyan is, aki nem felejtkezik meg rólad. Én olyan akarok lenni, magyar testvér!

A sírnál alig púposodott fel a föld.

Közösen elénekelték: - Te benned bízunk eleitől fogva, uram, téged tartottunk hajlékunknak, mikor még semmi hegyek nem voltak, hogy még sem ég, sem föld nem volt formálva, te voltál és te vagy erős Isten, és te megmaradsz minden időkben...

Sírtak egy keveset, aztán Nemes megszólalt.

- Búcsúzzunk el a kis testvérünktől, mondjuk el tiszteletére együtt a Miatyánkot...

Igyekeztek az ólba. A csatorna felől hirtelen éles szél támadt, össze-összekoccantak a gallyak, a vastag nádszálak, és sötét zúgással várták a komiszabb időket. Félelmetes vihar ígérkezett.

- Legalább keresztet ácsolhatnánk.

- Tilos az is, talán majd egyszer.

- Odatalálunk hozzá? Istenem, miért engedted ezt megérni, miért nem engem szólítottál magadhoz uram?

- Hagyd már a szemét istent! - csattant a férfi hangja -, isten ez, aki gyerekeken tölti ki a mérgét? Egy fenét az! Aki csak ölni, pusztítani tud? Ezekkel a kiskirályokkal ő sem mer újat húzni. Lennék csak szabad, levizelném a templomoltárt, vagy még maradandóbbat helyeznék oda.

Józsa Bálint az istálló elöl figyelte őket, s azon mesterkedett éppen, hogy az összegyűjtött csikkekből formás cigarettát sodorjon.

- Jó helyre tették azt a kis porontyot, éppen a szétszaggatott kutya mellé - motyogta magának -, de az itt nicsevó.

Akkor csoszogott mellé idős Sajtos Flórián.

- Patikus úr! Legalább mi járjunk túl a többiek eszén.

- Fene bele, hogy ennyire megtisztel - vakarta meg ősz fejét a kocsis és lógondozó -, honnan támadt ez az irtóztató nagy ötlete? - villantotta elő sárga fogait.

- A szemünk előtt hever a nagy lehetőség, a kész aranybánya - himbálta meg aranyóráját az izzadságszagú nyomorék - és pofon egyszerű.

- Hogy én eddig nem jöttem rá!

- Ne a lovakkal törődjön, kérem szépen! Valamit valamiért, nincs igazam? A kuruzslást is tisztán emberbaráti szeretetből csinálja, ki hallott már ilyesmiről? Ára van mindenkinek és pénzért minden megszerezhető - tartotta maga elé az aranyóráját a nyomorék, s tüntetően megnézte a pontos időt. - Vagy aranyért.

- Nem azt tapasztalom - a töpörödött gyógyszerész kiforgatta szakadozott kabátja üres zsebeit, a nadrágjából egy galacsinná gyúrt zsebkendő és egy gyufásdoboz került elő. Felemelte lábán a széttaposott cipőt. - Ilyenek az aranybányászok?

- Kurázssal ez is orvosolható. Felvásárolom az összes fejszenyeleket, maga meg eladja, az az üzlet, kérem.

- Én? - fuldokolt a nevetéstől Józsa úr, majd köhögésbe csapott át.

- Leesik talán az aranygyűrűje?

- Az biztosan nem. Pedig ettől képtelenebb dolgot ritkán hallani - ásított, és a vackához tartott.

- És a rendőrrel addig mit csinállok? Felkínálom tízórának?

- Mindenre találunk megoldást, sorstársam - piszkált a fülébe a kereskedő, de a sötétedő estében már nem láthatta a termést.

A fekete személyautó későn éjjel érkezett. A tábor aludt már, de a rendőrőrsön petróleumlámpák és gyertyák világítottak. A szolgálatban lévő őrszemek frissen borotválva, feszülten figyelték, mikor tűnik fel az erős reflektorfény a csatornaparti dűlőúton. Mihelyt letért az autó a kövesútról, a rövid, kettős kanyarnál, ahol éppen egy megrozsdásodott pléhkrisztus jelezte az irányt, néhány méter után egyenesbe fordult és a fehérre száradt, poros úton gyorsan haladt.

Kun Sándor morcosan hallgatta végig Fillér Gábor jelentését az őrs előtt, majd sebesen az irodába tartott. Az íróasztalra lökte aktatáskáját, vörös szemöldöke megrándult, ahogy kérdezte.

- Az állomány?

- Kihallgatásra felkészült.

- Gondoskodjon róla, hogy az őrszemeket idejében váltsák le, őket is kihallgatom.

- Értettem.

- Maga is sorra kerül - mondta Kun maró gúnnyal -, gondolom, ha hazajár is, annyi ideje csak akad, hogy néhány percet rám áldoz.

- A tisztálkodás...

- Erről majd később - vágta el erélyes kézmozdulattal az őrnagy beosztottja magyarázkodását.

- Értettem.

Kun az étkezőnek és mosdónak használt helyiségbe ment, amit Fekete Ibivel takarítottak fel sebtiben. Elsőnek Bari sietős jelentését hallgatta meg.

Fillér gyűrt sapkáját az asztalra lökte, lerogyott a székre, tenyerébe temette az arcát. Szégyellte, hogy ismét kellemetlen helyzetbe került, amíg odajárt, nótadélután csaptak. Nem annyira Bari Ödönre haragudott, hiszen ismerte már jól a beosztottját, tudta, hogy bármire képes, csak felfelé kapaszkodhasson! Azért jelölte bátran táborparancsnoknak az öccsét, mert bízott benne, s ez lett az eredmény? Kilövik a rendőrség kötelékéből, vagy maradhat? Más kenyér után kell néznie? Az átkozott dallikózás számláját törleszti.

Miért nem tudta Bandi megakadályozni? Próbálta egyáltalán? A fülbesúgók elmondhatják pontosan, mi történt. Ravaszkodni kell ezentúl, mert bemocskolják a mások bűneivel. Vagy ledobja a mundért, és nincs több felelőssége? Akkor meg árulónak tartanak. A döntés nem könnyű, család a nyakán, nem maradhat kenyér nélkül, de ez meg milyen kenyér, restelkedik állandóan az öccse előtt, és nem tud megnyugodni. Pedig ugyanazon indokokkal, akár őt is idezárhatják. Sokszor úgy érzi, olyan taposómalomba került, amelyik megdarálja a csontjait.

- A kurva életbe - csapott az asztalra.

A gyertya elaludt. Jó ideig még érezte öklén a zsibbadó fájdalmat. Az iroda mennyezetéről régmódi lámpatartó csüngött, a petróleumlámpa pislogva világított. A törzsőrmester cigarettáért kapott, majd meggyújtotta a gyertyát, s az ablakhoz lépett. Kint már megsűrűsödött a sötétség, a csend betakarta a vidéket. Idegesen fújta a füstöt a poros ablakra. Napközben szinte szól a kanális, vastag hangon brekeg a béka, a csatornapartok visszaverik, felerősítik a hangzást, most aztán csend van, síri csend.

Hangosan kopogtak az ajtón.

- Tessék!

Bari Ödön lépett be.

- Törzsőrmester bajtárs, kérek engedélyt az őrszemek leváltására!

- Engedélyezem.

- Értettem. Kérek engedélyt a távozásra.

- Elmondtál mindent Kun elvtársnak?

- Igenis. Ha én egyszer elindulok, akkor megyek is.

- Nem félsz, hogy annyi bajt kavarsz?

- Aki fil a víztől, ne menjen a közelibe, de akkor nem is eszik halat. Nem igaz, he? - vigorgott magabiztosan.

- Távozhatsz.

- Értettem.

Fillér álmosan elnyomta a csikket. Töprengett.

„Az öcsém is vigyázhatna - gondolta -, de Csordás elvtársnak is ellent mondott, azt se jelentette, hogy fejbe verték a piszok reakciók. Melyikőjük tehetette? Talán a tettes itt lapul a többivel. A kutyaháziak miatt elkapják a grabancomat, pedig az a fő, hogy nekem jó legyen, velem talán törődne valaki, ha a táborba zárnának? A fészkes nyavalyát. Megrothadnék a szalmán. A fizetésemből megélünk csendesken, még saját ház is sikeredik, Gáborka meg tanulhat egészen fel a csillagokig. Miért szégyenkezzek, amiért megfogtam a díszes, feketéző bandát? Persze, hogy megfogtam. Rám senki nem mondhatja, hogy adós maradtam a munkámban, Váradiék sem emlegetik, hogy gyerekfejjel náluk cselédeskedtem, hajnaltól éjszakáig üztek, és hányszor üres maradt a pucor, az ő kéményükön meg füstölt a jó mód; a tanyák, a házak, az özön jószág, mennyit szaladtam a hasznukért? Ez teljesen kiszállt a fejükből?

Fekete Attila sem járt mindig ilyen foghíjas, levitézlett senkiként, amikor végigfeszített egyenruhájában a falun, még a közeléből is eliszkoltunk, mert könnyen a csendőrség fogdájába kerültünk. Akkor ő gondolt velünk? Azt hitte, azért születünk, hogy az ólakat kiganézzuk, a cipőjét fényesre keféljük. A végén még az öcsém velük fúj egy követ? Aligha, nem széllel-bélelt ripők; bár a természete simulékonyabb az enyémnél, Major Istvánnal se rúgta össze a port, amikor elvette Terikét, szépen belefeküdt a gazdagságba, soha sem említette, hogy az apóssal komoly haragosdit játszana, hogy elköltözne onnan, mert terhes a kulákház. Amikor én házasságot kötöttem Major Erzsikével, a kovácsmester adta a bankot; minek állunk oltár elé, nem a szemétdombon szedte fel a lányát, ha a cseléd fattyút választja, akkor le is út, fel is út, a házába nem léphetünk többé, egy gazszálat onnan nem jussolhatunk! Nem a hozományért vettem el Zsikét, egészen máson járt az eszem, ha a szemébe néztem, nem a kovács-műhelyükön, az holtbiztos. Megállok a lábamon, eltartom a családom, a lóherélő is majd megbékül, enged a negyvennyolcból.”

Elszaladt az idő, Kun Sándor lépett az irodába. Leült az asztal másik oldalán, és látszott az arcán, hogy megviselt, idegesen rángatózott, ujjai az asztalon doboltak.

- Megértette maga, kiket őriz, hogy milyen fontos a megbízatása? Azt hittem, eszesebb a többinél.

- Megértettem.

- Van hozzáfűznivalója? Kérdése?

- Nincs.

- A zendülés, hogy kezdődött?

- Az őrmester jelentette, hogy a foglyok reakciós személyekről énekelnek; az istenről, Csaba királyfiról, meg a hazájukról. A harmonika ifjú Sajtos Flóriáné.

- Tudom. Elhiheti, hogy mindent tudok, idejében kapom a drótot. Az a rengeteg fontos ember, akinek olyan fényesre csiszoltuk a karrierjét, nem gyanús, hogy miért lett olyan kikezdzhetetlen és zsírosnyakú? Annyira pótolhatatlan talán? Nevetséges, nálunk nincsenek pótolhatatlanok, csak megbízhatóak és megbízhatatlanok. Viselkedjen, ha előbbre akar jutni, ellenkező esetben egy lyukas kétfillért nem ér a buzgalma. Bari ezt jobban csinálja - köszörülte meg a torkát a feljebbvaló.

- És még mit? - fortyant fel Fillér -, mi a kurva istent?

- Ne heveskedjen, egyenlőre csak én kiabálhatok és én idegeskedhetek. Ő elvégzi a piszkosát, fehér kesztyűben nem sétálhatunk a proletárdiktatúrában.

- Így igen? Vérben, mocsokban?

- Az ember nem mindig a kedve szerint határoz. Maguk ketten majdnem tökéletesen kiegészítik egymást, Bari a ma embere, maga meg, talán a holnapé, ha lesz elegendő kitartása és szuflája.

- Ő nem ért a szóból! - tört ki akaratlanul a törzsőrmester.

- De maga se! - pattant talpra Kun, s aztán, mint akit kicseréltek, visszaült a székre. - Nem tulajdonít az esetnek kellő jelentőséget. Újra rázendítsenek az irredenta dalokra? Mehetnék másnap kihallgatásra Rákosi elvtárshoz. Nem azért hoztuk ide őket, hogy énekeljenek, hanem azért, ne legyenek láb alatt és féljenek! Likvidálás nincs, de ne okozzanak fölösleges bonyodalmat! Egyék meg egymást, de lehetőleg a legcsendesebben!

- Megtilthatom, hogy énekeljenek? - vakargatta a feje búbját.

- Ma énekelnek, holnap mást akarnak, aztán merő unalomból megszöknek néhányan, akkor késő felébredni törzsőrmester bajtárs! Meg kell őket nevelni, hogy megtanulják a mi rendünket. A túlzott babusgatás mire jó? Kályhát építhetnek, és azonnal bajokat zúdítanak a nyakunkba? Értse meg végre: ha én feddést kapok, maga sem lovagolhat vidáman ide-oda, egy szabotázs, lázítás, és irgalmatlanul közjük kerül. Érthető?

- Igenis - Fillér érezte, hogy merő izzadság a tenyere.

- Hányszor kap az ebédből?

- Egyszer.

- Elsőnek kapja?

- Elsőnek.

- Ha háromszor szedeti tele a csajkáját, szól valaki?

- Nem.

- Ez így dukál. Maga sem nézheti rossz szemmel, ha Bari kétszer szedett, legyen csak kondíciója, és amivel megbíztuk, azt hajtsa végre! Ne lelkizzen nekem, ne okoskodjon, a parancsot hajtsa végre!

- Értettem, őrnagy elvtárs! - válaszolt száraz torokkal és lagymatag lelkesedéssel, hogy a szabadságolásából semmi se lehet.

- Megint elszaladt az idő - pillantott a főparancsnok az órájára. - Felállt, vörös haját hátra simította, és gumitalpú cipőjében a fekete autóhoz sietett.

Fillér lazán tisztelgett. Ahogy visszatért az íróasztal mögé, a fáradtság és az álmoság leterítette, a feje előre bukott az asztalra, és már fújta is a kását. Álmában egy pincehelyiségben lakó, ötgyermekes, kendergyári munkást telepítettek Kormóra. Éjszaka jelentek meg a pinceodúban, s az álmos, egymás hegyén-hátán fekvő gyerekeket faggatták.

- Apátok hol van?

- Dolgozik a gyárban.

- Mit dolgozik?

- Fűtő.

- Mikor jön haza?

- Amikor világosodik.

- Anyátok is vele ment?

- Kórházban fekszik, mert tüdőbajos - magyarázta elkoszolódott kombinéjában a legidősebbnek látszó, vékonydongájú, zsíros hajú lány.

- Ez a nagy ház a tiétek?

- A pince a miénk.

- Mit vacsoráztatok? - kérdezte a törzsőrmester. Megpillantotta a mosatlan edényt, és az alumínium tányérokat, a rozoga lábú asztalon -, mit ettetek?

- Prószát. Én főztem, mert apám is beteg, és amikor itthon van, alszik.

- Mást szoktál főzni?

- Puliszkát.

- Szekrényetek nincsen?

- Minek az? Hiszen még ruhánk sincs.

- Hol alszotok?

- Ezen a három vaságyon.

- Velünk jöttök, megkeressük apátokat, aztán Kormóra utazunk a teherautón.

- Anyut is visszük?

- Majd utánunk jön.

- Juj, de jó lesz!

- Az ám - morogta Fillér Gábor, és álmában megnyalta a száját, majd hirtelen felemelte a fejét, csodálkozva szétnézett a silány irodában, jókorát ásított, és cigarettáért kotorászott, mélyre szívta a füstöt, s megrázta a busa fejét. - Micsoda badar álom, éppen elég volt idehoznom őket!

A tábor lakói aratták a rizst. Kétrét görnyedtek a nedves parcellán, markukba szorították a rizsszálakat, és sarlóval elnyisszantották a száraz tövénél. Kegyetlenül nehéz munka volt. Fájt már a derekuk, az asszonyok keze kisebesedett, a lábuk bokáig a sárba süppedt, a ruhájuk nedves és sáros lett, kíméletlenül lassan haladtak, alig kezdtek hozzá, már arra vártak, mikor pihenhettek egy kicsikét. Apró kékbe kötötték a termést. A férfiak közül néhányan kaszát kaptak, s azzal aratták a vízigabonát. Három rendőr vigyázott rájuk.

Fillér Bandiné gyakran kapta fel a fejét, és a tábor irányába nézett, ahonnan nem hallatszott semmi zivaj. A csatorna szélénél magasba szökött a buja sás, a nád gazdagon tenyészett, barna címerei a levegőbe szúrtak, a fűzfák ágai levelestől belecsüngtek a vízbe.

Ifjú Sajtos Flóriánné hosszasan nézegetett arra, pattanásos arca az idegességtől meg-megmerevedett. Szokatlanul csendesen dolgozott.

„Mi történhetett a férjem és a cigány között? - gondolta. - Flóri olyan, mint a lágytojás, szétfolyik, s ha valaki komolyan rászól, már reszket az ina. Kihaszználja az őrmester? Összeszűrték a levet? Amit hall, azt továbbadja a latornak? Miért csinálna ilyeneket? Minket is elárul?

Én megszököm, amíg nem késő, átlábalok a vízen, eligazodok a bakterházig, csak a vonat közlekedjen, hogy mire észreveszik a távozásomat, már túljutok hetedhét határon. Mikor induljak? Reggel, este létszámellenőrzés, napközben velünk vannak a fogdmegek, hamar utánam engedték a kutyákat.”

Lovas szekér fordult a táblára, kerekei mélyen belevágtak a puha földbe, a küllőket kerékagyig elnyelte a sár. Megizzadtak a lovak az erőlködéstől. A férfiak óvatosan feladogatták a kékéket, hogy ne peregen a szem, ne szóródjon el a kalász. Nemes a Flórián közelébe került, sárga fogai kivillogtak, ahogy azt mondta.

- Csak finoman, mintha az asszonyt ölelnéd, te használható ember.

- A cigány fenekébe fűrődtál? - morogta Fekete. - Akkor minek taposod a szart velünk? Kérjél bizalmi állást!

A segéd összeszorította a száját.

„Fene a pofájukat, ellátom én a bajukat - gondolta. - Estére jelentem, hogy szökni akarnak, elveszi a kedvüket Bari Ödön.”

A lovakat biztatgatták, de hiába erőlködtek, s ráncigálták az istrángot, az egyik térdre is rogyott, a kocsi annyira süllyedt már a sárba, hogy alig mozdult, villanyéllal verték a szerencsétlen állatokat, de azok nem tudták kihúzni a szekeret. A gazdaságból fekete bivalyokat küldtek a rizshordáshoz, hasig merültek, de vonszolták a termést.

Fillér Bandi megvakarta a fejét, ahogy a kínlódó emberekre és állatokra nézett, arra gondolt, ha beköszönt az esős évszak, még nehezebbé válik a munka, a talaj csupa latyakká, s végképpen nem tudják kihordani a termést, csak az ölükben. Kellene valamilyen jobb megoldást találni. Valahol látott egy jókora vaslemezt, azt kifúrhatná, egyik végét felhajlítaná, és úgy könnyűszerrel elhúzhatná a lovak a sár tetején terhüket, a gátnál meg átrakná a szekérre a rizskékéket. Olyan lenne, mint a szánkó. Sárszánkó. Ettől jobb hangulata támadt. Elfordult a

hasig merült lovaktól és bivalyoktól, s a bokán felül érő sárban újra aratni kezdte a rizst. Terike szaporán hajladozott mögötte, szoknyáját felgyűrte a derekáig - mint a többi nőszemély - ki- kivillant a bugyija, s formás combja maszatos, sáros lett.

- Ez se embernek való - durcáskodott. - Pláne, nőknek.

- Megbirkózunk vele, a végén még sajnáljuk, hogy nincs több, mert ahol munka van, ott kenyér is kerül.

- Ezt komolyan mondod, édes uracskám?

- Elfelejtjük Rézi, szerencsére az ember feledékeny.

- És én eddig felnéztem rád, de ekkora marhaságot nem veszek be! Méghogy felejtani? Haló poromban is átkozni fogom a pusztát.

- Ugyan már. Hiszen itt születél!

- Szerencsétlenségemre - csapta le dühösen a sarlót elvörösödve. - Miért nem válogathatjuk meg, kit, hová tegyen a gólya? Mennyivel különbek azok, akik jobb helyre születtek, ahol nem történnek ilyen disznóságok?

- Ez a miénk, ezt kell szeretnünk.

- Miénk a kankutya farka. Olyan hülyeségekkel traktálsz, hogy jobban fáraszt, mint a kényszermunka. Te jóisten, csak a fiam ne üssön rád!

A bivalyok és a lovak szájalmasan küszködtek a sártengerben, a rakomány egy része a sárba szóródott. Fillér már-már kinyögte, hogy mit forgat a fejében, de a feleségére pillantva, sáros, elkoszolódott ruházatára, hát inkább összeszorította a száját és hallgatott. A kocsi is elindult végre a dülőúton, s vitte a kévákat a tanyába.

- A szent karácsonyt itt ünnepeljük a táblán - dörmögte Váradi -, vagy még az újévet is?

- A бүдös istállóban sem jobb - nyelvelt a felesége -, itt legalább nem látom, nem hallom a beteg gyerkőcöket.

- Nekem - szólt közbe Ibi -, a mezei munkától szőr nő a hátamon. Látod?

- Máshol is - nevetett a behemót gazda -, azt jobban szereti a legény, mint a mákos bögyörőt.

- Témánál vagyunk megint - pirul el a szőke mérnök -, pedig azon is töprenghetnénk, miért rontunk mi el mindig mindent?

- A nagy piros szíved megvan-e még, Fillér sorstárs? - kérdezte az orra hegyéig sáros Fekete, akinek a hajdani, tiszti egyenruhája toldozott-foltozott, merejül csatakos ronggyá változott.

- Meg.

- Hogy szuperál?

- Dolgozik és kész.

- Biztosan az emberiség megváltásáért dobog - kacsintott Nemes. - Lesz halászat?

- Lesz - mondta Bandi konokul, mint aki nem vette észre a gúnyolódást. Felegyenesedett és nyílt tekintettel ezt mondta.

- Mindennek eljön az ideje, még az igazi betakarításnak is.

- Azám, de hol? És mit csinálunk mi addig?

- Bár már az ebédet láthatnám - sóhajtott Ibi, és Birire nézett jelentőségteljesen. - Éhes vagyok, megenném a vasat is.

- Józsa sorstárs utánunk hozza!

- Biztosan - fordult el a lány, és nyiszálta tovább a rizsszálakat. - Ezzel marhára megnyugtatót, éppen ezt szeretem magában.

Birinek agyába szaladt a vére, s nem tudta a szemét levenni a rizs fölé hajolt alakról.

Amikor Józsa Bálint szekere megérkezett, a gát tetejére telepedtek, s gyorsan kanalazták az ebédet. Fillér a felesége hancsszatyrából és zsinegekből kötött hálót húzott elő, és kérlelni kezdte.

- Csak néhány percig segíts, meglátod, hogy megéri! Soha többé nem kérlek semmire, ha hoppon maradunk.

Fillérné követte az urát, aki gatyára vetkezett, s átlábalt a csatornán. A durva hálót meghúzták a zöld mohás vízben; apró törpeharcsákat, pontyokat fogtak.

- Na, látod - derült fel a férfi arca, miközben a zsákmányt a szatyorba dobálta -, használjuk a fejünket valamire.

Ismét fogtak néhány halat.

Amikor negyedszerre húzták a hálót, Terike felsikoltott, s a lába elé meredt, ahol jókora sikló sütkérezett. Az asszony mozdulni sem mert, kezével mutatott a csúszó-mászóra. A kovácssegéd gyorsan átgázolt a mellig érő vízben. A kígyó fejét felemelve sziszegett, Bandi dühében felkapott egy karót a gátoldalból és addig ütötte, csépelte a siklót, míg kettészakadt, véres, kocsonyás húsa megcsillant az őszi napon. Terike a szája elé kapta a kezét, öklendezett, és a többiekhez futott. A halászháló fennakadt a sás szélénél.

Fillér a szatyrot megkereste, és kedvetlenül közeledett.

- Ne félj, a sikló nem bánt! - ölelte át felesége vékony derekát, aki erélyes kézmozdulattal lesöpörte a kedveskedést.

- Másnak gürcölök, s a végén még rám tekeredik a rusnya féreg, te meg még jó képet is vágsz hozzá - csuklott el a hangja és még mindig remegett. - Micsoda alak vagy, hogy halálra rémisztel?

- Akinek a gyomra korog, abból nő ki a vashorog - erőltette a vidámságot férje.

- Nem vagy te a Jézus Krisztus, hogy mindenkinek a gyomrával törödj! Talán megköszönik? Azám, jókat röhinsélnek rajtad, térj magadhoz, uracsám, ha nehezedre esik is!

- Ne háborogj, nem halunk ettől meg!

- Nem is az agyvérzés visz el bennünket!

- Az aligha fenyeget, ami viszont előnye a tábori életnek.

- Imádom a humorodat. - Terike elővette a kicsi tükrét, megnézte az arcát, és sóhajtozott. - Jaj, istenkém, koszos vagyok! - keze szárával letörölte a sárpettyeket az arcáról, majd folytatta: - Azért kellene az ilyen lelki bolondok, már a biblia is tanítja; boldogok a lelki szegények, mert övéké a mennyeknek országa. Tudod, mire kellene? Hogy lelkesedjenek, tapsoljanak a többi helyett, akik éppen a zavarosban maguknak halásznak - szedte elő szakadozott overállját és varrni kezdte.

- Mi is halászlét főzünk, és a gyerekeknek is jut!

Újra gürcöltek a rizsparcellán. Még kellemesen sütött a nap, de már nem melegített annyira. Kora este a táborba vánszorogtak. A főépület előtt, ahol felváltva szakácsnősködtek az asszonyok, letették Fillérék a szatyor halat. A parancsnok kijött az irodából, elégedetten csettintett, és cigarettával kínálta a testvérét.

- A kutyafáját! Nagykanállal eszünk, az asszonyok meg főzhetik.

- Parancsnok sorstárs, zenekart alakítok.

- Nehogy már! Nincsen elég bajotok?

- Hadd feledjünk!

- Nincsen ellene kifogásom, de ha még egyszer énekeltek, és nem Sztálin, vagy Lenin, vagy Rákosi elvtársunkról szól az ének, akkor ebben a kurva kis életben nem írtok innen egyetlen árva sort sem, nem is kaphattok levelet, és csomagot. Józsa Bálintnak azt is megtiltom, hogy vásároljon! Hát csak tessék, énekeljete a kedvetekre!

- Levelet már írhatunk? - kapaszkodott az ötletbe Bandi és ásított egyet.

- Még nincs rá engedély.

- Engedélyezd!

- A rendet nem szeghetem meg: levélírás, csomagküldés egyelőre még tilos - mondta gondolkodva, erélyesen a törzsőrmester, de nem nézett az öccse szemébe -, de már csupán néhány napig.

- Ennek öröme megcsinálom a sárszánkót - magyarázta el tervét lelkesedve, miközben felesége Bandikához sietett.

Józsa Bálint az istálló küszöbén ült. Bokáig érő lódenében hallgatta a lovak fűjtatását, a széna ropogtatását. Figyelte a megelevenedett tábor. A munkából hazatérők lerogytak az ól falához, ahol idős Váradi Mihály egész nap üveglapocskával csiszolta a fejszenyelet, idős Sajtos Flórián gyufaszálaival, pálcikáival játszadozott, Flórián a rendőrőrs közelébe settenkedett, kisvártatva Bari Ödönnel sugdolódzott. A gyógyszerésznek lúdbőrözött a háta, s megsejtette, hogy nem véletlenül látja itt esténként a hegyes orrú fiatalembert.

Később meg Ibit kézen fogva ráncigálta a cigány az épületbe. Józsa patikus, mintha lelkiismeretfurdalás-félét érzett volna, de gépiesen ezt hajtogatta: - Fene, bele, a lovaknak széna kell, friss ivóvíz, még abrakot is szerezhethék, tisztelettel.

Hirtelen cigaretta után kotorászott, és nem tudta, hogy mitévő legyen. Aztán megadta magát a gondolatainak.

„Micsoda sorsod lett, kislányom - gondolta -, de hiába rohanok édesapádhoz, semmit se tudunk csinálni. Neki kergessem a fegyvereknek? A parancsnoknak szóljak, hogy micsoda galádság esett? Egy követ fúj a cigánnyal, egyforma ruhát visel vele, s nekem esne; mit okoskodok, mi közöm hozzá, nem vagyok erénycsősz, ki bízott meg, hogy ilyeneket meglátok? Gyönyörködjek csak a lovaimban. Mégis tennem kellene valamit. Mihez kezdhetek vajon? Mérgezsem meg a cigányt? Nekem már úgyis mindegy, kevés időm maradt, s azt inkább a föld alatt töltssem, mint ezekkel együtt? És ha Ibike is akarta? Addig-addig riszálta aranyos kis fenekét az őrmester előtt, hogy az beleharapott? Ezért üssem az orrom mások dolgába, eddig meg lapítottam?

A lovak nyihogtak, Józsa úr szénát lökött eléjük a jászolba, aztán újra a szokott helyére kucorodott.

A cigány közeledett. Szúrósan az öregre szegezte a tekintetét, a kezét zsebébe süllyesztette. Mögötte Fekete Ibi várakozott engedelmesen.

- Tudsz még ízélni, Bálint?

- Menjen már, miket talál ki? - sütötte le szemét az öreg, zavarában előhúzta a zsebkendőjét és kifújta az orrát. Krárogott.

- Felkólintottad Ibikét, az aranyórádirt meg nylon bugyót vettél neki, csak hogy szeressen! Vagy mán elfelejtetted a ropogós testit?

- Mit csináltam? - tápáskodott fel a patikus megdöbbenésében. - Milyen az a kólintás?

- Hallottad! Lesz is majd, aki eligazít, vín, bűdös zsidó! Mars az ólba! - lökte be a két rabot az őrmester, s az ajtót rájuk zárta. - Apa kell a gyerekeknek, osztán úgy működjél!

Az öregember nyugtalanul tekingetett ide-oda, s nem értette megalázó helyzetét. Tanács-talanul vakargatta borostáját.

- Mire várunk, kislányom? - kérdezte megzavarodva -, mi ez a hercehurca, miért csinálsz ilyeneket? Ezt nem érdemltem meg.

- A maga tehetségére várunk - mondta az erőltetett szemtelenséggel, de sírástól remegő hangon. Lefeküdt a földre, derékig felhúzta a ruháját, s nem volt rajta bugyogó. - Csinál valami-t, Bari sorstárs meg rajtakap bennünket. Legalább nyúljon már hozzám, eddig úgyis csak elkerült.

Az öreg szótlanul gubbasztott tovább, és a sarokba nézett mereven. Nyakába nőtt hajával, szőrmók arcával, elkoszolódott és szakadozott ruhájában szálnalmas látványt keltett, aki önmagától is undorodik.

- Kislányom, hogy képzelsz ilyet, a cigány tanított meg erre? Fene bele, hogy miket talál ki?

- Persze, hogy ő, nem jókedvemből csinálom, alapos okom van rá - pityergett a lány szégye-nében, s elmaszatolódott az arca, a teste meg-megrángott, a szoknyáját is a térdéig húzta.

Az öreg nem állhatta a sírást sokáig, végigsimított az Ibike kezén, a töredezett körmein, s gyámkodóan azt motyogta: - Na, de kislányom, ne itasd azért az egereket! Mi bajod van?

- Úgy maradtam - sírt tovább keservesen, és már meg se tudott szólalni, egész testét rázta a szégyen és a zokogás.

Bari Ödön az ól előtt várakozott, s amikor kiengedte a foglyokat, magabiztosan nevetett, és az öregember vállára csapott.

- Mi az eredmény, vót valami? Próbálkoztál, vín bűdös?

- Nem tudhatom, hogy mire gondol, kitelepítő sorstárs.

- Hülye pupák, üres a mócsingod?...

A gyógyszerész felháborodott méltatlan helyzetén, de uralkodott az indulatain. Kínjában köhécselt néhányszor.

- Most mit csináljak? - kérdezte sírósan a lány -, ugorjak talán a folyóba? - s az öregúr mellére hajtotta a fejét, aki sóbálvánnyá változott a megdöbbenéstől, és zavartan makogott.

- Valóban gyereket vársz? Gyerekáldást?

- A gólyabácsit - morogta az őrmester, és a fülébe piszkált -, aki így bekapta a legyet, az várhatja a redves, nagy gólyabácsit.

- Fene bele, ezzel kellene kezdeni - legyintett nagyvonalúan a fehérhajú Józsa Bálint -, megértem még talán az emberi szót. Ibikém, hogy akarod? Mit szólsz hozzá, elvegyelek feleségül?

- Bánja is ű, csak apja legyen a gyerekeinek.

Ettől a lány előbb elsápadt, aztán lángba borult, még szürkületben is jól látszottak eltorzult arcvonásai.

- Nem, nem, mégsem akarom - sikoltozta, és kétségbeesve a csatorna partjára szaladt.

Az őrmester utána iramodott.

Fillér Gábor idegesen járt fel s alá az irodájában. Fiára és a feleségére gondolt: mi lehet velük a faluban? A sok cigarettázástól dohányszagú lett az egyenruhája, érezte, hogy a pórusaiból is az árad. Legszívesebben felpattant volna a hátsólovára, hogy hazavágtasson, megnézzze az övéit és megölelhesse Erzsikét! A szolgálat azonban parancsolt. Kiszáradt a torka, a szája kicserepesedett, s tehetetlenül kering a kis helyen, tenyerébe csapkodott az öklével. Aztán arra gondolt, megkeresi az öccsét, és a családját, közéjük telepszik, megkínálja Bandit egy cigarettával, nyugodtan telik az idő, mint amikor még cselédkedtek, s újságpapírba dörzsölték a száraz faleveleket, szívták ám veszettül a gyorsan elparázsló készítményeket. Nem teheti, tiltja a szabályzat, a táborparancsnok nem kivételezhet, se rendőrrel, se fogollyal. Már így is sokat megengedett, s az előbb vált el a testvérétől.

A nyitott ablakon behallatszott Józsa úr sopánkodása is.

- Fene bele a fenébe! Fekete Attila biztosan meglékeli a cigányt, kezdődik a nemulass!

Fillér elhatározta, hogy véget vet az őrmester önkényeskedéseinek, különben nagyobb baj történik. Kilépett az ajtón, s rögtön meglátta a közelben gubbasztó patikust. Azt biztosan tudta, hogy az öreg nem követett el semmi szabálytalanságot. Hozzá fordult.

- Mi az ábra, sorstársam?

- Fene bele, parancsnok sorstárs, apa lettem.

- Ilyen hamar? Nem siette el?

- Nem tudtam róla eddig, most értesültem a várható örömről.

- Segített valaki? - pöccintette odébb a csikkét.

- A fekete farizeus, ő az oka mindennek, ami csak rossz ezen a pusztán - húzódott a füstölgő csikk közelébe.

- Ha csak rajta múlna - motyogta a rendőr. - Hívja ide az öreg Sajtost! - s azzal sarkon fordult, Józsa úr pedig rávetette magát a cigarettavégre és átszellemült arccal eregette a füstöt.

Fillér megkereste Bari Ödönt, aki feszesen, de büntudat nélkül állt előtte. Alattomosan másfelé nézett. Ami feltűnő volt rajta, most nem érződött az ital szaga, de változatlanul erős izzadságszag lengte körül, s állandóan a nadrágzsebébe nyúlált.

- Másállapotos tőled Fekete Ibi, erről hogy adsz számot? - nézett erősen és haragosan a beosztottjára a törzsőrmester.

- Kinek kéne? Ű is cicázott, tartotta ám a farát.

- A következményekre gondoltál?

- Űk is ezt csinálták, amikor módjuk vót, most törlesztettem. Elkapom még egy-két fordulóra.

- Milyen alapon?
 - Azon, hogy kőkemény.
 - Ez nem érv, hanem butaság.
 - A kezemben a puska, más kussoljon, mert hasba lövöm! Ez a tiszta beszíd.
 - Zagyvaság inkább, nem gyilkosoknak születünk.
 - Mír? Te tán annyira tudod? Hisz a színedet se látjuk, osztán te mit csinálsz otthon, he?
 - Sok összegyűlt a rovásodon. Nem vagy se helyettesnek, se rendőrnek való, hiába pártfogolnak a felettesek.
 - Tán te az vagy? El ne higgyem mán! Csak azt hiszed magadru! - köpött a lába elé -, mert rendet tartok helyetted!
 - Alkalmatlan vagy a szolgálatra, leváltalak!
 - Kisfiú vagy te ahhoz a Kun Sándor engedélye nélkül. A testvéreddel fűjsz egy követ, de ráfáztok. Ezeket irtani kell, mint a poloskákat, hogy ne szaporodjanak - a csizmája sarkával szétdörzsölte a földet és dühösen toppantott. - Ki marad melletted? Az ellenségben bízol, a kulákok szekerét toló testvéredben?
 - Neki helyén van a feje és a szíve.
 - Büntetőtábor ez, kemény kéz kell hozzá! Vagy te is elárulsz bennünket? Módos lány vót a felesíged, nem véletlenül ajnározod ezeket a rohadtakat: közéjük való vagy! Oda kerülsz, gondoskodik róla, Kun elvtársnak jelentem, ő majd intézkedik, de nem teszed zsebre.
 - Előbb még tisztázunk valamit - mondta Fillér rendőr és intett a nyomoréknak. - Jöjjön ide!
- Sajtos Flórián közelebb csúszkált. Az igyekezetében nagy feje megizzadt, ruhája koszos és szakadozott volt, félelmében a rendőrök fölé nézett.
- Hivatott, parancsnok sorstárs, de én ártatlan vagyok, nem csináltam semmit, nagykereskedésem se volt kérem alázattal, összeesküvésben sem vettem részt soha, engem csupán szimpátiából juttattak ide.
 - Ne vartyogj annyit!
 - Nem szeretném, ha merő tévedésből ütnének agyon, még dolgozni is hajlandó leszek ezentúl
 - hadarta idős Sajtos.
 - Mennyi a pontos idő? Nézze meg! - mordult rá fenyegetően Fillér Gábor.
- A boltos megszokott mozdulattal nyúlt az aranyórájáért, de félúton megdermedt a keze, s tétován a cigányra emelte tekintetét.
- Nem tudom, kérem, abszolúte nem tudom.
 - Hogy-hogy? - fordult hozzá a törzsőrmester. - Maga nem tudná?
 - Nincsen óráim.
 - De volt! Egy szép kis arany zsebóra.
 - No hiszen, voltra nem ad a zsidó - verejtékezett kínjában a nyomorék és a kabátujjával törölgette a homlokát.
 - Elég a köntörfalazásból! Hová lett az aranyórája?

- Elhagyta - vágott közbe az őrmester -, mit vacakolsz azzal a semmiséggel, mikor itt fontosabb dolgok vannak?
 - Honnan tudod, te mindenben ilyen biztos vagy?
 - Láttam, fusson ki a két szemem, ha nem igaz!
 - Te meg megtaláltad?
 - Pontosan ez történt. Majd bolond lettem vóna visszaadni.
 - Igazán? - meredt a törzsőrmester Sajtos Flóriánra, akinek félelmében lúdbőrözött a háta.
 - Ajándékba adtam Bari sorstársnak.
 - Talán annyira szereti, vagy kimondottan a fiúkért van oda?
 - Megígérte, hogy én leszek a boltos, meg a fejszenyeleket is árusíthatjuk, kérem alázattal.
 - Elmehet - intett Filler, s a jobb napokat látott vaskereskedő hihetetlen gyorsasággal került távolabbra.
 - Ez a tényállás, visszaéltél a hatalommal.
 - Csak azt csináltam, amit a fejesek a kitelepítéseknél, s még örülhetett is ez a majom, hogy majd újra a pult mögött ugrálhat - tajtékozott a cigány, és ujjával megfenyegette a felettesét. - Azt hiszed, tán olyan sokáig legénykedhetsz és sokáig eltűnjük, hogy cukorkát szopogassál? Az ellenségedhez húzol, kimutattad már a fogad fehérjít. Az ellenség meg ellenség, minek etessük őket? Van ám másnak is gógyija, azt hiszed, engem a gólya kötött? Mi? Jelenttem Kun elvtársnak, miket művelsz itt, pedig egészen másképp kéne, az én kezem alatt megtanulnák szeretni a magyarok istenit, ez hétszentség - toppantott ismét az őrmester. - Gatyába ráznám őket percek alatt, hiszen még az ítetet sem érdemlik meg, nemhogy a kedvükben járjunk. Igaz, he? Aki Rákosi elvtársat nem szereti, az olyan minek lílegezzon, mer aki nem szereti, az nem is tiszteli, és nem követi, hát még bennünket? Akkor inkább ne legyen közöttünk.
 - Más az ábra - emelte meg a hangját Filler is, a kezét meg szétcsapta maga előtt. - Hitványságokat lotyogsz.
 - Mír? Mert jobban csinálom nálad? Nem kell itten bajlódni a pízzel, fizetéssel, az csak burzsuá csökevény. Napjában egyszer adunk enni, a kefélist megtiltjuk nekik, akiket kijelölünk, azoknak majd mi csinálunk gyereket, nem vész kárba az energiánk, mert a táborban felneveltetjük őket. Ha meg szökni akarnak, akkor kampec... Mire való az, hogy kályhát íptsenek, kornyikáljanak? Aki gönye, hadd hulljon! Nekünk tesz szívességet.
 - Ilyen marhaságokat honnan szedel?
 - A főparancsnok nem ezt mondta. Megdicsért, hogy a forradalom igazi katonájaként mindenkire figyelek és jelentem, ami ártalmas.
 - Te a Kun elvtárs seggdugója vagy, és budi van a szád helyén - vörösödött el az előljáró, s ellentmondást nem tűrően folytatta: - Leléphetsz, itt alaposan leszerepeltél.
 - Te is. Azt ne hidd már, hogy kitüntetnek! - fordult el mérgesen Bari Ödön, egyenesen a falusi rendőrsre tartott, hogy a parancsnokát feljelentse, de még visszakiáltotta: - Kun elvtárs a telefonomra vár, hogy kitörhesse a nyakadat!
- Filler Gábor tenyere hirtelen megnedvesedett.

„Erre legalább pontot tettem - gondolta dühösen, és a levegőbe csápolta. - Csinálhat a főparancsnok, amit akar, ide ugyan ez vissza nem pofátlankodik.”

Az őr előtt tétovázott még jóideig, körmére égett a cigaretta. Az istállóból elővezette a lovát, s felnyergelte.

„Ezek a kutyaháziak nem érdemlik meg, hogy miattuk bajba kerültem - gondolta. - Nem halt bele csecses Ibi, hogy hanyatt lökte az őrmester. Én meg elhamarkodtam a döntést. A jelentésben a tényeket azért megírom, nehogy bűnbaknak tekintsenek.”

A bajuszos Szabó őrmester közeledett.

- Törzsőrmester bajtárs, kérek engedélyt jelenteni.

- Jelentsen.

- Meghozták a vacsorát.

- Akkor kolompoljanak, utána létszámenőrzés és takarodó.

- Értettem.

Fillér rendőr a faluba vágatott. A Major-ház előtt ugrott le a lováról, a kantárszíjat a kovácsműhely előtti oszlophoz kötötte, s belépett a kis kapun. Jószágot sehol sem látott, a padlás lesöpörve, kifosztva, az ajtaja leszakítva lógott, az ólak üresek, még a tyúkoknak is nyoma veszett. A bibliás Major Istvánné már tekintetében viselte a fájdalmat, mély ráncok szabdalták az arcát. Nehéz mozdulattal simította meg a homlokát, fekete kendőjét feljebb tolta, a fáradságtól rogyadozott, ahogy a váratlan látogató elé állt az üres és elhanyagolt udvaron.

- Jaj, istenem, csak nincs valami bajtok? - s tenyerével a szájára csapott.

- Hol vannak a lovak? - kérdezte a rendőr a pókhálós istállóban.

- Megette a beszołgáltatás.

- Hol vannak a tehenek?

- Megette az adó.

- Az aprójószágok?

- Éhen döglöttek, nem olyan szívósak, mint mi.

- A szekerek, a szerszámok?

- Megették a bírságok és a kamatok. Sohasem tudom, hogy mikor és miért jöttek foglalni, azért, mert kulák vagyok, vagy kurva, vagy kofa? Vagy csak azért, mert élek? Vagy így szórakoztok? Vajon ki árulja el ezt nekem?

- A bútorok? - nézett szét az üres szobákban.

- Megette a végrehajtó.

- Apósom gyárba jár?

- Oda. Vagy a bánya, vagy a gyár, nincs más választás, vagy inkább a föld alá igyekezzék az emberfia? - kötötte meg kendőjét az álla alatt. - Menekülnénk mi a sorsunk elől, de lehetetlen.

- Magukon sem sok hús maradt - mondta megértően.

- Szegények vagyunk, mint a templom egere - szólt komoran a hajlott hátú Majorné, s tördelte a kezét. - Mi következhet még ránk, hatalmas uram?

- Adó, az temeti el magukat.

Az asszony szeméből kijött a könnye.

- A férjem Pestre kényszerült, Terikééket internáltatok, meddig öltök még engem is? Fussak világgá? Akasszam fel magam? Talán az is könnyebb lenne, mint így tengődni, őrizni ezt az üres házat. Édes istenkém, kinek és minek? Nem mondanád meg? Legalább elhurcoltatok volna minket is, ott lehetnék a kisunokámmal, az is több nyugalmat adna.

- A törvényt nem én szabom meg - mondta Fillér restelkedve, és a szíve megdobbant hevesen -, de alkalmazom!

- És erre van törvény? Miféle törvény az, kifélék csinálják, hogy egy betűvetéssel megölik a másikat, koldussá teszik? Ez neked törvény?

- Nem a maga esze szerint való, ezért csak azt mondom, hogy vigye tsz-be a földet, s könnyebbül a sorsuk.

- Nem kellünk a tszcs-be, Csordás elnöknek bűdös, aki nem kommunista, nem kellünk már az égben sem, nincs olyan szerencsénk! - fulladt el a kicsi, mély hangú, riadt asszony, és kifakult ruhájával a szeméhez kapott. - Réziék hogy vannak, azt megkérdezhetem tőled? Minket mikor internáltok? A drága kisunokám él még? - csuklott sírásba a hangja -, biztosan segítséget lát.

- Jól vannak.

- Hála istennek, ő legalább gondot visel rájuk - s elnehezült zokogásától már nem tudott többet szólni.

A törzsőrmester megalázva távozott.

„Esztelenség - gondolta a porba verten. - A rendőr intézkedik, parancsol, különben kinevetik, hát keménységgel védi a tekintélyét, de micsoda tekintély a miénk? S mitől van, az ilyen törvényektől?

A felelősség nem az én dolgom, az okoskodás sem, végrehajtom a parancsot, s alhatok nyugodtan. A feljebbvalóim döntenek, ők nyugtalankodjanak. Az anyósoméért sem kell tartanom a hátam, megkapták a fejadagjukat alaposan.”

A Fő tér üzleteiben Csepel motorkerékpárokat kínáltak, kordbársony, lódenkabátokat, lötyögős, gyűrődő pantallókat, s vastag gumitalpú cipőket. A tanácsháza előtt színpadot ácsoltak, nótáénekesek érkeztek a faluba. A kenyérbolt olyan üres volt, mintha nem is üzemelne.

- Ez kell ide, muzsikaszó, vakulj magyar! - mondta magának gúnyosan, és mérgében leköpte a fatörzsre szegelt plakátot. - Nem számít már se a tegnap, se a holnap.

A terebélyes Fő teret hatalmas gesztenyefák övezték, a vastag fatörzsek, erős fakoronák elrejtették a bűdös kis budit a kövesút és a tanácsháza között, s lombhullató bokrokkal, cserjékkel takarták. A sárga nyárvégi délutánok után most szürke és nyomasztó ég borult rájuk, érződött már a levegőben a közelgő vihar és eső szaga. Bugris kis üzletek lapultak a kövesút oldalán, ami egy ormótlan négyszöget futott be úgy, hogy öt faluba ágazott el innen az út. A Józsa Bálinttól elsajátított patika nyitva tartott, a parányi kenyérbolt is, előtte már kora délután feltűntek a falubeliek, hogy másnap reggel kenyérhez jussanak. Tilos volt gyülekezniük napközben, csak a sötétség leple alatt taposhatták egymást a betonon, s ahogy megpillantották a lovagoló rendőr törzsőrmestert, szétszóródtak a fák és a bokrok közé, akiknek arra is futotta, azok benyomultak a Fényesbe, vagy a talponállóba fordultak, s itták a szalmából készített savanyú borokat.

„Még szerencse, hogy Zsóka nincs közöttük - gondolta a rendőr -, különben szégyenkezhetnék előtte, hogy lóháton parádézok. Pedig ő is sorba áll, máshogyan nem juthat kenyérhez, és olyankor egyedül marad éjszakákra Gáborka. Nem csoda, ha félnek még a légyzúgástól is.”

Fillér törzsőrmester arra nézett éppen, a talponálló ajtaja nyitva tátongott, csalogatta a vendégeket. Bent felgyújtották a villanyt. Lelkesen, mint az éberség megtestesítője ellenőrizhetné a kocsmázókat, de potyaitalra nem kíváncszott, elkerülte a kocsmát, ne pletykáljanak róla, ne dörgölődzzenek hozzá, s egy-két pohárka ital elfogadásáért ne várják tőle, hogy alkalomadtán szemet hunyjon. A tagbaszakadt Jós Sándor lecövekelt az ajtóban.

Odébb, a lehúzott, rozsdás vasredőny mögött korábban cukrászda csillogott, de lakatot tettek rá, mint a lóherélő apósa kovácsműhelyére. Becsukott a kerékpár és gumijavító is, nehogy kizsákmányolja a falut. Az egyik sarkon épült meg a mozi, előterében tökmagot, napraforgót, savanyú cukorkát és ártézi vízzel készített málnát árultak, s már ott is égtek a villanyok. Szép lassan arra pillantott, s fanyar mosolyra görbült a szája, mert tudta jól, a mozit éppen Fekete Attila főhadnagy építtette boldogabb napjaiban. Most aztán mozizhat Kormón, ilyen előadást úgyse látott még az életben. Hamar lehervadt azonban a törzsőrmester kedve, mosolyát is megölte a gondolat, mert a kövesút mellett, kicsivel a mozi mögött egy mutató, kőoszlopos és drótkerítéses házban géppisztolyos, zöld tányérsapkás ávéhás katonák posztoltak, megtermett farkaskutyákkal jártak. Hírük-hamvuk se volt erre korábban, de a közeli kitelepítőtáborok ellenőrzésére a faluba települtek. Ezen aztán már nem tudott nevetni.

Eleredt az eső. A szürke és puha szomorúságban - állandóságban az utcák sárrá, latyakká változtak, az árokpartok akácfaik megfeketedtek, teleszívták magukat nedvességgel. Üresnek, lehangolónak tűnt a tér is, mintha meghalt volna. Hirtelen úgy érezte, mintha üres, halott faluba tévedt volna.

Esett az eső. A hosszú, aszályos nyár, a kellemes vénasszonyok nyara úgy elmúlt, mint egy jóízű délután, csak emlékeikben őrizték még a fehér ragyogást.

Aratták a rizst. Emberfeletti küzdelem volt, de a hasznosság látszatát megőrizve. A rendőrök gumírozott esőkabátjukba burkolóztak, topogtak a sáros, széljárta gát tetején, a nedvesség, a szemerkélő eső ellen mozgással védekeztek. A táborlakók bokáig, néhol térdig gázoltak a sárban, kínos lassúsággal dolgoztak, ázottan, csapzottan vonszolták magukat előre, a rizskévéket a sárszánkóra hányták, a lovak és a bivalyok kínlódva húzták el a gát széléhez, ahol szekérre rakták a termést és vihették tovább. Fillér Bandi ötlete bevált, a vaslemez nem süllyedt el, s nem kellett ölben hordaniuk a vizes rizskévéket. Senki se szólt, az erő a hajladozáshoz kellett, a sárdagasztáshoz, a monoton és izomlástól fájdó mozdulatok újratermeléséhez. Vánszorogtak és minden pillanatban azt várták, hogy befejeztetik velük a munkát, mehetnek vissza a bűdös ólba, ahol legalább nem esik az eső, összezsúfolódhatnak és nem dideregnek annyira.

A kovácssegéd el-elnézegette a feleségét, s egyre szomorúbb lett. Tudta jól, hogy mennyire szenved, fogy, de büszkeségből sem panaszkodik, inkább megszakad, naphosszat hallgat, koraesténként megöleli Bandikát, egészen az ölébe húzza, mintha testével akarná védeni a nem látható ellenségtől.

Éjszakánként felriadva azt is észreveszi, hogy Terike sír, meg-megrándul és hüppög.

- Mi bajod? Miért sírsz?

- Rosszat álmodtam, már megint anyukáékkal kínlódtam.

Olyankor hiába simogatja, összehúzódik, nem szól többet, elrejt a zokogását a földszínű párnába.

„Nem ezt érdemelné - gondolta magát emésztve -, nem is ezt akartam. Szép lányként, mindig tisztán, mutatósan öltözött, a legények körüludvarolták, de ő engem választott. Ha sejtem, hogy mennyi baj zúdul ránk, talán el sem veszem, ne szenvedjen miattam.

Ennyit ér a két kezem? Major István mindig azt hajtogatta, az első perctől kezdve, ahogy a műhelyébe kerültem: - Fiam, a kezed aranyat ér, kár cselédeskedned, akinek az isten talentumot ad, az használja is. Hozzásegítelek. - Tartotta a szavát. Rámragadt a mesterség, és azt hittem, hogy nevetve eligazodok az életben. Így sikerült. Nagyra láttam? Ugyan már, csak ami a magam fajtájának dukál, amit a két kezemmel megérdemeltem, másért elvenni sohasem akartam, és csak annyit elérni, lássam az értelmét, nem hiába emelgettem a nagykalapácsot. Örültem, amikor a gazdagoktól elszedtük a vagyont, a jó, zsíros földeket, s az állam gondjaira bízhattuk, az biztosan nem akar velünk, kisemberekkel kibabrálni. Apósomra megharagudtam, mert feketére festette az eget: - Nem jó az, hogy mindenki egy nótát fúj. Hagyni kellene a kisiparosokat, a mesterembereket a saját odújukban boldogulni, az se olyan nagy tragédia, hogy a házaknál jószágokat tartanak, inkább tele legyen a csűr, mint átfújja a szél, ki mihez ért, csinálja csak szíve szerint, ne azt lesse, hogy gondolkozzanak helyette és gondoskodjanak róla!

Haragudtam, hogy a fészkes fenébe ne! A falu titkárának az apósa ilyeneket terjeszt? Miért fél attól, miért fáj az neki, hogy mi porciózzuk a falatokat? A javát keressük mindenkinek, nem lehet hiba. Mégis lett, naná, de mekkora!

A szövetkezést se akarták, pedig hányszor köhögtem a gyűléseken, hogy közösen könnyebb gazdálkodni, nem üt akkorát a természet sem a gazdán, felolvastam az újságokból, legalább azokra füleljenek, ha már bennem kételkednek! Mind magában bízott, mintha Góliát lenne. Csordás elvtárs csak a cselédháziakat tudta megagítani, mert ők aztán semmire sem jutottak az új földdel, termett is, meg nem is, bevetették, meg nem is. A többség dehogy lépett a téeszbe, inkább fizette az adót, káromkodott, leszedte a csillagos eget, aztán megokosodott, vonatra ült, és városi munkás lett. Ők sem azt érdemelték.

Minek tettem le kezemből a nagykalapácsot, ha ez a vége? Csaptam volna a képükbe! Kinek a képébe, ha én azt tudnám? Megjártam a pódiumot, s mit szóljon az, aki a közelébe se került? Azt gondolhatja rólam, én vagyok, aki a beszolgáltatást, a jegyrendszert, a nincstelenséget, a feljelentgetéseket a falura zúdította, a kitelepítéseket kifundálta?

Milyen egyszerűnek tűnt elejiben? Megszüntettük a kizsákmányolást, kézbe vettük a gyeplőt, magunknak építjük az országot, nem a reakciósnak, s mindőnknek egyformán jut a tortából. Tölcsérrel töltöttük egymás fejébe az öntudatot, ha akartuk, ha nem. Nekem túlcsordult. Nem tudok taposni, hazudni és henyélni. A cigány mennyivel jobb? Ki mérheti azokat a károkat, erkölcsi veszteségeket, amelyeket a Bari-félék okoznak?

Az összefüggéseket sem látom, hogy ítélkezzek? Mindenkit mégsem zártak szögesdrót mögé. Talán magasabb szempontok alapján döntötte el a legfelsőbb vezetés a kitelepítést? Én viszont rosszindulatból kerültem a korpa közé. S mi derült ki? Nem a szentek gyülekezete ez, de mind nem is összeesküvő, nem a reakció beépített ügynöke, nem kém, ahhoz túlságosan sokan gyűltünk össze. Itt aztán nem vétünk a politika ellen.

Megint elkalandoztam - döbönt meg riadtan, és leeresztette a földre kaszáját -, pedig azon járhatna az eszem, hogy könnyítsek a családomon, kedveseim, hogy óvhatnám meg őket a betegségtől, a tetvektől és a patkányoktól.”

A nyomasztóan szürke égből csendes eső hullott, elkomorult, védtelenné vált a határ, szinte kihaltak, üresnek tetszett, kopaszabbnak a fák, a csatornaparti nád megritkult, alsó levelei barnára zsugorodtak.

A kovácssegéd feleségére pillantott, szerette volna felvidítani, erősen gondolkodott, de semmi olyan nem jutott eszébe. Kis idő múlva elcsapongott.

„Kik csinálják ezt velünk, ugyan miféle emberek? - gondolta. - Engem akkor sem tudnak megtörni. A fajtámat szolgálni csak tisztán szabad, és igazul mérni a szót. Hány ember csapódott be? Talán az egész ország. És kinek a bűne, Rákosi bűne csupán? Szentnek hittem, aki mindent tud, mindent előre lát, tévedhetetlen, de aki a népbe tapos, más aljasságot is elkövethet ellene. Vagy az egész párt tévedett? Az mégsem lehet, nekem azt mondták: Fillér elvtárs, itt minden úgy történik, ahogy mi akarjuk, semmi sincs a tudomásunk nélkül. Hát ezt fáinul megcsinálták, tanítani se lehetne szebben - harapta meg keskeny ajkát mérgében, és a gombócot újra érezte a torkában.

A bátyám nem lát a szemtől. Elhiszi, hogy valahányan, akiket ide tereltek, vétkesek? Hiszen engem jobban ismer, mint Kun Sándort, vagy csak félti az irháját? A baleset után kezeltek beszámíthatatlanként, a Csordás elvtárs látogatása után, azt akarták, hogy ujjal mutogassak a gazdagokra: te voltál, meg te, meg te is... ide a vagyonodat! Aljasságokat vegyek magamra? Nem, azt soha.

Mire jó ez a tábor? Elpusztít, megnevel, elhiteti, hogy éppen azt akarom, amit a kitelepítők akarnak? Ez nem megoldás. Itt mindent fejjel lefelé fordítottak, s a mellüket döngetik néhányan, mintha ebből ítéletnapig megélhetnének. Hiába papoltam én is a szépről, a jóról, azt látták, hogy seperjük már megint a padlásokat, jegyre mérjük az élelmet, s húzhatják az életüket kínnal-keservvel, de messzire soha nem érnek, talán két krumplival több kerül az asztalukra, hát annyiért érdemes?

Akiknek nem tetszik, táborba velük: a véleménynyilvánítások fölöslegese, minek locsogjanak fünek-fának, elszedjük a cókmókjukat, irány a vagonokba. És akik innen megszabadulnak, talán majd hálaimákat rebegnek? Egyszer ezekből a gyerkőcökből is vezetők válnak” - gondolta túlsorduló keserőséggel.

Hirtelen eszébe ötlött egy bugyuta rigmus, amelyet Major Istvántól hallott: - Szeresd a pénzt, mert más is éhes, ezzel is a békét véded - súgta halkan a Terike fülébe.

A felesége felegyenesedett, kézfejjével megtörölte az arcát, sárpettyek maszatolódtak el rajta. Önkéntelenül elmosolyodott, ám kicsivel később sírásra görbült a szája.

- Szegény édesapámék, hogy élhetnek?

- Ahogy eddig - suttogetta titokzatosan.

- Honnan tudod?

- A legjobb helyről. Apósom Pesten dolgozik.

- Édesanyám?

- Őrzi a házat.

- Hála istennek, édes uracskám - suttogetta Rézi meleg, elfátyolosodott hangon, gyorsan lehajolt a munkához, és a szeméből kiesett a könnye.

Mellette ifjú Sajtos Flóriánné nyiszálta a rizst, és a deszkavékony asszony olyan hónaljszagot árasztott, hogy elviselhetetlennek tűnt. Szokatlanul csendes volt. Keze-lába sajgott, a dereka és a combja élesen szúrt minden mozdulattól, a háta majd beszakadt, már mindenütt

rizstáblákat látott, azt hitte, hogy káprázik a szeme, szédelgett a fáradtságtól, legszívesebben lerogyott volna a sárba, de kényszerítette magát, hogy a puffadt kezével és az eldeformálódott ujjával markolja a sarlót. A sebekre, a hólyagokra sem vigyázhatott, mert nem akarta, hogy éppen most gyengélkedjék.

„Ez a meghülés sem kedvező - gondolta -, köhöghet a pusztán, nem elég az izzadtságsgazú hónalja, a kutyák véletlenül sem tévesztik el a nyomát. Az eső is most hull, de már semmivel sem törődik, csak egyszer még megvirradjon, s annyi ereje maradjon, hogy a sínekig eljuthasson! Azt se bánja, ha elkapják és agyonverik, vagy megerőszakolják, de innen meglép, vagy felköti magát egy fára. Undorodott mindentől, mindenkitől, a férjétől főleg, foghegyről beszélt vele, az apósát se sajnálta különösebben, a csúszó-mászó üzletelőt, akinek a lakhelyváltoztatását köszönhatték, a csuda nagy eszének, feketéző hajlamainak. Önmagától is undorodott, hogy nem fürödhet naponként, nincs egy üveg kölnije sem, hetekig ruhát se cserélhet, bolha- és tetűcsípésektől vöröslik a bőre. A fogát nem mosta, vattát se tud szerezni, a körmei letöredeztek, feketealjúak, nincs szappan a mosáshoz, a mosakodáshoz, pedig a férfiakat is állandóan csutakolhatná.

Ez a nyimnyám alak meg - a férjére nézett -, nem tud rajtam segíteni. Nincs semmi férfiassága, határozottsága, inkább gyerekes, de azzal semmire se megyünk, úgy a sárba tapossák, hogy palacsinta se marad belőle.” - Megnyalta a szája szélét, az arcáról szerette volna letörölni az esőcseppeket, már-már emelte a keze fejét, de eszébe jutott, hogy csupa sár és maszat, a ruhájának ujja is vizes, lucskos, sáros már könyékig, kinyában inkább grimaszt vágott, majd felcsapta fejét, az arcát odatartotta a szemerkélő esőnek, a sarlót a földre lökte, s állt ott dühösen, mintha az lenne az egyetlen dolga.

A kacor-király közelben gubbasztott a gát tetején, a viharkabát csuklyájába takarta az arcát, s ázott bajusza lekonyult. Ahogy észrevette a Sajtosné konok, dacos mozdulatát, a mutatóujjával a halántéka irányába bökött, de nem szólt, Flórián viszont rögtön ott termett, megrázta a felesége vállát, s mérgesen sziszegte.

- Ne csináld a cirkuszt, mert megjáród!

- Hogyan? Nem kapok vacsorát, vagy édesgyökeret? - tette csípőre a kezét a cérvékony asszony. - Frászt a pofájukba!

- Eszednél vagy? Attól csúnyább dolog is megeshet.

- Velem? Akinek a férje bevágódott az őrmesternél? Tehetnek egy szívességet, ha hagyom - váratlanul előre hajolt és a fenekét mutatta Szabó őrmesternek.

- Nincs itt Bari sorstárs, elnyelte a föld - mondta lehangolódva Flóri.

- Ilyen csoda nincsen, mire felébredünk, már újra rágja a húsunkat, abban az istállóban nevelték, amelyikben vérrel írták a nevünket.

- Szándékosan keversz bajba? Mit mondok majd, megkergült a feleségem, agyára ment a jólét? - tüszentései megszakították a kérdéseit.

- Amit akarsz, nem vagy te olyan buta fiú, még azt is megérem, hogy rendőr leszel és a saját apádat ütlegeled. Vagy mit akar tőled a cigány, jósol esténként, a csodálatos, piros jövőről magyaráz? Olyan buta libának tartol, hogy csak gágogok, gágogok, mert abban telik a kedvem? Várjál csak, szerzek olyan meglepetést, hogy kapkodod a fejedet!

- Csillapodj már, hiszen figyelnek - rázta meg újra erősen hitvesét, és nem tudta, hogy mitévő legyen, ha tovább makacskodik az asszony -, inkább estére hisztizzél! A végén még neked is szétnyomják a tojástartódat.

- Azt ám, a frászt! - Kis híján a férjének esett, de hirtelen megkeményedtek arcvonásai, s a pattanások ragyaként dudorodtak elő. Eltorzult arca jól sejtette, minden erejével arra koncentrál, hogy nyugodtnak, alázatosnak látsszék, már le is hajolt a sarlóért, újra tépte, nyiszálta a vizes rizsszálakat, de azért alattomosan felnézett a férjére, akinek ettől borsózni kezdett a háta.

„Aranytorkú Flórikám, csak egy napot várjál - gondolta fűjtatva a fiatalasszony, miközben sebesen járt a keze, s daczból, méregből dolgozott -, levegőt se kapsz a meglepetésedben. Mosakodhatsz majd a cigány előtt: nem tudtam róla, dehogy sejtettem, még álmomban sem gondoltam, hogy képes meglépni, nem is értem, mi történhetett vele, megzavarhatta valami az eszét, talán megháborodott a patkányharapástól, vagy a kutyáktól fél? Ép ésszel nem vállalkozik ilyenekre, nem szereti ő a kalandot.

Jókora pofon lesz ez, énekes madaram, felébredhetsz tőle!”

Az eső változatlanul esett.

Nemes Áron hóna alá szorított egy-egy rizskévét, kezébe is egyet-egyet, s a pocsolyában gázolva igyekezett a sárszánkóhoz. Ahogy Flóriánhoz ért, megállt, kifújta magát, és mintha ízlelné a szavakat, ezt kérdezte:

- Mi van te használható ember? Hová lett a testvérkéd, a szép cigányfattyú? - azzal választ se várva, tovább cuppogott a sárban. Úgy mutatta, hogy nem zavarja az eső, a pocsolyatenger, bár átázott a ruhája, csinálta a dolgát, de olykor laposakat pislantott a rendőrökre, ám semmi kirívó hibát nem követett el. Lekötötte, elfoglalta magát a gondolataival.

„Uram, csak egyszer szabaduljak meg innét, esküszöm, meg sem állok hetedhét határig, mindegy, milyen sorsom lesz idegenben, de legalább nem látom, hogy prédára lökték ezt az országot, ezt a szerencsétlen népet, cigányok és zsidók kezére bízta, analfabéták és bunkófejűek dirigálnak - gondolta. - Ezek egymást is harapdálják, jelentgetik, erre megy el az idejük, nem a munkára. Azt hiszik, hogy az öntudatot marhavagonokban szállíthatják az oroszoktól, s akinek még nincs elég, annak kimérnek fél kilót, és akkor már nem éhes, az éljenéstől, a tapsolástól jól lakik. Uram-istenem, bocsásd meg nekem, de igazán jól esik erre gondolnom: miért lehetnének ők nálunk okosabbak, miért csinálhatnák jobban, mint ahogy mi csináltuk? Azt hiszik, az államosítással mindent megoldottak? Összecsapták, összerabolták az értékeket, koldussá tették az embereket, most már mind élmunkás és sztahanovista lehet és epedve várja, végre jöjjön már a szövetkezet, az állami vállalat, mert csak ott dolgozhat lelkiismeretesen? A sajtófélórák is hiányoznak a munkakezdéseknél, mert öntudat nélkül milyen a termelés?

Azt hitték, hogy karikással összezsúrolják a kondát, s minden malac ugyanúgy gyarapodik, mint a saját óljában? Nem zavarja a másik nagyobb étvágya, s hogy megharapja a közeledőt? Lemondtak az emberi jó tulajdonságokról, az egyéni felelősséget elmaszatolták, még az ágyba is kollektíven bújnak. Nagy élvezet. A világról nem vesznek tudomást, leengedték a vasfüggönyöket, mindent maguk akarnak kitalálni és előállítani, akinek meg nem tetszik, mars a hüvösre! Fegyveresek posztolnak az ajtók előtt, a nép vagyonát védelmezik a néptől. A táborosdinak is örülhetünk, uram, hiszen lehetetlen, hogy ne tudna róla ország-világ, láthatják a nagyfalon túl is, erre ilyen a széljárás. Ennél jobban még mi sem csinálhatnánk, nem kell, hogy ártsunk a vörösöknek, vágják ők a fát maguk alatt, a Rákosi Manó kőtáblájára vésett parancsolatokkal, meg a grúz bakkecske bakugrásaival.

Telelöttyintették a börtönöket. Beöltöztették azt a rengeteg katonát, mintha szükség lenne itt a hadseregre, mikor vigyáznak ránk az ideiglenesen itt tartózkodó oroszok. Pedig a katonáknak enniük kell, takarítani utánuk és a java korban estek ki a termelésből. Ki bírja őket eltartani, és

miből? Háború után nincs tartalék, kérem alássan! Ráadásul minket is kivontak a forgalomból, nem kell az értékünk. Csak tovább ne vigyenek, uram! Szibéria hideg és komisz, s már idegyökerezünk, inkább a cigányt is elszívlelem, egyszer úgyis elűtöm a bokáját, csak megmaradhassak! Istenem, annyit vétkeztem ellened, hogy talán nincs a számomra bocsánat, de ha mégis, ne hagyj el, segíts megmaradnom a hitemben, hogy lesz még feltámadás, a bűnösök meglakolnak, elnyerik a méltó jutalmukat! Mindegy, hogy kinek a kezéből. Ezeknek a vérük se tiszta, és nem őszinte. Mi is vétkeztünk ellened, a testvéri szeretet ellen, mert egymásra acsarkodtunk, nem a gonoszra, aki közben letiport bennünket, igaz magyarokat.”

- Szótlan vagy - mondta Fekete Attila.

- Lelkiéletem éltem.

- Az nagyon hiányzik ide, az aztán igen.

- Megtisztultam tőle, szinte újjászülettem. Még énekelni is volna kedvem.

- Csak ne most, mert soha nem kapunk akkor levelet.

- Haha! Kitől kaphatnál? Hiszen még nem írhattál egy sort sem, akkor ki válaszoljon? Pius pápa? Különben a leveleket cenzúrázzák, vagy a sárba tapossák! Megfigyelik azokat, akiknek a levél szól, főleg arra kíváncsiak, kinek van rokona Nyugaton.

- Hiszen a fél ország itt van.

- Nem olyan nagy művészet, szervezés dolga az egész.

- Képesek arra?

- Miért ne lennének? Aki teheti, puhaseggű akar lenni, s nem a hősi munkáért kapkod. Még a gyerekeket is beszervezik, az aztán a csúcsteljesítmény, szülő figyeli a gyerekét, meg vicaverza, igazán szórakoztató. Szép csendesen majd tönkre mennek.

- Sokra értékeled őket - szólt némi gúnnyal hangjában a csupa sáros Fekete, ásított, s a lányához fordult. - Te, hogy érzed magad, Ibikém?

- Arról beszélhetnénk. Nincs már erőm, úgy érzem, mintha el akarna nyelni a sár, ez az átkozott eső tönkretesz, már a csontom is reszket, sebes a kezem, a cipőm szétázott. Mit gondol, édesapa, hogy érezhetem magamat? Ha ilyen a pokol, akkor én elkerülöm - csapkodta kezéről a latyakos sarat, mocskot, s a gát oldalát fürkészte, ahol Szabó őrmester örködött. Az erősen pislogott, nem vette le a szemét a lányról. Szétnyitotta gumírozott esőkabátját, zsebkendőt halászott elő, s megtörölte az arcát csuklyája alatt. Majd széthúzta teljesen az esőkabát szárnyát és széles mozdulattal, mintha asszonyt ölelne, összezárta, közben a szeme majd kiguvadt. A lány értett a mozdulatokból, de annyira fáradt, egykedvű lett, hogy nem is pirult el, úgy érezte, a hideg és az eső ellenére egész teste lázban ég, minden mozdulatnál ezernyi tűszúrás éri, ettől már minden más jobb, minek a rátartisága, hanyatt fekszik, behunyja a szemét, percekig gyakorlatoznak rajta és kész, aztán már békén hagyják, csellenghet a konyhán, csipked a legjobb falatokból és már el is telt a nap. Akinek a rizsarátás kedvesebb, csinálja csak. Bolond lesz ő a sárban fetrengeni. Felkapta a fejét és a csupabajuszsra meredt.

- Őrmester sorstárs - közeledett a rendőrhöz -, sose hagyjuk abba? Már a bugyim is tiszta víz.

- Mitől? Vagy teli eresztetted?

- Ne találgassa, még megerőlteti magát! - mondta halkabban a lány, a többiektől elfordulva.

- Rajtad azt se bánnám. Értve?

- Rosszul esne az valakinek, és még az orrunkra koppintana, pedig én nem is igen bánnám. Azt szeretem magában, hogy olyan rámenős.

- Hol van ő már? - igazította meg vizes csuklyáját az őr -, átvettem a posztját, ami néki járt, azt én sem vetem meg. Értel a szóból?

- Érthetek éppen.

- Hol akarsz dolgozni?

- Sehol. Legfeljebb az ágyban.

- Eredj akkor a konyhára! Odahelyezlek.

- Máris?

- Én meg kísérlek, mert a fogoly a tábor területén kívül felügyelet nélkül nem tartózkodhat. Hé - intett a másik, mongol képű őrszemnek -, vigyázz rájuk! Ha meg nagyon esik, behajthatod őket az ólba, mielőtt összeszarják magukat a gyönyörtől.

- Értettem őrmester bajtárs!

- Édesapa, a konyhára helyeztek dolgozni - mondta halkán a lány Fekete Attilának, ahogy visszafordult. - Már indulok is.

- Nem maradsz a szemem előtt? Még bajod esik.

- Ugyan édesapa, mire való ez? Ne olyat féltsen, ami már nincsen, ne tegye magát nevetéssé, mert mindjárt kap tőlem egy kisunokát.

- Nem az én bűnöm, nem az én szégyenem.

- Ezt most mellőzhetjük, ide nem illik a szentbeszéd. Majd bolond lennék a sarat dúrni, amikor jó meleg helyen lehetek - csapta fel a fejét a szép Ibi, s félve attól, hogy békára, vagy más vízi állatra léphet, lassan gázolt a csatornapart irányába, miközben halkán köhécselt.

- Ajjaj! Aztán el ne tévedjete - vigyorgott Váradiné, de ahogy újra a pocsolyás talajra hajolt, elpárolgott a kedve, s lehangolódva hozzátette: - Ebben az időben kinek esne az jól?

- Alig várom, hogy enyhelyre bújhassak - reszketett Fillérné láthatóan egyfolytában. - Már csak egy kívánságom van: még egyszer harangszót hallani!

- Nem csinálom ezt sokáig - sziszegte ifjú Sajtó Flóriánné -, akármi legyek, ha csinálom.

- Elmegy Ibi után? - mosolygott kínjában az asszony, s hirtelen eszébe jutott az előző nyár, talán a harangszó említése hozta elő. A gabonarakta bejáratához erősítve virágkoszorúk között két egyforma Rákosi kép mosolygott. A piros drapériával bevont kapun az egyik jelmondattal: Éljen Rákosi Mátyás! A másik pedig: Éljenek az első beszolgáltatók! Mereven ültek férjével a szekéren, pisszenni se mertek, akkor már jól tudták, olyan étvágya van a fényképnek, hogy őket is befalná szőröstől-bőröstől. Gondoskodik is a védelmükről, mert ahogy a kövesútról a raktárhoz fordultak, láthatták a géppisztolyos, államvédelmis katonákat őrhelyükön. Akkor ő még azt hitte, nem lehet rosszabb a sorsuk, de tévedett, milyen szívesen visszacsinálná azokat az időket.

Váradinét sohasem érdekelte különösebben a világ, jómódba született, megtanulta, hogyan kell pénzt csinálni, gyarapítani a vagyont, másra még a családjára is, kevés ideje maradt. Az utóbbi évek azonban olyan kemény megpróbáltatásokat jelentettek a megtermett asszony számára, hogy tájékozódni kezdett, hiszen nem értette, miként olvadhatott el hirtelen hamar a gazdagságuk, ám ha már így történt, miért tették őket kuláklisra? Mindig a falu elejének

számítottak, de miért lettek gyanúsak, számkivetettek? Pedig a munkájuknak éltek, bár semmi látszatja nem volt, mert ami megtermett, az ment az adóba, a beszolgáltatásba, s jó ideig azt hitték, ha összeszorítják a fogukat, összébb húzzák a nadrágszíjat, megfeszülnek, akkor előbb-utóbb értelme lesz, a tisztességes munkát nem lehet letagadni, elhallgatni, még akkor sem, ha parasztgazdák csinálják. Tévedtek.

Hiába talpaltak hajnaltól-napestig, csak az adósságuk és a nyomoruk nőtt. Rendre fizették az adót, ám hiába, újabb kivetések hártottak rájuk, mintha valamilyen titokzatos gépezet arra várt volna, mikor fizeti Váradi Mihály a tartozását, mert azonnal érkezett az újabb felszólítás: ennyi, meg ennyi a pótdó, a büntetés, a kamat, a százalék, soha egy pillanatra sem szakadt meg a körforgás. Akkor gondolt rá először, ha mindenáron kibabrálnak velük, s a betevő falatot kiveszik a szájukból, minek lelkiismereteskedjenek tovább, törődjön a földdel a jófene! Kapóra jött a Sajtos Flórián üzlete, ahonnan korábban nagy tételekben vásárolt a gazdag-paraszt família. Váradiné az ismerősöktől összehordta a fellelhető árut, a kényelmes Flóri lekocogott öreg teherautójukkal a faluba, kifizette a portékát és elnyelte az éjszaka.

Fillér Gábor hamar véget vetett ennek.

A gazdasszony akkor esett kétségbe igazán. Nem volt már teli a csűr, a kamrájában csak az egerek futkostak, az udvaron egyetlen egy árva jószág se téblábolt, de valamiből enniök kellett, fizetni a jegyre mért zsírért, az ágyneműt, az elrejtegetett értéktárgyait, majd a bútorait, potom kis összegekért vesztegette, pár kiló krumpliért, zacskó lisztért, de a férjének, a fiának és az apósának előteremtette a szűkös mindennapi betevő falatot. Csak akkor döbbsent rá, hogy milyen áron, amikor már az ágyat is kihúzták a fejük alól, szalmazsákon aludtak, s lópokrócokkal takaróztak, a függönyök helyett csomagolópapír került az ablakokra, és a szobák csupasz falait belepték a pókhálók. Váradiné csutkatóval, száraz ganéval tüzelt a sparhelt alá, fel-felesapódott a füst a kormos karikák között, a jobb napokon fehérre meszelt falat is bepiszkolta, de az asszony már régen nem törődött vele, örült, ha valamilyen gyors ételt kotyvaszthatott az övéinek, bár az egyre több erőfeszítésébe került. El-eltűnődött a múltján, amikor a gondot, a nélkülözést hírből sem ismerte. Annyira megzavarodott, hogy nem tudta, mihez kezdjen, vállalt volna bármilyen munkát, de a faluban nem talált, Csordás Mihály a szövetkezetből kiebrudalta még a középparasztokat is. Talán ha csipkéket, terítőket horgolt volna, akkor árul néhány krajcárt, de ahhoz nem értett, a parasztizálásban elnehezült a keze. A nyugalma és a türelme megkopott, legszívesebben elmenekült volna a szülőfalujából, de hová, úgy érezte, hogy nincs számára hely a földkerekségen.

Az öreg Váradi hallgatott. Napokig nem szólt egy mukkot sem. Még az unokája sertepeltése sem kötötte le, elbújt az udvar végibe, s csak olyankor került elő, amikor már az alváshoz készülődtek. Ha szolongatták, sokára kászálódott elő, zavarodottságában a lábát váltogatta, mint a vásott gyerek, akit csínytevésen kaptak. Leginkább az üres istálló körül ödögött, ha meg szekérsörgés verte fel az utca csendjét, a kerítéshez bújott, a résein kukucskált a poroszkáló lovakra. Amikor meg a fia érkezett a szekerekkel, felágaskodott két tégladarabra, a kerítés tetején kihajolva figyelte közeledtét, sarkig nyitotta a nagykaput és kritikus pillantásokkal méregette a lovakat, lehajtotta-e őket a fia, milyen erőben vannak, sántít-e valamelyik? A kifogásnál is tüsténkedett, megveregette a lovak hátát, utánuk ment az ólba, s puha ronggyal dörzsölte le róluk a tajtékot.

- Jól van, na, ez a nap is eltelt, mégis élünk - morgott kedveskedően és odabújt a lovak tomporához, majd sokáig simogatta fejüket.

Egyik este, amikor már Váradiné kiszedte tányérjukra a paprikáskrumplit, a fiatal gazda azt mondta: - El kell adnom a lovakat, nincs más választásom.

Az öreg félrenyelt, és fuldoklott, mire az unokája hátba verte, hogy szűnjön meg a kínlódása. Aztán szó nélkül kanalaztak tovább. Nagy csend nehezedett a szobára, csak a kanalak csörrentek. Egy sápadt villanyégő szórta a fényt rájuk, s úgy érezték, hogy az is fölösleges most, mert nem akarnak egymásra bámulni. Váratlanul Misike kiáltott fel.

- Ne add el a lovakat, nem akarom!

- Muszáj fiam, nem jókedvemben teszem.

- Miért muszáj? Te már erős vagy, nem parancsol néked senki, még nagyapám sem.

- Hallgass! Neked hallgass a neved, a teremburáját!

- Akkor se add el a lovakat! Papókám is szereti őket.

- Azt mondtam, hogy hallgass! - kelt ki magából tehetetlenségében a gazda és öklével a deszkából készült konyhai asztalra csapott. - Vagy pofon töröljelek?

Idős Váradi Mihály az unokájára nézett, s mutatóujját a szája elé emelte. Több hangos szó nem is volt azon az estén, csak a nyomott, lélekölő hangulat.

Ahogy a szalmazsákon elheverték, a gyerek nagyapjához bújott, egészen az ölébe fúródott, érezte az öreg bagószagú leheletét, és az arcán lecsorgó könnyeit.

- Ugye te is sajnálsz a lovakat? - szífogott. - Nékem igazán megmondhatod, nem árulom el, hogy azokat siratod.

- Sajnálom hát - suttogta és sokáig simogatta a Misike fejét. - Nocsak, nocsak, hogyan sajnálnám, hiszen velük kerestük a kenyerünket.

A lovak jó áron keltek el a vásárban, ám, amikor a passzust átírták a Cserepesben, ott termelt a végrehajtó, s tartotta a markát. Mire gatyás Váradi Mihály észhez tért a meglepődéstől, alig maradt pénze. A hirtelen méregtől szinte szederjessé vált a képe, a zöld, pörge kalapját lecsapta a lába elé, és azt ordibálta: - Most mondjátok rám, hogy kulák, hiszen nincsen lovam, nincsen gatyám!

- Ne hangoskodjon, jóember, mert ezért is adót sóznak a nyakába, vagy a bányába vitetik - csitította a vevő.

- Megyek én kényszer nélkül is, olyan jó és fasza gyerek vagyok - hajolt le a kalapjáért. Majd sarkon fordult, s a lovak helyett hazahúzta a szekerüket.

Misike lázasan feküdt. Az öregember elbújt az udvaron. A fiatal gazda kifújta magát a konyhában, s beljebb került a szalmazsákon fekvő fiához. Az inge alól egy átnedvesedett mézeskalácsból készült huszárt nyújtott neki. Vásárfiát.

- Maródi vagy nyáron is? - dörögte kelletlenül.

A gyerek örült az ajándéknak, maga mellé fektette, s alig várta, hogy a nagyapjának megmutathassa! Az apja verejtékező homlokát törölgetve a feleségéhez fordult.

- A föld alá nem jönnek utánam, a bányába nem ér el a kezük. Így babrálok ki velük.

- Sötét az, meg mély - sóhajtott a párja -, és nincs rajta ablak.

- Emberek dolgoznak ott is.

- Azok.

- Amit más kibír, attól az én inam se reszket. A keresetemre meg nem teszik rá a kezüket, de nem ám, az anyjuk keservit.

- Velünk mi lesz? Hátunkra kötözzük talán a házat? - Számolgatta a maradék pénzt többször is. - Ha elmegyünk, ki tartja szemmel azt, ami a miénk volt? Ajjaj, hogy mindenükből kiforgattak!

- Arra keresztet vethetünk - harakolt kínjában a lomha mozgású gazda -, volt, nincs, a gazdag Váradiéknak bementék a piros ultit. Elmentek a grabancunkat.

- Mi ne kapkodjunk el! Nehogy magunknak ártsunk, megteszik azt mások elég galádul - legyintett az asszony és a fiához hajolt. A homlokát tapogatta. - Te meg mit bágyadozol? Tán elcsapattad a hasadat? Meg a béled?

- A torkom fáj, nyelni sem tudok.

- Ajjaj! Gondolhattam volna! Dehogy lehet az ember lányának nyugalma ebben a bolondok házában.

- Pont a nyugalom hiányzik neked? Amikor lehetetlenné tettek, a falu szégyenévé? Fogynom kell a vándortarisznyát, s világgá indulni, olyan, mintha koldulni mennék. Ezt se hittem magamról, hogy megérem.

- Nem lesz már könnyebb soha? - sóhajtott Váradiné, és a szalmazsákra terítette a lópokró-cokat. - Egyremegy, hogy hol dolgozol, nincs erőnk a változtatásra, csak lefelé csúszunk.

- Nem az erőmön múlik, az még megmaradt - babrált egy viharlámpán a termetes gazda, majd szöveget vert a falba, s arra akasztotta. - Tehetetlen vagyok. Mintha kiporcióznák az utamat, hogy a nagy semmire lyukadjak. Üres a markom, ajtók, kapuk bezáródtak előttem, már-már ott vagyok, hogy elindulok a padlásra.

- A semmiért erőlködünk, de nincs vége még!

- Azért. Kezet nem emelek magamra mégsem, meg másokra sem, pedig lehet, hogy azt várják, ne nekik kelljen nyakunkba lökni a hurkot. Ezekről kitelik az is.

- Ki segíthet rajtunk? Az ördög, az antikrisztus? Vagy már az se? Még a lelkemet is eladnám egy biztató szóért, de nem kell senkinek. A legutolsó féregnek külön a sorsa.

- Még a gyeplőszár se maradt meg.

- Ezért dolgoztam annyit? Azt hittem, ami az enyém, s a kerítésen belül van, az tényleg az enyim! De a ragyás antikrisztusát, most azt se tudom, hogy mitévő legyek. Mennyi teher rogyaszt még? Pedig ruháról, frizuráról, szórakozásról már régen lemondtam, füstös cigányasszonynak néznek az utcán, szégyellem kidugni az orromat is.

- Az elvtárs-uraknak virágzik itt a rét - morogta a gazda és a szekérhez ment. - Igaz, hogy labodát terem.

Idős Váradi Mihály ott ült fent a bakon. Egy ütött-kopott, kajla kalap volt a homlokába húzva, nagyra nőtt szakálla és szőrös arca szinte elrejtette a csillogó szemét. Hajlott háttal ült, és tökéletesen megfeledezett a világról. Kezében az ostornyél, s oda-odacsapott - lovak helyett - a szekérrúdra...

Esett és esett. Szomorú lett a puszta, mint a temető. A hideg szél tette kíméletlenné az időt, gallyakat és fákat tördelt, átfújta a nedves ruhákon, fokozatosan hűlt le a levegő, meglátszott az emberek lehelete, s pár nap után már a fásultság jelei mutatkoztak rajtuk: nem lesz ennek vége soha többé. Most vált igazán lélekölővé a puszta. Sár, pocsolya mindenütt. Az elnyűtt lábbelik azonnal átáztak, a talpuk levált, beleragadt a sárba, köhögés, tüsszögés verte fel az ólat,

begyűjtötták a sparheltot, füstölt irgalmatlanul a tákolmány, majdnem megfulladtak, ám hamarosan megjuhászodott, tette a dolgát.

Hová tűnt már a madárfütty, a verébcsipogás? A zajokat is mintha felfogta volna a monoton eső. Még a farkaskutyák sem csaholtak. Csak az eső esett kíméletlenül és kitartóan. Néha valaki kiállt az istálló elé, sokáig kémlelte az eget, s ha lélegzett, akkor is, mintha esőt szívott volna magába. A szél is erősödött. A szikkasztó nyár után már puhára ázott a mező, a szántóföldek színe elmélyült. Feketére változott, nem porzott már többé a kociút, s az erős szelek sem csapták szembe porral a pusztára szorultakat.

A szél zúgásától összeretentek gyerekek és felnőttek, olykor a megreccsent ágak gerincropogásra emlékeztettek, s az erősödő vihar már-már levegőbe emelte a megvénült és jobb napokat látott vályogistállót, koszos, legyengült és didergő lakóival, szinte érezni lehetett, hogy megemelkednek a falak és szőröstől-bőröstől a semmibe sodródni. Ha lehetett, még jobban összehúzódtak, nyakig bugyolálták magukat a lószőrből készült pokrócokba, s várták a biztatóbb napokat. Éhesen kordult a gyomruk, hangosan szellentett valamelyik, hisztérikusan felnevetett, majd felzokogott, mindezt eltemette a szüntelenül tomboló szél, az egész istálló egy sírgödörnek tetszett, amelyikben nevetségessé válik minden emberi megnyilvánulás.

A vihar nem szűnt. S amikor már úgy érezték, hogy nincs tovább, ítéletnapig eltarthat ez az őrjítő zúgás, többen a fülükre szorították a tenyerüket, kántáltak és káromkodtak, akkor váratlanul a rendőrök farkaskutyái felugattak.

- Kezdődik az idomítás - morogta Mojzes Ármin.

Mégis, szinte barátságosnak tűnt a kutyák vonítása, mert a meleg, nyári napokra emlékeztette őket, arra, hogy a tomboló vihar idején egy vakkantást se hallottak, s talán az állatok már érzik: csitul a természet.

Az eső kitartott, mégis kihajtották őket a mezőre. Váradiné összeszorította a száját, dühösen aratta a rizst. A szürke, maszatos ég alatt csak a nyúlós, ragacsos életunság dagadt, s olyan sivár, egyhangú lett a táj, hogy fájdalom volt nézni. A hideg és a nedvesség a bőrük alá ivódott, a pocsolyaszag elviselhetetlennek tűnt. Az átázott ruhák már gőzölögtek, hideg páncélként tapadtak a testükre, de a rendőrök még túrték az esőt, nem rendelték el a visszakozót.

Fillér Bandi észrevette, hogy a felesége hangtalanul sír. Melléje gázolt, kivette kezéből a sarlót, gyors mozdulatokkal aratta a vízigabonát. Azt hitte, Terike kimerült, már pedig segít neki, s összeszedi magát, de a sápadt és tört arcú asszony szipogása nem szűnt, a hideg ellenére verejték verte a homlokát, szeme alja is, mint egy fekete árok.

- Mi a bajod, Rézi?

- Az isten is büntet édes uracskám, mert beteg vagyok.

- Ugyan már. Beteg?

- Vérzek. Elöntött váratlanul, pedig nincs itt az ideje, az erőm is elhagyott, reszketek a félelemtől, hogy mi történik velem.

- Magadba piszkáltál?

- Dehogy - fordította el tekintetét szégyenlősen az asszony. - Nem tudom, mi történt velem. Legszívesebben ledülnék a pocsolyába, ha rajtatok az segítene, elaludnék örökre.

- Az segít, ha semmi bajod sincs.

- Én is szeretném, de ez... ez komoly. Műteni kellett volna, csak féltem tőle, most aztán tetőzik a baj. Nyügnék lógok a nyakadon.

- Te, amikor a fél kezem vagy, és a fél szívem? - morogta búsan Bandi elnehezült szívvel. Beharapta keskeny ajkát, érezte, hogy a teste megnyirkosodik, a szomorúság szétrágja. A levegőbe nyiszált néhányszor, s nem nézett Terikére. Mit csináljon nyomorult helyzetében? Nem elég, hogy éheznek, meggondolatlanul idejuttatta őket, még elpusztul a felesége és akkor mindennek vége. Akármit csinál, a szenvedésüket nem tudja átvállalni, pedig szívesen megtenné.

- Menjünk félre - mondta a fiatalasszony.

A kanális partján a csupasz bokrok mögött leereszkedett és megmosta a kezét a vízben, babrált a nadrágjában, majd az átnedvesedett rongyot a csatornába dobta. Megszíneződött a víz. Mellei közül fehér ingdarabot húzott elő, hajtogatta és feldugta magának.

- Nem hiszem, hogy használ ez a munka, elég megfáznom, akkor vödörrel hordhatod alólam.

- Bemegyünk és lefekszel.

- Jó - bólintott Terike erőtlenül, reszketve az idegességtől -, csak elengedjenek.

- Elengednek.

Taposták a sarat. Az eső sűrűsödött.

A rendőr felhorkant, amikor megértette Fillér kérését.

- Örüljenek, hogy dolgozhatnak!

- Beteg a feleségem, orvoshoz kell vinnem. A munka megvár.

- Az igaz, a föld nem szalad el.

- Az eső sem szűnik, még napokig esik. Itt csak reumát kaphat az ember.

- Minek rémiszt engem? Talán azt hiszi, hogy önszántamból kerültem ide, nem tudnék ennél jobb szórakozást? Annyira szeretem a vizet, hogy zacskóban hordom. Na, nyomás, induljanak csak a táborba, mert végül tényleg kórház lesz belőlünk - terelte maga előtt a kitelepítetteket a fiatal rendőr.

Cuppogott a sár, amerre elhaladtak. Fillér Bandi egyik kezében a sarlót, s felesége elsározódott szatyrárt vitte, a másik kezével Terikét fogta, hogy a mélyre ázott dűlőúton el ne vágódjon. Egy-két köhécselés, tüsszögés verte fel az egykedvű tompultságot. Nyakukba húzták a fejüket, a lábuk alá figyeltek, s vonszolták magukat a szögesdrót mögé.

Az ólban megsaporodtak a köhögések. A viharlámpákat meggyújtották, szárítkoztak, a takaró alá bújtak az emberek. A kovácssegéd a már korábban bekészített száraz gallyakból erős tüzet rakott a kályhában, s egy horpadt szélű alumínium lavórban vizet melegített. Ahogy a gyerekek a főépület mellett berendezték az iskolát, s elcipeltek az ólból a táblát, szabadon maradt a kályha környéke, egyik család sem foglalta el. A piros lángok, a gallyak pattogása, az éledező meleg elviselhetőbbé tette a kietlenséget.

Idős Váradi Mihály torzonborz üstökével és szakállával változatlanul elnézett mindenki felett, a kályhához kuporodott, a kosztól, a zsírtól feketén fénylő nadrágjára tette a kezét, végighúzta a tenyerét, majd a fejszenyelet méricskélte, megforgatta, végül a kabátzsebből előszedte az üveglapocskát és komótosan csiszolni kezdte az anyagot.

A nyomorék Sajtos nehezen odacsoszogott, pálcikáit a földre rakta, különböző alakzatokká formálta. Amikor a fia meglátta, hogy a kereskedő milyen nyugodtan hódol szenvedélyének, s esze ágában sincs feküdni a kijelölt helyen, megrémült, mert eszébe jutott a cigány ordítóása, hogy az istállóban csak feküdniük szabad, nem a lelkiéletet gyakorolni.

„Mi lesz, ha váratlanul betoppan - gondolta -, irgalmatlanul megbünteti őket. Pont apámnak kell fegyelmezetlenkednie, pedig abból az üzletből még lehet valami. Megemlítem az őrmesternek, ennyit igazán megérdemlek, ne higgye már, hogy életem végéig a pocsolyát taposom. Ha a szép Ibivel kivételezhetnek, mert olyan csecses-faros, akkor rólam se feledkezzenek meg! Teszek annyi szívességet, mint ő a fenekével. Vajon hová tűnhetett az őrmester, hogy nem látom? A faluba rendelték? Tele már a begyem a sorstársaimmal, majd a cigány lekapja őket a tíz körmükről. A feleségemnek is kinyílt a csipája, mintha szándékosan csinálná ezt velem, hogy bosszant, azt hiszi, hogy neki mindent szabad? Közben tarthatom a hátam miattuk.”

Flórián az öregekhez mászott. Fillér Bandi éppen akkor mártotta ujját a vízbe, hogy elég meleg-e már? Pokrócot hozott, a földre terítette, rá a törülközőt, majd a lavórt. Aztán ölbe kapta Terikét és a kályhánál tette le.

- Édesapa, jöjjön innen! - nógatta Flóri az öreg Sajtost. - Tilos a szálláshelyünkön játszani.
- Tudom.
- Miért kötözködik akkor?
- Kedvem telik benne. Ha állandóan engedelmeskedünk, akkor ezek tele rondítják a világot, és megfulladunk benne.
- Ránk is tekintettel lehetne.
- Vigyázol te magadra, hiszen az őrmesterhez dörzsölködtél, a végén még tüzet fogsz.
- Talán ezekhez kellene?
- A feleségedhez - derült fel a nyomorék arca.
- Ahhoz meg mi köze?
- Unokát szeretnék, lehetőleg egy fiókát.
- A legjobb pillanatban. Édesapa észen van, tudja egyáltalán, mit beszél?
- Tökéletesen.
- Olyan jól érzi magát?
- Olyan rosszul.
- Különben is zavar, nem látja - mutatott Flórián előbbre, ahol a volt titkár asszonyát babusgatta.
- Tőlem fürödhet, csinálhat már amit akar, de azért elfordulok.

Az öreg Váradi szintén ugyanúgy cselekedett. Flóri bosszúsan visszamászott a feleségéhez.

Fillér Bandi bugyira vetköztette feleségét, a törülközőjüket megnedvesítette, és dörzsölni kezdte Terike arcát, vállát. A homályos ölben jól látszott, hogy az almamellű asszony meghajlik, s meg-megreszket a szégyentől, a nyitott ajtón beáramló hideg levegőtől. A férje elég ügyetlenül hajlongott körülötte, lefojtott hangon suttozta.

- Ne törődj semmivel, az a fő, hogy meggyógyuljál!

- Én is ezt szeretném, nincs kedvem a kutyákat hizlalni.

Várad Mihályné, ahogy a kályha felé pillantott, azonnal megsejtette, hisz Terka beteg. A fonott kasba mélyedt könyékig, abból fehér lepedőt húzott elő, s gyorsan Fillérékhez lépett, abba csavarta a didergő beteget. Korholta is.

- Miért nem szólsz, hogy beteg vagy?

- Úgy szégyellem.

- Nekünk nincs szégyenkeznivalónk, mindenért megfizettünk, ajjaj, de mennyire! Egyszer talán ezt is elismerik.

Bandi felkapta feleségét lepedőtől és a fekhelyükre tette le. Váradiné meg kilötytyintette a szappanos vizet, a kútnál friss vízzel engedte tele horpadtszélű lavórjukat, meglötybölte, kizúdíttotta a tartalmát, majd újra tele engedte a közös használatba adott alumínium edényt és visszafordult az ólba.

„Még rendes ember lesz ebből - gondolta -, ki se néztem belőle, de hasznát veszi ennek a vörös akadémiának. Minden elvtársat beíratnék, hogy tovább fejlődjön az öntudatuk.”

A kályhára tette a lavór vizet, gallyakat dobott a tűzre, az átnedvesedett pokrócot kettéhajtotta, a tapasztott sparhelt oldalához tette, két téglával lenyomatva a végét, hogy a földre ne essen, a törülközőt kicsavarta, s a fejük fölött húzódó zsinagra terítette száradni, majd a paplannal, s pokróccal takart beteg fölé hajolt.

- Mit segítsék?

- Köszönöm, de nincs mit.

- Lázad van?

- Nincsen.

- Még az a szerencse, az antikrisztusát! Nem kell mindjárt a legrosszabbra gondolni - fordult el az övéihez, kezében a fehér lepedővel.

- Jobban érzed magad, Rézi? - simogatta meg a kovácssegéd feleségét.

- Jobban, csak erőtlén vagyok és kiver a verejték. Talán a harangszót is meghallom a faluból.

- Megkeresem a bátyámat, de nehogy felkelj, még ha a fiam kér valamit, akkor se! - szólt halkan Bandi és határozott léptekkel a főépülethez tartott.

Az eső megcsúfította a vidéket. Hiába takargatták még sárgult leveleiket a fák, a csatornapart tömött és buja növényzete ritkulni, barnulni kezdett, eső csupaszította, távolabb pedig a határ már kopasznak tetszett. Fillér jól tudta, ezután következik a neheze, a gyerekek megbetegszenek, végigfertőzik egymást, s akire nem vigyáznak, könnyen a másvilágra szenderül. Amíg a főépülettől az ólig caplatnak a kölykök, bőrig áznak, a pusztai szelek átfújják őket, orvos meg nincs a közelükben.

A jó fekete földek nyelték az esőt.

A nyitott ólban, ahol kondérokban főtt az ebéd, s az ügyeletes szakácsnők tettek-vettek, Fekete Ibit pillantotta meg a kovácssegéd. A lány egy farakás tetején ült, karikás szemekkel bámult az esőbe, szétázott cipőjét a tűz közelében szárítgatva, harisnyája és ruhája pedig egy kötélén csüngött, két ujjával sodorgatta hajszálait.

„Nem vesztegeti az idejét - gondolta a férfi -, rájárnak a kanok. Dehogy ennyire szeretné?”

Bátyját a parancsnoki irodában találta. Ette a cigarettát, és nyugtalanul keringett a kis helyiségben.

- Parancsnok sorstárs, kérek engedélyt a bent tartózkodásra.

- Tartózkodjál. Rágyújtasz?

- Nem, minek? Csak azt fogadom el, s azt kérem, ami törvényes és minden fogolynak egyaránt jár, nem akarom, hogy azt terjesszék, kivételezel velem, mert az öcséd vagyok.

- Éppen azt szeretem benned a kutyafáját - fújta idegesen a füstöt Fillér Gábor, és felállt az asztal mögül. - Így is följelentettek a főparancsnoknak, hogy gyengekezű vagyok, veletek cimborálok, olyan engedékeny vagyok, hogy vérszemet kaptok, tiltom a testi fenyegetést, az állomány tisztálkodásáról nem gondoskodom, önkényesen hagyom el a tábort, meg ki tudja, miket tálaltak elő. Túrtem volna tovább Bari önkényeskedéseit? - csapott a levegőbe a törzsőrmester. - Átgázolt volna rajtam is! Felcsinálta Fekete Ibit, ez kapóra jött, nem lehet eltussolni, meg azt sem, hogy elszedte Sajtó Flórián aranyóráját. Vagy ő, vagy én! Mindent nem tussolhatnak el, nem süllyeszthetnek el, ha akarnak is.

- Ugyan már. Előléptetésre nem számíthatsz.

- Bánom is én, elegendem van már az egészből - csapott a levegőbe Fillér Gábor, és járkált tovább fel s alá. - Nem olyan rózsás élet ez, hogy sajnálni lehessen!

- Ha kinyírnak, még rosszabbra fordul. Ostobán osztották meg a népet; megbízható, megbízhatatlan. És jaj annak, akire egyszer rátenyerelnek, elátkozza még a születése óráját is - mondta Fillér Bandi és a halántékát dörzsölgette, majd eszébe jutott, inkább bátorítani kellene a bátyját, hiszen most is kérni akar tőle. A redőnyös szekrényre bámult kitartóan, legszívesebben dolgvégezetlenül távozik, de mégsem mozdult, hiszen Terike szenved, segítséget vár.

- Attól félek én is - morogta a törzsőrmester -, végül a családom issza meg a levét. Pont nekem kell evickélnem? Miért nem nyughatok a fenekemen? Nem érdemlik meg ezek a kutyaháziak.

- Nemcsak róluk van szó, hanem sokkal többről, emberségről, tisztességről.

- Engem az nem érdekel, csak a munkámat nézem és a családomat.

- Ezek összetartoznak - lökte szét a kezét maga előtt indulatosan Bandi, s türelmetlenségében beszívta keskeny ajkát.

- Nem tudok parancsra gyűlölködni, de azt se akarom, hogy a Nemes és Fekete-félék miatt púp nőjön a hátamon!

- És mi miattunk?

- Miattatok sem.

- Pedig szükség lenne rá, Tercsi beteg.

- Nem ő az egyetlen.

- Hagyjam talán felfordulni? - markolta meg a fiatalabb Fillér hirtelen testvére mundérját -, azt akarod, hogy itt temessem el a pusztán?

- Vidd innen a mancsodat - lökte le magáról öccse kezét a törzsőrmester, és az íróasztala mögé állt -, hogy mit akarok, az csak rám tartozik. Még a kedvéért sem bújok a hurokba. Egyik vész el se múlik a fejem fölül, te már másikba rángatnál, a végén tényleg kiderül, hogy gyengekezű vagyok, de hogy ütődött is, arra ne számíts!

- Orvoshoz kell vinnem...
 - Azt hittem, a miniszterhez... vagy szovjet szanatóriumba. Ne hívjam ide mindjárt a szovjet tanácsadókat?
 - Szerezd meg hozzá az engedélyt! Vagy dönts magad!
 - Nem tehetem.
 - Ha kell, az ölemben viszem a faluba, nem tudtok megállítani, megfélemlíteni, még ha farkaskutyát engedtek is utánam.
 - Dehogynem, ne keverd már össze a haszont a fazonnal!
 - Fellázítom a tábort.
 - Az mire jó? Kinek használ?
 - Segíts valahogy! Benned is van érzés.
 - Nem tudok és nem tehetek semmit, értsd már meg végre! Minek kínozol, miért élsz vissza azzal, hogy a testvérem vagy? Az én türelmem is véges - csapott asztalra a dohányzástól rekedt hangon -, különben sem vagyok a világmegváltó. És most menj a fenébe, mielőtt szétreped a fejem, a nagyokos Kun elvtárs bármikor betoppanhat, igazán nem örülne a képednek, félek, hogy az enyémmnek sem örvend túlságosan!
 - Ha ma nem, akkor holnap.
 - Tudsz mást is mondani, valami értelmeset?
 - Gebedj meg, te gané! - fordult az ajtóhoz a kitelepített.
 - Na végre, ez már értelmes beszéd! Holnap még visszatérünk a diskurzusra, ha egyáltalán lesz rá lehetőségünk.
- Fillér Bandi tehetetlenségében a combját csapkodta. Legszívesebben akkorát ordított volna, hogy összedől a világ, másik pillanatban már sírni szeretett volna, a harmadikban felgyújtani, felrobbantani az öt körülvevő klozettot, a negyedikben bátyjára rontani, az ötödikben Kun elvtársra, a hatodikban pedig leköpte a rendőrörs ajtaját, mélyet sóhajtott és a lóistállóhoz ment, aminek küszöbén az öreg kocsis kucorgott, s egykedvűen bámult a szűnni nem akaró esőbe. Meg se moccant, amikor a falubelije megállt előtte, s megköszöörülte a torkát.
- Józsa úr, a feleségem nagyon beteg. Nem tudna rajta segíteni?
- A patikus úgy tett, mintha süket lenne, csak az elkoszolódott kezét bámulta.
- Vértzik is, én meg nem tudom, hogy mit csináljak, lefektettem ugyan, de olyan fehér, mint a kréta, a verejték meg szakad róla, nem maródiság ez, egészen oda van.
 - Az ember öregségére annyi szégyent hordoz, hogy örül, ha elbújhat velük a föld alá.
 - Hiszen Terka még fiatal.
 - Ez is valami - motyogta Józsa Bálint, kezét kinyújtotta maga elé, mintha annak beszélne. Kifordította a tenyerét. - A lovakhoz értek, mint azt jól tudhatja, egy kocsistól más nem is várható.
 - Miért csinálja ezt velem, Józsa úr? Nem olyan gügye maga, mint ahogy eljártssa!
 - Fene bele, mit vár tőlem?

- Legalább tanácsot - esett kétségbe a kovácssegéd -, mégsem halhat meg itt a feleségem. Maga a lelkére venné? Éppen maga?

- Halál ellen nincs orvosság, főleg ilyen helyzetben. Rengeteg gyerek elpusztul a télen - jobb tenyerével simogatni kezdte a bal keze fejét, s mintha szégyenkeznék, nem tekintett fel a férfirra. - Micsoda érzés lesz végignézni azt a tömérdek szenvedést, kezdődhet egy aprócska meghúléssal, tüdőgyulladással és főhet a fejük koporsókért. Ennél már csak az lenne cifrább, ha engem okolnának, s tennének felelőssé, hogy nem tudom meggyógyítani őket. Most a lovakat se hagyhatom, ezt beláthatja, tisztelettel.

- Belátom - esett maga alá Fillér, és a visszautasítás szégyenében azt hebegte -, nagyon is belátom.

- Esetleg... esetleg, a sorstárs gondjaira bízám őket, míg fordulok egyet - tápázkodott az öregúr.

- Köszönöm.

- Nem a maga kedvéért csinálom, kérem, nekem aztán elhiheti. A fenébe is, hiszen ludas abban, hogy ide jutottunk.

- Elhíszem - dörzsölte meg fájó homlokát Fillér Bandi, és szénát adott a lovaknak. Topogott az ólban, öklével tenyerébe csapkodott, néhányszor a nyitott ajtóhoz lépett, türelmetlenül tekintett a csúfos esőre, aztán visszahúzódott.

„Mi a csudát csináljak? - gondolta -, milyen jó lenne biztosan tudni, hogy most helyesen cselekszem. Mindenesetre, nem tolom a képemet Kun elvtárs orra elé, feleslegesen nem hergelem az oroszánt. Józsa sorstárs talán megnyugtatja Terikét, eltalálja, milyen orvosságot szerezzünk be, én kiszököm a táborból, azután meg vissza. A csatornában kijutok, éjszaka megjárom az utat, csak ez a hitvány idő ne lenne, még a bélem is kihül.

Kire számíthatok a faluban? Szüleim már nincsenek, a bátyám lakására nem mehetek, csak az anyósomékhöz kopogtathatok. Szegény, kis öregasszony nem tapsolhat örömeiben - úgy érezte Fillér, most nagyon szereti Major Istvánnét -, keserves napokra öszült meg. Eleinte idegenkedtem tőle, a határozott, mély hangja inkább kemény és rideg személyt sejtetett, csak ahogy megismertem, jöttem rá, helyén van és tiszta a szíve. Mit szól, ha rázörgetem az ajtót, talpon marad?

Más nincs, aki szívesen látna? Ennyire hitvány mégse lehetek, vagy ennyire bemocskolódtam?”

Kinézett az istállóból, de Józsa Bálintot még nem látta visszacammogni, a nagy, fekete, lefüggönyözött ablakú gépkocsi sem érkezett meg. Szemügyre vett belül mindent. A sarokban deszkadarabokat fedezett fel, szórakozottan rakosgatni, válogatni kezdte, és már azon járt az esze, milyen használható holmit üthetne össze, talán egy sámlit, egymáshoz illesztgette a deszkákat, Bandika ülhetne rajta tanítás alatt, vagy írásra is használhatná. Ahogy kutakodott, szögeket is talált az istálló parányi ablakpárkányán, a következő pillanatban kiszaladt az esőbe, felkapott egy téglát, azzal verte be a szögeket. Elégedetten forgatta az idétlen sámlit, a földre tette, ráült, s azt vizslatta, talál-e valami alkalmatosságot, amivel megcsiszolhatja. Kint kacor-király tűnt föl és hangosan dúdolgatott, csupabajuszát pödörgetve.

„Akinek a farka kemény,
Abból lesz a lácsu legény.
Lám a szerszám igen kemény,
Az én rányim mégis szegény.
Jaj, da, daj, da, da, daj la...”

„Ezt hamar megtanulta Bari Ödöntől - gondolta Fillér bosszúsan. Újra lökött szénát a lovak elé, a sámlit a küszöbhez tette, s a meleg ólból figyelte, mikor pillantja meg az öreget. - És én miféle szerzet vagyok, kiféle, hogy ugrálok, mint bolha a gatyakorcban? Értem talán a politikát? Honnan érteném, nem szophattam az anyatejjel, nem jártam magas iskolákba, mesterember vagyok. Vagy éppen azért kellettem titkárnak, úgy hitték, hogy ez a legény csak kovácslegény és mindenre rámondja az áment? Ennyiből állna a politika, hogy amit parancsolnak, azt maradéktalanul végrehajtom, a többi meg a más asztala? Mindig úgy táncoljak, ahogyan fütyülnek? Állandóan arra ügyeljek, hogy ott mosolyogjak, ahol kell és elvárják tőlem? Hol van ebben az élvezet, mire jó ez így? Egy zsíros agy dróton rángathat, mert nagyobb a karosszéke? Téphetem a számát, vicsoroghatok is, szaladgálhatok, amíg a drót hossza engedi, mint az a fehér kuvasz az üres tanyaudvaron.

Mit tudok önmagamtól csinálni, mi az, ami nem felsőbb parancsra készül el? Végre egyenlőek leszünk, s nem kell a nagygazdák feneke alá húzódnunk, gazdag országot építünk, elhagyjuk a kapitalistákat, ezt nemcsak én akarom és tudom, ezért államosítottuk, amit lehetett, s a nép kezében van, csak jól kell elosztani. Ennyi az én tudásom, de ennyit a bátyám és még bárki más is tud. A hatalmasságok ne tudnák, hogy mi a jó, mit kell cselekednünk? Én még azt se tudtam elkerülni, hogy kitelepítsenek, nemhogy új világot építsek, mintha a saját erőmmel és akaratommal sem rendelkeznék. Egy kalap alá vettek boldog-boldogtalant. Hány esetben tévedhettek vajon? Vagy jól tudják ők az igazságot, és szándékosan löktek a pokolba, amiért nem bokázok úgy, mint Csordás elvtárs, meg Bari Ödön? Akinek nem kopasz a feje, az földre áll, vagy földre lökik? Hol az igazság? Hány igazság létezhet egyszerre, ahány ember, annyi igazság?

A cigány semmiben sem kételkedik, lecserélhette a szarosgatyát, gumibotot kapott a kezébe, fizetést, egyenruhát, azt hiheti, hogy ő az atyáúristen, és ez már így marad a végtelenségig. Nem sokszor történhet ilyesmi az életben, hogyne hinné hát a gyöngyvirágos jövőt, miért ne menne hát a szentbeszédek után, miért kételkedne a Kun elvtárs igéiben?

Azért én még tiszta vagyok, ártatlan vagyok, hát még a családom? Mire jut az ország, és mire jut a nép, ha így elbánnak vele? Az a rengeteg elgazosodott föld is megbosszulja magát, miért volt baj az, ha a falu termelni tudott? A széncsatákkal nem lakik jól a nép, meg a vasöntvényekkel, meg a munkaversenyekkel.”

Türelmetlenül ismét kidugta fejét az istállóból, de Józsa Bálintot nem látta sehol. A kacorkirály éppen akkor állt meg szétterpesztett lábakkal az esőben, kezével a nyitott fészert felé intett, ahol Fekete Ibi lustálkodott. A lány riszálta a farát, ahogy lassan közeledett.

- Mit akar már megint?

- Hármát találhatsz.

- Hiszen most szállt le rólam.

- Esz is a penész miatta, hogy elsiettem.

- Mindig azon jár az esze?

- Más nem érdemel itt még egy fíng-dugót sem, de a te seggecskéd cukorfalat - csapott a lány farára elégedetten, majd kezénél fogva maga után húzta az örsre. - Gyere csak puhaseggű tehénkém, fehér májú cicuskám! - s mohó tekintettel hátra nézett, miközben iksz lábaival szaporán lépkedett.

- Ez se különb a Deákné vásznánál - morogta Fillér és mérgesen az alomszalmába rúgott. - A helyében talán különb lennék? Ilyen nőt orvosságnak ajánlanak a doktorok.

Az ajtóban Józsa úr jelent meg. Megköszöri a torkát, hogy magára vonja a figyelmet.

- Fene bele, nem kell annyira megijedni - rázta le magáról a vizet, majd a lovakra pillantott, kaptak-e eleget, s a szénacsomó szélére rogyott. - Az jó, hogy fekszik és nem mozog, meg nem emel.

- Meggyógyul?

- A vérzés sok mindentől lehetséges, csillapodhat, meg elállhat magától is, de legjobb volna az orvosi kezelés - simogatta szórakozottan jobb tenyerével a bal keze fejét a patikus. - Ez a környezet nem ideális a gyógyulásra.

- Azt én is tudom. Mit csináljak?

- Miért? Tehet talán valamit? Az nagy szenzáció lenne.

- Nem hagyhatom itt pusztulni Terikét, hiszen miattam került a táborba. Éjszaka kiszökök innen, megjárom a falut, hajnalra meg visszaérek és hozok használható gyógyszereket.

- Kockázatos. És ki adna magának gyógyszereket? Nincsen olyan hibbant egyén.

- Tegyem ölbe a kezemet? - csapott a levegőbe a kovácssegéd -, naná, hogy nem teszem.

- A szekéren elfuvarozhatom, de a parancsnok engedélye szükséges hozzá.

- Nem engedi - fulladt el a fiatalember hangja, és dühében ismét az alomszalmába rúgott. - Még nekem sem engedi.

- Hiszen a testvéréről van szó, nem a hercegprímásról. A fene se tud eligazodni magukon. Pedig a beteg az beteg, tisztelettel, azt meg kell gyógyítani, ez nemcsak felebaráti kötelességem, hanem eskü is kötelez erre. Ismerem is ötet pendelyes korától, nem venném a szívemre, ha baja esik - dörzsölgette jobb tenyerével bal keze fejét a patikus. - Bár itt az ember szíve megkeményedik, és meghazudtolja magát, azért csak csinálunk valamit. A legjobb, ha alszunk rá egyet. - A zöld lódenkabát zsebébe kotorászott egy kis fehér zacskóban és két szem gyógyszert nyújtott át félénken, és aztán szinte restellkedve előhúzta a csomag dohányt, meg egy kétes tisztaságú újságpapírt, s élvezettel sodorni kezdte a cigarettát. Megnyálazta a papír szélét, hogy összetapadjon, mindjárt gyufát is gyújtott, és tüdőre engedte a füstöt. - Sodor belőle? Kapadohány, megkötyagosítja a delikvenst - krákogott és köhécselt tőle -, de legalább árt is.

- Nem, köszönöm, nem élek vele - tenyerében tartotta a gyógyszert és nézegette. - Ez használ?

- A fene se tudja, hogy mi használ az embernek - köhécselt tovább a patikus -, de ez nem is árt.

- Köszönöm, igen köszönöm - vágott az esőnek konokul, hóna alatt szorította a sámlit és még visszapillantott. - Bandikának szegelttem össze, tudjon valamin írni, meg ülni is.

- Ügyes - mondta az öreg, kiköpött az esőbe, és odabújt a lovakhoz.

Fillér ahogy az ólba érkezett, rögtön megitta a feleségét és lenyelette vele az egyik szem tablettát. Az asszonyok tetvéskedtek, a két öreg a kályhánál ütögette agyon az időt, a férfiak meg kártyáztak. Ifjú Sajtos Flóriánné kitágult szemmel bámult a légszaros és pókhálós mennyezetre, időnként négykézlábra állt, s keresgélte a párna alatt, a szalmában, a pokróc alatt, elázott ruhája maga mellé terítve száradt, időnként magára húzott egy-egy holmit, mintha fázna, aztán megint hanyatt fordult és eszelősen meredt a falakra. Mint akinek váratlanul, de nagyon fontos dolog jut eszébe, térdre rogyott és egy nyeles fésűt, meg egy törött tükördarabkát húzott elő a párnája rejtekéből, és erőteljesen bogozni kezdte csimbókos haját.

- Talán bálba készülsz? - élcelődött Váradiné.
- De mennyire. Lesz itt olyan bál, amilyen még nem volt, kíváncsi is lennék a rendőrök képire, milyen pofát vágnak, ha majd élvezik.
- Micsodát?
- A mulatságot.
- Ajjaj, biztosan belemarkol a fenekedbe valamelyik.

- Az enyémbe aligha, mert úgy rendezem a dolgot, hogy elmegy attól a kedve - csengett határozottan a fiatalasszony hangja, ám baljós hangulatára Váradiné nem ügyelt, mert Fekete Ibi tűnt fel az ajtóban.

A lány fekhelyére rogyott, haja kibomlott és csaknem eltakarta az arcát, szeme lekarikásodott, mozdulatain látszott, hogy erőtlének, cipőjét is nehezen rúgta le, fejét a párnába fúrta és nem szólt. Sajtosné jelentősegteljesen Váradinéra nézett, s határozott mozdulataitól fel-felszisszenve fésülte a haját továbbra is. Ekkor kolompoltak ebédre. Gyorsan felkapta a tányérját és elsőnek futott ki az esőbe, a híg krumplilevest kimérő szakácsnőkhöz, s amikor Flórián megkapta részét, a felesége már befejezte az ebédelést és nyugtalanul tekintgetett ide-oda.

- Mitől szelesedtél meg?
- Attól, hogy olyan használható ember vagy. A jó komádat keresem, a cigányt.
- Bolond volna kiállni az esőre, minden rendőr a melegre vackolódik, még a létszámenőrzés is elmaradt.
- Nahát, hogy erre nem gondoltam - csapott homlokára a fiatalasszony -, milyen tökkelütött vagyok. Nekem mégis takarítanom kell az őrön délután.
- Már ilyenkor sem hagynak békén?
- Feljebbvalókat várnak - igyekezett az ólba -, hogy a frász essen beléjük!

Tányérját a fekhelyükre lökte, egy kis batyut kihúzott a párna alól és kabátjával eltakarta a hóna alatt. Fekete Ibi még mindig mozdulatlanul feküdt, szétterpesztett lábakkal, nyögdecselve.

„Könnyen bekaphatom én is a legyet - gondolta Sajtosné -, mert megmásszák ezek még a kankutyát is, annyira pihent a vérük. Inkább löjenek le szökés közben, mint rajtam hente-regjenek.”

Fekete Attila behozta a főzeléket, megsimogatta lánya haját és biztatgatta: - Egyél, kislányom, egyél, míg el nem hűl. Ha nem eszel, lebetegszel.

A fáradt Ibi megrázta magát, de most se szólt.

- Itt hagyom melletted, ha meggondolod magad, majd megeszed - fordult el Fekete és Nemes Áront kereste, akivel aztán az ajtóban tanakodott, Flórián meg a közelükbe settenkedett.
- Agyó, babám - suttogta Sajtos Flóriánné és kezével intett férjének, aki megbiccentette a fejét. - Csak annyi szerencsém legyen, mint körmöm alatt a pizok. - Sebesen eltávolodott az óltól, szétnézett, de sehol egy lelket nem vett észre. Akkor a kanálishoz futott, lekucorodott, mintha nagydolgát végeznél, és torkában dobogó szívvel figyelt. Az eső fedél alá vert mindenkit. Felszaladt a csatorna partjára, s az ázott bokrok, a sás és a nád tövéhez guggolt. Csak az eső verte a leveleket. A deszkát kereste, amin a kölykök a túlsó partra jutottak. Hinni se akart a szemének, még mindig ugyanott volt, ám a dagadó kanális vize már át-átcsapott

fölötte. Óvatosan, egyensúlyozva lépteit a rizsföldekre ért, ahol lehúzta lábáról a magas szárú cipőt és futni kezdett. Mozgása nem árulta el határozatlanságát, hátra se tekintgetett, csak futott, futott ész nélkül, félelmében a tájékozódásról és az óvatosságról is megfeledkezett, az ösztöneire bízta magát és futott, futott a pusztaságban...

Az ólban Filler Bandi szőrös borostáját vakargatta. Felesége mellett üldögélt, időnként meg-megszorította keskeny kezét.

- Az öreg kuruzsló segít, nem lesz semmi bajod.

- Elég az, hogy idekerültünk, édes uracskám.

- Sámli csináltam a fiunknak, viheti az iskolába.

- Öröme lesz.

- Ugyan már, az lesz az igazi, ha meggyógyulsz. Holnap orvoshoz kocsikázhatsz, és pár nap múlva kutyabajod.

Az iskolás gyerekek betódultak az ajtón. Bandika hozzájuk bújott, szeme elmélyült és gyanúsan csillogott, ahogy anyjához hajolt: - Beteg vagy, anyucikám?

- Maródiskodok.

- Ugye, nem halsz meg?

- Hová gondolsz, aranyom, egy-két nap és talpra állok.

- Hű, de jó lesz!

- Ezt meg néked fabrikáltam - tolt a fia elé a sámli Filler, hogy elterelje a figyelmét.

- Megbír?

- Meg. Ül rá nyugodtan!

Bandika a sámli huppan, az örömtől felszikkasztotta a szeme, ázott bakancsát maga alá húzta, majd kinyújtotta a lábát, s Terike fektében is jól látta, hogy a barna flórharisnya teljesen átnedvesedett.

- Hű, de klassz, ezután nem a földön ücsörgök.

- Másra is használható - mondta az apja. Megfogta a vékony vállát, s letérdeltette a sámli mögé. - Vág az eszed, ha kitalálsz.

- Tanulni? Ezen írhatom a leckét? - Bandika máris előszedte kabátja alól a cérnával összefűzött irkalapokat és a tompa hegyű ceruzát. A sámli fölé hajolt és lassan ejtette a betűket, a... b... c... nyelvét kinyújtotta, ahogy megrajzolta a betűket. - Szép, ugye? - mutatta.

- Az.

- Nekem is tetszik - suttogta a beteg.

- Ezt tanultuk.

- Várj csak - vette el az apja a ceruzát és a sámli hirtelenül -, a nevedre írjuk, nehogy elhagyd, vagy elcseréld! - s azzal a deszkalap aljára firkantotta: Filler Bandika, I. o.

- Hiszen nincs másnak.

- Majd lesz ezután.

- Az enyém a legerősebb, igaz?

- Naná!

- Röfinek megmutathatom?

- Meg.

A legkisebb Váradi a nagyapja lábánál kuporgott. Nézte a torzonborz vénséget, ahogy megállás nélkül járt a keze le s fel, az apró üvegdarabbal, és a békaarcú Sajtos kereskedőt, ahogy pálcikáival szórakozik.

- Miért nem vágod le a szakálladat, papám?

- Nem akarom. Fogadást kötöttem.

- Kivel fogadtál?

- Önmagammal, csak akkor vágatom le, ha innen megszabadulok és visszaadják a földjeimet és a házaimat.

- Megígérték?

- Kivárom, más dolgom úgy sincs. Az lesz a te jussod!

- És ha a rendőr azt mondja, hogy vágasd le, akkor mit csinálsz, levágatod?

- Nem én, nem ettem meszet.

- Nem félsz tőle?

- Nekem már nincs félnivalóm, nocsak, az lenne a mulatságos, ha ismét lenne. Arra befizetnék.

- Komolyan mondod?

- Szoktam hazudni?

- Nem szoktál.

- Azért se vágatja le nagyapád - okoskodott Sajtos kéretlenül, felemelve egy pálcikát -, mert egyszerűen nincs kivel és nincs mivel. Vagy láttál valakinél borotvát és ollót?

- Azt nem láttam.

- Ez itt a bibi, kérem szeretettel.

A vékony Bandika lökte meg Misikét.

- Ide süss! - diadalmas képpel mutatta apja tákolmányát. - Csináltass te is!

- Ráülhetek?

- De ne sokáig!

Fillér Gábor lovas rendőrökkel jelent meg az ólnál.

- Férfiak sorakozó! - kiabálta Szabó őrmester. - A nyomorékok és a vakok maradjanak, a többi menetoszlopban utánam indulj!

- Azt a drága lelkű jó édesanyádat - szűrte foga közt a szót halkan Fekete és Nemes Áronra nézett. - Ez még a cigányon is túl tesz.

- Nyugalom, testvér, csak most el ne veszítsd a fejedet! Már az is győzelem, hogy eddig megúsztuk.

A dűlőúton hajtották őket. Elöl, hátul és oldalt lovas rendőrök, s a táborlakók meggörnyedve az esőtől lábalták a sarat.

„Hová visznek? - gondolkodott Fillér Bandi. - Rendkívüli esemény történhetett, az nem vitás. Micsoda? Munkára nem kellünk, akkor az asszonyok is jönnének, és nem kísérne ennyi őr. Kivégeznek? Minek akkor még kínlódni is az esőben a lovaglással? Kihallgatásra terelnek? Arra jó az őrs is, s ahhoz megint csak kellenének az asszonyok. A bátyám az okos Kun elvtárs jövetelét említette, de mi a fészkes fene történhetett? És éppen most, amikor Rézi beteg? Ez a piszkos eső is esik, pedig neki mindegy, éjszaka vagy nappal, de pacallá áztat bennünket, már a víz befolyik a bakancsomba, a kapcám csupa lucok, ezeknek meg mindegy, hajtanak a vágóhídra. Hova a hétszentségbe menetelünk? Még jó, hogy nótát nem vezényelnek. Mindjárt a kövesúthoz érünk, az a távoli fasor csak azt takarhatja, ilyen még nem volt, eddig nem juthatott el táborlakó a Józsa Bálint kivételével. Legalább az örök is élvezik ezt a szép kirándulást, ha jókedvükből bújtak az esőkabát alá, ha nem. Kun őrnagy mi a szent szart akarhat? Jót semmiképpen.”

Ifjú Sajtos Flórián megcsúszott, keze a levegőben kalimpált és hanyatt esett, merejül sáros, csatakos lett.

- Mi van, te használható ember? - morogta foga között alattomosan Nemes és nagyot ásított. - Nem pelenkázott be a cigány zabigyerék?

- Magát is pólyába teszi estére.

- Engem? - lehelte szájszagát maga elé. - Kötve hiszem.

- Magát hát.

- Ezt honnan tudod? A kisujjadból szoptad, kérlekalássan, mivelhogy a cigány végbeléből táplálkozol? Közölheted a ganétúró őrmesterrel, engem csak egyszer üt meg, egyetlen egyszer.

- Péppé veri a pofáját, csak legénykedjék! Kiköpi még a tüdejét is.

- Ember kell oda, nem ilyen pina-bajnok. Te is vigyázz a fütyidre, meg a szádra, mert kimiskárolunk.

- Jó kedvetek van, hogy ennyit ugattok? - mordult Szabó őrmester, s lovával közelebb ügetett.

Fillér Gábor szorosabbra fogta a kantárszíjat. A kövesútnál, a keresztre feszített pléh-Jézus előtt várakozott a nagy, fekete Zil. Kun Sándor lehúzta az ablakot, ahogy a törzsőrmester közelebb ért.

- Őrnagy elvtársnak jelentem, megérkeztünk.

- Elég soká, szemináriumot tartottak útközben?

- Jelentem, felázott a talaj, és csúszós a fekete föld.

- Mit gondol, nem tudom? Azért rendelttem ide, nem szórakozásból, a foglyokkal tolassa be a kocsit az őrsre - dőlt hátra a főparancsnok és felhúzta az ablakot - vagy vigyék a tenyerükön!

- Értettem.

A személykocsi motorja nem járt. A kitelepítettek körbe fogták a lefüggönyözött ablakú autót, s tolni kezdték a latyakos úton, keserves kínlódással araszoltak előre, a gumikerekek nem mindig forogtak, a csúszástól tükrös fényű csíkokat hagytak a sárban. Fillér Bandiék kimelegedtek, izzadtak az erőlködéstől, de a nehéz tehernek feszültek és tolták a pusztában. Nemes csak nem fért a bőrébe, dúdolgatni kezdte elég érthetően: „Tenyeremen hordom, lehozom a csillagot én...”

- Hallgass - suttogta Fekete -, ez itt a főhóhér!
- Istenem, csak egyszer szabadíts meg innen, az életemre esküszöm, hogy meghálálom, mert az ellenségeid között széles rendet vágok.
- Én is ott leszek, testvér. Fejjel azért ne rohanjunk a falnak! Kivárunk.
- Nyughassatok, sorstársak - szűrte foga közt a szót Váradi -, vihar lóg a levegőben!
- A kocsiban - morogta Fillér kovács.
- Szó mi szó, igazán mozgalmas napunk van - hajolt az autóra Biri Bertalan és bepárásodott, sárpettyes szemüvege mögül a kovácssegédre pislogott. - Gondoskodnak a szórakoztatásunkról.
- Arra mérget vehet, öki gyelmessége nem véletlenül érkezett hozzánk látogatóba.

Tolták a kocsit. Kezüik és derekuk elnehezedett, ha egy-egy pillanatra felegyenesedtek, érezték, hogy az izomláz és fáradtság merevvé teszi a testüket, de a következő percben újra az autónak feszültek, engedelmeseknek és sorsukba törődőnek tűntek. Az eső már régen ruhájuk alá bújt, néhány tüsszögés, köhécselés törte meg a csendet, s egy-egy széttaposott pocsolyából kiadósabb adag loccsant nadrágjukra.

Fillér Gábor elől lovagolt. Pocsék hangulata volt, tudta, hogy alapos fejmosás következik, Kun elvtárs ilyen időben nem kocsikázik bolhafütytyért. Ez a szerencsétlen eső is csak ront a helyzeten, olyan ez a bevonulás, mint a gyászmenet. S mindez az ő számlájára történik, pedig nem tehet róla. Otthon is mi lehet? Ha két csepp eső lehullik, Erzsike már lázas, ájuldozik és összeesik, Gáborka megijed és nem tud segíteni rajta. Haza se vágthat, az őrnagy elszórakozik velük reggelig, ki tudja, most mivel rukkol elő, az imperialistákkal, vagy a szocialista munkaversennyel, hogy a rabok is tegyenek felajánlásokat a több és gyorsabb munkára. A végén írásban, önként elhatározásból, a lelkiismeretük parancsára kéri, hogy a kitelepítőtáborban dolgozhassanak és élhessenek, mert így törlesztik a múltban elkövetett bűnöket, így hamarabb átnevelődnek az új eszmék befogadására? Ez a nép akarata? Hogy ne lehessen orvoshoz vinni súlyos beteget? Ha megtudja a feleségem, hogy a húga beteg, és nem segíthetek rajta, szűzanyám, mekkora patáliát csap? Akkor aztán lesz nemulass, hetekig nem szól hozzám, s dehogy bújik mellém!

Fillér lova hirtelen felkapta a fejét, megrázta magát, majd újra lépkedni kezdett, s farkát megemelve gözölgő lócitromokat potyogtatott a sárba.

Ahogy az őrshöz érkeztek, a törzsőrmester intett, hogy a kitelepítettek az óljukba húzódhatnak. Kun Sándor várakozott még egy ideig, amikor már eléggé eltávolodtak a foglyok, kiszállt a gépkocsiból és a sivár parancsnoki irodába sietett, az íróasztallal szemben foglalt helyet, s ujjjaival idegesen dobolt a combján.

- Jelentést kérek! - köszörülte meg a torkát.
- Hiszen már tudja őrnagy elvtárs, Bari Ödönt elzavartam.
- Az, hogy én mit tudok és mit nem, csak rám tartozik.
- Értettem.
- Milyen jogon küldte el az őrmestert?
- Alkalmatlan a szolgálatra, visszaélt a helyzetével.

- Azt nem maga állapítja meg, mint ahogy ahhoz sincs semmi köze, kit veszünk fel a rendőrség kötelékébe és kit küldünk el, kinek milyen feladatot szánunk. Kis pont ahhoz. Ne tévessze össze magát a miniszterrel!

- Értettem.

- Korábban kellett volna értenie, pedig elég érthetően a szájába rágtam legutóbb.

- Bari bajtárs megcsúfolja az egyenruhát.

- Hogyan? Talán kiölti rá a nyelvét, horogkeresztet rajzol rá?

- A nőket molesztálja.

- Maga látta? Talán a gyertyát is tartotta, vagy talán féltékeny? Van rá bizonyíték, esetleg feljelentés?

- Tudomásom van róla - mondta vérvörös arccal a törzsőrmester vigyázzállásban az íróasztal másik oldalán.

- Nekem is jelentették - kezdte visszanyerni gunyoros kedvét Kun -, hogy a fruska magára húzza a rendőröket! Így akar protekciót szerezni. Még az öreg patikust is megerőszakolta.

- Őrnagy elvtársnak jelentem, másállapotos a lány. Az apja, meg a cinkostársai bosszút is állhatnak.

- Nem érek arra rá, hogy egy-két úriasszony bugyiügyeibe vájkáljak, számon tartsam, ki, kivel fekszik le ezen a pusztán. Azzal viszont kötelességem törődni, ha törvény-, vagy szabálysértés történik, márpedig Bari Ödön elbocsájtása az.

- Vele aztán tisztességes ember nem tud együtt dolgozni. A sorstársaktól aranytárgyakat zabrálnak.

- Még van nekik? A bőrük alatt is arany van?

- A kutyafulét! Tetű, mocsok mindenütt, meg éhezés, még levelet se írhatnak, orvoshoz sem mehetnek a betegek. A nyomorék kereskedőnek maradt egy aranyórája, azt vette el az őrmester.

- Nem találta?

- Nem. Boltot ígért helyette, hogy itt az őrs mellett nyitunk egyet és majd az öreg vezeti.

- Magának is meggyűlik a baja mindenkivel. Itt csak egyedül maga tisztességes? A bolti dolog nem rossz ötlet, miért nem gondolkozik előre?

- Nekem utólag is elég megterhelő.

- Magának sohasem jó az, ami a többieknek? Az öcsikéje is szakasztott ilyen, mintha egypetéjű ikrek lennének.

- Nem tudom megemésztetni azt, hogy ha egyszer mondunk valamit, az ne úgy legyen. Ha meg egyszer csinálunk valamit, azt úgy csináljuk, hogy ne legyen hiba benne, de azt nem viselem el, hogy vizet prédikálunk és bort iszunk.

- Pihenj! - a főparancsnok keresztbe rakta a lábát, kézfejével simított homlokán, majd a nadrágja élén, és pár percig eltűnődött. Fillér kicsit oldalra lépett, mélyebbre szívta a levegőt, s letörölte arcáról az esőcseppeket, az esőköpeny csuklyáján is igazított. Ahogy az őrnagy ezt észrevette, azonnal megszólalt. - Szerelvényt igazíts! - s kezével intett a törzsőrmesternek, hogy üljön a helyére. Az levetette esőköpenyét, a fogasra akasztotta, megrántotta kabátja alját

és a székre rogyott. - Azon gondolkodom, jól választottam-e, amikor magát javasoltam erre a posztra? Továbbá azon is, tudunk-e együtt dolgozni a jövőben?

- Értettem, őrnagy elvtárs!

- Na, igen, ilyenkor mindig ezt fújja, s elhiteti velem, hogy érti a feladatot, és úgy hajtja végre, ahogy kell. Közben meg a problémák sokasodnak, nincs kellő szigor, nem tud ideális rendet teremteni. Értse már meg végre, hogy a maga lükeségei miatt én is ezen a pusztán köthetek ki, de inkább szétszakítjuk a babaruhát, semmi kedvem táborlakó lenni.

- Értettem.

- Más jelentenivalója van?

- Hová temessem el a halottakat?

- Tágas a pusztá, nem marad rajta semmi nyom.

- Értettem.

- Küldje be az őrmestert!

- Értettem.

A kacor-király nagy lendülettel ütötte össze a bokáját, s úgy érezte, élete nagy pillanatához érkezett. Szemét alázatosan le nem vette a feljebbvalójáról, pocakját behúzta.

- Szabó Béla őrmester jelentkezem.

- Azt jelentették, jól látja el a feladatát.

- Őrnagy elvtársnak jelentem, amit a Bari bajtárs megcsinált, azt megcsinálom én is, sőt még hasonlítunk is egymásra, ami néki jó, az nekem is pászol.

- Tehát nem veti meg a fehérnépet?

- Őrnagy elvtársnak jelentem, nem vetem meg.

- Aki a foglyokkal cimborál, azt elhelyezzük!

- Nem cimborálok én senkivel, aki már annyira oda van, annak megfogom a puhább részét, aztán el is felejttem. A szolgálat fontos, nem az élvezkedés. A parancsot végrehajtom, más engem nem izgat különösebben.

- Enni, inni szeret?

- Szeretek. Azért választottam éppen ezt a mundért, hogy megfizetik azt, aki viseli. Máshoz nemigen fűlött a fogam, a gazdálkodástól meg felkopna az állam.

- Bizalmi emberei vannak?

- Őrnagy elvtársnak jelentem, lesznek.

- A törzsőrmester sűrűn hiányzik?

- Ő a parancsnok, lefelé nem tartozik számadással, amit meg az ember szeme lát, az lehet ám, hogy nem is igaz.

- A maga szeme hogy lát?

- Azt őrnagy elvtárs jobban tudja, és jobban megítélheti. Én azt szeretném, ha a főparancsnok elvtárs elégedett lenne véle.

- Egymás után küldje be a rendőröket jelentéstételre, az őrszemeket és a tábort pedig ellenőrizze!

- Értettem. Kérek engedélyt a távozásra.

Elégedetten lépett az ebédlőnek használt szobába, ahol néhány rendőr várakozott. Az őrmester megpödrölte bajuszát, végignézett csapzott társain - Filler a sarokban gubbasztott -, és harsányan kijelentette: - Akinek magvas a beszéde, az menjen előre! - Aztán sarkon fordult, az istállóból kivezette hátslovát, s a kitelepítőtábor lakóihoz lovagolt.

A nyitottól ajtajában ifjú Sajtos Flórián téblábolt. Szabó hirtelen kezébe nyomta a kantárszíjat és határozott léptekkel beljebb tartott. Megbámulta jól az embereket, kereste, kit törhet be magának, aki tájékoztatja mindenről, hiszen az a jó vezetés titka, hogy ott is lásson-halljon, ahol nincs jelen, mindenről értesüljön az első kakasszóra. A zilált Ibit vette észre, a lány fáradtan feküdt és elnézett fölötte. Talán vele is kísérletezhet, gondolta az őrmester, s elképzelte tejfehér testét, a ritkás, fekete szőrcsomót, úgy érezte, megint maga alá tudná gyűrni, hogy vinnyogjon, mint a kölyökkutya. A lány apját kapja el? Egyszer már megkeresztelték az őrsön alaposan, elég lenne ráijeszteni, szolgálna ő szépen, mint a fakutya. Csak nem előzte meg ebben is a cigány? Nem, dehogy, inkább a hegyesorrú nótaénekes sündörgött körülötte. Mire az őrnagy végez, akkorra már jelentheti neki: kiépítette a vonalat, a bizalmi hálózatát, van itt bőven olyan férfi, aki félti a feleségét, félti a lányát, s hajlani fog, mint a kezes bárány, de ha nem is lenne, attól még jelentheti, hogy van.

Visszafordult a harmonikás Flóriánhoz. Rámordult.

- Na, mi van, te operált kappan?

- Azt szeretném megkérdezni, hogy Bari sorstárs merre van?

- Mi közöd hozzá?

- Sürgős közölnivalóm van - vakargatta az orrát.

- Én lettem a parancsnokhelyettes! Na, nyögd már ki, hogy mi nyomja a begyedet, de ha huncutkodol, összekötöm a bokádat.

- Néhányan szervezkednek, talán még szökni is próbálnak.

- Kicsodák?

- Nemes, és Fekete, aztán meg a nagyszájú Váradi is velük tart.

- Te meg kiszagoltad az ocsmány csőröddel?

- Pontosan így történt.

- Mikor akarnak szökni?

- Azt nem mondták.

- És merre?

- Azt se árulták el.

- A lány is szökni akar? Váradiné, meg a gyerek, meg az a vén ütődött, agyalágyult fafaragó?

- Nem tudom, azt nem hallottam.

- Akkor ki akar szökni?

- Nemes, meg Fekete, ők ketten holtbiztosan.

- Tartsd nyitva a szemedet, még álmodban is. Értve? Engem az őrön megtalálász - pattant lóhátra Szabó őrmester. - Az orrodát is növesztheted, majd megtrágyázzuk!

- A feleségem még takarít?

- Hol takarítana ilyenkor? Ott nincsen.

- Hová lett akkor - lépett néhányat a lovas után Flórián -, a föld nyelte el?

- Seprőnyélre ült - nevetett a csupabajusz őrmester, és elszáguldott.

A kereskedősegedet verte az eső. Nem mozdult. Ám hiába meresztette a szemét, senkit se látott a pusztán, az őrmester is beleveszett a távolságba, az elmaszatolódott tájba. Megfordult. Az ólból meleg pára csapódott a hűvösre, mégsem érzett semmi kedvet, hogy beljebb kerüljön. Az ajtónál Nemes közel húzódott hozzá, és pimaszul az arcába dűnnyögte.

- Dörzsölődünk, sorstársam, dörzsölődünk? A használható ember ennél a kandúrnál is bevágódik, ennek is a fülébe súgod, hogy mit hallottál tőlünk? Attól még ragyás marad a képed.

- Ő lett a parancsnokhelyettes.

- Hű, de meglepődtem.

- Jobb is, mert elkapja a grabancát.

- Attól még gyömöszölheti a feleségedet - vigyorgott szélesen -, nem vetted észre, hogy teli a bugyogó? Ikszlábú a csupabajusz, abból jön a kicsi manusz.

- Piszok disznó maga.

- Inkább figyelmes sorstársad. Tőlem tudd meg, ne a patkányoktól féltsd a te kedves és aranyos feleségedet, hanem a kemény kolbásztól, mert ezek a pihent bikák jól tartják ám, s a végén a rendőrök kölykét neveled. Az lesz csak az igazi élvezet - vigyorgott szőrmók képével. - Minél több lökést kap az asszony, annál gyönyörűbb. Talán most is ott nyöszörög?

Ifjú Sajtos felnyögött. Az ól közepén észrevette az apját, ahogy az öreg Váradi mellett egykedvűen rakosgatta pálcikáit.

„Tőle kérdezzem meg, hogy tud-e a feleségemről? - gondolta dühösen és keserű szájjal. - Még feljebb látna. Csak nem vett észre valamit az asszony körül? Hol marad már? Felnyalhatta az egész őröt azóta. Vagy az ágyban szórakozna? Attól nőtt meg a hangja, hogy jóban van valamelyikkel, s az áll a háta mögött? Nem csatarált sohasem, csak az orrával, meg a pattanásaival hadakozott, de hogy visszaszóljon, velem foghegyről beszéljen, olyanra nem emlékszem. Itt változott meg ennyire. Melyikkel szűrte össze a levet, csak nem cigánnyal, vagy ezzel a fülig bajusszal? Ki tudhatja, mit csinálnak ott bent, amikor egy-egy fehérszemélyt takarítani rendelnek? Férfiembernek oda járnia tilos, Fekete Attilát hívták egyszer, s azóta nincsenek elől fogai, Fillér Bandi forgolódik még, mióta megválasztottuk parancsnoknak. A nők viszont sűrűn és felváltva nyitogatják az ajtót, a szép Ibit biztosan megmóringolták, mert olyan, mint az elhasznált rongycsomó, eszem a tojástartóját.

A pokolban késik már a feleségem? Mindjárt vacsora és még sehol sincs, ennyi időre nem tűnhet el nyomtalanul. Ez a füligbajusz biztosan hazudott, hogyne látta volna, ha egyszer takarít, oda ment, látnia kellett. Vagy a konyhára osztották és a szakácsnőknek segít? Megkeresem, ha elkapnak, akkor Szabóra hivatkozok, meg hogy fontos és sürgős közlendőm van; egyesekek már holnap szökni akarnak.”

Nekivágott az esőnek. A feleségét nem találta. Józsa Bálint dugta ki fejét az istállóból, aztán gyorsan visszahúzta. Szabó őrmester lépett elő a fészerből, ahol a szakácsnők már megfőzték a vacsorát.

- Mit akarsz? - mordult mérgesen a levegőbe harapva -, mégis eszedbe jutott valami?

- Nincs meg a feleségem.

- Biztosan a nagy dolgát végzi.

- Dél óta? Tudom, hogy itt van, csak nem árulja el, mert cicáznak vele, pedig én ezt nem érdemeltem, mikor maguknak dolgozom - ropogtatta ujjait a kereskedőseged.

- Színét se láttuk, ott keresd, ahol lehet, valamelyik disznó szőröspofájú társad alatt! - fordult a főépületbe az őrmester, bosszúsan csapta be maga mögött az ajtót, s ahogy a kihallgatásra várakozó, de már vacsorázó társaira pillantott, szinte görcsbe rándult a gondolattól; most alig van őrség, csak nem lépett meg? Félre tolta a következő rendőrt és Kun Sándorhoz rontott.

- Őrnagy elvtárs, kérek engedélyt jelenteni!

- Ennyire sürgős?

- Nem találunk egy nőszemélyt.

- Micsoda? - ugrott fel a székből Kun és közelebb lépett. - Meggondolta, mit zagyvál összevissza?

- A férje jelentette.

- Mikor tűnt el?

- Délben.

- Kiről van szó?

- Sajtosnéról, egy bizalmi emberünk feleségéről.

- Ki látta utoljára?

- A férje ebédosztásnál. Akkor a nő állítólag ide indult takarítani, de ellenőriztem, itt nem járt és a körletünkben sem tartózkodik.

- Elképzelhető, hogy megszökött? Éppen ilyen időben?

- Őrnagy elvtárs ezt jobban tudja nálam.

- Vagy esetleg zaklatták és kiválasztott egy fát magának.

- Jelentem, őt aztán nem zaklatta az ördög sem, mert olyan pattanásos az arca, hogy inkább másfelé néz a férfiember, meg olyan bűdös, hogy lehűti még a tűzhányót is.

- Ebédosztáskor tűnt el - csapott a tenyerébe a főparancsnok felvillanyozódva -, jóval korábban a megérkezésemnél? Ez a Fillér még erre sem tudott vigyázni? Rendeljen el létszámenőrzést, lóhátasok járőrözzenek, messzire nem juthatott! Azonnali jelentést kérek az eseményekről, a törzsőrmester meg jöjjön be hozzám!

Bosszúsan újra a tenyerébe csapott, dühében vörösödni kezdett az arca, a füle lángolt. „Na, még ez hiányzott, hogy egy hülye lotyó meglépjen - gondolta -, amit ezért kapok, nem teszem zsebre. Még szerencse, hogy ez a bamba alak felelni fog a történetekért. Nem érte fel ésszel, hogy mi az érdeke? A rendőr ne gondoljon magáról semmit, hanem hajtsa végre a parancsot, mi lenne itt, ha mindenki azt szeretné csinálni, ami éppen a kedvére való? Gondolkozunk és ítélezünk helyette, dolgozzon, tartsa a száját, egyen és bánom is én, hogy hányszor dől az

asszonyához, vagy másinak az ölibe. Ebben az országban egy akarat uralkodik, aki ezt megtanulja, az a mi emberünk, Szabó olyannak látszik, a büdös kis lyukért mindenre kapható. Nem szeretnünk kell egymást, hanem ellenőrizni; ki, mit mond és mit cselekszik, akkor nem történnek meglepetések. Egy primás van, egy vezér és kész.”

Fillér Gábor haptákozott.

- Ör Nagy elvtárs, kérek engedélyt bent tartózkodni!

- Tartózkodjon. Helyezze magát kényelembe, az is lehet, hogy hosszú beszélgetésnek nézünk elébe!

- Értettem.

- Ezt mellőzze, kérem, csak az együgyűektől viselem el huzamosan. Maga pedig nem tartozik azok közé, jó néhány tulajdonságát tisztelem, és mélyen fájlalom, hogy nem tudja kibontakoztatni azokat, magából olyan otrombán tör elő az igazság, már amit annak vél, hogy a látvány és a hatás minden mást megsemmisít. Jobban kellene pallérozódnia, megértenie, hogy a hallgatás a legnagyobb művészet, akkor összeszorítania a száját, amikor éppen a legfontosabb kívánczik ki rajta. Minden főnök szívesen túri meg a hatókröt a háta mögött, attól legalább nem kell tartania, és aki hallgat, bár hatökörnek látszhat, hamarabb jut előre. Ugye, tud követni, nem annyira megerőltető?

- Azt hiszem.

- Mit gondol, amikor a feljebbvalóim előtt állok, hangoztatom-e az eltérő véleményemet?

- Nem tudom.

- Világos, hogy nem tudja, és ez alapvető baj magánál, mondhatni, olyan szervi hiba, amelyik egy életre tönkre teszi. Vélem, magának sohasem lesz karrierje, ugyanis használhatatlan ember az, aki a gondolatát, véleményét úgy löki ki magából, ahogy megszületett, pörén és meztelenül, ahelyett, hogy lenyelne inkább. A beszéd a helyezkedésre jó. Érthető ez, valóban nem megerőltető.

- Azt hiszem.

- Mit gondol, mit vártam magától, doktori értekezést a táborlakók szexuális életéről?

- Azt nem hiszem.

- Vasfegyelmet vártam, ne szökjön meg senki, és még a madár se tudja, kik élnek a pusztán! Erre mi történik? Elsőnek maga léptet haza fehér lován a kedves feleségéhez, acsarkodik a beosztottjával, összetévesztik egymást az ellenséggel, kedvezményeket ad a foglyoknak, azok elbizakodnak és szökésen törik a fejüket.

- Erről nem tudok.

- Az osztályellenség örül, ha nincs egység a sorainkban, és nincs rend. Pedig a pusztán nincs rend, sőt, egyesek nyomtalanul eltűnhetnek. Ehhez mit szól?

- Nincs róla tudomásom - kezdett izzadni Fillér. - Ilyen nem fordult elő, és nem hiszem, hogy megeshet, a kutyaafáját.

- Délig. Akkor tűnt el Sajtosné.

- Pont egy asszony?

- Az egyre megy. Ha valóban megszökött, nem kezeskedek magáért, mert felelősség terheli, ezen még csak vitatkozni sem lehet.

- Kérdezhetek, őrnagy elvtárs?
 - Természetesen, szólásszabadság van.
 - Ha a felelősség enyém, akkor miért nem szabhatom meg, hogy a cigány alkalmas-e ide, vagy nem, s milyen legyen a tábor élete?
 - Mi lenne, ha mindenki feltételeket szabna? Anarchia. És hogy tudná átlátni, átfogni az egészet, a dolgokat a helyükre tenni az értékük szerint? Elveszne a részletekben, az önös érdekei vezetnék - dobolt Kun idegesen az asztalon, és megint megköszöri a torkát.
 - Hát kié vezessen?
 - A közösségé, az nálunk a legfontosabb, a világforradalom ügye.
 - Azt ki határozza meg?
 - A közösség.
 - Én is abba tartozom, meg ezek a szerencsétlenek is.
 - A kollektívának nem minden része egyformán értékes, a fővezért nem téveszthetjük össze a gyalogossal. A romló részt meg kivágjuk. Tud követni, vagy már megerőltető?
 - Azt veszem észre. Micsoda lélektelen dolog az, amikor a testvérére fegyverrel vigyáz az ember, és még a szót se mérheti a szíve szerint? - folyt már a verejték a törzsőrmesterről, és tenyerébe vágta a körmeit.
 - Ilyenekkel nincs időnk foglalkozni. Mi átformáljuk a világot... - erőteljes kopogtatás szakította félbe a főparancsnokot, majd belépett Szabó őrmester.
 - Őrnagy elvtársnak jelentem, a nevezett személyt nem találjuk.
 - Megszökött, vagy öngyilkosságot követett el?
 - Míg meg nem találjuk...
 - Akkor már könnyű bölcsnek lenni, most válaszoljon!
 - Megszökött.
 - A keresést folytassák tovább!
 - Értettem - távozott el az őrmester.
 - Ez nem hiányzott - állt fel a tiszt, megdörzsölte szeplőit az arcán, tett pár lépést, majd visszaült a székre és a törzsőrmester szemébe nézett. - Ez mindkettőnknek beteheti a kaput.
 - A helyükben talán én is megpróbálnám.
 - Ugyan, semmi, de semmi értelme, hamarosan visszahozzák és még rosszabb lesz neki. Különbösen is magával törődjön, ez az égzengés tönkre teszi a szénáját.
 - A kutyaháziak miatt? - csapta fel a fejét Filler, és a haja a homlokára csúszott -, miattuk?
 - Kitalálta. Most már csak az érzelmes búcsú következik. Adja le a fegyverét! - mosolygott gúnyosan az őrnagy, lábát átvette a másikon. - Civilként azt csinál, amit éppen akar, tótágast állhat, cigánykerekét hányhat, ahogy a kedve diktálja. Az való magának, az a prima civil élet, ahol nincs parancsszó, ülhet az asszonya szoknyáján, moziba, kocsmába mehet és le se bojszint bennünket.
- Fillér Gábor arcát előntötte a vér. Lecsatolta pisztolytáskáját, s az asztalra lökte, a vasfogasról lekasztotta köpenyét, és géppisztolyát, azokat is Kun elé tette.

- Más nincs - hörögte és legszívesebben a cinikus őrnagy arcába csapta volna az egésztestet.
 - A mundér?
 - Megkapja - vörösödött el talpáig a törzsőrmester, s dühében verejtékezni kezdett a tenyere, nagy pettyekben hullt le a sivár padlóra. Levette a zubbonyt. Egy pillanatra arra gondolt, megkéri Kunt, hogy így mehessen haza a faluba, s az uniformist majd leadja a rendőrőrsön, de ahogy látta a másik öntelt, gunyoros arcát, inkább lehúzta a csizmát, az inget, a csizmanadrágot. Fekete klottgatyában állt a parancsnoki irodában, ordítani szeretett volna, a pofájába csapni az őrnagynak, de csak a kezét szorította ökölbe, és elfúló hangon hörögte. - A gatyá saját tulajdonom - hirtelen és meggondolatlan indulattól vezéreltetve megmarkolta hímveszőjét - ezt nem akarja ellenőrizni?
 - Ahhoz nincs jogom.
 - Akar még valamit?
 - Nem, dehogy, csak közlöm magával, holnap kezdeményezni fogom, zárják ki a pártból, így talán elkerülhető, hogy a testvére mellé jusson - élvezte a másik megalázását -, de többet igazán nem tehetek, bár igen szeretnék.
 - Értettem.
 - Tudtam, hogy előbb-utóbb megértjük egymást.
 - Kérek engedélyt a távozásra.
 - Ne hivataloskodjon, hiszen leszerelt, már egy független, szabad, boldog ember.
 - Értettem.
 - A maga érdekében döntöttem így, legalább nem állíthatják hadbírószám elé, mert leszereltem. A munkakönyvét postán megkapja, és fátylat borítunk az egészre.
 - Értettem és köszönöm.
 - Kétkedik a jó szándékomban? Nehogy azt higgye már, hogy élvezem a helyzetét. Az én játszmáim magasabb szférában zajlanak, és mezítlábasok nem kerülhetnek a csapatba.
 - Értettem - fordult sarkon katonásan Fillér, mezítláb, klottgatyában, és nekivágott az esőnek. Szégyen, s tehetetlenség mardosta, alig érezte testén az esőt, taposta a sarat, kezét még mindig ökölbe szorította, és megfájdult a feje.
- „Bűnbak kellett neki - gondolta keserű szájjal -, s éppen kapóra jöttem. Micsoda hitvány fráter, ahelyett, hogy ordított volna: takarodjak a szeme elől, mars ki a táborból, meddig bűdösítem a levegőt, nevetlen paraszt, tűnjek el a fészkes fenébe, ahelyett lám lyukat beszélt a hasamba, s még hogy elhiggyem a jóindulatát! Micsoda baromnak gondol engem? És a többit? Ilyennek kellene lennem, hogy arancssillagokat viseljek? Hazudnom, alakoskodnom? A kutyaházi szarját! Ők kerülnek felülre, s megrohasztják a termőfát. - Sűrű, fekete haja már elázott, a gatyája átnedvesedett, csontos testén csurgott a víz, meg-megborzongott, ahogy toronyiránt hazafelé tartott. - Nekem csúfosan befellegzett, az holtbiztos. A töksötétben legalább nem látják annyian a bevonulásom. Tegnap még lóháton, most meg gatyában, jól elkapták a tökömet, azt a keserves, kurva jóistenit a Kun elvtárs édesanyjának. Báva marhaként túrtam, ahelyett, hogy pofán csapom, úgyse látja senki. Ki tanítja az ilyet móresre? Neki szaladt volna az öklömnek, biztosan helyre rázódik az agya. Dib-dáb fajankó vagyok? Szerencsére nincs tanúja, hogy bokáztam előtte gatyában, glóriában. A többiek futnak az asszony után, velem kidurrantott az a kölnis nagysága, kenyér nélkül a családom, és nem tudom, hogy mi vár rám. Talán jobb lett volna túrnöm, nyelnem? Eldobtam a biztos kenyeret,

ha erre a szagos nőre nem jön rá a kergeség, akkor megvédhettem volna magamat. Vagy csak játszott velem az őrnagy, biztos volt a dolgában, megtehetette, hogy nagyot üt.

Kár rágódnom, változtatni nem lehet ezen, mocskolódnak, ujjal mutogatnak ránk majd a faluban: kitették a szűrét a rendőrségtől, ilyenek a néparulók. Az öcsémnek se segíthetek, tőle is szépen megváltam, micsoda pizsokság, leköphetném magamat, de mindek, megtette azt már az a szarjankó.

Mit szól ehhez Zsóka? Eddig se tudtam tejben-vajban fürösztetni, ezután még inkább nem. Azt akartam, hogy ne helyezkedjék el sehol, Gáborka mellett legyenek leginkább, féltettem is: szép asszony, jó asszony, nincs párja a faluban, velem telibe talált, de csesznyén mellé fogott, Major István talán megérezte, hogy tehetetlen, tedd ide, tedd oda ember vagyok, azért ellenezte a házasságot, s azért támadt köztünk a harag. És mire jutottunk? Csúfot csinált belőlünk az élet, a módos gazda megkopasztva, mint az öreg kakas, egyik veje a kitelepítőtáborban családstul, én meg nem kellettem korbácsolónak. Mire öregszik meg az ember, ki a megmondhatója?

Csak ismerőst ne lássak - osont a levitézlett rendőr a kertek alatt. A hideg eső ellenére melegség öntötte el, sokáig fürkészte a sötét utcát, egy-egy kutyaugatásra összerezett, meglapult a kerítés mellett, lassan és szégyenkezve haladt, a föld alá bújt volna legszívesebben. Ahogy közeledett a lakásukhoz, egyre jobban szégyellte magát. Már annyira kimerült s elgyengült, hogy botladozott, elfelejtkezett az óvatosságról, csak az járt a fejében, végre melege, az övéi közé húzódhat, a ház falához dült és megkopogtatta az ablakot.

- Szentisten! Mi történt veled, Gábor? - kapta szája elé a kezét Erzsike, zokogni kezdett, és legyökerezett az ajtóban.

- Leszereltem - dőlt rá az ura.

- Azt látom - fagyott meg körülöttük a levegő.

A konyhába tápolyogtak, Fillér a heverőre rogyott. Gabika azonnal kiszaladt a szobából, s csókolgatta az apját. - Mi bajod, apucikám, bántottak, megverték? A rablók elszedték az egyenruhád is, és a sárban szaladtál előlük? Szóljál már valamit, ugye rablókkal találkoztál?

- Velük - dúrt a gyerek sörényébe és elfátyolozódott a hangja -, igazi haramiákkal, akik értik ám a mesterséget.

Erzsike az alumínium edényből meleg vizet öntött a szürke lavórba, a férje lábához húzta, s tetőtől-talpig mosni kezdte emberét. Szeme összeszűkült és hideg fölénnel azt mondta.

- Ha most nem kapsz tüdőgyulladást, akkor soha - bosszankodásával és a könnyeivel küszködött.

A férfi már teljesen elernyed, jóleső érzéssel vette tudomásul, hogy a felesége és a fia kiszolgálja, szeretettel dédelgeti, miközben a szeme le-lecsukódott, a feje előre bukott. Erzsike átölelte, az ágyhoz támogatta, majd a dunnával letakarta.

- Kereshetnek? - kérdezte halkan, hogy a fiuk ne hallja meg. - Micsoda dolgokba keveredhettél!

- Nem - rázta fejét a volt törzsőrmester -, ettől ne félj, Zsóka, mint az ábra mutatja, tényleg, végérvényesen leszereltem.

- Ennyire? - húzta el a száját megvetően.

- Ennyire - ásított hosszasan és a kába álom, a láz máris legyűrte. Fel-felnyögött, megnyalta kicserepesedett száját, s jól tudta, hogy a felesége virraszt mellette, Gáborka a heverőn szuszog. Ellenállhatatlan vágy húzta az álomhoz, amely a múltat hozta elébe, amikor még pár hónapos volt a fia, valahányszor kitakarta a pólyából, sonkás combja, keze, mosolya, gügyögése, csodálkozó szeme, fekete haja elbódította. Csókolgatta meztelen hasát, gagyarasztotta a kövér, nagyevő gyereket, s a pufók arc ragyogott és édes nyál csordult ki a száján.

Fillérné Major Erzsike vizes ruhát csavart a férje kezére, majd a lábára, hogy fel ne szökjön a láza, s ott ült az ágy szélénél és nyelte a könnyeit. Kakaskukorékolásig virrasztott, és legjobban azt bánta, hogy nem tudta igazán megszámni, megsajnálni emberét.

Az eső még mindig áztatta a pusztát. Álmosító, nyúlós, szürke hajnalban tolták a fekete autót Fillér Bandiék. A menet elején Szabó őrmester léptetett, oldalt és hátul lovas rendőrök, az éberség szabályai szerint. Imbolygó árnyakként döltek a személykocsihoz, kinnal-keservvel araszoltak a sáros dűlőúton, már annyira elcsigázta őket a fáradtság, tönkreverte az eső, hogy pissenésre se maradt erejük, lehajtott fejjel vonszolódtak a terhük után. Az autó reflektorai világítottak.

Fillér véresre harapdálta szája szélét, elborult tekintettel meredt a lefüggönyözött ablakra. Tudta, hogy Kun villámkiruccanása semmi jót nem hozott, megsejtette azt is, hogy testvérével aligha találkozik a táborban, gyorsan végzett vele a szeplős képű főparancsnok.

„Elhelyezte, leváltotta, börtönbe csukatja? - gondolta újra és újra, csuromvíz ruhájában. - Sajtosné eltűnése megtorlást kíván, s azt teszik el ilyenkor az útból, akivel nem szívesen paktálnak. Az új parancsnok meg feszíteni, bizonyítani akar, hogy ő az igazi. Nyikkanjon csak valaki! Pedig egyre keservesebb, ki tudja, megéljük-e a telet? Gábor már többet nem segíthet, pedig számíthattam rá, ami megtehető, azt nem tagadta meg tőlem. Ezért viselkedett úgy délután, elővigyázatos volt, mégis más vezeti már a menetet. Csak hadbírótság elé ne állítsák, lehetetlen, hogy mindkettőnknek ilyen sors jusson: mintha bűnözők, rablógyilkosok lennénk! Sajtosné messzire úgyse futhat. A kanálisba ölte magát, valamelyik útszéli fán csüng, ki tudhatja? Mázsás súlyoktól szabadulhatna meg a bátyám, ha az asszony előkerülne, bár akire itt koloncot kötnek, abból se lesz futóbajnok. Mi lesz a családjával, Zsóka megáll-e a saját lábán, ha a férjét kivonják a forgalomból?

Kitől és hogyan tudom meg a bizonyosságot? Csak szépen, nyugodtan, várjuk ki a dolgok végét, elég, a magam terhe, ki tudhatná, hogy Tercsi állapota mire fordul, Bandika is köhécsel, mihez kezdek velük? Meggyógyítanám őket, a betegségüket vállalnám szívesen, mégsem tudom, csak az idegesség öl meg, hogy ennyire tehetetlen vagyok. Kiszolgáltatva a kilátástalan erőlködésnek.

A kövesúthoz érkeztek. Felzúgott az autó motorja, a rabok és a rendőrök félrebb húzódtak, de a függöny meg se moccant, mintha nem utazna belül senki.

- Menetoszlopba sorakozó - kiáltotta az ikszlábú Szabó őrmester, s a tábor irányába fordította lovát.

A ZIL már alig látszott.

Kun elszenderedett a gépkocsiban, zavaros, elmosódó képekben szakadt rá a múltja, fel-felriadt, de újra, meg újra visszaálmodta magát a megtörtént időbe, mintha az önéletrajzát mesélné, élesen peregtek a képek, mint a moziban, ám mindig csak az autóban álmodott.

Az Andrássy út 60-ban Tömpe András vezette a politikai osztályt, nála jelentkezett, kapott fegyvert, szovjet és magyar nyelvű igazolványt, éjjel-nappal bárhol tartózkodhatott, fegyvert is használhatott. Akkor találkozott először Nemes századossal...

A koncepciós perekről keveset tudott, Rákosival, Gerővel, Révaival, Farkas Mihállyal és Péter Gáborral olyankor találkozott, amikor beszámoltatták. Főlnézett rájuk és őszintén hitte minden szavukat, követte minden lépésüket, Rákosinak is elhitte, amikor kijelentette, hogy mennyi álmatlan éjszakát okozott neki a Rajk-ügy.

Soha nem kételkedett benne. A szorongásait akkor győzte le, amikor Rákosi magához hívatta, mert nem akarta vállalni a parancsnokságot.

- Mi az, tovaris, miért nem akar főparancsnok lenni?

- Nem értek hozzá - nézett fel rá a túl alacsony fotelból.

- Megtanulja. Nézze, Kun elvtárs, ez olyan fontos beosztás, hogy nem bízhatjuk másra, maga meg tapasztalt elvtárs, jó kiképzést kapott, az első vonalban a helye, csak egy a hibája, olyan rejtőzködő természete van - nézett le derűsen az atyáúristen.

- Óriási a felelősség, félek, hogy összeroppanok alatta.

- Lesznek szovjet tanácsadók, nem hagyjuk magára, attól ne féljen, jól is néznénk ki, ha a párt nem vigyázna a katonáira. Ez nagy kitüntetés Kun elvtárs, úgy vegye!

- Tudom, Rákosi elvtárs és köszönöm, minden erőmmel szolgálni fogom dicső pártunkat.

- Sic itur ad astra - jegyezte meg a pogácsaarcú isten, de Kun ezt nem értette, mindenesetre úgy fogta fel, hogy megdicsérte a legmagasabb atyáúristen, miközben párnás kezével kotorászott íróasztalán és egy gémkapoccsal összefűzött dokumentumot adott át.

- Ez segíteni fogja, de az életével felel érte!

- Értettem, főtitkár elvtárs! - bokázott a megboldogított és sebtiben hóna alá csapta a dossziét.

Később viszont szédelgett, ahogy a szigorúan titkos, moszkvai utasításokat elolvasta.

„Hiszen ez tökéletes leigázás” - gondolta, s attól kezdve egy pillanatra sem adta ki kezéből a szigorúan bizalmas anyagot.

A nagy fekete kocsí már Pesthez közeledett. A borongós hangulatú reggelen az őrnagy újra és újra becsukta a szemét, újra átadta magát a múltjának és a munkájának.

Rákosi igazat mondott, hiszen Kun tapasztalatokat szerzett, a katonai akadémiát elvégezte és a belső karhatalom parancsnokának lenni óriási előrelépést jelentett a pályán. Csak éppen a határőrség is hozzátartozott és azt újjá kellett szervezni. Olyan új szervezetet hoztak létre, ami garantálta a megbízható határőrizetet, megteremtette az objektív technikai, műszaki és emberi feltételeket, a műszaki zárok is megépültek. A kis ország határát végigjárni elég nagy feladatot jelentett, és igen nagy mászkálás, tömeges jellegű disszidálás kezdődött akkoriban, sok embert beszerveztek Nyugatról, és küldték a felderítőket. A turistaforgalom szünetelt, a határokon ügynökök csúsztak át, ettől és ezért félt Kun Sándor és ezért kerülték el az álmait.

Jugoszláviával elmergesedett a viszony, az erődítményeket, a bunkerokat Farkas Mihály miniszter erőltetett ütemben építtette a déli határon. Alárendeltjei közé tartozott Kun őrnagy is, de inkább és főleg az államvédelmi Péter Gábor parancsnoksága alá tartozott. Két ilyen parancsnok viszont hamar megfékelték a gyomrát.

Ellenőriztek egy déli őrsön, kint a terepasztalnál ott állt a kis tizedes. Farkas Mihály meg ráförmedt.

- Tizedes, hol a jugó-magyar határ?

A tizedes megmutatta a terepasztalon, hogy a Mura folyó hol folyik, s az egyik sziget magyar, a másik két sziget a jugóké.

- Nem úgy van az, két sziget a miénk, s egy a jugóké! - méltatlankodott Farkas nagy hangon.

- Vezérezredes elvtárs jelentem, egy sziget a miénk, két sziget a jugóké, így szerepel ezen a térképen.

- Hülyeség! Ki csinálta ezt a térképet? Én majd ellenőriztetem!

- Miniszter elvtársnak jelentem, ez a trianoni békeszerződés fényképmásolata alapján készült.

A kocsiban aztán lehordta Kunt, hogy az ilyen káderek, mint az a tizedes, többet tudnak, mint a tábornokok, holnapra léptessék elő őrmesternek!

- Igenis, értettem - ütötte össze bokáját Kun a kocsiban.

A műszaki záracon a magyar katonák is felrobbantak, nem csak az ellenség. Feszültséggel és félelemmel telt meg a levegő mindenfelé. Amikor megérkezett valamelyik kerületbe, őrsre, az őrnagy megkérdezte a kiskatonát: mit evett, fázik-e, elintézte, hogy kapjon járőr-pótlékot, tíz deka kolbászt, vagy szalonnát. Kapta is érte a letolást, hogy merte ezt megcsinálni, a rapszodikus Farkas majd megölte. Közben sokat tanult, mert a HM tábornokai, ezredesei értették a szakmát, gyakorlatnál ki kellett azt jól számítani, mennyi jármű, lőszer, milyen hadi felszerelés, milyen golyó szükséges. Egy alkalommal, lehettek tizenhatan is a seregből, célba lőttek, s Kun győzött. Farkas Mihály dühbe lobbant, hogy egyetlenegy határőrparancsnokot látott, és az lett az első.

Válogatott fiatalokat soroztak hozzájuk, nem is volt különösebb baj, csak attól rettegtek, ha lelépett, disszidált valamelyik, olyankor Rákosi személyesen avatkozott az ügybe; rögtön kapta a letolást Péter Gábor, tőle pedig Kun Sándor.

A jugó határnál lövöldöztek, s hangtompítós puskával homlokon lőtték az egyik figyelő-állásban lévő magyar határőrt. A folyó közepén egy sziget húzódott, de senki se foglalta el, se a jugók, se a magyarok, bár a sziget magyar volt, régen is, meg a trianoni rablás-csonkítás után is. Egyik parlamenti ülés alatt jelentették, hogy a jugók rajta tartózkodnak. Mi legyen? Az összes fellelhető térképet, ami a trianoni szerződés alapján készült, elővették, és megállapították, hogy a sziget vitathatatlanul a magyaroké, utána még a külügy ellenőrizte ezt, és aztán megkapta Kun a legfőbb utasítást, tessék elfoglalni a szigetet! Rákosi utasította, ő meg Pestről továbbította a parancsot, és elkezdődött a lövöldözés, szép kis kalamajka keletkezett.

Ha egy csónak átsodródott a folyón, az már rendkívüli eseményt jelentett. Éleződött az osztályharc és felkészültek, hogy szükség esetén megvédik a szocialista tábornokot a szocialista Jugoszláviától. Sohasem tudhatják, hogy mikor ússzák meg csak annyival; mi történt már megint a határon, nem tudnak vigyázni? Péter Gábor állandóan azt leste, mi tetszik Rákosi-nak, s mi nem? Ha meg viszketett a talpa, rátaposott Kunra, hogy bizserélje.

Az őrnagynak most kavargott a gyomra. Szorongás fogta el, mit szól Péter Gábor a mai jelentéséhez: megszökött egy asszony a kitelepítőtáborból. A függőnyt elhúzta, kinézett a ZIL ablakán, a koszos, málló vakolatú házakra és összeszorult a torka. Még mindig szemetelt az eső.

„Az én életem tiszta - gondolta határozottan -, fegyverrel a kezemben a pártot szolgálom, mégis összerándul a gyomrom. Félek? Miért kellene pont nekem félnem? Én aztán nem leszek osztályáruló, mégis álmatlanok az éjszakáim...”

Kun aggodalma feleslegesnek bizonyult, mert a vezérőrnagyi kinevezés várta.

Az idő nem javult, változatlanul szemelt az eső. A kitelepítettek bakancsára, cipőjére ragadt a sár, és a nadrágjuk szára átnedvesedett. A nyirkosság, meg a könnyű köd még sivárabbá tette a tájat, csak a lópaták cuppogása, a sárdagasztás zaja kísérte a férfiakat. Messziről, a táborból egy farkaskutya mély, öblös ugatása hallatszott. Még a köhécselést is elfojtották, azon járt az eszük, mikor érnek már az ólba, ahol nemcsak bűz, hanem meleg is van, s pokróccal takarhatják meggémberedett tagjaikat. Csak Nemes Áron arcán suhant át a kajánság, hátrafordította a fejét, hogy a fiatal boltos hallhassa a dörmögését.

- A használható mandró felesége lelécelt, unta már az apucit, vagy a cigány szöktette el?
- Van annak kurvája - vágott vissza dühösen a harmonikás fiatalember, és megszívta az orrát.
- A poronty is útban.
- Fogd be a szád, mert betapasztom - dünnyögte a fogatlan Fekete Attila -, kiléptetlek a nadrágodból.
- Majd az ólban faljuk fel egymást, sorstársak, ha kérhetem - avatkozott közbe a sokdioptriás szemüveges Biri. - Az éppen ideális arra.
- Te csak ne kérj semmit, inkább maradj csendben, az nagyon egészséges és hasznodra válik - törölte le szőrös arcáról a vízcseppeket Váradi, akkorát tüsszentve, mint a pisztolylövés.
- Azt hiszi talán, nem azt kérek, amit akarok? - makacskodott a mérnök -, azt hiszi?
- Süt belőled az ész, hogy kitaláltad.
- Pofa súlyba! - szólt az egyik lóhátas.

„Mi lehet a feleségemmel? - gondolta Flórián -. Aljas kis bestia, nem árulta el, mit akar, félt, hogy lebeszélem a szökésről, továbbítom a hírt? Ennyire nem szeretett, ennyire nem bízott meg bennem, vagy észrevette talán, hogy az őrmesternek dolgozom? Az ő érdekében is csináltam, hogy könnyíthessek a sorsunkon, kedvezményekhez jussunk! Vagy talán megbolondult a patkányoktól és egyszerűen ostobaságot követett el? Mégiscsak disznóság, hogy így kitolt velem, akár meglépett, akár nem, engem abriktolnak majd miatta. A saját eszével, hogy szökhett, mikor nem ismeri a dörgést?

Nem vitt magával se pénzt, se ruhát, miből vihetett volna? Nem vettem észre rajta. Na ezek a haramiák elkapják ám, és ráncba szedik úgy, hogy még a fülén is csurog az a bizonyos valami, úgy, hogy jobb lett volna meg se születnie. Szabó őrmester most vadult meg, amikor nyeregbe szállt, kettéharapja az embert. Én baltáztam rá legjobban, a cigány csak ígéretet, de semmi sem változott, ugyanúgy dolgoztunk, ettünk, mint a többiek, akkor meg minek dörgölöztem a bokájához? Kihasználta a bitang, lóvá tett. Ezért piruljak a többiek előtt, akik megjátsszák az agyukat, ugyan mire vág fel Fillér, meg Fekete, talán arra, hogy kidekorálták őket? A szép lányt meg hátára fektették? Mi a francot ugrálnak, kinek hiányzik az? Engem ne üssenek, inkább csúszkok-mászok a sárban, ha hasznom származik belőle, bánom én a mocskolódást, túléltem ezeket a rongyos vitézeket, még rendőrnek is állok, ha szólítanak. Apának már mindegy, tökugyanaz, hogy itt patkol el, vagy a fővárosban. Én megalapozhatom a jövőmet, előbb-utóbb fontosabb dolgokat bíznak rám, ha innen kikerülök, még lehetek valaki, jobban élek másoknál, hát megteszem, ami ennek az ára, aki meg a mannát, meg a szerencsét várja, magára vessen.”

A fekete sár összezsugorította a tábor. Még mindig esett az eső. Szabó őrmester közelebb intette Fillér Bandit.

- Ma nem vonulnak munkára. Szóljon az ügyeletes a szakácsnőknek, takarítani meg a Fekete-lányt küldje. Értve?

A táborlakók az ólba szorultak. Szaporodtak a mély és nyers köhögések, az asszonyok hosszú haja összegubancolódott, s a nyár melege elszállt a tenyerükből. A gyerekek orrából érett, zöld takony csüngött, s köhécselve, kopaszra nyírt fejjel készülődtek az iskolába. Az álmos Bandika hóna alatt szorította a sámlit, megadóan tűrte, hogy Terike felhajolva fektéből, kidörzsölje a csipát szeméből, egy-két mozdulattal megigazítsa az egymásra felvett kabátokat, a homlokára csúszó báránybőr kucsmát, de már az intelemre: - Vigyázz és igyekezz, mert betegre fázol az úton, aranyom - oda se figyelt, inkább Misikére pislogott, indulhatnak-e már?

A felnőttek tetvészkedtek, akik most érkeztek meg a kövesúttól, eldőltek a fekhelyükön, Fillér kelletlenül kijelölte a szakácsnőket, szólt a szép Ibinek, akinek a hajából Váradiné bogozta a csomókat, és dideregve asszonyához bújott.

- Hogy vagy, Rézi?

- Jobban már nem is lehetnék - próbált humorizálni, miközben nem kis erőfeszítéssel foltot varrt egy nadrágra -, akkor csalog.

- Ne erőlködj, úgyse tévesztel meg, naná, hogy nem!

- Akarlak?

- A bátyámmal történt valami, már nem parancsnok - húzódott nyakig a pokróc alá még jobban dideregve -, nem is látom.

- Szent isten, vele is? És te még csodákat remélsz?

- Nem csodákat, hanem hogy te meggyógyulsz, ne félj! Ha orvoshoz nem vihetlek el, szerzek én orvosságot, éjszaka megjárom a falut - suttogta a felesége fülébe, s megdöbbszent attól, hogy az arca milyen fehér.

- Abba pusztulok csak igazán el - mondta Terike, és könnyes lett a szeme. - Ezt verd ki a fejedből, különben sincs már annyira nagy baj, pihenek néhány napot, talán rendbe jön magától is. Nem szabadulsz meg tőlem olyan könnyen, hékás!

A kovácssegéd lehúzta pacallá ázott ruháját, a lópokrócot körül tekerte magán, s kis idő múlva észrevette, hogy átfázott csontjai melegednek és hamarosan elszenderedik.

Az asszonyok kendőbe, takaróba bugyolálva igyekeztek a főépülethez, Fekete Ibi szótlanul fogta a vödröt, vizet vitt dudorodó hasával a kútról, föllocsolta a parancsnoki szoba földjét, fölsöpörte.

Szabó őrmester az épület másik végéből közeledett.

- Gyere csak kicsi kancám!

- Hagyjon már békén, mert sikoltok, mindig csak lovagolna!

- Kutyaugatás nem hallik az égig.

- Én magának kutya vagyok? Nem süll le a képéről a bőr? Még a nyála is elcseppen, amikor meglát.

- Elcseppen ott más is, te fehérfenekű ingyom-bingyom - húzta a lányt a hálószobába. A vaságyakon néhányan feküdtek.

- Ne, nem akarom - kiáltotta a szerencsétlen húzódzkodva.

- Minek hepciáskodol? Szeretted a keményet - babrált már nadrágján az őrmester, ketten pedig lenyomták a lányt a szoba földjére. - Én nem jutok a Bari Ödön sorsára, nem mondhatod, hogy felkölíntottalak, választhatsz közülünk, szíved szerint.

A védekezés és a nyöszörgés lassan elhalt, a lány úgy érezte, elpusztul, mire valamennyien kielégülnek, s nem is bánta, legalább vége lesz az egész mocsadék világnak...

Fillér Gábor felemelte a demizsont. Üres volt. Visszalökte a konyha sarkába. Felemelte a kenyeres ruhát, de nem talált alatta semmit. Felemelte a piros lábas fedelét, hasztalanul.

- Semmi sincs? - kérdezte bosszúsan és megdöbbenve. - A kutyafáját, olyan szegények vagyunk, mint a templom egere.

- Láthatod - mondta Fillérné Major Erzsike -, már mindenük elfogyott. Ez a kapós: kenyérhaj, krumplihaj...

- Mit eszünk? Gáborkának mit adsz?

- A húsomat - túrt a hajába idegesen az asszony. - Csak tűzrevalót szerezz, hogy megsüthessem!

- Ha kapok munkát, könnyebb lesz.

- Nekünk sohasem lesz könnyebb, mert mamlasz vagy és élhetetlen. Akinek a gyomra korog, ne válogasson, és ne káráljon, főleg az igazságról ne locsogjon!

- Lejártam a lábamat, de nincs kereset, nem boldogulok, meglátják a munkakönyvemet, azonnal becsapják orrom előtt az ajtót, mintha leprás lennék - mondta a volt törzsőrmester, s a kopott heverőn borostás állát vakarta kínjában. Önmagában is kételkedve szomorúan tekintgetett az ismerős tárgyakra, mintha tőlük várna segítséget, eligazítást hirtelen megsúlyosodott napjaihoz, bár tudta jól, csak a két kezére támaszkodhat. - Fegyelmivel elbocsájtva, s rajta a rendőrségi pecsét, jól befűtött nekem az előljáróm.

- Ne sajnáld magad, kenyeret keress! Éppen mi vesszünk éhen? - a viaszfehér asszony ujjait tördelte. Riadtan térült-fordult a konyhában, de semmi ennivalót nem talált. Arca tejfehéren süttött a gondtól, tenyerébe hajtotta a fejét, majd hirtelen felugrott, turkált a ruhák között, megfogta a pávafarkas csipketerítőket és elszaladt.

Összehúzta magán a ballonkabátot, kopottnak, elnyűttebbnek tetszett, mint az utóbbi napokban, az orra megnőtt, arca elkeskenyedett, tekintete ijedten rebtent ide-oda, erőt vett rajta a tétováság, jámbor együgyűséggel haladt a betonjárán, figyelmen kívül hagyta a sáros utcát, a fakó árokparkokat, az elhanyagolt, mész hullató házakat, csak azt érezte, hogy egész teste zsibbad, karját lehúzza az üres, fonott szatyor és a szeme is elfátyolosodik.

A Major házba tartott. Anyja az udvaron matatott, elhasznált volt rajta minden, a szakadozott bakancsot pedig valamikor a kovácsmester viselte. Ahogy a kapun belépő idősebb lányára vetette szemét, érezte, hogy a torka elszorul, a szíve cifrázni kezdte, mégis keményen kérdezte: - Téged meg mi lelt, mi szél kergetett idáig?

- Eljöttem.

- Nem vagyok vak, talán azt híresztelik? Vagy foglalni akarsz, mint az urad, padlást söpörni? Édes istenkém, hát megszakad a szívem.

- Anyám-anyám, miért akar veszekedni? Nem volt még elég, miért kínoz most is? - kapkodott hajához a látogató.

- Régen nyitottad meg a kilincsünket, pedig akkor még rendőr se volt az urad, hogy züllött ilyen kapcabetyárrá? - tette csípőre kezét a kicsi és mélyhangú öregasszony. - Vagy a fosztogatókat másnak nevezitek?

- Már leszerelt.

- Le?

- Kivágták.

- Onnan is kirúghatnak embereket? A hóhérok közül?

- Annyira, hogy még munkát se adnak neki a faluban.

- Ezért jöttél, kérni, vinni? - dermedt sóbálvánnyá Majorné.

- Nem, nem egészen - emelte meg a fonott szatyrát Zsóka és széthúzta a nyílást -, csipkéket árulok, ha találok vevőt.

- Ide jutottál? Az én szép lányom csipkét árul? Nincs annak most keletje - indul meg a gangos házba, s Erzsike követte. - Arany, ékszer, zsír és liszt a kapós. Az urad szerezhette elég aranyat, ékszert, és minden földi jót.

- Honnan szerzett volna, nem árulná el?

- Honnan, honnan? Úgy teszel, mint a pólyás baba. Akiket elhajtottak, azoknak a vagyona köddé vált, azokba beleült ám valaki, hiszen tudnod kellene neked jól, Józsa patikus szintén hiányzik, a házából meg bőrdöngőkkel hordták el a mozgathatót a legöntudatosabbak. A férjednek is volt talán sütnivalója, vagy még az se, ebből is hoppon maradt? Amilyen tökkelütött, tényleg nem gazdult meg.

- Hiszen napok óta éhezünk, anyuka!

- A ti bajotok, nem az enyém - tárta ki az ajtókat a görbe hátú kovácsné, s a konyhából két szobába láthattak.

Lányának elállt a lélegzete, hiszen amikor legutoljára itt járt, minden ragyogott a tisztaságtól, bútorok, szőnyegek töltötték meg a szobákat, most meg csak a csupasz falak meredeztek, pókhálós sarkaikkal. A padlón szalmazsák éktelenkedett, rajta dunna, de le se volt terítve. A konyhában a sparhelt, rajta lábas és semmi más. Meg se merte kérdezni az anyját, a gazdaság hová lett, a koszos ablakokra bámult, amelyekről már régen hiányzott a függöny.

- Az ólakat megnézed? - kérdezte bántó hangsúllyal az öregasszony. - Csoda mutatósak.

- Nem akarok én kérni semmit, anyuka - hebegte szégyenkezve, pirulva -, miért bánik így velem, miért haragszik még mindig? Az unokáját se ismeri meg az utcán.

- Hogyan bánjak, te mégis, hogy gondolod? Boruljak a nyakadba, jaj, édes Zsikém, de jó, hogy jössz, úgy unatkozom egyedül, búfelejtőnek igyunk egy pohárkával, mesélj, milyen ruhát csináltatsz a névnapodra, mit veszel Gáborkának karácsonyra? - csuklott keserves sírásba Majorné. - Azt hiszed, én nem szenvedek? Van egy nyugodt éjszakám, egy nyugodt percem? Édes istenkém, hiszen a családom is oda, a lányaimat is elveszítettem, jobb lenne már nekem a földben.

- Ne gyötörje magát, anyuka - ölelte meg váratlan elhatározással Erzsike, és zokogni kezdett. - Nem... ér... annyit... ez... a... rohadt... élet...

Egymás nyakába borulva sírtak.

Egy idő után Majorné megindult az udvarra, majd a kovácsműhelybe, de nem engedte el a lánya kezét: - Gyere csak, Zsikém, gyere! - hajtogatta, mintha kincset rejtegetne, kinyitotta a piszkos, olajos ajtót. A lánya megrökönyödött, a fekete falakról eltűnt a rengeteg fogó, kalapács, kulcs, a mozdítható szerszámoknak nyoma veszett, egy kifosztott műhelyt látott maga előtt.

- Kirabolták?

- Dehogy, ebből élek.

- Ebből?

- Elcserélgettem a szerszámokat lisztért, ezért, azért, apádnak meg azt hazudtam, hogy lefoglalták adóba és elvitte a végrehajtó. Csak így jutottam élelemhez, de ha nem eszünk, felfordulunk és akkor minek, kinek kell már a kovácsszerszám? Nekünk biztosan nem - emelte meg az egyik hordó lemezfedelét, s kíváncsian várta a hatást. Erzsike közelebb lépett, és elmosolyodott, tarhonyát tárolt ott az anyja egy lisztes zsákban, a másik zsákban pedig lisztet. - Teli merheted a szatyrot.

- Végigszórom az utcán, anyuka, és akkor börtönbe csuknak.

- Szakajtóruhám nincsen, még csak újságpapírom sincs, de plakátok maradtak a falon.

Azzal az elkoszolódott, poros plakáthoz nyúlt, a rajzszőgeket kiszedte, s a lánynak büszkeség, anyának kötelesség címen propagandát csináló papír új használati értékke nemesült. Lefűjták róla a port és a hátoldala fehér maradt, a szatyorba hajtották bélésként, s nem szóródott ki belőle az élelem.

- A csipkét kinek kínáljam, anyuka?

- Hagyd csak itt, apád majd felviszi a fővárosba, s esetleg megtetszik valakinek.

- Ezt - mutatott a hordóra -, nem lehetne jobban elrejteni?

- Nem - vágott szavába határozottan Majorné -, innen nem viszik el, már be se jön a végrehajtó, amikor ideérünk, csak legyint.

- Apuka ritkán jár haza?

- Nem telik kéjutazásra. Hozza a szennyest, csutakolom a koszt róla, s már fordulhat vissza. Ki a megmondhatója, hogy meddig bírja? A keresetén nem lumpol, de pocakot se ereszt, paprikás krumplira futja. Sokáig talán nem kell már várni a megváltásra, majd csak elérkezik.

- Mire? Milyen megváltásra gondol, anyuka?

- Lassú az eszed, Zsike. Nincs ebben a rohadt életben semmi olyan, amiért érdemes ennyit szenvedni - kísérté a kapuig. - Legközelebb Gabikát is elhozhatnád, úgysem érem meg a lakodalmát.

- Ne fesse az ördögöt a falra, itt van az magától is!

- Látod, látod, ennek igazán örülök. Hátha megszeretne engem is, akkor legalább nem szívok ezekkel a sátánfajzatokkal egy levegőt, ezektől még az ördög is különb, mert nem mutatja másnak magát.

- Ugyan, anyuka, hogy mondhat ilyet? Réziéknek sokkal nehezebb, mégis ragaszkodnak az élethez. Miért ne lehetnénk mi még boldogok?

- Az meg micsoda? Hol árulják, melyik üzletben, melyik országban? És mi az ára? Mert, aki csak dolgozik, az nem ér rá boldog lenni, el ne hidd már, hogy boldog lehet. Hazugság csak minden a koporsóig, én már megtapasztaltam, hiszen a szívemet kitettem, hogy boldogok lehessünk! Na, fáinul sikerült, megtébolyodhatok tőle.

- Az unokáira gondoljon legalább anyuka!

- Azért vagytok ti - mondta és visszafordult az udvar hátuljába -, mindönknek megvan a maga keresztje -, s mérgesen újra kötötte a fejkendőjét, mintha éppenséggel kötelet csomózna a nyakára.

Fillér Gábor még mindig ott ült a konyhában. Tenyerébe temette az arcát, s előre bukott az asztalra, gyomra nagyokat kordult, fekete haja előre csúszott homlokára.

„Micsoda csávába kerültem - gondolta -, én lettem a rossz, aki az osztályellenség szekerét tolja, aki nem való a párba, mert a feleségem vagyonos lány, az apósom meg kizsákmányoló, hiszen inast tartott. Azért törleszkedtem oda, hogy pozícióba kerüljek és megtévesszem a proletariátust, eltérítsem az igazi útjától. Ennyi marhaságot egy rakáson! Ennyibe vesznek egy embert? Tegnap még bokáztak neki, mára meg halott, az is elkerüli, aki a talpát legjobban nyalta? Vétkeztem ellenük? Akkor mit szóljanak a táborlakók? Ki tartja számon a különbséget köztem és a cigány között? Addig kellettem, amíg játszadozhattak velem, amíg ki nem nyílt a csipám? Így lettem a falu szégyenévé. Könnyen bedőltem az ígéreteiknek és komolyan hittem, de ez az orrbarúgás kijózanított, nincs itt igazából szükség senkire, aki él, önmagának él, vagy a családjának, a többi megfoghatatlan, bemocskolható és változtatható talmi érték.

Az én hibám, hogy kenyér nélkül maradtam. Hajoltam volna jobban az őrnagy alá, a fejem se fájna? Elő is léptethettek volna, de milyen áron, a saját familiáját irtsa ki az ember? A mundért önszántamból választottam, még büszke is voltam rá, de nem való nekem az ilyen mesterség, a kutya-fáját, csak hát mihez kezdjek? Szakmám nincs, protekcióm megint nincs, meg aztán munkahelyem sincs, még napszámból sem tudnék megélni, kinek kell mostanság napszámos? Traktorosnak se vesznek fel a gépállomáson. Talán Csordás Mihály segíthet, a szövetkezetbe nem tolongnak a belépők, a kereset bizonytalan, töredéke a törzsőrmesteri fizetésemnek, de nincs más megkapaszkodóm, ezt a munkát nem ütik ki a kezemből, a téessztagság büdös azoknak, akiknek van mire lehajtaniuk a fejüket. Akkor se csúszok-mászok a Kun-félék előtt, hogy jaj, mennyire sajnálom, félreértés történt, egész más az ábra, én vagyok a leghívebb harcos, aki beteg feleségét is magára hagyta, amikor megszólalt a trombitaszó, tegyenek próbára újra, meg újra, teljesítem a feladatomat. Nehogy mán! Így történt, elviselem. A családom szükségét lát, ez fáj a legjobban. Pedig, ha másnak megterül az asztala, az enyémre is jusson morzsa, mert szétrúgom ezt a tetves falut.”

Erzsike érkezett meg, szatyrát diadalmasan a konyhaasztalra tette, s derekára kötényt kötött, felgyűrte kezén a ruhaujját és tarhonyát főzött. A volt rendőr rekedten megszólalt.

- Hol szerezted? Jegyre nem árulják.

- Ahol adták, nem mindegy? - szólt bántó hangsúllyal.

- A csipkéért?

- Lehet, hogy azért, lehet, hogy másért.

- Ne affektálj már, nyögd ki végre, honnan szerezted? Még bajba kerülünk miatta.

- Az ám az öregapád - szólt metsző gúnnyal az asszony. - Anyukától kunyeráltam, ha annyira esz a kíváncsiság.

- Na, szépen vagyunk - vörösödött el Fillér -, ott koldulunk, ahol nálunk is ütöttebbek.
- Engem már nem hat meg a szöveged. Pénzt hozzá a házhoz, kenyeret, kezdjél valamit magaddal, ne csak a lelkivilágoddal foglalkozzál! A világmegváltásból te nem tudsz megélni, azt másoknak tartogatják, te azt már eljátszottad alaposan.
- Bírom én a munkát, de nincsen, anélkül pedig felfordulunk. Elmegyek Csordás elvtárshoz, ő talán befogad - morogta a férfi és behúzta maga mögött az ajtót. Csizmában, sárgaszínű katonatiszti csizmanadrágban és zubbonyból átalakított kabátban rótt az utcát. Még kellemes volt az ősz, egy-két kukoricával megrakott szekér döcögött a kövesúton. Járókelőkkel nem találkozott, aminek még örült is.
- „Mintha nem élne igazán ez a falu - gondolta -, bujkálnának az emberei.”
- A Fő téren csellengtek néhányan, a Fényes előtt kerékpárok sorakoztak, Jós Sándor éppen akkor lépett ki az ajtón.
- Mi van, egykomám, lelökted az angyalbőrt? - nyújtott kezet egykedvűen.
- Végleg.
- Nem is embernek való az, hanem a mitugrászoknak. Osztán mihez kezdel?
- Nem tudom, nem kínálják ezüsttálcán nékem a zsíros állásokat.
- Ha minden kötél szakad, a homokbányában van még egy lapát, ott engem megtalálsz, pontosan az erdő mellett - pattant kerékpárjára a napszámos. - Irtó meló, hallod-e, de férfiember megállja.
- Meglátom - ballagott tovább Fillér.
- A szövetkezet irodája a kövesút mellett volt, a Váradi Mihályék egyik házában. A sokablakos épület egy szárnya lehúzódott a jókora udvar hátuljáig. Nyitott ajtó mögött gubbasztott Csordás Mihály, hitványul berendezett irodában, kockás papír és ceruza előtt, vakargatta feje búbját és dörmögött:
- Erőt, egészséget - köszönt a jövevény.
- Magának is, parancsnok elvtárs.
- Már egyik sem vagyok, se parancsnok, se elvtárs, a kutya-fáját, kitelt a becsület.
- Hogyan, elvtársam? - ugrott fel az asztalról -, az nem lehet igaz, hogy maga nem elvtárs, ezt nem tudom elhinni. Az öccsére is jól emlékezem, a titkár elvtársra, még meg is látogattam, amikor gyengélkedett, az osztályellenességen vitakoztunk, én határozottan a likvidálást javasoltam, s igazam lett, mert csend van a faluban, a téeszcsét sem ócsárolja senki. Sajnálom is a titkár elvtársat, hogy máshová helyezték innen.
- Kormóra.
- Ahá! És titkár ott is? - igazgatott bajuszán az elnök elégedetten.
- De mennyire!
- Örülök neki, az ilyen elvtársakra és elvtársnőkre nagy szükség van a mozgalomban.
- Kormó csak egy bűdös nagy pusztá, ahová kitelepítettek jó csomó embert, s közéjük zárták az öcsémet is, családjával együtt, mint megbízhatatlant.
- Ne mondja - ült le meglepetésében Csordás. - Biztos ez, vagy csak az ellenség aknamunkája? Grófokról, bárókról, meg hercegekről írt az újság.

- Azoknak voltam a parancsnoka.
 - Ahá - vakarta meg feje búbját a pesti munkás -, és miért szerelt le?
 - Nem tűrtem a túlkapásokat.
 - És én mit segíthetek? - állt fel a székről az elnök, s az ablakhoz lépett, a kövesúton elzörgő szekérre bámulva. - Gondolom, azért keresett meg.
 - Azért.
 - Ahá.
 - Munka kellene, bármit elvállalnék - száradt ki idegességében a leváltott rendőr torka, mert megérezte, hogy az elnök már gyanakszik rá és hidegebben méregeti.
 - Hogyne segítenék, de hogyan? Megvan kötve a kezem. Az öccsét is hiába szerettem, a kulákokat pártolta, ide is vezetett az útja.
 - Szeretem a földet, abban nőttem fel, s annyi csurran-cseppen, hogy éhen ne pusztuljunk.
 - Nem hagyunk mi éhen halni senkit, elvtársam, az a világ már elmúlt, munkát és kenyeret mindenkinek adunk, nincsenek itt koldusok és kéregetők. Bari elvtársat is a tanácshoz helyeztük.
 - Napok óta még sincs kenyerem - nedvesedett meg a kiebrudalt rendőr tenyere, és a hangja reszketett az idegességtől -, ha nem kapok munkát, előbb-utóbb éhen hal a családom. Ám lejárhatom a lábamat, ajtót mutatnak mindenütt, mintha leprás lennék. - Érezte, hogy vad indulat keríti hatalmába, főleg a cigány neve hallatán, s tudta azt is, nem uralkodik magán ilyenkor, ezért az ajtó irányába lépett.
- Csordás Mihály hirtelen az arcára csapott, mint akinek zseniális ötlete támadt.
- Kell nekünk a dolgos kéz, elvtársam, az kell csak igazán, mert munka van, ha valóban dolgozó akar lenni.
 - Mi más? Nem is lócafingó.
 - Kocsisunk sincs elég, hát még gyalogmunkásunk. - Az elnök asztalán megcsörrent a telefon, aki aztán alig győzte bólogatással, közben-közben nagyon meresztgette a szemét, mintha rémeket látna, s mintha a Bari hangja szólt volna a telefonból. - Igen... értettem... Igen - aztán lecsapta Csordás a kagylót. - Ahá, a fene egye meg! Mondtam én, hogy meg van kötve a kezem, de még a téesz is. Mi az istent csinált abban a szarfészekben, hogy parancsmegtagadásért kizárták a pártból?
 - Semmit, csak hát éppen ez nem tetszett.
 - Máshogy fekszik a leányzó, elvtársam.
 - Hasra fordították?
 - Hasra ám, de még hogyan, elvtársam - vakargatta feje búbját Csordás elnök -, én nem véthetek a pártutasítás, és a tanács ellen.
 - Inkább döglöljek éhen, mert nem tapostam ki az emberek belét? Micsoda szentfázekak maguk, nyomják ám a malasztot, hogy így, meg úgy az igazság, a hatalom, közben meg aki szólni mer, azt a víz alá nyomják azonnal. Én a magam feje után mentem eddig is, ne csavarják most hátra, nem taligán toltak idáig, nem vagyok én senkiházi szarjankó, mint a cigány - toppantott mérgesen Fillér, s hátrálni kezdett az ajtóhoz. - Tehát, van munka, vagy nincs munka?

- Nincs, de pénzt kereshet.

- Hol?

- A homokbányában elvtársam, addig is, amíg kivizsgálhatja az ügyét.

- Törődjön már azzal a tályog - fordult ki az ajtón köszönés nélkül a volt rendőr. Mérgében a levegőt rugdosta. Először haza indult, mert meg-megkordult a gyomra, de szégyenében nem akart a felesége szeme elé kerülni, inkább a faluszéli homokbányához gyalogolt. Elhatározta, ha ez sem sikerül, az apósa példáját követi.

Jós Sándor már górt a homokot, ütemesen, erőlködés nélkül dolgozott, erős válla dudorodott az atlétatrikóból.

- Na, ide szorultál, egykomám? - emelte fel a fejét.

- Munka ez is, nehogy már az ne legyen!

- Munka ám, de java embernek való.

- Megférünk, úgy gondolod?

- Meg. Megmutathatod, hogy mit tudsz.

A kiszolgált törzsőrmester levetette a kabátját, felgyúrte az inge ujját, s kézbe fogta az egyik lapátot. Könnyűnek látta a bányászást, bár egyhangúnak.

Lentről dermesztőnek. Feje fölött magasodott a padka, s a felhalmozódott homok, úgy hitte, hogy menten rászakadt és betemeti, de csak apró sugarakban szóródott a hajára, nyakára, amennyit kidobott, annyi hullott vissza. Nehézzé vált a lapát, hiábavalóvá az erőfeszítés, mégis görcsösen dolgozott, izmai megmerevedtek, úgy érezte, leszakadt csontjairól a hús, s várta, hogy lezúdul a homokhegy. A feje megfájdult, földhöz csapta a szerszámot.

- Kapkods, mintha hajtanának - feddte a napszámos.

- Nem értem a fortélyát, a tenyeremet összetörte.

- Gyengébben szorítsd, nyugodtan emelj!

Megmutatta lassítva, lapátját a homokba szúrta, könnyedén kiemelte, csípőből dobta a halom tetejére. Nem szóródott.

- Látod, egykomám? Lehetetlen belehalni. Horribilis haszon nincsen, nem is marakodnak érte, mert nyugdíj se jár utána, de biztos pénz, amit kigórtál, azért fizetnek.

- Csak ne vegyék ki a kezemből.

- Ezt nem, a dollárpapák nem mi vagyunk.

Rágyújtottak. Fillér Gábornak reszketett az ina, cigarettája táncolt a barna ujjai között, a füstöt tüdőre szívta. Verejtékezett, de erőre kapott pár szippantás után.

„Meg nem futamodok - gondolta -, nem olyan fából faragtak, Zsóka se túrné el, hogy sokáig tengjek-lengjek, várjam a sültgalambot, amikor a veréb is főnyeremény.”

A közeli erdőből nyugalom áradt, a szülőföld végtelen biztonsága. Elnézte a szegénység örökös napszámosát, aki kívül rekesztette magát a közösségen, csodálatos, ritka erejében bízott csupán, vaseszségében.

- Mióta csinálod, Sándor?

- Nyár óta. Hitvány fajtának nem való ez, de a sarkomba se állnak, hogy megnézzék a levesemet, elhiheted, egykomám.

- Elhiszem.

Köpködték a tenyerüket, indult az eleven szállítószalag. Fillér sem küszködött már annyira, a mozdulatokat megtanulta, de a tenyerét a véres, sárvizes hólyagoktól, bőrfoszlányoktól alig tudta összeszorítani, égett, nyilallt, átjárta az egész testét, s legszívesebben felszisszent volna minden mozdulatra.

- Faggyúval kenegesd - szólt társa a kerékpárját tolva -, az helyre hozza, egykomám.

A fáradt Gábor hazavánszorgott. Izomláztól égett a teste, és alig várta, hogy ledőlhessen a heverőre.

A bányát harmadnapra bezárták. A kimustrált törzsőrmester akkor a zöld színű katonaládájába lebbencset, tarhonyát, krumplit tett, s egy váltás fehérneművel felült az éjszakai vicinálisra, és a fővárosba utazott.

A traktorgyár portáján letette kiskampós faládáját, és bizakodva tekintett szét.

- Munkát keresek, olcsó szállást.

- Kerüljön beljebb.

Rövidesen a gyár udvarán forgatta a szívlapátját, rakta-hordta a szenet egy talicskával, s úgy érezte, hogy légüres térbe került, ahonnan nem mozdulhat, de nem is akar. Mintha megállt volna körülötte az idő, ennek ellenére nem volt boldog.

Tolta a szenes talicskát, rendet rakott a szénhalmok között, nyirkos verejték lepte el a testét, a szénpor csípte az arcát, a bőrét és sűrűbben szedte a levegőt.

Öreg téglakerítés őrizte a gyárat, hajdanán mésszel lelkesítő jelmondatokat festettek rá: tiéd a gyár, magadnak építed, termelj többet, jobban élsz, munkásököl, vasököl oda sújt, ahová köll, üsd a vasat és a fémet, ezzel is a békét véded!... Repedezett a téglafal és düledezett, vastagon rakódott rá a por és kosz, belül meg jókora darabon mellette halmozták fel a szénkészletet. A műhelycsarnokok távolabb estek, piszkos, olajtól átitatódott falúak, apró, fémkeretes ablakaik megszűrtek a fényt, gyakran égtek a villanykörtek napközben is. Lehangelő volt.

Az egész gyárudvart apró kockakövekkel rakták ki, a főbejáratától a legtávolabb eső műhelyig. A gyár kapuja vastag, szürke vaslemezről volt, két oldalán kis kapukkal és a portásfülkével.

Fillér Gábort elrejtette a gyár, arra a munkások is ritkán térültek-fordultak, egyedül maradt a széncsomóval és a gondolataival.

- Elfogadható életet teremtek a családomnak - motyogta -, innen nem üzhetnek tovább, biztos a kenyerem.

Hirtelen jött zápor paskolt végig a gyáron, nagy, bugyborékos cseppekben hullt az eső, s fekete porpamacsokat vert fel a köveken, aztán koromfekete kis erecskék, meggyült tócsák lepték el a telepet. A volt törzsőrmester enyhely alá húzódott, a legközelebbi műhely falához, nagyokat szívott a friss levegőből, s úgy érezte, a testére, a ruhájára tapadt szénportól megszabadította a könnyű zivatar.

Egy talicska szenet tolt a kovácsműhelybe. A fűjtatónál Major István izzadt, az üllőn kalapálta a szikrázó vasat.

Megfagyott a levegő körülöttük, ellenségesen méregették egymást. A kovács megemelte a kalapácsot, aztán visszaejtette, sóhajtott és sokára szólt.

- Ide is utánam jöttél, nemcsak a házamat dúrod fel, az talán már kevés? - csapott dühösen a vasra. - Meddig szaglászol utánam?
- Nem azért, hogy felelősségre vonjam, hiszen leszereltem.
- Nincs is miért, az aztán nincsen. Szóval nem vagy már mundérban? - vált békülékenyebbé a hangja.
- Kiszuperáltak.
- Hamarább kellett volna.
- Most került rám a sor - szólt Fillér és kibámult a gyár légyszaros ablakán -, de úgy, hogy még a lábam se érte a földet.
- A haragnak nincs semmi helye, egyformán számkivetettek lettünk, megbélyegzett és keresztet viselő emberek - engedte le kezéből a kalapácsot.
- Most aztán csókoljam meg a lába ujját - morogta a segédmunkás -, mert fasza gyerek, hogy nem haragszik? - kaszált lábával a műhely betonján.
- Azt csinálsz, amit akarsz, a végén még puszipajtások is lehetünk, csak előbb el kell felejtennem, hogy minden padlóssöprésnél ott voltak az embereid, hogy a füled hallatára és a szemed láttára lettem kulák és kizsákmányoló, olyan gyanús egyén, aki még a tetves kolhozba se való. Nem vártam, hogy fogj mellettem, hiszen becsuktam előtted a házam kapuját, de hogy Réziéket hagyta elvitetni, az már szemétség. Annyira megszeretted a kancsukát, a fényes, tisztí csizmát?
- Sokat vétettünk mi egymás ellen, még az orrunkig se láttunk - legyintett a volt törzsőrmester és megmarkolta a talicska szarvát. - Ne tegyen már úgy, mintha teljesen ártatlan lenne.
- Észnél légy, én csak ellened és Zsike ellen vétettem. Bár ne lett volna igazam, de sajnos, szerencsétlen alak vagy, akinek csupasz marad a marka és a fenéke.
- A magáé nem? Még szőr sincs rajta.
- Igazándiból megnyírtatok, mint a birkát.
- Nyírta a kutyaszar, de nem én. Azt ne higgye már, hogy mindenki a maga portájára ácsingózott, kisebb gondunk is nagyobb annál.
- Meg is látszik. Néked állt a szemafor és oda se jutottál, ahová én, mert csak a talicskát tologatod, ahhoz pedig se lelkesedés, se öntudat nem hiányzik, te fogod, holnap meg más.
- Megrázom magam és talpra ugrok, emberrel történik ilyesmi, nehogy már eltemessen!
- Azért csak tartsd a szád, nem fognak körülrepesni, ha megtudják, hogy kiféle vagy és honnan szalajtottak.
- Dolgozni akarok, más nem érdekel, bárki felbukhat tőlem az orrom előtt - tolta közelebb a szemet Fillér. - És a családomra ügyelek, nem sínyli meg, hogy nem sikerült révbe érnem.
- Mindegyikünk azt szeretné, hogy addig-addig igazítson a sorsán, amíg kényelmes lesz, pedig hát bármennyire igyekszünk, nem mi rajtunk múlik a dolog, hanem a körülményeken - csapott ismét kalapácsával az üllőre Major István, hogy belecsendült a fülük -, azok felemésztik az erőnket. Aki akar valamit, meghúzza magán a nadrágszíjat és vár, de olyan bakugrásféle ez, hogy sehová se halad, bár azt hihetné, elér vele valahová. Zsákbaftás az egész életünk.

- Már nem volt egy falás kenyérem, mit gondol, minek vonatoztam idáig? A csodapáripára várjak, vagy más mesemondókára? A kutyagumót. Nekem ennyi is elég, összehúzódok, mint a csiga, hogy ne bánthassanak!

- Réziékkal mi van, állják a csapásokat?

- Egyszer még felegyenesedünk - borította ki a szemet Fillér a műhelyben és az udvarra tolta a talicskát.

Amikor hét végére hazautazott, mogorván ült az asztalhoz, s a bekötött üvegből bort töltött a füles pohárba és felhajtotta. Most vette észre igazán, hogy az idő nyoma meglátszott a bútorokon, az ósdi szekrény, a páros barna ágy, a szelön, a zöld abroszú asztal, a kifakult padló erősen megkopott, avítnak tűnt minden.

„Itt nem lehetünk boldogok - gondolta keserűen -, ha megszakadok is, változtatok a sorsunkon, Zsike sem ezt érdemelné.”

Gabika öltözött. Iskolai ünnepségre készülődött, az ünneplő ruhája feszült rajta, a nadrág szorította, s kinőtte már, de újra most nem telt.

- Ha lehajolok, szétszakad - durcáskodott, s paprikapiros arccal húzogatta a bokáig érő sötét nadrágot és a szeme elborult.

- Ne hajolj le!

- Cipőm sincs, ebben nem mehetek - mutatta anyjának a félretaposott sarkú, ócska bakancsot.

- Kinevetnek. Inkább itthon maradok.

- Másnak sincs - mordult a munkás -, miből lenne?

- Dehogynem - pirult el Fillérné Major Erzsike -, csak mi vagyunk tetves koldusok. Húzd fel kisfiam az én cipőmet, amíg újat vehetünk! - fordult a szekrényhez, s kivette a lapos sarkú, ünneplő cipőjét. - Vigyed csak nyugodtan.

- Női cipőt? - vörösödött el nyakáig a gyerek.

- Nincsen az ráírva, nem látszik meg rajta.

- Akkor se kell! Inkább a rosszban megyek - toporzékolt Gáborka és dühében kiesett a könnye

- miért nem tudtok nekem újat venni?

- Kapsz majd, csak tartsd a pofád! - ordította apja durván, amitől megszeppent a fiú. - Minek hergeled az embert, azt hiszed, nincs más gondja?

- Legalább próbáld meg! - hajolt le a lábához Erzsike és felhúzta neki a cipőt. - Szorít, nyom nagyon?

- Nem szorít.

- Jól mutat a lábadon - túlzott az anyja, s vizes kézzel lesimította az öltönyt. - El ne ájulj, bucikám!

- Ha bolond lennék!

- Igyekezz haza azonnal és nem lesz semmi baj!

A rosszkedvű asszony előszedte a csipkeverőjét, az ablak közelébe vitte, s a bezúduló fényben tisztán látszott a pusztuló, rángatózó arc, a szépség és a fiatalság ráncos maradéka, s a megöszült hajkorona.

A segédmunkás felnyögött fájdalmában.

- Neked meg mi bajod? - emelte rá nagy, szomorú szemét a felesége, és mélyet sóhajtott.

- Éhes vagyok - hazudta -, kilyukad a bélem.

A vibráló Zsóka akkor levágott két szelet kenyeret, bolti zsírral megkente, sóval, piros paprikával megszórta, tányérra tette az ura elé. A csipkéjéhez lépett, s zakatolni kezdtek kezében a csipkeverő-orsók.

- Miből telne? Olyannak maradunk, amilyenek voltunk - falt a kenyérbe a férfi -, szegények, tetves kis szegények.

- Olyannak? A végére csúszunk, a lapáthoz nőtt a kezed.

- Apádnak tán nem?

- Néki muszájból, de te öröm-káder voltál, öröm-rendőr, öröm-katona. Ennyi öröm egyrakáson, meg is feküdt a gyomrod alaposan.

- Az. Na, és? Most meg más az ábra.

- Íróasztalhoz is juthatnál, valami pozícióba, mint a cigány.

- Károgsz már megint? Ezt is bánod, ez se jó?

- Te bánod, esz a fene a mundér után. Mit lehetett azon annyira szeretni? Csak a bajt hozta ránk - kapott hajához az összetört asszony és az arca idegesen rángatózott -, meg a szégyent.

- Akkor még voltam valaki - mondta bőszen Gábor, s felhajtotta a füles poharat -, most meg senki se lettem, egy tedd ide, tedd oda tróger. - Hasig kigombolta, széthúzta az ingét, és erős kezével kiadósan megvakarta izmos, szőrös mellkasát.

Az asszony nem válaszolt, a keserősége elnyelte.

„Talán jobb volna meghalnom, mindkettőnkön könnyítene - gondolta -, nem lesz már ebből boldog házasság soha.”

A csipkeverő-orsók rendületlenül csörögtek.

A kitelepítettek az ólban szorongtak. Mély köhögések szabdalták az egyhangúságot, a gyerekek orrából érett, zöld takony csüngött, sűrűn szipákoztak, megcsillant szemükben a láz. A felázott, tócsákkal tarkított földekre nem kíváncsiak, kemény szél fúj, inkább meghúzódtak a szülők közelében, néhányukat már rázta a hideg a pokrócok alatt. Jól hallatszott a farkaskutyák csaholása, vastag hangon ugatták a csendet. Vasárnap volt.

- Éhesek - morogta Fillér Bandi. - A szart is ki kell takarítani alóluk.

- A te dolgod, édes uracskám?

- Velük többet törődnek, mint velünk - suttogta a feleségének, aki már lábadozott, s kezeslábasában feküdt a pokrócon. A fekhelyüket tapogatta.

- Úgy támolyogtam, mint a beteg légy, ha nem vagy mellettem édes uracskám, már alulról szagolom az ibolyát. - A párnából gombolyag fehér cérnát szedett elő, benne egy varrótűt. Sokáig kínlódott, amíg a varrótű lyukába fűzte a cérnát, több csimbókot kötött rá és fia fűzetlapjait összeöltögette. - Savanyú vagy, mint az ecetes uborka.

- Legalább nem boltból vesszük - mosolygott a kovácssegéd, és megsimogatta felesége sápadt arcát -, tudunk mi spórolni.

Néhány gyerek, köztük Fillér Bandika és Váradi Misike, a sámliján lovagolt, egymás után felzárkózva a fekhelyek között, aprókat ugrálva a fatákolmánnyal, míg össze nem tört a Röfi tulajdona, s a megszeppent kölyök azonnal a nagyapjához simult. A sarokból rájuk szólt valaki.

- Nyughassatok már, itt lázas beteg van!

Bandika az anyjához húzódott, s diadalmas képpel közölte.

- Az én sámlim erős, a Röfié meg ripityára törött.

- A tiéd is úgy jár, ha nem becsülöd meg. Itt a füzeted, rajzold le a betűket - nyomta fia kezébe az összefércelt lapokat.

- Most?

- Naná, nem is holnap.

- Segítel?

- A kan kutya farka segítsen neked, inkább megfoltozom a kabátodat, mert megvesz majd az isten hidege.

- Minek tanuljak, akkor hazamehetünk?

- Buta ember akarsz lenni? - kérdezte az apja és megsimogatta a buksiját. - Bár jobb egy becsületes bolond, mint egy becsstelen zseni.

- Nem akarok ember lenni! Gyerek maradok!

- Ne bohóckodj már, hiszen ez a rendje!

- Akkor se akarok felnőni.

- Miért, Bandikám? - csókolta meg az arcát Terike -, megmondanád, egyetlenem?

- A felnőttek mind meghalnak, és ha megnövök, akkor én is, azért inkább gyerek maradok.

- Honnan veszed ezeket?

- Tudom, mert okos vagyok.

- Mire megnősz, feltalálnak olyan gyógyszereket, amelyektől nem hal meg az ember.

- Azt szeretném, ha ti sem halnátok meg.

- Legyél szófogadó, jó fiú, akkor mi se halunk meg - simogatta az anyja könnybe lábadt szemmel - ez az egyetlen orvosság, aranyom.

Az ajtóban Szabó őrmester tűnt fel. Fokozatosan szűnt meg a zajongás, a táborlakók feszülten figyeltek, mit akar már megint. Az őrmester megpödörte bajuszát, elégedetten vigyorgott, majd félre állt az ajtóból, s belépett ifjú Sajtos Flóriánné, egyenesen a fekhelyükhöz igyekezett, lerogyott a takaróra. Senki se mert megmozdulni. Az őrmester krárogott egyet, szétterpesztette a lábát, s a következőket mondta.

- Na látják, nem kell hapticáskodni, kinek jó az? Akinek a viselkedésével elégedettek leszünk, az írhat levelet, de nem leragasztva, mert úgyis elolvassuk, nehogy baromságokat firkálgasson már! Értettük?

- Értettük - morogtak néhányan.

- Aki meg ezt a holdkóros nőszemélyt utánozza, jobb, ha megássa a gödröt és magától belefekszik. Értettük?

- Értettük - mondták újra.

- Na, látják, nincs vész, a szóból megértjük egymást. Te meg szép lány, gyere takarítani - mutatott a telt Ibire -, több ott a hasznod, mintha bolházkodol.

Ahogy elmentek, felbolydult az ól, aki csak tehette, ifjú Sajtos Flóriánné közelébe furakodott. Közben a férje a takaróra térdelt és felemelte felesége fejét.

- Mi van veled, bántottak? Mikor és hol fogtak el, hol bujkáltál idáig?

Fehér piszkafa rémulten megrázta a fejét, hogy nem akar beszélni. Gyűrött volt, de most nem a hónaljsszag lengte körül, hanem finom kölni. Záporoztak a kérdések mindenfelől.

- Odakint milyen a világ?

- Beszéltél emberekkel?

- Meddig jutottál?

- Mivel hozták vissza?

- A vasfüggönyön akadt fent?

- Az üzletünket láttad? - furakodott közel a nyomorék. - Kinyitotta-e már valaki? Kik költöztek a házukba, megvan még minden, amiket ott hagytuk? Nyögd már ki, mit láttál!

Az asszony csak a fejét rázta, két kezével betapasztotta a fülét, s becsukta a szemét.

- Hagyják már a szerencsétlent - lépett közel Filler -, érthetnének a mutogatásából. Azt közli velünk, hogy nem beszél.

- Megváltozott az aranyos!

- Megtiltották neki!

- Hozzám se szólhat - rökönyödött meg Flóri -, hiszen a férje lennék, vagy mi a szösz?

- Ajjaj! Biztosan találkozott a kerekkepű pirosnyakkendő kispajtással, és átadta neki forró, szívből jövő üdvözlőket.

- Hagyják már a menyemet békén - szuszogott, és gesztikulált a nyomorék -, még hozzám se szólt egy mukkot sem, pedig az üzletet igazán megnézhet, kérem alázattal.

- A naftalinszagú bazár érdekli? - kiabálta Flórián -, hogy a másikkal mi történik, az nem izgatja? Megkínozták, éhezették? Ráadásul mi is gyötörjük? Húzódnak félrebb a maguk dolgához!

- Tárguljunk, sorstársak - mondta Biri hunyorogva -, nincs értelme a tülekedésnek, mindenki sorra kerülhet.

Zsörtölődve foglalták el a helyüket. Egyedül idős Váradi Mihály nézett el az események fölött, hátát nekivetette a téglából rakott kályha langyos falának, s a fejszenyélen babrált. Unokája cibálta meg a szakállát.

- Papám, elfogták a Flóri feleségét.

- Nocsak, nocsak!

- Örölsz neki, hogy visszahozták?

- Nem.

- Annak örülnél, ha nem fogják el?

- Annak se.
- Akkor minek örülnél?
- Már nem is tudom.
- Ha szabadon engednének, akkor örülnél?
- Lehet, de már azt se tudom.
- És ha visszaadnák a házakat, a földeket, annak örülnél? Igaz?
- Nem tudom.
- Semmit se tudsz? Vagy nem figyeled, amit kérdezek?
- Figyelek, kis unokám, egyedül csak rád figyelek ebben a bolhacirkuszban - hunyorgott csipás szemével az öreg -, de már semmit se tudok biztosan - eregette alul a szelet.
- Ki tudja?
- Apád, Rőfikém, ő az igazi gazda.

Várad Mihály a felesége mellett ült, merőn bámulta Sajtosékat. Elkoszolódott, zöld kalapját megemelte, s megpörgette a mutatóujján.

- Egyedül kijutott - mondta -, le a kalappal előtte, neki mert vágni, pedig nem ismeri a vidéket.
- Mi ismerjük és mire megyünk vele? - kardoskodott a felesége. - A tanyáig könnyen eltalálnánk, de béklyót raktak a lábunkra.
- Elkapnak ezek mindenkit, az a dolguk. Pedig szeretném látni, mi lehet most a faluban, az a fatökű és a fafejű Csordás befuccsolt-e már a kolhozával?
- Rajtunk az segít?
- Nagyobb kedvvel taposnám itt a szart, a teremburáját. A jó komám, Major István vajon mit csinál? Szerencséje, hogy nem csípték nyakon, akármennyi az adó, csak a vackán alszik, élelem is jobban kerül. Vagy őket meg másfelé vitték? Elég nagy ez a puszt, hogy eldugdosanak bennünket! Ilyen olcsó munkaerő még Ázsiában sincsen.
- Rádjött, az antikrisztusát! Minek ütöd más mocskába az orrodát?
- Várnám, hogy meséljen már, mégiscsak történt vele egy és más. Akármi is esett, mégiscsak szabad volt, arra ment, amerre akart, azt csinált, amit akart, nem nyomták hátába a géppisztolyt.
- Ez a szerencsétlen képtelen útibeszámolót tartani, sokkot kapott.
- Micsodát?
- Sokkot, de nem a gyönyörtől.
- Attól még mondhatna valamit, csak egy szót a kinti világról.
- Mi a fészkes nyavalyát, mit abajogsz annyira?
- Fehér-e már a kenyér, vagy ugyanolyan, mint amelyet idehoznak néha? Járnak-e még kocsmába az emberek, jegyrendszer-e még a divat.
- Eszed tokja - legyintett Váradiné -, inkább a gyerek cipőjét tákold meg, mert már gágog.

Sajtosék szótlánul várakoztak, Flórián ült a zöldszínű ágyterítőn, ölében pihent felesége feje. A nyomorék hol egyikőjükre, hol a másikójukra pillantott, de aztán elunva ezt, előszedte

pálcikáit, rakosgatni kezdte. Fia bele-beletúrt az asszonya hajába, a bodor fürtöket szét-hajtogatta és gondolkodott.

„Eljutott Budapestig? Munkába nem állhatott, koplalt? Szülei nincsenek, a rokonai Jugoszláviában, tőlük se várhat segítséget, hiszen a májusi felvonuláson Tito karikatúráját vasketrecben vitték, meg láncos kutyaként mutogatták. Hol aludt egyáltalán, valamelyik férfi ágyában? Vagy útközben elkapták, dutyiba lökték, s eddig tartottak a kihallgatások? Mi értelme ennek a kiruccanásnak? Eztán majd jobban ránk jár a rúd - gondolta a kereskedősegéd. - Lehet, hogy az üzletnek is befellegzett, amit nyitni akartunk a pusztán, a cigány eltűnt szőrén-szálán. Ez a bajszos lator tehet értem valamit, még ha a feleségem elbaltázta is. Mi közöm hozzá, hogy megszökött? Nem bíztattam, nem falaztam neki, hogy lépjen le, a nagy túróst! Meghibbant, csak ez a magyarázata. Megcicerélték érte? Mihez kezdek most vele? Figyelni fogják a klotyót is, a legrusnyább munkákra osztják, takaríthatja a farkaskutyák ürülékét. Mi a fenének igyekezett vissza? Ne hagyta volna magát elfogni, riszálta volna inkább a fenekét, hátha futni engedik, de nem, ez visszajött, hiányoztam neki.

Bántotta a lelkiismeret, meg a hiányérzet? Visszafordult, nem akarta nélkülem élvezni a szabadságot, én meg mindenfélét elképzelek róla? Előfordult már ilyesmi, Filler Bandi önként jött közénk. Talán magam is ezt teszem a helyében, persze, hogy ezt, még ezért a lüke nőért is vásárra vinném a bőrömet, az ő érdekét tartottam legfontosabbnak, hogy meg ne erőltesse magát, ki ne kezdjenek vele a piszok bikák, azért nem utasítottam el a Bari ajánlatát. Erre fogja magát, és lelécel. Ha nem kapják el, akkor összetörik a csontjaimat, hogy megbízhatatlan, aljas senki vagyok, aki csak azért vállalta el a feladatot, hogy a feleségéről elterelődjön a figyelem, és kereket oldhasson! Engem hagyott pácban, pedig nem érdemeltem. Kenceficézte magát, szórta a pénzt a pacsuliszagra, de hol tehetett szert rá a rövid idő alatt?

Megkukult? Kivágták a nyelvét? Ezután már úgy éli le az életét, hogy nem beszél? Az igazán szerencsés változás lenne. Csak velem csinálhatja, mert nem tudja, mindent eltűrök, vagy attól fél, hogy más is hallja, s szégyelli magát? Azelőtt bezzeg csatorált ám, be nem állt a szája. Újabb huncutságon töri a fejét, megjátssza, hogy bolond, akkor talán kiengedik, vagy kórházba viszik? Van neki sütnivalója, én meg kapok a fejemre, hogy miért hallgattam, miért nem jelentettem, mire készül.”

Az asszony megmozdult. Hason feküdt, a feje Flórián combján pihent, s ahogy felemelkedett, láthatóvá vált, hogy a szeme vérelesen, a szemalja tört. Révetegen tekintett szét.

- Mi van? - kérdezte.

- Még jópofáskodol? Azt se tudtuk, mi van veled, úgy eltűntél, mint szürke számár a ködben - vakargatta hosszú orrát.

- Hiányoltál, Flórikám? Nem pelenkázott senki benneteket?

- Szállj le a fellegekből, lányom - mutogatott pálcikáival idősebb Sajtos -. Inkább arról beszélj, mit cselekedtél?

- Semmit.

- Hogyan sikerült elhagynod a tábort? - guggolt közelükbe Nemes.

- Pofonegyszerűen, átsétáltam a kanálison, a rizsföldekről szaladtam addig a tanyáig, ahol csépeztünk, onnan meg közel a vasút, az őrháznál lassított a szerelvénnyel, estére Pesten kötöttem ki.

- Ott kaptak el?

- Ne röhögtesse! Még a nyomomba se szagoltak, már a követségen meleg vízben pancsikáltam.
- Micsoda? Miféle követséget említel?
- A jugó követséget.
- Mi a fenét kerestél ott - dülledt ki idősebb Sajtos szeme -, egy jó kis üzletet?
- A követségen nem bántottak.
- Ajjaj! Kitörő lelkesedéssel fogadtak? - csúszott közelebb Váradiné, s a férje követte.
- A nagykövetnek előadtam töviről-hegyire, honnan jövök és szeretném, ha kiszabadítaná a férjemet, meg az apósomat.
- No hiszen, rendes tőled - makogta az öreg boltos.
- Milyen alapon? - kucorodott oda Fekete.
- Ezt kérdezte tőlem a nagykövet, miért hozzájuk vettem a kanyart? A rokonaim miatt, akik Jugóba élnek, világos, hogy tőlük kérek segítséget.
- Ez nekem eszembe se jutott - méltatlankodott a nyomorék és a homlokára csapott. - Ennyire megöregedtem, ennyire nincs már sütnivalóm? No és mit csinált a nagykövet?
- Kijelentette, próbál valamit tenni az érdekemben, addig helyezzem magam kényelembe. A titkárnő megmutatta a lakosztályomat, a fürdőszobát, s mire a fürdőkádból kiléptem, már gurulós asztalkán hozta a finom vacsorát; sült húsokat, édességeket, pezsgőt, fantasztikus úri ételmezeket. Paplanos ágyban háltam, csak annyit kértek tőlem, mindent úgy mondjak el, ahogy igaz, ne hagyjam el a követség épületét, véletlenül sem, és szavatolják a biztonságomat.
- Elhagytad és elkaptak, igaz, te kis huncut - fogta meg a felesége állát Flórián. - Mindig az a szeleburdiság!
- Megint röhögtesz? Dehogyan dugtam ki a fejemet, vártam az intézkedést, még az ablakok közelébe se merészkedtem, nehogy az utcáról felismerjenek.
- Akkor hogy kerülhetsz ide? Visszahozott a honvágy? - kérdezte gúnyosan, neheztelve a történetekért a férje. - Ez mégse mindennapi teljesítmény.
- Pofonegyszerűen, apucikám ki se találná. Tegnap délután a nagykövet tudomásomra hozta, hogy a rokonaim hajlandóak befogadni, de titeket Kormóról nem szabadíthat ki.
- Erre visszarohantál? Tudsz te aranyos is lenni!
- Egy frászt! Kértem a nagykövetet, adjon valami írást, hogy le ne tartóztassanak! Azt válaszolta, minden rendben, a magyar hatóságok szavatolták, hogy semminemű bántódásom nem eshet. A lakásunk pedig a rendelkezésemre áll, legjobb, ha hazáig taxizok, a titkárnő majd rendezi a számlát. Kisvártatva megjelent a taxi, beszálltam és idáig kocsikáztattak.
- Alaposan átcsapták.
- Nem most érkezted? - lepődött meg Flórián, s kezdte sajnálni, hogy előbb gúnyolta, s egy hirtelen mozdulattal megsimította.
- Éjszaka.
- Hol aludtál?
- Na, hol? Nem találod ki, nem vagy olyan ügyes? - csuklott el az asszony hangja. - Pedig nem vetted meg azt a környéket te sem!

- A főépületben?

- Ott.

- Vendégszobát nyitottak a számára - jegyezte meg Nemes irtó gúnyosan -, miközben a nyakába nőtt, maradék zsíros haját tenyérrel megigazította. Kérem alássan, ezek vendéglátó magyarok ám!

- Hol? - kérdezte Fillér a mellettük lévő fekhelyről, s jól látszottak a megsárgult fogai. - Erre igazán kíváncsi lennék!

- A kutyák között - torzult el Sajtosné arca és ismét eszelősen meredt a falakra -, a vadállatok között.

- Rajtuk volt a szájkosár? Rajtuk?

Az asszony még bólintott, de többet nem tudtak kiszedni belőle, csak a könnye patakzott megállíthatatlanul.

A döbrent csendben felerősödött a lázas gyerekek nyöszörgése. Később Sajtos báván a pálcikáira meredt, Flórián mozdulatlanul ült, felesége feje az ölében, s érezte, hogy megmegrázkódva sír asszonya.

„Hóhérokna dolgozok - gondolta a hegyesorrú fiatalember -, hiszen ezek ördögfattyak. Miféle támogatásukban reménykedek? Ennyire gyáva lennék, hogy önszántamból csinálom, és még öröömöm is telik benne? Ennyire félek a farkaskutyáktól? Ezután már a saját feleségemet is megfigyelem, reggeltől estig figyelés, vacsorakor jelentés, vacsora után kefélés? Egészen izgatónak.

Miért vált belőlem ilyen giliszta, a csúszó-mászó apámnak köszönhetem? És hányan csinálják ugyanezt, az egész ország? Milyen kár és milyen szerencse, hogy nem láthatunk egymás fejébe és szívébe. A feleségemet is azért lökték a farkaskutyák közé, hogy adja be a derekát? Mire vág fel? Legyen szemmel tartó, különben a férje ugyancsak űzi az ipart, jöjjön meg az esze, dolgozzon a hatalommal, nem bánja meg, az örsön fátylat borítanak a múlt, ilyenekkel traktálták? Nincs rajta ütésnyom, kék foltok se látszanak, a fogai épek, tényleg nem verték meg, nem esett bántódása, ahogy megígérték. Ki volt az a szemét, aki ilyen csúfosul rászedte? Hiába tette meg az utat, nem láthatta a házunkat, az üzletünket, azt se tudjuk, mi lett a bútorainkkal, ruháinkkal, árukészletünkkel? Elzabrálták? Csoda lenne, ha nem nyúlnának hozzá. Vigyázhatok a saját feleségem előtt, még visszamondóssá válik és éppen engem figyel? Így ellenőrzik, hogy igazat továbbítok-e? Jól kifundálták, még a légyzúgásról is tudni akarnak, de engem ugyan nem vernek át, kifogok ezen a bandán, de ki ám.

Rettegés és félelem tart kordában minket, mit is szeretnénk egymáson? Tetvesek vagyunk, koszosak, szakadtak, aki bírja, marja, kapja el a koncot! Majd pont az a bűdös nagy túrósszerű összefogás hiányzik, ami sohase volt, nem is lesz meg ebben a fajtában. Én megkapaszkodok az utolsó cérnaszálban is, főleg ha nincsen más, ezért nem lesz álmatlan éjszakám, szövetkeztek akár a herkópatérrel is, csak hasznomra váljon. Az asszony körmére meg odakoppintok, ha több kettőnél. Még hogy taxival hozták ideig? Andersennek, a nagy mesemondónak képzelem magát?

Flórián megköszörülte a torkát.

- Nem hallottam a taxi zúgását - mondta határozottan.

- Ide már egy ponyvás teherautó hozott a falusi ávosoktól.

- Kiugorhattál volna a taxiból.

- A frászt! Az első utcasarkon bevágódott hozzánk két civil ruhás nyomozó. Moziban látni ilyesmit, nem is kérek többször belőle.

Idős Sajtos még mindig a pálcikáival vacakolt, nem szólt és nem közeledett senkihez, egyszerűen magába roskadt.

Váradiné sűrűn a fiatalasszonyra pislogott, meg az ól ablakára, ahol szürke fellegeket látott és hallotta, hogy erős szél nyargalászik a pusztán. - A ragyás antikrisztusát - morogta, de a férje sem tudta eldönteni, hogy a komisz időre, vagy Sajtosné kalandjaira értette. Megérintette a vállát.

- Élesztőt hozatok Józsa sorstárssal.

- Talán kenyeret sütöl, Mihály? - villantotta fekete szemét az asszony kíváncsian.

- Bort erjesztenek.

- Miből?

- Kukoricából.

- Ajjaj, nincs annak jó vége, ha a pohárhoz nyúlsz, felszökik a véred, előnt az indulat, s még kitekered valamelyik nyakát - sopánkodott a természetes asszony egy jókora nyeles fésűvel hadonászva. - Erre lenne eszed, mi? Csakhogy inkább görhét sütök belőle, rágcsálhatjuk a télen. Ne a torkodon ereszd le a hasznod!

- Süthetsz eleget, tettem félre kukoricatöréskor csöveket.

- Megtalálhatják?

- Tágas a határ, isten madárkái sem vesznek éhen. A csöveket lemorzsolom, a csutkát feltűzeljük, a szemeket meg két kő között megtöröm, a többi gyerekjáték.

- Befűjják azonnal, s kezdődik a bál!

- Nincsen megtiltva. Az óvatosságot megtanultam már, meg a játékszabályokat is, a teremburáját.

- Te meg az óvatosság! A poharat nem tudod levenni a szádról.

- Nem adsz hitelt a szavamnak?

- Ismerlek, Mihály, jobban, mint a tenyeremet, kibírhatatlan a természeted.

- Na, mindjárt kiguvad a szemed - jelentette ki határozottan a gazda, és gombolni kezdte elkoszolódott kabátját, s levetette. A neje ámulva csapta össze a tenyerét, mert vászonzsákot csavart le a derekáról Váradiné, s a lábához tette. - Ehhez mit szólsz? Na, mi a véleményed?

- Loptad? Ennyire lealacsonyodtál?

- Ennyire.

- Ezt nem hihettem.

- Én se hittem, csak megfogtam és elhoztam.

- Magadra veszel ilyen bűnt?

- Máskor is, csak sok legyen.

- Pórusz jársz, ezek a gyászvitézek kifingatnak.

- Hogyan? Hiszen ez az enyém, az én zsákom, vagy más név van bebélyegezve? Nézzed csak, nézzed, láttál ilyen csodát?

- Majomkodjál csak, majomkodjál, majd kiverik a fogadat!

- De akkor én is valakiét!

Váradiné már máshová figyelt.

Az ólban feküdtek, tetvészkedtek, a kályha körül mosakodtak, Bandika, meg Rőfi a felfordított sámlin ült, vonatost játszott.

- Mit mondtál az előbb, Mihály?

- Semmit, azt is feleslegesen.

- Arról a kukoricáról.

- Szóltam volna?

- Ez a gyerek mindig éhes, olyan beteges, még legyengül és elfososodik, mint a kölyökkutya! Legalább kukoricából lakjon jól!

Fillér a felesége mellett feküdt, aki fürkészte egy ideig az arcát, de hogy az ura nem szólt, elfoglaltságot keresett magának, foltozgatta a ruhákat tovább. A kovácssegéd hallgatta a kint tomboló goromba szelet és eltűnődött a sorsukon. Nem zavarta a környezet, elég volt egy-két perc, máris töprengeni kezdett, önmarcangoló képekben zúdult elé a múltja, a feje megfájdult, de a nagy titkot nem találta: hol és miért hibázott, mi az ő személyes bűne, mi vezetett ehhez a tragédiához?

„Mennyi nélkülözés, szenvedés - gondolta -, és miért? Kinek a parancsa, kiféle és miféle vaduló ember áll mögötte? Miért ilyen az ember, miért gyűlölködő? Óriási félreértés csupán, hogy aki megszületik, az meghalhasson? Egy rövid kis szármalmas küzdelem, örökélet helyett túlsorduló csömör. Még jó, hogy a végén valamennyien meghalunk, nem számít a hatalom, a pénz, az érdem és a protekció, még a tisztesség sem. Ez a csapda? Ez? Csalóka érték minden, egy maréknyi egészség többet ér az ideáknál. Mi mindig kitaláljuk a módját, hogy irtsuk egymást, saját fajtánkkal, összeveszekszünk, osztozkodunk a földön, a vízen, a levegőn, a szavakon, meg a székeken, pedig ettől nem megy előbbre a világ. És a szeretettel talán megy? A gyűlölettel még inkább nem! Elhibázott az ember programozása, s mit tehet ellene? Mit?

Ezeket a kölykökön segítek mindenáron, különben télen elhullanak, akár a legyek. Szabó örmester csak a pináig lát, pedig orvos kell, a betegeket kivizsgálásra vinni, meleg étel és meleg ól.

Túljárók az eszén, más megoldás nincsen. Szereti a nőket, vezessék őket az orránál fogva, a gömbölyödő Ibit ráveszem, hogy panaszkodjon, fél, talán megfertőzte valamelyikük, s egy orvosi vizsgálat biztosan megállapítaná a bajt. Okos lány, örülni fog az ötletnek, legalább szétnézhet a városban, s ha már őt elengedi, utána kénytelen a többieket is. Miért nem jutott ez hamarabb az eszembe?” - izgalmaiban keskeny száját harapdálta és alig várta, hogy a lány feltűnjön az ólban.

Terike befejezte a varrást. A varrótűt és cérnát ügyesen elrejtette a fejük alatt. Ruhája alól irkalapot és ceruzát szedett elő.

- Ezt írtam, amíg kivittétek a kicsit.

- Nem bőbeszédű levél.

„Kedves, jó Szüleim!

Tudatom magukkal, hogy hála istennek, mindhárman élünk. Bandika itt iskolába jár. Nagyon szeretnénk látni magukat, de arra még várni kell. Dolgozunk és élünk. Várjuk a levelüket.

Tercsi.

- Ebbe nem kötnek bele és továbbítják.
 - Mást nem tudtam kisütni, nem mertem leírni, édes uracskám. Kifecseggem a titkukat? Nem ettem meszet!
 - Úgy tűnik, nincsen semmi gondunk - ásított a kovácssegéd.
 - Miért, van? Ellátnak bennünket minden kényelemmel - húzott elő a párnából egy darabka tükröt és egy rövid fésűt. Haját igazgatta. Holt volt már a derekát verdeső, mézszínű zuhatag? Belőle csak csapzott, elzsírosodott, rövidre nyírt frizura maradt, repedezett kezével gyorsan megigazította, belefedkezett a homályos üvegbe, mintha még sohasem látta volna az elmélyült szarkalábait, meggyűrődött homlokát, álla alatt, meg a nyakán húzódó árkokat, kiadósat sóhajtott és beborult a napja. - Akkor fordulsz fel éhen, amikor akarsz, semmi hókuszpókusz, bedugnak a szántás alá és zsírosabb lesz a föld. Mint azokat az ártatlan gyerekeket.
 - Ne csináld ezt, Rézi! Gondolj inkább valami szépre!
 - Csak egyszer mosakodhatnék ki ebből a koszból, ebből a patkányszagú bűdösségből, az lenne az öröm, meg az igazi szépség. Nagy kívánság? Egy Major-lány eddig vetemedik, mikor érti már meg, hogy osztályharcos feleségnek született?
 - Micsodának? - kapta fel a fejét Fillér nevetve. - Hiszen te fejlődsz!
 - Itt aztán lehet is.
 - Ahol születünk, ott jogunk van élni is, máshol ezt nem érdemeljük. Van kezünk, lábunk, az élethez ennyi pont elég.
 - Marha bölcsesség! - húzta el a száját Terike -, te is pályát tévesztettél valahol!
 - Bivaly-erő, buta ész - babszalgott a férje.
 - Engem kicsi koromban szekéren kivitt apa a határba. Izegettem-mozogtam az ülésen, kis híján a lovak közé estem, a pendelyemet kapta el apa. Mérgében fogta a nadrágszíját és odakötözt az üléshez. Később ennél jobb ötlete támadt, olyan kutyát szerzett, amelyik a nővéremre, meg rám úgy vigyázott, hogy a csirkéket sem engedte a közelünkbe. Ők meg ez alatt nyugodtan pepecselhettek a földön, mert az meg olyan hitvány volt, ha délelőtt esett rá a szar, délután meg az eső, csak akkor termett valamennyit - dugta el kellékeit mosolyogva a fiatalasszony. - Elégedett vagy, édes uracskám? Ez öntudatos szöveg. Én is tudok órákig hülyeségeket locsogni, de ettől még semmit se változik a sorsunk, viszont ha egy foltot felvarrhatok az ülepedre, az már valami, mégsem tekintgetnek folyton oda a lányok - mosolygott kesernyésen és előhúzta két pokróc közül a férje lyukas nadrágját, majd a tüt és a cernát ismét előkereste. - A helyedben eltávolítanám valamivel az ocsmány szakállamat, nem vagy te tollas-zsidó.
 - Ugyan már! Mikor olyan díszes! És aztán borotvám sincs.
- Nemes mászott közelebb.

- Az agyalágyult hegedűst keresem, aki ugrál és kotkodál a szemétdombon, azt a szép, mutatós cigányt.

- Maguktól tanulta.

- Finomabban, sorstársam, úri tartással, hiszen mi a sajátunkét pazaroltuk, annak hágtunk a nyakára! És tapsoltak ám, amikor megnöveltük a birtokhatárt. Szép vagy, gyönyörű vagy Magyarország - dúdolta átszellemülten.

- Szép lett a vége.

- A hűség háza, meg a többiek? A Duna-part, a sárga csillaghullás? Ezekre gondol, titkár elvtárs? - kérdezte gúnyosan a levitézlett és lerongyolódott katonatiszt. - A gázosító vonatokra?

- Ezekre is. Meg a halál országútjaira.

- Áskálódhatunk mélyebbre is, Trianonig, vagy tovább. Fogott mellettünk valaki? A vörös gőzölgésnek így ittuk meg a levét, mekkora darabot nyisszantottak le belőlünk? Akárkit majmoltunk is, mi mindig vesztesek maradtunk, az örök jóvátétel népe. Ugye, feléri ésszel? Hiszen nincsen semmi új a nap alatt, csak a történesek végeérhetetlen szomorú ismétlődése, olcsó játék a hülye gyerekeknek. Mi itt hazai találmány? A zsidó programok? Vérrel jelölték meg a házak ajtajait és mindjárt ott is feszítették keresztre őket, nagy Oroszországban. Csak a módszerek változtak, de a gyűlölködés a vérünkben van, hol mi tizedeljük Jézus népét, hol pedig ők a sorainkat. Tiszta sor?

- Jól együtt vagyunk itt a pusztán, áldozat és gyilkos egymás mellett. Hány Trianon volt már, s hány kell még, hogy megmaradhassunk? Ki mondja meg a választ? És mi a megoldás? - csapott a levegőbe Fillér tehetetlenségében. - Ez lenne az? Ugyan már, ezen a könnyű testi munkán azt is elveszítjük, ami a kezünkben van.

- Miért hiszik magukat csálhatatlannak? Nem igaz, hogy az egy vezér, egy nép a megváltó csodaszer. Kéremalássan, ki van ez már próbálva, mégis azon az úton járnak, a szent családok és nagyvezérek exportálnak hozzánk mindent, mikor merről fúj a szél, mi meg csak bókolunk a lobogójuk alatt. - Nemes közelebb hajolt a kovácssegédhez, és rettenetes szájszaggal árasztotta el. Megdörzsölte a tömzsi orrát, s jelentőségteljesen megköszörülte a torkát. - Még a vak is látja, hogy Jóska bácsi Adolfot utánozta, még túl is tesz rajta, több halottat gyártott, mint a háborúban! Mit várhatnánk akkor leghűségesebb tanítványától, Róth Manótól, aki még az istenadta nevét sem meri használni? Ráadásul mindkét zsebe tele ázsiai tapasztalatokkal, egy füttyentésre vagonokba rakatja az országot és irány a sztyeppe! - mozdította meg lábát a jobb napokat látott férfi, s a lyukas, elhasználódott bakancsból lábszag terjengett. Sáros lába ujjja is kilátszott.

Hangosan szellentett valaki.

Fillér felemelte a fejét, végig nézett a viharvert csapaton, ugyanazt látta, mint legtöbbször: a sarokban beteg gyerekekhez hajoltak az asszonyok, mások a kályha körül tisztálkodtak, ott ült a fafaragó, torzonborz Váradi, a nyomorék boltos, néhányan tetvészkedtek, Sajtos Flóriánék fekhelyükön, még igazából fel sem fogták a történeteket, a gatyás Váradi feleségével együtt pakolászott, Bandika a sámlival játszott, Terike meg a párnában babrált, s takarva, hogy észre ne vegyék, ismét csorba tükrébe nézett, nem akart megbarátkozni tört arcával, hirtelen öszülő hajával. A látványtól a kovácssegédnek megint elszorult a szíve, úgy érezte, galuska nőtt a torkában, és nehezebben szedi a levegőt. Kínjában szeretett volna felordítani, vagy szétvágni azt a patkányfészket, fojtogatni kezdte az állandó párolgás, izzadság és tisztáltság szaga,

mindezt tetézendő, éppen akkor hatalmasat kordult a gyomra, ami mindig is szégyenkezéssel töltötte el.

- Nehogy már! - mondta mérgesen -, mindenkit nem lehet leírni, útipoggyászként elszállítani, mindig maradnak túlélők, s az emlékezet is megmaradt. A sok jó föld vetetlen, műveletlen, égis nő benne a gaz, tartható ez sokáig? Éhes a nép és a földnek az a dolga, hogy teremjen, az embernek pedig, hogy megművelje.

- Innen, a táborokból, börtönökből? Kéremalássan, bezsuppolták a fél országot, feléből meg besúgó vált, így aztán tökéletes az öröm: retteg mindenki, és nem dolgozik, ténfereg, kuncorog, az élet meg rohan ám. Nem is tudjuk mi, hány letartóztatást, pert, bitófát varrtak ártatlanok nyakába. Ilyen légkörben aztán könnyű istentelenkedni. Állandó veszélyhelyzetet szuggerálnak, háborús hisztériát, szaporodnak a sötét, rejtélyes, titokzatos ügyek, csak a tévedhetetlen és mosolygós kis gömböc trónol büszkén, de álarc ez a szirupos jovialitás. Miközben elkopunk, korcsosodunk, még az álmainkat, a vágyainkat is szeretnék megölni.

- Maga meg csak károg, és feketébe vonja az eget.

- A magyarság becsukta a szemét, behúzta a nyakát és szavaz, vagy lő, neki már egyre megy. Szónokol előttünk a nagy vezér, és aki hallgat, kenyeret harap, aki vitázik, füvet. Szabad a választás, ki, mit szeret! A leghűségesebbek mellét elborítják a plecsnik, s nem jut ott hely se testvérnek, se szülőnek, se igaz magyarnak. A hallgatás és tűrés földje a miénk.

- Látja, ha mindig csak prédikálgatott volna sorstársam, akkor talán most nyeregben lehetne.

- Mint akik idejében vörösre cserélték a feketét? Az nem az én műfajom - fordult odébb Nemes és az emlékeiben kutatott.

A goromba szelet nem szerette, az ősz és a tél sohasem tartozott a kedvenc évszakai közé, pedig kedves emlékeket nemcsak a nyarakból őrzött, amelyeket elég gyakran az Adrián töltött. Abbáziát kedvelte, hányszor boldog volt ott. Hevesebben dobbant a szíve, lecsukta a szemét és már látta is a kék tengert, érezte a sós vizet, hallotta a hullámok csapkodását, a délszaki fák és növények illatát érezte, fülében csengtek a könnyű, ismert dallamok, az ebédeknel és vacsoráknál szmokingos zongorista játszott a Ferencz-korabeli szállodában. Az erkélyről figyelt a szemben lévő nyitott ablakokra, utcára, talán megpillant egy arcot, észre vesz egy mozdulatot, amely neki szól, és ígérekkel kecsegtet. Valóban feltűnt a mosolygós arc, Nemes mutogatott, hogy az utcán találkoznak. A lány ápolónő volt. Keveset sétálgattak, leültek egy étterem teraszára, limonádét rendeltek, elmondták egymásnak a szépeket, a csillagos nyári estén visszaindultak, magához húzta a lányt, s kéz a kézben lebotozáltak a sötét lépcsőkön a tengerpartra, erőteljesen csapkodtak a hullámok, a közelben semmi se moccan, meztelenre vetkőztek, s ott a köveken szeretkeztek. Gyorsan kielégült és jó volt, tisztán jó érzéssel emlékszik minden mozdulatra. Aztán fürödtek, ő fejest ugrált a vízbe, ismerte a sziklákat, napközben ezen a kijelölt szakaszon lubickolt, pár métert úszott a fekete mély tengerben, de félt, megrettentette a hallgatag mélység, a napközben fel-feltünező cápák, hát hamar visszafordult. A lányt azóta se látta, a nevét is elfeledte, s lám, a cápák is éppen akkor jártak arra.

- Micsoda hentesmunka - motyorászta. - Boldogabbá kellett volna tennem, de csak egy kényelmes kandúrt ölelhetett.

„Eljutok még az Adriára - gondolta -, ha nem visznek Szibériába, akkor van remény. Már agyon se löhetnek, elkéstem vele. Az isten megsegít, nem azért őrzött eddig, hogy itt leheljem ki a lelkemet ezen a bugris pusztán, és én vagyok olyan kemény legény, hogy megmutatom ezeknek a vörös töklámpáknak: egy úr a pokolban is úr. Tanuljanak erkölcsi tartást!

Eltüntethetnek? Az itt nem egy művészet, nem kell túlzott fantázia hozzá, de megalázni nem hagyom magamat. Szerencsére a hitem erős fogódzkodó, akarattal meg legyőzöm a nélkülözéseket, hiszen se kutyám, se macskám. A hideg kopogós barázdában is az adriai nyarakra gondolok, a fényes kirakatokra, a meleg színházi estékre, a tiszti kaszinókra, ahogy a fehér kesztyűmet lehúztam, az volt egy modor, az elegáns, könnyű mozdulat harmonizált megjelenésemmel, a lezser, de mégis kivitelezett mozdulat, a tisztelgés, micsoda esték voltak, istenem, már azokért is érdemes volt élnem.”

Visszahencsередett Fillérhez.

- Mi a maguk ideálja? Miben bíznak?

- A tervszerű gazdálkodásban, a szocializmus építésében.

- Az micsoda, kéremalásson?

- Igazságos és jó társadalom, amikor a nép önállóan boldogul - mondta a betanult szöveget.

- Mint itt? Ez kurva nagy önállóság valóban, bele lehet rokkanni. És hogy épül az a remekmű: korbáccsal, fegyverrel?

- Öntudatból, hallhatta már.

- Jézus Krisztus óta mindenki a munkára, meg a tisztességre biztatja az embereket, de aki a legjobban harsonázik, az, főleg az, messzire húzódik a munkától, hogy a másik elérhesse!

- Aki nincs velünk, az ellenünk van, s annak hiába papolnánk, kutyából nem sültet szalonna - babrált csupafolt nadrágján Fillér.

- Ne higgye! Nincsen és soha se lesz olyan élet, amelyiknek ne lenne értéke, de maguk ezekről eleve lemondanak.

- Éppen ellenkezőleg, ezeket akarjuk megnyerni.

- Ilyen brutális hibákkal?

- Példaadással. Az áldozatos emberek előre viszik ügyünket.

- Mint Rajkék? Az a sok lüke kommunista, aki gyanútlanul sétált Rákosi börtönében és most mélyen el van telve a hálával, mert akasztófa helyett Kormóra juthatott? Az ő rohamuk számít? Hányszor akarnak velük szívet és arcot cseréltetni? Meghasonlik az egész bagázs, a bizalmatlanság több kárt okoz, mint a dögvész. Az emberek feltalálják majd a lázas semmittevést kéremalásson, vagy maguknak kaparnak.

- Akkor hogy maradunk talpon?

- Annak is bevett a formája. Először következik az eladósodás... a piacgazdálkodás...

- Ugyan már, elfelejtette, hogy hol él, mi nem kérünk és nem fogadunk el kölcsönt senkitől, nemhogy eladósodnánk! Megtermelünk mi magunknak mindent, az acél és a vas országa leszünk.

- Eleinte. Csak hát a világ nem ebből a pusztából áll, szerencsére - morogta Nemes és Feketét kereste tekintetével, ám hiába pásztázta az ólat, nem találta.

Fillér a feleségéhez bújt. Megölelte a soványra fonnyadt nőt, megsimogatta a homlokát, és azt mondta.

- Szebb vagy, mint valaha.

- Ugye nem így akartad ezt, édes uracskám? Igaz?

- Nem mindenki bűnös, ha a rend hibádzik is.
- Tudom én, hogy a jót akartad, a legeslegjobbát.
- Melletted még itt is jó - szorította meg a felesége kezét. - Mindenütt jó, ha velem vagy! Honnan is meríthetnék erőt, ha nem a családomtól? - Látta, hogy Teca szeme elborul, könnyessé válik, kisvártatva már rázta a visszafojtott zokogás, a párnába fúrta fejét, hogy ne vegyék észre a többiek. Bandi arca is megrángott, repedezett, kérges tenyerével simogatta az asszonya hátát, nyakát és mélyre vált hangon suttogta. - Csillapodj, kedves, nem lesz már semmi baj! Csillapodj hát!
- Ilyeneket mostanában nem mondtál nekem. Ez a legalkalmasabb hely erre? - hüppögött a fiatalasszony.
- Mindig is így éreztem, nemcsak az számít, mit mond az ember, hanem, hogy mit érez! - simogatta tovább a kovácssegéd és lelkiismeret-furdalása támadt, hogy valóban eddig elrohanta az életét, minden ügyet fontosnak tartott, csak a családjára nem figyelt eléggé. Micsoda szószátyár tanácskozásoknak dűlt be, tiszta szívvel fogadta mások véleményét, javaslatait, a jó szándékot és tisztességet eleve feltételezve. Naivitására jellemző, hogy még Bari is sokáig megtévesztette.
- Csak még egyszer paplanos ágyban hálhatnak!
- De nem nélkülem!
- Otthon, a mi házukban.
- Megtörténik az is - járt a keze tovább felesége hátán -, miért ne történhetne meg? - Bár ebben gyakran maga is kételkedett, de bátorítani akarta élete párját. - Sok órát töltünk még el a faluban.
- Emlékszel, mikor mondtad először, hogy nem tudsz nélkülem élni?
- Nem.
- Szégyellheted is magad, ha elfelejtetted! Micsoda szüreti multság volt az? Nem emlékszel valóban, vagy velem incselkedel?
- Tudom én, nem hullott ki a rostán.

Az a szüreti bál, előtte pedig a felvonulás, az feledhetetlen. Hétvégén és verőfényes őszi napon lázba rándult a falu, kezdődött a szüreti mulatozás, a menet elején sárga hintaján a bíró nyitotta meg a sort, mögötte a kisbíró dobolt, közhírré tétetve, hogy ez és ez a lány eladósorba lépett, ez és ez a legény meg házasodni készül, majd lovas huszárok következtek, lóhátas csőszlegények, fekete csizma, lovaglónadrág, fehér, bőszárú ing, fekete árvalányhajás kalap - köztük a két Filler fiú, a kovácsmester lován -, s a horpadt szélű stráfszekéren cigánybanda játszott, néptáncosok lejtettek, utánuk hatalmas szőlőkosarat cipeltek egy rúdon, majd népviseletbe, meg színes ruhákba öltözött szüretelő lányok, puttonyos fiúk, felcicomázott hordók, egyiktől csapra verve folyt a bor, ihatta boldog-boldogtalan, egy szamaras kordé, azon a falu bolondja, lába között egy óriásira nőtt sárgarépát himbálva, és a sok apró, ujjongó gyerek következett. A poros utcákon a visító hegedűszó és az árokpartokra húzódott nézősereg kiabálása a látványosság mellett ünnepivé is emelte a vígságot.

Utána égbenyúló szenzációként báloztak. Akkor az Ipartestületben díszítették fel a nagytermet színes papírszalagokkal, lampionokkal, madzagokra szőlőt, almát, répát, kolbászdarabkákat kötöztek, s táncolás közben a legények felugrottak és leszakították a kezük ügyébe eső fűrtöt,

hogya a partnerüknek adják. Ám a szemfüles csőszök azonnal ott termettek, s vitték a legényt a bíró elé, aki pénzbírsággal sújtotta.

Micsoda bálok voltak azok! Ropták a táncot szakadatlanul, szaggatták a felaggott gyümölcsöket, kipirosodott az arcuk, némelyek homlokán megcsillant a verejték, s egymás kezéből-karjából kapkodták el a lányokat. Éjfélkor meg tombolán nyerhette el a szerencsés bálozó a csodálatos és gazdag szőlőkosarat.

A szép Major-lányok egyetlen bálon sem árultak petrezselymet egy pillanatig sem, sóvárgó szemmel lesték minden mozdulatukat a legények, de a helyre és vállas Filler-fiúk ott legyeskedtek állandóan a közelükben, s tudta az egész falu: kinézték egymást maguknak. Azon a bálon mondta Bandi Rézikének.

- Szebb vagy te mindenkinél!

- De nem mindenkinek.

- Én mindenki lennék?

- Megérzi azt az ember, mert gyorsabban dobog a szíve.

- Az biztos, az enyém már kiesik a helyéből.

- Majd megkeressük - nevetett kacéran a lány és megszorította partnere kezét.

Hol van már az a bál? Hétvégeken ropják-e még a táncot az Ipartestületben, vagy lakatot tettek annak az ajtajára is? Ki tudja, talán Józsa úrtól kellene megkérdezni, hiszen a patikája is abban az utcában található, s ha kocsijával elzörög előtte bevásárló útjain, észreveheti a változást. Csakhát kisebb gondja is nagyobb annál.

- Megyünk mi még szüreti bálba - mondta Filler és megcsókolta felesége haját.

Józsa Bálint egyedül volt a lovaival. A sarokban száraz szénacsomón kuporgott, figyelte a jószágokat. A Sárga megemelte a farkát, széles sugárban hugyozott, a másik lócitromokat potyogtatott a földre. A patikus szó nélkül fogta a vasvillát, s odébb igazította a lovak lába alól. A hűgyszag ruhájába és a bőrébe ivódott. A keze repedezett, s a körme alja feketéllett. Váratlan mozdulattal az orrába piszkált, fekete, száraz fikát kapart ki ujjhegyével onnan, s lecsapta a földre. Majd ijedten tekintett szét, meglátta-e valaki? A lovak egyhangúan ették a szénát.

„Vén hibbant vagyok - gondolta -, hiába érem fel ésszel, hogy ocsmányságot művelek, a kezem megelőz. Lehet, hogy azért cipeltek ide? Legalább a kislányomnak írhatnék, de azt se tudom, él-e, hal-e, merre hanyódik? Bánom is már a patikát, csak vele lehetnék, csak a közelében. Talán tudnék még szeretni, fene bele, egészen ellágyulok.

Szemrevaló kislány, és a legszebb ruhákat ráaggattam, az volt az én örömöm, ha nevetett. Hogyan alakulhat így valaki sorsa, hogy visszavonhatatlanul elrontódik? Nem az én bűnöm, dehogy az enyém, mégsem látom már soha többé, innen nem szabadulok, legyengülök, mint a beteg légy és megesznek a férgek. Ki temet majd el engem és hová?”

Maga előtt látta lányát, tiszta fehér ruhában, aranyló szőke hajával, vérpiros ajkával, s mintha neki integetne, őt hívná. Úgy érezte, hogy csak a kezét kell kinyújtania, megérintheti a mosolygós arcot, megsimíthatja homlokát, és mindketten boldogok lesznek, mint évekkel ezelőtt. Feltápáskodott a szénacsomóról, de akkora már az ábrándkép nem volt sehol, csak a lovak horkantgattak.

„Megint eltűnt - gondolta -, hogy bújócskázik velem? A másik ólban soha sem jön elő. Fél az emberektől? Hiszen nem bántják. Vagy attól, hogy úgy járna, mint Fekete Ibi? Sétálgat a ló hátán, mint egy köteltáncosnő, farától a fejéig, meg vissza? Miért ugrál ezeken a lovakon? Megfoghatná a karomat, mint régen: - Apuka, vigyél el a moziba! - Nincs itt mozi, se lány, csak én hülyülök, azért látom magam előtt ilyen tisztán, mert valami baja esett. Vagy a tábor elhagyására biztat? Jó nekem itt. Szaporodnak a bolondgomba őrmesterek. Ennyire egyformák? Nem nagy a választékos, istenkém, már ne is haragudj! Két szép lányára Major István is milyen büszke volt, s mi lett a vége, kikkel adták össze magukat? Micsoda galádság, hogy úgy büntetődik az ember, ne tudja többé kiheverni! Engem a lánnyal ver a sorsom, hogy messzire szakadt, volt, nincs? Meg lehet ezt érteni? Valahol él a világban, gyakran gondol rám, biztosan jól megy a sora. A végén mindenki megkapja a jussát, ha megérdemli, ha nem.

A lovak megmaradnak nekem, a rendőr-cócók. Nem panaszkodnak rám, én sem vádaskodom, ez az ideális állapot, megfogom a nyakukat, s nem bántanak. A szájukba tehetem a kezemet, nem harapják meg, ott alhatok a lábuknál, nem taposnak rám, lovak ezek, nem emberek.”

Hirtelen felkapta a fejét, figyelt az ajtóra, de nem mozdult semmi sem. A sárga lóhoz lépett, akivel először megismerkedett, megfogta a fejét, remegő orrlyukába csókolt, s a kis öreg ellágyulva csüngött a ló nyakán. A Sárga nagy, értelmes szemében megpillantotta magát az összezsugorodott, sárgaarcú és szakadozott ruhájú patikus, aki már hónapok óta nem is fürdött, nem is mosakodott.

- Nem kell nekem már senki - legyintett lemondóan -, úgysem hagylak itt benneteket.

Az istálló ajtaján Fekete osont be, s a fogatlan, kék szemű, elhanyagolt külsejű férfi szája elé kapta a kezét.

- Pszt! - súgta.

Józsa Bálint rámeredt, s a nagy titokzatosság láttán fülig szaladt a szája.

- Kalkutta, itt van már a szarpuszta - skandálta fölényes nyugalommal.

- A lányomat lesem. Az új parancsnok éli.

- Honnan tudod?

- Láttam.

- Hol?

- Az íróasztalon.

- A lovaknak nincs párja, bennük nem csalódotl.

- Milyen értelemben? - kapta szája elé a kezét, mert szégyellte, hogy hiányoznak elől a fogai.

- Jó értelemben.

- Nincs jelentősége itt az értelemnek, sőt nincs jelentősége semminek, ha ezt a tanítást elfogadjuk, aránylag könnyebben viseljük el a megpróbáltatásokat.

- Ilyen lesz a természetem, fene bele. Már formálgatom, tisztelettel.

- Mi hazudunk nekik, ők hazudnak nekünk, ezt mindnyájan tudjuk, de úgy csináljuk, mintha igaz lenne. Még ezen a nyomorék pusztán is jó játék ez.

- Aki egyszer megszabadul, újra rendezheti az életét. Nekem befellegzett, volt lányom, nincs lányom, volt patikám, nincs patikám, volt, nincs ember vagyok, egy volt nincs országban.

- Én mit tegyek?

- Bújj vissza a helyedre! A mérged elteheted holnaputánra is, a minősége nem változik.

Fekete elosont a rendőrörs közeléből, s ezt gondolta.

„Könnyen papol, nem az ő lányának a bugyogójába kotorásznak, akkor is bohóckodna az istállóban? Minek az alakoskodás, számomra minden elveszett és elrontódott, egyet tehetek, ütöm őket, mint a bivalyokat. Csakhogy visszaütnek és erősebbek. Szökjek el? Hová? Nem jutok túl a határon és felkoncolnak. Az ész legyen a fegyverem, ne az indulat, nem árulom el a szándékaimat, inkább levágom a nyelvemet, mert felhasználhatják ellenem. Rejtőzködöm önmagam elől, mert így őrizhetem meg önmagamat.”

A hideg eső elől az ólba bújt, Nemes Áron mellé hencseredett.

Sajtosné az urára nézett.

- Ki kell mennem!

- Egyedül boldogulsz?

- Ahhoz még nem kell kísérő - legyintett mélabúsan és erőtlenül, a kijáráshoz igyekezvén. A Józsa úr bőröndjénél úgy tett, mintha véletlenül megbotlana, de szándékosan zuhant rá a megrongálódott kofferre, amiből jó csomó gyógyszer kiszóródott. Sebtiben összekapkodta és bedobálta az öklömnyi lyukakon, amelyeket a patkányok rácsáltak, ám két marékkal a zsebébe süllyesztett a tablettákból, s az esőre szaladt. Senki se törődött vele. Amikor kicsivel később a vackukra rogyott, hasra fordult, s fejét a szakadozott ágyterítő alá rejtette.

Rosszkedvű nap volt. A lucskos idő és a reménytelenség úgy megölte a tábor, hogy legtöbben csak maguk elé meredtek, egykedvűséggel várták az idő múlását, nem törődtek a másik bújával-bajával, még lélegzésével sem. A békaarcú Sajtos elfelejtkezett a pálcikáiról, szokatlan pózban, kezével az állát simogatva ült a kályhánál és csak úgy maga elé bámult.

Biri Bertalan a hátán feküdt, két kezét a feje alá dugta, szemüvege piszkos volt, de kivételesen most nem törölgette, gondolkodott. Feketék közelében feküdt, tetszett neki a lány, de tudta jól, nem véletlenül jár az őrre takarítani.

„Csak ne ilyen környezetben találkoztunk volna - gondolta -, talán még komolyra fordulhatna. Itt nincs értelme semmi másnak, csak a vegetálásnak, a szerencsésebbeknek talán sikerül megérniük a szabadulást. Micsoda hely ez a pusztaság? Állandó tulajdonsága a vegetáció, a lassú elemésződés. Micsoda fényes jövő vár rám? Mindig elmaradunk valamitől és valakitől, lekéssük a saját, toldozott-foltozott jövőnket. Én meg a szabotázs? Igazából mi az? Mennyire mást ígértek, másra készültem, új értelmiség kell ennek a népnek, a népből jövő fiatalok, akiket nem fertőzött meg a kispolgárság, a kispolgáriasság, az egzisztencializmus, az egoizmus, az átkozott magántulajdon, amely napról napra újra szüli a kapitalizmust, olyan fiatalok kellenek, akik a közösségért élnek-halnak. Azt hittem, hogy ilyen vagyok, közben meg ez a vége. Szegény anyámmal is mi lehet?

Az az átkozott esztergagép az oka? Ha nem csinállok semmit, csak megjátszom az elfoglaltat, a gondterhelt műszaki vezetőt, hagyom a dolgokat természetükből eredően megtörténni, akkor ma is ott ülök a pulpituson, számolgotom, méríkskélem a szebbnél-szebb munkatелjesítményeket és újabbnál-újabb felajánlásokat? Hagynom kell, hadd történjenek meg velem a dolgok, ellenkezni, vagy ellentmondani én soha a bűdös életben többé nem fogok, annyi energiapocsékolást nem engedhetek meg magamnak. Ha olyan a széljárás, hogy felajánlások kellenek a munka frontján, akkor felajánlásokat gyártunk, valaki úgyis megmondja mindig, hogy milyen idő következik, mit kell csinálni.

Milyen szép lány Ibike, csak már domborodik a hasa, zabigyereket szül, annak legyenek a papája? Ha éjszaka odamásznék hozzá, kiabálna a meglepetéstől, vagy juttatna a mézesbödönből? Más szagolta az ibolyát, én meg viseljem a következményeit? Két farkaskutya között szépen mutatna az esküvő, de inkább messzi ívben elkerülöm a lépes mézet, egy kis bizsergés az ing, meg a gatyá alatt még elviselhető.”

Az ajtóban Józsa Bálint tűnt fel. Egykedvűen az ól sarkába tartott, hosszú lódenkabátja a sarkát verdeste. Hirtelen morogni kezdett, mint a farkaskutya.

A helyére rogyott. Sokáig bámult üres tekintettel a saját bőröndjére, majd kitörő dühében a feje fölé emelte, s kinyitotta a tetejét, a maradék gyógyszer a fejére, arcára potyogott, onnan a taposott szalma közé. Sárga arcát és gyér szakállát belepte valamilyen fehér porkészítmény, s az öreg cirkuszi bohóca emlékeztetett.

- Nem közveszélyes - legyintett Fekete -, rövidzárlat, semmi több.

Néhány gyerek megcsodálta az attrakciót, a patikus közelébe settenkedett és jóízűt nevetett. Majd azt skandálták: „Fene bele patikus, jó gyógyszer a ricinus.” Józsa úr ettől észbe kapott, de még maradt annyi humorérzéke, hogy meghajolt ültében, majd dobálni kezdte a gyógyszert vissza a bőröndjébe, amikor nagyjából elkészült a művelettel, szó nélkül a lovakhoz távozott, rozoga alakja hamar elmosódott a pusztában.

- Legalább szórakozunk - nevetett Flórián.

- Nem egy szívdöglesztő mulatság - jegyezte meg Bandi.

- Kihagy már az öreg, ezen csodálkozni sem lehet - védte Fekete -, szalajtós.

- Attól még szórakoztató - morogta Nemes.

- Ezt elintézték - avatkozott közbe Biri is -, ha már egyszer túlélte a nyilasokat, a háborút, most a piros könyvesek térdepeltetik kukoricaszemekre.

- Egyik se különb a másikinál - mordult Váradi -, tőlem csak mind vitt, hozni dehogy hozott, orosz, német, egykutya.

- Mi a néppel törődünk - kezdte szövegét Fillér -, annak az érdekében cselekszünk.

- Mi sem a Holdról jöttünk - nevetett Mojzes Ármin. - Akkor mit csinálnának ugyan velünk, vajon micsodát? Hiszen már Auswitzot is elfelejtették egyesek, pedig felért egy kéjutazással! - simította meg színes, maradék haját.

- Legalább tapasztalatokat szerzett - morogta Nemes -, az is valami. És hazaigyekezett, hogy le ne kesse a következő csatlakozást, a kormói szép napokat.

- Haza - bólintott az öreg zsidó, és csurogni kezdett a könnye -, én vagyok az a látványosság, aki gyalog kutyagoltam át fél Európát, de megérkeztem. És itthon vagyok.

- Kár volt sietnie, a kapkodásnak mindig ez a vége - súgta Fekete hajdani tisztársának.

Fillér Bandiné erre kapta fel a fejét. Kislánykorában hányszor kiszaladt az utcára, mert váratlanul megszólalt egy varázslatos sípszó, és torzonborz kis öreg, szakállas zsidó húzta maga után négykerekű kocsiját, s azon mindenféle ócska kacatot. Csapatostól kísérték a pendelyes és nagyobbacska kölykök, s a csuparongy, csupa szörmók kis ember kedélyesen kínálta kincseit: cukorkát, tükröt, sípokat, babát, fésűt, még similabdákat is hozott, cserébe rongyot gyűjtött. A gyerekek addig-addig rimáinkodtak odahaza, hogy előbb-utóbb akadt eldobott, ócska holmi, amiért aztán tarthatták a markukat az öregnél. Lázás kis utcagyerekek várták a sípjába fújó vénembert, hogy elhozza nekik a boldogságot. Hiszen annyi rongyot

egyik se tudott otthon kiimádkozni a szüleitől, hogy értékes, komoly áruhoz jusson, de a kis haszontalanságok, a medvecukor, a bocskorszój, a zsidótakony mind-mind csodának számított a poros utcában. Csakhát ők Zsókával mindig hajba kaptak a járandóságon, s ezalatt a kisöreg fogta kocsijának a rúdját és nagy komótosan odébb állt. A másik utcasarkon felhangzott sípja, s vitte tovább az apró csodákat.

Terike maga előtt látta hirtelen és elmosolyodott. Pedig a bibliás anyja gyakran azzal ijesztgette: - Ha rosszalkodol, odaadlak a rongyoszsídónak, ő majd ellátja a bajodat. Ezek az Izidorok a keresztyén gyerekek vérit is megisszák! - Ám minden fenyegetés ellenére, ha felhangzott a sípszó, eszeveszetten szaladtak az utcára, s ámultak-bámultak a kifogyhatatlan kincsesbányán. Erről a vörös hajú öreg zsidóról suttogták a faluban, hogy a fia Amerikás magyar, s egyszer még felviszi az isten a dolgát. És ez a Mojzes Ármin szakasztott olyan, mintha azt a régi öreget látná, még az elálló nagy füle, szájába csüngő orra is ugyanaz, kiköpött rongyoszsídó.

„Amerikából Auswitzba? Az se közönséges eset. Vagy csak az én szemem káprázik - gondolta Terike -, és minden zsidóban azt az öreget látom?”

- A nép nevében követhető el a legtöbb galádság, ezt is azzal magyarázzák, ezt a hosszúra nyúló kiküldetést.

- Maguk a háborúba vitték az országot, többé egy szavuk se lehet.

- És ti mibe vizitek? Amit az oroszok parancsolnak és engedélyeznek, a nagy bűdös ködbe, a vérvörös pusztulásba.

- Magunk döntünk a sorsunkról...

- Látszik, kérem alássan!

- Erős, gazdag országgá válunk, elhagyjuk a kapitalistákat.

- Ez is látszik.

- Maguk csak egy kincstári igazságot ismernek és fogadnak el - mondta Fekete -, holott az igazságnak több alternatívája van, s azzal, hogy arról nem vesznek tudomást, még létezik. A véreskezű Matyi rikácsolásától semmi sem változott meg lényegében, időlegesen talán, de a stabil értékek megteremtésének törvényszerűségei vannak, bevált szabályai, hiába mosolyog a kis borzas.

- Mi csak azokat ismerjük el, amelyeket magunk teremtünk.

- Házi használatra? Ez ám a csapda, ebben kitörik a lábukat. A táborosdi ismerős a történelemben, csak a szereplők változnak, a lényeg másban keresendő.

- Ugyan miben? Van jó écaja? Talán adjunk újra lovat maguk alá? - hadonászott Filler -, és lehetőleg fehérét?

- Szamárral is megelégednénk - morogta Nemes -, de ne magára hasonlítson!

- Azt már nem érik meg, eligazítjuk mi a szekerünket.

- Egyszer elfogy ám a könnyen szerzett holmi, akkor mihez kezdenek? Dolgozni hősiesen elfelejtettek, s egyszer majd kiderül, nincs a nagy kalapban annyi, amennyit osztani kellene. A fejlődés érdekében pedig szükség lenne korszerű külföldi technikára, gépekre, berendezésekre, ám miből? Csak külföldi hitelekbe telne. Így kezdődik a tánc, nehogy elfeledje már, mi is roptuk a csárdást, maguk se térhetnek ki előle - kapta szája elé a kezét.

- A magunk erejére támaszkodunk, meg a barátainkéra.

- Akkor csak tankokat gyártanak, de a varrótűről már elfeledkeznek, meg a pocijukról.
- Mégis keletről jön a megoldás.
- Nem jön az sehonnan sem - mondta Mojzes -, nekünk kell elintéznünk, méghozzá egymás között.
- Az én véleményem - köszörülte meg a torkát Biri -, ha érdekel egyáltalán valakit...
- Flóriánt! - kiáltotta Nemes -, őt bizonyára.
- A főnök mindig a gyengébb embereket gyűjti maga alá, így aztán tökéletes az összhang.
- Eltaláltad tőgye közt a szarvát!

Sajtosné már régóta nem szólt és nem mozdult. Feküdt a takaró alatt, és rémálmok gyötörték, szinte beleborzongott ezekbe, és mégsem tudott szabadulni tőlük. Lassan már nem is akart. Tudta jól, hogy idegei felmondták a szolgálatot, s ez a kiruccanás irtózatot követel. Attól félt leginkább, ami majd következik, ami történt, az mély undorral töltötte el, valahányszor rágondol, úgy érzi, mindjárt hánynia kell, a torkát fojtogatja valami mocsadék, elszorul a szíve és alig kap levegőt. Felkészült ő rá, hogy nem fogadják virágcsokorral a táborban, esetleg nekiesnek és félig agyonverik, mint oly sok emberrel ez megesett, legrosszabb esetben végigmennek rajta a latrok, de nem ez történt.

Ahogy a teherautóról lerugdosták, Szabó őrmester mindjárt kezelésbe vette. Becsukta maga mögött a parancsnoki iroda ajtaját, szembe fordult Sajtosnéval és körülszaglásztta, mintha kutya volna.

- Mi az, cicus, már nem vagy bűdös? Eddig azért nem nyúltam hozzád, mert messziről megéreztem a szagodat. Na, vetkezz csak le, nem jöttél te vissza hiába!

Az asszony fáradtan, reszketve a félelemtől, kicsit talán bele is törődve a sorsába, vetkezni kezdett. Az őrmester körbejárta, s mint valami kirakati bábut, csodálgatta. Amikor már úgy állt ott, mint ahogy megszületett, szégyenlősen kapta kezét a lába közé, irtózva várta, mikor esik neki a rendőr. Ám az is várakozott. Egy idő elteltével a lámpafényben lúdbőrző asszony hisztériásan felzokogott.

- Mi az, cicus, ennyire türelmetlen vagy? Ennyire bánt, hogy még nem nyúltam hozzád, ilyen sietős neked? Hiszen nem győzöm csodálni a keszeg seggedet, meg a pattanásos pofádat, legalább bűdös lennél, ne ilyen pacsuli szagú. Hogy menjek így rád? Érted, mi a bajom? Nem áll fel a tili-tolim! Megeshet még a világban számos érdekesség, de ilyen aztán soha! - kezdte kigombolni a sliccét, s elővette jókora szerszámát. - Csinálsz vele valamit?

Sajtosné változatlanul zokogott.

Akkor Szabó őrmester megfogta az asszony nyakát, a földre térdeltette és hatalmas hímveszőjét a szájánál lóbálta.

- Na, cicus, én így sem bánom!

A szerencsétlen még jobban zokogott.

- Sehogy se jó neked? Hiszen csak a kedvedet kerestem, amiért ilyen kalandos természetű vagy. Csak nem képzelted rólunk, hogy agyba-főbe verünk, meg rugdosunk? Nem csinálunk mi olyat, azt csak az ellenségeink terjesztik, inkább még szeretünk is titeket, mint ahogy azt tapasztalod. Csinálsz már végre valamit?

Az asszony ellökte szájától a jókora rudat.

- Menjen a kéjenc fenébe! Inkább üssön agyon, mint ilyesmire kényszerítsen! - szífogott változatlanul.

- Nem kényszerítelek én semmire, dehogy! Magad döntöl a sorsodról, hogyan is képzeled el a jövőt? - fogta marokra fűtyijét a rendőr és meglóbálta Sajtosné szájánál. - Azt ne hidd már, hogy most mindnyájan ellátjuk a bajodat! Nem esszük olyan forrón, pihenj csak egy kicsikét, aztán rendelünk ide ügyeletesnek, az Ibi hasa már úgyis domborodik, a tiéd meg horpadt!

- Ne, ne! - rázta fejét a síró asszony. - Nem akarom! Azt én nem élem túl!

- Dehogynem! Abba aztán nem szoktak belehalni! - gombolta be nadrágját Szabó őrmester, s mint akinek világmegváltó ötlete támadt, hirtelen kinyitotta az ajtót, és kiabálni kezdett. - Hozzatok ide egy farkaskutyát! Te meg maradj csak pucéran - fordult az asszonyhoz, aki a ruhájáért kapkodott. - Ha ilyen a gusztusod, hogy a férfiembert nem kedveled, megteszi azt más is.

- Könyörgöm, ne bántsanak, ne kínozzanak már! Megcsinállok én akármit, csak a kutyát ne hozzák rám! Azt se bánom, hogy a férjem maguknak dolgozik.

- Miért is bánnád, cicuskám? Hiszen te aztán igazán jól tudod, hogy itt minden megtörténhet az égegyvilágon! Tegnap még Pesten voltál, és röhincselhettél rajtunk, dehogy gondolhattad, még egyszer visszatérsz hozzánk! Eszedbe se jutott, pedig hogy vártunk, idegeskedtünk miattad, most meg keckeckedel? Végeredményben könnyen úgy járhatnék veled, mint az egyszeri asszonnyal, aki a végén megkérdezte: hát a többit megette a macska?

- Felöltözhettek? Tessék megengedni, hogy felöltözzek, ne lássanak így a többiek! - szorította még mindig lába közé kezét.

- De kényes lettél! Arra nem gondoltál, hogy minket lejáratsz a kalandozásaiddal? Nem fogott az agyad? Mit szólhatnak azok, akiknek tudomására jutott, hogy egy agyalágyult nőszemély azt híreszteli magáról, Kormópusztára telepítették családotól. Szép dolog az ilyen? Azt ne hidd már, hogy én haragszom rád, dehogyis haragudnék! Hiszen néked köszönhetem, hogy táborparancsnok lettem, azt csinállok veletek, amit akarok, a szép lánykákat is meglelkegettem. Micsoda fehérbőrű, finom falatok, igazi úrinépség. Erre te meg lehervasztol? Néked jól esne az ilyen? Hiszen a tili-tolimmal állok bosszút rajtatok, amiért a nép ellensége lettetek, szétkúrom az agyatokat.

Sajtosné egyre jobban megijedt. A kiabáló, hadonászó és bajuszos rendőr őrmester szadista örültnek tetszett. Akkor vezették be pórázon a farkaskutyát. Szájkosár volt rajta.

- Na, cicus, ennek kemény ám! - közel engedte az ebet, s hagyta, hogy szaglássza az asszonyt -, mire döntöttél? Befűjsz nekem mindenkit, aki csak él és mozog, még a gondolatát is kilesed, akkor gyöngyéleted lesz a pusztán, a bugyogódat se húzzuk le! Ugye, így akarod? Megjött az eszed, vagy tévednék, jobban szeretnéd inkább a kutya bögyörőjét? Halljam hát, mi a válaszod?

- Megcsinállok mindent, csak engedjen el!

Az őrmester intett, a vérebet elvezették, Sajtosné magára kapkodta a ruháját, és rázkódott a zokogástól. Közben kint megvirradt, a függöny nélküli ablakon halványkéken derengett a fény, s bántóan giccsesnek tetszett. Az asszony odakapta a tekintetét, s mintha új erő áradt volna a tagjaiban, valami halvány remény: ezt is megúsza, újabb bántódása már nem eshet.

- Ha megkérdik, hol aludtál, mit válaszolsz? - pödörte meg a bajuszát az őrmester. - Ki vele!

- Az őrsön.

- Kinek az ágyában?

- A főzőkonyhában.

- Mondd azt, hogy a kutyák között! Legalább inukba száll a maradék bátorságuk is. Értve? Úgyis az a végső temetőtök.

- Mást tehetek? - dörzsölte el könnyeit a fiatalasszony és várakozóan tekintett az őrmesterre, aki ismét legyintett.

- Na, ereggy, de észnél legyél, mert megjárhatod!

Aztán sietősen, félig talán futva tette meg az utat, fogai összekoccantak a csípős hidegben, nem mert hátranézni, követi-e valaki, félt, hogy bármelyik pillanatban ráugrik a farkaskutya, szinte hallotta háta mögött a lihegését, a szántóföldek szélénél még csontok fehérlettek, mintha egy gyerekkez nyúlt volna ki a földből, azonnal elkapta onnan a szemét, de ez a kép végigkísérte az ólig, s mint egy megszűntethetetlen látomás, újra és újra eléje tolt. Nem bírt megszabadulni tőle.

Az ólba érve is vele maradt a kép, hiába beszélgettek, hiába kérdezgették, s hiába válaszolt, maga előtt látta a fehérülő csontokat, a szántás alól kibújó kis kacsót. Sőt, egyre inkább az uralkodott el rajta, már-már víziószerűen látta az egész pusztát fehérülő csontokkal, és könnyörületért meredező gyerekkezekkel. Az egész pusztát egy felforgatott temető lett, soha el nem földelhető csontokkal, tetemekkel. S mindez terebélyesedett, már úgy érezte, hogy a csontok megszólítják, beszélnek hozzá, önálló életre kelnek, és hosszú, hosszú menetelésben maguk alá gyúrik a világot. Már hallotta a csontok zörgését is, egyre félelmetesebb lett, monoton zúgássá erősödött, hogy szétfeszíthesse az agyát.

S akkor még a bajusz király ugrabugrál? Hány csontja lehet ennek és milyen színű? Sötét, mint a lelke? S milyen lesz majd a koponyája, ha egyszer, sok idő múlva előkerül, mit árulhat el magáról, meg a cselekedeteiről? Az mégsem járja, hogy jeltelenül tűnjön el a föld alatt, ne tudják meg sohasem, mennyire aljas féreg volt. Feleljen és bűnhődjön! Frászkarikát a belibe!

Kegyetlenül érezte magát. A feje zúgott, szét akart szakadni, hab tört elő a száján, öklendezni, hányni szeretett volna, de nem tudott, felsikoltani és szétordítani a koszos istállót, de csupán nyöszörgésre telt az erejéből, a lába meg-megrándult, és úgy tetszett, mintha gyorsan zuhanna a mélybe, megnyílna alatta a föld, elveszítette a súlyát és lebeg-lebeg a sötét semmiben, egyre mélyebbre, s egyre alá az eszméletlen kábaságban.

- Flórián, a feleségét mi lelte? - kérdezte vészjósló hangon Fillérné, s nem vette le szemét a rúgkapáló asszonyról, akinek az arcát a terítő eltakarta. - Csak nem a végét járja?

A megdöbbenéstől szóhoz sem jutottak. Odafordultak a fetrengő asszonyhoz, a férje levette fejéről a takarót, és szinte hátrahőkölt a látványtól, mert a pattanásos arc eltorzult a fájdalomtól, szájából véres hab dőlt, a szeme felakadt, hörgött és rúgkapált.

- Mi bajod? Mit tettél magaddal? - rázta meg, de hiába, mert az asszony nem tudott megszólalni, csak vinnyogott keservesen.

- Sok gyógyszert szedett - mondta határozottan Fekete.

- Megmérgezte magát? - kapta szája elé a kezét Terike. - Segítsünk már valahogy a szerencsétlen!

- Rajta már nem fog az ima sem - sóhajtott Nemes -, a végén még tényleg pappá válok, annyi temetést celebrálok.

- Orvos kellene!

- Elszaladok az őrre - ugrott talpra Bandi -, talán még tehetünk valamit, talán még nem késő.

Az ajtóban akkor tűnt fel Szabó őrmester.

- Őrmester sorstárs, ifjú Sajtos Flóriánné nagyon beteg - jelentette Fillér. - Orvoshoz kellene vinnünk azonnal.

- Megártott neki a kirándulás?

- Ugyan már, hiszen a végét járja.

- Mitől? A kutya se nyúlt hozzá.

- Gyógyszert szedett.

- A hibbant patikus piruláit zabáljátok, aztán meg nem tetszik, ha bekampeltok? Ez miért szedte?

- Nincsen tudomásom róla.

- Csak meg akart halni a cicus?

- Azon se csodálkoznék.

- Na, akkor forduljon fel nyugodtan, ha annyira a másvilágra kívánczik - igazította meg a pisztolytáskáját az őrmester. - A Józsa sorstárs kocsiján vigyétek abba a tanyába, ahol csépelünk. Értve?

- Értve.

- Aki meglépni próbál, annak még az írmagját is kiirtom. Ez is értve?

- Ez is.

- Akkor haladj a dolgodra! - rántott a farkaskutyát tartó szíjon és esőköpenyében visszafordult a főépület irányába.

Fekete Ibi, ahogy megpillantotta a haláltusájában vergődő asszonyt, felsikoltott: - Juj, mintha édesanyát látnám! - aztán eldobta magát a pokrócon és csendesen sírdogált, két ujjával sodorgatta hajszálait.

Biri közelebb lépett hozzá.

- Ne itassa az egereket szépségem, hiszen még élünk!

- Marhára megvigasztalt megint, nem fáradt még el?

- Nem vagyok olyan.

- Tényleg nem.

Idős Sajtos a családjához csúszott, s ahogy meglátta a menyét, megrökönyödött: minek csinálja megint a cirkuszt ez a szerencsétlen, gondolta, nem volt elég a szökési kísérlet? Aztán a felismerés bénította meg, ennek a fele sem tréfa, még kiszenvet a végén.

- Mi történt vele?

- Túl sok gyógyszert nyelt le - törölgette egy kendővel Flórián felesége szájáról a vért -, most mit csináljak, apa?

- Józsa sorstárs segíthet?

- Felszívódott a vérébe.

- Nem tehetünk semmit? Nézzük, hogy kiszenved? Hiszen mégiscsak ember, ha kereskedőnek hitvány is. És milyen fiatal, mi meg lábatlankodó öregek itt maradunk, pedig hasznunkat se veszi már senki.

A nyomorék sopánkodására egyre többen sompolyogtak a közelükbe, főleg a gyerekek. A látvány nem volt felemelő, Flórián szeméből potyogott a könny, felesége rángatózó fejét az ölében tartotta, és kapkodva törölgette a száján kibukó vért.

- Ne csináld ezt velem, kedves, ne hagyj itt! Megígérték, hogy boltot nyithatunk, könnyebbé-
dik már a sorsunk.

Az öreg boltos ütögette a combját, nagy feje céklavörösre gyúlt mérgében, s az elérzékenyü-
léstől az óvta meg, hogy mániákusan ismételte: - A kurva életben, a kurva életben...

Fillér elhessentette onnan a gyerekeket.

- Ne lábatlankodjatok itt! Mars a sarokba! - majd a feleségéhez fordult. - Megyek Józsa
sorstársért, itt már elvégeztetett minden.

- Látod édesuracskám, ennyi az élet, és mennyit tűrünk érte. Ez a boldogtalan is hová siet? Mi
kergette idáig? Nem ér itt egy árva fityinget sem a szenvedésünk, talán csak a család, az
segíthet át a bajokon, más meg annyi, mint a kan kutya farka - törölte le könnyeit -, vagy annyi
se!

- Csak betegek ne legyetek, én jobbra fordítom a sorsunkat.

- Sokszor úgy érzem, csak nyűg vagyok a nyakadon.

- Eredj már, te csorba hitű - csípett feleségébe és nekivágott az esőnek.

A farkaskutyák vonítani kezdtek.

„Mint, amikor meghal valaki - gondolta Terike -, úgy vonítanak. Bevégezte ez az ártatlan is és
ki lesz vajon a következő?”

Sajtosné nem mozdult többet. Az öreg nyomorék lesimította a szemét, Flórián szinte
visszahőkölt a halottól, nem akarta elhinni, hogy ez megtörténhetett. Nemes közelebb lépett.

- A kezét, meg a lábát meg kell igazítani, kéremalásson.

- Ne nyúljon hozzá! - kiáltotta hisztériásan Flórián.

- Nem az a legfőbb vágyam.

Az öreg Sajtos így cselekedett, aztán az ágyterítőjükkel letakarta a menyét. A fia nem tért
észhez, ült a vackukon, horgos orrával a semmibe meredt és potyogtak a könnyei, nem tudta
még most se elhinni, hogy mindez bevégeztetett.

Fillér Bandi megérkezett az öreg patikussal, aki hidegnek és tartózkodónak tetszett, az
ágyterítőbe csavart tetemre pillantott és visszafordult a kocsihoz. A kovácssegéd megtörölte a
homlokát, svájcisapkájáról lecsapta a vizet.

- Elszállítjuk - mondta határozottan.

- Hová? - emelte fel fejét a nyomorék.

- A tanyába, ahol cséveltünk.

- Miért oda?

- Ez a parancs.

- Még a halottainkról is ők döntenek, ezek a senkiháziak?
- Velem ezt közölték. Itt semmiképpen sem maradhat, legjobb, ha Flórián velünk jön a kocsin.
- Temetőbe viszik majd?
- Lehet.
- Vagy felkoncolják?
- Lehet.
- Sokat bíztak magára, Fillér sorstárs, ez itt a bibi.
- Sokat. Ne irigyeljen érte!
- Ugyan, apa - állt fel Flóri és kézfejevel megtörölte az orrát -, valóban el kell vinnünk innen.
- Többé nem látom?
- Találkoznak a mennyekben - morogta Nemes.
- Magának ott coki, ha nem tudná.

Fillér megfogta a halott lábát, intett Flóriánnak, hogy a fejéhez álljon. Kivitték a szekérhez, a derékba tették, s már ballagtak is a lovak. Flórián végigszipogta az utat.

Az ólban elnehezült a csend, csak a gyerekek mozgolódása, nevetése töltötte meg élettől a komor helyiséget. Piros pecsenyést játszottak.

A hasas Ibi nyitott szemmel, hanyatt feküdt a helyén, felült és a fiatal mérnökre nézett, akinek melege támadt.

- Mondja Berci, van pénze?
- Nem hinném.
- Kár - sodorgatta hajszálait két ujjával szórakozottan.
- Valamennyi azért akadhat - kotorászott a zsebében. - Mire kéri?
- Hozasson egy szagos szappant Józsa sorstárssal!
- Meglesz.
- Köszönöm.
- Nincs mit - nyelt nagyot, s érezte, hogy a szájpadról kiszárad, a nadrágja kidudorodik.

„A végén mégis odahencsередek mellé - gondolta -, biztosan engedi nekem is, az enyém se rosszabb, mint a rendőröké.”

Kolompoltak ebédre, az ügyeletes Váradiné mérni kezdte a marharépaevést.

A nap bágyadtan sütött, és a kocsikerekek mélyen a sárba vágtak, amikor Józsa Bálint a tanyához fordította kedvenc lovait. A derékban Fillér, Nemes és Flórián, valamint a városból érkezett férfi gubbasztott, a bakon pedig a rendőr. A tanya földes szobájában az ágyterítőbe csavart, megboldogult Sajtos Flóriánné feküdt, igen jellegzetes és orrfacsaró szagot árasztva. A szobabelső tökéletesen visszatükrözte korát, teljesen üres volt.

A rendőr kinyitotta az ajtókat, majd eligazítást tartott.

- A doktor elvtárs azért utazott ide, hogy a boncolást megejtse. Maguk segédkeznek, hordják a vizet, gödröt ásnak, meg amit a doktor elvtárs parancsol. Hiba aztán ne legyen! - azzal elég távolra telepedett, a kocsik közelébe.

Józsa úr nem fogta ki a lovakat, csak a kantárt szedte le a fejükről, s abrakos tarisznyát húzott helyettük. Fillérék megtalálták a csépléskor használt hordókat, telehordták vízzel az ivásra alkalmatlan kútból, a bejárati ajtót leemelték, az udvar közepén két kecskebakra tették, s arra emelték a halottat. Egy vödör vízzel végiglocsolták, és az orvos avatott mozdulatokkal metszette át a gégét, kihúzta a duzzadt, elkékült nyelvet. A véres test, a kicsi mell, a szőkés-vörös szőrzet, a hegyesen előreálló szeméremcsont idegennek tetszett. A zárt szem nem rebbent, a szájnál és az orrnál vérnyomok sötétedtek, a kés már végighasította a testet, a bordák mögül a tüdőt, a szívet rángatta ki az orvos, közben folydogált a véres víz a tanya udvarára. A rostos szívet felvágta az orvos, hús volt az, semmi több.

Flórián a tanya végénél fetrengett és képtelen volt bármiben is segíteni. Sorra került a lép, a máj, az epe, a hasnyálmirigy, a méh, a petefészek, a vesék és a hólyag.

- Szép kis kiárúsítás - morogta Nemes és elindult gödröt kaparni.

Az orvos gyorsan dolgozott, majd mintha hirtelen megunt volna az egészet, visszagyömöszölte a nyílásokba az asszony valaha létfontosságú szerveit, egy jókora tübe barna fonalat fűzött, összefércelte vele a megboldogultat. Előkerült Flórián, és Nemes Áron.

A rendőr semmit se szólt.

Józsa úr a lovak körül topogott, s dehogy ment közelebb a boncoláshoz.

Fillérék az ágyterítőbe csavarták Sajtოსnét, majd a gödörfélébe tették. Nemes elmondta a Miatyánkot. Lapáttal betemették a sírt, utána megmosakodtak, a lapátot, vödröket a szobában hagyták, az ajtót visszaakasztották a helyére és indultak a táborba.

A szekéren se beszéltek.

Flóriánt az események megviselték, a szeme tört és beesett volt, az arca megnyúlt, hegyes orra szinte széthasította arca előtt a levegőt. Potyogtak a könnyei.

„Eddig nem is tudtam, mennyit jelent a feleségem - gondolta -, lebecsültem az értékét, mosott, vasalt, varrt ránk, takarította a koszt utánunk, még magához is engedett. Mihez kezdek az öreggel nélküle? Hogy viselem gondját? Mulya vagyok a mindennapi dolgokhoz, a kereskedéshez konyítok talán valamennyire. A feleségem szememre vetette, olyan tedd ide, tedd oda fajankó vagyok, nem tudom az akaratomat másokra átvinni, pedig azon múlik minden! Ér annyit a kezdeményezés? Még a nagyhangú embereket sem szeretem, a túlzott magabiztosságot. Mitől olyan nagymellűek egyesek? Meghunyászkodtam mellettük, és tehetetlennek éreztem magamat, legszívesebben a szobába zárkóztam, ahol egyedül voltam, és minden pontosan úgy történt, ahogyan elképzeltem. Hányszor gondoltam újra a megtörtént dolgokat, de mindig úgy, hogy győztesen kerüljek ki belőle, akkor nem rontottam el semmit, nem bántam meg semmit, még apán is segíthettem. Ezután a gatyá leszakadhat rólunk, amilyen háziasak vagyunk.

Most is csak magammal törődök. Leköpnivaló pocsék a természetem, de hogyan javítsak rajta? Helyezkedéssel? Előrébb akarok jutni, kénytelen vagyok más eszközöket szolgálatba állítani, ha aljassággal boldogulhatok, akkor azzal. Mivel különbek mások? Semmivel. Tehetek talán arról, hogy egy lökött kereskedő csinált, az én bűnöm, hogy nyomorék, s rozzant üzletéhez ragaszkodik? Rám sütik a bélyeget miatta? A feketézés olyan bűn, olyan törvényellenes cselekedet, amiért lakolnom kellene hóttam napjáig? Hiszen semmi rosszat nem csináltam, vezettem azt az öreg tragacsot, Pestre fuvaroztam az élelmet. Üres hasnak hiába lengetik a vörös zászlót.

Ha csak az aljasság maradt, azt fogom a vitorlámba, azzal mozdíthatok a helyzetemen, lelkesedek, pártolom a vezetőket, de én se járok rosszul.

A feleségem halálát is megbosszulom, nehogy azt higgyék már, ezután kenyérre kenhetnek, azt ugyan nem. Minek legyek jó, ha a gonoszságnak jobb az ára? - tördelte az ujjait.

Más nőkre én nem néztem, amikor kedvem szottyant, addig-addig piszkálgattam, amíg kötélnek állt, még a hónaljzagát is szerettem. S ezt tehette velem? Talán ezért kellene szeretnem az embertársaimat? Engem ki szeret? Becsapok inkább mindenkit, az emberek elvárják, hogy becsapják őket, az orruknál fogva vezessék! És ölik egymást egy kanál marharépaért.

Ezután hogy lesz a feleségem nélkül? Elfelejttem? Hiszen nem tudom, hiába próbálom, hiába akarok másra gondolni, pedig jókora adag nyomorúságot hagyott rám. Ilyen a formám, ez is csak velem történhetett meg, senki mással, ki veszítette el a feleségét rajtam kívül? Nyomorult alak vagyok, akármilyen fogok, balul végződik, akkor is élnem kell, legfeljebb a többiek mögött. Hiába szeretnék olyan lenni, akire hallgatnak a többiek, ha egy széllekedéstől is összeecsínálom magamat. Minek erőlködjek, nincs értelme, úgyis csak én maradok alul.

Ez a nő legalább szeretett, mintha pontosan azért született volna, hogy engem szolgáljon, pedig az ő öröme sem borította be a pusztát. - A kocsi meg-megdöccent. Flóriánnak szivárgott a könnye, összébb húzta magán a ruhát, s lúdbőröző kézfeje pillantott. - Bánná a franc, ha nem ébrednék fel többet álmomból, de én ahhoz sem értek, hogy szépen elaludjak. Mi mást csinálhatnék, kikaparom a saját gesztenyémet.”

- Mihez kezdel, Flórián? - kérdezte Fillér. - Megnősülsz?

- Meg. Elveszem Ibit és szétlövöm a tojástartóját.

Józsa Bálint megállította a lovakat.

- A faluba viszem a kollégát, hogy a vonatot elcsíphesse! Maguk meg sétáljanak - morogta és a válla közé húzta a nyakát -, fene bele az ilyen szervezésbe, tisztelettel.

- Essél meg! - mordult Nemes, ahogy felmérte a távolságot, és a fekete, sáros földeket a csatorna partján.

Lekonyult fejjel gázolták a sarat. A farkaskutyák csaholása egyre közelebből hangzott. A kondérok körül motoztak az asszonyok.

Szabó őrmester várta őket a bejáratnál. Fillér megállt előtte és jelentett.

- Parancsnok sorstárs, a feladatot elvégeztük.

- Mától új világ vár rátok. Tarthattok borotvát, ollót, ne legyetek olyanok, mint a bolygó zsidók, vacsora előtt idehordhatjátok a leveleket, de se a neveteket, se a címeteket nem írhatjátok a borítékra, ellenőrizzük, miket firkálgattok. Pénzt meg csomagot kérhettek a kapitalista rokonoktól! Aki beteg és nem piszok szimuláns, azt szekéren bevisszük az orvoshoz. Értve?

- Értve.

- Azt se tiltja a szabályzat, hogy jókedvetek legyen, én nem bánom és nem ellenzem, ha dallikóztok, felőlem énekelhet az egész tábor, a jó roma számokat, de nem a lázító himnuszokat, mert akkor megvonok minden kedvezményt tőletek. A csiszi-csoszinak meg engedélyezem a boltoskodást. Megteszek mindent a kedvetekért, de elvárom, hogy a munkában élen járjatok, faliújságot csináljatok és munkafelajánlásokat tegyetek, a munka frontjával köszöntsétek ezt a szép napot. Ez is értve?

- Ez is.

- Ott a holmitok - mutatott egy vesszőkosárra, amiben egymásra dobálva rozsdásodtak hónapok óta a hegyes szerszámok -, vihetitek. Legalább különbséget tehetek köztetek, mert most egyforma szakállas a pofátok. Na, elég a jóból, lóduljatok!

Nemes és Flórián megfogták a vesszőkosár fülét és az ólba igyekeztek a terhükkel.

„Szegény feleségem - gondolta a boltossegéd -, csak ezt megérhette volna. Vagy éppen az ő halálának köszönhetjük a kedvezményeket?” - s érezte, hogy a szeme megtelik könnyel, csurog végig a szőrös arcán.

Az ólban Fillér szétosztotta a készletet, némi kis veszekedés, cserebere árán gazdára talált minden. A következő pillanatokban, aki csak tehetett, haját vágott, hónapos szakállát borotválta, jól eső izgalom hullámszórt át a kitelepítetteken. A nyomoréknak tátva maradt a szája csodálkozásában, zsíros arca vörösödni kezdett, s tenyerével csapkodta a combját: - Végre megértem, hogy szükség van rám, lesz is écám, kérem alázattal.

Az öreg Váradi, mint egy panoptikumfigura, változatlanul a fejszenyélen babrált, magában motyorászott: - Nocsak, nocsak, visszaadják az üzletet, meg a földeket? Még mindig nem? Én győzöm cérnával - elzsírosodott és összezsibósodott szakállához nem engedett hozzányúltni -, megérem még azt a napot, meg bizony.

Fillér megvizsgálta az arcát, Terikétől elkérte a szappant, bedörzsölte vele sörtejét, borotvacsettrel vastag habot vert és zsebkendővel borotválkozott. Amikor megmosta az arcát, a felesége összecsapta kezét elismerésében: - Egészen megfiatalodtál! - Aztán a visszakapott ollójukkal nyírta a haját és kötekedve megjegyezte: - Mi az, öszül az én férjcském? Vagy titokban festeted? Leborotválhatnád és akkor a tanító apádra hasonlítanál egészen, olyan lennél, mint a tök - göcögött Rézi nekihevíltén.

A kovácssegéd alaposan megnézte magát a csorbaszélű tükörben. Még az orra lyukából is kivagdosta a szőrszálakat. Elégedetten csettintett, akár bálba is mehetett volna. Az istálló is szinte kicserélődött, megfiatalodtak a lakói, s a hangulata azonnal megváltozott.

- Gyászos a humorod, de méltányolom. Ha annyit nem csiripelsz-lotyogsz, eredeti leszel!

- Az is vagyok, vedd már észre, édes uracskám!

Biri pislogva csinosította magát. A haját sokáig fésülgette, a szemüvegét megtörölgette, majd váratlanul, de erőteljesen azt kérdezte Ibitől.

- Nincs kedve sétálni?

- Kedvem az nincs - babrált hajában a lány szórakozottan.

- Kár - vörösödött el a mérnök -, nincs olyan kibíratatlanul rossz idő - visszakozott óvatosan.

- Talán mondani akar valamit, ami csak kettőnkre tartozik?

- A veséembe lát.

- És a szappanom?

- Megkértem már Józsa sorstársat, hogy szerezze be!

- Akkor kerülhetünk egyet, épp azt szeretem magában, hogy ért a szóból.

Váradiné utánuk lépett.

- Nehogy elcsábítsa, becsapja, ezt a kislányt, mert letöröm a derekát. Az ártatlanra vigyázni kell.

- Nem lehet engem csak úgy levenni a lábamról - mondta huncutkodva az, miközben kacéran riszálta magát -, megyek magamtól is.

- Hogy oda ne rohanjak! - Flóriánnak majd leesett az álla, s nem akart hinni a szemének. - A kis szajha, ez mindenkivel lefekszik, de egyszer lépjél a boltunkba, kapsz tőlem valamint, csak össze ne téveszd a számáréval!

A szülők nagy rendet vágtak a gyerekek hajában, kopasztották őket irgalmatlanul.

- Láttatok már birkanyírást? Be! Be! - kiabálták és nekiveselkedve betüzelték nevetve a sűrű hajcsomókat.

Bandika is megszabadult fölösleges fürtjeitől, s ahogy Rőfire nézett, a szája füléig szaladt, harsányan tört elő a nevetése.

- Olyan nagy füled van, mint a nyúlé.

- A te fejed meg létrás.

- De nem ugrál benne a tetű!

- Az enyémben sem.

- Akarsz titkot hallani? Én tudok egyet.

- Én is tudok, csak nem mondhatom el, mert akkor börtönbe kerülünk.

- Másik börtönbe? Ettől rosszabba?

- Olyanba ám, ahol megvasalnak - bújt a lópokróc alá Misike, kisvártatva barátja is mellé húzódott.

- Az én titkom az, hogy láttam Fehérpiszkafát, amikor a mérget bevette. A fene bele patikus bőrdíjébe rúgott, s ahogy kiszóródott a sok pirula, felkapkodta és már be is nyelte, mint kacska a nokedlit. Aztán már habzott is a szája. A te titkod micsoda? Az is ilyen? - kíváncsiszkodott a kis Fillér.

- Levágtunk egy kisborjút.

- Mikor?

- Amikor még volt házunk, meg tehenünk is, meg két lovunk. Anyám gondolt egy nagyot, az istálló végénél a bűdös trágyacsomót villával megbontotta, gödröt csinált, a szélénél meg felpúpozta.

- Levágjuk a kisborjút, mert nincs mit enni - mondta, és a szája elé tette az ujját.

- Ne vágjuk le, mert akkor meghal!

- Vagy ő, vagy mi!

Anyám akkorra már mindent elvitt beszolgáltatásba; zsírt, aprójószágokat, még a bélzsírt is. Csak füleltem, és szípoztam.

- Én sajnálom, hiszen a barátom.

- Senkinek ne szólj, ezt csendben elrendezzük!

Odakészítette már a borjúkötelet, két kampós szeget a gerendába vert, s az istállóajtót betette. A nagyszemű borjú két hátsó lábát összekötöttük és felhúztuk a jószágot, meg se nyekkent.

Éreztem, hogy torkomban dobog a szívem, és pityeregtem.

- Ott a kés, vágd el a nyakát! - parancsolt rám anyám, miközben tartotta a megrémült állatot.

- Hol? - reszketett kezemben a kés.

- A lebernyegnél.

Rúgkapált az első lábával a borjú, folyt a vére, igaz, szalmát tettünk alá, hogy ne maradjon nyoma a mesterkedésünknek. Nyekergett a jószág, de valahogy elvágtam a nyakát, anyám meg olyan gyorsan, ügyesen megnyúzta, hogy csak ámultam-bámultam, még a véres kezemet se töröltem meg.

Sajnáltam a zsömle színű borjút. Még ki se pottyant igazából a könnyem, anyám már hordta az ólból a bőrt, a borjú fejét, a lábakat, s megint rám parancsolt:

- Temesd a trágyadombba! Mire hazakeverednek a földekről, ne lássanak semmit! És erről senkinek se szólj, különben bajba kerülünk, meghurcolnak, lecsuknak bennünket! Érted? Börtönben rohadunk meg!

Én akkor a kertünk végébe osontam, és nem kerültem elő késő estig, sírtam is, elsirattam a kisborjút, de azóta se tudtam elfeledni. Olyan szép, kezes borjút még sohase láttam, itt meg már úgyse lesz.

Az ólban, aki csak tehette, azon törte a fejét: kinek, mit írjon, és megérkezik-e az a levél?

Nemes és Fekete szóltanul heverészett. Flórián az apjára tekintett, s azon gondolkodott, meg kellene mosdatnia, de nincs hozzá türelme és hajlandósága. Mi lesz velük? Ruhát mosson, vagy foltozzon? Az a kurvapeccér Biri egyedül van, nem törődik ilyenekkel, most is a kupakoláson jár az esze.

A sétálók épp visszaérkeztek. A boltossegéd erősen figyelt, észrevesz-e valami árulkodó jelt, hogy megtörtént a nagy eset.

- Szóljon máskor is, ha sétálni akar - villantotta mosolyát kacéran a lány. - Élvezem a természetet.

- Igyekezni fogok.

Flórián elsápadt az irigységtől.

„Csicseregnek, csicseregnek - gondolta -, én meg azt sem tudom, hol áll a fejem. Az üzlet is beindul, nem érek rá a széptevésre, ez a kuksi meg sündörög körülötte. Huszáros roham kell ide, ajándékokkal lepem meg.”

Turkált a holmik között. Felesége szegényes hagyatékánál elidőzött, ismét élesen látta maga előtt az asszonyát, megnyíló száját, nedves fogait, szinte a levegőbe harapott kínjában, de attól még semmi sem változott. A zöld színű lóden félnagykabáton akadt meg a szeme.

„Ez fejedelmi ajándék - gondolta -, érdemes ennyit áldoznom? Kezdhetnék vele mást is, pénzzé teszem, kell az üzlethez. Elfogadja vajon ezt, és akkor hajlandóságot mutat? Addig üldözöm, addig kergetem, míg végül megáll, és aztán megszereti.”

A lányra nézett. A fekhelyük közepén ült és körmeit vagdosta, Biri kicsit távolabb feküdt a szemüvege mögött. Flóri egy hirtelen mozdulattal felkapta a kabátot, s Ibi mellé telepedett.

- Ha meg nem sértem, próbálja már fel ezt a göncöt.

- A felesége viselte?

- Az.

- Miért velem próbáltatja? Célhoz akar érni?

- Az igazság... - habogott Flórián és éktelen orrát vakargatta.

- De vicces, a végén még nevetni fogok - mondta közönyösen a lány és a kabátba bújt. Jól mutatott rajta. Megigazította dús, fekete haját, előkapta kis kézi tükrét, gyönyörködött önmagában, húzogatta a száját, grimaszokat vágott, felállt és lépett néhányat előre-hátra. - Levegylem, vagy máris az enyém? Hiszen nekem szánta! Sétáljunk egyet azonnal - húzta talpra a lány és az ajtóhoz igyekezett a meglepődött kereskedősegéddel.

Fekete Attila szótlanul meredt maga elé, de a keze ökölbe szorult, a szemében fenyegetés villant, s idegességében pattanásig feszült. „Ócska szuka - gondolta hirtelen haragjában -, megütöm, hogy felfordul. Már ezzel a svábbogárral is szóba áll, annyira paprikás a feneke? Hová süllyedtem, micsoda pöcegödör ez? Engem ronggyá vertek, a lányomat elkurvították, most már rájár az egész tábor? Megkegyelmelek az iszonyattól - úgy szorította öklét, hogy fájdalmat érezzen! - Ibikét sem hibáztathatok, ki tudja, mit műveltek vele a cigány-bitangok? Csak egyszer legyen alkalom, hogy ezeket a pöcegödörfigurákat elkaphassam, nem teketóriázok sokáig, engem nem hat meg a duma: parancsra cselekedtem, ártatlan vagyok, a feletteseim tehetnek mindenről, a gyapotszakértő Mátyás sem érdekel, akik kezet emeltek rám, ne aludjanak nyugodtan! Én is azzal takaróztam, hogy ártatlan vagyok, egy katonának parancsokat osztogatnak és nem erkölcsi kódexeket, mégis megbüntettek, mert a ruszikk ellen harcoltam. Ezek a dróton rángatott senkik, miért nem fordulnak szembe a parancsnokukkal, miért teljesítik vakbuzgóan az embertelen parancsokat? Próbálják csak megtagadni, hirtelen kiviszi őket innen a huzat.

Én nem bízom másra a dolgomat, már nincs értelme sem a félelemnek, miért taktikázzak? A lányomat nem tudtam megvédeni, mélyebbre már nem csúszhat. Százszor inkább a halál, mint az ilyen élet, rabszolga-fogoly legyek a saját hazámban, a szülőfalum közelében, ahol pedig tettem egyet-mást a haladásért, nemcsak az úri kaszinóban lumpoltam, hanem mozit építettem, ne maradjanak szellemi sötétségben a bunkó parasztok. Jótékonykodó bálakat szerveztettem, támogattam, hogy öntözni lehessen a kunsági földeket, amikor a kormányzó úr ökegyelmessége elhatározta, hogy a kenderesi birtokán csatornát építtet a Tiszától, még közmunkákat is felajánlottam, így készült el a Kakat, micsoda grandiózus kanális, falvakat köt össze, itt a tábor közelében is látszik, a kövesút kettős kanyarjánál, ahol a pléhkrisztus zörög a szélben.

A kegyelmes asszony báljai micsoda pompásan sikerültek. Karácsonyra mindig adakozott az árváknak, a szegényeknek ruhaneműt, tüzelőt, már a jelenléte is ünneppé változott, s ahogy szétosztogatta a csomagokat, igazán megható volt. Hová vetette őket is a sors? A földek itt maradtak a kanálissal, és a templomban a nagyasszony arcma az angyalok közé festve. Ő az angyalok között, mi meg a pokolban. Akkor miért a lányomat pusztítsam? Alkalmazkodik a malacólhoz, ha már itt rőfögünk, éljünk malacmódra.”

Fekete úgy érezte, hogy szétmarja a szomorúság és a tehetetlenség. Hirtelen felpattant ültéből, de még mielőtt bármit csinált volna, újra visszahuppant, katonás mozdulatainak parancsolva.

Közben néhányan elgyalogoltak az őrre, hogy a leveleiket leadhassák.

- Bélyegeket, levélpapírt és írószereket is tartanunk kell - motyorászta a nyomorék a megérkező Flóriánnak.

Ibi lehevert az apja mellé és ráspolyozta tovább a körmeit. A lódenkabátot le se vette.

- Nincsen mondanivalód a számomra? - kérdezte Fekete sziszegve ejtve a szavakat.

- Nincs.

- Miért nincs.
- Felesleges.
- Nem bízol meg bennem?
- Ugyan, apa, ne kezdj megint prédikálni! Nem istenhívők között vagyunk.
- Bűnbe estél?
- Nem, dehogy, a hátamra!
- A kabátot miért fogadtad el? Ez nálunk nem szokás, ez a cédaság.
- Mert kurva vagyok ugyan, de bolond az nem! - fordult hasra durcásan a lány, rá se rántott tovább szülőjére.
- Képtelen vagyok jó modorra tanítani, és az ocsmányságaidat elviselni. Szegény anyád is belepusztulna.
- Jé, apa, de tudsz! Mindkettőnknek falloszból van a sírbaeresztő kötele. Főleg az a vicces, hogy én már szeretem is.

Fekete oldalba rúgta a lányát. Az csendesen sírdogált, ő meg összeharapta a száját és magában fortyogott.

Nemes gurult mellé és szövegelni kezdett.

- Megbékéltem a sorsommal, a világ is megbékélt velem, és bevallhatom, hogy jobban szeretem másra húzni a földet, mint magamra. Az igazi énemet leltem meg a hitben, törődök másokkal, a végső tisztességadásnál megkönnyítem a lelkeket, már-már harag sincs bennem az emberiség iránt, senki iránt, úgy érzem, megdicsőülök ebben a küldetésben, az egész életem megtisztul. Tiszta szívvel éneklek a zsoltárokat, imádságokon gondolkodom, szeretnék vasárnap délelőttönként istentiszteletet tartani itt az ólban, vigaszt nyújtanék az elesetteknek, megvilágosítanám az elméjüket, hogy ez az igazi emberi próba, akik ennyit szenvednek, azoké a jövő és a boldogság.
- A földön vagy a mennyekben?
- Komolyabb áldozatokra is képes lennék a táborlakókért, hagynám magamat megkínozni, töviseket verhetnének a tenyerembe, kiszúrhatnák a szemeimet, még talán azt se bánnám, ha keresztre feszítenének, mint az úrjézuskrisztust. Felmagasztosulnék a halálomban.
- Mint a fülbesúgó felesége? Az aztán felmagasztosult.
- Ha én egyszer igazi temetésen, vagy esketésen, vagy keresztelőn nyújthatnám azt, ami az embereknek szükséges, talán még az olyan sündörgőknek, elvetemülteknek is megbocsátanék, akik az ellenségeim. Vagy egyenesen a gychenna tűzére juttatnám? Jézus Krisztus is megbocsájtott az ellene vétkezőknek, és nekem azok a legszebb perceim, amikor imádkozhatok az istenhez, kérlekalássan.
- Nagy pojáca vagy, te meg a reverenda? Miféle imákat tudsz?
- Magam találom ki. Hálát adok, hogy élek, és nincs semmi bűnöm, kérem, segítsen meg, adjon erőt a megpróbáltatásaimhoz, hogy emberként viseljem el és ne szégyenkezzek sem előtte, sem mások előtt.
- Az nem a mi bűnünk, hogy itt üdülhetünk, és nem is az övé, hanem az egész magyarságé. Beteg faj ez, testvér, génhibás.

- Bűnös mindenki, és csak istenben tisztulhatunk meg. Egyedül az ő tanítása igaz: ember az emberre kezét és fegyvert ne emeljen, ne legyenek háborúk, a fegyverekből kapákat kalapácsoljanak, ne paráználkodjunk, tiszteljük szüleinket, ne ölünk, ne lopjunk, ne kívánjuk meg, ami a másé, se a felebarátunk szamarát, se a feleségét, se a lányát, ne legyünk dölyfösködők, hízelkedők és farizeusok, osszuk meg egymással a szegénységet, meg a szeretetet! - nézett szét maga körül dicsőségesen Nemes százados úr.

- Megszállt a szentlélek? Jusson már eszedbe, hogy hol élsz! A világ végérvényesen elromlott, egyik felén gombafelhők, erre meg a feneketlen, bűzlő mocsár! Hát az isten hová bűjt?

- A bűntudat fejlődését akarom megakadályozni. Nem engedheti meg a magyarság sem, hogy az elkövetkező időkben azon rágódjék, ki, mikor járta meg a táborokat, és ki nem, ezért előnyökhöz juttassa az egyiket, büntesse a másikat, mert ez nem más, mint lassú önpusztítás. Nem vagyunk mi annyian, hogy ezt a feudális luxust megengedhetnénk.

Fekete hallgatott, és unta már ezt a messianista szöveget.

Nemes hanyatt fordult, a koszos pokrócát a nyakáig húzta, kezét a feje alá tette, a szemét becsukta, mintha aludna. Pedig csak emlékezett.

Az ólban lévők összébb húzódtak, köhögések, tüsszentések hallatszottak, a gyerekek meg-megszívták az orrukat, a kicsik az anyjukhoz bújtak a szél erősödő zúgásától megrettenve, a nagyobbak a kályha körül matattak, és néhányan könyveket lapozgattak.

A rendőrőrs előtt hosszú sorban várakoztak a táborlakók. Józsa Bálint megérkezett, s azon nyomban átadott Fillérnek egy csomó borítékot, bélyeget, Birinek pedig a szagos szappant. Azzal kifogta a lovakat, s eltűnt az istállóban, Bandi szétosztotta a bélyegeket, borítékokat, s várakozhattak tovább. A csípősre fordult szélben a tócsák, a pocsolyák megborzongtak, a csatornapart csupasz fáin monoton zúgással hajladoztak. A gyalogút, amelyet tapostak, meg-megcsillant a szürkületben.

Toporogtak, kezüket összecsapkodták, ugráltak a szélben, de várakoztak rendületlenül, sőt boldogan, hogy az első levelüket a külvilágba eljuttassák! Váradiné ki-kínézett a konyhából, majd gyorsan visszahúzta a fejét.

Nemsokára megjelent Szabó őrmester.

- Na, szép madárkáim, repülni akartok? Fillér szedd össze a firkálmányokat!

- Értettem - kezdte összegyűjteni a leveleket.

- Minden nap ilyentájt kiosztjuk a küldeményeket, de csak annak, aki megérdemli. Nem lesz többé kecmec, aki a munkában kitűnik, a viselkedésére nincs panasz, azt szeretni fogjuk. Aki meg nem ilyen, az a szemétdombon keresse a leveleit! Értve?

- Értve - vágták rá kórusban.

- Tedd az asztalomra! - parancsolta az őrmester. - Ti meg mire vártok? Kussoljatok az ólba!

Nem sokkal később Váradiné ismét kidugta fejét a főzőkonyhából, s megbizonyosodott, hogy tiszta a levegő, gyorsan megkerülte az épületet, és az űrs hátulján a sáros földre guggolt. Míg dolgoztát végezte, jól láthatta, hogy a parancsnoki iroda ablakából szaporán hullanak a levelek a pocsolyába. Közelebb kerülni nem mert, félt a drótkerítés mögött morgó farkaskutyáktól. Méltatlankodva sietett vissza a főzőkanálhoz.

- A ragyás antikrisztusát! Szemetebb ez a szemétnél, vasvillával húzták el az anyja alól.

Az ólban a megfiatalodott képű Fillér Bandi a kályhánál téblábolt. Tenyerébe fogta az állát, s lábával a kályha oldalát piszkálta. Majd hirtelen mozdulattal lehajolt, három lécdarabot választott az odakészített tüzelőből, zsebéből meg szögeket szedett elő, egy téglával a falra szögelte a léceket.

- Itt a faliújság - jelentette ki határozottan -, ki vállalkozik cikkek írására?

- Hogyan vesztettem el a fogaimat? Ilyen címmel lehet? - kérdezte Fekete.

- Az istenhit, meg a tábori élet cselekvő egységéről szívesen vállalkoznék.

- A munkaversenyről kell.

- Arról Fillér írjon! - kiabálta Váradi -, úgylis nagy makher abban. A kisujjából is munkaverseny csurog.

- Válasszunk faliújság-felelőst!

- Biri sorstársat javaslom, ő legalább kukkerrel nézi a világot.

Fillér elmosolyodott. Eszébe jutott, hogy annak idején sorozatban gyártották a munkafelajánlásokat a pártirodán, olyanok nevében is, akik rég elköltöztek a faluból, vagy jobb létre szenderültek. Elkérte fia ceruzáját, kitépett egy irkalapot a füzetből és a következőket írta rá.

Munkáslevél Rákosi elvtárshoz

SZERETETT RÁKOSI ELVTÁRS!

A Magyar Dolgozók Pártja tiszteletére és a szocializmus mielőbbi felépülése érdekében munkafelajánlást teszek. Felajánlást teszek, annál is inkább, mert a múlt esztendőben az a megtisztelés ért, hogy Népköztársaságunk kormánya dicséretben részesített, s elnyertem az élmunkás címet.

Ez a kitüntetés kötelez.

Pártunk célkitűzésével egyetértve vállalom, hogy negyedéves tervemet 18 nappal előbb fogom befejezni. Átlagos normateljesítményemet 130 százalékról 140 százalékra emelem. A rendeletileg megengedett hulladékmennyiség 25 százalékát megtakarítom. Vállalom, hogy az általam végzett munka 100 százaléka hibamentes lesz.

Megfogadom Pártunknak, szeretett Rákosi elvtársunknak, hogy vállalásaimat becsülettel teljesítem, mert tudom, hogy minden eredményünkkel tovább erősítjük dolgozó népünk harcát a békéért és a szocializmus építéséért és csapást mérünk az imperialistákra.

Ezt a felajánlásomat a szép és biztató jövőért teszem, amely előttem, gyermekem előtt áll.

Éljen a Magyar Dolgozók Pártja!

Éljen Rákosi Mátyás!

Kormó, 1951. október 30.

Fillér Bandi, élmunkás - kovácssegéd - párttitkár.

Elégedetten csettintett és kiszögelte levelét a faliújságra.

- Ettől elélvez az őrmester.

- Te élmunkás is vagy? - kérdezte Terike -, erről nincs tudomásom.

- Dehogy! Ám az itt senkit nem érdekel.

- Nem annyira idióta - morogta Fekete -, túlságosan lebecsültük.

- Azért marták el a vályútól.

- Mindőnknek van hibája, az nem ember, akinek nincs szégyenkezni valója - dörögte Mojzes Ármin, ahogy előcsoszogott a látványosságra.

- És még mennyi lesz - bólogatott Nemes -, nem nehéz megjósolni. Amilyen pernahajder a parancsnok, kitalálja a szaporodási statisztikát, szaporodási felelőst nevez ki, megszabatja, hogy hány gyerek szülessen a szocializmus javára! Elvégre tervgazdálkodás van, miért ne lehetne az ágyban is parancsszóra dolgozni?

- Közben meg ő a legfőbb kandúr, a teremburáját - vigyorgott Váradi -, mutatja ám a példát.

- Mindenre neveznek ki itt felelőst: gyapotfelelős, versenyfelelős, népnevelő-felelős, tisztasági-felelős, tábor-felelős, ez kéremalásson egy felelős vezetés.

- A végén szemináriumokra járunk, népnevelő félórákra, ahol bemagyarázzák nekünk, miért jó az, hogy kitelepítettek a nép haragja elől, s ez nem más, mint a világbékéért és a hazánkért hozott áldozat. Értenek ők ehhez.

- Nem rossz elgondolás, eszem a tojástartóját - ugrott fel a magáról megfélemedező Flórián -, hiszen akkor a boltot is kinyitjuk.

- Javasolhatnánk a parancsnokságnak, hogy az öntudattól vezéreltetve hiányoljuk a politikai oktatást. Időnk bőven van, a nagy tanítók eszméit tanulmányozhatjuk, mert egyöntetűen ennek a társadalomnak a jó és boldog tagjai akarunk lenni, kéremalásson! Levetkőzzük a köztünk álló társadalmi és osztálykülönbségeket, belátjuk bűnös múltunkat, hogy kizsákmányolók, népelnyomók, tábornokok és főtisztek voltunk, és tönkre tettük az országot. Bánjuk a bűneinket, és az egyedüli helyes úton, a világ proletárjainak útján akarunk járni.

- Bravó, ez zseniális, Áron, igazán jól csinálod.

- Kár ezt így elintézni, felelősség is van a világon.

- Az aztán igen - mosolygott a színes hajú öreg zsidó -, kollektív felelősség. Ebbe szépen belefér, hogy én nem tudtam róla, én nem értek hozzá, én a felelősséget nem vállalom, ismerős már a szöveg. A munka a becsület és a dicsőség dolga, a munka nemesít. Na, látjuk is. Az érdek viszi előre a világot, az érdek és semmi más.

- Mennyire tudja és mégis ide jutott.

- Az se véletlen. Én elhiszem, hogy olyan világot akarnak, amelyikben minden jól van elrendezve, tökéletesek az emberek, egészségesek, jellemszilárdak és főleg, engedelmesek. Miért ne hinném? - babrált fehér szakállába Mojzes. - A hit az emberiség legszebb tulajdonsága. Csak hinni engedjék a népet, akkor az minden terhet elbír és elhúz a vállán, de ezzel a szutykos és bűdös pusztával semmire se jutnak. Ez a gyeptő széle, ahol már a gatyájából rázzák ki a parasztot, az értelmiség fejét átmosták, nem hiszem, hogy tőke, hit, vagy a legszebb eszme is segítene. Fáj a szívem érte, vérzik egyfolytában, hiszen talpamon érzem a gyaloglás bőrkeményedéseit, mégis azt mondom: itt magyarnak lenni a legnagyobb csőd, óriási tévedés, aminek beláthatatlan keresztje van. Hol az erő, amelyik kivezet bennünket

innen? Mutassa meg már valaki! Hol vannak azok a messiások, akik példát mutatnak, akire hallgathatunk? A történelemből ismerős, mindig voltak, támadtak, születtek itt valakik, akik a tönkretett országot helyreállították, volt itt tatárjárás, törökvész, három részre szakított ország, mégis újra éledt, a katasztrófa támasztotta fel szenderségéből a népet - Mojzes Ármin szünetet tartott és maga is elámult, hogy szájtátva hallgatják. Zavarában a füle búbjáig pirult, s bár az ösztöne azt súgta, jobb lenne gyorsan berekesztenie a kiselőadást, már nem hagyhatta abba. Őszülő vörös tincseit megigazította még a fején, aztán mély lélegzetet vett és úgy folytatta. - Most nincs katasztrófális helyzet, hát csinálunk magunknak; a magyarság legnagyobb ellensége önmaga. Csődre csődöt halmoz, míg el nem süllyed a torzsalkodásban, meg a pogányságban. Mi tart még együtt minket? A széthúzás, a szétesés ereje, semmi más. Az isten se ilyenek akarhatta a magyart, hogy egy lebegő nép legyen, hol erre, hol arra húz, s a végén majd rádöbbenjen, nincs is kiút, a legnagyobb ostobaság magyarnak maradni, és tespedten túrni minden idegen hatást és pusztítást. És akkor emeljük igazán magunkra a kést.

- Bravó! Bravó Árminka! Szép kis imádságot rögtönöztél, de én nem hatódom meg tőle, nem ettem meszet. Boldogtalan, rossz sorsú nép ez, de azért ne üzz gúnyt belőle, hiszen néked két hazád van, ha itt végképp beborul, a másikba hajózol! Ha sohasem tudtuk igazán, hogy hová és merre, főképp azt, hogy hogyan, egyben biztosak lehettünk, amit a zsidó csinál, az nem jó nekünk, kéremalásson! Bolygó zsidó vagy, hol itt, hol ott tűnsz fel, hogyan hihetnénk a szavadnak?

- Ez az igazi hibánk, nem a cigány őrmestertől, és nem a kamatyolóstól kell félnünk igazán, hanem attól, ha magukra hallgat valaki - ütögette tenyerével a meleg kályhát Fillér. - Itt a hamu alatt mindig ég a parázs, s aki lángra lobbantja, az a tűzvésszel játszik.

- Rákosi apóban csupán azt becsülöm, hogy a saját fajtájának is megrendezte ezt a kirándulást - sziszegte a foghíjas Fekete.

- Igazat szólsz, testvér, de a lényeges, hogy a Mózes-hitű magyarok veszítik el igazán ezt az országot. Azok mindenütt ott vannak, rosszabbak a svábbogárnál, kétezer éve bomlasztják a keresztyén kultúrát. Hogy tudnának távlatot teremteni?

- Maguk aztán tudtak! Azért kaptam lúdtalpat. Igazán bölcs vezéreket ültettek a nyakunkra, még azt a nyomorult kiugrást se tudták megszervezni, vagy nem is akarták? S most csodálkoznak, hogy a végén meg ekkora lett a nyissz-nyissz? - hagyta ott a vitatkozókat Mojzes Ármin, színes üstöke kiemelte a szürkeségből.

- Az oláhok jártak jól akkor is, meg a Mózes-hitűek, nem véletlenül dúródtak haza, azonnal felállították maguknak a zsidó hizlaldákat!

- Józsi bátyánknak is maga felé hajlott a keze, egy jó szót nem szólt értünk a trancsírozásnál.

- Most igen, a teremburáját? Hiszen a megszabadító csapatok jóvátételébe dögünk bele. Nem elég ez a felfújt disznóhólyag?

- Idegenek ezek a vezetők, nem a vérünkből valók, ruszki spiclik - fordult Fekete hajdani tisztársához. - Igaz, testvér, megműtötték őket a keleti birodalomban?

- Nagyon is, sajnos. Benyújtják még ezért a számlát, előbb koldussá tesznek itt mindenkit, aztán pedig orosz, ha kommunistává nem is.

- Aki magukra hallgat, mindentől megcsömörlik. Kiben higgyen, s tud-e még hinni egyáltalán? Nehogy már becsapjuk megint a népet, mikor a legjobb szándékok vezetnek - ütögette homlokát Fillér -, s a nép kezében a hatalom.

- Látszik is.

- Még egy önálló gondolatuk sincs, nemhogy arcuk lenne! Lassan az igényét is megölik az embernek.
- Ellenkezőleg, sorstársak! Hiába próbálnak lyukat beszélni a hasamba - legyintett Fillér -, az nem sikerül. Én csak azt nézem, hogy boldog-e az ember, vagy nem?
- Miért? Boldog? - mordult Fekete. - Nézzen végig rajtunk bárki!
- Morbid kérdés.
- Kormó, meg a boldogság?
- Kint talán előfordulhat, meg a mesében, meg a...
- Nem hiszem - csapott a levegőbe Nemes -, hazug csiricsáré az egész, hamis gyöngyök a rőfögő malacólban.
- Boldogságot hazudni is lehet - mondta Biri -, segít elviselni a koszos életet.
- Hamis próféták között csak hazugság teremhet és áldozat.
- Miért ne lehetnénk mi boldogok, miért ne lehetnénk jobbak? - rajzolgatott a tört szalmán lábával Fillér. - Ez a legnagyobb dolog, hogy újra kezdjük az ország építését. Az igazi próbát.
- Hanyadszor? És egy politikai cselédséggel?
- Mindenki a magáért harcol, ám foggal-körömmel, kéremalással, és felvérzi a másikat. Ne ringassák álomban magukat, hogy túlzottan megszeretik egymást!
- No hiszen, a feljelentgetőké az érdem.
- Megtetszett a házad, reakciós vagy!
- Ez meg feketén vágott, vitessük el!
- Ez nem éljenzett a felvonuláson!
- Ez meg templomba járó!
- Ez meg bort, búzát, békességet követelt!
- Nevetséges az egész.
- Ne itt önérzeteskedjen, Fillér sorstárs, ez a hely nem alkalmas arra.
- Én csak annyit mondok - tolta feljebb a kalapját Váradi gazda -, az állatok sem olyan irigyek egymásra, mint az emberek.
- Ne panaszkodjon - szólt Flórián -, hiszen olyan nagydarab, hogy ülve megnyalja a Holdat.
- Csakhogy az sincs kalácsból.

Fillér Bandi a feleségére nézett, aki elhanyagolt, repedezett körmeit ápolta. Olyan gondosan, aprólékosan vagdosta, s reszelte a visszkapott kis ollójával, mintha soha többé nem dolgozna a földeken. Amikor elkészült a manikűrözéssel, a közösen használt alumínium lavórban megmosta a kezét, elővette a fogkefáját, és kevéske sóval megmosta a fogát.

„Tiszta, jóízű asszony - gondolta el -, kedvem lenne beleharapni. Nem ezt a sorsot érdemelné ő sem, a széltől is óvnom kellene, s ki tudja, mi vár még rá?”

Terike kilötytyintette a vizet, a lavórt teleengedte friss vízzel, s a kályha tetejére tette melegedni. Sürgött-forgott sebesen.

A férje elkapta róla a tekintetét és ezt mondta:

- Mindig a szánk habzik, pedig a határban már nincsen munka, s éhen veszhetünk.
- A lényegre tapintott - helyeselt Biri -, szervezzük meg mi a munkát, a rendőröknek ez ügysem érdeke!
- A gazdaság gépműhelyében, meg építkezéseken lehetne keresni.
- Végre a boltot is megnyithatom? - csoszogott közelebb a nyomorék. - Óriási lehetőség lenne, kérem alázattal.
- A hasznot meg bezsebeli?
- Pontos könyvelést vezetek mindenről, ne kössenek belém!
- Apa ebben nagy fenomén.
- A boltot közösen üzemeltetjük sorstársak, közös ellenőrzés alatt - fejtegette Fillér elgondolását -, s a közös haszonból fizetjük az alkalmazottat, s a rászorulóknak is juttatunk egy tányér levest.
- Munkaegységgel - nevetett Váradi -, mint a téeszcsében? Felkopik attól az állunk.
- Elboldogulunk mi vele biztosan - hajtogatta ujjait a nyomorék -, azt szeretném látni, hogy kifogjon rajtunk egy üzlet. Ne nézzenek már zöldfülűnek! A számításomat is megtalálom.
- Nem a két szép szeméért nyitunk boltot, hanem mert gondoskodnunk kell a tábor ellátásáról. Itt a tél közel, felfordulnak éhen az emberek, a járvány meg leterít mindenkit.
- No hiszen, ezt akarom én is, a szerető gondoskodást.
- A haszon közös, jusson belőle azoknak is, akik végképpen elgyengülnek és a tányér levesre valót sem tudják megkeresni!
- Egy kóceráj nem tarthat el ennyi embert.
- Muszáj. A felárból megmentjük az éhen-halókat.
- Naná, vastagabban fog a ceruzád, apa!
- Jézus Mária - koppintott fejére az öreg boltos -, arra biztatnak, hogy csapjam be magukat? Ilyet még nem pipáltam, mindenki becsap mindenkit? Drágábban adhatom az árut? Árdrágítást csináljak, súlycsonkítást? - tépelődött idős Sajtos, a kezét még mindig a fején tartotta -, mi lesz a vége, kérem szeretettel?
- Ellenőrzés. Krajcárról krajcárra elszámoltatjuk.
- A forgalmon múlik minden, ahol nagy a forgalom, nagy ott a haszon, az pedig ott lehetséges, ahol pénz van.
- A postán kaphatunk ezentúl, és csomagokat is.
- Nyugtával dicsérjük a napot.
- Lehet majd a boltban újságot vásárolni? - kérdezte Fekete, fontoskodó képet vágva.
- Milyen újságot?
- Szabad Népet!
- Minek az?
- Mert WC-papír ügyis hiányzik.

- Sokat szövegel a sorstárs - jegyezte meg Flórián minden gúnyolódás nélkül -, gondoskodni találnak arról, hogy ne hiányozzon magának!

- Valamibe meg kell halni.

- Na, én azt elkerülöm - nevetett Váradi. - Csak a haszon érdekel. Nem ácsingóztam soha sem a máséra, de a tényérom tele legyen, ha már a saját bőrömet viszem a vásárra, hát csak fizessék meg! A ráolvasástól, meg az imádkozástól fekélyem támad.

Megszólalt a kolomp. Vége szakadt a diskurzusnak, lökdösődve igyekeztek tányérjukkal a kondérokhoz. A parasztgazda a levegőbe szagolt, szájában összefutott a nyál, kínjában nyelt egyet, s csak utána bökte ki: - Tésztát főzött az asszony!

Az ízetlen, szagtalan rizslevesből bőven jutott. Váradi szájára vette az ütött-kopott csajkáját és pillanatok alatt megitta a búlevest. Elsőnek furakodott a túrós tészta osztásához, a gyomra akkorákat kordult, hogy a közelben állók jól hallották, arcára feszült várakozás telepedett, a kedvenc főztjét eheti végre, Kormón még nem készítettek túrós tésztát, legalább pár szem sült szalonna jutna az adagjába, hiszen már az ízét is elfelejti. A jó tejfölös-túrós tésztából úgy bepakolna, hogy utána vállára vehetné ezt az egész szedett-vedett tábor, a kotyogó népboldogítókkal együtt. Szájában érezte a főtt étel ízét, s kiguvadó szemekkel figyelt a merőkanálra, látja-e az aranyszínű szalonna darabkákat? Nem látta.

Váradiné az ura csajkájába protekciós adagot mért. A nagydarab gazda a közepébe villázott és hatalmas falásokkal tüntette el a hideg tésztát. Annyira falt, hogy az ízére sem emlékezett, talán kicsit mintha savanyúbb lett volna a szokásosnál, de nem törődött vele, végre tömött a csajkája és ehet háborítatlanul, mikor olyan az étvágya, hogy a vasat megrágja. Az utolsó morzsaig eltüntette az ételt. Az állandóan folyó kútnál kiöblítette a csajkáját, s jókorát ivott belőle. A hasa megfeszült és dagadt. Hatalmasat böfönt.

Nemsokára Józsa Bálint vaságyakat hozott a szekeren. Az erősebbek és élelmesebbek máris vitték, ne a földön aludjanak ezentúl. Váradi még le se tette szerzeményét, amikor olyan éles görcs hasított a gyomrába, hogy összegörnyedt.

- A teremburáját!

A görcs nem szűnt. Kétrét görnyedt, majd kezét hasára szította, s kocogott a latrinához.

„Ételmérgezés” - gondolta, de már nem maradt arra sem ideje, hogy a nadrágját letolja.

Fetrengett a tábor. Az ólban néhány gyerek, s idősebb cseléd egyszerűen a nadrágjába engedte a termést. Orrfacsaró bűzt árasztottak.

- Lefulladunk - panaszkodott Terike az urának -, csinálj már valamit!

- Mi a szent szart? Nem vagyok én száraz dadus.

- Micsodát, micsodát? Nyittasd ki legalább az ablakot!

- Örülök, hogy nem tettem teli a gatyát.

- Az enyém teli van - nyögdécselt Bandika.

- Nincs hányingered, kisfiam?

- Ó...

- Dugd le az ujjadat, megkönnyebbülsz!

- Nem tudom.

- Megmutassam?
- Nem akarom.
- Kitátod a szádat és ledugod az ujjadat, ameddig csak bírod.
- Ő...

Nyugtalan és bűzös éjszaka várt rájuk.

Reggel Fillér összeírta, kinek milyen a szakmája, és hol szeretne dolgozni. Amikor a fogatlan Feketét megkérdezte, az csak mordult egyet, s alig érthetően mondta: - Hóhérsegéd lennék legszívesebben -. Azzal mintha egyedül lenne a pusztán, magába zárkózott, és a gondolataival foglalkozott.

„Miért csalódtam ekkorát a lányomban? - kérdezte önmagát. - Én hibáztam? Szentül hittem, hogy különb más nőknél, nem hazudik, nem tart szeretőt, felnéztem rá, a mindenem volt. Alaposan becsapódtam. Ennyire vak, aki szeret? Figyelhettem volna titokban a viselkedését, a beszédét és akkor rájövök, hogy nem egyenes, nem az, akinek hittem, vén marhaként megtanulhattam volna már, hogy a földkerekségen mindennek jobban hihetek, mint a nőknek. Lerombolta a hitemet. Nem igaz, hogy így kellett történnie, hogy engem ennyire megalázzon!

Nem félt, hogy fájdalmat okoz? Elveszít? Az utolsó falatot megosztottuk egymással, tisztán és kölcsönös szeretetben éltünk. Tudtam, hogy örökké semmi sem tart, egyszer vége szakad, elveszi tőlem valaki, de miért ilyen csúfosul?

Ezek a sehonnaiak a végtelenségig alázta. Az életemet adnám oda, hogy meg nem történné tegyük, de kinek kell itt egy élet, ha pináról, pénzről, piáról van szó? Milyen lehet a lelkiismerete? Mit gondol rólam, nem sejtené, mennyire bánt? Nem akar nekem fájdalmat okozni, ezért hallgat? Nagy teljesítmény mindkettőnk részéről, hogy nem nézünk egymás szemébe. Szeretet nélkül nem szabad és nem érdemes élni, kell, hogy továbbra is szeressen, semmi másom nem maradt meg a világégés közepette, lehet kacér, lehet kurva, de az én egyetlen lányom. Az életem. Elég csak mosolyognia, abban is megkapaszkodom, a kicsi örömet is beoszthatjuk egy életre, a megalkuvást, meg a reményt, hogy mindez nem úgy igaz, ahogy igaz, hanem ahogyan én akarom.”

Elérzékenyült. A budi-szagú ólban magára hagyták a gondolataival, ült a vaságyon és várta, hogy Ibike visszatérjen a sextúráról.

A hideg, esős napok megnyomorították a tábort. A gyerekek egymás után estek le a lábukról, köhögtek, prüszköltek, folyik az orrukból a takony, szemük lázasan csillogott, és megsűrűsödtek a temetések. Az őr mellett lévő tyúkólat gyorsan kinevezték orvosi rendelőnek, ahol Józsa patikus soros teendői mellett gyógyítgatott, a lóistállóból oda-odaszaladt, meg vissza. A másik tyúkólat idős Sajtos rendelkezésére bocsájtották, s ezzel - remélhették -, kezdetét vette az enyhülés időszaka.

Fillér kovács és Biri a közeli állami gazdaság gépjavító műhelyében kapott munkát, néhányan a tehenészetben, így Váradi gazda feleségétől, Nemes és Fekete pedig az állami építőipari vállalatnál, amelyik óriási magtárak építését kezdte meg. A keresetre nem panaszkodtak, ugyanúgy normára dolgoztak, mint a falubéliek. A környező, üres tanyákat bontani kezdték, és egy kijelölt helyre szállították a használható anyagokat, hogy ott faluközpontot építsenek maguknak a telepések.

Váratlan esemény zavarta meg a tábort. Hatalmas fekete személyautók érkeztek, civilek szálltak ki belőlük Kun Sándor jelenlétében. Szabó őrmester barátságosnak nem nevezhető irodájába igyekeztek, de akkor a vezérőrnagy határozottan a következőket mondta:

- Elvtársak, figyeljenek egy pillanatra!

Biccentett a gépkocsivezetőnek, aki teljes sebességgel csomagokat szedett elő az autóból, szögeket, és kalapácsot, majd intett a bámészkodó rendőröknek, s vitték a barna csomagoló-papírba burkolt tárgyakat az irodába. Barna képkeret villant meg a kezükben. Pár perc múlva élénk kopácsolást hallottak az épületből.

- Elvtársak, az ellenség annyi rágalmat szór ránk, hogy embertelenül bánunk a reakciós urakkal, a Horthysta tábornokokkal, grófokkal és bárókkal! Most a saját szemükkel meggyőződhetnek róla, mindez szedett-vedett hazugság. Ezt a tábort választott testület irányítja, civil a parancsnoka, és komoly politikai átnevelés folyik. A tábor-parancsnokot hívassa ide! - parancsolta Szabó őrmesternek.

- Értettem.

- A táborparancsnok élmunkás, faliújság cikkben hívta versenyre a többieket, munkafelajánlásokat tett Rákosi elvtárs és dicső pártunk tiszteletére.

- Hol dolgozik? - kérdezte az egyik civil bántó hangsúllyal. - Elárulná?

- A gazdaság gépműhelyében.

- Mi a szakmája?

- Megnyugtatom a vörös kereszt elvtársat, hogy szakmunkás - emelte meg a hangját a vezérőrnagy -, kovácmester. Mindezt tőle is megkérdezheti, ha netán kételkedne a szavamban. Mi nem árulunk zsákmacskát, amit mondunk, amit hirdetünk, az úgy is van. Figyelmeztetem az elvtársakat arra is, hogy sok időt áldoztunk már a Mojzes-ügyre, végre valahára tegyünk pontot a végére. Javaslom, hogy gyorsítsuk meg az eseményeket. Őrmester! Keressék elő Mojzes Ármint!

- Értettem.

- Elvtársak, akkor ismertetem a tényállást. Ez a rendőrőrs, ahol az adminisztráció történik - mutatott körül Kun. - Az ott a konyha, a telepések főznek maguknak, kijelölik a szakácsnőket, és ők osztják el az ételt. Külön boltot üzemeltetnek, ahol ugyanaz megkapható, mint ami a környező falvakban. A kenyérfejadagot központi irányítással hordhatjuk ide, nehogy éhen vesszenek! Orvosi rendelőt nyitottunk, és működik az iskolájuk. A környező tanyákban élnek, de már elkezdődött az új falu építése, ahol véglegesen letelepednek. Korszerű lakásuk lesz. Munka rengeteg van, hiszen tervszerűen történik a tábor kiválasztása, jövőre már gyapotot is természetnek. Akinek meg sok a tartaléka, mert elhozta a vagyonát, ékszereit, az abból is megélhet, csomagok, levelek, pénzküldemények érkeznek. Rövidesen tanfolyamok kezdődnek, amelyeken szakmai és politikai ismereteket tanulhatnak, népi államunk még az ellen-ségeiről is így gondoskodik. Most pedig tekintsük meg az irodát, az is a demokratikus irányítást szolgálja.

Abban alig fértek. Szabó őrmester mutatta az utat. Meglepődött a saját irodája láttán: a falakon két hatalmas kép, a pogácsa arcú Rákosi mosolygott meleg derűt árasztva, és a sűrűarcú Sztálin elvtárs jóváhagyólag vette tudomásul. Három jelmondatot is szegelték: Éljen Rákosi, Éljen Sztálin, Éljen a Párt! Az asztalt vörös drapériával terítették le, s a két jeles államférfiú gipszből készül fél szobrát tették rá. Néhány karosszék is hoztak be.

- Itt tartják a szemináriumokat? - kérdezte a vörös kereszt.

- Nem. Csak ezzel is jelképezni akarjuk - válaszolt a vezérőrnagy -, hogy az internacionalizmus és népünk bölcs vezérének szellemében cselekszünk - és megköszönte a torkát.

Fillér Bandi kopogtatott az ajtón, olajos kezeslábasában, s vastag pufajkakabátban.

- Hívtak a sorstársak?

- A táborban él Mojzes Ármin nevű nyugdíjas, aki Amerikából kapja az ellátmányát. Most utána hoztuk. Ezennel átadom a szót a Nemzetközi Vöröskereszt képviselőjének - mondta Kun Sándor.

- Jövetelünk célja, hogy megbizonyosodjunk, nevezett Mojzes Ármin azonos-e azzal a személlyel, aki Amerikából kapja a nyugdíját, mivel amerikai cég alkalmazásában állott, mint cégvezető igazgató. A nevezett huzamosabb ideje nem jelentkezett a Nemzeti Banknál nyugdíjáért. Az amerikai cég hozzánk fordult, tájékoztassuk, elhalálozás történt-e?

- Mi is érdeklődtünk - avatkozott közbe az egyik látogató -, hiszen a népgazdaság számára egyáltalán nem közömbös, amikor az ipar fellegvárává válik az országunk, hogy itt maradhat-e a dollárban átutalt összeg? Amennyiben a nevezett személy nem létezik, a pénzről le kell mondani.

- Az a pajeszos zsidó az, aki a lábát lógatja egész nap - szólt Szabó őrmester fontosságának tudatában.

- Akkor nincs más dolgunk; aláíratunk, pénzt számolunk, és távozunk.

- Ismeri Mojzes Ármint? - kérdezte a tétova Fillért a civil ruhás főparancsnok.

- Látásból.

- Tudja azonosítani?

- Nem tudom.

- Mindegy, azért maradjon itt, lássa, ahogy leszámolják a bérét. Ez nem hadititok.

- Értettem.

Mojzes megérkezett. Elég siralmasan festett. Tűzvörös üstökét fehér hajszálak színezték, torzonborz szakálla megöszült és összezsugorodott, a feje búbja viszont tök-kopaszon villogott. Keze is feltűnő figyelmet érdemelt, a zsíros és párnás ujjak elárulták, tartózkodott a mezőgazdasági munkától, mégis az egész ember maga volt az elhanyagoltság.

- Nincs több gondja, sorstársam - mondta az őrmester -, meghozták a bankbetétjét.

Mojzes megvetően nézett rá, szóra sem méltatta. Aztán a többiekre vitte tekintetét, mintha magyarázatot követelne a zaklatásáért, mintha tengernyi elfoglaltságából szólították volna oda.

- Őrmester, maga csak hallgasson! Nem ért a nagy politikához.

- Értettem.

- Nem cicázunk itten sokáig, jogos a pénz, vagy nem jogos? Kinek van kérdése?

- Maga Mojzes Ármin? - kérdezte a vöröskeresztes.

- Az egyik.

- Miért? Hány van?

- Többen vagyunk, ez egy népes család.

- Itt is?

- Ahogy mondani tetszett.

- Melyikük kapja Amerikából a nyugdíját?
 - Egyikünk se.
 - Hogyhogy kérem, rossz helyre jöttünk? - fordult a vezérőrnagyhoz felháborodottan a vörös-keresztes. - Azt állította, hogy a keresett személy csak itt lehet, vagy a másvilágon.
 - Te nem dolgoztál Amerikában? - lépett közelébb az őrmester Mojzeshez, elfelejtkezve a korábbi intelemről.
 - Dolgoztam.
 - Akkor meg mit pofázol össze-vissza? Szándékosan kevered a szart?
 - Momentán semmiféle nyugdíjat, járandóságot nem kapok senkitől, a környezet sem alkalmas arra.
 - Nem is kapott soha?
 - Azt nem állítottam.
 - Minek handabandázik, jóember? Örüljön, hogy házhoz szállítottuk az irtó summát, írja alá az elismervényt és mehet az orra után.
 - Nem tehetem!
 - Miért, ha szabad kérdezni uraságodtól? - kezdte elveszíteni türelmét a tiszt. - Mit gondol, meddig packázhat velünk? Elfelejtkezik arról, hogy hol van?
 - Törvénytelenül hozták ide a családomat. Lassan ugyan megszokjuk, hogy ide-oda utazunk; gázkamra, kitelepítő-tábor, gondoskodnak a változatosságról. Zokszó nélkül elviselem, egy magasabb elgondolásban bízva, hogy így kellett történnie, szenvedésre vagyunk ítélve, Jézus kiválasztott népének ez a sorsa. Azon se csodálkoznék, ha megparancsolnák, varrjuk fel újra a sárga csillagot! Megesett velünk már annyi csúfság és szenvedés, hogy a szemem se rebben belé!
 - Mi csak a vörös csillagot ismerjük.
 - Mivel elfogadtam a felsőbb rendelést, lemondtam a földi javakról és hívságokról, nem tartok igényt a dollárookra sem.
 - A népgazdaságnak szükséges.
 - Tiszteltetem.
 - Ne mondja már, hogy nem kell a sonesz - lépett újra közelébb Szabó őrmester. - Ebből ítéletnapig megélhet és vakarhatja a segge partját.
- A Nemzeti Bank képviselője közben a vörösdrapériás asztalra rakosgatta a bankó-kötegeket. Szép kis halom gyűlt össze.
- Nem tartok igényt rá.
 - Az nem lehet, olyan aztán nincs - kapta el az indulat Kun Sándort -, még diplomáciai kalamajka keveredne belőle. Vagy éppen azt akarja, az ellenség sugallatára?
 - Csupán a lelki nyugalmam érdekel, békességben akarok meghalni, ha már élni nem lehet.
 - Főparancsnok elvtársnak jelentem, egy perc alatt rávezetem én Mojzes sorstársat a jóra, hogy aláfirkantja boldogan! Igaz? - lépett egészen közel, s az öreg füléhez hajolva sziszegte: - A lány unokádnak estére megnézem a lába közét!

Mojzes Ármin kifinomult hallással rendelkezett, azonnal aláírta az átvételi elismervényt. A százasokat a kabátja zsebébe gyűrte, majd elkoszolódott zsebkendőjét a vörös drapériára terítette, s abba kötötte az aprót. Szóródott le bőven az asztalról, de rangján alulinak tartotta, hogy utána hajoljon.

- Elvtársak - szólt a főtiszt karójára pillantva, - elszaladt az idő. A feladatunkat teljesítettük, azt javaslom, igyekezzünk, mert elered az eső, s itt ragadunk a sárban. Szabó őrmester, tegye a dolgát!

- Értettem - ám halvány fogalma sem volt arról, mi a teendője, változatlanul Kun mögött feszített. Aztán mentő ötlete támadt: - Telepesek végeztünk!

Fillér és Mojzes szó nélkül távozott.

A delegáció tagjai a vezérőrnagyra tekintettek, aki megfordult és szigorúan meredt az őrmesterre, de mindhiába, mert annak megállt a tudománya. A kifogástalan öltönyben, nyakkendőben parádézó főtiszt mérgesen mordult.

- A leltári tárgyakat! Mi meg addig is kényelembe helyezzük magunkat és beszállunk a gépkocsikba!

Az őrmester, a kék parolinos gépkocsivezető, és négy rendőr percek alatt összecsomagolta a dekorációt, gondosan a csomagtartóba helyezte, meg ne sérüljön a hosszú úton.

Az autók méltóságteljesen távolodtak. Az irodában szakadozott papírdarabok, falba vert szögek árulkodtak a látogatásról.

Józsa Bálint a szekerén egy terhes asszonyt szállított a faluba, ahonnan mentő vitte tovább a kórházba. A szokásos bevásárlás után visszafordult Kormóra, és idős Sajtos Flórián gondosan könyvelgette az újabb cipőpertliket, cérnagombolyagokat, az új szállítmányt. Sürgölődve-forgolódva az áruátvételnél, a szeme felakadt a csodálkozástól, mert a derékban igen beteges kinézetű asszony ült, karjaiban ringatta csecsemőjét. A nyomorék boltos levegőért kapkodott, s hirtelenjében nem tudta, mire vélje a dolgokat, majd faarccal megkérdezte.

- Eltévesztették a házszámot?

- Fene bele, a családja után jött, egyenesen a kórházból.

- Jobbat nem tudott kitalálni?

- Amíg a kórházi ágyat nyomta, egész retye-rutyáját kitelepítették a pinceodúból. Ráadásul tüdőbajos.

- No, hiszen ezt itt a világ közepe. - Szolgálatkészen az asszonyhoz fordult, aki félősen ölelte a kicsijét, s riadt szemmel figyelte a nyomorékot. - Mivel szolgálhatok? Sajtos és társa vas-kereskedés, üzletemben kivételesen a gyertya, a lámpafény és a koporsószög is megtalálható. Nálam hitelben vásárolhat, feltéve, ha a családtag dolgozik. Cumit adhatok a kisgyerekeknek?

- Tej nincs?

- Micsoda?

- Tej?

- Az nem kurrens áru.

- Akkor mit ajánl?

- Kocsikenőcstől kezdve majdnem minden megkapható: viharlámpa, kocsikerék, ostorszój, ceruza, füzet, gépszír, levélpapír és boríték, bélyeg, tű, cérna, ecet és petróleum, fejszenyél és fafaragás, cipőpaszta, jól meg toszta, nylon bugyi, nylon sál, a kisgyerek útban már.

- Főznivaló?

- Micsoda, kérem szeretettel?

- Amit a kölykeimnek adhatok.

- No hiszen, arra legjobb az anyatej.

Este a postabontásra vártak. Sorakoztak a rendőrőrs előtt. A rendőrök hagyták, várakozzanak! Amikor már az idegesség tűrhetetlenné fokozódott, az őrmester kiállt a főépület ajtaja elé, néhány levelet kivitetett a felajzott embereknek. Ám előzőleg marékkal szórta ki hátul az iroda ablakán, hadd verje az eső! A csomagokat is felbontották. Némelyikben finom falatok érkeztek: szalonna, kolbász, azt kiszedték a rendőrök és belakmározták. A maradékot odalökték a címzetteknek, örüljenek és ne mond hassák, hogy nem kapták meg a küldeményt! Használt ruhanemű is érkezett, a kormói divat sokszínűnek és utánozhatatlannak bizonyult, a gyerekek csatagosan, rikító öltözékben tódultak az iskolába.

Előfordult, hogy a táborlakók levélből tudták meg: ezt is, azt is küldtek nekik csomagban, vagy más nevére érkezett meg, vagy egyszerűen eltűnt. Fillerék gyakran kaptak másnak szánt küldeményeket, Terike gondosan megvizsgálta, és amikor megbizonyosodott róla, hogy kié, addig csatangolt a táborban, a tanyák között, amíg a tulajdonost megtalálta. Néha megborzonegott és sírni kezdett, mert a maguk nyomoránál is félelmetesebbel találkozott. Így ismerte meg a pinceodúból kitelepített munkást, akinek a gyomorfekélye hónapokig alig gyógyult, nap-hosszat nyomta a vaságyat, két gyereke iskolába járt, s a tüdőbajos felesége sem dolgozhatott. Egyedüli támaszuk a kívülről érkezett segítség, amelyik pénz, csomag és levél formájában kereste és találta meg őket.

Bandi elmagyarázta nejének, hogy melyik úton veszélyes közlekedni. Ezt már a gyerekek is megtanulták, igyekeztek elkerülni a lovak taposta járatokat, inkább ösvényeken, felszántott táblákon kóboroltak, s egyre inkább megértették, milyen óriási területű a tábor. A rendőrök nem ellenőrizhettek valamennyi telepest, elszökni mégis teljesen reménytelennek tetszett, mert semmiféle papír, igazolás nem állt rendelkezésükre, s a vasútállomáson, meg a közeli falvakban hamar elfogták volna őket. A tábor bejáratánál lévő őrbódé, s a drótkerítés csak a kívülről érkezőknek sugallta azt, hogy teljesen zárt a terep, valójában annyira szétterjedt, a környező tanyákat is magába foglalta, hogy eltűnni, elbújni könnyen lehetett, de minek? Egyedül Nemes kacérkodott még néha a gondolattal, hogy szedi az irháját és meglép, se kutyája, se macskája, a fővárosban talán meghúzódhat, bujkálhat egy ideig. Mióta építkezéseken dolgozott, elvitték távolabb is, gyakran kínálkozott alkalom a szökésre, mégsem élt vele. A kenyerét megkereste, az igénytelenséget elviselte, némi nyugalmat jelentett az a tudat, hogy nem viszik tovább, a pusztát jelölték ki végleges letelepedésül. Akkor pedig megél, két karjára, vigaszt nyújtó szavaira szükség van. A táborban nagy energiával celebrálta a szertartásokat, vásárnapokon prédikálgatott is, s azon fáradozott, hogy ezekhez a tárgyi feltételeket előteremtse. Gondos, jó pásztorként akart örködni a népén.

Feketét lekötötte, s elcsigázta a munka. Kezdett megbarátkozni a gondolattal, hogy rövidesen unokája születik, titokban reménykedett, hogy fiú lesz, Ibikének fehérneműt, a kicsinek pedig kelengyét vásárolt.

Az építkezések helyszínei váltakoztak, megesett, hogy csak hétvégére jöhettek haza a kormóiak, ám olyankor kenyeret is hoztak, mert beváltották a jegyre járó fejadagot. Meglepetten tapasztalták, az jóval több, mint amikor Józsa úr a helyükbe szekerezte.

Fillér Bandi amikor a gépműhelyben letette a munkát, bókászni kezdett a határban, krumplit, répát talált, kikaparta a földből, zsákdarabokból összeöltögetett szütyőben vitte a családnak. Ha tehette, elkísérte Terike és Bandika is, s az összegyűjtögetett, sovány kis élelemmel kiegészítették a konyha főztjét. Ilyen böngészés közben váratlanul kifakadt Terike.

- Megértem Sajtosnét, hogy a nehezebb utat választotta, talán gyerek nélkül én is másképpen gondolkodnék.

- Ugyan, ugyan, élni se könnyebb, mint meghalni, mégis cipelhetjük holtunk napjáig a fenekünket. Nekünk szükségünk van egymásra, életre-halálra - ölelte meg a sápadt arcú asszonyt. - Az élet még így is, itt is élet.

- Tudom édes uracskám, csak nem értékelem annyira. Végig erőlködéssel, izzadtságzagú garaszkodással, napi megaláztatásokkal az én szememben nem egy felemelő látvány.

- Pontosan olyan, mint a harmónia - vakarta meg a fejét Fillér -, csodálatos, hogy az emberen minden megtalálta helyét: a kéz, a láb, a fej... az ész, lehetetlen, hogy ne szüntesse meg ezt a felemásságot!

- Csak akkorra belehalni.

- Annyira félsz?

- Nem a haláltól félek, hanem az öregségtől, a csúnya, tehetetlen, ráncos megaszalódástól, a nélkülözéstől. A fiamért is annyit sírok, hogy elapadnak már a könnyeim.

- Az emberben együtt található a lényeg: a szépség és a kivetnivaló, ezért utánozhatatlan. És az igazi ember az, aki fél, és mégis remél - simította meg a felesége derekát.

- Édes uracskám, ne vegyél már le a lábamról ezzel a szövegeddel! A fagyos krumplit tíz körömmel kaparom ki a hantok alól, zokszó nélkül tűröm a mocskot, a piszkot, bár az üdvösségemet odaadnám egy meleg fürdőért, de hogy az életben, s főleg pedig ezen a pusztán harmóniát találjak, azt ne meséld már nekem. Az még hagyján, hogy a paraj, a sóska, a csalán finom csemege, és addig-addig duruzsolsz még Bandikára tukmálod, de hogy csak a mi áldozatunkkal épülhet fel ez a boldog ország, ez már fájdalmas.

Elhallgattak. Bukdácsoltak a göröngyös földeken, maguk után húzva sovány motyójukat.

Fillér a műhelyben kis fűrész tákolt össze fiának, meg eltörött ekevasra nyelet szerelt, hogy azzal könnyebben gallyazhassa a fákat. A gyerekek csapatostól vonultak tűzrevalót szerezni, ami mozdítható és eltűzelhető volt, azt gyűjtötték. Az akácfák eltűnedeztek az utakról. Már bepillésedtek a pocsolyák, s az ólban a rakott kályha egész nap ontotta a meleget, öreg Váradi állandóan a falánál tanyázott, csiszolgatta a fejszenyeleket, s valamelyik piacra szeretne volna eljuttatni, mert a nyomorék boltostól egy garast se látott. Néha a tűzre is vetett, ki ne aludjon.

Fillért hívatta Szabó őrmester.

- Na, most megmutathatják, hogy igaziból szeretik az országunkat, meg a békét. Lehet békekölcsönt jegyezni, ki, mennyit akar. Értve?

- Hiszen betevő falatunk sincsen.

- Részletekben vonják le a munkahelyen.

- A többségnek az sincs. Napi egy tányér levesen tengődik.

- Fogja szűkösebbre az adagját!
 - Abból még nem jut pénzhez - csűrte-csavarta a kovácssegéd.
 - Maga megsüketült? Hiába magyarázom, békekölcsönt mindenkinek jegyezni kell! Szégyenben maradjunk más táborokkal szemben? Megszabták a kvótát, értve? Jegyezni fog a csecsemő, meg a halott is - düllesztette ki pocakját a csupabajusz.
 - Ez a legújabb program?
 - Naná, majd mákos. Kicsoda a táborparancsnok, kicsoda felel a terv teljesítéséért? Az egész a maga dolga, de belátom, nem könnyű az önkéntességre hivatkozni, ezért inkább segíték. Sorakoznak már raporra az emberei, a szívükre beszélhet, úgylis szereti forgatni a nyelvét. Aki meg nem ért a szóból...
- Elsőnek Mojzes Ármint küldték be. Az öreg aprókat lépegetett, a gyűrött és elkoszolódott nadrágban sejteni lehetett, hogy cérnavékony a lába s a fenéke, meghajlott felső teste sokkal erőteljesebbnek tűnt, a félnagykabát megvastagította, kiöregedett birkózóra emlékeztetett.
- Na, te bolygó zsidó, jó célra használhatod a kapitalisták pénzét.
 - Micsodát? Nem értem tökéletesen.
 - Mojzes sorstárs, békekölcsönt kell valamennyiünknek jegyezni - mondta kelletlenül a kovácssegéd.
 - Jegyezzenek! Nincs kifogásom ellene.
 - Magának is előírták.
 - Eszem ágában sincs ilyesmivel foglalkozni.
 - Ugyan már, ez nem ilyen egyszerű, mert bár önkéntes alapon, saját meggyőződése szerint jegyez mindenki, a fejkvótát megállapították.
 - Minek magyarázza az önkéntességet? Ide is önszántunkból jöttünk, vagy tévednék? Ez öntudatos ország, öntudatos nép, s én vagyok a legöntudatosabb magyar.
 - Akkor mennyit jegyez?
 - Két nullát.
 - Minek köti az ebet a karóhoz? Nem velem szúr ki.
 - Győzzenek meg, hogy az én forintjaim nélkül összedül ez a rendszer, s akkor kétszer annyit adok, mint gondolják, sőt, a legnagyobb örömmel felajánlom - somolygott a görbe zsidó.
 - Nem értel a szóból, vöröske? Megmondtam a jelszót, amikor a bankót utánad hozták, miért nem vésted jól az eszedbe?
 - Maga aztán igazán karakán gyerek, hogy mindig meggyőz. Hol írjam alá? - hajolt a papír fölé.
- Következőnek Kovács Péter, a nagybajuszú, jól megtermett, megőszült férfi lépett az irodába.
- Na, legalább ez nem gatyázik, öntudatból aláírkantja a nevét. Egy veterántól így dukál. Értve?
 - Ha úgy kívánja a pártunk, aláírok bárminek.
 - Úgy kívánja.

- Akkor jó. Nem csalódtam én soha a pártomban, pedig először tizenkilencben léptem a soraiba, aztán tagja voltam az illegális pártnak is, a felszabadulás után szintén. Mindhárom tagkönyvemet megőriztem.

- Az öntudatod juttatott ide?

- Ha úgy gondolja a pártunk, hogy nekem itt a helyem és ilyen körülmények között, azt is helyeslem. Tudja, hogy mit csinál. Kivételes bánásmódot el se fogadnék, egy kommunistához méltatlan az. Jól gondolják az elvtársak, hogy számíthatnak rám.

- Ezt szeretem, ezt a fasza beszédet. Békekölcsönt kell jegyezned, veterán! Érted?

- Mennyit?

- Egyhavi keresetet.

- Egyetértek.

Vacsoraosztásra befejeződött a békekölcsönjegyzés. Egyetlen személy sem akadt, aki ne körmölte volna alá boldogan. Az őrmester igen egyszerű felvilágosításhoz folyamodott, behozta a farkaskutyáját, s amikor már minden kötél szakadt, levette róla a szájkosarat. A Néró morogni kezdett és a makacskodó két kézzel, hálálkodva kapott a ceruzáért.

Fillérnek émelgett a gyomra. Szótlanul gubbasztott, mint akit lebunkóztak.

„Kiköhöghetem a tudómet - gondolta -, az itt nem aktuális. Egyformán kellene gondolkoznunk, hogy közösséget teremtsünk, de mindenki fél és magára tekint. Meddig csinálhatják ezt velünk, meddig viseljük el? Bólogatunk, kétrét görnyedünk, a végén még úgy maradunk, hogy képtelenek leszünk kiegyenesedni. Vakokat, süketeket és némákat gyártunk, s az ostorcsapkodásra rángatják csak a fejüket. Naná, amikor bedughatnak a szántótemetőbe. A félelemből meg csak gonoszság, buta engedelmesség sarjad. És a hit mire való? Minél nagyobb a hit, annál nagyobb a csalódás?”

A köd leszállt.

Tejfehér sűrűség ülte meg a mezőt, az orrukig is alig láttak. Nem szívesen hagyták el a bűdös és bűzös ólat, mert ott legalább nem járta át csontjaikat a nyirkos hideg. A csatakos föld nem száradt fel egész nap, s a máskor is csendes vidék olyan mozdulatlan némaságba dermedt, ami szinte fáj. A rendőrök se bújtak elő a főépületből, alvással, tisztálkodással ütötték agyon az időt.

Úgy érezték, hogy a köd lassan beszivárog az ólba is. Nemcsak azért, mert az ablakon át látták gomolyogni, s úgy tűnt, marékkal vagy lapáttal hordhatnák tovább, hanem főleg azért, mert megölte a hangulatukat, arra gondoltak, hogy kíméletlenül beköszöntött a cudar idő, még ettől is rosszabb lehet, mit kezdenek a lerongyolódott öregekkel, beteg gyerekekkel? Számukra nincs menekvés? Újabb áldozatokat követel a pusztá?

Nem tudták elfogadni, megemésztetni a tényt, ezután már mindig kitaszítottként élnek, rettegnék a fegyverektől, és a farkaskutyáktól, jeltelenül kaparják el a halottaikat, akik visszavisszatérő álmokban látogatnak a pusztára, csontsoványan és meztelenre csupaszodva, fehérülő csontokkal zörögnek, a szántóföldek alól kibújnak a gyengécske kezek-lábak, porzik felettük a pusztá, s még jó, mert az talán betemeti újra, betakarja a sebtiben elföldelteket.

A nehéz csendben bántóan pukkant el egy-egy szellentés, a köhécselés és tüsszentés is csendháborításnak tűnt.

Már a természetre sem számíhattak.

Ekkor megint váratlan esemény történt.

A ködös őszevi napon négy embert rendeltek a rendőrszere: Nemes Áront, Mojzes Ármint, Tóth Pétert és Váradi Mihályt.

Nemes rosszat sejtett.

„Mit akarnak már megint? - gondolta. - És miért ettől a csapattól? Nem köt minket össze igazán semmi, még a rabság sem. Az ujjamat se mozdítanám ezekért.”

Ahogy a többiekre nézett, ők sem repestek az örömtől.

Szabó őrmester morcosan pillantott rájuk, s a bent tartózkodó egyenruhások is komor fenyegetésnek tűntek.

- Na, kandúrkáim, megint meggyült a bajom veletek? Hiába teszem ki a lelkemet is az üdvösségetekért, nincsen fogamatja. Hát miféle mocsadékok vagytok, hogy nem becsületek a szeretetünket? - csapott két tenyérrel az asztalra csupabajusz. - Nem fér az agyatokba, mi azért vagyunk itten, hogy vigyázzunk rátok! Azért élhettek még, mert örködünk felettetek, nekünk köszönhetek mindent, a levegőt, a kenyeret, meg a kefélet is. Megőrizzük, amit otthon hagyatok, még ha a hős munkásosztály tagjai költöznek is a házatokba, még a lányoknak is csupa szívességből dugom be, helyettetek, hogy addig se kell dolgoznotok, elég az a határban. Ha meg nem lennének veletek, akkor szétszaggatna titeket a nép haragja. Mégsem tapasztalható a hálátok. Értve?

Senki se mert válaszolni, várták a fejleményeket.

„Honnan szopta ezeket ez a majom? - gondolta Nemes. - Nincsen annyi sütnivalója, hogy kitalálja. És miért most? Mi az oka ennek?”

Váradi nagyokat fujtatott mellette és idegességében ökölbe szorította a kezét. Az öreg zsidó mereven bámulta az őrmester csizmáját, mintha valami hibát fedezett volna fel rajta. A veterán konyá bajuszát tolta előre.

- A lelketekre kötöttem, hogy nincs kornyikálás, nincs szökés, és nincs szabotálás sem. Erre mi történik? Megmérgezik a tábort, napokig fostok össze-vissza, annak a szagát a fővárosban is megéreztek. Értve?

Még a pissenés is meghallatszott.

„Amilyen hülyék, még a szart is felkavarják - gondolta a hajdani százados némi megnyugvással, hogy ebből komolyabb baj már nemigen lehet. - Szarpert mégse rendezhetnek, hogy ki, mennyit üritett a tiszteletükre, volt már abból elég.”

- Ez a cselekedetetek szabotázs a javából, nem is az, hanem az államunk elleni szervezkedés. Ezért rögtönítélő bíróság előtt feleltek - mutatott a beosztottjaira -, annak meg én vagyok a parancsnoka. A népi demokráciánk elszánt ellenségeinek nincs kegyelem.

- Én nem ellenség vagyok, hanem veterán.

- Éppen ez a bűnöd! Így akarod a pártegységet megbontani, hogy azt hírszteled, mi a kommunistákat is lágerekbe hajtjuk. Nehogy túljárj már az eszünkön, azt mi nem szeretjük!

- Miért nem az igazi bűnösöket keresik meg a felelősöket?

- Mindnyájan bűnösök vagytok, a ti hibátokból kerültünk mi is ide! Azt ne hidd már, hogy a világ ura lettél! Megcsináltatok a bajt, feleltek érte! Miért nem vigyáztatok jobban? Minden lépésedet én se figyelhetem, ennyit mégsem kívánhattok tőlem. Értve? Négyötöket demokratikusan választottuk ki a többiek közül, ahogy eszünkbe jutott az a szép, gyönyörű pofátok.

- Hogy röhöghetnek rajtunk Nyugaton? Analfabétákból lettek a vezetőink, nehogy valamit is jól csináljanak - dünnyögte maga elé Mojzes.

- Néked is elmegy mindjárt a kedved, te kis zsidó gnóm! - lobogtatott meg Szabó őrmester egy papírt, ami hivatalosnak tetszett. - ezen a következő van: „Példát statuálni. F. M.” Látod, hogy tudok olvasni? És te tudod, mit jelent ez?

- Farkasordító marhaság.

- Vicces kedvedben vagy! Szerinted? - fordult Váradihoz. - Hiszen a feleséged csinálta a túrós csuszát.

- Farkas Menyus - lebegte a behemót gazda, de maga sem tudta, miért ez a név jutott eszébe.

- Farkas Mihály - vágta ki a rezet a veterán.

- Pontosan. És most átadjuk az ő üzenetét - fordult az őrmester az embereihez. - Bűnösök?

- Bűnösök - mondták mind a négyen.

- Hogyan lakoljanak? Golyó, kötél, vagy egyéb módszerek?

- Egyéb.

- Mi legyen az? Szökés közben rájuk engedjük a kutyákat? Ássuk a földbe őket és célba lövünk a fejükre? Akasszuk fel fejjel lefelé őket? Vagy enyhébb ítéletet érdemelnek?

- Enyhébbet.

- Mit szórakoznak itt velünk? Talán csókoljuk meg a lópinát, mert annyira unatkoznak? - vesztette el tartását hirtelen Nemes és fenyegetően előre lépett.

- Őrség! - kiáltotta Szabó őrmester, mire géppisztolyos rendőrök léptek be -, elvezetni az elítélteket!

Már felszállt a köd, de hideg maradt az idő. Lábalták a nedves mezőt és kezdték megérteni, bármilyen dőreségnek tűnt is, hogy ennek a fele sem tréfa. Csörtettek mögöttük a fegyveresek, farkaskutyák morogtak, és a szántóföldhöz közeledtek, ahová a hirtelen halt gyerekeket elkaparták. Józsa Bálint kötőféken vezette a Sárgát.

- Ezek tényleg megkergültek - dörmögte a gazdag paraszt.

- Régi módszer, minél szolgálabb vagy, annál inkább szolgát akarnak csinálni belőled.

- Nem olyan nép ez, Mojzes sorstárs!

- Már megint a nagy szavak? Így a nép, meg úgy az ország? Hiszen fellógnak bennünket, a teremburáját! Maguk meg a másvilágon is marhaságokat szövegelnek?

- A párt majd igazságot szolgáltat.

- Arra várhat, kéremalásson! Már azon is csodálkozom, hogy nem kerítették be minket orosz tankokkal, és nem masíroztak végig rajtunk.

- Rémálmai vannak?

- Miért? Ez nem az?

- Ők igazi barátaink, s nem tudhatják, hogy itt mi van, lehet, még Rákosi se.

- A magyar történelemnek nem volt még olyan forradalmi szakasza, amelyet nem az oroszok fojtottak volna vérbe: Rákóczi, Kossuth, méltóztassék csak emlékezni, és az a híres, piros Tanácsköztársaság, amikor ugató kutyaként acsarkodtak a világforradalomért, meg is hálálták

a tapintatos oroszok, kimetélték az emigráció gerincét, a háborúban meg csak vér és kenyérháj maradt utánuk.

- Meg a szabadság.

- Valóban, ennél nagyobb szabadsággal mihez is kezdenénk?

- Állj!

Józsa patikus elébük vezette a rozoga kancát. Végigsimított a nyakán, majd megfogta a farkát, hogy félrehúzza az útból.

Nemes Áron megszedült, majd orrcimpája kitágult, nehezebben szedte a levegőt, s érezte, hogy nem tud uralkodni magán.

Hirtelen, tisztán látta legemlékezetesebb késő délutánját, úgy bukott elő a képzeletéből, mintha tegnap történt volna. A Héjjas különítménnyel a Svarckertben táboroztak, s Fekete Attilával, mint fiatal darutollasok, vörösöket hallgattak ki. Tiszti egyenruhában, fontosságuk tudatában feszítettek.

- Miért jelentkeztél a Vörös Hadseregbe?

- Nem volt munkám, ott legalább akadt - mondta akkor a bicegő Fillér Gábor tiszta, nyílt tekintettel -, de nem jelentkeztem, hanem vittek.

- Lenin-fiúként?

- Nem, nincs nekem semmi sarzsím, csak két pulyám a cselédházban, azok is éhesek.

- Addig beszélj, amíg tudsz! Lenin-fiú voltál, bolsevik bérenc?

- Vöröskatona.

- Gondolkozzál még egy kicsit! Miért pont miránk fogtál fegyvert? Magyar ember a magyarra, mikor a muszkák mindig szarban hagyták?

A kertben, a fák alatt kezdődött az úri-muri. Hosszú asztalokat terítettek meg finom falatokkal, italokkal, gyümölcsökkel. Az asztalokon gyertyák égtek, a távolból halk zene szólt.

Mulattak a különítményesek. Nevettek a nők, pezsgősüvegek durrogtak, tetőzött a jókedv. A felhevült párok eltűnedeztek a bokrok aljában, az épületben.

A fákról lampionok lógtak. Fehér konyharuhába öltözött felszolgálók, szakácsok hosszú sorban hordták az étkeket, italokat.

Nemes Áront az ital nem tudta felvidítani, pedig védte a szeszt.

- A kedvenc lovam sárlik - mondta Fekete Attilának -, de hol talállok fedező mént?

- Tiszti kancát nem illik várakoztatni, a vágyait teljesíteni kell - szellemeskedett bajtársa. - Szerzünk apaállatot!

- Honnan? Nincsenek itt igazi fajtatizsita csődörök.

- Nincsenek? A legjobb vörös csődöröket őrizzük! - nevetett bambán Fekete. - Abrakoltatjuk őket, csak úgy potyán? Kikíméljük a lelküket is? Még azt hihetik, hogy szanatóriumban vannak!

Elővezették a szerelemre vágyó fehér kancát. Négy fiatal vöröskatonát, köztük Fillér Gábort, meztelenre vetkőztették.

- No, vöröskéim, ki a legény a gáton? Kinek kemény az üdvöskéje? Aki meghágja a lovamat, szabad, elmehet - szónokolt Nemes Áron -, úri szavamat adom rá. Akinek előítélete van, hogy ez egy fehér ló, azt agyonlövetem. Szabadon választhattok: vagy a gyönyör, vagy a másvilág! Ennyit nektek is megér ez a gyöngyvirágos élet, és még olcsón megússzátok, nem lesz keréketörés, nyársra-húzás, nem ásnak benneteket a földbe nyakig, csak élvezetek!

Széket tettek a kanca hátuljához.

Nemes Áron intett. Fillér Gábor fellépett a székre és már repült is. Felcsattant a nevetés a dáridózók között, apró sikolyok, megjegyzések hangzottak el, miközben a többi szerencsétlen próbálkozót is székestül együtt rúgta el a ló.

Újrakezdték.

A bicegős Fillér Gábor alól háromszor rúgta ki a széket a tiszt kanca, mire úgy, ahogy sikerült teljesítenie a parancsot.

- Bravó, komisszár! A legértékesebb szervednek köszönheted az életedet - Tapsolt megvetően Nemes, majd hanyag mozdulattal intett. - A többit elvezetni - s a mulatozó, tűzbejött társasághoz fordult. A zene felerősödött, a hangulat tetőfokára hágott, mégis hallani lehetett a közeli sortűzet.

Nemes Áron most megborzongott. Megvetéssel húzta el a száját, de tudta, olyan percek következnek, amelyeknek számára kiszámítható végeredménye nincsen. Nézte a koszlott patikust, az éppen lócitromot potyogtató gebét, s attól félt, hogy elveszíti az önuralmát és nekiront a fegyvereseknek.

„Most adj erőt, isten, mert végképpen elbukom.”

Szabó őrmester lépett hozzájuk.

- Aki belecsókol a Sárga picsájába, az visszamehet az ólba. Akinek nem tetszik az ítélet, szaladjon innen, szökjön! Más választás nincsen.

- Tudtam én, hogy demokratizálódunk - humorizált Mojzes úr, hogy megrendülését elrejtse. - Mindig van szabad választás.

- Szereznek én örömet ennek a szadista bajusznak - morogta Nemes -, Sztálin-zsebet csinálnék neki.

- Azt nem tanították nekünk a szemináriumokon.

- Felvagnám a hasát, s a két kezét beletenném melegedni.

- Arra most semmi esélye - emelte le fejéről Váradi a zöld színű, pörge kalapot, beleköpött és visszacsapta kobakjára. Egész teste verejtékezett, s a hidegben szinte párolgott. - Na, nézzük, ennek milyen van? - határozottan az öreg kancához lépett és a farka alá csókolott. Mire megfordult, igen fehér lett, és köpködött veszettül, rogyadozó inakkal az állandóan folyó kúthoz tartott.

Nemes nem tudott dönteni. Úgy érezte, hogy a büszkesége sem engedi meg a megalázkodását, hogy ilyen kaparé-kfigurák üljenek tort felette. Neki se kutyája, se díványa, nem kell felelősséget vállalni másokért. A halál egyszer úgyis eléri, mindegy akkor, ha most teszik el láb alól, de legalább egyenes derék-kal hal meg. Széthúzza vásott kabátját és elkiáltja magát: ide lőjtek, szarháziak! Ezt kell cselekednie, egy százados szembe mer nézni a golyóval. A magyar virtus ilyen.

Csakhát akkor vége, nem tudja meg, mi lesz holnap, holnapután, felszabadul-e a tábor, s ki áll bosszút a megtörténtekért? Ő szeretne, ha kell, egyedül is, eddig is az éltette, fordul még úgy az idő, amikor törleszthet. Ahhoz viszont élni kell és megalázkodni. Attól viszont undorodott, hogy ő egy ló nemiszervébe csókoljon, az rosszabb a halálnál. Csikorgatta a fogát kínjában, de azzal senki se törődött.

„Honnan vettem én ezt a hülye ötletet - rágódott tovább. - Nincs ember, aki megbocsájtja, ilyen szégyennel lehetetlen élni, vagy mégis?”

Mojzes Ármin meggörbült a teher alatt, úgy meghajolt, hogy a hátára lehetett volna ülni. Csak céklavörös arca és drótszál vörös-fehér üstöke lángolt.

- Nagy élmények várnak ránk - súgta maga elé a földre, de nem nézett a lóra. Szeretett volna elsüllyedni a földbe, de sajnos, nem nyílt meg alatta, szerette volna, ha mitológiai hősként kivonhatja magát a tábori létből, vagy a bibliai példabeszédek alapján, a tízparancsolatot megtartva, úgy szereti felebarátját, mint önmagát, de ez se ment, már megbocsájtani sem tudott a bajszos latornak, aki olcsó Júdás-pénzekért a bőrüket viszi a vásárba. Mojzes úr igazán megriadt, pedig nem volt éppenséggel tapasztalatok híjával, de fegyverrel a hátában elveszítette hideg és megvető fölényét, a felsőbbségbe vetett hite is elszállt, a heroikus lét, s a nagy zsidó áldozat újra csak pillanatnyi reménnyé alacsonyodott, de az is elpárolgott hamar, mintha mindig is a semmibe kapaszkodna, és hiába ez a küzdelem, ha a vége újra ismétlődik: itt mindig a megváltókat, a kisjézusokat feszítik, és sohasem a latrokat!

- De miért engem, mi közöm nekem, Mojzes Árminnak a világhoz? Ha ezer évig élnék, akkor se lenne jogos, hogy mindig a puskacső elé vonszolnak - morogta.

Aztán hirtelen a régi képek zúdultak agyára: a sárgacsillagos gettó, az a feledhetetlen utaztatás, a búzló hullák a vagonban, a sírások és sikolyok, az egymást markoló kezek szétszakítása, az engedelmes haláloszlopok, a hullahegyek, a csonthegek, s álmaiban a mindig füstölő kémények, hát milyen törvény, erkölcs, hit kényszerítheti arra, hogy tovább csinálja? Elég. Még neki tesznek szívességet, ha agyonlövik, nem látja tovább unokáinak a szenvedését. Talán indulnia is kellene, könnyebb lesz a gyász itt utána, ez a hely nem ilyenekre való. Csakhát mégsem olyan könnyű, hogy szaladhatna ő a kutyák előtt? Vagy rögtön lelövik? Kibírja ép elmével, hogy a farkasivadékok széttépik? A maradványát megmutatják a családnak? Az unokáit az biztosan összeroppantaná.

- Ármin, Ármin - motyogta megint -, kinek a bűnét veszed magadra?

S ahogy Szabó őrmesterre kapta tekintetét, jelezvén, hogy elkészült a legrosszabbra, hirtelen a nagyhasú lányokat látta maga előtt, akik nemsokára zabigyerekekkel árasztják el a pusztát, a szíve akkorát ugrott, hogy szinte előrelökte, mert lányunokájára nem vigyázhat többé, nem osztozik apró örömeiben. Meglódult az öreg zsidó a szántóföld irányában, de a lábai mégis a Sárga hátuljához kanyarodtak. Józsa úr szolgálatkészén húzta félre a ló farkát, Mojzes Ármin pedig felágaskodott, és a meleg testbe csókolott. Többre alig emlékezett, az is, mintha nem vele történne, pedig a szája elé kapta a kezét, és hétrét görnyedt, mert öklendeznie kellett, még a kútnál is hányingere támadt, ahol vég nélkül mosta, csutakolta a száját.

A veterán fehér bajuszát pödörgette. Különösebb megrendülés nem látszott rajta.

- Na, komisszár, kinyalod? - kérdezte elfúló hangon Nemes kínjában, s még mindig tépelődött.

- Ez is a pártom akarata. Különben sem lehet belehalni, hát akik meg a lovakat élik? - lépett a boldogítandó, jámbor kancához. Dolga végeztén, bajuszát pödörgetve távolodott.

Nemesnek felfordult a gyomra. Hányt. A bűzös mocsadéktól elfancsalodott a közelállók képe, Józsa úr befogta az orrát, mire a Sárga megelégtelve a kedveskedést, leszorította a farkát.

- Okos ló ez, te nem kellesz neki! Szaladni tudsz?

Mintha áramütés érte volna Nemest.

„Ezek szándékosan ki akarnak nyírni! - gondolta. - az egész cirkusz arra jó, hogy eltüntessenek, s amilyen szemetek, meg is teszik. Belebújtam a hurokba, és nem evickélhetek ki belőle.”

Ebben a pillanatban a Sárga vastag sugárban hugyozni kezdett. A hidegben gőzölgött a vizelet. Az erős szag megcsapta Nemest.

- Na nagypofájú, tiszta már a buksza! Szereted, vagy utálod?

- Nem bírom megtenni!

- Engedjétek el a kutyákat!

Nemesnek tehetetlenségében már a könnyei potyogtak, s bár nem akarta hinni, mégis megértette, nincs tovább. Mire elég az utolsó pillanat? Azt még jól látta, hogy az öreg kanca nemi szerve kitágul és összehúzódik, mintha egy félelmetes szem kacsintgatna rá, amelytől nem tud megszabadulni. Önkéntelenül előre lódult, és dühösen fúrta fejét a meleg, szalmiákszesz-szagú húsba. Aztán tántorogva a többiek után indult.

- Még mondja valaki, hogy nem jó itt nektek? Szívből szeretitek a pusztát, ha ennyire ragaszkodtok hozzá!

Fagyott. Az iskolások csúszkáltak a jégen. A csomagokból kapott használt ruhákban, cipőkben száralmas látványt nyújtottak. Józsa Bálint szekere egyre többször szállította a beteg gyerekeket a táborból, és Nemes Áron gyakran énekelt: - Te benned bízunk eleitől fogva...

A közelítő tél nagy rendet vágott, s a fagyott földet alig tudták megkapargatni, hogy elfödjék a kis halottakat.

Bandika felkiáltott.

- Nézd csak, Röfi! - s egy távoli fekete csomóra mutatott.

- Mit nézzek, tán a jeget?

- Megkergültél, hiszen az kutya.

- Hogyne mán, minek csúszkálna az a jégen?

- Nem csúszkál, meg nem is mozog.

- Alszik?

- Miránk vár.

- Füttyöljek neki?

- Füttyölj!

A kutya nem mozdult. Még csak a fejét sem emelte meg.

- Mindig megvár minket.

- Eltörött a lába, vagy megveszett?

- Akkor nyüszítene.

- Bekampelt?

- Megfagyott.
- A kutyák nem fagynak meg.
- Közelebb menjünk?
- Minket úgy se bánt, hiszen ismer.

Ahogy a két gyerek közelebb bátorkodott, a lábuk földbe gyökerezett. Vértócsát láttak a jégen, s a kutya fején egy lyukat.

- Biztosan csupabajusz tette.
- Te sajnálod?
- Sajnálom.
- Gyere, mondjuk meg nagyapámnak! - szaladtak az istállóba.

Fillérné egy szeletke kenyeret megvizezett és porcukrot szórt rá, majd a Bandika kezébe nyomta.

- Egyél aranyom, ki tudja, mikor látlak újra! - csókolt a hajába és szemét azonnal telefutotta a könny.

Fillér az ágyon ült, maga elé meredt. Tördelte a kezét.

Váradi, Fekete és Nemes a vaságyra terített pokrócon kártyázott, mögöttük a kibicek guggoltak, Flórián és Biri. Mellettük a torzonborz öreg Váradi farigcsálta a fejszenyeleket. Unokája a közelébe sompolygott, figyelte a babramunkát, és beletúrt a nagyra nőtt, erős szakállba.

- Még most se vágod le, papám? - kérdezte.
- Nem.
- Miért?
- Fogadásból.
- Kivel fogadtál?
- Önmagammal. Csak akkor borotválkozom meg, ha visszaadják a földjeimet és a házaimat - nyomott barackot a kerek képű unokája fejére. - Addig meg gyönyörködjenek a tincseimben.
- Megígérték?
- Nocsak, nocsak, kivárom, más dolgom úgy sincs. Az lesz a jussod, innen majd egyenesen a nagy házba költözünk.
- A többi gyerek miért mehet már haza?
- Van rokona, aki felneveli.
- Nekem nincs?
- Mi mindnyájan együtt szabadulunk.
- Szeretnék már én is menni! Bandikát elviszi a nagymamája!
- Ha eljön az idő, neked súgom meg legelőször.
- Nem felejtet el?
- Hová gondolsz? Csimbókákat kötök a zsebkendőmre és eszembe jut.
- Sokat kell még várni?

- Már nem.

Váradí nagyhangon adta a bankot.

- Nem jár a szerencse, sorstársak? Mi az adu?

- Ez is valami, kezdetnek nem rossz - szólt Fekete -, legalább a gyerekek egy része nem nyomorog tovább. Nem látunk annyi temetést.

- Nagylelkűek - mondta maró gúnnyal Nemes szakadozott, hajdani egyenruhájában. - Micsoda gesztus, kiengedik az apró kölyköket. Óriási külföldi nyomás nehezédhet rájuk.

- Ezt tenné a helyükben? - kérdezte Biri, s az előtte ülő lapjába kukucskált.

- Nem. Már többször az életben nem hatódom meg, elvégzem a dolgomat, bárkinek látnak is, az maradok, aki vagyok.

- Aki voltál - jegyezte meg Fekete.

- Aki lehetek. Ez tartja bennem a lelket, az erőmet is erre tartogatom, ezért csinálom a hókuszpókuszt, kérem alássan!

- Én még senki se voltam, és mivé lehetek? - tártá szét a kezét Flórián.

- Kukaceledellé.

- Naná, így mindjárt más.

Mojzes Ármín vörös-fehér üstöke tűnt fel a közelben. Egyik kis unokáját kézen fogva vezette.

- Mi az, Árminka, lesz szabadulás? Megint megmentett benneteket Jehova? Mit mond erről a Talmud?

- Méltányolom a sorstárs érdeklődését, még ha nem is őszinte. S valahányszor a temetetlen halottakra gondolok, imádkozok értük. Az írás és az üzenet hozzánk így szól; minden élet egy világ, és aki megment egy életet, az egész világot menti meg - nyelte el az ól hátulja a kisöreget.

- Míg meg nem gyújtjuk újra a máglyát - hajolt Feketéhez az imádságos Nemes. - Tromf ki, tromf!

Fillér a sámlit forgatta. Bandika lenyelte az utolsó falat kenyeret és az anyja ölébe hajtotta a fejét, szeme gyanúsán csillogott, meg-megremegett a sovány teste.

- Nem akarok hazamenni - szipogta -, ha ti itt maradtok.

- Ugyan már, ezt elviszed. - Felemelte a kisszéket, megforgatta, s a földre tette. - Megmutatod nagyapádéknak, s jó lesz emlékeztetőnek.

Terike a nagyfogú fésűjével megigazította a fia haját és csókolgatta. Fejkendőbe göngyölte motyóját, s kétszer csimbókra kötötte.

- Most már hazavihet anyám - mondta vontatottan és a szemét újra telefutotta a könny. - Jobb lesz otthon neked, aranyom.

Erősen reszketett a keze, ahogy megsimogatta és csókolgatta az útra készített fiút, aki összedrótózott talpú bakancsban, melegítőnadrágban, szövet nagykabátban - az anyja dugta a batyuk közé kitelepítésükkor -, és zsíros szélű bárányszerű kucsmában topogott az ólban.

Fillér a sámlit tartotta a kezében.

- Szeretném, ha vigyáznál rá - mondta. - Megsimította a fiát, megcsókolta, és idegességében keskeny ajkát harapdálta, sebhelye pirosra gyúlt, egyik kezét a nadrágja zsebébe csúsztatta.

Röfi odaszaladt a pajtásához.

- Küldöl majd csomagot?

- Küldök.

- Jó sokat?

- Jó.

Fillérék lábalták a sarat. Itt is, ott is feltűnt egy-egy gyereket kísérő csapat, nem messze tőlük lemaradva Mojzesék ballagtak. Nehéz szívvel tették meg a távolságot a drótkerítés bejáratig. A hirtelen jött örömmük, hogy legalább a gyerekük megszabadul ebből a pokolból, kétely mardosta, a sötét félelem: ki tudja, látják-e még egyszer, ki tudhatja, mi lesz a táborral, a beharangozott faluépítéssel? Ki tud itt valami biztosat és biztatót a jövőről? Az az ember még nem született meg, hiszen a jövő itt mindig csak ígéretésekből áll.

A szomorú szemű asszony könnyein át figyelte, mikor pillantja meg régen látott anyját, s talán a fővárosi kenyérre szoruló apja is eljöhet, akik kezességet vállaltak, hogy eltartják Bandikát, és a hatalom kegyet gyakorolhatott velük. Hogyan viselik a terheket? Hogyan élnek? Mi lehet Zsókaékkal? Jaj, csak néhány szót válthatnának, s megölelhetné őket! Abban talán bele is hal, ha most nem látja őket, nem hallhatja a hangjukat, azt ő nem éli túl.

Az idő engedett, a fagyott föld locspoccsá változott.

Major Istvánné görnyedt alakját hamar észrevették a drótkerítés túlsó oldalán.

- Ott van mamám - mutatta Bandika.

- Ott - mélyült el a kovácssegéd hangja, s jobb kezét ökölbe szorította, baljában meg a sámlit tartotta.

- Nem engednek hozzá bennünket? - pityergett Terike.

Bibliás Majorné is könnyezett, ahogy meglátta az övéit. Fekete berliner kendőjéből alig látszott ki, gamós kezében zsebkendőt, a másikban egy zacskó savanyú cukrot szorongatott. Legszívesebben unokájához szaladt volna, így is a sápadt, beesett arcát, csillogó szemét figyelte, de köztük volt a drótkerítés, és az őrség.

A bejáratnál karba tett kézzel állt Szabó őrmester.

- Írja alá az átvételt - mondta - és kotródjanak!

Az öregasszony hosszasan bajlódott a papírral. Amikor elkészült vele, félreállt, és nézte, csak nézte hihetetlenkedve a tőle pár méterre várakozó szeretteit. A köztük lévő sárban rendőr topogott és szíjon tartotta a farkaskutyát.

- Beszélhetünk? - emelte tekintetét az őrmesterre félénken. - Csak egy-két percet kérek, semmi többet, édes istenem, hát megérthet egy ilyen öregasszonyt, magának is lehet édesanyja valahol. Attól ne tartson, hogy politizálunk, magas az nekem, mint tyúknak az ábécé. Ha meg a beszéd olyan tilos, azt igazán elnézheti, hogy megfogom Rézi kezét, megsimítom azt a gyönyörű szőke haját... - zokogott már a görbe hátú Majorné.

- Nem élvezkedünk itten - durváskodott az őrmester, majd intett a gyerekeknek. - Futás, te!

- Csak a drótkerítésig engedje őket! Csak annyit tegyen meg, hogy közelebb jöhessenek! Csak annyit láthassak belőlük, hogy tényleg az enyéme, hogy tényleg élnek. Nem igaz, hogy ezt megtagadhatja, hiszen embernek látszik maga is, még ha fegyver csüng is a derekán.

Terike akkor már nagyon sírt. Simogatta, csókolgatta a gyerekét, ahol csak érte. A férje még tartotta magát, de remegett és a száját harapdálta, arcán a sebhely lüktetni kezdett.

- Siess, fiam! - szólt.

- Nélkületek nem akarok! - kapaszkodott az apjába, s az anyjába a gyerek, a sírástól elmaszatolódott az arca a téli kucsma alatt. - Itt maradok.

- Fogadj szót, aranyom.

- Mi is megyünk nemsokára.

- Becsapsz, ide se jöttél velünk!

- Szavamat adom rá, de csak, ha jól viselkedsz.

- Akkor kiengednek titeket?

- Ki - nyomta a kezébe a sámlit.

- Nagyon jó leszek - mondta hüppögve Bandika, ahogy a nagyanyjához botladozott.

- Fogadj szót a nagyinak, aranyom!...

Az öregasszony átkarolta a gyerek fejét, a cukrot kezébe nyomta és azt suttogta mély, rekedtes hangján.

- Vigyázok rád, ne félj! Felnevellek.

Aztán a cuppogós sárban a bakterház irányába indult. Pár lépés után megállt az unokájával és visszafordult. Mindketten erőtlenül integettek egy keveset, majd tovább gyalogoltak.

Fillér mereven állt, a kezét ökölbe szorította, a tekintete nagyon elkomorult, s erősen nézte a sáros földet.

Terike a távolodók után tett néhány tétova lépést, majd megtorpant és felemelte a kezét.

- Sohasem látom többé - suttogta és eszméletlenül rogyott a sárba. Az ura felnyalábolta, s két kezében cipelte az istállóba.

Két öreg gőzgép rozsdásodott a műhely előtt, a szabad ég alatt. Fillér és Biri addig-addig noszogatta a műhely pelyhes állú vezetőjét, amíg kötélnek állt, hogy üzemképesse tehetik és szánhatnak vele. A nagyfülű üzemvezető eleinte bizalmatlanul pislogott, hímezett-hámozott: végül megkérdezte: - Hogy jutott ilyesmi az eszükbe?

- Ha az az uradalomban használták ezeket, mi is jól járunk velük, mélyebben szántják meg a talajt.

- Honnan tudja?

- Kovács a szakmám.

- Én gépészmérnök vagyok.

- Maguk nem grófok?

- Nem.

- Arisztokraták?
- Hogyan lennénk azok?
- Azt írta az újság.
- Firkálmány, annak az ellenkezője igaz.
- Az se mindig.
- Maga szerint így néz ki az osztályellenesség?
- Azt én honnan tudjam? Akkor miért kerültek ide?
- Nem közölték velünk. Rámondtak valamennyiünkre ezt, meg azt: fasiszta, szobotáló, az éppen elég az utazáshoz. Vagy takaros háza volt, esetleg a határszélen lakott, egytől egyig beszervezte Tito, Rajk után szabadon.
- A szája jár, de nem tud puhára főzni, csak ha érti is a dolgát - mondta a cingár üzemvezető a kovácssegédnek -, nálam ez a mérce.
- Ebben megegyezhetünk.

Fillér és Biri teljes gőzzel dolgozott. Igazából most derült ki, hogy a Major István kovács-műhelye milyen alapos iskolát adott, mert a gőzgépekhez az utolsó darab csavarig mindent legyártottak. A vállalkozást nemcsak kettőjük személyes ügyének tekintették. Számtalanszor megbeszélték a részleteket, hiszen Biri csak Fillér magyarázatából fogta fel, hogy a tábla egyik végén áll az egyik gőzgép, a másik végén a másik, és drótkötélen húzzák a kétkerekű ekét, amelyik fél méter mélyen szánt. A kormányyszerkezettel sokat bíbelődtek, hiszen a tábla végénél az ekét fordítani kell, s azt pedig csak jó anyagból készült kormányval lehet. Végül egyedül a drótkötél minőségével elégedetlenkedtek, hiszen tudták, ha az elszakad: tör, zúz mindent a közelében.

Biri váratlanul azt kérdezte Fillértől:

- Minden nációval meg tudnák csinálni, hogy húsz rendőr őrizzen több ezer embert?
- Ki tudja? Az annyi mindentől függ.
- Soha nem akartál szembe fordulni velük?
- Te?
- Gyáva az alaptermészetem, a többséggel tartok, s van egy anyám is.
- Ellenük fordulni minek? Mi értelme? Elvakultságból, haragból cselekedni ezen a pusztán nem szabad. Húsz rendőrt agyonverni nem nagy ügy, nem nagy kaland, de aztán mi lesz? Vérengzés és megtorlás, amíg csak bele nem fáradnak, hetedízíglent tartana a bosszú, a megjelölés.
- Ehhez értenek, számos jelét adták.
- Az igazi urakkal különben bánnak, jobb körülmények közé rakták most is őket, minket meg fújhat itt a szél. Bár nem vagyunk már porbafingó gyerekek, mégis megbélyegeztek és kitaszítottak. Kinek a nevében, kinek a felelősségére hozták ide azokat a szerencsétlen gyári munkásokat, akiknek se házuk, se ruhájuk, se élmük nincsen? Kinek és minek a törvénye alapján? Vagy azt hitték, hogy éppen itt fordul jobbra a sorsuk?
- Éhen is halhatnak. Ha nem vigyázunk egymásra, minden megtörténhet, ezt én is elismerem.

Az állandó munkán jól kerestek. Fillért brigádvezetőnek választották. Nemes és Fekete sem panaszkodott, Váradi meg egyenesen dagasztotta a mellét, a legjobb tehenésznek számított. Terike és Ibi az állami gazdaság étkezdéjében dolgozott.

Rőfi a táborban maradt, leginkább a nagyapja felügyeletére bízva. Csak azokat a gyerekeket engedték el, akiknek közeli hozzátartozóik írásban vállalták, hogy eltartják őket, s megfelelő keresettel rendelkeznek.

Fillérné elhatározta, hogy Bandikának karácsonyi meglepetésként játékot vásárol. Idős Sajtos boltjában feliratott egy autót, amit Józsa úr megszerzett. Boldogan nézegették esténként az ajándékot, s azon törték a fejüket, hogy a táborból miként juttassák ki. Bandi konokul a fejét rázta felesége minden javaslatára, aki a betegsége után rövidre vágatta szőke haját Váradinéval, a szája szétnyílt, apró fogai látszottak, mintha tíz évet fiatalodott volna, férje csak bámulta megbabonázva, legszívesebben a szájába harapott volna, a vékony derekát átölelve a vaságyra nyomja.

- Az lehetetlen - mondta határozottan -, hogy meg ne tudják, és akkor patáliát csapnak.

- Majd én elintézem - duzzogott morcosan Terike -, a gazdaságban dolgozó asszonyok közül kérek meg valakit. Pénzért megcsinálja, s karácsonyra az én aranyoskám megkapja a csomagot.

Tíz nap elteltével hívták az őrre. A férje elkísérte. Megállapodtak, ha bántják a szakácsnőt, szemtelenkednek vele, akkor kiabál, sikoltozik, és Fillér bemegy érte.

Félelmetes lassúsággal múlt az idő. A kovácssegéd ott állt a nyomorék kereskedő kócerája előtt, öklével a tenyerébe csapkodott, harapdálta a szája szélét, tétován lépett néhányat előre, majd vissza, komor tekintetét a főépületre szegezve, lát-e, hall-e valami gyanúsat? Legszívesebben berohant volna, de tudta, annak beláthatatlan következményei lesznek, s azokból rájuk semmi jó nem származik. Hiába próbálta figyelmét a kinti dolgokkal lekötni, csak Terikét látta maga előtt, mészfehér arcát, szomorú, kék szemét, s tudta, ha kétértelmű szó elhangzik, azonnal lángba borul az arca, és bárki közeledését visszautasítja.

Tiszta lényéért csodálta, mészfehér bőrét tetőtől talpig végignyalta volna bármikor, s az életét is odaadta volna, hogy boldoggá tegye. Most is azt látta, hogy áll ott megszeppenve a bajuszos lator előtt, remegve attól, hogy a farkaskutyával ijesztgetik, megszegyenítik és megerősokolják. Akkor mindennek vége. Se Rézi, se ő nem tudná azt a szégyent elviselni. Még jó is, hogy Bandikát elvitte a nagyanyja, így könnyebben dönthetnek a sorsukról. Csak azt ne higgyék ezek a kanok, hogy ő nem emel kezét rájuk! Belső zsebéhez kapott, ahol a saját maga eszkábálta törkést rejtegette, felkészülve a legrosszabbra is. Könnyen már többé nem adja meg magát, s nem hagyja, hogy elagyabugyalják, aki pedig Rézihez nyúl, nem sok kását fogyaszt a hátralévő időben. Csak legalább a kiáltást meghallaná!

Mennyi ideje lehet már bent? Miért nem engedik, mit akarhatnak tőle? Jót semmiképpen, az ismeretlen ezen a pusztán.

Befogták volna a száját? És adj neki? Én meg itt mafláskodok? Megint megindult a főépülethez. Nem hiszem, ezt talán már nem merik elkövetni, különben is akad arra kapható nőszemély elég. Aki megpróbálja Rézit megbecsteleníteni, annak kieresztem a belit, ha addig élek is.

Megállt és hallgatódzott. A nehéz csend elviselhetetlennek tetszett, az épületben semmi sem mozgott. Fillér érezte, hogy már egész teste verejtékben úszik, patazik a homloka, s nem bírja tovább a várakozást. Erőteljesen kilépett.

Akkor tűnt fel felesége az ajtóban. Viaszfehér arcán kiegyensúlyozottság látszott, csak a szája szöglete remegett.

Gyalogoltak vissza az istállóba.

- Olyan az arcod, mint a hóttember feneke - próbálta oldani a feszültséget Fillér. - Mit akartak?

- A karácsonyi csomag nem érkezett meg.

- Ugye, megmondtam?

- Az asszonyt elkapták, mert mással is csencselt, hazudott nekem a pimasz. A pénzem eltette, Bandikám meg nem kapott ajándékot - pityergett Terike -, verje meg az ég az ilyen fehérchselédet! Hiába várta a mi Jézuskánkat az aranyom.

- Miből jöttek rá? Mit mondtak?

- Más ügyeket is elvállalt az asszony, jó borsos áron, Návayék pénzt küldtek ki tőle, ám elfelejtette a címzettekhez eljuttatni. Csakhogy Návayék másik forrásból üzenték, hogy úton a küldemény. A hoppon maradók feljelentették a közvetítőt.

- Mást nem akartak?

- Nem. Mire gondolsz?

- Mire, mire? A fiatal bikákra.

- Arról nem esett szó, már korábban elhíreszteltem, hogy nemi beteg vagyok, azért nem zaklatnak.

- Büntetésről sem?

- Semmiről.

Este hívták Fillért. Összesúgtak az ólban, hiszen több férfit helyben hagytak már alaposan, s kíváncsian lesték, kikap-e megint a táborparancsnok? A kovácssegéd szintén erre gondolt, s tudta, nagy önuralomra lesz szüksége. Idegességében a száját véresre harapdálta, s eltökélte, megverni nem hagyja magát. Ismerte már a módszereket, s ahogy belépett, meglepődve tapasztalta, három rendőr ült a parancsnoki irodában. A hátát önkéntelenül a falhoz támasztotta, s érezte a törkés hidegségét.

- Megérkezett az igazmondó - kezdte gúnyosan az őrmester. - Van valami jelentenivalód?

- Nincs.

- Pedig lehetne, igaz?

- Igaz.

- Miért nem értjük mi egymást, parancsnok? Hányszor a szádba rágtam, mit szabad és mit nem? A végén még szervezkedtek is? Pont a te feleséged keveredik ilyenekbe? Ejnye már! Mióta csak megjelentél, a szart kavarod! Értve?

- Nincs tudomásom róla.

- Arról se, hogy mibe keveredett a kedves feleséged?

- Arról se?

- Hazudik ez, vörös a füle.

- Kit bízott meg a feleséged? Melyik kapitalista ügynököt?

- Nem tudom.
- Milyen házaselet az, ahol az asszony nem köt semmit az ura orrára? Azt se tudod, hogy nemi bajt szedett össze? Kitől kapta?
- Ki viseli a kalapot?
- Nincs kalapunk.
- Na, bökd már ki, hogy tudtál a dologról! - csapott gumibotjával asztalra az őrmester. - Ne legeltesd a fejünket!
- Nem tudtam.
- A feleséged már vallott.
- Vélem csak annyit közölt, hogy kiküldi a kis autót valakivel.
- Kivel?
- Nem tudom.
- Na, jusson már eszedbe!
- Ha tudnám, megmondanám.
- Hazudol! Azt se jelentetted, hogy mire készül a feleséged. Akkor is szemet hunynál, ha összeesküvést lepleznél le?
- Ő ezzel nem ártott senkinek. Miért jelentettem volna?
- Ne jártasd a pofád, mert pórul jársz! Hepciáskodol? Azt hiszed, még mindig te ülsz a lovon?
- Értettem.
- Leváltunk a parancsnokságról. Valamelyik csecses-faros asszony jobban beválik, és ne félj, a körmödre koppintunk! Mondd meg a bandádnak, hogy mától csak a sztahanovisták, veteránok írhatnak levelet, egyenlőre nincs több posta. Értve?
- Értettem - sietett vissza az ólba Fillér.
- Nem bántottak? - ugrott a nyakába Terike. - Édes uracskám, úgy féltem, úgy reszkettem, hiszen nálad is betelt a pohár.
- Beszélgettünk.
- Elképzelem - dümmögte Váradi.
- Udvarias fickók ezek - morogta Fekete -, jó modort tanultak.
- Másképpen bánnak velünk - lelkesedett Flórián -, mi lehet az oka? Talán szabadulunk?
- Nincs parancs az agyonverésünkre - szólt Nemes -, úgy látszik, valóban nem utaztatnak tovább.
- Kimenőt kapunk a végén?
- A letelepítéshez hozzátartozik a szabad mozgás, és az átképzés, hogy szocialista ember váljék belőlünk.
- Átmosatják az agyunkat? Hiszen a történelemből ez a tanulság, sohasem a legszebb eszme győz, hanem mindig a legkíméletlenebb.

- Megpróbálják - tárta szét tanácstalanul a kezét Fillér. Az együttérzés köréje tömörítette sorstársait. - Új táborparancsnokot jelölnek ki, valamelyik asszonyt, s a leveleket, meg a csomagokat jobban megritkítják.

- A kis bosszúállók - nyomta meg a szót Nemes -, a kis huncutok. Legalább nem unatkoznak, gyakorolják az olvasást.

- Hitetlen kutyák - mondta váratlan fordulattal Terike, középiskolás olvasmányáiból előráncigálva a mondatot -, egy játékautoért így büntetnek? Az én hibámért az egész tábor?

- Az ember természete a hit, vagy annak a tagadása - fejtegette Nemes. - Eleinte egyikünk se hiszi, hogy egyszer szemüveget viselhet, egyszer impotenssé válik, egyszer meghal. Amikor tapasztalja, már késő.

- Akkor már lőttek a furulyázásnak - nevetett Váradi.

- Eszed tokja! Mióta üdülünk, máson se töröd a fejedet - csapta hátba a felesége.

- Az a biztos, a jó kis meleg - fordult el a parasztgazda, hogy a fiát megkeresse -, amikor a kötőd alá teszem a tüzet.

Kínos napok következtek. Reménykedve mégis várták a leveleket, a csomagokat. Az ünnepek közeledtével a kinti világ különösen lelkiismeretesnek látszott, bár a jegyrendszer, a jóvátétel, az adó, a beszolgáltatás, a padlássöprés földhöz lapította az igyekezetet, mégis annyi küldemény érkezett a pusztára, hogy mindezt se eltitkolni, se eltüntetni, se a kutyákkal megetetni nem tudták. Kora délutántól estig sorakoztak az őrs előtt, éhesen, nyomorultan, nem törődve a megaláztatással, leginkább öregek, gyerekek és asszonyok. Az őrmester mindig megjelent a kiosztásnál.

Mojzes Ármin is sűrűn várakozott, válla közé húzta a nyakát, úgy tűnt, mintha púpos lenne. Szinte már élvezte a parancsnok kifakadásait, olcsó szórakoztatásnak tekintette. Megőrizte méltóságát és nyugalmát, bár az minden esetben nem sikerült, mert ugyan szemrebbenés nélkül tűrt mocskolódást, sértegetést, de ha a családját hozta szóba a vadbarom, vége volt az öreg zsidó ellenállásának, erkölcsi szilárdságának.

A csomagok szerte-széjjel a sáros földön heverték. Az egyik rendőr turkált bennük, a leveleket olvasgatta. Az őrmester megkezdte a népnevelést.

- Na, te bolygó zsidó, megint itt vagy?

- Telik az időmből.

- A kapitalisták pénzét várod?

- Ami jön, az a szeretet.

- Nana, vöröske, csak nem szűröd össze velük a levét? Mikor jó módodban dolgoznod se kell, mégis megélsz. Még vigyázunk is rád, itt rostokolunk miattad, a nép haragja nehogy elsöpörjön. Értve?

- Borotvaéles az esze.

- Mit gagyarászol? Hiszen neked egy szavad se lehet. Értve?

Mojzes somolyogva hallgatott. A földre sütötte szemét.

- Mi az, megkukultál? Veled társalgok, vagy nem vetted észre? Nyisd már ki a mocskos pofádat!

- Beszéljek, vagy hallgassak? A kettőt egyszerre nem művelhetem, bárhogya is szeretném.

- Kinyílt a csipád, mióta milliomos lettél! Minek néked a csomag? A jóságos cukros bácsit szeretnéd megjátszani, hogy megkefélhesd a fiatal lánykákat - haragosan a csomagokhoz lépett, szétrúgott hármat, s a sárba taposta. - Láttad?

- Láttam.

- Így rúgjuk szét a kapitalisták tökét, de a tiédet is, ha sokat lázítol! Nincs a számodra küldemény.

Az öreg lehajtott fejjel szégyenkezve elkullogott.

Néhány telepesnek levelet osztottak.

- Na, szép lánykák, előre sorakozzatok! Aki csomagot kap, estére már kedveskedhet a legénynek. Te meg mit keresel itt, veterán? - fordult meglepetést színelve, karba tett kézzel Kovács Péterhez.

- Amit a többiek.

- Kitől várod az üzenetet? A párttól? Az elvtársaidtól, akik idejuttattak?

- Akinek eszébe jutok.

- Szóljál, ha így van, egy veterán ne ácsorogjon a hidegben, még felfázol a végén! Micsoda veszteség lenne az a mozgalomnak? Engedjétek előre, ott a helye!

- Nem fogadhatom el a kivételezést, csak azt, amit a többiek is megkaphatnak.

- Mennyire igaz, én meg ezzel a zsidóval trécselek, ahelyett, hogy a csomagokat ellenőrizném, küldtek-e benne robbanószert? Az ellenségtől minden kitelik, de mi éberén örködünk a béke frontján - azzal felemelt a csomagokból pár szál kolbászt, szalonnát, és farkaskutyáknak dobta. A táborlakók szájában összefutott a nyál, topogtak, fáztak, éheztek, morogtak, húst már hónapok óta nem láttak, sovány leveseken, és leginkább marharépa-főzeléken tengették az életüket. - Jól csinálom veterán?

- Erre nincsen mentség.

- Na látod, mennyire egyetértünk! Nincs mentség az ellenség számára, még azt hiszi, hogy megmérgezheti a tábor. Ahhoz korábban keljen fel! A kutyákon próbáljuk ki először, ne ti dobjátok fel a talpatokat tőle.

- Jó firma vagy, sorstársam, de nem fújok veled egy követ. Tudom én, hogy pártunk próbára teszi a hűségemet, megingok-e a megpróbáltatásoktól, de nem ingok meg. Éltem a reakció börtöneiben nyomorultabbul is, de kibírtam. Ez ahhoz képest majális - törölte meg bajuszát Kovács. - Vagy az volt a majális. Már nem is tudom.

- Mindkettőnket az öntudatunk vezérel. Mi lennénk nélküle? Nulla a palatáblán. Így meg az egész tábor bokázik. Te, parancsoltál már?

- Olyat nem bíztak még rám.

- Megpróbálhatnád, ha az elvi tartásod nem hiányzik. Értve?

- Az biztos.

- Minek szeretnél parancsolni?

- Ahogy a párt akarja.

- Na, veterán, neked igazán helyén a szíved.

- Helyén az - bólított és ismét megpödörte lecsüngő bajuszát. - Mindig is a helyén volt, nem félt a rumlitól.

- A párt bizalmi állásba helyez, ahol csak a legöntudatosabbak felelnek meg. Igen kényes a megbízatás, de fölülről - a feje fölé bökött - éppen rád gondoltak.

- A párt akarata szent és sérthetetlen, azt meg nem tagadhatom. Én még tudom, mi a párt-fegyelem.

- Ezért esett rád a választás, pontosan ezért.

- Mi leszek? Titkár?

- Nana, bizalmasabb a munkakör.

- Kevés az iskolám, de a hitem az rendíthetetlen, sziklaszilárd.

- Éppen az kell, a bátor kiállás, amiben példát is mutatnál.

- Parancsnok?

- Az. Fején találtad a szöveget, kutyaparancsnok leszel. Naponta sétáltatod a farkaskutyákat, jelentést készítel róluk, amit magasabb helyekre továbbítunk - hagyta faképnél a rászédett öreget. - A legmagasabb helyre.

- A betűvetéssel gyéren állok - morogta az.

Fillérmé ott lapult a hosszú sorban. Arca lángolt a megalázó jelenetektől, azt hitte, mindez azért történik, mert ő a játékautót elküldte a fiának. Szípot adott egy sort, és nem tudta, hogy mit csináljon. Legszívesebben az őrmesterre rontott volna, hogy meri ezt művelni velük, akik a csomagokat küldik, a szájuktól vonják el a falatokat, itt meg a kutyákat hizlalják a finomságokkal, a színe-javától meg a rendőrök eresztenek pocakot, micsoda galádság ez, ordenáré aljasság.

Mégsem mert tenni semmit. Félt és féltette az urát. Úgy gondolta, ezután meghúzódik, mint fűszál a mezőben, hogy észre ne vegyék, akkor biztos nem csinál semmi bajt. Így is kókadozik eleget, csoda, hogy Bandi nem fordult idegen szoknyák után, pedig örömmel felhajtanák neki. Csak egyszer rendbe szedhetné már magát, töredezett hajába dauert rakatna, száraz bőrét krémmel bekenhetné, a Fekete macska kölnit is elfogadná, jószagú fehérneműhöz juthatna, tisztességes cipőhöz, akkor talán még kedve lenne az incifinci kenceficére, mint ahogy a férje elnevezte a fészülő asztalnál töltött időt.

Hogyan is szólhatna ezeknek? Még büntetésből elzavarhatnák a munkából, pedig jó hely a szakácskodás, Bandit is megfizetik, a faluban sem keresnének többet. Sőhajtott hát a sárba tiport élelem láttán, és szó nélkül visszagyalogolt a többiekkel az ólba.

Mióta rendszeres munkához jutottak a táborlakók, idős Sajtó tevékenysége fellendült, némi tartalékot gyűjtött össze, amelyről tisztességesen elszámolt a táborbizottságnak, de csurrant-cseppent annyi, hogy egy-egy tányér levest befizessenek az éhezőknek. A veszekedések csitulnak az ólban, mindenki megtanulta, hogy alkalmazkodás nélkül fölöslegesen pazarlódik el az energiája. A közös használatú eszközök kézzel-kézre jártak.

A kályhához közel pokróccal függönyözték el a mosakodó részt, kötelezően megszábták, ki, mikor tisztálkodjon. Ügyeltek a rendre, a fekhelyeket próbálták egyformára igazítani, már mindenkinek jutott vaságy, kisperték a szalmatöredékeket.

A környékben fogytak a tanyák. A lakókat korábban elűzték, mert a gazdagság hatalmas területén nem tartózkodhattak, az nem felelt meg a fenti elképzeléseknek. Fű verte fel a portákat, az elhanyagoltság látható jelei, a kitöredezett ablakok, ajtók nélküli tanyák, s a minduntalan elő-elővándorló, elvadult kutyák, macskák látványa, erőtlen csámborgása lehangolta a vidéket. Néha vontató verte fel a csendet, s a gazdátlanra vált állatok előbújtak rejtekhelyeikből, várakozóan figyeltek az ismeretlen zajokra, de sem egy füttyszó, sem egy ismerős kiáltás, sem a megszokott hangfoszlányok nem hangzottak el, a kutyák már nem is vakkantottak, sunyítva oldalogtak el a közelből, a macskák is megéreztek a veszélyt, biztonságos odúba menekültek. Halott tanyák előtt vonult el a traktor, s vontatta a pótkocsit.

Amikor már messzire eltávolodott, s a zajokat megszelídítette a határ, akkor újra apró neszek keltek életre az épületek körül, visszasompolyogtak a kutyák, elősündörögtek a macskák, és végeérhetetlen türelemmel várakoztak.

A vontatón Fillér, Biri, Váradi, Nemes, Fekete és Flórián utazott. Világos, meglehetősen hűvös éjszaka ígérkezett, de egyikőjük sem gondolt vele, alig várták, hogy a pótkocsiról leugrálhassanak! Körüljárták az elhanyagolt tanyát, csákányokat szedtek elő, kezdték a bontást. A tetőn Fillér megkapaszkodott, egyenként adogatta a cserepeket Váradinak, aki a padláson csomóba rakta, Nemes és Fekete deszkát dűtött a tanya falához, azon eregette a cserepeket, Biri és Flórián elkapkodták, csomóba rakták az udvaron. Keményen dolgoztak. A vigyázó rendőr a gazdagság traktorosával a pótkocsin kártyázgatott. Az izzasztó munkát jól megfizették. Vasárnaponként, éjszakánként bontottak azok, akik napközben munkahelyeken dolgoztak és a házépítéshez ezeket az anyagokat felhasználhatták. Az ésszerűség, meg némi reménység hajtotta őket, hiszen már a típusterveket is elfogadták, Fillérék és Váradiek két szoba összkomfortos ikerházat készítettek. Ki-ki ereje és a család létszámának megfelelően választott. A legnagyobb segítséget és tőkét a munkaerő jelentette, ezt jól tudták valamennyien.

Hetek óta együtt jártak bontásokhoz, felmérhették, amíg a házuk megépül, mennyi, de mennyi tennivaló vár rájuk, s egyedül képtelenek megfelelő épületet emelni. Egy akarat uralkodott közöttük, dolgoztak lelkiismeretesen, hiszen aki lazított, önmagát is becsapta. Bár Fillért leváltották a posztjáról, hallgattak rá az emberek.

- Akarsz újból táborparancsnok lenni? - kérdezte jó hangosan Nemes, ahogy a cserepeket cipelte. - Igen, vagy, nem?

- A tőköm is tele van vele - vetette oda félvállról Fillér.

- Biztosan újraválasztunk, ha összefogunk.

- Biztos a halál. Milyen ravaszságon töröd a fejed, testvér? - kiabálta Fekete, hogy a lentiek is megértsék.

- Sztahanovista mozgalmat alakítunk.

- Aki kitalálta, azt se anyja szülte - morogta Váradi. - Kivel versenyeznél?

- Másik táborral. Az a fontos, hogy a versenyfelajánlást megtegyük, azt elkönyveljék, utána elfelejti mindenki, hiszen nem komoly és senki se akarja igazán, de a mi házaink épülnek fel hamarabb.

- Más zseniális ötleted nincs, hátha kivernék érte a fogaidat.

- Miért? Nem viccből javaslom, itt rohad néhány tízezer ember és nincs ami mozgassa! Micsoda mulasztás ez? Élharcosok, élmunkások, kutyasétáltatók, tisztviselők, tisztek, tanácsnokok, ügyvédek, színészek és kereskedők, grófok és írók, zsíros parasztok és feljelentők, tanácselnökök és párttitkárok, igazán színes gyülekezet kéremalásson!

- Sajtófélóra - kiáltotta Váradi.

Cigarettára gyújtottak, a fagerendákra telepedtek. Körülöttük mély hallgatásba burkolódzott a hajnal, romantikusnak tűnt, de fáradtak, hajsztoltak voltak és reggel kezdődött munkahelyükön az újabb műszak. Fillér a friss levegőbe szagolt, elképzelte, hogy a fakult és lekonyult mezőn a vakondtúrások kifehéredtek, néhol megmoccant a száraz avar, már készülődik a fű, hogy zöldbe borítsa a pusztát.

- Érzem a tavaszt, emberek - mondta elégedetten -, nagyobb baj talán nem jöhet ránk.

Hallgattak. Elképzelték a közeledő reggelt, amikor az egész mező olyan, mintha őszülne, csak ha beletapos az ember, akkor érzi, éjszakai harmat lepte meg, nedves a mező, nedvesek a faágak, néhány varjú repül vissza a fákra, még semmi zaj nem szűrődik a falu felől, ébred a természet, csak a büszke, fekete varjúsereg egynémely tagja gubbaszt a magasban, vigyáz a belátható világra, a megszokott és ismert bokrokra, tanyákra. Minden pontosan a helyén, tudja a dolgát, csak az ember téblábol, idétlenül ásítzik, és legszívesebben a hasára fordulna. A reggelnél nincs szebb, éppen olyan, mint az élet kezdete.

Egy kutya vonyítani kezdett.

- Sonka esett a lábára - mondta Fillér.

Elpirult. Tudta, hogy olykor gyerekesek a megnyilvánulásai, talán könnyelműség is a pontos, kiszámított és megfontolt emberek közé sorolni, hiszen az ösztönei a kellenél jobban befolyásolhatják a döntéseit. Ám hogyan szabaduljon meg tőlük?

- Szar a világ, tök a tromf - mondta Váradi, hatalmasat ásítva -, ki tartja számon a madár-csicsergést?

Bandi a legutóbb kapott csomagra gondolt, amiben kenyeret találtak és semmi mást. Szolnokon adta fel a bátyja, megismerte a keze írását, a faluból nem tanácsos ide levelezni. Major István kis üveg demizsont küldött színültig töltve petróleummal. Azóta semmi.

„Nekik se sokkal könnyebb - gondolta -, de legalább azt hihetik, hogy szabadok. Ünnepeken talán vehetnek egy üveg sört is, s több bennük a remény.”

Eszébe jutott, hogy szerette meg Terikét. A mester küldte fel a gangos házba, s ahogy benyitott az ajtón, a lány ott állt az asztalnál, fehér köpenyben, szőke hajával, kék szemével, szétnyílt a szája kedves mosolyától, fogai elővillantak, ő abban a pillanatban tudta, hogy ezt az arcot már soha sem felejtí, vele marad, amíg csak emlékezik. Az ő arca is tűzpirosra gyúlt és legszívesebben kézen fogta volna a lányt, hogy társa legyen egy életen át. Nem sejtette, hogy az a nevetés, az a mosoly elkíséri majd a sírig.

„Milyen jó lenne együtt élni a családdal, talán akkor Rézit is látnám mosolyogni - gondolta. - A fiam jó kezekben van, anyósom apósom az utolsó falatját is neki adja. Dédelgeti. Mit csinálhat most, lassan ébredeznek? A télen megerősödhetett. Az itteniek göthösek, kifáznak - megborzongott a hajnalban -, kézzel martuk szét a fagyos földet és abba kapartuk el a kicsijét, mint a szegényünket. Micsoda emberek vagyunk? Kiben a hiba: az ígében, vagy bennünk? Ilyen határtalan és mérhetetlen gonosztságot csak a halál győzhet le. Felfalnánk egymást ezen a pusztán, mint a vadállatok? Pedig hány nép, hány ország létezik, és ahány ember, annyi probléma, hogy rendeződhet ez közös boldogulással?”

- A hősi munkából sosem elég - mondta Biri -, de kinek gürcölök én?
 - Senkid sincs?
 - Nincs, csak az anyám.
 - Tud rólad?
 - Aligha, még nem írt.
 - A családot ölték meg először, pedig az, aztán meg a büszkeség és az önérzetesség a magyarság alapja, kérem alássan!
 - Illúziókból mindig bőven termett itt. Tudomásul kell vennünk a megváltozott feltételeket.
 - Fejlődőképes vagy, Attilám.
 - Az unokámat nevelni akarom.
 - Nem dicsér meg majd érte. Annál nagyobb itt az ünnep, minél többet veszítünk.
 - Ne ezen rágódjunk, hanem értelmesen cselekedjünk.
 - Ezt a főkolomposok is tudhatnák - mordult Váradi.
 - Naná, mégis gyűlölnék minket - mondta Flórián. - Vagy ezt szeretetnek nevezitek?
 - Az osztályt gyűlölik, de összekeverik a személyekkel.
 - Kommunista vagy még, Fillér sorstárs, mert ez olyan meredek szöveg.
 - Az.
 - Nem félsz?
 - Félek.
 - Én nem félek - hazudott Flórián -, hiszen megteszünk mindent, amit akarnak, akkor miért majrézzunk? A boltot is fellendítettük.
 - Itt a délibábos hülyeségekre épül minden - dörzsölte meg az orrát Biri -, és ezt szociális távlatoknak nevezik.
 - Az csak a piros bibliában érvényes. Közben olyan az étvágyuk, hogy szőröstől-bőröstől lenyelnek minket. A nagy vörös kód az agyukra szállt.
 - Talán a háborút is mi indítottuk el? Mi csatlakoztunk a fekete piktorhoz?
 - A hibák nem nálunk kezdődtek - szólt Nemes. - Trianon a ti bűnötök, miattatok szabdalták szét, csonkították meg a magyart. Azóta vége itt mindennek, csak a süket szövegelés megy.
 - Rajtunk csak a csoda segíthet - legyintett kishitűen Biri -, vagy az se!
 - Az én csudám még szuperál - csapott térdére Váradi -, a jó kis örömsínálóm. Ideje hazavinnünk.
- A pótkocsin hallgattak egy sort. A vályog és cseréphalom tetején ültek, dideregtek a tavaszi hajnalban, s arra gondoltak, néhány órát még talán alhatnak is. Flórián akkorát ásított, hogy előreugró kapafogai a levegőt csikarták. Fillér a nyárra megépülő házat képzelte el, fürdőszobával.
- Mikor lököd le a piros kendőt a szemedről? - hajolt hozzá közelebb Fekete. - Rendes ember is lehetnél.
 - A kendőtől függ?

- Attól is.

- Hiszek az új eszmében, abban is, hogy a helyzetünkben lázadni kell, az embertelenség ellen áldozatot hozni.

- És akkor mi változik? Csak a ködösítés. És ilyen toprongyoktól áldozatot kérni, nagyfokú naivitás. Miféle eszme nevében, ami ugye sohasem volt, csak egy-két játékos elme.

- Bízunk az időre! - csapott a levegőbe Fillér.

Rakodtak a vontatóról.

Flóriánnak a lábára esett a vályog.

- Juj, a Sztalinjóskás édesanyádat! - kiáltotta fájdalomában és féllábon ugrált.

- Ne nyüszi, te patkányfogú! - kapta fel fejét a rendőr -, különben szádba tömöm a néger szálámit.

- Kell ennél értelmesebb népnevelés?

- Viselkedj Flóri, mert eltűnsz a tajgán, eheted a békát és a csalánt, mégse laksz jól tőle.

- Ezt tanultad a Keleti Akadémián?

- A módszereket tanulmányoztam.

- Az is munka - kuncogott Váradi -, nemcsak az örömdudát betolni.

- Pizkosul értjük mi a világot, sorstársak - lökte le kezéből a vályogot Fillér -, csupán az a kérdés, a világ hajlandó-e érteni bennünket?

- Az éppen olyan, arra vár!

- Én meg arra, hogy kinyújtózkodjak - ásított Flórián, bicegve a már üres pótkocsihoz indult. A többiek követték.

- Ezentúl te is húzod a lábad, mint az apám? - szólt utána Bandi.

Nemes és Fekete ettől a mondattól egymásra meredt.

Major István a vonat ablakához tapadt. A vicinális hazafelé araszolgatott, meg-megdöccentek a kerekei. A kovácsmester fáradt, éhes és álmos volt, mégsem tudott szenderegni. Éberén nézte a határt. Végigsimított a borostás arcán, olajtól és vasreszeléktől barna tenyerét a szája elé kapta, eltakarta az ásítást.

A tavaszi mezők illatát érezte. Bakterházakat, dülőutakat hagytak el, s a vidék egyre ismerősebb lett, de lehangolóbb is. Itt-ott még a tavalyi gaz, kukoricaszárak, földben maradt cukorrépák, szántatlan parcellák tanúskodtak a virágzó mezőgazdaságról. Amikor a Nagy útnál kattogtak a vonatkerekek, mintha megszorította volna valami a gyári munkás szívét, az ő földjei erre kerülnek el, az a néhány hold, amit szívós munkával, még szívósabb takarékoskodással vásárolt, ami mindig támaszul szolgált a családnak. Ha a kovácsműhelyben pangott a munka, a termés biztonságot adott. Megadta a földnek, amit megkövetelt, sok szekér trágyát kihordott ősszel és kora tavasszal, gondosan szántott-vetett, nem szégyellte a verejtékét, úgy élt, hogy becsüljék a faluban, jó természettel áldotta meg a sors, nem ivott, nem kurvázott, nem kártyázott, csendesen töltötte a napjait, a munkájában kielégülést találva. Rangra és hírnévre tett szert. A földosztáskor kínáltak neki kevéske földet, elfogadta, bár tudta jól, amennyi öröm, annyi bosszúság is: azon a határreszen két kalapból osztották a földet, egyikben a rossz, fehér földet, a másikban a jó, fekete földet. Majornak a fehérből jutott.

Mennyit torzsalkodtak az emberek, felhúzgálták egymás levert mezsgyekaróit, káromkodtak, lökdösődtek, azt hitték, azzal a pár holdacskával megfogták az isten lábát, tényleg a mennyországba jutottak.

„Érdemes volt? Senki földje a határ - gondolta keserű szájjal. - A tábláimat összeszántották a többiével, s még örülhetek is, hogy nem fogadtak maguk közé, különben már meggyült volna a bajom a vezetéssel. Trehányság ez, nem munka. A gyárban is megkaptam a fekete levest, ne a magam feje után menjek, hanem ahogy parancsolják.”

Hátradült a fapadoson. Láta, hogy Fillér Gábor is igen erősen bámul kifelé az ablakon. Nehéz kezével a munkásnadrágja zsebébe nyúlt, elégedetten tapogatta meg az unokáinak szánt ólomkatonákat. Mérgesen korgott a gyomra.

- Kormó ebben az irányba esik - mutatta a veje.

- Tudom.

- Mit csinálhatnak Bandiék?

- Azt viszont neked kell tudnod.

- Igaz - bólintott.

- Azokat a dolgokat nem vállalhatja át tőled senki, beléd martak, mint a sósav, hiába cselekedtél parancsra. Elfelejtenei lehetetlen, és az emlékek büntetnek is.

- Tudom, nem verem a mellem örömömben.

- Amikor az öcséd elment a táborba, mi hazaszekerezünk a faluba, anyósodnak azt mondtam: kösse össze a batyut, amit magunkkal viszünk, ha értünk jönnek! Így cselekedett. Vártuk, mikor kerülünk sorra, és a batyuhoz nem nyúltunk. Hónapokig minden este vártuk a zörgetést, azzal feküdtünk le, azzal ébredtünk fel, hogy talán most törnek ránk. Az értékeink, amelyekre oly büszkén tekintettem, úgy eltűnedezték, úgy elolvadoztak, mint vaj a napon. Az egész házban már csak az a batyu maradt meg, de még mindig nem hurcoltak el bennünket, s nem akartuk elhinni. Se Bandikáról, se Réziről, se az öcsédről, se rólad nem tudtunk. Vártunk a kitelepítésre, mint a megváltásra. Miért nem vittetek el?

- Nem kaptunk rá parancsot.

- A többiekre igen?

- Azokra igen.

- Az öcsédet se védhetted meg?

- Nem.

- És ha Zsikét viszik, a feleségedet?

- Miért vinnék? Őt nem vihetik.

- Tévedésből olyan parancsot adnak?

- Akkor rajta sem segíthetek.

- Bandi megtehetette?

- Annyi tőlem is kitelne.

- Ki? Biztosan?

- Remélem.

- Észnél légy már, mindenféle parancs az embereken múlik.

- Már belátom, a kutya-fáját. Maga is megsértődött?

- Nem vagyok sértődött, mire mennék vele? Csak bosszant, hogy ti mondjátok meg, hogyan éljek, mit csináljak? Nehogy már! Milyen alapon veszitek a bátorságot? Azt hiszitek, hogy védett emberek vagytok és soha, senki nem szól vissza? Olyan pokoljárás ez, amely mindenkit bemocskol, és egyszer visszájára fordul. Visszaüt.

Ismét a tájba feledkeztek. Nyomorúságos rizsföldek maradtak el mögöttük, az egyéni gazdálkodóké, akiknek itt hetedhét-határban mérték a csereföldet, a faluhoz közel eső parcelláik helyett. Az első évben nagy termést adott a határ, megrészegette a parasztokat, mámorosan reménykedtek, hogy az új, szent növény hamarosan gazdaggá teszi őket, ám a következő termést elvitte a bruzóne, hasznat alig láttak, attól felkopott az álluk. Az adó, a beszolgáltatás meg az eget verte. Szökdöstek a földtől, a bányákba, a gyárakba, a parcellák meg parlagon heverték, Csordás Mihály ügyefogyott szövetkezete nem birkózott meg a tömérdek munkával. A rizsföldek a dolgos kezekre hiába vártak, mert az otthoni gazdák éppen a Főtéren lapítottak, hogy alkalmas pillanatban a kenyérbolt elé rohanjanak, jusson néhány deka betevő falat a ragacsos, keletlen kenyérből.

Gábor végighordozta tekintetét a tájon, s valami fontosat akart az apósának mondani. Érezte, hogy megnyirkosodik a tenyere, a nadrágja szárába törölte, s megköszörülte a torkát.

- Mégis szeretek itt mindent.

- Szeretjük és mégis pusztulni hagyjuk.

- Mi a szent-szart csinálhatnék? Rajtam a kereszt.

- Rajtad is.

- Nem félek a munkától, nem félek semmitől sem, zsíros kenyéren is teszem a dolgomat. Vagy földön csússzak Kun előtt? Pitizzek, mint a kutya? Ér az annyit? Pedig lenne hozzá egy-két szavam, a kutya-fáját!

- Inkább bújj előle! Ne csak kemény legény legyél, az nem művészet, hamar múló divat. Igaz és tisztességes ember, az a hozzád való próba.

- Koldusbottal a kezemben?

- Ahogy a többiek.

- Maga is sokra vitte a nagy tisztességgel! Szó, ami szó, nincs sok irigye.

- Kibírtam.

- A gyárban méltányolták?

- Azt is kibírom.

- A büntetés?

- Letelt.

- Sokat levontak?

- Sokat, mert minden fillér igazságtalan és vérig aláz.

- Anyósom, mit szól hozzá? Imádkozik?

- Semmit.

- Az áldóját, hiszen nem olyan fából faragták.
- Nem kötöttem az orrára, itt hordom a papírt - húzta elő belső zsebéből Major a bírósági ítéletet. - Olvasd csak, szórakoztató íromány.

*„A k-i járásbíróság.
A Népköztársaság Nevében!*

A K-i járásbíróság büntetőtanácsa a Kunhegyesen 1952. augusztus 22-én tartott nyilvános tárgyalás alapján meghozta a következő

ítéletet:

A szabadlábon levő Major István terhelt, aki 1900. november 14-én született Kunhegyesen, ott is lakik, magyar állampolgár, kovácsmester a budapesti Vörös Csillag Traktorgyárban havi 1200 forint keresettel, vagyonos, nős, apja Major János gazdálkodó, anyja Sz. Anna, büntetve nem volt, bűnös a tervgazdálkodás érdekét veszélyeztető, munkafegyelem megsértésével elkövetett bűntettben.

A járásbíróság ezért:

Major István terheltet 5 (öt) hónapi javító-nevelő munkára ítéli, s kötelezi, hogy ez idő alatt, mint kovácsmester a budapesti Vörös Csillag Traktorgyárban a számára kijelölt munkát végezze.

Elrendeli a járásbíróság, hogy terhelt a javító-nevelő munka tartalma alatt munkájáért 15 (tizenöt) százalékkal csökkentett munkabérben részesüljön, mely csökkentés nem érinti a terhelt részére járó egyéb juttatásokat.

Indoklás:

Major István terhelt, aki 1952. január 2. óta áll a traktorgyár alkalmazásában, mint kovácsmester, ezt a munkaviszonyát 1952. július 8-án önkényesen megszakította.

Szocializmust építő országunkban tervgazdálkodás folyik, s ebben a tervgazdálkodásba szervesen kapcsolódik bele a terhelt munkáltató vállalat is. Az ötéves terv sikeres megvalósítása, a szocializmus alapjainak a lerakása, döntő módon függ attól: hogyan valósítjuk meg a jelen tervévre előírt feladatokat, s így függ attól is, hogy terhelt munkáltató vállalata hogyan valósítja meg a részlettervében előírt feladatokat.

Országunk, népgazdaságunk vezetői a Párt útmutatása nyomán ismételten felhívták a dolgozók figyelmét: tervünk megvalósításának nem lebecsülendő akadályát jelenti a munkafegyelem lazasága, s ugyanakkor a munkafegyelem megszilárdítása hatalmas rejtett tartalékként jelentkezhet.

A népgazdaságunk egészére érvényes ezen igazság, érvényes a terhelt munkáltató vállalatára is. Szervezett, tervszerű munkaerő-gazdálkodás van, s így az önkényes munkahelyelhagyások veszélyeztetik a határidős munkákon dolgozó... vállalatok tervének, részlettervének a megvalósítását, s még egyes elszórt jelentkezésük esetén is számokkal lemérhető kiesést, akadályt jelentenek a termelésben.

A dolgozók hatalmas többsége ezt ma már felismerte, s ennek folytán követeli is a munkafegyelmet így megsértő dolgozótársak megbüntetését, akik fegyelmezetlenségükkel a békétáborhoz tartozó országunk erőit gyengítve akaratlanul is a háborús uszítók terveit

segítik, s közvetlenül is sértik dolgozótársaik, önmaguk legelemibb érdekeit, csökkentve a termelést.

Ilyen megindoklás alapján terhelt fenti magatartása az 1950. évi 4. sz. törvényerejű rendelet 4. paragrafusának (1) bekezdésében meghatározott büntettet (arra is figyelemmel, hogy Alkotmányunk értelmében minden állampolgárnak becsületbeli kötelessége a munka) megvalósítja, így a járásbíróság a bűnösségét megállapította és őt megbüntette.

Terhelt bűnösségére ki nem terjedő beismerésben volt, érdemleges védekezést elő nem adott.

A tárgyalás összes körülményeiből nyilvánvaló, hogy terhelt nem ellensége államunknak, társadalmunknak, hanem csupán osztályának legelmaradottabb rétegéhez tartozva, öntudatlansága folytán követte el a bűncselekményt. Világos magyarázatát adja ennek társadalmi helyzete: terhelt kétlaki életmódot folytat, a kulákságból jött a munkásosztályba. A volt félféudális-kapitalista társadalom viszonyai marták bele azt a bizalmatlanságot az államgépezet iránt, aminek benne meglévő maradványai késztették őt a jelen esetben is arra, hogy „fejadagjának a biztosítása” végett elkövette a terhére megállapított bűncselekményt.

Kétségtelen azonban az is, hogy azok a körülmények ma már nem jelenthetnek büntetlenséget a terhelt részére, hiszen módjában volt fél év alatt arra, hogy öntudatában kellően erősödjék és teljes értékű tagja legyen osztályának, mint milliónyi más társa.

Éppen ezért a járásbíróság büntethetőséget kizáró ok híján őt megbüntette. Mégis az eset összes körülményeiből arra következtetve, hogy eddig büntetlen családos terhelttel szemben a büntetés célja a jelen esetben szabadságelvonás nélkül is elérhető, a járásbíróság a Btá. 48. paragrafusát találta vele szemben alkalmazandónak, s ehhez képest javító-nevelő munkára ítélte, annak mértékét, ismervét a terhelt személyével kapcsolatban már felhozottakra (büntetlenség, családos) mint enyhítő körülményekre figyelemmel állapítva meg.

A járásbíróság a büntetés mértékének a megállapításánál súlyosbító körülményt nem észlelt.

Az ítélet egyéb rendelkezései a Btá. 48. paragrafusának (2), (3) és (4) bekezdésén, valamint a Bp. 244. paragrafusán alapulnak.

K. 1952. augusztus hó 22-én.

Dr. Molnár Rudolf
a jb. elnöke

Csordás Mihály
ülnök h.

Kopasz Bertalan
ülnök h.

- Ezt megmagyarázták - nyújtotta vissza apósának az ítéletet. - Jól körülnyálazták a fejét.
- Megokosodtam tőle.
- Pedig az idén én is aratni-csépelni akarok, a kutyafáját.
- A bandába jöhetsz, mert emberre szükség van.
- Jó, magukkal tartok.
- Futóbolondok tülekedése ez, fiam, nem az én világom. Mindenről lemondok, ám az unokámnak ennie kell, nem mondhatom neki, hogy nincsen kenyér, ne egyél! Hiába tiszta a kezem, mégis kifosztottak, hogy ingem-gatyám se maradt, de ezzel a gyereket nem tartom jól -

fonta keresztbe karját a mester. - Nyáron tudtam eldugni búzáat. Busás árat fizettem érte, ezután is behajtja rajtam az élet - nézett nyílt tekintettel a vejére -, de ez a rendje. Fizessünk mindent az értékeiért!

- Értékes vagyok, vagy csak buta, néha már nem tudom, hogy mi az ábra? - pattant fel ültéből, majd visszahuppant.

- Család nyugszik a válladon.

- Igaz, de hogyan? Sajnálom is őket.

- Ettől kergülök meg én is. Amikor anyósod elment Bandikáért, s várta a drótkerítésnél, nem ismerte meg első látásra se a lányát, se az unokáját, se a vejét. Annyira tönkrementek, annyira mások lettek! - legalábbis ezt motyogja, s mintha Rézi beszélt volna hozzá, de a rendőrök nem engedték, ám az is megeshet, hogy csak megháborodott és kitalálta, összezagyválta az egészet. Nem tudok eligazodni rajta.

- Mit mondott Rézi?

„- Nem ismersz meg, anya?

- Nem.

- Nézzél csak meg jól, a lányod vagytok!

- Hiába nézlek, nem ismerlek.

- Úgy tönkre mentem, hogy meg se ismersz? És Bandikát se ismered?

- Az anyajegyeről ismerem, csak olyan csontsovány és agyontört.

- És a vejedet, az erős kovácsot?

- Tán még hasonlít is.”

- Más az ábra - köszörülte meg a torkát a volt rendőr -, ők ott ennyit nem beszélhettek.

- Vigasztalom, hogy a könnyektől nem látta jól, a szeme sokat romlott az utóbbi időben, csináltasson okulárét, nem árt az a szépségének! De nem tudja magát túltenni rajta, sóhajtozik és állandóan ismételteti: - A szívem szakad meg, istenem, ha rájuk gondolok, megszakad a szívem.

- Terikét látta?

- Látta.

- Akkor már meggyógyult. Nagy kő esett le a szívemről, mert amikor maródiskodott, nem segíthettem rajta, útilaput kötöttek a talpam alá.

- Mi baja volt?

- Azt nem kötötték az orromra - állt fel a volt törzsőrmester, s a csomagtartóból levette a zöld katonaládáját. A lábához tette. - Nem volt divatban.

- Veled sem?

- Velem meg pláne.

- Viszály, meg gyűlölködés, ez a vetésetek. Ebből milyen aratást vártok? Ki gondolta végig?

- Nem az én dolgom többé! Kenyerem legyen, nőjön a fiam, hogy többre vigye nálamnál. A fejeseket meg üsse meg a guta!

- Jobb is a kovácsolás, mint a mundér, mert amikor összegyűlik az energiád, egész nap püfölheted a vasat. Az átképzős tanfolyamot neked találták ki.

- Jó, hogy maga mellé vett, többet keresek.

- Ócska műhely. Láttad a feliratokat? Légy figyelmes! Balesetteddel a népgazdaságot károsítod! Mintha az ember szándékosan keresné a bajt. Egy nagyüzem működjön gombnyomásra, de attól félek, azt én már nem érem meg főleg, hogy hasznat is adjon.

A vonat lassított. Az állomás fái alatt néhányan várakoztak a befutó szerelvényre. Rendőrök posztoltak a kijáratnál, de nem igazoltattak senkit. Fillér nem ismerte őket. Ahogy elhaladt előttük, szúrósan rájuk meredt, miközben a torkában gombóc csomósodott az idegességtől, de azok elnéztek fölötte. Apósával együtt szaporázták a lépteiket. A gépállomásnál a körmöskerekű Hoffher-traktorok dübögtek, a nyitott kapun át az országútra kanyarodott az egyik, kipufogó csővéből fekete kormot lövöldözött az ég felé. Megtermett traktoroslány rázkódott a kormánykeréknél, olajtól fénylő overálljában. Kis idő múltán egy Csepel 100-as motorkerékpár vágatott utána.

A Főtéren Major kezét nyújtott a vejének.

- Holnap éjszaka visszaindulunk.

A tér változatlanul kopárnak tűnt, Gábor annak örült, hogy aránylag kevesen csellengtek az üzletek előtt.

„Régen nyeregben, most meg mezítláb - gondolta kesernyésen. - Csak Zsóka ne álljon sorba kenyérért, mert ha itt találkozunk, lesül a bőr a képemről. Legszívesebben úgy osonnék hazáig, hogy senki észre ne vegyen, mintha bűnös lennék. Pedig ügyefogyott alak vagyok, akit a kerekek közé löktek, azt hittem, hogy végleges minden, amit megtanítottak velünk, az úgy is marad hóttunk napjáig. És hányonknak fordult rosszra a szénája?”

Megszorította zsebében az ajándékokat.

A térre lovas szekér fordult, a szövetkezet gyalogmunkásait szállította, akik erőtlen nótázásba csaptak.

„Ezek dallikóznak? - gondolta. - Micsoda nép ez, akkor is nevet, amikor sírni kéne? Érjenek csak ki a határba, lekonyul a kedvük. Vagy munka helyett énekelnek?”

Benyitott. Felesége virágos pongyolájában a kályhánál tett-vett, paprikás krumpli illata töltötte meg a konyhát. Megölelte, simogatta a kontyba rakott, ősülő haját, keze lecsúszott a derekáig, majd tovább, a szagos szappan illata orrába csapott, a heverőre pillantott, de Erzsike kibujt az öleléséből.

- Egyél és szedd rendbe magad!

- Gáborka?

- Elment az iskolába.

- Olyan érzésem volt, hogy a Főtéren találkozunk. Te mikor állsz sorba kenyérért? - rogyott a heverőre Fillér és az éjszakai vonatozás után elnyomott egy ásítást. Hirtelen megcsapta a féltékenység, lehet, hogy ilyen ragyogó asszonnyal kivételeznek? Helyébe hozzák esténként a kenyeret, megvigasztalják, amíg az ura távol jár? Akad itt néhány ráérős, nőtlen ember, a csődörösnek is mi a dolga? Vigyáz arra az egyszem lóra, meghágtatja a gazdák kancáit és naponta végiglovagol a falun, sárga tiszti lovaglónadrág, fényes csizma, esténként meg beengedi a kódorgó asszonyokat a községi istállóba. Idegességében megnedvesedett a tenyere.

- Jobb híján ott töltöm az éjszakáimat - tette elé a zománcos lábast, tányért, kanalat, s a ragacsos, bolti kenyeret -, hogy az élvezetem teljes legyen, már este odasomfordálok.

- Hiszen hajnalban nyit az üzlet.

- Haza kell érjek, hogy Gáborkát az iskolába elengedjem - kapott idegesen hajához az asszony, arca is megrándult. - Élvezetes szórakozás.

- Jól vagytok?

- Úgy vagyunk, ahogy hagytál.

Fillér átkapta felesége derekát és a térdére ültette. Borostás arcát végigdörzsölte a pongyolán, és nagy szemével hűségeesen, várakozóan nézte.

- Szép vagy még mindig, Zsike!

- Ne bolondoskodjál! Kihűl az étel.

- Hűljön! - s bár korgott a gyomra, zsebéből az asztalra tette az ólomkatonákat.

- Gáborkáé? - kapott értük őszinte örömmel az asszony.

- Néked is hoztam valamit - húzta elő a flórharisnyát.

- Hasznát veszem - csengett hidegebben a hangja. - Ezt is megálmodtam.

- Ez meg a kereset, egy fillér se hibádzik - szorította meg felesége derekát és lenyomta a heverőre, ám az ügyel-bajjal eltolta magától, a kályhához lépett, a lavórban vizet melegített.

- Egyél és mosakodjál! Azt megtalálod, nem szalad el.

Fillér kedvetlenül kanalazta a kihűlt krumplit.

- Mi a divat Pesten?

- Micsoda?

- Milyen ruhában járnak a nők?

- Honnan tudjam?

- Nylon harisnyát, vastag, gumitalpú cipőt, lódenkabátot csak láttál?

- Láttam.

- Itt is flangéroznak már benne.

- Felőlem.

- Apám hogy van?

- Hogy lenne? Jól.

Eltörölte a száját. Erzsike a konyha közepére tette a karosszéket, rá a lavór vizet, tiszta törülközőt hajtott a szék karfájára, a szekrényből kihozta a szagos szappant.

- Gyere, ne duzzogj, megmosom a hátadat!

- Előbb lekaparom az arcomat.

Amíg borotválkozott, a felesége elmosogatta az edényeket, aztán Gábor tetőtől-talpig lemosdott, a heverőre dőlt, s hóna alá húzta asszonyát. - Még mindig gyönyörű vagy!

Kis idővel később Zsóka felkelt, a kályhán melegedő lavór vízbe dugta ujját, s azt mondta:

- Nem akarok előtted mosakodni. Nézd meg addig az újságot!
- Vettél a kedvemért?
- Most az egyszer igazán megérte. Láttam a fényképét.
- Kiről beszélsz?
- A nagy példaképedről, akinek annyi, de annyi mindent köszönhetünk - nyomta meg a szót -, a szobában találsz zsebkendőt is a könnyeidnek.
- Meghalt?
- Őt is csak anya szülte, vagy néktek nem ezt tanították?

Fillér a szobába húzódott, elolvasta a gyászjelentést az utolsó betűig.

(SZABAD NÉP, 1953. március 7., szombat)

J. V. SZTÁLIN

Moszkva, 1953. március 6. (TASZSZ)

A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságától, a Szovjetunió Minisztertanácsától és a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnökségétől.

A párt valamennyi tagjához, a Szovjetunió valamennyi dolgozójához.

Kedves Elvtársak és Barátaink!

A Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága, a Szovjetunió Minisztertanácsa és Szovjetunió Legfelső Tanácsának Elnöksége nagy fájdalommal értesíti a pártot és a Szovjetunió minden dolgozóját, hogy március 5-én este 9.50 órakor, súlyos betegség után elhunyt Joszif Visszárionovics Sztálin, a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke és a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának titkára.

Utolsót dobant Joszif Visszárionovics Sztálinnak, Lenin harcostársának, az ügye lángeszű folytatójának, a Kommunista Párt és a szovjet nép bölcs vezérének és tanítómesterének szíve. Sztálin neve végtelenül drága pártunknak, a szovjet népnek, az egész világ dolgozóinak. Leninnel együtt Sztálin elvtárs alkotta, nevelte és edzette meg a kommunisták hatalmas pártját; Leninnel együtt Sztálin elvtárs volt a Nagy Októberi Szocialista Forradalom lelkesítője és vezére, a világ első szocialista államának megalapítója. Sztálin elvtárs, Lenin hallhatatlan ügyét folytatva, a szocializmus világtörténelmi jelentőségű győzelmére vezette országunkban a szovjet népet. Sztálin elvtárs vezette országunkat a második világháború a fasiszmus fölötti győzelemre, s ez alapvetően megváltoztatta az egész nemzetközi helyzetet. Sztálin elvtárs felfegyverezte a pártot és az egész népet a Szovjetunió kommunista építésének nagy és világos programjával.

Sztálin elvtárs egész életét a kommunizmus nagy ügye önfeláldozó szolgálatának szentelte, halála a legsúlyosabb veszteség a párt, a Szovjetország és az egész világ dolgozói számára.

Sztálin elvtárs elhunytának híre mély fájdalommal tölti el a munkások, a kolhozparasztok, az értelmiségiek és hazánk minden dolgozója szívét, hős hadseregünk és haditengerészetünk harcosainak szívét, a dolgozók millióinak szívét a világ minden országában.

E szomorú napokban országunk minden népe még szorosabban tömörül a nagy, testvéri családban, a Lenin és Sztálin alkotta és nevelte Kommunista Párt kipróbált vezetése alatt.

A szovjet nép osztatlan bizalmat táplál és forró szeretetet érez drága Kommunista Pártja iránt, mert tudja, hogy a párt egész munkásságának legelső törvénye a nép érdekeinek szolgálata.

A munkások, a kolhozparasztok, a szovjet értelmiségiek, országunk összes dolgozóit tántoríthatatlanul követik a pártunk által kidolgozott politikát, amely megfelel a dolgozók létérdekeinek, s amely szocialista hazánk hatalmasságának további fokozására irányul. A Kommunista Párt e politikájának helyességét igazolták a harcok évtizedei, e politika elvezette a Szovjetország dolgozóit a szocializmus történelmi jelentőségű győzelmeihez. A Szovjetunió népei, amelyeket a politika lelkesít, a párt vezetésével bizton haladnak előre az országunkban folyó kommunista építés újabb sikerei felé. Országunk dolgozói tudják, hogy a lakosság valamennyi rétege - a munkások, kolhozparasztok, értelmiségiek - anyagi jólétének további fokozása, az egész társadalom állandóan növekvő anyagi és kulturális szükségleteinek maximális kielégítése, mindig a Kommunista Párt és a szovjet kormány különleges gondoskodásának tárgyát képezte és képezi.

A szovjet nép tudja, hogy a szovjet állam védelmi képessége és hatalma fokozódik és erősödik, hogy a párt minden eszközzel erősíti a Szovjet Hadsereget, a Haditengerészetet és a felderítés szerveit, hogy állandóan fokozza készenlétünket bármely agresszor megsemmisítő visszaverésére.

A Kommunista Pártnak és a Szovjetunió kormányának külpolitikája mindig a béke megőrzésének és megszilárdításának, egy újabb háború előkészítése és kirobbantása elleni harcnak megingathatatlan politikája, a nemzetközi együttműködésnek és minden ország irányában a kereskedelmi kapcsolatok fejlesztésének politikája volt és marad.

A Szovjetunió népei, híven a proletárinternacionalizmus zászlajához, erősítik és fejlesztik testvéri barátságukat a nagy kínai néppel, valamennyi népi demokratikus ország dolgozóival, erősítik és fejlesztik a baráti kapcsolatokat a kapitalista és gyarmati országoknak a béke, a demokrácia és a szocializmus ügyéért harcoló dolgozóival.

Kedves Elvtársak és Barátaink!

A kommunizmus felépítéséért folyó harcban a szovjet nép nagy irányító, vezető ereje Kommunista Pártunk. A párt erejének és hatalmának legfőbb feltétele sorainak acél-egysége és tömör összeforrottsága. A mi feladatunk, hogy úgy őrizzük a párt egységét, mint a szemünk világát, neveljük a kommunistákat a párt politikája és határozatai megvalósításának aktív politikai harcosaivá, erősítsük még jobban a párt kapcsolatait minden dolgozóval, a munkásokkal, a kolhozparasztokkal, az értelmiséggel, mivel a néphez fűződő e szétszakíthatatlan kapcsolatban rejlik pártunk ereje és legyőzhetetlensége.

A párt egyik legfontosabb feladatát látja abban, hogy a kommunistákat és minden dolgozót a magas fokú politikai éberség szellemében, a belső és külső ellenséggel vívott harcban tanúsítandó kérlelhetetlenség és szilárdság szellemében nevelje.

Amikor a Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága, a Szovjetunió Minisztertanácsa és a Szovjetunió Legfelső Tanácsának Elnöksége e szomorú napokban a párthoz és a néphez fordul, kifejezi azt a szilárd bizonyosságát, hogy a párt és hazánk minden dolgozója még szorosabban tömörül a Központi Bizottság és a szovjet kormány köré, minden erejét és alkotó energiáját mozgósítja az országunkban folyó kommunista építés nagy munkájára.

Sztálin halhatatlan neve örökké fog élni a szovjet nép és az egész haladó emberiség szívében.

Éljen Marx-Engels-Lenin-Sztálin mindenk fölött diadalmaskodó, nagy tanítása!

Éljen hatalmas szocialista hazánk!

Éljen hős szovjet népünk!

Éljen a Szovjetunió nagy Kommunista Pártja!

*A Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága
A Szovjetunió Minisztertanácsa
A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége*

1953. március 5-én.

A magyar néphez!

A Magyar Dolgozók Pártjának Központi Vezetősége, a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa és a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa a drága vezér és tanító, J. V. Sztálin elvtárs halála alkalmából az egész gyászba borult magyar dolgozó nép nevében mély részvétét és együttérzését fejezi ki a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának, a Szovjetunió Minisztertanácsának, a Szovjetunió Legfelső Tanácsa Elnökségének, a testvéri szovjet népnek.

Sztálin elvtárs halála az egész világ dolgozóinak, a földkerekség békéért és szabadságért küzdő százmillióinak legnagyobb vesztesége a nagy Lenin halála óta. Eltávozott az élők sorából az a férfi, aki Leninnel együtt megteremtette és acélossá kovácsolta a Szovjetunió Kommunista Pártját, győzelemre vezette a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat, amely az emberiség történelmének új korszakát nyitotta meg. Annak az embernek szíve szűnt meg dobogni, aki megteremtette, megszilárdította és legyőzhetetlen világhatalommá fejlesztette a világ dolgozóinak, első rohamcsapatát, támaszát és reménységét, a szovjet államot. A szocializmus nagy építőmestere hagyott el bennünket, aki utat mutatott a kapitalista iga lerázásáért küzdő és a szocializmust építő népeknek. A szabadság nagy hadvezére hunyta le szemét, aki megmentette az emberiséget a fasiszta barbárságtól és elnyomástól. Az elnyomottak és kizsákmányoltak leghűbb barátja halt meg, aki minden csepp véréért a dolgozó nép felszabadítása szent ügyének áldozta. Marx, Engels, Lenin halhatatlan tanításának lángeszű folytatója és továbbfejlesztője távozott el tőlünk, a nagy tudós és államférfi, akinek eszméi örökké fognak élni a népek szívében és tetteiben.

A magyar munkások, parasztok, értelmiségiek milliói gyászolják Sztálin elvtársat. Amiért népünk legjobbjai, magyar szabadságharcosok és forradalmárok hosszú sora századokon át hiába küzdött és áldozott, az Ő segítségével, az általa nevelt és vezetett Szovjet Hadsereg felszabadító tettei nyomán vált valósággá. Sztálin elvtársnak köszönhetjük a magyar nemzeti függetlenséget, a magyar népszabadságot, Sztálin elvtárs segítése, tanítása tette lehetővé a magyar dolgozó nép számára, hogy megdöntse kizsákmányoló urainak hatalmát, megvédje békéjét és függetlenségét a szabad magyar hazára acsarkodó imperialista háborús uszítókkal szemben. Sztálin elvtárs baráti segítségével támaszkodva kezdtük meg és folytatjuk hazánkban a szocializmus építését, foglaltuk el helyünket a szabad népek nagy családjában. Sztálin elvtárs tanítása, útmutatása, példája nevelte, formálta, acélozta meg dolgozó népünk harcainak és sikereinek szervezőjét, a Magyar Dolgozók Pártját. Sztálin elvtárs neve, műve, tanítása örök időkre összeforr népünk történelmével. A magyar dolgozók legjobb barátjának emlékét a magyar nép örökre szívébe zárja.

Sztálin elvtárs tanítása, műve halhatatlan. Nincs erő, mely kikezdhetné azt, amit Ő megalkotott. A nagy tanító és vezér eltávozott, de itt vannak tanítványai, elvtársai, katonái, akik megvédik és folytatják azt, amit Ő hagyott örökségül. Sztálin elvtárs hadserege, Sztálin elvtárs tábora megszámlálhatatlan és legyőzhetetlen.

Sztálin elvtárs megszámlálhatatlan és legyőzhetetlen táborába tartozunk mi is, a szocializmust építő, szabad Magyarország.

Népünk gyászolja a barátot, a tanítót, a vezért. Zárjuk még szorosabbra sorainkat, tömörülünk még jobban nagy pártunk, Népköztársaságunk Kormánya, Sztálin elvtárs hű tanítványa, Rákosi Mátyás elvtárs köré. Sztálin elvtárs tanításához híven erősítsük meg még jobban pártunkat, kovácsoljuk még szilárdabb egységbe az egész magyar dolgozó néppel. Sztálin elvtárs tanításához híven tegyük még erősebbé népi államunkat, függetlenségünk és békénk örét: Néphadseregünket. Sztálin elvtárs nyomdokain járva, munkálkodjunk még odaadóbban, még fegyelmezettebben öt éves tervünk megvalósításán, hazánk, népünk jólétének és kultúrájának állandó emelésén. Sztálin elvtárs tanításához híven fokozzuk éberségünket a külső és belső ellenség ellen, fokozzuk harcunkat a békéért.

Magyarország népének hűsége a szovjet néphez, a nagy Szovjetunió vezette béketáborhoz, a népek barátságának és együttműködésének nagy ügyéhez, a proletárnemzetköziséghez szilárdabb, mint valaha.

Marx, Engels, Lenin, Sztálin győzhetetlen zászlaja alatt, a Szovjetunió Kommunista Pártja, a nagy szovjet nép vezetésével, szilárd egységben a testvéri népi demokráciákkal, a világ minden dolgozójával harcoljunk és dolgozzunk a szocializmus építésének győzelméért hazánkban, a béke ügyének diadaláért az egész világon.

*A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége
A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa
A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa*

Fillér Gábor nem akart már aludni.

- Mit mondanak róla az emberek?

- Nekem ugyan semmit, elszoktam már a beszélgetéstől. Akiknek az a dolguk, biztosan gyászba borultak, akinek meg se inge, se gatyája... - tárta szét a kezét -, nem rendel gyászmisét érte.

- Nem értel te ehhez, egészen más az ábra! Mi lesz ezentúl a világgal?

- Mi lenne? Eddig se tojt le benneteket, ezután se fog. Nem ti irányítjátok annak a kerekét, bárhogy szavaltok róla, ügyefogyott kapkodókra meg nincsen szüksége senkinek. A cigány fattyú, ő az, aki gyászba borulhat, két öklével törölheti a szemét, hiszen vasárnaponként a templomkerítésnél támaszkodik, azt lesi, ki megy imádkozni, hogy feljelentgesse!

- Honnan tudod, templomos lettél, mint az anyád?

- Pontosan tőle hallottam.

- Kutyasart ér az ő véleménye, aki a bibliával hál és azzal kél, arra nem adunk.

- Mégis megjósolta Sztálin halálát.

- Mikor?

- Tegnapelőtt. Irtó vihar pusztított erre, elsötétült az ég, mindenki menekült, amerre tudott, zörgött-csattogott, töredezték a fák, ítéletidő tombolt, de eső nem esett egy szem sem. Mindez délelőtt. Olyan sötétség borult ránk órákig, hogy csak reszkethettünk - kapott hajához Fillérné.

- Utána elszaladtam anyámékhöz, történt-e valami bajuk? Akkor mondta: - Zsókám, a leggonoszabb szellem most távozott el a világból.

Gáborka rontott be az ajtón, egyenesen az apja nyakába ugrott.

- Mit hoztál?

- Katonákat.

- Egy egész hadsereget?

- Egy szakasznyit.

- Máskor is hozol? - vette kezébe azonnal a játékot.

- Ha jó leszel. Mi újság az iskolában?

- Meghalt a fővezér.

- Honnan tudod?

- Kopasz Bercitől, az igazgatótól.

- Kitől? - szólt erőiesen Erzsike. - Halljam csak!

- Az iskola igazgatójától, bejött az órára és felálltunk, ő meg mutatott egy képet az újságból, hogy ismerjük-e, tudjuk-e, kicsoda? Tudtuk. Erre megmondta, hogy meghalt és könnyezve elolvasta nekünk az egész újságot, aztán hazaengedett. Most már ehetek? - fordult a konyhasztalhoz.

- Megmelegítem a részedet.

- Én meg járok egyet, nem fog itthon a hely - s ami nem történt már meg hónapok óta, díszbe vágta magát, meglehetősen idegesen a Főtérre indult, csak füllel-heggyel hallotta a neje megjegyzését.

- A nagy fájdalom el ne vegye már a maradék eszedet is.

Fillér azon törte a fejét, kivel válthatna szót az eseményekről. Mióta Pestre szorult, a hétvégeket az asszony szoknyája mellett töltötte. Megérkezett a hajnali vicinálissal, sietősen hazagyalogolt az ébredező házak között, alig várta, hogy Erzsike meg hozza a barna papírba csomagolt kenyeret, a bolti zsírt, mindjárt ölébe kapta, pedig leginkább zsörtölődött olyankor:

- Itthon csak a kedved töltöd? Azért jársz haza? Én meg már régen feladtam a vágyaimat, nincs egy pipereszerem, még a szappan is luxus nálunk. Pedig utazásokról, szép ruhákról, mozirol, színházról, jó lakásról álmodoztam, s ez jutott helyette. Bevásároltam veled alaposan, hogy hová tettem a szememet?

Lábatlankodott a tiszta, pedáns és fehérkezű Zsóka körül, még a zsémbelését is örömmel hallgatta, ideges rángatózásait is kedvelte, a parányi konyha hagyma illattal telt meg, ritkán kakaskukorékolás törte szét a reggelt, s a puritán és kopott, de családiasságot árasztó helyiségben elüldögélt fél napokig, vagy szendergett a heverőn.

Micsoda szép napok voltak! Még a bekötött üveg sem hiányzott, a savanyú, és olcsó szalma-bor. Közel érezte magához a feleségét és a fiát, bár nem tett ezért semmi különöset, csak üldögélt az unalmasnak tűnő szürke egyhangúságban. Ritkán levagdosta erős körmeit, szunyókált a heverőn, de a néprádiót sohasem kapcsolta be. Ha véletlenül Zsike vagy Gabika nyitva hagyta, rögtön elnémította a recsegést gúnyos megjegyzésével. - Karattyol már megint, honnan a franckarikából szedhet össze ennyi hazugságot?

A Váradiéktól kisajátított szoba-konyhába nem zúdulhatott be a világ. Az ismerősök közül is csupán azokról esett szó, akik kötődtek még a családhoz, ám azok egyre kevesebben lettek.

Nem vágyott az emberek közé, nem érdekelte, hogy mi újság a faluban, végiglustálkodta azokat a napokat, még Zsike csatorálásának is örült, ám amikor már nagyra szította a hangját, s a fellegekben járt, olyankor durván leintette.

- Finggal nem lehet húsvéti tojást festeni!

- Ehhez értel te kiválóan, elpusztítol mindent és mindenkit magad körül - replikázott a felesége.

Hallgattak egy sort, de még az is jó volt, csak mellette maradhasson. Úgy eltelt ez a néhány hónap, hogy mást nem is csinált hétvégeken, csupán otthon legyeskedett.

Most viszont nem volt maradása.

A talponállóban már füstöltek néhányan. Fillér nem szerette a kekeckedőket, s amikor tehetett, a kocsmát is elkerülte, de most határozottan benyitott és egy korsó sört rendelt. Bari már bizonytalanul támaszkodott a söntéspultnál, a hallgatóságnak magyarázott, s ahogy meglátta volt parancsnokát, elakadt a lélegzete, a szeme vérbe borult.

- Tíged még nem csuktak le?

- Nincsen miért.

- Mán elfelejtetted, mennyit vitettél ellenem? A burzsujukhoz húztál, de mi nem felejtünk ám egyhamar. Kun Sándorral akarsz ujjat húzni? Azt se tudod, hogy kiemelték, olyan magas pócra került, hogy mán a csillagokba kapaszkodik.

- Az ő szerencséje, nem a tiéd.

- Neki köszönhetem a hivatalt, ellenőr vagyok a járási tanácsnál, mán nem lúháton, hanem Pobjedán járok.

- Amíg el nem iszod az eszedet.
- Mír, kinek fáj az, ami nékem jólesik? Megkeresem a rávalót, láttál te már ennyi soneszt? - kiabált Bari, kabátjából két köteg százast vett elő, lobogtatta, mint a győzelmi zászlót -, hun is láttál vóna? A gyárban tán ennyit fizetnek?
- Próbáld meg.
- A kisujjamat se mozdítottam írte - ivott borába a cigány -, nem én, úgy pottyant az ölembe, hogy az nem is igaz. A hűséges szolgálatomért. Hanem te csalódást okoztál a pártnak, veled ilyen nem eshet meg.
- Jó firma vagy te, ha nem lennél, ki kellene találni - pöccintette csikkét lába elé a munkás.
- Az ellenséghez húztál, tán azt hitted, hogy kiütöd a kezemből a kenyeret? Azírt, mert roma csávó vagyok, he? - fordult szembe Fillér Gáborral és megráncigálta a kabátját. - Azírt?
- A segédmunkás eltolta magától.
- Jól tudod, hogy miért történt, vagy már köd borítja az agyadat?
- Most törleszthetek, csak egy szavamba kerül, felemelem a telefont és víged - a csaposhoz fordult. - Pajnikát adjál, de nem a vizezettből, hallod?
- Igenis, parancsnok.
- A gyárban peniszedsz meg, zakatolhat veled a gőzös - tántorgott részegen, és félő volt, hogy összeesik.
- Elég a mocskos szádból - itta meg a sörét Fillér és fizetett.
- Én is eltúrtem, hogy packázzál velem, mert a feljebbvalóm vótál, de kiderült az igazság, hogy melyikünk a használható, melyikünk a firges. Könnyen bekapod a legyet, oszt a kűbányában találod magad.
- Megint feljelentel?
- Fel én, hogy arról koldulsz.
- Ezt a bankót is azért kaptad, ez is júdás-pénz?
- Lenízel engem, lebecsülsz. Ezt a lóvét azírt nyomták a kezembe, hogy fontos helyre utazzak! A nyálad elcseppen az irigységtől, ha megmondom hová, a legeslegfontosabb helyre ezen a világon.
- Nem mégy te sehová, ellumpolod - legyintett és az ajtóhoz fordult.
- Nem olyan píz ez - hajtotta fel a pálinkát és krákogni kezdett tőle. - A fővezír temetísire utazok rajta, érted már? - a csaposhoz fordult, megkoppintotta poharát a söntéspulton. - Még egy decit.
- Moszkvába?
- Naná, majd Kormóra.
- Küldöttséggel?
- Egyedül. Én szerettem annyira, hogy gyalog is elmennék a temetísire. Micsoda szípmember vót! - gyorsan lehörpintette a pálinkát. - Mikor ránéztem a fényképire, mindig azt mondtam magamban: Sztálin elvtárs, drága jó atyuskám, a te legjobb katonád Bari őrmester, nincs olyan parancsod, amelyiket ne teljesítené - érzékenyült el a cigány, szeméből potyogott a könnye. - Hogyne mennék hát a temetísire? Pízt meg adott a szövetkezet.

Fillér szó nélkül hagyta ott az elázott falubelijét.

A téren már érezni lehetett a tavaszt. A fák még csupaszon álltak, de a templomkertben néhány örökzöld fenyő rezdülése jelezte, hogy enyhe szél jár, szárítja a talajt. A homokföldéken már indulhattak a vetőgépek. A lapos tér nem díszítette a falut, inkább gondozatlannak tűntette fel, az üzletek is elhanyagoltan, csak kevés és silány áruválasztékkal lapultak a kövesút mellett.

- Kár volt a kuckómból kibújni - motyogta a munkás.

Az iskola előtt haladt el. A sarkon tévovázott néhány percig, merre folytassa az útját, mert határozott célja már nem volt, egyszerűen a kíváncsiság vitte, milyen is a szülőfaluja, találkozik-e ismerősökkel, a fejét is kiszellőzteti legalább. Az iskola kapuján akkor lépett ki Kopasz Bertalan, lódenkabátjának a gallérja felhajtva, kalapja a szemére húzva, s ahogy megpillantotta Fillért a sarkon, az ellenkező irányba fordult.

- Azt lesheted, hogy utánad szaladjak - keseredett meg a volt rendőr szája. - Nem vagy olyan értékes magyar.

A szövetkezet irodájához tartott, ahol fekete lobogó verdesett a könnyű szélben. A betonjárdáról az ablakon át Csordás Mihály feje búbjára látott. Pár pillanat múlva egy erőteljes rántással valaki elhúzta a függönyt.

- A kis huncut, azt hiszi, hogy megint kitelt a szekerem rúdja? Vagy ótvarosnak tart? Bezzeg Bari elvtárs neki. Megnézem a sunyi képét közelebbről, úgyis régen gyönyörködtem benne.

Durván kopogtatott az iroda ajtaján, s választ se várva, benyitott. Csordás elnök a ceruzája végét rágta a különböző kimutatások fölött. Zavarában elvörösödött a feje búbjá is.

- Mi járatban vagy nálunk, Fillér elvtárs? - igazította meg feltűnően az újságot az íróasztalán. - A gyász hír hozott?

- Az.

- Helyeslem elvtársam, ezt az irtóztató csapást csak úgy tudjuk kiheverni, hogy valamennyien összefogunk, nehogy azt higgye már az ellenség, hogy végünk. Mutassuk meg neki, hogy erősek vagyunk, és egységesek!

- Kezünkben a nagykalapács, majd odacsördítünk.

- Szeretem, hogy így gondolkozol, parancsnok, hisz jobb is a haragot sutba vágni, ne mi kommunisták marjuk egymást. Ugye érted, hogy mire gondolok?

- Sejttem.

- Pártfegyelem is van a világon, én se dönthetek a fölöttes szervek engedélye nélkül, most meg már Bari elvtárs is annak számít. Előírják, hogy mit csináljak, mire adnak hitelt, meg támogatást. Mindig fáj a fejem. A tavalyi év elbánt velünk piszkosul, csutkaszárat ettünk a jószágokkal, melaszt kaptunk a cukorgyárból, azzal leöntjük és úgy adjuk az állatok elébe, de kínjukban röhögnek és nyerítenek tőle.

- Az emberek meg hazahordják?

- Eltaláltad tökéletesen. Befőttes üvegekben lopják, de úgy teszek, mintha kettőig se tudnék számolni, mert ha ők nem esznek, ki dolgozik, nem tudjuk megtermelni a fejadagot. Megkóstoltam, hogy mit szeretnek rajta, de a barna, szirupos, émelygős ízű vacaktól a gyomrom felfordult. Ezek meg kenyérre kenik és úgy eszik, meg tésztát sütnek belőle. Te szereted?

- Ha nincs más.

- Ahá. Hallom, a gyárban dolgozol.

- Oda szorultam.

- Hogy szeretem én az olaj szagát, az el nem mondható. Már az megéri, hogy az ember bemenjen a műhelybe és megcsapja a gépek szaga, a forgácsolások jó kis füstje, nincs annál jobb a világon - elhallgatott egy pillanatra Csordás és elégedettség suhant át az arcán. - A faliújságra írtál már?

- Mit írhatnék? Nem vagyok én sztahanovista, még szakmunkás se.

- Majd az leszel, gondoskodnak rólad az elvtársak.

Megcsörrent a telefon. Fillér összerezzen, az a korábbi szituáció jutott az eszébe, Csordás Mihály homloka pedig egyszeriben igen izzadni kezdett.

- ...

- Értettem.

- ...

- Azt mondta, Kun elvtárstól kapta az utasítást, hogy küldöttséggel utazik Moszkvába.

- ...

- Értettem - ejtette le a kagylót, és egy világ dőlt össze benne.

Fillér elégedettséget érzett, rögtön tudta, hogy Bari kiütötte önmagát. Csikkét lába elé pöccintette, felállt és kezet nyújtott az elnöknek.

- Ne menjen még - kapaszkodott a ruhájába a másik. - Bajban vagyok, a Bari cigány csúffá tett. Megkeresett reggel, hogy ő bezzeg Sztálin elvtárs temetésére utazik egy küldöttség tagjaként, s mivel a tanácsnak nincs költségvetése erre, a szövetkezet kasszájából fedezzük! Hiába szabódtam, hogy éhen döglenek a lovak, rámförmedt: ő egyenesen Kun főparancsnok utasítására cselekszik, ne késleltessem, mert megüthetem a bokámat! Mit csinálhattam volna? - bámult bambán a munkásra, és a feje búbját vakargatta. - Az meg egyenesen a kocsmába ment, dőzsöl reggel óta, holtrészegen kiabálja azt, hogy milyen felelős ember, meg hová utazik. Már Pesten tudnak róla, Kun elvtárs telefonált, hogy józanítsuk ki azonnal, a pénzt vegyük vissza tőle, és dugjuk lakat alá. Ezt nem hittem volna, hogy ilyen szegény érjen, és az csapjon be, akiben megbízok.

- A gyász mindenkinek megzavarta az esztét - mondta enyhe gúnnyal Fillér és kilépett az irodából.

- Erre gondoltam szóról-szóra én is - hallotta még a falura szalajtott ember hangját.

Vasárnap éjszaka a segédmunkás rosszkedvűen szállt fel a vonatra. Alig helyezkedett el az ülésen, a kovácsmester megszólalt, meglöbögve az újságot, hogy a látványosság minél nagyobb legyen.

- Mi a véleményed?

- Az, hogy ő is meghalt.

- Meg. És most roskadozunk a gyásztól. De valójában mikor halt meg, ki tudja, mióta aszalják már a jégen?

- Miért csinálnák?

- Politikából, fiam. Annak sok minden áldozatul esik.
- Hazudnának a vezetőink?
- Az idő majd eldönti. Én csupán azt szeretném kívánni, hogy derüljön az ég.
- Akik magas lovon ülnek, azok szándékosan csinálhatják a bajt?
- Észnél légy! A balga Csordásnak mi köze a mi falunkhoz? Kótyavetyére dobtak itt mindent - hajtogatta össze az újságot Major -, inkább hagytak volna a saját vackunkban boldogulni, de nem, megbolygattak itt mindent, a fejetetejére állítottak. A nyilatkozatokból pedig nem lehet felépíteni egy országot.

A Nyugati pályaudvar előtt villamosra szálltak. Másfél óráig zötyögtek a sárga villamosokon, mire a gyárba értek. Kezdődött a munka. Rögtön észrevették a fekete zászlókat, a hatalmas, gyászkeretű Sztálin képet a főbejáratnál, s azt is, hogy népes csoport készülődik a gyárból, idejében a Sztálin-térre érjen, ahol gyásznagygyűlést tartanak. A kovácsműhelyből kijelöltek néhány munkást.

- Minket nem hívnak? - ágált Fillér, de csak úgy, hogy az apósa hallja.
- Legalább nem tapossák le a tyúkszemedet! Annyian lesznek, hogy egymás hátát bámulhatják, különben is megírja majd töviről-hegyire a jövőmondó! - öltözött munkásruhájába a mester. A segédmunkása erős haját rézdrótból font hajráffal szorította le. Bekattintotta a lakatot a vékony, alumíniumból készült öltözőszekrényen, s a fűrészporról leszórt köveken a műhelybe lépett. Inasgyerek futott előtte, kezében lobogtatta az újságot: - Különkiadás Sztálin elvtárs temetéséről! - kezükbe nyomott egyet és tovább rohant.

Major a fujtatóhoz lépett, élesztette a tüzet, a veje pedig szerszámokat rakott elő.

- Eredj, hozz egy talicska szemet! - utasította a mester -, az udvar hátulján meg elolvashatod a legújabb hőskölteményt! - tette hozzá halkan és cinkosan kacsintott.

Fillér szeretett a műhelytől távol eső részen pihenni. Ha el-elhallgattak a kalapácsok a kovácsműhelyben anyaghiány miatt, olyankor, hogy ne lábatlankodjék, s ne tűnjék fel az üres két keze, elballagott a kerítés mellé, a hasadékon kibámult a villamos remízre, az országút gyér forgalmát figyelte. A sarkon - a Vörös Hadsereg útjáról ágazott le - földes, salakos utca vitt a külvárosba és a traktorgyár téglakerítése léckerítéssel folytatódott. Amott szemben az emeletes iparitanuló-otthon, délelőttönként alig-alig tűnt fel egy-egy fej az ablakok mögött, délután már az ablakpárkányra hajoltak a nebulók, s vágyakozva nézték a csilingelő villamosokat, amelyek a képzelet szárnyain haza is repítették őket a messzi falvakba.

Néhány fa, bokor megragadt a gyár udvarán, meg a szívós fű. Fillér itt töltötte el azokat a félórákat, amelyeket le-lecsippenthetett a műszakokból. A naposabb részeken - ide a komor épületek árnyéka sem ért el -, az avar alatt pipiskedett a fű. Ahogy lassan lépkedett, kicsit szégyenkezve a büntudattól, a kerítés sarkánál az egyik görög fiú gyömöszölgetett egy görög lányt. Látásból ismerte őket, a fiú szintén hajfogót hordott, s esztergályosnak tanult. A lány fekete haját a fájdalom beleszorította az avarba, s kínjában a földet markolászta. Gábor pár pillanatig ott felejtette a szemét, aztán csendesen visszafordult.

Az úton vonult a tömeg, gyászzene szólt, a Pestlőrincről jövők és a traktorgyáriak a Kistex dolgozóihoz csatlakozva hosszú sorokban lépkedtek. Neki meg gyorsabban dobogott a szíve, szeretett volna velük tartani. Sokkal jobban fájlalta Sztálin halálát, mint azt apósa előtt mutatta, de nem akarta érzéseit kiszolgáltatni, kimutatni.

Meghatódott, s úgy érezte, ő is jobb, öntudatosabb lehetne, aki szívét-lelkét áldozza az ügyért, akkor talán a táborokat se kellene üzemeltetniök. Lelkesen tolta a talicska szemet a kovácsműhelybe. Major ráemelte a szemét.

- Na, ki lesz az új pápa?

- Azt nem írja.

- Ki lehet azt találni, aki a gyászbeszédet mondja a sírnál, az öröklí a trónt.

- Az sincs benne. Viszont huszonnégy lövegből húsz össtsúzlövés lesz, megszólálnak a gyárak szirénái, a mozdonyok sípjai és a hajók kürtjei.

- Tudom. Mi meg öt percig állunk néma gyászban. Végigfutott már a drót.

Keményen verték a vasat, s kezdtek elfelejtkezni minden másról.

Hirtelen dermedt meg az üzem a gyászjelektől. Döbbenetes, megható volt hallgatni a gyárak szirénáit, a hajók kürtjeit és a mozdonyok sípolásait. Filler arra gondolt, hány, meg hány üzemben, országban állnak most némán az emberek, s mennyire szeretné látni őket. S mekkora temetés, mekkora gyász lehet Moszkvában?

Szótlanul dolgozták végig a napot.

Munkaidő után igen savanyú ábrázattal javasolta apósának, hogy a közeli kiskocsmában igyanak meg egy korsó sört. Hosszú teremből állt a helyiség, a nagy alakú fehér csempéken műbőrborítású karosszékek, egyiknek-másiknak igen meglazult a lába, már-már összerogyott, ha rátelepedett valaki, nylonterítőkkal letakart asztalok, vasrudakból hegesztett kabáttartók, s az elkoszolódott falon jókora halászsást ábrázolt festmény. A sarokban cimbalom, fekete, lenyalt hajú cigány játszadozott rajta. Alacsony férfi lépett elő, gumicsizmájának szárát visszahajtvá, viseltes kék munkásruhájában, piszkos nagykockás ingben, ősz, erős szálú hajjal, szőrös arccal, hiányzó fogakkal magyar nótákat énekelt.

A kovácssegédnek elnehezedett a szíve, Zsikére gondolt, a régi, szegényes bútorokkal berendezett szoba-konyhára, ahol felesége a csipketerítőket készíti, s a fia pedig tanul. Mennyivel jobb lenne közöttük lenni, hallani a szuszogásukat, zsörtölődésüket. Kesernyés volt a sör.

Apósa szokatlanul hallgatott, lógatta a fejét.

- Mi a baj? - koccintott a poharával.

- Annyi itt a beton, fiam. Otthon meg már szántanak.

Kun Sándor határozottan boldog volt. Szinte korlátlan hatalomhoz jutott, s olyan felelős személyekkel dolgozott, akikre felnézett és akiket csodált.

„A szocializmus reklámja lehetnék - gondolta -, a nép egyszerű, öntudatos gyermeke, aki a miniszterségig viszi, hiszen az lesznek, ez előttem már nem kétséges. Vigyázni fogok, nehogy elnyeljen a süllyesztő, mindig annál keresem az igazságot, akinél a hatalom van. A párt érdeke mindenekelőtt, de ezt nálam Rákosi elvtárs sokkal jobban tudja, azért is bizalmatlan az emberekkel, beférkőznek a vezetői sorokba, és belülről demoralizálnak. Nem tűrhetjük. Eleget ordítózik Nyugat, hogy így, meg úgy, mert kemény kézzel bánunk az osztályellenséggel, nekem nincs miért félnem, belügyi vonalon is azt csinálom, amit parancsolnak.”

Kunt miniszterhelyettesi kinevezése előtt Rákosi Mátyás és Nagy Imre együtt fogadták. Világosan kifejtették, hogy a pártban változások kezdődtek és Kunnak igen fontos szerepet szánnak, felül kell vizsgálni a koncepciók pereket. Ő eleinte szabadkozott, de tudta jól,

makacs ellenkezésével csak beárnyékolná a karrierjét, s minden vágya az volt, hogy előrébb jusson, bár félt is, ilyen magas beosztásban egy-egy hibának vérmesebb az ára. Azzal búcsúztak tőle, hogy erősíteni kell a belügyi szervek munkáját és Gerő elvtárs ahhoz minden segítséget megad.

Az államvédelmi hatóságot beolvasztották a belügyminisztériumba, politikai rendőrségként, odatarozott a rendőrség, a határőrség, a belső karhatalom, a büntetés-végrehajtási intézetek, a tűzrendészet, még a polgári védelem is. Kunt elkapta a munka lendülete. Gerő csak a nagyobb ügyekben döntött, de azt rendszeresen elvárta, hogy tájékoztassa őt alárendeltje, ne rejtse a véka alá semmit, mindenről referáljon. Az elején mord, hideg-rideg és marcona embernek tartotta, ám alig beszéltek néhány alkalommal, változott a véleménye: kemény, határozott és kínosan precíz vezetőnek fogadta el a hídverőt, aki fejben tartotta a dolgokat és mindent számon kért. Rákosi és Nagy Imre ugyanúgy elvárta a rehabilitációs ügyekről a rendszeres tájékoztatást.

Kun az első napok után észrevette, hogy csapdába került. A koncepciók percek anyagai korábban napvilágot láttak, most meg kellett állapítania, hogy mi volt a tényleges igazság és mi csoda a koholt rágalom? Aztán ugye a málinki robotra elhurcoltak, a recskiek, a Hortobágyra és máshová kitelepítettek ügye, sokszor úgy érezte, hogy ez olyan lavina, amelyik ha megindul, nemcsak őt, mindenkit maga alá temethet. Tépelődvé sétálgatott a kényelmes irodájában, éjszakákig bújt az iratokat, s mindenütt csak szenny és mocskok áradt, még őt is öklendeztette, és napról-napra megrémisztette, hiába próbálta elhessenteni a történeteket, eseményeket, elintézni azzal, minden rendszerváltás áldozatokkal és ártatlanok meghurcoltatásával is jár, kezdte alattomosan megülni a félelem és a szorongás, egyszer talán számot kell adnia önmagáról. Minél később, annál jobb és megnyugtatóbb, még a hibákat is jóváteheti addig, már amelyek jóvátehetők egyáltalán.

Rákosi személyes érdeke azt kívánta, hogy minden ügyügy igazolódjék be, mint annak idején, ahogy nyilvánosságra hozták, s aminek az alapján a bíróság ítélt. Egyik alkalommal éppen referált, s alig kezdett a mondókájába, Rákosi leintette, és a következőket mondta:

- Maga még fiatal, az illegális munkában nem vett részt. Elhiheti nekem, hogy a Horthy rendőrség beszervezett, akit csak lehetett, akiket mi elítéltünk, azok a legtöbb dologban bűnösök voltak, vagy bűnösök lehettek volna. Azzal is tisztában kell lennie, hogy általában a belügyminiszterek és a helyettesek nem az ágyban halnak meg... de ezt nem azért mondom, hogy félreértse!

Kun nyelt egy nagyot és összecsukta a dossziét. Kezdte komiszul érezni magát, hébe-hóba összerezzen és hallgatózott, vagy hirtelen hátrafordult, követi-e valaki? A félelemmel kezdett ismerkedni.

Nagy Imre az ellenkezőjét várta, azt, hogy olyan irányba vezesse a vizsgálatokat, bizonyosodjék be, ami a koncepciók percekben elhangzott, az mind aljas koholmány és szemérmes rágalom; minden elítélt ártatlan! Gerő a felelőssége kozmetikázását várta. Mit csináljon ő ilyen erős főnökökkel? Melyikre hallgasson?

Akkor azt határozta el, hogy ő senkinek az érdekére nem lesz tekintettel, felderíti az igazságot. A Központi Bizottság határozatának szellemében megkapta, hogy kiknek az ügyeivel foglalkozzanak! Nyomasztotta a felelősség, az is, hogy az első számú vezetőkhöz képest fiatal, igen labilis a pozíciója, nincs tapasztalata a köztük kialakult taktikázáshoz, miközben határozottan azt látta, hogy a pártban szakadás történt, élesen megkülönböztette a Rákosi vonalat, a Nagy Imréét, és a kettő között meglévő csoportot. Az első komolyabb csalódás akkor érte, amikor a dokumentumokat, jegyzőkönyveket kérette, s kiderült, hogy jószerivel

minden eltűnt, szándékosan eltűntették. Mit bizonyítsanak és minek az ellenkezőjét? Miket ismertek be a vádlottak és miket tagadtak?

Azok az államvédelmis tisztek, akik végigcsinálták a koncepciók pereket, vele együtt dolgoztak a Belügyminisztériumban. Akik vizsgálóként részt vettek az elítélésekben, most felülvizsgálják az ügyeket, rehabilitálják a vádlottakat, már akik életben maradtak. Hogyan? Akkor ezek a tisztek szembe köphetik saját magukat! Olyan gárdát válogatott, amelyik a legkevésbé kompromittálta magát, hiszen tökéletesen tisztában volt azzal, hogy a koncepciók pereket Rákosi, Gerő és Farkas irányította, a nagy hármas fogat.

Amikor Nagy Imrének referált, a miniszterelnök leintette, és keményen azt kérdezte.

- Miért állította rám az embereit?

- Hogy gondol ilyet, Nagy elvtárs? Én semmit sem teszek a párt határozott utasítása nélkül, hogyan is tehetnék?

- Miféle határozat van erre?

- Nem tudom, miként merülhetett ez fel Nagy elvtárs, hogy mi Önre dolgoznánk? Tudtommal ilyen nem történhet.

- Ne mondja nekem, ismerem a módszereket, nem véletlenül kattog a telefonom. Vagy összetévesztenek egy másik Nagy Imrével? Tud erre magyarázatot?

- Biztosíthatom miniszterelnök elvtárs, semmiről sem tudok.

- Attól még figyelhetnek az emberei. Sőt, magát is lehallgathatják, vagy bárki más.

- Az lehetetlen, én erre nem adtam parancsot.

- Még jó, hogy Rákosit nem figyelik. Az lenne csak a szép és a célravezető konspiráció, ő lehallgatott minket, őt pedig az oroszok, őket meg a nyugatiak... ez lenne csak élvezetes.

- Nyugodjon meg, nincs tudomásom róla, hogy Önt figyelnék és lehallgatnák a telefonját.

Kun Sándort a nemzetközi helyzet is élénkebben foglalkoztatta. Sztálin halála után élesebb hangon támadták a rendszert, a kommunista vezetőket, akik egymást is legyilkolják. Úgy érezte, Rákosi pozíciója meggyengült, a párthatározatokban önkritikát gyakorolt, de azokat Gerő fogalmazta helyette. Ám a Szovjetunióban újra kiadták a könyvét, s ez arra figyelmeztette a miniszterhelyettest, hogy erősödik a Rákosi vonal. Nagy Imrét visszahívták a Politikai Bizottságból, kizárták a pártból, odahaza a lakásán irogatott és fogadta a látogatóit. Hegedűs András lett az utódja, aki nem foglalkozott a rehabilitációs ügyekkel, még örült is annak, hogy a párt vonalán intéződnek el.

Sokasodtak a felemás felülvizsgálatok. Hiába sorjázta a tanuk, mást mondtak, másra emlékeztek, mint évekkel korábban. Kun sok ismerőssel találkozott, akik egyik napról a másikra tűntek el a közéletből, de úgy, hogy nyom sem maradt utánuk. Katonabajtársa, akivel együtt jelentkezett az antifasiszta iskolára, idehaza városi párttitkár lett. Ritkán találkoztak, felelevenítették az élményeket: Rudas László és Gerőné óráit a pince-egyetemen, beszéltek az éleződő osztályharcról, a kitelepítésekről, Kun arra figyelmeztette a barátját, ne keveredjen ilyen ügybe, mert túlságosan veszélyes, és nincs irgalom. Ennek ellenére legközelebb már csak az aktájával találkozott. Rögtön elolvasta a beismerő vallomást.

Elolvasta az ítéletet is, nyolc esztendő Recsken. Ez volt az első akta, amivel Gerőhöz fordult.

- Részünkről ez nem ügy, Kun elvtárs, kár az időt és az energiát ilyenekre pazarolnunk. Azokkal foglalkozzál, akik szerepelnek a rehabilitálandók listáján!

- Értettem, Gerő elvtárs!

Azokkal foglalkozott. Megegett, hogy valamelyik régi ismerőse kijött a börtönből és nem neheztelt rá. Marosán György is felhívta telefonon, szeretne találkozni vele. Rendben. Megölelték egymást, mint régen, s mintha nem történt volna semmi.

A rehabilitációt mégis csak fél szívvel tudta végigcsinálni. Rendületlenül hitt a pártban és Rákosiban. A felülvizsgálások során egyre többször megrendült és eltökélte, a szocialista törvényességet meg kell teremteni, hogy többször ne ismétlődhessenek meg a társadalomban morális válságokat előidéző esetek. Ám nem látott tisztán, azt sem tudta, hogyan teremthető meg a társadalmi jóvátétel. Rákosi értelmesen, jó taktikai érzékkel vezette a hatalomért folyó harcot, elméletileg felkészült, nagy általános és marxista műveltséget szerzett. Igaz, ami itthon történt, az szomorú másolata lett a sztálini eseményeknek, csak azokról kevesen tudtak, a kint élő magyarok se mertek szólni, a legsajátosabb érdekükben.

Egyik alkalommal meghűlt ereiben a vér. Rákosi asztalán megpillantott egy dossziét, rajta a saját nevével.

„Mi ez, csapda? - gondolta. - Szándékosan rendezték így? Nekem ugyan semmi félnivalóm elvtársaim, de ez szemétség.”

Fellapozta. Péter Gábor róla szóló jelentéseit olvashatta: hogy mikor a határőrségnél szolgált, miképpen viselkedett, mikor, milyen eseményekbe keveredett. Átfutotta a firkálmányokat, s olyanok maradtak meg emlékezetében: Kun Sándor elvtárs rendszeresen elhallgatja Rákosi elvtárs felbecsülhetetlen szerepét a mozgalom és a határőrség életében. Általános iskolába járó keresztfia horogkeresztes tankokat rajzol. Kun Sándor zárkózottságában vajon mit takar? Tudatos viselkedésforma ez, hogy magáról, érzéseiről, véleményéből semmit ne áruljon el az elvtársainak, viszont amit megtud, azt felhasználhassa önös érdekeiért! Szórakozottságával leplezi ideológiai hiányosságait!

„Nem hiába szorongtam - gondolta a miniszterhelyettes -, az érzéseim nem csaltak meg. Ha valami hibát elkövetek, azóta Recsken töröm a követ, vagy a Naposparton üdülök.”

Rákosi gurult be az ajtón. Mosolyogva felkapta a dossziét, meglengette Kun előtt és jelentőségteljesen azt mondta:

- Itt őrzöm a magáról szóló bizalmas jelentéseket. Úgy tudom, hasonló módszerekkel dolgozott Kormón, gyorsan rendet csinált.

- Igenis, Rákosi elvtárs.

- Minisztert csinálunk magából, Kun elvtárs. Mit szól hozzá?

- Pártomat és a dolgozó népet szolgálom - nyögte ki nehezen, s már bánta is, hogy a főtitkár nevét nem említette, mert Rákosi mosolygott ugyan, de atyai legyintéssel megjegyezte: - Engem se hanyagoljon el azért!

- Rendelkezzék velem, Rákosi elvtárs - mondta, bár maga lepődött meg legjobban, mert ez soha sem jutott eddig az eszébe.

- Az ellenség azon lovagol, hogy mi néhány megtévedt elvtársunkat börtönbe juttattuk, ezért visítanak annyira, mert a körmükre koppintottunk. Valamirevaló vezető már ült a börtönben... vagy majd ülni fog. Nem is azt tartom fontosnak, ki, mennyire bűnös, hanem, hogy amivel vádoltuk, azt ugyanúgy elkövethette volna. Felfogta, amit mondok, Kun elvtárs? - Hirtelen belekarolt a nála magasabb miniszterhelyettesbe, tettek néhány lépést előre, majd vissza, az

írásztalig. - Fontosnak tartom, hogy megértse, mi a rehabilitációval úgy adunk, hogy semmit se adunk. Ez az igazi taktika.

- Értem Rákosi elvtárs.

- A vallomások komolytalanok, addig keverhetjük azokat, míg végül mi osztjuk a lapokat, hiszen akit akarunk, hogy beszéljen, csak az beszél.

- Értettem, Rákosi elvtárs.

Személy szerint nem sokan fordultak Kunhoz az elítéltek családtagjai közül, inkább Apró Antalt keresték meg: vissza szeretnének költözni a saját lakásukba, az özvegyen maradt feleség, vagy gyerek elhelyezkedne, mert jogtalanul bár, de az állásukból annak idején elbocsájtották őket. A felkínált összeget legtöbbször elfogadták.

Kun nem járt a tárgyalásokra, a kivégzésekre, elég látványos volt számára a háború. A bírósági döntések mechanizmusát is ismerte, inkább a színpad mögött serénykedett.

Hatalmas, fekete ZIL kocsin közlekedett, lefüggönyözött ablakkal. Orosz kölni illata terjengett belül, ami feszélyezte:

- Mi ez, kinek az ötlete? - fakadt ki váratlanul.

- Jelentem, Rákosi, Gerő, Farkas elvtársnak a kocsiján is függöny van és ugyanezt a kölnit használják - szabadkozott a gépkocsivezető.

- Utálom a pacsuli szagot - mondta erélyesen és elhamarkodottan, hiszen pár perc múlva megbánta hirtelenkedését, arra gondolt, ez a mondata újabb adalék a dossziében. Minél tovább él, annál vastagabb és vaskosabb lesz a feljegyzéshalmaz, a végén még el se fér aranyapánk íróasztalán. S talán még ahhoz is elég, hogy ne legyen miniszter, de akkor ragtapaszt hord magánál, és leragasztja a száját.

Major Istvánné már régen nem kapott semmiféle hírt Terikéről. Hónapokig szótlánul nyelte a könnyeit, a bibliáját minduntalan elővette, s éjszakára a párnája alá rejtette.

- Mikor jönnek már anyukámék? Mikor láthatom őket, mikor válaszolnak a levelünkre? Mamám, szólalj már meg! - nógatta kis unokája.

- Nyughass! Kisebb gondjuk is nagyobb annál, hogy veled levelezzenek! Mindennek eljön az ideje - morogta kedvetlenül és esendően reszkető kezével újra kötötte a csomót fejkendőjén.

A kicsi asszony éjszakánként fel-felriadt, hálóréklijében az ágy szélére ült, összekulcsolta a kezét és imádkozott. Amikor Major István hét végére megérkezett, kétségbeesve látta, hogy a feleségét csak az akarat és a Bandikáért vállalt felelősségérzet tartja életben, s csak két dologról beszélhet vele: az unokájáról és Terikéről. A kovácsmester néhány elejtett megjegyzésből arra is következtetett, a felesége neheztel vejére, amiért ilyen helyzetbe került a családja. Nem pocskondiázta, dehogy, csak a nevét nem vette a szájára sohasem.

Tiszta, napos idők jártak már, a kertekben megnőtt a zöldbab, Majorné szedett egy szatyorral, zöldbalevest főzött, egy köcsögöt teletöltött vele és zsírpapírral lekötötte a száját. Másik köcsögjébe melaszt dűtött. Kevés barna tésztát is süttött, Bandika csak ámulva-bámulva nézte a sürgés-forgást, mintha búcsúra készülődne a nagyanyja. Tátott szájjal sündörgött a tészta körül.

- Egyél te, még azt mondják Réziék, hogy koplaltatlak!

- Elengedik őket?

- Azt csak a mindenható isten tudja, nem én.

- Úgy szeretném őket látni.

- Láthatod, ne félj, de ha egy kukkot mersz szólni róla, akkor nemcsak apádat, hanem anyádat is agyonverik. Feléred ésszel?

- Akkor inkább megnémulok.

Sötét hajnalon ültek a vicinálisra. Bandika az ölében fogta az egyik köcsögöt, a másikat és a sült tésztát Majorné vitte. A vonaton egy szót se szóltak. A nagyanyja merőn a gyerekre nézett, ha az elfelejtkezett magáról, s fejmozdulatával hallgatásra parancsolta. A bakterháznál szálltak le, a fiú azonnal megismerte a zöld kerekű kutat, odamutatott a fejével, Majorné pedig elismerően biccentett. Számtalan estén elmeséltette unokájával a vízhordás történetét.

A sűrű szemöldökű öreg bakter ott állt a málladozó falú őrház előtt.

- Na, te kis fityfiritty, mi van veled? Gyere csak! - barátságosan közelebb hívta őket, s bent leültek. Hárman alig fértek el a parányi helyiségben.

- Várni kell - szólt az öreg, széttárva a karját.

- Jó.

Majorné kibontotta a szakajtó-kendőbe bugyolált sovány tésztát, és az öreg keze ügyébe emelte.

- Vegyen.

- Köszönöm - majszolt el egy darabot az egyenruhás bakter.

Kínos lassúsággal múlt az idő. Bandika ugyanúgy, mint a vonaton, az ölébe fogta a köcsögöt, de alaposan megszeppent. Már igen magasra hágott a nap, ám a szobából nem mertek kijönni, ha hangosabban ejtették a szót, önkéntelenül a szájuk elé kapták a kezüket. Tehervonat döcögött el az őrház előtt, s utána a bakter hosszasan bámult a dűlőútra, amelyik a tábor irányába vitt, de nem közeledett rajta senki, semmi, mégcsak madár se repült éppen akkor arra.

Jóval elmúlhatott dél, amikor szekérszörgésre lettek figyelmesek. Az öreg kiment, s amikor visszatért, megkönnyebbülve bólintott.

- Rendben van, de még várni kell.

- Ráérünk - szólt Majorné -, időből van a legtöbb.

Délután megint felhangzott a szekérszörgés. Az öreg meghozta a hírt és sebtében magyarázta:

- A dűlőút mentén haladjanak a jegenyesorig, s ott a baloldali lucernásban találkoznak. Ha valamerről feltűnik a lovas rendőr, tegyenek úgy, mintha semmi félnívalójuk nem lenne, éppen egyik tanyából gyalogolnának a másikba és elkezdhetik az imádságot.

Elindultak.

Nemsokára feltűnt, hogy az ellenkező irányból két személy gyalogol az úton. Amikor Bandika felismerte szüleit, nem tudott parancsolni magának, futni kezdett, hogy minél hamarabb találkozhasson velük! Közelükbe érve az apja rákiáltott.

- Kisfiam, most nem jöhetsz ide, szaladj tovább! Csak a lucernásban találkozhatunk, hogy meg ne lássanak!

A fiú megtorpant, majd tovább trappolt, s nagy kerülővel a lucernásba fordult. Potyogott a könnye.

Ahogy leültek a földre, összeborultak és sokáig nem szóltak, mert a szemükben sok volt a könny, szívükben pedig a fájdalom. Végre a sápadt arcú Terike nem titkolt büszkeséggel törte meg a csendet, a zománcozott lábast nyújtotta Bandikának, abban a zöldbablevest, amit titokban a sparhelton főzött.

- Ezt szereted, aranyom - mondta elérzékenyülve -, úgy örülök, hogy hozzá juthattam - s kanalat szedett elő a munkaruhája zsebéből.

A fiú enni kezdte a levest, csodálatos íze lehetett, de nem értékelte, mert közben sírt és a könnye a zománcozott lábasba folyt.

Sírtak ők mindnyájan.

Sokára Fillér azt mondta.

- Itt csendesen beszélgethetünk, nincsenek idegen fülek, talán idegen szemek sem.

- Félmeztelenre vetkőzhetek?

- Ahogy akarod, kisfiam, csak ne szaladgálj!

Fehér gatyában lapult Bandika, majd az anyja ölébe fúrta a fejét, két kezével átölelte a derekát.

- Úgy szeretném, ha hazajönnének.

- Házat építünk, kisfiam - mondta a kovácssegéd -, egyszer majd megnézed.

- Igazán?

- Feltétlenül.

- Apád fürdőszobát is akar - szólt erőltetett vidámsággal Rézi -, a végén még kultúrházat épít, hogy te jól érezd magad!

- Keresetetek van? - kérdezte Majorné rekedten.

- Van.

- Ellátás?

- Az is.

- Gondolom. Miért nem írtok?

- Írunk mi, anyám, csak elvész útközben.

- Aranyos kislányom, annyit imádkozom értetek, talán a jóisten meghallgatja a könyörgésemet és elviselitek a rátok mért csapást. Én megvárom még az akácfavirágzást és ledülök a teher alatt, éppen elég volt ebből ennyi.

- Édesanyám, minek mond ilyeneket?

- Mi kibírjuk, csak Bandikára, meg magára vigyázzon!

- Rá ne legyen gondotok!

- Könnyebb már a sorsunk - próbálta jobb kedvre deríteni anyját Terike, s a férjére mutatott. - Ez még futballmeccset is szervez a tanyák között, meg kultúrelőadást, mintha mindig azzal foglalkozott volna.

- Röfi még itt van?

- Itt, kisfiam. Egyszer majd meglátogathatod.
- A nagyapja él?
- Él.
- Őket mikor engedik vissza a faluba?
- Hamarosan - hazudta Fillér, és nem szégyellte magát.
- Az jó lesz, akkor majd vele is játszhatok.
- Nincs játszótársad?
- Csak Gáborka, de Röfit is szeretem.

A dűlőútra láttak. Két szánalmas figura vonult el előttük, a vízfordók: a vörös-fehér hajú Mojzes Ármin és Pálffy György, szegedi polgármester. A színes üstökű zsidó előreahajtott fejével vitte a két tele kannát, ki-kilocsant a földre belőle, cingár lábain rossz papucs és szakadozott nadrág, felsőtestén koszos atlétatrikó. A másik nagydarab, kövér férfi úgy izzadt, mintha gőzfürdőben lenne. Fekete klottyatyában, atlétatrikóban, félcipőben rúgta a port, fején megvizezett zsebkendő, négy sarkára négy kiadós csimbók kötve. Lihegve vánszorogtak.

Mögöttük lemaradva sétáltatta Kovács Péter a farkaskutyát. A jóltartott eb kilökte a nyelvét, nyakában csüngtek a veterán különböző kitüntetései, össze-összeütődtek és fémcsengésük messzire elhallatszott.

Messziről olyan komikusnak tűnt az egész.

- Annak a magasnak színésznő a felesége - mutatott rájuk Fillér.
- És a kutyás ott?
- Ő a veterán.
- Neki nem jutott egyenruha?
- Öntudatból csinálja. Először a kutyasétáltatást bízták rá, aztán az emberek őrzését, ilyen egyszerű ez.
- Szegények, jobb napokat is láttak már, de elpártolt tőlük az isten.
- Apósom dolgozik?
- Gábor is oda került.
- Ők jól vannak?
- Jól.
- És maga, anyám? - cirógatta Tercsi szülőjét, újra meg újra.
- Engem az isten megsegít. Csak rátok legyen gondja!
- Bandikám, milyen az iskolában? - kapott aztán a fia után és simogatta-csókolgatta, ahol érte.
- Nem jó.
- Miért? Csúfolnak?
- Mert tanulni kell.
- Sokféle népséget összegyűjtöttek itt, lányom. Nagyon marják egymást?
- Bandi közékük áll.

- Még itt is? Pedig csak pórul jár. Egy igazi lelkipásztor hiányzik közületek, akit az Úr küldött, mert békétlenek a népek, a kis Jézusok meg nem bírják lecsillapítani őket.

- Nincsenek itt olyan csodák, mama! Én kovács vagyok, Rézi meg szakácsnő. Nem keresünk rosszul, ennyi az egész és semmi több.

- Józsa patikus él?

- Él. Ő a kocsis és a lógondozó, anyagbeszerző és orvos egy személyben.

- Széthordták, amije volt, talán azért lökték ide, hogy szétszthassák azt a kis vagyunkát? Még a feleségéről maradt rá, akit eltűzeltek a németek, de azok legalább nem semmizték ki őket ennyire. Most aztán megtörtént. Magasságos isten, mit meg nem érek? A lakását lepecsételték, de minden áldott reggel különböző személyek jelentek meg benne és két hétig leltároztak. A tanácstól, az MNDSZ-től, a párttól és az ifjúsági szervezettől jártak leltározni. Böröndökkel. Na, az utolsó szögig mindent elhordtak.

- De él, mama!

- A lakásába meg az új titkár költözött, kutya-ember az. A Tyúkoltó Pista.

- Mindent újra lehet kezdeni, mindent, ami hasznunkra válhat - simogatta meg a veje. - A bajt meg elfelejteni.

- Mit küldjek a csomagban?

- Nincs értelme, anyám - csókolta meg Terike -, kettőnkre elég a keresetünk, maguknak sincs több. Az se biztos, hogy megkapjuk, odavetik a kutyaáknak.

- Fehérneműt?

- Azt megköszönném.

- Lassan búcsúznunk kell - mondta Fillér lehangolódva és tépkedni kezdte a zöld lucernát.

- Máris? - kapott újra fiához az asszony.

- Maradjunk még, mama!

- Nem szabad, kicsikém! Majd újra eljövünk.

- Nem akarok még elmenni - szipogott a gyerek keservesen.

- Te már okos fiú vagy - simogatta az apja -, emlékezhetsz arra is, hogy itt a rendőrök parancsolnak. Úgy váljunk el, hogy észre se vegyenek, különben többször nem találkozunk.

Szipogtak még, sírtak egy keveset, aztán Fillérék kibújtak a lucernásból, de Bandika úgy beléjük csimpaszkodott, hogy erővel kellett lerázniuk. Amikor már eltávolodtak, Majorné kézen fogta vigasztalhatatlan unokáját és visszaballagtak az őrházhoz.

A bakter friss vizet kínált, bebújtatta őket parányi házába, amíg megérkezett a vicinális. Csillagos éjszaka érkeztek haza.

Majorné megint azt álmodta, hogy az unokájáért ment a táborba és nem ismerte meg se a lányát, se a vejét. Reggelre csuromvíz lett a párnája.

Iskola után megfogta a Bandika kezét és elkocogtak Fillér Gáborékhoz. Erzsike az anyja nyakába ugrott.

- Jó, hogy jön, anyuka! Már úgy vártam.

- Nagy újságot tudok, Zsóka, ha száz évig élnél, akkor se találád ki. Úgy ám!

- Mondja már, ne kínozzon!
- Ti menjetek a szobába játszani - mordult két unokájára mély hangján -, nincs itt semmi keresnivalótok. Alló mars! - húzta rájuk az ajtót. - Még elkotyogják az iskolában.
- Micsodát?
- Meglátogattuk Réziéket.
- A táborban? - kapta szája elé a kezét a lánya. - Engedélyezték?
- Nem kértük, de akadnak még jó emberek.
- Csak úgy nekivágtak?
- Úgy bizony, és hála a teremtőnek, jól vannak. Micsoda teher, súlyos kő esett le a szívemről, nem hittem én már senkinek-semminek se, mindig rosszat álmodtam és rosszra gondoltam.
- Rossz vége is lehet ennek.
- Az isten jóra fordítja. Nincs olyan seb, amelyet a természet ne gyógyítana, az úristen is megtalálja a vigasztalást mindig, csak türelem kell hozzá.
- Eddig nem vettem észre.
- Mire fel mondod ezt?
- Engem mikor vigasztal már meg, meddig várjam még? - kapott a hajához az ideges asszony.
- Az egész életem egy kinszenvedés, várakozás a nagy semmire, egy irtó nagy marhaságra.
- Elment a józan eszed? Még te panaszkodol? - ütött szájára az öregasszony -, vagy csak maskarázol velem?
- Mióta sóvárgok arra, hogy egy aranygyűrűt, egy fülbevalót vehessek? Mióta asszony lettem - rázta meg a fejét és igazi könnyeket hullatott -, de abból se lesz már semmi.
- Most a betevő fontosabb, és nem a csillogás.
- Minden ujjamra gyűrűt húznék, nyakláncot, karperecet vennék, fényes, szép ruhákat, hogy térden csúszva járjanak utánam, és essen ki a szemük!
- Mi történt veled, lányom? Nem ismerek rád. Hiszen nekünk se lesz már nagy életünk, én már csak annak a napnak örülök, amelyikben élek.
- Egy nő élete a főzőkanál mellett, gatyamosással és állandó otthonléttel, rosszabb az öngyilkosságnál. Hányszor érzem úgy, hogy életfogytig tartó börtön - szűkült össze hideg szeme. - Anyuka mégis látott jobb napokat is, házat vettek, földeket, dúskáltunk az ennivalókban, jól emlékszem az ékszeres dobozkára is, dugdosták előlünk a szekrényben, a fehérneműk alatt, de amikor ketten maradtunk Tercsivel a házban, előszedték a dobozkát, a hosszú tükör elé álltunk és magunkra aggattuk az ékszereket. Hajba kaptunk a vastag nyakláncot, még a dobozkát is a fejéhez csaptam, vérzett a helye, de mire anyukáék megérkeztek, már kibékültünk, mert ő hordhatta nyakában a láncot, s én meg csak könnyörögtem, hogy ne áruljon el, inkább mindig ő választhat először az ékszerekből. Azt hazudtuk, hogy a szekrény sarkának esett Rézi, s attól nőtt gumó a fején.
- Veszekedtetek?
- Az irigységtől. Szépnek akartuk látni magunkat.
- És megérte?

- Szerencsétlen család ez anyuka, ami csak rossz, az velünk megtörténik - rángatódzott az Erzsike arca. - Elsorolni is felesleges. Már úgy vagyok vele, hogy semmiben sem bízom, semmit el nem hiszek, csak ami elmúlt, megesett. Hiába fognék bármihez, az balul sülné el. Hány étellel, hány istennel kellene megbirkóznom, hogy csak annyi jusson a javakból, mint másoknak? Hol erre a magyarázat? Készülődik a nyár, de induljak csak el valahová, azonnal köpönyeget fordít az idő és képes leesni a hó, csak hogy engem bosszantson! Hagytam, hogy a férjem mundérba öltözzön! Hát nem kilökök a szerencsétlent? Legyen gyári munkás! Szénlapátoló lett! Mondja már anyuka, ki igazít el engem ebben a piszkos útvesztőben?

- A család, Zsóka! - borult a lánya vállára Majorné. - Csak a család a vigasztaló.

- Miben higgyek? A szerelemben? Hittem én vakon, az orromig se láttam, más nem érdekelt a világon, hiába mondták, hogy így, meg úgy. Na, besikeredett. Annak is én fizettem meg az árát, házőrző kutya vagyok, mosogató malac, egy bégető anyajuh.

- Fiatal, szép és egészséges vagy, a többi meg nem számít.

- A szegénység megöregített, öszül a hajam, a kezem és az arcom reszket, maholnap az utcára se merek kimozdulni. Másik gyereket hiába akarnék, már az se lehet, akkor mire való az én szenvedésem? Úgy félek az öregségtől, mert vén bűdös leszek, ráncos és hóbteteg. Minden nő kétszer hal meg, amikor már nem fordulnak utána az utcán, nem veszik észre, mert a nélkülözés szétrágta, s ez jóval fájdalmasabb, mint a másik, amiről már nem is tud véleményt formálni, mert nincs értelme - tördelte a kezét világvégi hangulatában. - Úgy utálok magamat, hogy beleverném a fejemet a falba.

- Apád füle-botja! Ne add már oda magad a semminek! Nélküled nincs kapaszkodójuk a fiúknak se!

- Az én húsomat zabálják! - sírta el magát Fillérné -, de legalább jobb étvágyuk lenne, hogy ne tartana olyan sokáig, amíg végleg elrohadok.

- Jaj, jaj, lányom, de odavagy! Mit csináljon akkor a szerencsétlen húgod? Őtet aztán valóban kiforgatta a sors mindenéből, el se képzelhetem, hogy lehet abban a tetves istállóban élni? Te meg itten bécéroskodol?

- Miért? Jegyre kapjuk a semmit, s csodákban sem reménykedhetünk. Ha orvoshoz szorulunk, aprójószaót, zsírt, lisztet kíván, a gyógyszereknek nagy az ára. Hideg a lakás? Fagyoskodunk. Kit érdekel, hogy megfázik, megbetegszik a gyerek, az a fő, hogy megnyerjék a széncsatát. Vagy nincs áram? Az a jó, legalább megoldódik a népszaporulat, nem kell külön a TERV-ben szerepeltetni, a HATÁROZAT-ban. Szóljon csak valaki, rögtön eltűnik a süllyesztőben. Kormóról már hová vihetnék az embereket? Innen a faluból még vagonba rakhatják a népet, minket is bármikor, reszkethetek ezért eleget, de Kormóról hová vinnék a szerencsétleneket, kicsi ahhoz ez az ország.

- A végén még cserélnél velük - jegyezte meg szúrósan Majorné, fekete fejkendőjét igazgatva. - Üsd meg a szádat, lányom. Ki tudja azt előre, kit, hová vet a sorsa? Még az úristen sem! Addig örülj, amíg lehet, s van kinek örvendezzél - állt fel az alacsony, hajlott hátú asszony és az ajtó melletti falhoz lépett, amire a néprádiót szerelték. Bekapcsolta. Cigányzene szólt. - Na, hallod? Még mulatni is ingyen tudunk, zenél ez a doboz, mintha az egész ország énekelne, olyan dallikázó a kedve.

- Az anyukáék szép, világvevő rádiója hová lett?

- Elvitték az ószeresek.

- Kicsodák?

- A hivatalos emberek, akik berontottak hozzám, az egyikőjük szóval tartott, a másik meg a rádióval babrált, egyszeriben éktelen karattyolást hallok, és erre a pofámba vágta, hogy külföldi adókat hallgatok, ezért a rádiómat elkobozzák! Így ám, nehogy érintkezzek a kapitalistákkal! Azóta nálunk nincsen zeneszó, csak ha én csinállok.

- Azt hittem, azt is eladta anyuka.

- Csak a maradékot. Amikor Réziéket elhurcolták, akkor azért senki se távozott tőlünk üres kézzel. Mire meg hazaszekerezünk a határból, elhiheted, hogy hiányzott egy és más. Az a dobozka is, amin annyit marakodtatok. A végrehajtó ugye az mindig csak vitt, csak visz. Még a razziák: kivel tartjuk a külföldi kapcsolatot, titkos leadót, írógépet használtunk-e, tudok-e gépelni, járok-e olyan irodába, ahol írógépet láttam? Egetverő badarságok. Írógépet meg micsodát keresnek egy falusi kovács házában? Elfutott a pulykaméreg, indulatosan azt kiabáltam: - Itt van az én írógépem, ezen kopogtatom az üzeneteket Nyugatra, s a varrógépre mutattam. - A titkos leadóm meg emitt - fogtam meg a seggem partját.

- Majd megvizsgáljuk - mondta Tyúkoltó Pista szemtelenül -, bekukkantunk a bugyogóba, ha hord még egyáltalán.

- Alapos munkát végezhetnek, mert azóta is tart a vizsgálat. Pedig elég lenne egy-két házat kikutatni, a Tyúkoltó Pistát főleg, s mindjárt tudnánk, hogy kivel osztozunk a varrógépen - mondta a bibliás Majorné. - Úgy ám, azután kezdtem én mindent elcserélgetni, elkótyavetyélni, ne más kakálja ki a mi verejtékünket.

Kivágódott a szoba ajtaja, a két gyerek egymást lökdösve szaladt az öregasszonyhoz.

- Ugye, mamám, nekem adsz igazat? - kiabálta Gabika. - Nem igaz, hogy vonatozni vitted Bandikát?

- De igaz.

- Nem igaz.

- Én nem hazudok neked.

- Az se igaz, hogy a sínek közé feküdtél!

- Pedig igaz, Röfi megmondhatja.

- Nem is mernéd megtenni.

- Merném.

- Úgy se hiszem.

- Akkor is igaz.

- Mikor feküdtél a sínek közé? - húzta meg a Bandika fülét játékosan Majorné. - Halljam csak, te gézengúz!

- Amikor a táborban laktam.

- Elengedtek a bakter-házhoz?

- Elszöktünk, meg amikor vizet hordtunk a kútból.

- Ezt eddig miért nem újságoltad?

- Félttem, hogy kikapok érte.

- Milyen vonat alá feküdtél? - térdelt le hozzá Zsóka és megpuszilta az arcát.

- Tehervonat alá. Letettük a kannákat a kútnál és figyeltük, ahogy tolatott a szerelvény. Röfi azt mondta: - Nem hiszem, hogy a sínek között kibírná valaki, amíg elmegy fölötte a vonat. - Jobb ez, mint a lóhátas rendőrök előtt szaladni! - Mit hencegsz, nem mered megtenni! - Meg én. - Hiszem, ha fagy! - Utánam csinálod, Röfi? - Mi az, hogy? - Nem vagy te olyan bátor! - Bátrabb vagyok nálad! - Azt csak hiszed! - És aláfeküdtem a kereknek. Irtó rossz volt, amikor felém gurultak, még a szememet is behunytam, meg a fülemre szorítottam a kezemet, mert már nem bírtam kiugrani.

- Megijedtél?

- Meg ám, a gatyába pisiltem.

- Röfi is odafeküdt? - kérdezte élénken Gabika.

- Á, szájhős az.

- Nem képzelsz, te Bandika? - fogott gyanút Fillérené -, nagyon élénk a fantáziád?

- Tessék megkérdezni Rőfitől!

- Hogyan?

- Levélben.

- Humoros vagy, de aranyos - nyomott barackot mindkét gyerek fejére, aztán a szekrény tetejéről szakajtókosarat hozott elő és egy-egy görhét nyomott a markukba. - Legalább nem alszik meg a tej a szádban.

- Zsóka néni, én tényleg lefeküdtem akkor, de többé nem csinálom.

- Elhiszem kicsikém, már okos, nagyfiú vagy.

- Én nem vagyok okos? - rántotta meg anyja szoknyáját Gabika. - Csak ő?

- Dehogyan nem!

- Mégis neki hiszel?

- Mindkettőtöknek egyformán hiszek, éppen ez benne a legnagyobb igazság - tuszkolta a szobába őket. - Még egy kicsikét hancúrozhattok, nagy korotokban úgyis elmegy tőle a kedvetek, egyforma, szürke napok várnak rátok, se egy színház, se egy utazás, nem történik semmi, csak az ügyefogyott melódia.

A tágas, zöld határban gyerekek tűntek fel. Nem a dülőúton közlekedtek, hanem árkon-bokron át, búzatáblákon, kukoricaföldeken, a bakterházhoz igyekezve. Röfi vezette őket, s a cigányképű, szipogós orrú, fekete fiú, meg a szőke copfos kislány is közöttük volt. Gyakran megtorpantak, kémlelték a mezőt, s amikor felnőtteket vettek észre a dülőúton, lehasaltak az akácbokrok mögé.

A hármas fogat, a porostrojka nyikorgott el előttük, szállította az ivóvizet. Mojzes Ármin haladt elől, színes feje szikrázott a napon, mögötte a nagytestű polgármester olvadozott. Majd a kutyás veterán, a megfelelő segédlettel.

- Az Úrjézusnak csak egy keresztje volt - morogta az öreg zsidó -, mégis belepusztult. - Nekem kettő jutott, deportáltak a fehérek, kitelepítettek a vörösök, gázkamráktól a tehénszarba érkeztem. Mi lesz vajon a harmadik meglepetés?

- Én adtam át a város kulcsát az oroszoknak - morogta a polgármester -, jutalomüdvözlésre küldték érte. Talán, mert a kulcsot azóta se találják?

- Harcolunk a vártán - morogta a veterán -, vau, vau.

- Lükék ezek - suttogta nagyképűen Röfi, ahogy távolabb értek -, akkor is dolgoznak, amikor nincs rendőr a közelükben.

- Az építkezéshez hordják a vizet - tudálékoskodott a kislány -, a mi házunk már kész. Édesapám a stahanovista, hamar felépíti a többiekét is.

- Ne dumálj! - figyelte Röfi megfeszülten. - A sínekig tiszta a levegő. Nyomás!

Futottak, majd a vasúti töltés oldalához lapultak. Röfi óvatosan felemelkedett, szétnézett, a fülét a sínre tapasztotta, aztán a bakterházat szemrevételezte.

- Ilyenkor szunyál az öreg, csak akkor dugja ki a fejét, ha fűtyül a vonat.

- Húzzuk el a csíkot!

- Csend, apafej! Nyomás, utánam! - lendült előre a vezér. Átvágtak a síneken, s a tágas pusztaságban tanyák fehér fala villant elő a zöldből. Gyors iramban vágattak az egyikhez, s a közeli akácfák alatt lelapultak, csak a lihegésük törte meg a csendet.

- Ott van a padon - suttogta Röfi -, már odatették.

- Honnan tudták, hogy jövünk? - kérdezte a kislány.

- Megszokták - torkolta le a cigányképű -, ott találjuk.

- Mindig?

- Azért jövünk.

- A házban vannak?

- Nem tudjuk.

- Láttátok már őket?

- Nem.

- Oda teszik, amit elvihettek, és meg sem akarjátok ismerni őket? Meg se köszönitek?

- Nem.

- Pedig rendesek.

- Azok - mordult Röfi a kislányra -, de ha nem fogod be a pofádat, többször nem hozunk magunkkal - azzal felpattant és kushadva a tanya előtti kis padnál termett, összemarkolta a fonnyadt gyökereket, sárgarépaikat és visszaugrott a pajtásaihoz. Az inge alól egy szütyőt húzott elő, abból kivette a parittyát, majd a gyökereket igazgatta el.

- Üres a tanya - állapította meg a cigányképű fiú. - Lakmározhatunk vidáman.

Az alacsony akácágakhoz léptek, felágaskodtak és lehúzták magukhoz a fehér, émelyítő ízű akácvirág fürtöket, tépkedték és falták kétpofára. Néha meg-megreccsent egy-egy gally.

Akkor váratlanul kotkodácsolás ütötte meg a fülüket. Meglepetésükben elengedték a gallyakat, azok felcsapódtak, a szőke kislány hajszárait is kitépve, mire ő pityeregni kezdett.

- Ne bőgj, te marha! - súgta Röfi és betapasztotta a száját -, még észre vesznek bennünket.

Egy piros taréjú, fehér tyúk lépegetett közelebb a tanya udvarán, olyan begyesen tolatott, mint akinek semmi gondja nincs az égvilágon. A gyerekek lapulva, mozdulatlanul figyelték. Röfi a parittyájáért és kavicsért nyúlt.

A tyúk változatlanul közeledett, a napfényes, kihalt és kopár tanyaúdvarton méltóságteljes jelenségnek tűnt. Elbizakodottságában kotkodálni kezdett. Ekkor találta el a kavics. Megszakadt a kotkodácsolás, a tyúk ugrás helyett elterült a földön, verdesett, szeme kétségbeesetten pislogott, de nem tudott már elszaladni, mert a hős Misike rávetette magát, s a következő pillanatban kicsavarta a nyakát.

- Most aztán pucoljunk - mondta diadalittasan és sebtiben az ingébe csavarta a dögöt. A vonattöltésig meg sem állt.

- Adsz majd a húsából? - kérdezte a cigányképű.

- Adok.

- Nekem is?

- Neked is. Ezt meg rakjátok szét - dűtötte ki a szütyőt, miközben diadalmasan ölelte a jókora tyúkot és dicsősége teljében a táborba vágatott. Ott már minden változott, egyre-másra emelkedtek az új házak, épült az új szocialista falu. Egy-két házba éppen költöztek, de a zöme még munkát kívánt. Fillér Bandiék kalákában dolgoztak, s már cserepezték leendő hajlékukat.

- Mi lesz ennek a neve? - bődült el Váradi -, olyan, mint a Kocsedó, mint valami cigánytelep.

- Eltaláltad, pontosan így kereszteljük - vetett keresztet a levegőben Nemes -, Kocsedónak. Ám ha röhögni akarsz, akkor lehet Jézus Szíve tábor, vagy Napospart, saját belátásod szerint.

- Szánalmas - morogta Fekete -, nem egy világkiállítás.

- Mit vártál, sorstársam - tekintett szét a magasból Flórián -, ennél szebb mesepalotát? Ennél szebb kilátást?

- Akiknek még ilyen sincs, mit csináljanak? - töprengett a kovácssegéd.

- Őszig még lehet - mondta Biri.

- Hogyan?

- Ne az én fejem fájjon már miatta! - dörmögte a gazdagparaszt.

- Az enyém se - helyeselt a foghíjas vitéz -, örülök, hogy az unokám nem pusztul éhen.

- Mi a kislány neve? - kíváncsiskodott Flóri.

- A feleségemről neveztük el Aliznak.

- Az öregeknek, meg a betegeknek nincs már erejük építkezni. Pedig ők is csak emberek és szeretném, ha úgy vélekednének majd: semmit se felejtünk el, de minden lehetségest megbocsájtunk.

- De odavagy - jegyezte meg szúrósan az alibi-tiszteletes -, legfeljebb átengeded a magadét, kérlekálással!

- A teremburáját, erre mondják: a kecske is jóllakott, a káposzta is eltűnt.

Aki csak tudott, építkezett. Szekerek hordták a vályogokat, s a töreket a vályogvető gödörbe, mozgalmas kép tárult szemük elé a magasból. Majdhogy futószalagra emlékeztetett, kissé távolabb a sarat taposták a kitelepítettek, öregek, fiatalok, asszonyok, gyerekek, a férfiak egyforma méretű vályogvető deszkával gyártották a vályogokat, szárították, mások szekérre rakták és hordták a kijelölt helyre. Azonos méretű és formájú lakások készültek, azonos ajtókkal és azonos ablakokkal. Szánalmas kis házacsok. Kivételezés nem volt. Még a tető is azonos szinten és méretre készült, olcsóbb cserepeket szállítottak erre a célra a téglagyárból.

Egyik-másik háznak csáléra állott a teteje, megroggyant a fala, a félig száradt vályogok idővel összelapultak, a nedves vályogházak falán kizöldelltek a törekbe szóródott búzaszemek. A villany és vízvezeték nem okozott gondot, ilyen luxusra senki se gondolt.

Vontató kanyarodott el a házak előtt, idős Sajtos üzletéhez. Meghozta az új szállítmányt. Józsa úr nehezen kászálódott le a magasból, kedvetlenül dűnnyögött, míg a békaarcú nyomorék a kezét dörzsölgette örömeiben.

- Ez aztán a forgalom, kérem szeretettel, de előre megjósoltam, többezer embert ellátni nem csekélység.

- Fene a jódogát, rajtunk élösködik.

- Tengtek-lengtek itt az éhségtől azelőtt, most teli a kirakat. Értetni kell a csíziót, ennyi az egész.

Suhancok, id. Sajtos által boltos tanulónak kinevezettek, rakták le az árut. A két öreg a beszerzési listát tanulmányozta.

- A fafaragás is hogy fellendült, gazduram sorozatban készíti a teknőket, parasztszobrocskákat, jobb itt neki, mint a tanyájában. Fene bele, valóban újjászületünk - jelentette ki a patikus két vakarózás között -, észre is vehetném már.

- Jól megszerveztük ezt a boltot, Sajtos papára számítani lehet. Csak a menyem megélhette volna, aki mindig kételkedett bennem, pedig lehetséges, hogy tényleg zseni vagyok.

- Fene bele, maguknak készül a palota?

- Holnap hurcolkodunk. Józsa sorstárs nem igényelt?

- Kitől? Melyik Úristentől?

- Kitől-kitől? Úgy csinál, mint az analfabéta; a táborparancsnokságtól.

- Minek? Nem kell az már nekem. Még egy telet nem húzok ki, a lovakat se hagyhatom, el leszek velük az ólban. Ezen a vontatón meg szétrepülnek a csontjaim, az okuláré kevés hozzá, hogy újra összegyűjtsem.

- Micsoda kuruzsló maga? A saját javával nem törődik? Éppen most, amikor már szalad a kocsí?

- Hová szalad? A temetőbe, vagy a mennyekbe?

- Magán egyáltalán nem fogott a szeminárium, azért nem látja a perspektívát.

- Micsodát? A hercegprímást?

- Humora még van - motyogta a kereskedő és a fiúk körmére nézett -, méltányolnám is háborús időkben.

Józsa úr a frissen szerzett gyógyszereket; aszpirint, kalmopyrint az orvosi rendelő ajtajába lerakta és lekucorodott a földre. Odakínálta aszott arcát az erős napfénynek és behunyta a szemét. Már otthon is járt újra a faluban, a csillogó-villogó patikájában, a levendulaszagú tégelyek, üvegek, porcelánok között lebegett, mint az örökkévalóság, s már-már nem tudta eldönteni, melyik is a valóság, melyik a képzelet játéka: talán sohasem volt ő patikus, eredeti kocsisnak született, csak a szárnyaló fantázia repítette, repíti el abba a másik világba, amelyet olyan nagyon csodálni se lehet, hiszen mindennapos vásárló útjain meg-megfordul a csilingelő ajtajú gyógyszerárban.

A hármás fogat az építkezőkhöz ért. Teletöltötték a kannafedőt és kínálták az itókát. Mojzes Ármin megjegyzést fűzött minden pohár vízhez. Ilyeneket: - Tiszta szimpátiából hagyom magamat kizsákmányolni. Minden társadalmi formáció kiszipolyozza az egyént: Auswitz, Ebes, egyre megy. Hitler, Sztálin, Rákosi, hogy a ragya verje ki!

A polgármester csurgó verejtékét törölgette és szélesen somolygott.

Szabó őrmester tűnt fel a konyha irányából, s hogy megpillantotta őket, felderült az arca.

- Izzad már a bögyörőd, Ármin?

- Nézze meg!

- Azt szeretem Rákosi apánkban, hogy tivéletek is kitörli a fenekét.

- Veled is - morogta Fekete, hogy az őrmester ne hallja meg.

- Már aki hagyja - tromfolt Fillér -, de aki nem hajlik, ő se jár sokkal rosszabbul, mint aki sunyít és nyalja a talpát.

- Megint hepciáskodol, okoska, hergeled az oroszánt? Ellátják a bajodat, hogy arról koldulsz. Elfelejtetted már, hogy mit kaptál?

- Meggyőző érv - mondta Nemes.

- Az a baj - avatkozott közbe a veterán -, hogy az újság nem jár. Sajtófélórákat is tarthatnánk, Szabad Nép felolvasásokat.

- Az arisztokráciának? - nevetett a bűdös szájú százados. - Azt írta az újság, hogy grófokat, bárókat, hercegeket szellőztetnek a Hortobágyon.

- Honnan tudja? - csapott le az ikszlábú őrmester, kifinomult hallásáról téve tanúbizonyságot.

- Kitől hallotta?

- Az építkezésen olvastam, abból tudtam meg, hogy milyen kártékony osztályellenség vagyok.

- Talán proletár? Nem érdemled te azt meg!

- Olcsó munkaerőnek kellünk ide, különben ki művelné meg az állami gazdaság földjét? Itt egy bokorban leszünk és termeljük meg a csodanövényeket: a gyapotot, a citrust és minden más zöldségeket. Az őrzésünk is könnyebb, nem kell a szélrózsa minden irányában keresgélni. Pihent agy műve ez, hogy eltörje a gerincünket, és ne kelljen a saját lábunkra állni.

- Tisztesség és kötelességtudás nélkül semmi nem megy - morogta Mojzes -, pedig annyi elég egy nemzetnek. Ez a hatalom meg azt hiszi, hogy korlátlanul uralkodhat a lelkeken, de az még az inkvizíciónak sem sikerült, holott változatosabb módszerekkel operált, nem ilyen parlagi technikákkal.

- A görbe hátadra ülök, Ármin, ha felforgatást szítol!

- Értve? - fészkelődött a kis ördög a kovácssegédben.

- Téged az ocsmány pofád miatt zártak ide, mikor varrod már be? Minek ugatsz folyton, azt hiszed, kíváncsi rád valaki?

- Minek az alapján válogattak minket ilyen sikeres társaságba, erre nem tudok rájönni.

- Az nem a te dolgod, értve? Arra legyen gondod, hogy ősszel lakjatok valahol, mert az istálló fontosabb célra kell, hisz birkákat tartanak majd benne.

- Addig ki se száradnak a falak.

- Azzal nem gatyázunk, hogy nedves, nem nedves, kinek kedves? Ha rátok dől, akkor dőljön, hiszen ti gyártottátok a selejtet magatoknak! Nem az számít, hogy hány halott van, hanem hogy a parancsot teljesítsük, és betapasztjuk a szátokat.

- Megható - morogta az alibi tiszteletes.

- Te még hálával is tartozol azért, amiért gyakorolhatod a pojacáskodást. Huncutkodol, hogy túljárjál az eszünkön?

- Aki akar, az sokat tanul itt - szólt a hunyori mérnök -, többet, mint a főiskolán.

- Na látod, ezt szeretjük, a helyesléseteket. Vegyetek példát a veteránról, ő aztán a fasza gyerek.

Az öreg hallotta a dicséretet, igyekezett annak megfelelően viselkedni, kihúzta magát és odaszólt a két vízhordónak, a hangjában némi fölényt rezegetve.

- Gyia!

Azok engedelmesen tovább mentek, de a színes üstökű zsidó a lába elé morogta.

- Ez is egy tyúkeszű hadvezér.

- Délután szeminárium, még kell a tyúkfejekbe az öntudat - jelentette ki az őrmester és magától eltelve a konyhába vonult -, de megjön az magától, ha nem is siettetjük!

- Szaglászik már - dűnnyögte Váradi -, de elkapnám egyszer ezt a kandúr-bandit!

- Teljesíti a népszaporodási tervet - köpött utána nagy ívben Nemes -, sok apukának besegített. Ennyi gyereket szülni ezeknek, isten ellen való vétek.

- Könnyen dumálsz - torkolta le hajdani tisztvárosa -, téged azért nem ízelnék meg, nem vagy te olyan tetszetős.

- Mindenkit mégsem löknek hanyatt - vélte Fillér.

- Nem hát, fekszik az magától. Felrendelik az irodába, na ottan aztán visonghat.

A kovácssegédnek ökölbe szorult a keze. Féltette helyre feleségét, aki még betegség után is, az elhasznált göncökben is csecses-faros menyecskeként megdobogtatta a férfiszíveket. Vigyázott rá, ahogy tudott, de nem lehetett állandóan a sarkában. Hirtelen felparázslott a féltékenysége, dühében beharapta a szája szélét, s tudta, ő nem kötött volna kompromisszumot a sorssal Fekete helyében, mert aki Rézikéhez nyúl, az meghal. Mióta nincs velük Bandika, kicsit szabadabban mozognak, a keresetükből le-lecsípnek tartaléknak, talán enyhült is valamelyest a légkör. Szükség van a munkájukra, az állami gazdaság csődbe jutna nélkülük, ez a napnál világosabb. Meg aztán az apró termetű generalisszimus halála reménykedéssel töltötte el, változásokra gondolt, többször eszébe jutott az unalomig ismételt szöveg: „Lesz még egyszer ünnep a mi utcánkban”. Legyen is, éppen aktuális, mert már végképp elfelejtkeztünk róla.

Terike azon izgult, a férje természetét ismerve, hogy tettelegességig ne fajuljon a dolog, Bandi ne forduljon szembe a rendőrökkel. A Fillér fejében is számtalanszor motoszkált, főleg amikor a nagyhangú, szerb származású telepeseikkel diskurált; ezt a néhány rendőrt tollpiheként elfűjné a sok ezer rab. Igen ám, de milyen következményei lennének? Pár rendőrt agyonverni igazán nem nagy ügy, nem világraszóló cselekedet. S mit tudhatnak ezek a fiatal kanok? Kiabálni, bokát csattogatni, zabálni, mint a söre, és bedugni a lányoknak, asszonyoknak. A főkolomposokat kellene kukoricára térdepeltetni, akik mindig másra bízzák a

piszkos munkát. Azért vezérek, azért főnökök? Mindenesetre, ha történik valami, cselekedni fog, határozta el, nem nyimnyámoskodik tovább.

- A szemináriumi hókuszpókusszal mit akarnak? Komolyan veszi ezt valaki? - kérdezte Nemes. - Beszélhet nekem egyetemi tanár is a marxizmusról, attól még nem hatódom meg, nem csapok fel vörös örömkatonának, én úgyis csak az ellenkezőjét hiszem.

- Puskával terelnek oda, lyukat beszélnek a hasunkba, talán attól már a fejünk is kicserélődik?

- Ez a mániájuk, a népnevelés, az öntudatra való ébresztés, mi lesz akkor, ha valóban felébred a magyar? Akkor mi lesz?

- Szórakozunk, sorstársak - húzta el a száját Flórián -, fizetni se kell érte. A cirkusz itt ingyenes.

Nem torkollták le. Mióta a feleségét elföldelték, a boltosság észrevehető változáson esett át. A legnehezebb munkára is jelentkezett, fogcsikorgatva dolgozott, nem törekedett mindenáron az apja szépreményű üzletébe, valami eltökélt dac, konokság hajtotta, hogy ezzel a brigáddal tartson. Eleinte mindannyian azt hitték, még maga Flórián is, hogy a kullancskodás az oka, a figyelés, a hallgatóság, óvatoskodtak is előtte, ne kerüljenek kellemetlen helyzetbe, hiszen egyikőjük sem akarta önszántából kiveretni a saját fogát. Idővel ráébredtek, a fiatalember nem adta le a fülest. Hagyták hát a közelükben, még Fekete sem tiltakozott a közös munka ellen, pedig a hegyes orrú kereskedősegéd elég gyakran feltűnt a szülés után újra kivirult Ibike mellett.

Flóriánt legelőbb az dühítette fel, hogy Szabó őrmester lefitymálta buzgalmát. Hogy jön ő ahhoz? Egy árva mukkot se szólt, hogy nézze Sajtós sorstárs, méltányolnánk a maga szorgalmát, ügyes, talpraesett fickónak nem megoldhatatlan feladat, tulajdonképpen valamennyiünk érdeke a rend fenntartása, ebben legyen a munkatársunk, fizetni érte ugyan nem áll módunkban, de a legjobb munkahelyek között válogathat, idővel még vezető is válhat magából: vagy ilyesmi. Ám ez a tuskó el se bődült, azt hitte, hogy engem is úgy használhat, mint a jóvérű Ibit? Füttynt egyet és szaladok? Szaladjon már a legközelebbi hozzátartozója. Mit csinálhat velem? Eltángáltat az őrsön, kivereti a fogaimat? Attól félek, a veréstől már előre reszketek, de az kellene egyszer, hogy isten igazából elkapjanak, mert ha kibírom, utána már nem lesz több félnivalóm. Bátrabban nézhetnék az emberek szemébe is.

Azon kapta magát, hogy szándékosan elengedi a füle mellett azokat a megjegyzéseket, amelyekre korábban felkapta a fejét. S amikor Szabó őrmester kérdőre vonta: - Mi van te, szépfíú? - Még azt is letagadta, amit tudott. Ez a bálgúnár játssza az esztét? A fiatal, szép lánykákra meg ráuszítja a kutyáját? Úgy könnyű ám lefektetni őket! Lenne csak telepes, még szarnak se használnák.

Legközelebb dacosan szembefordult vele. - Megkukulnak ezek előttem, biztosan sejtenek valamit.

- Málészájú vagy.

- Könnyű ám lóhátról beszélni.

- Sztálinról se karattyolnak?

- Nem. Miért?

- Szökni se akarnak, lázadni se, így teli ment a gatyájuk?

- Nem akarnak.

- Jó, hogy azt nem mondod, örülnek az itt lételnek. Ilyen huncutkodással nehéz engem átverni sorstársam, értve?

- Azt mondták, hogy olyan konyhát állítottak be maguknak, amilyen az állami gazdaság központjának sincs. Két aknás és főzőedényekkel el van látva.

- Hülyének nézel? Kit érdekel a konyhájuk?

- Azzal hencegnek, ha nem adnának egy tányér levest ingyen az öregeknek, akkor azok éhen pusztulnának és kitörne a járvány.

- Mit pofáznak a rendszerünkről, a vezetőinkről? Értve? Hiszen nem vagy te olyan együgyű, hogy ne értsd!

- Nem hát, van magamhoz való eszem.

- De nehogy huncutkodjál, mert kihúzod a rövidebbet!

„Várjál csak, idióta-bajnok - gondolta Flórián -, azt hiszed, hogy teljesen töklámpa vagyok? Találok neked olyan jelentést, hogy meggebednek a főnökeid a röhögéstől. Ibikét is tönkre vágátok, pedig micsoda oltári jó csaj, kedvem lenne feleségül venni. Nem vagyok hitványabb a kuksi mérnöknél, hiába hordja fenn az orrát. Eleinte traseltam, naná, majd mákos, beköptem az unalmast, meg azt hittem, valamit valamiért, de hogy csak én veszítsek, ne etessetek már velem zabot! Inkább megdöglök. Kitoltok velem? Egyszer annak is vége szakad. Elveszitek a fater vegyeskereskedését? A tábort büntetitek vele legjobban, még talán lemosná az ocsmány-ságomat is.”

Kicsit távolabb az istálló verőfényben fürdött, idős Váradi Mihály ült a falánál és fejszenyelet farigcsált. A torzonborz vénség eltanyázgatott naphosszat, s fáradhatatlanul babrált. Ha letette kezéből a szerszámot, akkor mereven egy irányba bámult, mintha a szülőfaluja kettős templomtornyát látná, ám nem szerette a tétlenséget, mert akkor eszébe jutottak a jó zsíros feketeföldek, a mutatós házak, amiket elorozott tőle az állam, meg az a tetű szövetkezet. Strapabíró lovai is végigkocogtak lelki szemei előtt. Nagy megkönnyebbülésre, a felesége emléke békén hagyta. Szolgáló-asszony volt, nyugodjék haló porában. Gyakran gondolt az öreg gazda arra, hogy könnyít a családján, elballag néhány kilométernyire és majd csak talál egy erős faágat. Nem a gyávaság tartotta vissza, nem a fontolgtatás, hanem inkább az unokája: nem akart Röfinek szomorúságot okozni. Nem bízott ő már semmiben, még hogy a földeket, meg a házait visszakapja? Lőttek azoknak, mint a háborúban elhajtott jószágoknak, csak az unokája kedvéért fújja nótáját, hogy addig nem vágja le a szakállát és a haját, amíg a jószágait vissza nem kapja. Mit érdekelte a saját ábrázata? Súlyos teher volt már az élete.

Misike verejtékezve, hóna alatt az ingébe csavart tyúkkal szaladt nagyapjához. Két kísérője is követte.

- Nézd, papám, mit lőttem! - tette le az öreg lábához, s ingéből kigöngyölte.

- Hiszen ez egy valódi tyúk! Micsoda pörkölt főhet ebből? - cuppantott az idős ember és szájában összefutott a nyál. Megsimogatta az unokája fejét.

- Mi is kapunk ám belőle!

Az ól sarkától akkor lépett elő az egyik rendőr. Ahogy megpillantotta a tyúkot, a pórázról elengedte a farkaskutyáját, az néhány ugrással ott termett, s a levegőben úszva a tyúkra vetette magát. A gyerekek sóbálvánnyá változtak az ijedtségtől, az öregnek is inába szállt a bátorsága. Ám a kutya csak megszagolta a dögöt és visszakocogott a gazdájához.

A szőke kislány hüppögve sírt, a cigányképű fiú nyöszörgött, Rőfinek pedig a combján lecsurgott a vizelete.

- Maga se tud mással szórakozni? - tért észhez az öreg gazda.

- Azt hittem, tyúkot loptatok, nem egy dögöt. Vagy kiástátok a földből, mint a romacsávók?

- Hús az - mondta idős Váradi és legszívesebben szembeköpte volna a rendőrt, majd ahogy az eltávolodott, a késével elnyiszálta a jószág nyakát, fejjel lefelé csüngette, amíg néhány csepp sötét vér csurrant a földre. - A tíz körmét megnyálná utána. Most már csak anyád hiányzik - fordult unokájához -, jöhetne a tehénistállóból.

Az a hír futott végig a telepen, kezdődik a szeminárium az iskolában, aki lélegzik, és akit anya szült, az megjelenjen, mert különben elővezetés történik. Kivételt képeznek a gyerekek és a halottak. Gyakorlatból tudták már, rövidesen lóhátas rendőrök kergetik össze a lézengőket, mert olyan nincs, hogy Kormón nagy érdeklődés nélkül tartanának szemináriumot. Idős Sajtos Flórián becsukta a boltajtót, Józsa Bálinthoz csoszogott, majd beültek a rozoga felszerelésű iskolába. Mintha eminens tanulók lennének, előreültek, és vártak a későn érkezőkre. Idős Váradi gazda hóna alá csapott egy készülő fejszenyelet, rogyadozott léptekkel bár, de annál elszántabban az iskolába tartott. A boltos mellé húzódott. Kicsit szorosan bár, de bepréselődött a hármass fogat, a porostrojka is.

A gazdaság valamennyi munkahelyéről érkeztek telepések a jelentős eseményre, és micsoda lelkesek voltak.

A konyhából a szakácsnők, Fillérné és Fekete Ibi érkeztek, Váradiné pedig a fejőasszonyok között tűnt fel. A terem zsúfolásig megtelt, egy gombostűt nem lehetett leejteni. A földön ültek a hallgatók és tanulmányozhatták a megsárgult földrajzi atlaszt. Biri tréfából a táblára írta: Éljen Kocsedó! Éljen a Jézus Szíve tábor! Éljen a Napospart! Éljenek az öntudatos beutalt üdülők! Éljenek az öntudatos farkaskutyák!

Két széket hoztak a rendőrörsről; az előadónak, aki a közeli nagyvárosból érkezett, és Szabó őrmesternek. A bevezetés frappánsan rövidre és velőre sikeredett: - Ünnepelesen megnyitom a szemináriumot és ezzel át is adom a szót az előadó elvtársnak. Értve!

- Értve - vágta rá kórusban a megjelentek.

- Kedves elvtársak és elvtársnők! A mai előadást azzal kezdem...

- Ezek nem elvtársak, hanem sorstársak! - vágott közbe éberén a parancsnok...

- De azok lesznek, mert a történelem kerekét nem lehet megállítani, az gurul, gurul évszázadokon, évezredekken át. Magával hozza a társadalom fejlődését, az pedig bonyolult dolog. Sőt azt is mondhatjuk nyugodtan, hogy kétarcú. Mi most azzal az arcával foglalkozunk, amelyik a szocialista és demokratikus rendszer megteremtéséig vezet. Hosszú történelmi folyamat ez, kezdve Darvintól Makarencóig és olyan hallhatatlan nagy bölcs és előrelátó egyéniségek, mint Marx, Engels, Lenin, Sztálin formálták.

- Éljen! - kiáltott közbe a veterán. - Éljen dicső pártunk! Éljen Sztálin! Éljen Lenin! Éljenek a többiek!

Az előadó ettől mélyen megdöbbszent, majd önkéntelenül tapsra ütötte össze a kezét. Kis idő múlva megköszönte a torkát.

- Akkor folytatom. Hol hagytuk abba? - nézett hallgatóira, mintha ismerősöket keresne.

- A tapsnál - morogta Nemes.

- A marxizmus-leninizmus eszméi utat törtek a világban és mára világrendszerre váltak. Tudják, hogyan hívták azt a csatahajót, amelyikről eldőrdültek a cári palotát és hatalmat megdöntő ágyúlövések? Hallottak róla? Na, ki tudja?

- Potyemkin páncélos - csillogtatta tudását a veterán.

- Valóban szerepel ez a név a felszabadító, szovjet nép történelmében, de momentán egy csatahajóról bátorkodtam beszélni, mint szimbólumról, amelyik a dicsőséges októberi forradalom kitörését jelenti. Tudnak követni, ugye? Minden eszme térhódítása áldozatokat követel.

- Tapasztaljuk - morogta a fogatlan Fekete.

- Így történ ez a Szovjetunióban is, a régi társadalom megdöntése és az új születése véres harcok árán valósult meg. Büszkéek lehetnek arra, hogy ezekben a harcokban magyar internacionalisták is részt vettek, közülük sokan élnek ma is közöttünk. Ők a hősi veterán elvtársak.

- Úgy van - helyeselt Kovács Péter -, egyet értek a tudós elvtárssal!

- Ne kotyogj állandóan közbe! Értve?

- Mondja csak bátran, ez is azt mutatja, hogy mennyire aktívak az elvtársak, mélyen átérzik a történelem tanítását. Milyen események zajlottak abban az időben Magyarországon? A Tanácsköztársaság. Bár pár hónap alatt vérbe fojtották az imperializmus segítségével és összefogásával, egyetlen vigaszunk, hogy mi nyújtottunk testvéri segítséget a fiatal szovjet állam születéséhez, s Kun Béla népbiztos táviratot is váltott Lenin elvtárssal. Utána mi következett? A fehér terror. Majd a Horthy-rendszer rossz, egészségtelen és elnyomó társadalmi viszonyokat teremtett, a második világháborúban utolsó csatlósa maradt Hitlernek, és arra nevelte fiataljainkat, hogy Csonka-Magyarország nem ország, Nagy-Magyarország mennyország! Ilyen elvtelen álláspontra nem helyezkedhetünk. Szembekerülnénk még a legfőbb támaszunkkal és a legodaadóbb baráttal is, a hatalmas és legyőzhetetlen Szovjetunióval.

Horthy alatt sem éhezett mindenki az országban, de az alapvető osztályokat a gyárak, tőkések, földesurak kényük-kedvükre szipolyozhatták ki, így lettünk a három millió koldus országa. Mint ahogy a költő írja: „Kitántorgott Amerikába hárommillió emberünk...” - Most is mennénk! Ki merné azt állítani, hogy azok a szerencsétlen, új hazát keresők dalolva, megelégedve távoztak? Bizony a történelmi felelősségről csak papoltak, de nem lakatták jól a tömegeket. Isten, haza, kereszténység, magyarság, de hol maradt a testvéri szeretet? Beszélni, ígéretet, szílamokat fitogtatni megtanultak. Tömören összefoglalták a népbútítás lényegét, s már az anyatejjel azt adagolták: „Hiszek egy istenben, hiszek egy hazában, hiszek Magyarország föltámadásában.”

- Nem így van? - morogta Nemes. - Hiszen én még mindig hiszek, és amíg élek, hinni fogok. Feltámad még a nép.

- Valóban feltámadt az ország és a népakarat uralkodik.

- Tapasztaljuk. Nem kér belőle?

Az előadó észrevette a mocorgást.

- Más a véleményük? Lehet vitatkozni!

Ezen már hangosan, botrányosan nevettek.

- Csend legyen! Ha azt mondta az előadó elvtárs, hogy tessék vitatkozni, akkor kezdjék meg! Értve? Vitatkozzanak!

Nemes Áron felpattant.

- Mi most a nép vagyunk, kéremalásson! Hogyan érvényesül az akaratunk a felsőbbsséggel szemben? Ezzel a gyakorlattal?

- Ez egy történelmi folyamat, és a nagy társadalmi mozgások helyrebillentik az egyensúlyt. Csak ki kell várni.

- Ehhez lesz időnk? Ki garantálja?

- A lényegről halljunk többet, mi lesz velünk? - kérdezte Fillér.

- Jogos a kérdés. Most jogfosztottnak tekintik magukat, de ez csak átmeneti állapot. A történelem folyamán rengeteg olyan kényszerintézkedés született, amely az osztálymozgások, osztályátrendeződések velejárója, vagy legalábbis annak tűnt. Idővel ez megoldódik, belesimul a társadalmi folyamatokba. Mi új világot építünk, maguk a régit képviselik, tehát szinte kibékíthetetlen közöttünk az érdekellentét. Mit tehetünk ilyen esetekben? Itt maradtak a nyakunkon. Likvidáljuk magukat? Nagymérvű tömegirtást már produkáltak erre-arra, ismeretes az eredménye és a traumája. Semmiféle intézkedést ne tegyünk? Egyenlő eséllyel illeszkedjenek a társadalmunkba? Nem, a vétkekért fizetni kell. A mi rendszerünket felépítjük, még akkor is, ha likvidálásra kerül sor, de szerencsájukra a mi népi demokráciánk annyira humánus, hogy humánusabb már nem is lehet, alkalmazkodási lehetőséget kínál maguknak. Dolgoznak, élnek, munka itt mindenkinek jut, ezt tudjuk nyújtani. Ez humánus eljárás. Az átneveléssel meg hasznos tagjaivá válnak társadalmunknak. A gazdaságot fel kell virágoztatnunk, többet kell termelni, s akkor jobb lesz maguknak is, meg a népgazdaságnak is. A táborban javulnak a feltételek, hiszen ahogyan beilleszkednek a munkába, akarva akaratlanul, a dolgozó osztály tagjaivá válnak, annyit keresnek, és ugyanolyan normák alapján, mint akik más fálvakból idejárnak. Annyi a szigorítás, hogy magukat itt telepítjük le, és még őrizzük. Ahogy dolgoznak és viselkednek, úgy kapnak több és több jogot a szabadabb mozgásra, életre.

A kovácssegéd gondolkodott. Valahogy úgy képzelte el ő is, mint jó munkás, előbb-utóbb láthatja majd Bandikát. Fene bánja, ha itt kell élnie, a keresete jó, a munkáját szívesen végzi, ebben a hatalmas gazdaságban rengeteget tanulhat, de a rendőröket vinnék már a csudába! Ki irányít akkor? A gazdaság nem képes ennyi emberrel törődni, a telepések önigazgatása meg paszuly. Rendes iskolát, kultúrházat kell kiépíteni, kutakat fúrni, és a keresztre feszített pléhkrisztustól bevezetni a villanyt. Lehetne mindjárt kultúr csoportot alakítani, néhány megfelelő ember akad a többi tanyában, ne legyen világvégi a hangulat. Bált is rendezhetnek. Bála a pusztán, nem is rossz. Hülyeség, hogy eddig leginkább csak a pusztulással foglalkoztak.

Az előadóval ő találkozott titkárkodása idején. Csak jutna már eszébe, hol és hogyan! Felállt és azt mondta.

- Az elvtárs igen érthetően ecsetelte a lényeget. Egyet is értek vele. Egyet kérnék valamennyiünk nevében, mivel a gazdaság majorjának kialakítására szükség van, vezessük ide az áramot és fúrjunk kutakat. Nem kerül horribilis összegbe, pár hét alatt kivitelezhető. Maga igazán közbe járhatna az érdekünkben - s hirtelen rádöbbsent, hogy az előadó nem más, mint a nagyhatalmú és nagyhangú Szép elvtárs, aki a titkári székből titkári székbe vándorolt, mígnem egyetemi katedrán kötött ki. - Szép elvtársnak ilyen feladat meg se kottyant!

- Toronyóra nem kéne?

- Tájékozódni fogok - ígérte meg az egyetemi oktató.

- A veteránokkal mi lesz? - kapott a szón Kovács Péter.

- Ül le, te vén hibbant! - súgta Fekete.
- Megbecsüljük őket is - hangzott a válasz.
- Kapunk kártérítést? - kérdezte Várad. - Tőlünk mindent elzabráltak.
- Ajjaj, de még milyet! - suttogta a felesége.
- Kapnak, de ahhoz idő kell.

A választól megdöbbenek és felvillanyozódtak, ám Szabó őrmester unta már az okítást és sebtiben berekesztette.

- Azt ne higgyék már, hogy ezentúl papsajt! - vonult el az előadóval.

A táborlakók szétszéledtek, néhányan továbbra is a földön ülve tárgyalták az eseményeket. Másnak tűnt már a beszéd, mintha nem érezték volna a fenyegetettséget annyira, néhányan vérszemet kaptak és a szabadulásról álmodoztak, s nem értették, mi történhetett a világban, hogy a Jézus Szíve tábor is megérintette. Valami pedig igencsak történhetett.

Az öreg zsidó mélyen hallgatott. Egyedül ült, kicsit távolabb az óltól, s várta az áldott és hihetetlenül giccses naplementét. Ilyen vérvörös, óriási Napot még sohasem látott, mint ezen a pusztán, vagy sohasem volt rá érkezése, hogy megfigyelje? Esetleg a Nap változott, s a sok felesleges vérengzéstől vált ilyen vádló színűvé? Behunyta a szemét, s átengedte magán a már nem is melegítő sugarakat, mintha erőt meríthetne azokból, vörös szörzetét is belőlük táplálná. Kereste az alkalmat, hogy magába engedje a Napot, szertartásosan helyezkedett el a mezőben, imádkozott egy sort, révedezett és el-elbóbiskolt. Nagy álmok látogatták meg ilyenkor, hihetetlennek tűnő látomások, eseménydús életéből megszikkadt képek ugráltak elő, összezavarodtak, és mintha az emlékezéstől is sérülékenyebbek lehetnének, legközelebb már változott formában-alakban jöttek a napsugaras múlt útjain. Pedig hát micsoda múlt volt az? Zsidó múlt. Állandósult kisebbségi félelem, igazi hazakeresés, ha már a szentföld nem lehetett szülőföld. Lám-lám, Amerikába is eljutott, elhajtotta a zsidó vér, s megélhetés, a boldogulás kényszere, nagy élményekkel is megáldotta Jehova, de Jeruzsálembé, Názáretbe, a keskeny és hosszú Jordán folyóhoz még a képzelet szárnyán se tudott igazán elrepülni.

Az édes, szívet dobogtató emlékek is idekötik, innen támadnak fel, ebből az elvadult pusztából, a poros, álmatag, falusi utcák hangulatából, amikor az a négykerekű kordé végigdöcögött a göringyek között, rogyadozó inakkal feszült neki a nagyapja, majd az apja, az a rongyoszsidóság, amelyik faluról-falura, országról-országra vitte, s milyen sokára lett, lehetett belőle tollas-zsidó, hogy az emberi teremtes koronájaként szatócsüzletté válhasson valahol a Porcsiny utca sarkán, környékén. Hogy is hívták már azt a boltocskát végül? Horovitz-bolt? És hogy hívták azt a fekete hajú, duzzadt ajkú, nagymellű szép lányt, Horovitz Éva? Mi lett velük, hová tűnhettek mellőle? Elveszítette talán őket valamelyik sorsfordulóban? Megmondja-e még valaki? Vagy igaz se volt az egész? Az a rongyoszsidó-batár csak a képzeletében létezik, s a vágyak országútjain nyikorog és nincs megállása sohasem?

„Mégis itt halok meg - motyogta maga elé Mojzes Ármin, szemét változatlanul behunyva -, nem vethet ki magából ez a föld, ez a szomorú puszta. Azért éltem mindent túl, hogy ez megtörténhessen velem.”

Szinte megint hallotta a csodálatos kocsi döccenéseit, az olcsó síp hangját, és látta maga előtt vonulni a torzonborz kis öreg, szakállas zsidókat, szakasztott mintha ő lett volna mindegyikük, ahogy maguk után húzták szekérre rakott, nagytűzű máglyájukat. Talán éppen a Napba vonultak?

Meg-megbicsaklott a feje.

„Mi lehet a Napon túl? Milyen élet? Akik a zsidó-máglyákon elégték, ott vannak-e? Ők világítanak az utamat?”

Megint megszunnyadt az öregember.

Most azt álmodta, hogy leesett a Nap az égről. A vörös fény úgy terült el a pusztán, mint a köd, megült mindent, felperzselt, felégetett élő és holtat, irtóztató reccsenéssel dőlt össze minden, hamuvá vált ez a Kocsedónak, Napospartnak és Jézus Szíve tábornak csúfolt telep, égő árnyak sikoltoztak és futkostak céltalanul, miközben fortyogó, egyre terebélyesedő tűzláva temetett be mindent.

Ebben a világvégi apokalipszisben félelmetes figurák közeledtek feléje, vörös szörzetű, négykezü, megnyúlt végtagú emberi szörnyek, nyolclábú ortopéd gyerekek görögtek körülötte és rőfögtek, mint a malacok, csontsovány asszonyok, valamennyien kopaszon és ruhátlanul szinte sugárzott testükből a vörös fény, a sok-sok rongyoszsídós szekereken halomba dobált öregekkel, a lecsupaszított csontokkal, mintha éppenséggel Auswitzből menekülnének, kutyanagyságú patkányok húzták lovak helyett a kocsikat, hatalmas, villogó fogú, sanda rókák, orrszarvú méretű vaddisznók terelgették a menetet, és kitartó hamuszürke eső permetezett rájuk. Mintha a hajdan volt természet egy darabja is követte volna őket, kiszáradt fák, alaktalan, ormótlan és túlfejlett levelekkel, gazos és vadul burjánzó bozótokkal, idomtalan, barnára száradt virágokkal.

Nyomukban a fortyogó, vörös halál, egy felgyulladt atomtemető, egy berobbant atomerőmű, egy terrorista atombomba, az a kibírhatatlan, mindent elpusztító hőség, amelyik kútjaikat kiapasztotta, folyóikat kiszáritotta, megölt minden nedvességet, és nagy sugárdózisokkal hajszolta halálba Jézus népét. A bibliai hegyes, sivatagos tájak is előtűntek, nagy fekete, felperzselt foltok éktelensége árulkodott a hajdan volt emberi civilizáció nyomairól, a Holt-tenger és a Genezáreti tó kiszáradt, sötétlő medre és az elpusztíthatatlan sivatagból támadó barna, éles szemcséjű porfellegek raja, már az országot átszelő Jordán vizét is hiába keresték a szakadékokban, a völgyekben, nyoma veszett, mint ahogyan hírmondójuk se maradt a hegyek és a sivatag szélére sátrakat vert, vályogkalyibákat emelt beduinoknak és araboknak, tevéken és szamaraikon már régen ellovagoltak az égi mezőkre. S a messzi múltból itt felejtett Jerikó falai most újra összeomlottak, csak távolból a fehér és tágas Jeruzsálem dombjai dacoltak a pusztítással, a szép és kellemes Haifa is egyenlő lett a földszínével, csak a Földközi-tenger morgott siratóéneket fölötte.

Mojzes Ármin álmában is egy mondást forgatott az eszében: Haifában dolgoznak, Jeruzsálemben imádkoznak, Tel-Avivban pedig elverik a pénzt. Kicsit elidőzött ennél a gondolatnál, s még fájóbb lett a szíve, mert ha minden így történt és történik, már nem láthatja meg a Siratófalat, a Szentföldet, az életet adó kibucokat, pedig az minden zsidó vágya, de ő már minek is akarná, ha most örökre elpihenhet?

- Ez aztán az igazi világvége, nem a vízözön - motyorászta és akkorát bicsaklott előre a feje, hogy menten felébredt bóbiskolásából.

A közelben Fillér Bandi és felesége haladt el. Jól hallatszott a vitatkozásuk.

- Megint nem nyugatsz, édes uracskám.

- Ellenkezőleg - ölelte meg asszonyát -, biztos vagyok abban, hogy jól csinálom.

- Jaj, félek a te biztosságotól! Már megint valami örültséget eszeltél ki. Miben sántikálsz?

- Add a szavad, hogy nem haragszol és nem teszel szemrehányást!

- Nagy disznóságot követtél el ellenem? - lépegettek a konyháig, ahol nemsokára kezdődött a vacsoraosztás. - Nyögd már ki, édes uracskám!
- Nem költözünk be a lakásba.
- Micsoda? - sikított Terike. - Elment az eszed?
- Jól hallod.
- Miért, te agyalágyult? - szűkült össze az asszony szeme.
- Betegek, meg gyerekek vannak itt, és nem tudnak építkezni.
- Az ólban lakjunk miattuk?
- Jobban kibírjuk.
- A te hülye fejed, de nem az enyém.
- Rézi, engem nem visz rá a lélek.
- Te jó isten, már lelked is van! - csapta össze mérgében a kezét -, teljesen kivetkőzől magadból. Egy futóbolondhoz mentem feleségül? A népboldogítás még hagyján, de hogy az én egészségemet is tönkre tedd a világ nagy szíved miatt, abból aztán nem eszel - csapta fel a fejét morcosan és otthagya az urát.

Fillér a többiekkel együtt az ólban tanyázott. Kolompolásig még volt némi idő, tettek-vettek az emberek. A kovácssegédnek csüngött a feje, töprengett kínos helyzetén. Mitévő legyen? Megérti Terikét és a kedvéért mindent megtenne, más boldogsága már talán nincs is a világon, ha annyira ragaszkodik hozzá, akkor beköltöznek, ő nem erőszakoskodik vele, dehogy bántja! Éppen olyan joga van a döntésre, mint neki, talán nagyobb is, hiszen nő, tisztább, higiénikusabb környezetbe vágyik, ahol végre nem lesik kandi szemmel, van-e hálóinge, milyen a bugyija, formás-e még, vagy tönkretette a munka, a nélkülözés? Igazán megilleti az új lakás, kit, ha őt nem?

A többségnek nem készül el a háza őszig. Vagy ha igen, összedől a téli vihartól. Még azon se gondolkodott, kinek ajánlaná fel legszívesebben, de annyi itt az elesett ember, hogy könnyű választani. Talán Józsa Bálint? Megkedvelte az öreg patikust. Vagy azok a nyomorult, tüdőbajos gyerekek, akiknek az apját a kendergyárból hozták ide? Segítség nélkül a tél martalékai lesznek. Ezt azért Terike is beláthatná. Akkor mi lesz, ha ősztől elveszik az ólat? Ezekről a szemetektől minden kitelik. Mit csináljon, hogy a lelkiismerete megnyugodjon? Legalább Józsa Bálinttal osszák meg a fejük alját!

Kolompoltak. Vacsoráztak.

A formális létszámenőrzés után szétszéledtek a vaságyakra. Szép nyáreleji éjszaka érkezett, többen az ól előtt tanyáztak. Fekete Ibi Flóriánnal indult sétálni, Fekete Attila pedig a lányunokája álma fölött őrködött. Váradiék a vackokra húzódtak türelmetlenül és sűrűn pislogtak a bejáratra. A békaarcú nyomorék a viharlámpa fényénél számolgatott, fillérről-fillérre számot adott a bevételről, a haszonról az igazgatóságnak. Nemes és Biri az ólnál diskurált.

Fillér tépelődött. Itt a táborban az első perctől kezdve lóhalálában dolgozott, nem nézte, hogy milyen munka, nem facsarta orrát a disznószar szaga, nem érdekelte mások finnyássága, húzódozása, keresni akart, és lendíteni a családon. Most hogyan tovább? Akik más vidékekről jártak a gazdaságba dolgozni, azokat se vetette fel a jómód, fabarakokban laktak, hétvégeken vontatóval szállították őket haza. A gazdaság szétfolyó, ütött-kopott épületek, toldozott-foltozott géppark, mitől lenne igazi nagyüzem? Attól, hogy tizenötezer holdas? Ezért aztán a

határt elnyeli a gaz, a kukoricát nem törik le, a cukorrépát nem szedik fel ősssel, majd csak tavasszal birkóznak meg vele, ha megbirkóznak, vagy beleszántják a földbe. Kellenek ide a használható emberek.

Flórián és Ibi megérkezett. A leányanya apjához és kicsijéhez lépett, a fiatalember pedig a fekvőhelyükhöz. Fillér azt mondta neki.

- Bált rendezünk a pusztán, igazi bált. Segíts összeszedni az embereket! Más tanyákban is élnek, egy valódi kultúrcsoportot verbuválhatunk. Dobot pedig furnérlemezből csinálunk.

- Van itt egy festő, vele mikieget pingáltathatunk rá. Mikieget zenekar, nem hangzik rosszul.

- Miféle festő?

- Akinek holland felesége van.

- Ibikét is megkérdezheted: akar-e szerepelni?

- Naná, hogy akar, szereti mutogatni magát.

- Holnaptól kezdve ezen járjon az eszed, ne csak a lépes mézen. Te leszel a zenekar vezetője.

- Mit szól ehhez Szabó őrmester?

- Lelkesedik - jegyezte meg bátortalanul a kovácssegéd -, nem tilthatja meg. Úgy érzem, valami változás lóg a levegőben.

- Ha mégis betart?

- Túljárunk az eszén.

Lucerna szagát hozta a könnyű esti szél. A nyitott ablakon betört az áporodott, vizeletszagú istállóba, Fillér felkapta a fejét és elindult teleszívni tüdejét az édeskés illattal. Szülőfaluja irányába fordult, jókorákat szippantott a meleg, fűszeres illatú levegőből. Ezeket az estéket szerette igazán, szinte idehallotta gyerekkorából a csorda kolompját, a tehénbögést, a szája szinte telefutott nyállal, érezte a frissen fejt, habos tej ízét, ahogy nagyot húzott a zsétárból. Csak a harangszó hiányzott.

Terike fogta meg a vállát.

- Rám vársz?

- Rád. Érzed ezt az illatot?

- Olyan otthoni.

- Így beszél hozzánk a föld.

- Bandikám, te akarsz valamit!

- Csak azt akarom, amit te is akarsz - simogatta meg az asszony kérges kezét. - Két test egy lélek maradjunk.

- Már megint arra az átkozott lakásra akarsz kilyukadni? Mindig leveszel a lábamról, amikor duruzsolsz.

- Arra is.

- Jó anyám, még mire? Miket kell még hallanom és elviselnem?

- Szüljél nekem még egy fiút!

- Pont ide? - vitte fel Terike élesebbre a hangját, de azért erősen karolt a férjébe. - Hogy nyomorék, vagy idegbajos legyen? Oda ne rohanjak az ötleteidtől.

- A szerelemgyerekek a legszebbek.

- Ne fájdítsd a szívemet, édes uracskám, van azon elég teher - szomorodott el Rézi és a hangja is elcsuklott -, még jó, hogy meg nem szakad. Nem véletlenül öszültem meg ilyen fiatalon - fordult hirtelen hátra, mintha attól félne, hogy követik és kihallgatják.

- Az élet mindenütt megél, és én változást érzek a levegőben.

- Nem tudok megnyugodni, amíg azt látom, hogy ezeknek a mocskosoknak külön malacokat hizlalunk. A legjobb falatok vályúba kerülnek, s talán még a gyerekeket is eléjük dobálják? Csinálhatunk bármit, azonnal tudják, még a fűszálak is nekik susognak.

- Rafinált fehérchseléd vagy - ismerte el a kovácssegéd és ő is hosszasan nézett a hátuk mögé, követi-e őket valaki?

Az ólban már sötétség fedte be a nyomorúságot. Két viharlámpa pislákol, Váradi elfújta az övékét, de nem aludtak, várakoztak a jókötésű gazdasszonyra. A cigányképű fiú hozzájuk kúszott a fekhelyek között, s rövid suttogás után vissza. Itt-ott már horkantások jelezték, hogy vánkosoakra tette gondját a tábor. Józsa Bálint feje is le-lebicsaklott, ahogy a sarokban húzódva ülve aludt. Hirtelen azonban felriadt, csodálkozva bámult a vertseregbe, megnyalta kicserepesedett száját, megdörzsölte halántékát, és már ki is bukott belőle a bugyuta rigmus: - Fáj a feje? Golyót bele! Nem lesz többé gondja vele! - Azzal, mint aki jól végezte a dolgát, újra szenderegni kezdett.

Fekete Aliz sírt fel, de az anyja abban a pillanatban megringatta a pólyájában, hogy nyughasson! Ahogy elhallgatott és édesdeden elaludt a kosztenger kellős közepén, Ibi csak ült fölötte és szinte szórakozottan söpörte ruhájáról a nem létező piszkot. Kicsivel később a hajához kapott, két-három szálat sodorgatott vehemenssen, majd amikor elunta, a neuraszténiások végtelen nyugalmaival ismét lesöpörte ruhájáról, öléből a nem létező szemetet. Nemes és Biri akkor osont be az ajtón. A lányanya közben éppen a hunyori mérnöknek intett a kezével, kört rajzolva a levegőbe, majd az ujjait összedörzsölte a félreértések elkerülése végett. A fiatalember üres zsebére csapott, aztán széttárta a kezét, talán nem is bánta, hogy nincs egy árva krajcárja, s nem mehetnek el egy kiadós sétára. A lány erre dühösen a farára csapott.

Idős Sajtos már úgy fujtatott, mint egy kovácsműhely. Öreg Váradi szintén húzta a lóbórt, amikor a menyé megérkezett a kiadós lábassal.

- Papám - rázta meg Röfi -, megfőtt a tyúk.

A pörköltet kanállal ették. A sötétben alig láttak az orruk elé, de számított is az, a ragacsos galuskát, a kemény húst kapkodva gyúrték le a torkukon, félve attól, hogy többen észreveszik a lakomát, s rájuk rontanak és akkor kevesebb marad nekik. Meg se rágták jól a falatokat, csak beteges mohósággal tömték magukba. Az illat így is árulkodott, mintegy súlyos bűnjel, zavarta meg az ébrenlévők nyugalma.

A csontokat a lábuk elé dobálták, a kanalakkal alig zörögtek, mégis a rágásuk, a csontok szopogatása bántóan felerősödött. Nagyokat nyeltek, mintha szégyenüket is úgy akarnák eltüntetni. Az idős gazda fuldokolni kezdett, mire a fia erőteljesen hátba vágta, s folytathatták tovább a lakmározást.

- Fene bele - csámcsogott Józsa úr és szájában összefutott a nyál, de úgy tett, mint aki azonnal elalszik.

Akik ébren voltak, szégyellték magukat, hogy Váradiék esznek, azoknak milyen átkozott szerencsájuk van. Főleg azért izgultak, hogy a kölykeik fel ne ébredjenek, mert nyafogni kezdenek és kérnek a húsból, nem értik meg, nekik miért nincs soha ilyen csemege a tányérjukon?

- Egyesek már éjszaka is zabálnak - morogta valamelyik. - Ezeknek mindig jó?

Akkor már feszültté vált a légkör. A lábas alján meg-megzörrent a kanál, s az egész istállót belengte a pörkölt illata. Minél kevesebb maradt a bátor tyúkból, annál szomorúbb és megdöbbenőbb lett a tény: ebből Váradiékon kívül mások már nem esznek. Az ágyak között motozás támadt, a cigányképű fiú izgatottan mászott a lakomázókhoz, majd a tyúk lábával meglegedve visszafelé. Ettől a szőke kislány is megbátorodott, követelte a jussát. Megkapta a másik lábát.

A kanalak már egyre bántóbban kopogtak. Váradi jókorát böffentett. Aztán hallani lehetett, ahogy a gazdasszony összekapkodta a földre szórt csontokat és az edénybe tette. Vége volt a gyönyörnek, és a kínszenvedésnek is.

Nemes megrázta Fillért.

- Ébren vagy?

- Ébren.

- Azon morfondírozok, nem is olyan bunkó az előadó, akárhonnán másolta a szövegét, hiszen nem az a fontos, amit itt gagyarásznak, hanem ami mögötte van, kérlekalássan!

- Azon töröm a fejemet.

- A magyarság történelmében minden hatalomhoz vér tapad. Anélkül nincsen uralkodás, irányítás, vagy proletárdiktatúra pláne nincs, ahogy ti mondjátok, kérlekalássan! Miért várnánk éppen most kivételt, mert a mi bőrünkön csattan az ostor?

- Igaz.

- Ne hidd már, hogy egyetértek a módszerrel, bár ellenkező esetben vonakodás nélkül én is ezt csinálnám! Csak a tények és a lehetőségek izgatnak. Mik a tények? Mi mindig akartunk itt valamit, de csak a nagy magyar álmokig jutottunk el. Most se jutunk sehová, így hogyan is lehetne? Magunk csinálunk minden bajt magunknak, hiszen még a korbácsos legényeinket is mi választjuk meg magunknak. Fátum ez? Mikor kinyújthatnánk a kezünket egymás felé is.

- Ugyan, ugyan, telelöttyintették a börtönöket a magamfélékkel, a szegényeket meg kihajtották az országból!

- Jó, elismerem, hogy nem bántunk kesztyűs kézzel a kommunistákkal, de a ti vezéreitek sokkal többet jégre tettek a piros elvtársak közül. Ezzel, hogy számoltok majd el? Eljön annak is az ideje, kérlekalássan! Mi azért nem öltünk sanda mészáros módjára, nem akasztottunk a sorainkban menetelőket, vállaltuk azt, akik voltunk. És nem igaz, hogy elprédáltuk, elpazaroltuk ezt az országot. Ilyen hely nincs több a világon, ilyen esztelen pazarlás, ahol elpocsékoljuk az életünket.

- Ami nincs is! Ez csak annak a megcsúfolása. Micsoda macskajancsik hancúroznak itt a tejben-vajban! Sajnálom is, hogy csak itt és most döbbsenem rá, az ember hátuljáról könnyebben megítéli a megtörténeteket, pedig előre kellene látnia az időben. Amikor csak lehetett, én is a könyveket bújtam, mégis idejutottam, feje állt körülöttem minden. Kezdem azt hinni, felesleges volt a tanulás, a hit, az igyekezet, nem értem többre vele, a végén még talán szégyellem is? Hiába akarom, nem azt látom a sorsunkban, hogy osztályellenség, kulák,

egyéb, kizsákmányoló, meg ilyenek, hanem csak azt, hogy emberek. Az egyik ilyen, a másik olyan - dörzsölte meg homlokát a kovácssegéd, aztán szokásaként a kezét zsebébe rejtette, mert különben sűrűn és indulatosan gesztikulált, elárulva érzését, amelyet nem akart. - Emberek vagyunk.

- Az a te bajod, sorstársam, hogy tökéletes emberi lényeket feltételezel, abszolút igazságokat, azokhoz méred magadat, pedig hát ilyenek csupán a mesékben, meg a könyvekben léteznek. Az élet sokkal póriasabb dolog, eszünk, alszunk, cicázunk egy keveset és megfizetjük keményen az árát. Nem egy szédítő perspektíva, de nincs jobb nála. Ráadásul, kérlekalásson, még ebbe is belehalni. A többi csak cifra cafrang, meg ámitás, meg illúzió. Ettől kellene megszabadulnunk ezen az átok pusztán is, akkor talán még lenne esélyünk valamire - kordult meg a Nemes gyomra. - Mire jó a hazugság, meg a csiricsaré? Megmondanád nekem? Attól talán feltámadnak az itteni halottak, ha Józsa úrral azt hazudtatják, hogy a Napszúrás-kór a rengeteg gyerekhalál oka? Jobban émelegyek ezektől, mint a kiközösítéstől.

- A megfagyott gyerekeket nem tudom megbocsájtani senkinek sem - kapta szája elé a kezét Fillér, mert ásított egy nagyot. - Pedig már-már úgy érzem, hogy elhaltak az érzéseim, és hiába szeretnék ember maradni, a végén nem sikerül.

- Édes uracskám - súgta Terike -, napközben is megválthatjátok a világot, ne rontsd el ezzel az álmod!

- Igazad van, Rézi, de legalább te néha mosolyognál!

Másnap néhány katona érkezett, s a főépülettől párszáz méterre sátrat vertek. Szabó őrmester mellük parancsolta az ügyesebbeket, hogy a sátorverés tudományát is elsajátíthassák! A négyszögletű katonai sátrakat úgy sorakoztatták egymás mögé, hogy a csenevész diófasor védje az időjárás viszontagságaitól.

- Magatoknak csináljátok, értve?

- Értve - válaszolták kórusban.

Nem tudták, miért, de azon a nyárelőn, már enyhült a vasszigor. Az őrmester téveszthetetlenül a régi maradt, mégis mintha nem vették volna már olyan véresen komolyan, talán, mert a munkák dandárja kezdődött, nyakukon lógott az aratás, s a telepések közül számosan bizonyították már, hogy ki-ki érti ám a szakmáját, dolgozzon a gépműhelyben, a tehenészetben, vagy akár az építkezésen. Nem nézték a munkaidő hosszát, keresni akartak és munkával bizonyítani, hogy nem kivetnivaló, nem alacsonyabb rendű állampolgárok. Minden munkaerőre égetően szükség volt, hiszen a máshonnan ideszállított szerződéses, vagy ideénymunkások foglalkoztatása jóval többbe került az állami gazdaságnak, azokat élelmezni, a fabarakkokat fenntartani, hetenként kocsikáztatni őket, mindez tetemes summára rúgott, ráadásul borsószedés idején cigányokat is toboroztak, mert ugyan a tervutasítás, előírás szerint többszáz holdon cukorborsót vetettek a konzervgyárnak, de gépek híján kézzel szedték a termést. Honnan vegyenek annyi dolgos kezét?

Egyik reggelen csomó vállalati tehergépkocsin megérkeztek a cigányok, de már az első pillanatokban kiderült, nem szakítják meg magukat. A munkalapokat pontosan vezették az irodaiak, ugyanúgy, mint a telepeseiket és a közelebbi falvakból járókét, de hét végén megtörtént az óriási csalódás, a hat napi munkájuk díja nem fedezte az ellátás költségeit. Fizetéskor aztán kezdődött a hacacaré. Az üres, vékony borítékok láttán hözöngtek a cigányok: - Mondjad mén, Zsiga, nem fizet ez nekünk? Én kieresztem a belit! Itt ráztam a seggemet a tűző napon, osztán két forinttal kiszúrnák a szememet? Nézd mán, na! Lássál csudát! A tályog üsse meg! A rák egye meg a belit! De engem is verjen meg a Debla, ha bedőlök még egyszer

nekik! Elcsalták a keresetünket, elrakták a soneszt, kilopták a zsebünkből, hát mit adok a pujáknak! Ezen még zsíros kenyeret se! Azt akarják, hogy éhen dögljünk, így gyilkolnak le ezek bennünket!

Kitört a tömeghisztéria. Verekedés, csapkodás, sarlóval püfölték egymást, folyt a vér, a bérleszámolók beszorultak a barakkba, szerencsére Szabó őrmester néhány rendőrrel ott tartózkodott, a levegőbe lőttek, s gyorsan a géppisztolyok tusájával szétverték a kakaskodókat. A lázadást percek alatt elfojtották. A sebesülteket bekötötték, elsősegélyben részesítették, és gyorsan felrakták a cigányokat a teherkocsikra. A következő héten már csak kevesen érkeztek, akik ímmel-ámmal bár, de dolgoztak valamicskét.

A gazdaságot szorították az előírások, utasítások, a beszolgáltatás, az adó, ám a termelés eredménye soványka maradt, nem telt meg a népgazdaság éléskamrája. Hiányoztak a jó szakemberek. A régi, uradalmi szolgálatban tapasztalatokat szerzett agronómusokban nem bíztak, a fiataloknak túl nagy volt a falat, a kisparasztok, és ritkábban a középparasztok, hiába szorultak a gazdaságba, a szívüket otthon felejtették, meg a lófaránál sem igen láttak tovább. Kicsit idegenkedve figyelték a gépeket, a traktorokat, a behemót kombájnokat, nem hittek igazán bennük, hiszen évszázadokig azt látták, azt tapasztalták, hogy ha nem lehet szív nélkül élni, akkor gazdálkodni sem. A föld olyan, mint a gazdája, egyformán minősíti egymást. Most meg hirtelen a nyakukba szakadt a motorizáció, s talán még elveszi a kenyerüket is. Göggel, daccal és félelemmel fordultak meg egy-egy autó után, s azzal a lekicsinylő megjegyzéssel: - Aki a lovat elhajtja, elkormányozza az a kocsit is!

Szabó őrmester a sátrakat gusztálgatta.

- Az istállóból ideköltöztök. Akinek meg elkészült a háza, az abba. A végén jobban jártok, mint mi magunk. Értve!

- A zsold se kutya - morogta Nemes -, megfizetik a piszkos munkát, mint az idegen légióban.

- Van köztetek olyan, akinek a bőre alatt is pénz van, évek során se keresek annyit. Úgy él, mint Marci Hevesen, és még én vigyázok rá, a kegyelmes méltóságos úrra!

- Nem szedték el tőle?

- Nana, huncutkodunk, huncutkodunk!

A hármas fogat érkezett. Szabó őrmester kéjes örömmel látta, hogyan verejtékeznek.

- Na, szépségeim, megkerültetek végre-valahára? Tőletek szomjan vész az emberfia. Miért nem szaporázzátok a lépteteket? Ennél könnyebb pénzkereset itt nincsen, vagy kaszálni-kapálni akartok? Borsót szedni? Talán aratni? Na, megkukultatok?

- Őrmester sorstárs, jelentem, már úgy is repülünk!

- Hová? Talán az égbe?

- Minek? Nincs itt jó dolgunk? Bizalmas munkakörben szolgálunk és még fizetnek is érte. Nem akárkire bízzák a farkaskutyákat, csak aki közülünk való. Most van a legjobb dolgom, a végén még kutyaversenyeket rendezek, hogy legyen egy kis látványosság a pusztán.

- Viszed magaddal mind a három pártkönyvedet?

- Viszem. Én azoktól meg nem válok, még álmomban sem.

- Az öntudatot szeretem benned, veterán. Elsőnek javasollak eltávozásra, mihelyt lehet.

- Addig térdig ér a szakáll - mosolygott Mojzes Ármin és megvakarta a feje búbját.

- Te is egy arany ember vagy, Árminka! Még ide hozzák utánad a fene rengeteg pénzt, amiért a németek megkocsikáztattak. Pedig micsoda rusnya, vörös fajzat vagy! Engem a hideg lel, ha rádtekintek. Hol szedtek össze téged, hol csináltak, talán tollas zsidó volt az apád?

- Nekem az is volt - jegyezte meg csendesen, de ironikusan az öregúr. - Ezt viszont nem mindenki mondhatja el magáról.

- Nana, Ármin! Engem mersz kioktatni?

- Arra ahogy vállalkozom, isten ments!

- Öntsél vizet a markomba! - mosta kezét a parancsnok, s az arcát is, hogy kiürüljön a kanna.

- Szívesen öntöm, de magának kevés egy kanna víz, talán a kútba sincs elég.

- Megtanítalak én kesztyűbe dudálni, Ármin!

- Ebben biztos vagyok, az őrmester sorstárs iskolában taníthatná a tudományát.

- Ne hízelegj! Engem se ejtettek a fejem lágyára!

- Milyen jól megértjük egymást! - csipkelődött Fekete -, jobb ez, mint a moziban.

- Ez a nagy magyar népi egység - szellentett hangosan Nemes -, ezért érdemes élni.

- Te aztán perfekt vagy ebben - morogta Biri.

Csak most tűnt fel, hogy az utóbbi napokban elég hallgatagon viselkedett a mérnök. Fillér nem akart tolakodni, kedvelte a lomha mozgású, zárkózott, jámbor fiút, de alig tudott róla valamit.

A hármas fogat elporoszkált. A katonák elvonultak. Szabó őrmester foghegyről odavetette a táborlakóknak.

- Báránykáim, reggelig ürítsétek ki az ólat! Értve?

- Értve.

Elhatározták, hogy az első sátorba hurcolkodnak, amíg pár napon belül, birtokba nem vehetik a lakóházukat. Száraz lucernával vastagon leterítették a földet, a cókókjukat úgy helyezték el, hogy szinte kibélelték vele a sátrat, ne fújja át a szél, ne verjen be az eső! Szánalmas kis költözködés volt, vitték a huci-mucit. Hamar elrendezték. Idős Váradi megtalálta a legmegfelelőbb helyet, ahol élete hátralévő idejét kedvére eltölthette, az egyik diófa tövében. A sátorban halomszámra sorakoztak a szépen megmunkált fejszenyelek, babramunkák. Az öreg gazda változatlanul dolgozott, s csak olyankor hagyta abba, amikor a farkaskutyák ugatni kezdtek. Nem szerette túlzottan őket. Éjszakákig kint tanyázott a diófa tövében, hallotta, vagy hallani vélte a távoli falu toronyórájának kongatását. A rendőrök ügyet se vetettek rá.

Biri váratlanul azt mondta Fillérnek.

- Láttam azt a kis fehér gatyát.

- Milyen gatyát?

- A Bandikáét, ott a lucernásban.

- Tényleg az volt.

- Ő hogy van? Sokat változott odakinn?

- Jól néz ki.

- Ez vigasztaló.

- Az, de téged mi lelt, letörtél, mint a bilifüle.
- Meglátogat édesanyám.
- Hiszen annak csak örülnöd kellene.
- Félek a viszontlátástól. Őt is nagyon féltem, hogy viseli el, ha meglát, kibírja-e ép ésszel? Kibírható az ilyesmi?
- Az asszonyok gyakran erősebbek nálunk.
- Beteg, idős és Zalából jön.
- Mikorra várod?
- Nem tudom - a hunyori Biri fejét rázta -, már itt is lehet.

Józsa úr érkezett meg a vontatóval. Ahogy meglátta a sátoztábort, nem repdesett örömében.

- Fene bele, miért nem hagynak békén meghalni? - morogta és a sátrakhoz indult. A megöszült gyógyszerész rövidlátóan hunyorgott, megpillantva a felfordulást, a sarokban kijelölt helyét (Fillérék az ócska bőröndjét odatették), mélabúsan legyintett. - Hosszú időre én már nem rendezkedem be.
- Mi sem - vette a lapot Fillér -, innen a mesepalotába költözünk. Mi újság odakint?
- Egy hölgy várakozik a bejáratnál.
- Hogy néz ki? - kapta fel a fejét Biri. - Alacsony?
- Űl az árokparton és sír.

A mérnök megfogta a patikus vállát.

- Mégis, öreg vagy fiatal? Szőke vagy fekete?
- Öregecske, a haja meg fehér, kontyba van hátul felrakva. Szép asszony lehetett fiatal korában, de nem magára hasonlít.

A Biri arca lángvörösre gyúlt. Zavarában megigazította a szemüvegét, végignézett magán, lesöpörte a lucernaszálakat és a rendőrörsre szaladt. A kovácssegéd utána iramodott.

- Az anyám - tört elő artikulátlanul a mérnökből -, ez a szarjancsi meg ki tudja mióta várakoztatja? De most emberére akad!
- Anyáddal akkor mi lesz, megásod a sírját?

Biri megtorpant. Vérbe forgott a szeme, nehezen értette meg a másikat.

- Te szó nélkül lenyelnéd? Nem vagy olyan figura!
- Térj észre, különben nem látod az anyádat! - rázta meg erősen a mérnököt. - Az őrmester éppen ezt akarja! Ismerheted már a mesterkedéseit.
- Anyám mekkora utat tett meg miattam, és mennyit szenvedhetett. Érti ez az állat? Ez a magyar gyilkos keretlegény? A faszán kívül mihez ért, mi érdekli?
- Az, hogy a nyakadra lépjen.
- Nem elég, hogy minket minden nap esznek? Az se elég?
- Ugyan már, gondolkozzál! Erőszakkal valóban legyűrhet, de ésszel soha! A fegyverekkel csak az utcát lehet kitakarítani, a lelkeket soha!

Szabó őrmester egy levélhalmaz tetején trónolt, és a tyúkszemét áztatgatta melegvízben. Bosszúsan vonta össze szemöldökét, ahogy kedvtelése közepette megpillantotta őket.

- Parancsnok sorstárs, kérek engedélyt jelenteni - mondta sietve Fillér.

- Jelentsél!

- Jelentem, hogy Biri sorstársnak látogatója érkezett, az édesanyja.

- Hát ezt honnan szoptátok? Ti mindig a szart kavarjátok?

- A főbejáratnál várakozik.

- Nincsen tudomásom róla.

- Az lehetetlen - lépett közelebb Biri fenyegetően.

- Te már ezt is jobban tudod? Azt hittem, hogy megkukultál, és nem forog a nyelved, te ceruzakoptató, flaszteron nőtt szemét.

- A minisztériumtól kapta az engedélyt - füllentett Fillér, hogy mentse a helyzetet.

- Nincsen tudomásom róla.

- Ugyan már, hiszen rajta ül a parancsnok sorstárs - jutott mentőötlet a kovács eszébe. - A postával érkezett az engedélyezés.

- Engem a posta nem zavar, anélkül is van dolgom elég.

- Csakhogy Kun főparancsnok írt alá a látogatásnak - hazudott tovább a kényszer-brigádvezető.

- Ezt te honnan tudod? Minden szarba beleér az orrod?

- Elküldte a levél másolatát az édesanyjától.

- Akkor meg mit vartyogtok itt? Eredj borulj az anyád nyakába, érted? Veled meg - mutatott Fillérre - még számolok krajcárka.

- Értettem.

Biri futni kezdett a bejáratához, de még visszakiabálta.

- Köszönöm, pajtás! Nélküled nem nyerem meg a meccset.

Majdnem sírt örömeiben. Szaladt az anyja karjaiba. A posztoló rendőr úgy tett, mint aki nem lát és nem hall, nagyon udvariaskodott.

Az öregasszony valóban az árokparton ült. Mellette a kaskája, fehér ruhával letakarva a belseje. Ahogy meglátta a közeledő fiát, a szívéhez kapott, és tele lett könnyel a szeme.

- Jaj, istenem, mit csináltak a kisfiammal?

- Mama, édes mama, miért törted magad idáig? - kapta fel a törékeny anyját Biri és csókolgatta, ahol érte. - Árt már a te korodban az utazás.

Sírtak mindketten. Az öregasszony erős szúrásokat érzett a szíve tájékán, elhatoltak a lapockáig, de összeszedte erejét, hogy még válaszoljon.

- Megszakad a szívem, hogy nem láthatalak, kisfiam. Itt meg a látványtól van végem.

Hirtelen verejtékezni kezdett, nyomást is érzett a tarkóján, a bal karjában pedig erős zsibbadást. A kegyetlen fájások erősödtek, mégis elégedetten mondta, bár egyre erőtlenebbül.

- Istennem, legalább a fiam karjaiban halok meg.

A mérnök óvatosan lefektette a földre. A kanálshoz futott, a zsebkendőjét megvizsgálta és az anyja homlokára tette. Már nem tudott segíteni rajta, de nem akarta elhinni.

- Mama! Édes mama, szólalj meg! - kérlelte kétségbeesetten, és csókolta a kezét, a lábát, de az öregasszony többé nem mozdult, elégedett mosoly bujkált a szája szögletében. - Nem csinálhatsz ilyet velem, mama! Hozok orvost - ugrott talpra Biri és teljes erőből futni kezdett Józsa Bálintért.

Az öreg ott gubbasztott az istálló ajtajában, belül kedvenc lovai nyihogtak, s az úgynevezett orvosi rendelő ajtaja is tárva-nyitva volt, nem kereste azt senki. Minek is? A patikus megvékonyult és koszos kezében füstölgött a cigaretta. Az arcán bamba vigyor, nehogy meglássák, megértsék, mennyire vágyódik valami után. Mennyit segített volna most egy fénykép, a hátralévő életét milyen örömmel adta volna érte, csak újra láthassa lányát, akiről soha semmi hírt nem hozott a posta. Őrzött ő emlékképet róla, hogyne őrzött volna, csak hát most döbbsen rá igazán, mennyire vétkezett a sors és az idő ellen, mert nem használta ki jól, lebecsülte azokat a percek, amelyeket a családja körében töltött, mindig csak a munka, a szorgalom ragadta el, a család várhatott, holott - most tudja már igazán - semmi más igazi értéke nincs az embernek, mint az, ha a gyerekével, a családjával szépen együtt lehet, ha törődik velük, még akkor is, ha ezt a szeretetet soha nem kapja vissza. Ő is csak lehetett boldog valaha.

Ember volt, kellett, hogy boldog legyen. Mi maradt meg belőle? Néhány emlék, semmi több.

Egy kép idéződik most elé, ahogyan az erek, a megerőltetett kék erek végigfutják azt a fehér kézfejet, a mosogatásoktól, a mosásoktól is kemény kéz, az a hideg kéz, amelyet simogathatott és annyiszor csókolgathatott, bár nem tudta, nem is sejtette, hogy egyszer majd ilyen pusztítóan hiányozni fog a felesége keze.

Más se maradt, csak az az átkozott bagó. Elég az egy életre?

- Józsa sorstárs, Józsa patikus! - ordította a mérnök már messziről -, jöjjön azonnal!

- Itt a világ vége? - dörmögte kellenetlenül. - Már nagyon esedékes, és egy cseppet se bánom.

- Édesanyám nem tér magához, nem tudom feléleszteni.

- Aki a bejáratnál várakozott?

- Igen, igen, de szaladjunk már - lihegte Biri.

- Annak több akadály van, de a legfontosabb, hogy szaladni az én koromban és állapotomban már képtelenség - hozta ki a kukoricacsuhából font szatyrt, amiben orvosi kellékeit tartotta.

- Viszem én - kapta fel a fiatalember és már trappolt is vele.

Az őrszem rájuk sandított és közömbösen megjegyezte:

- Annak már kampec dolores, de ez finom - eszegette az özvegy töpörtyűs pogácsait.

Józsa úr a halotthoz hajolt.

- Már nincs segítség.

- Az nem igaz! A mama nem hagyhatott itt engem! Azért utazott, hogy itt haljon meg, ezen a koszos pusztán? Úgy se hiszem - megrázta a gönye patikust, aki majd szétesett. - Csináljon valamit, adjon szíverősítőt, injekciót! Nem igaz, hogy tehetetlen!

- Annyira az vagyok, hogy ettől már nem is lehetnék jobban - csukta le a halott szemét, és őszinte szánalmat érzett.

Biri szinte az esztétét vesztette. Sírt, rugdosta földet, a Józsa úr szatyrát is felrúgta a levegőbe, s kiszóródtak a gyógyszerek; aszpirin, kalmopirin, kamilla, ricinusolaj és toroköblögető, sztetoszkóp, használt injekciós tűk, ampullák. A patikus figyelemre se méltatta, kezében már ott füstölgött a cigaretta. A mérnök változatlanul dühöngött, bele-belecsapott a levegőbe, rázta az öklét, fenyegette az Istent és a táborparancsnokot egyaránt, piszkos szemüvegén át alig látott valamit. Mint a láncra vert kutya, körbe-körbe mozgott anyja holtteste körül, nem tudott, de nem is akart elszakadni onnan.

A kisöreg sunyi pillantásokkal figyelte. A zsebéből nyugtatókat szedett elő, elhatározta, hogy arra alkalmas pillanatban lenyeleti a dühöngővel, mielőtt jóvátehetetlen kárt tesz másokban és önmagában. Erre még várnia kellett, hiszen fenyegetően éppen megindult az őrszem irányába, de pár lépés után megtorpant. Majd váratlanul az édesanyja kaskájába túrt, s Józsa Bálint elé tette.

- Ez az utolsó sütése. Kóstolja meg!

Az öreg majszolta a pogácsát, de fogatlanul nem sok pusztítást végzett.

- Csodálatos - jegyezte meg -, remek asszony lehetett az édesanyja, olyan tiszta lélek, mint az én feleségem.

- Remek asszony - bólintott szórakozottan Biri -, egyedül nevelt fel. - S bár a kaskát kezében tartotta, nem evett a tésztából.

- Vehetek még egyet?

- Azért sütötte a mama.

- Maga miért nem kóstolja meg?

- Nem tehetem. Az utolsó estéjén sütötte ezt a mama.

- Ezeket a tablettákat nyelje le!

- Segítenek rajtam?

- Nemigen.

- Azért viseltem el eddig mindent, hogy a mamának ne okozzak csalódást!

- Most meg szépen kell eltemetni.

- Nem engedem eltemetni, hazaviszem Zalába - térdelt le a halotthoz és simogatta, csókolgatta, ahol csak érte, miközben a könnyei potyogtak.

- A maga gondja, de itt a közelében lenne, akár naponként meglátogathatná.

- Igaz.

- Beveszi a nyugtatókat?

- Az mit segít?

- Semmit, de már előkapartam.

- Nekem meg úgyis mindegy? - nyelte le a pirulákat a mérnök, majd rövidesen jámborabb lett, elnehezült mozgású, lassúbb felfogású. - Nem hagyom egyedül a mamát - térdelt le ismét -, évekig alig tudott rólam.

A farkaskutyák vadul vonítottak. Józsa úr tápáskodott, s a tábor irányába fordult, ahonnan megérkezett Szabó őrmester.

- A legjobb helyen történt - mondta elégedetten -, nem kell hókuszpókuszt csinálni. Vigyék, ahová akarják! Semmi közünk hozzá.

- A faluba?

- Vihetik, csak minél hamarabb.

- Fillér sorstárs velünk jöhetne.

- Gyászvitéznek?

- Biri sorstárs használhatatlan - intett a térdeplő, mindenről megfélekezett fiatalemberre -, erő meg kell az elhantoláshoz.

- Reggelre nyoma se legyen semminek! Értve?

- Fene bele, értve.

Meg-megdöccent a szekér. Józsa Bálint mellett rendőr ült. A derékban, lucernára fektetve a halott, s lábánál a fia és Fillér gubbasztott. Jótékony sötétség borult rájuk. A falu temetőjéhez hajtottak. Kinézték a sírhelyet, Fillér ásni kezdett, Birinek lapátot nyomott a kezébe, Józsa patikus pedig oldalán a díszkísérettel, felderítő körútra indult. Nagy, kerek tányérral világított a hold, és a síri csendben jól hallatszott a falu zaja. Fillérnek az eltompult kalapácsolások ritmusa jelezte, még nem ért véget az esti műszak a vízgépészeti vállalatnál, a fáradt traktorberregés a gépállomás udvaráról verődött a temetőig, a mozdony sípolás a vicinális esti érkezését jelezte. Mindezt jól esett hallania. Ütemesen ásta a földet, mélyült a sírverem. Biri alig lendített a munkán, szótlanul, és ügyetlenül lapátolt, s könnyeivel áztatta az anyja fekvőhelyét.

Sokára előkerült Józsa Bálint, két deszkát, léceket, és zsineget cipelve. Reszketett az ina. A rendőr odaállt a közelükbe, s nem mert a szekérre ülni.

- Más nincs? - kérdezte a kovácssegéd.

- Fene bele.

- Tintaceruzát hozott?

- Hoztam.

- Írja rá a lécre az asszony nevét!

- Biri sorstárs, mi az édesanyád neve?

- Júlia, Kardos Julianna.

- Édesapádé?

- Az nincsen.

- Akkor annyit, meg hogy, Kormó, 1953.

Fillér kivette Biri kezéből a lapátot, kihányta a sekély gödörből a földet. A halottat levették a kocsirol. A fia mellé térdelt és simogatta. A kovácssegéd a lucernát a sírba szórta, majd az egyik deszkára fektette az öregasszonyt, a másikat pedig a hasára tette úgy, hogy eltakarja a fejét is. A zsineggel a deszkákat körültekerte, hogy el ne mozduljanak, s a végét nem vágta el. Józsa úr elkészült a sírfelirattal. A léceket keresztbe fektették egymáson, zsineggel megerősítették, az szolgált fejfának. Sokáig állta az időt.

- Biri sorstárs, segítsél! - mondta Fillér és a halottat a gödör széléhez vitték. A zsinegek végét megfogták és szerencsével örök pihenőhelyére engedték a kis öregasszonyt. Aztán mereven álltak percekig, se nem énekeltek, se nem imádkoztak, se nem sírtak.

- Szegény mama, ezt ő se gondolta volna.

- Neki már könnyű - szólt a patikus és távolabbra ballagott -, nekünk nehéz, hiába vagyunk dögvőzön, a megváltás meg elmarad. Fene bele, pedig mennyire imádom én is ezt a könnyű testi munkát.

Fillér lapátolta a földet, hamar betemette a kicsi gödröt. A fejfát letűzte és megigazgatta a hantot. Józsa Bálint egy koszorúval került elő, és szabadkozott.

- Ennyi igazán megilleti - motyogta és felkapaszkodott a szekérre -, hiszen mindentől megfosztottak minket, megtanították velünk, hogy lehetséges mindent elveszteni, azt se igen tudjuk, élünk-e még igazán, s ha igen, akkor kinek-minek?

Többet nem szóltak egymáshoz reggelig.

Elkészültek a házak. A beköltözés abban a pillanatban megkezdődött. Fillér érthetően és keményen azt mondta a feleségének:

- Amíg nálam esettebeknek nincs lakása, nem költözöm, de téged megillet a fele, eredj, ha akarsz!

- Az, hogy élehetetlen vagy, nem újság a számomra, de hogy mennyire ütődött, azt most tapasztalom igazán. Házat építel a családnak, és könnyű szívvel odaadod idegennek, amíg te a sátorban nyomorogsz? Az én eszemnek ezt nem lehet megmagyarázni - harapta be dühösen az ajkát Rézi, és megvetően elnézett az ura fölött.

- A sátorban se halunk meg.

- Az ilyen hülyét használják múzeumi tárgynak; íme itt látható az ősemlék, a maga egyszerű ökörségében.

- Megértelek - ölelte át a feleségét, de az kibújt a karjaiból és szikrázó szemmel toporzékol.

- Akkor a kedvenceiddel feküdj le, bizonyára ők is nyújtanak neked akkora gyönyört! Ráadásul vigyáznotok se kell, nem valószínű, hogy a patikust felcsinálod!

- Ne vadulj, Rézi! - próbálta csitítani, mert már néhányan felfigyeltek rájuk.

- Tapsoljak talán? Nem elég, hogy erre a szeméttelre juttattál? Ezt érdemlem meg, amiért tönkre tetted a fiatalágomat? Hiszen már azt is elfelejtem, hogy nőnek születtem - sírt az asszony, - és kitépett fehér hajából egy csomót, és az ura képébe vágta. - Úgy bíztam benned, mint az istenben, de te több csapást mérsz rám, mint amit el tudok viselni. Miért csak a mások érdekeit nézed? Meguntál és nem kellek már neked? Így akarsz megszabadulni tőlem? Akkor legalább elfogadható indokot találnál a mentségedre. Bánom is én, hogy rajtam röhög a pusztá, mert ilyen szalajtos vagy, de miért szolgáltattál ki mások nyelvén? Már pusmognak a hátam mögött, hogy biztosan a Macádnak építtetted a házat. Melyik riherongy kurvával csaltál meg? Vele jobb volt? Csak nem Ibire vásik a fogad, aki lefekszik füvel-fával, akibe a fél világ belejár? Eddig alacsonyodtál, édes uracskám, hogy kurvák után kódorogsz?

- Nem szeretem én a moslékos vödröt.

- Akkor kivel csalsz meg? Ismerem egyáltalán? Valamelyik kikent-kifent fenekű nagyságával, akinek a munka bűdös, de egy jó balek kell? Mutasd már meg, hogy legalább tudjam, kivel cseréltél fel! Mikor költöztetted az új házba? - rikácsolt már magáról megfélelkezve Fillérmé. - Szóljál már valamit, édes uracskám!

- Nincs nekem senkim, nem is volt és nem is lesz rajtad kívül. Nem cserélnék fel a világ összes asszonyával!

- Hazudsz!

- Jó, akkor hazudok.

- Esküdj meg az életemre, hogy nem csaltál meg!

- Az aztán sokat jelent.

- El ne hiteds velem, hiszen tudom, hogy babonás vagy!

- Esküszöm.

- Azt mondd: esküszöm, hogy nem feküdtem le egyik bárcás kurvával sem!

- Esküszöm.

- Akkor miért akarod? Miért én leszek megint az áldozati bárány? Csak egyetlen értelmes szót szóljál és elhallgatok.

- Nem tehetek másként. Amíg itt felfordulnak éhen az emberek, nincs megnyugvás, és az új házban nem jönne álom a szememre - tárta szét a kezét mentegetőzve.

- Kinek adod át?

- Józsa Bálintnak, meg annak a tüdőbajos családnak.

- Hiszen őket nem ismerted.

- A bátyám telepítette ki őket.

- Azért?

- Azért is. Meg nem akarom, hogy több halottjuk legyen.

- Nem vagy felelős senkiért. Se bosszú, se vér nem szárad a kezeden, nem csaltál, nem sikkasztottál, egyenes maradt a gerinced.

- Én is hibáztam, amikor magas lovon ültem. Egyszer a fejemre olvashatják.

- Megszenvetél mindenért, te igazán vezekeltél, még a családod is ráment. Ne lelkezzél hát itt nekem, keressenek helyetted más bolondot! Lelekizzen a kan kutya farka!

- Tartás is van a világon.

- Nem vagy te már a parancsnok, lelöktek onnan is. Az a repedtsarkú maca kellett nekik, az legalább nem a lelkit riszálja, hanem az alfelit - dobálta szét holmijukat a szikrázó szemű asszony. Ahogy a zsákokból, pokrócokból hirtelen haragjában kiborított mindent, s megtaposta férje szakadt ingeit, a színevesztett női fehérneműk között egy fehér gatyácskát talált. Gyors mozdulattal az arcához emelte, csókolgatta és panaszosan sírni kezdett. - Mi van az én Bandikámmal, lehet, hogy vele senki se törődik? Ad-e neki anyám még kenyeret? Kire számíthat szegénykém, ha már az apja is futóbolondnak született?

- Az ám, az öreganyád, hogy mindig dirigálsz!

Ettől a mondattól megdöbbentek és elhallgattak mindketten, mert jól tudták, hogy nem igaz.

Idős Váradi nehezen vált meg a diófától, amikor tehetett, rendíthetetlen nyugalommal tanyázott a lomb alatt, hátát a faderéknak vetette.

- Liget ez, fiam, babaliget - hajtogatta és körülmutatott a sáto táboron, a diófasoron.

Rajta is maradt a név: Babaliget.

A sátorba megérkeztek az új lakók, egy másik, távolabbi tanyából. Nyomorultul néztek ki. A Dunántúlról deportálták hajdanán őket. Egy fürge, gyorsmozgású fiatalember, világosbarna hajjal és nyúl szájjal ismerősnek tetszett, de Fillér nem jött rá, hol találkozhattak.

- Nyúl vagyok - nyújtott kezét a jövevény és megszívta az orrát.

- Én meg Vadász - ütötte el tréfával a kovács.

- A nevem az, Fillér sorstárs.

- Honnan ismersz?

- A mozgalmából.

- Az apparátusban dolgoztál?

- Dehogyan is, az állami gazdaságban! Ennek a távolabbi kerületében. Megfordultam a falutokban néhányszor, a tanácson, a pártbizottságon, nótaesten.

- Loptál, csaltál? Vagy nemi erőszakot követél el a lányokon?

- Úgy löktek ide, mint egy nyári mikulást. Érettségi után behívtak a megyei pártbizottságra, a szívem a torkomban dobogott a megilletődöttségtől. Senkit nem ismertem, Szép elvtárs viszont mindjárt azzal kezdte: ide figyelj fiam, tudjuk, hogy apád a háborúban öntudatos ember módjára viselkedett, neked köztünk a helyed. Új értelmiség veszi kezébe a gyeplőt, rád számítunk, mint vezetőre. Dolgozzál!

- Hol? Nincsen szakmám, csak az érettségim.

- Lesz munkád, olyan neked való.

- Micsoda?

- Vezető leszel az állami gazdaságban.

- Szakismeret nélkül?

- Szakemberekben válogathatsz.

- Tanulni akartam az egyetemen.

- Majd arra is sor kerül, de most ez fontosabb, elvégre nem hívhatjuk vissza a földesurak fiait innen-onnan, hogy titeket irányítsanak és felépítsék a szocializmust. Vagy ezt akarod?

- Nem.

Cigarettára gyújtottak a diófa alatt. Fillérnek derengeni kezdett, hogy valamilyen értekezleten találkozhatott Nyúl sorstárssal, ahol eligazították őket, mit termeljen a mezőgazdaság, hogy virágzóvá váljék. Még jó is, hogy olyan közlékeny, addig se bámulja Terike pityergő ábrázatát, hiszen, ha kést böknének a húsába, azt is szívesebben elviselné, mint a felesége sírását.

- A majorban néhány üres épület, gémes kút volt - folytatta Nyúl. - Megérkezett a cingár Tyúkoltó Pista párttitkár. Hallatlanul betojinak bizonyult, félt még a fúvó szélről is. Nem tudta ő sem a jövőjét, élni akart, hát alkalmazkodott. Nála meghunyászkodóbb alakkal nem találkoztam, ha a felettes hatóságokkal került szembe, de bezzeg, akikről azt gondolta, hogy nem osztanak, nem szoroznak, azokkal durváskodott, kegyetlenül leszidta őket a sárga földig. Fekhelyeket készítettünk. Ahogy feleszméltünk, azt kérdeztem tőle:

- Mit termelünk?

- Amit parancsolnak.

- Én a gyapotról még nem is hallottam.

- Nem tesz semmit - somolygott -, lesznek itt szovjet tanácsadók.

- Te értel hozzá?

- Hogyne. Földben terem.

- Milyen a termése?

- Szép és fehér.

- Na, ezzel elintéztük a gyapot termesztését. Fuvarosokat fogadtunk, hogy a major udvaráról, meg a környező üres tanyákból hordják ki a trágyát a szántóföldre. Tagosítani kellett. Hogy ez mit jelentett? Este megleptük a tanya tulajdonosát és bejelentettük, hogy negyvennyolc órán belül hordja el az irháját, mert ez az állami gazdaság területe ezentúl, s itt idegenek nem tartózkodhatnak. A tanya, meg a föld helyett felajánlottunk más tanyát és földet, az persze jóval kevesebbet ért, hitványabb, és a falutól távolabbi földeken. A határozatot nem én hoztam, nem ismertem se a tanyákat, se a gazdálkodókat, viszont mint a gazdaság igazgatójának, számba kellett vennem az eszközöket, azzal gyarapítani az állami birtokot. Vakon hittem, hogy amit csinálok, az törvényes és helyes. Elvégre nagyüzemi mezőgazdaságot teremtünk, az egész ország érdeke kívánja, csupán azt kérjük a tanyaiaktól, húzódjanak kicsit odébb, vagy akiknek házuk van a faluban, azok oda.

- A Szűcs tanyán ezzel fogadott a gazda: - Nincs semmi bűnöm, akkor miért zargatnak? - kérdezte a szemünkbe nézve, bár ő is tudta, hogy teljesen hiábavaló az ellenkezés. Államvédelmis katonák és rendőrök voltak velünk. - Azért dolgozok, hogy a beadásnak meg a beszolgáltatásnak eleget tegyek. Ha az én földemet, meg a tanyámat elveszik, akkor ezzel is kevesebb lesz a termés, ki tartja jól az országot? Abban is bíztam, hogy itt halhatok meg a saját vackomban.

- Holnap estére ne találjuk itt, mert akkor mi költöztetjük - mondta a gazdaság párttitkára, Tyúkoltó Pista.

- Sírás-rívás támadt hirtelen, hiszen szegények, nemhogy kulákok, de még középparasztok sem lehettek, éppen a betevő falatot tudták megkeresni. Az asszony jajveszékelt, hisztériázott, gyűrögette a kezét: - Hiába gürcöltünk, földönfutóvá tesznek bennünket!

- Akkor láttam először életemben férfiembert sírni. Szégyelltem magamat. S milyen az ember? Ott és akkor találkoztam életem első nagy szerelmével, Szűcs Annuska szőke lány, kék szemű, pisze orrú, ringó járású, s ahogy rámnézett, a föld alá bújtam volna legszívesebben. Kicsit azért fűtött a dicsőség is, hiszen engem bíztak meg az állami gazdaság vezetésével, már csak lehetek valaki. Egy lány, egy fiú a családban, a nyolc hold földre. Elkergetjük őket innen, hogy szerethetne akkor Pannika? A kijelölt tanya mocskos kis épület volt, a föld

hitványabb, de valamivel több nyolc holdnál. Téptem a számat, hogy talán még jobban is járnak, mert virágzó gazdaságot teremtenek ott a nagyobb területen.

- Nem költözünk, lesz ami lesz, maradunk - makacskodtak.

- A magunkéból mégsem úzhatnak el, ki hozhat erre törvényt?

- Ne balhézzanak, ezen nem lehet változtatni!

- Ez a hatalom is a szegényt sújtja? - rágódott a gazda. - Vigyétek a gazdagokét. Hová forduljak az igazamért? Tudjátok ti egyáltalán, mi az igazság? Két kölyköt felneveltem, a hasunkon összekuporgattuk a föld árát, gürcöltem a vak világban, egész életemben. Most ennek az értelmét veszitek el.

- Kártalanítják, ember!

- Nincs már erőm, hogy újrakezdjem, a földbe szántottam. Nem hiszitek, ugye? Nektek csak az a szent és az az igaz, amit a vezetők mondanak - széthúzta magán a kopott inget, és a válla hegyén súlyos horzsolások nyomai látszottak. - Én húztam az ekét, a feleségem meg tartotta az ekevasat. Én húztam a boronát is, meg a szekeret két álló esztendeig, mire tehenet tudtunk vásárolni. Ti meg most idedugjátok a pófátokat, fegyveresek kíséretiben és elvesztek mindent tőlem. Anya szült titeket?

- Hiába ágál, az ellen nincs apellálás, nekünk is parancsba adták - mondta Tyúkoltó Pista.

- Fegyverrel úztok el a tanyából? Micsoda emberek vagytok? Rosszabbak, mint a végrehajtók! - támasztotta öklét az asztalra és potyogtak a könnyei.

- Verje meg az Isten, aki az ilyet parancsba adja! - fenyegette meg az eget Szűcsné -, minket is tiporjon meg, amiért olyan hülyék voltunk, hogy dolgoztunk, mikor a lopás ideje jött el.

- Rendelkezés az, amelyik kiveszi a szánkából a falatot?

- Mit adjak a kölykeimnek? Ennek is - mutatott a lányára - már staférung kellene. Egy pendelyben menjen férjhez, mint én? Közben meg a belemet kirágja a rák? - csapta földre a keze ügyében levő csuprot a gazdasszony.

- Magasabb helyeken tudnak erről? - kérdezte már erőtlenül a gazda. - Vagy csak az itteni kiskirályok?

- A legmagasabban!

A két gyerek nem szólt. Magukba húzódtak és bizalmatlanul mustrálgatták az államvédelmis katonákat, meg a rendőröket. - Arra gondoltam - folytatta Nyúl -, de tudnám én ezt a szép lánykát szeretni. És most azt látja, hogy kisemmizzük őket, hogyan viszonyozhatná az én érzelmemet? Amiatt a föld miatt mi nem lehetünk boldogok?

Mégis kocsira hánytuk őket, szőröstől-bőröstől, hat lovas kocsival, fegyveresek kíséretében, sírás-jajveszékélés, átkozódás közepette a tanyát kiürítettük. A fegyveresek különbözőképpen viselkedtek, volt, amelyiknek ez a hatalmat jelentette, fejébe szállt a mámor, így hurcolkodik a kulák, hát itt semmi se drága, tört, zúzott, a másik meg együttértett a családdal, arra ügyelt, hogy minél kisebb legyen az ütés, a seb. Egyik a tehenet kötélénél fogva ráncigálta, másik a kisborját vezette, a harmadik a pulykákat kergette: szomorú és megalázó látványt nyújt-hattunk. Mégis gyakran a kislányon felejtettem a szememet. Hat kilométerrel távolabb telepítettük őket. Mit nem adtam volna, ha abból a hajcihőből kimaradok. Semmihez nem nyúltam, az élettől is elment a kedvem, égett az arcom Annuska előtt.

Egyik reggel beállított a majorba a lány, ahol az irodát megnyitottuk. Sírva kért, hogy bármilyen munkát elvállalnak a bátyjával, ha már koldusokká tettük őket, legalább dolgozhasanak! Irtóra megghatódtam, és azonnal elvettem volna feleségül. A lányt a magtárba osztottam be, a fiút fogatosnak. Gyakran találkoztunk és udvaroltam erősen. Közben szaporodott az állomány, jószágokat is kaptunk, a másik majorból küldtek át lovakat, embereket vettünk fel, gyarapodott a gazdaság.

Akkor támadt az első nagy kellemetlenségem. Befejeztük a tagosítást, 50 tanyát és 300 holdat nyertünk, s az egész területet átfoghattuk és ellenőrizhettük. S akkor egy lovunk megdőglött! Ki volt a fogatos? A Szűcs Annuska testvére. Minden elhullást szigorúan vizsgáltak, de ebből akkora csetepaté keletkezett, hogy híre szaladt. Egy bizottság szállt ki a megyéről, élén Szép elvtárs. Elsőnek engem hallgattak meg.

- Hogy történt az elhullás, Nyúl elvtárs?
- Annyit tudok, hogy ott feküdt az istállóban a ló, és a hasa felfújódott.
- Mitől, Nyúl elvtárs?
- Ha én azt tudnám.
- Tehát határozottan azt állítja, hogy nem tudja?
- Határozottan.
- Elég baj ez, Nyúl elvtárs!
- Bizony az elvtársak!
- Nem az ellenség keze ez, Nyúl elvtárs?
- Nem láttam itt az ellenséget.
- Biztos ebben?
- Biztos.
- A kulákságról mi a Nyúl elvtárs véleménye?
- Elköltözött a környékről.
- Nincs közülük a gazdaságban?
- Nincs.
- Ejnye, Nyúl elvtárs, ne nézzen minket zöldfülűnek! Maga is az ellenség uszályába került?
- Én az uszályt se láttam.
- Tagadja, hogy Szűcs Annát foglalkoztatja?
- Dehogyan tagadom, hiszen a jegyesem.
- És a testvére?
- Ő meg a fogatos.
- Aki megmérgezte a lovat, hogy így álljon bosszút a tanyájukért és a földjükért?
- Nem olyan fiú az.
- Honnan tudja ezt ilyen biztosan, Nyúl elvtárs?
- Szűcsék nem kulákok, kenyérre valójuk sincs.

- Azt mi jobban tudjuk, Nyúl elvtárs, magát a szerelem elvakítja, s nem lát tovább az orránál.
- Miért bűn az, hogy szeretem Annuskát? Bejelentettük már a családnak is.
- Védi a sógorát, azért tussolja el az ügyet! Ma egy mérgezés, holnap már gyűjtogatás?
- Négy óra hosszáig fircangoltak. Még a gatyámból is csurgott a víz. Ha a községi állatorvos nem vizsgálja meg a döglött lovat, amelyik szélkólikában pusztult el, akkor előbb felszállok a meseautóra. Olyan gebéket gyűjtöttünk össze az elhagyott tanyákból, hogy hónapokig ajnároztuk őket, gyengék, soványak voltak, ha lefeküdtek, nem bírtak lábukra állni, kötéllel, hevederrel húztuk talpra őket. Az istálló padlására kötelet erősítettünk, s azt átvetve a ló hasa alatt, nem engedte, hogy szegény pára lefeküdjön. Muris látvány volt, kötélén lógtak a lovak. És akkor nemzeti ügyet csináltak abból, hogy egy gebe megdöglött, na, hát tiszteletem.
- Pár napi bódultság után gondolkodni kezdtem: te jó ég, kire és mire hasonlít ez a hangzavar? Micsoda kólika az ilyen? Éppen a Szép elvtárs tukmálta rám ezt a munkát, ezt a beosztást! Hiszen azóta se tértem igazából magamhoz, éjt-nappallá téve iparkodtam a tagosítással. Jó az egyáltalán, amit csinálok? Helyes? Igyekeztem magammal elhitetni.
- Ismét a megyei pártbizottságra rendelték, hát ki fogad? Szép elvtárs. Megint baj van - gondoltam -, kezdődik a letolás? Mit csürnek megint a nyakamba?
- Figyelmeztetlek, Nyúl elvtárs, hogy a téma szigorúan bizalmas, senki nem tudhat meg róla semmit, egy árva szót sem, mert ha kiszivárog, az imperializmus azonnal felkapja a fejét, és megnézheted te is magadat. Intézkedés szükséges, méghozzá azonnal. Kitelepítettek érkeznek hozzátok! - hadarta el Szép elvtárs.
- Kicsodák?
- Az nem érdekes - intett le -, még nevük sincs, az nem számít, itt csak számok szerepelnek. A bérszámfejtésben is számokat használtak, aki a fizetését kapja, aláírja a számát és kész.
- Eddig világos, de hol helyezzük el őket?
- Gondoskodjatok róluk!
- Nincs semmi épület, csak egy üres juhhodály.
- Az pompásan megfelel.
- Mikor érkeznek?
- Két nap múlva.
- Hányan?
- Az mindegy.
- Ki felel értük?
- Nem a te gondod.
- Tartozom értük felelősséggel, Szép elvtárs?
- Termeljenek, kezdődik a gazdag aratás és az ország népe várja az új kenyeret. Kikkel kaszáltatnád le a kalászt, hogy győznéd a tömérdék munkát? Már pedig az újkenyér nem mehet veszendőbe!
- Konyhánk még nekünk sincs.
- Legyen. Aki dolgozik, az egyék, a problémákat meg kell oldani, azért vagyunk, hogy minden problémát elhárítsunk az útból.

Fillér Bandi megdörzsölte a homlokát és sóhajtott.

- Mindez pontosan így történt, vagy csak utólag kitalálsz?

- Pontosán és szóról-szóra - szívta meg az orrát Nyúl.

- Ezekről se tudtam, pedig itt játszódtak le az orrom előtt. A történelem előbb-utóbb elüti az embert, de a kérdés az, hogy ki, mikor veszi ezt észre és próbál önmaga maradni.

- A majorba érve azonnal kiadtam a parancsot Tyúkoltó Pistának. Csak nézett rám, mint akinek hiányzik egy kereke. Megismételtem elég érthetően: - A juhodályból hordják ki a trágyát, mert oda emberek költöznek!

- Ott hatvan centiméteres trágya bűdösödik. Kivel hordassam ki? Mondjál már valamit, igazgatókám!

- Az emberekkel.

- Két nap alatt?

- Jól értetted.

- Az eget ne meszeljék be vörösre? - öntötte el hirtelen az indulat a kákabélű embert. - Lehetetlen, amit kérsz.

- Nem kérek, hanem parancsolok.

- Így már egészen más. Ez a tiszta beszéd - ment el az ólhoz és takarítani kezdték a juhodályt. Néhány ember piszkálódott ott, a többiek szerte a határban, hónapok alatt nem készülhettek volna el vele. Hozzájuk szaladtam, hogy sürgessem őket!

- Értsék meg, ide emberek jönnek!

- Honnan?

- Nem tudom.

- Kik jönnek?

- Nem tudom.

- Menekültek?

- Nem tudom.

- Mikor jönnek?

- Nem tudom.

- Mivel jönnek?

- Nem tudom - válaszoltam, hiszen valóban nem tájékoztattak róla.

Erre Tyúkoltó Pista mosolyogva és grimaszokat vágva böszén a fejére mutogatott, ami egyértelműen azt jelentette, hogy bediliztem. Éjszaka aztán váratlanul csaholni kezdtek az üres tanyákban maradt kutyák. Szekézőrgés hallatszott. Nemsokára egy hatalmas karaván lepett meg bennünket, gyerekek, öregek, szép lányok, asszonyok, városi öltözetű férfiak, csak kapkodtam a fejemet, mi tagadás, Szűcs Annuskától, a magtárból szaladtam az udvarra, és szemem-szám elállt a csodálkozástól, összesen 120 fogattal érkeztek. Azonnal nyilvántartásba vettük azokat, reggel már az állami gazdaság tulajdonát képezték. Az apróbb motyókat megtarthatták és a juhodályba zsúfolódtak. Államvédelmis katonák kísérték őket, Hegyesen van az őrük. Tizenkét főből állt a raj, egy szadista főhadnagy irányítása alatt. Fel se ocsúdtam

a kábulattól, utasított, hogy 24 óra leforgása alatt külön elszeparált lakóépületet építsünk a katonáknak. Ez igazán viccesen hangzott, miből és hogyan? Rendelkezett cefetül, a végén még mi is lábujjhegyen mertünk járkálni. Külön őrseget adtak maguknak és külön őrizték a juhodály környékét, este 9-től reggel 6-ig senki sem hagyhatta el azt, napközben 50 méteres körzetben lehetett tartózkodni, mert drótkerítéssel körülkerítették a hodályt. Lámpaoltás után megszűnt ám a csámborgás, lehetett a lánykákat csöcsörészni. Mi a kitelepítettekkel nem beszélhettünk, a főhadnaggyal én tartottam a kapcsolatot, megmondtam, hogy mi a munka, mit csináljanak, a katonák pedig megkövetelték tőlük. Ha valami nem stimmel, akkor azt újra megcsináltatták a foglyokkal és megintették őket.

- Szállást építettek a katonáknak? - csodálkozott Fillér. - Mikor az ország éhen döglik?

- Dehogy! Az épület egyik szárnyát átengedtük nekik. Aratás, cséplés szakadt a nyakunkba, a nagy kínlódástól még a hátunkon is kinőtt a szőr. Ráadásul acatos búza termett, s külön fejfájást okozott. Az üzemi konyhát hamar felállítottuk, a gazdaság dolgozói naponta háromszor kaptak ennivalót, a kitelepítettek ötször. Nem a jószívűségünk következtében, hanem parancsra. Ám hosszabb ideig dolgoztak a földeken. Ugyanis a fizetés járt nekik, mint a gazdaság dolgozóinak, de abból a BM számlájára 20 százalékot átutaltunk. Én a cséplésnél ismertem meg jobban őket, micsoda szép lánykákat, a cukorfalatokat, ahogy ott kínlódtak, soha ilyen munkát nem láttak, nem is tudták, mi fán terem, bármi mást elvállaltak, megtettek, bármelyik katonával lefeküdtek, mint a számukra kötelező és kegyetlen cséplésben verejtékezzenek. Régi vágású úriemberek, csendőrtábornokok, rendőrtanácsosok, több felsőházi tag akadt közöttük. A nevüket nem árulhatták el, mert letartóztatásukkor közölték mindannyiójukkal: a saját érdekükben ne árulják el, mert akkor a nép haragja végez velük. Érezték már, hogy korábban hibáztak, ha egy kicsit is löktek volna a vályúba, nem így alakulnak a dolgok. Nyomorúságukban sem tudtak összetartani, besúgóhálózat alakult ki közöttük, asszonyokból lettek munkavezetők, igen kegyetlenek és nagy hajcsárok, mert ugye jól feküdtek az ávosoknál, őket mindenről tájékoztatták. Igen sok nőnek gömbölyödött a hasa, s azért ejtették teherbe magukat, hogy akkor talán nem kell dolgozniuk, esetleg kiszabadulhatnak. Az őrön gyakran ordítóztak, visítotak, de agyon talán senkit se ütöttek. Hogy bent mik játszódtak le, ki sejtheti? A katonákat sűrűn cserélték, hogy ne kössenek ismeretséget! Nekik fogatolt járművet adtunk, a két legjobb lovunkat.

- Javában tartott a cséplés. Igen acatos búzáink termett, az emberek meg mivel ez nagyobb erőfeszítéssel, kínlódással járt volna, az acatos kévéket nem eresztették le a cséplődobon, hanem egyből a szalmakazalba dobálták. Én két napja nem fordultam meg a cséplőgépnél, öt gépünk dolgozott, két cséplő-csapat a kitelepítettekéből, három a falusiakból tevődött össze. A magtárba járkáltam, bizony Annuskára féltékeny voltam, hiszen a pihenő katonák közül mindig lődörgött a majorban egy-kettő. Miért pont azzal törődtem volna, hogy az acatos búzakévéket nem csépelik el? Rábíztam Tyúkoltó Pistára, hiszen ő az öntudatfelelős.

A szolgálati lakásban már éppen szenderegtem, amikor megzörgették ám istenesen az ajtót.

- Ki az? - kiáltottam.

- Ne pofázz, nyiss ajtót!

- Kit keresnek?

- Elég, kinyitni, államrendőrség!

- Kitártam az ajtót, téblábolok ott gatyában, glóriában, de ők berontottak, letartóztattak, két perc alatt felöltöztettek, s már poroltunk is a dzsippel a falutokba, Filler sorstárs. Próbáltam beszélni a gépkocsin, de erőteljesen oldalba löktek: Csend legyen. Ott az őrsön fogdába löktek, rengeteg bolha és tetű szánkózott rajtam. Reggel következett a kihallgatás.

- Hogy hívják?

- Nyúl Jenő.

- Hogy?

- Nyúl... - felugrott a székről és erőteljesen pofon-kent a kihallgató tiszt.

- Kuss, ha én beszélek!

- Igenis.

- Milyen búzát csépeltek?

- Hát elég jót.

- Nem azt kérdeztem, te hatökör! Tisztát, vagy gazosat?

- Acatosat.

- Miért utasítottad az embereket, hogy az acatos kévéket ne csépeljék el?

- Én?

- Te hát!

- Nem utasítottam.

- Kár tagadnod, mi mindent pontosan tudunk. Ha hazudsz, súlyosbítod a büntetésedet.

- Nem hazudok - szeppentem meg, s még nem sejtettem, hogy mibe keveredtem.

- Cinkostársaid vannak?

- Nincsenek.

- Egyedül határoztad el a szabotázszt?

- Nem határoztam én semmit.

- Így akarod a népgazdaságot tönkretenni?

- Dehogyan akarom!

- Arra spekuláltál, hogy ne legyen elég kenyér a dolgozó nép asztalán?

- Nem.

- Összeszűrte a levelet az osztályellenséggel?

- Majd bolond lennék.

- Kitől kaptad az utasítást?

- Senkitől.

- Miért akarsz félrevezetni minket? Hiszen ismerjük a múltadat.

- Én ártatlan vagyok.

- Abban aztán ne reménykedj! Kezelésbe veszünk, a bűnös megérdemli a sorsát. Mit gondolsz, nem tudunk minden lépésedről? Ennyire lebecsülöd az államvédelmi hatóságot? Elment neked a sütnivalód?

- Nincsen titkom. Azt is elmondtam, hogy szeretem azt a kislányt.

- Együtt süttöttétek ki a felforgatást?

- Dehogyan süttöttük ki!

- Akkor mit csináltok?

- Hát...

- Ezért kellett volna szabotázst szervezned?

- Nem szerveztem.

- Csak kiadtad a parancsot?

- Nem adtam ki semmit.

- Akkor miért nem csépezték el az acatos kévét?

- Nem tudom, Tyúkoltó Pista tudja.

- Te vagy a vezető, te felelsz érte!

- Igenis, de szabotázst nem szerveztem.

- Mit szerveztél?

- Semmit.

- Ne hazudj, az állam vagyonát akartad elherdálni?

- Dehogyan akartam - hebegtem-habogtam, miközben visszakísértek a fogdába.

Másnap megint a vizsgáló tiszt elé vezettek. Még talán be se léptem, máris kiabálni kezdett velem.

- Na, te piszkos giliszta! Hogy gazdálkodik, még mindig azt hiszed, a népgazdaság csáki szalmája? A malacok a moslékot sárba tiporják, pedig a takarmányra szükség van. Elpocsékolod a gazdaságot, a borsót se takarították még be!

- Igenis!

- Szép kis figura vagy, a munka helyett a lányokat csecserészed, a népgazdaság meg tönkre megy. Ilyen hibákért lecsukják ám a jónépet. Na, vezessék el! Adjanak enni-inni, meg egy lavór vizet, hogy megtisztálkodjon!

Amikor újra elővezettek, a főhadnagy nyájasan azt kérdezte.

- Bántották magát a kihallgatás során?

- Nem nagyon.

- Gondolkozzon még egy darabig! Ha kitalálta, mit kell felelnie, meghallgatom.

- Jelentem, nem bántottak, egy újjal sem nyúltak hozzám.

- Ez már elhihető. Elismeri, hogy mint gazdasági vezető, felelősség terheli a szabotáztsért?

- Elismerni elismerem, csak éppen nem tudtam róla.

- Írja alá.

- Igenis.

Nyúl Jenő megszívta az orrát és szünetet tartott. Majd megköszörülte a torkát.

- Akkor, a következőket közölték velem: - Na, kapkodja magát Nyúl, utazunk!

- Igenis. Hová?

- A maga fajtájához.

- Felszálltunk a gépkocsira, s én arra gondoltam, vajon a magtárban találom-e még Annuskát? Nem ismerem jól ezt a vidéket, s az éjszaka kellős közepén sem a tarlók, se a kukoricaföldek, de még a tanyák sem árulták el nekem, hogy merre járunk. Egy kanális hídján robogtunk át, aztán a tábor közepén találtam magamat.

Fillér feleszmélt révedezéséből. Nyúl Jenő ott ásítózott mellette a diófa alatt, s láthatóan megkönnyebbedett, hogy ezeket előadhatta.

- Ha belegondolunk Nyúl sorstárs, ezeket az eseményeket mi is csináltuk.

- Ne tartson teadélután, én ide nem jószántamból érkeztem.

- Az elszámolásnál mindezek nem számítanak. Minden bűn közös itten.

- Maga se különb a Deákné vásznánál, Fillér sorstárs, s még abban bíztam, hogy végre-
valahára engem is megért valaki.

- A megértés is más, meg a felelősség is.

Szabó őrmester állt meg a közelükben. Szétterpesztette a lábát, hüvelykujját a derékszíjába akasztotta. Önelégülten mondta:

- Szervezkedünk, szervezkedünk? Ahelyett, hogy a béketábort építenénk?

- Barátkozunk.

- Nem egy zsidóhizlalda ez, abban ne reménykedjete! Csak a halál a biztos, értve?

- Érteni értem, de nem hihetem - ingatta a fejét Fillér -, különben is, mindig maradnak túlélők.

- Maradnak, de minek? Az agyalágyultak meg csak születnek, igaz? A seggük kicsüng a nadrágból, mégis házat építenek, és nem költöznek bele. De tiltja a tábori szabályzat? Nem tiltja. Ahelyett, hogy a helyre feleségít vitte volna oda, beköltözteti a füttös patikust, meg az a keshedt családot. Röhög a vakbelem.

- Szabad akaratomból cselekedtem.

- Inkább viszketegséged van, feltűnni vágyó karrierista vagy!

- Szédületes egy karrier, gratulálok - nyújtott kezet Nyúl Jenő, nem minden élcelődés nélkül.

- Te meg összepaktáltál az osztályidegenekkel, pedig móringolhattál éjjel-nappal. Hány lányt ciceréltél meg? Na hányat? Hány lurkó sír utánad? Meg se olvastad? Egyiket a másik után, kutya-futásban, mi?

- Dehogy, menyasszonyom van.

- Hol van az már, hányan betömték azóta a lyukát? Te is meglökdösted a széplányokat.

- Dehogy!

Fillér akkor éjszaka felébredt és nem tudott újra visszaaludni. Kiült az öreg Váradi diófája alá. Kínjában előkotort egy cigarettát. Rosszízű maradt utána a szája. Mély csend vette körül, a táborközpont felől se hallatszott semmi motozás, zaj, olyan egyedül találta magát, hogy meglepetten tapasztalta, talán fél is ilyen sötétségben. A kanális is aludt. Tudta jól, csupán néhány óra és kivilágosodik, felkel a nap, felébred a tábor, a kövesúton elporolnak a motor-kerékpárok, traktorok, a körmösök püfögése csendes időben idáig verődik. Nem szeretne sötétben dolgozni és élni. Mintha mindenünnen figyelhetnék, és ő nem nézhetne vissza. Elbátortalanodott. Minden idegszálával figyelt, hallgatózott, mozdul-e valami körülötte? Nem, alszik a világ, az mindig alszik, ha szükség lenne rá.

Mit csináljon? Szándékosan nem zavarhatja fel a többieket: ébredjete, mert félek a sötétstől. Pedig félt. Határozottan érezte, hogy ilyenkor minden rossz megeshet az emberrel. Sőt, csakis ilyenkor. Ezt is azért rendezte így a természet, hogy a nappalt, a világosságot ellensúlyozza? Kétarcú, mint az ember? A jó és a rossz arcából mikor, melyik kerekedik felül? Tud-e mindig jóra törekedni, s biztos-e, hogy mindig a jót választja, amikor azt akarja?

Mi lehet Bandikával, az öregekkel és Gáborral? A napokban átengedtek a szűrőn egy levelet, talán azért, mert Budapesten dobták a postaládába, a bátyja körmölte, abból is meg tudta, hogy gyári munkás, az apósával együtt dolgozgat, s egy mondat szöveget ütött a fejében, rágódik rajta azóta is: „Józsi bácsi meghalt: nagyon gyászolja az egész család.”

Ki ez a Józsi bácsi? Rokon? Nem emlékszik ilyenre. Akkor meg miért írja? Ez semmiképpen sem lehet véletlen. Tájékoztatni akarja valamiről, elég pontosan írja, csak kire vonatkozik, azt kell megfejteni. Sztálinról üzenne? Nem tudunk róla semmit, meghalt volna? S mit jelenthet a halála, megváltozik attól a nagy politika? Lehetséges. Rosszabb lesz, vagy jobb? A mi helyzetünk csak javulhat, mert annyira ésszerűtlen, hogy sokáig úgy sem tartható. És az ország helyzete milyen lehet? Nem szabadna ennyire kiéheztetni, zsírra, meg kenyérre szoktatni, ilyen módszerekkel és ilyen munkaerővel nem teremthetnek valódi nagyüzemeket, több pénz kellene, de azt szőröstől-bőröstől elnyeli az ipar.

Ez a Sztálin halála jelenthet valamit. Puhatólódzok a civileknél. És ha ez így igaz, a rendőrök akkor miért nem éreztetik velünk, miért nem árulják el?

Talán jobbra fordul a sorsunk?

Végre megtörtént az első igazi bál, amelyre annyit, de annyit váraoztak. Egy koraestén a Babaligetben pokrócokat húztak két diófa közé, azelőtt gyülekezett a kultúrcsapat, a táborlakók ideges, népes serege pedig a földön ülve, vagy toporogva váraozott. Ekkorra előkerültek a kitisztogatott ünneplők, mosakodtak, tisztálkodtak, borotválkoztak, csinosodtak délután, kicsit hitetlenkedve, de annál nagyobb csodálkozással bámulták a fellépő színészeket, énekeseket, valamint a zenekart.

A polgármester is előtoltott elválaszthatatlan szerelésében, s karján felesége, mint a szalancukor, fényesen felcicomázva.

- Kicsit ideges vagyok - szabódott a volt színésznő -, ezeknek Ady verseket szavaljak? És itt a szérűn?

- Ugyan, kedvesem, emiatt fáj a feje? Itt teljesen mindegy, hogy ki, hogyan szaval. A mondás szerint: Csak ember legyen, jármot mindjárt találnek a nyakába.

- Tökéletesen megvigasztalt.

Megköszöri a torkát, felemelte a fejét és határozottan a pokróc elé lépett. Góg és Magóg fia vagyok én... csapódott fel az üzenet a síri csöndben, majd A grófi szérún... következett, aztán gondolt egy merészet és a Nekünk Mohács kell című vers egyik horvát fordítását szavalta el...

Nekünk korbács kell

„Ha van isten, ne könyörüljön rajtunk!

Mi bothoz szoktunk tegnap is ma is.

Bennünk cigányszív nevet,

Minket csak verjen, verjen, verjen!

Ha van isten, minket csak korholjon,

A magyar sorsával születtem én!

Az isten galambja ne hozzon nékem olajágot,

Csak rontson rám és villámmal sújtson!

És ha van isten, valahol égen és földön,

Csak tiporjon bennünket, mert úgy kell legyen!”

Megtapsolták.

Még áriák hangzottak el, aztán rázendített a tánczenekar és ropták a táncot. Flórián elemében volt, tangóharmonikáján meg-megcsillant a bágyadt napfény, felszikrázott, mint az öröm, a mulatozók elkápráztatására varázsolta elő a régen hallott dallamokat, s így akart nagy riválisán, Birin túltenni - aki Ibikét táncoltatta -, hogy mindenki ámuljon-bámuljon az ő virtuóz játéktudásán... A lányanya jól mutatott, fekete haját kontyba tűzve, bár szülés után teltebb maradt, de ez inkább előnyére, mint hátrányára szolgált. Két állandó hódolója közül egyiket sem tartotta olyannak, akihez hozzáköthetné az életét. Apja kicsit távolabbról figyelte a mulatozást Nemessel együtt, karjaiban tartotta pólyás unokáját.

Fillér a feleségével táncolt. Terike kipirult, halvány arcán kerek folt piroslott, a szája vérpirossá vált, ha nevetett, apró gyöngyfogai kivillogtak, a kovácssegéd szorosan magához ölelte és megcsókolta, amitől az asszony lángvörösre gyúlt. Az apró gyerekek is ugrabugráltak, élvezték a rendkívüli eseményt. Idős Váradi kedvenc diófája alatt pihent, kezében az elmaradhatatlan fejszenyél, mellette a nyomorék kereskedő szuszogott, s mintegy külön, tőlük távolabb Józsa úr. A gazdagparaszt feleségét ölelgette, de nem táncolt.

Néha egy taktussal megkészt a dob, de ez Nyúl Jenőt egyáltalán nem zavarta, a furnérlemezből készült, Mikiegér figurával díszített zeneszerszámot oly állhatatosan püfölte, mintha törleszteni akarna a kihallgatásokért. A fiatalok nekihevülten táncoltak, rúgták a földet, bele-beleénekeltek a dallamokba. Egyikük-másikuk meg se várta a multság végét, átölelte kedvesét és betakaródzott a sötétséggel. Ez volt az első bál a pusztán.

Nemes kipécézte a veteránt. Kutya nélkül álldogált ott az öreg, a keze lecsüngött a combjára, mintha most is a szíjat fogná. Néha motyorászott, de ki figyelt oda?

- Harcol-e még a béketábor?

- Harcol.

- És te megint nem kaptál kitüntetést?

- Elég az, ami van.

- Pedig aranyember vagy, be kellene aranyozni azt a szép fejedet - hagyta faképnél az öreget.

Szabó őrmester Feketéhez lépett.

- Kire hasonlít, az apjára ütött? - kérdezte pimaszul, a kicsire bökve.
 - Az anyja lánya.
 - Ő aztán túlon túl feltalálta magát. Úgy látom, hogy te is szereted az unokádat.
 - Tilos?
 - Örülök, igazán örülök. Talán még áldozatra is hajlandó lennél érte?
 - Lehetséges.
 - Ez az okos beszéd. Engem nem zavar, ha felnőtt a kislány, miért zavarna, főleg, ha azt látom, hogy hasznosan dolgozol.
 - Igyekszem.
 - Nyitva legyen a füled, a szád, úgy nem bánod meg.
 - Hogy értsem ezt?
 - Ahogy mondom, bevágódhatsz nálunk.
 - Milyen áron?
 - Ismered a bizalmi munkát. Mi meg mindent elfelejtünk. Vehetsz az unokádnak még hintalovat is, értve!
 - Érteni értem, de nincsenek fogaim - mutatta a száját -, erről nem szabad megfeledkezzünk.
 - Az unokádra gondolj, még baleset érheti!
 - Erős érvei vannak, őrmester sorstárs.
 - Értve?
 - Még gondolkodom rajta.
 - Ajánlom is.
- Közben Nemes a polgármesterhez sodródott, aki valóságos hústoronyként érkezett a pusztára, s annyira használt neki a fogyókúra, a könnyű kis fizikai munka, hogy a sétáltatásoktól lúdtalpat kapott, és lefogyott, mint egy sovány gebe.
- Kész haszon ez az átnevelő tábor, kéremalásson! Itt nem érünk rá betegségekkel nyavalyogni.
 - Nem, nem kérlek, inkább meghalunk - riposztózott a polgármester úr.
- Színésznő felesége lépett hozzájuk, aki a szavakat adta elő. Megviselt és erősen kifakult mélyzöld selyem estélyi ruhájában maga volt a kétlábon járó anakronizmus. Most, hogy régi dicsőségének hangulata megérintette, fennkölt mosollyal, átszellemült arccal ereszkedett közéjük.
- Gratulálok, nagyságos asszonyom, őszinte elragadtatásom a mély empátiáért - hajolt meg Nemes, a hajdani lendület maradékával.
 - Ó, köszönöm.
 - Végre egy kis friss levegő.
 - Hiányzott már nagyon.
 - Legközelebb mikor láthatjuk?

- A János vitézt mutatjuk be. Csak ugye a kellékek hiányoznak, meg a szöveg pontos ismerete szükséges. Józsa úr megígérte, hogy megszerzi, ami lehetséges.

- Kíváncsi leszek és a csodálója maradok - hajolt meg ismét Nemes, és visszabaktatott a forgatagba.

- Ó, köszönöm - nevetett utána a színésznő.

Szabó őrmester Mojzes Ármint kereste. Nem tudta megmagyarázni, hogy miért, de az öreg zsidó látványa annyira ingerelte, mintha bika lett volna valamilyen arénában. Vörös-fehér üstökét legszívesebben felgyújtotta volna.

- Mi az Ármin, ugrándozol?

- Jobb ez, mint a vízholdás.

- Azt parancsra csinálod.

- Ezt is.

- Ki parancsolta néked, hogy ugrabugrálj?

- Aki ideirányított, a legfőbb jóakaróm. Köszönettel is tartozom neki, még egy ilyen élményben már nem valószínű, hogy részesülök hátralévő éveimben.

- Nekem tartozol köszönettel, hogy annyira szeretlek. De minek billegteted a keszeg seggedet? Attól még nem szépülsz meg.

- Pedig a kedvét keresném, hogy hova bújjon!

- Szentelenkedel, Ármin, elfelejtkezel a jelszavamról?

- Mindenben a parancsnok sorstárs ízlését követem. Mennyire szeretnék még örülni a szép, fényes jövőnknek. Ugye, egyetért velem? Ugyanis jövő az mindig van, méghozzá azért, hogy számon kérhessük a múltunkat! Így kerek a történelem.

- A jövőnket építjük, azért örködünk felette.

- Magasságos Jehova! Milyen lesz az? - s Mojzes úr bátran otthagya a rendőrt.

Odébb Fillér, Nemes, Fekete és Váradi diskurált.

- Lesz még itt igazi ország - mondta a kovácssegéd, fellelkesülve a vigasságtól.

- Magyar?

- Mindegy, csak emberi legyen.

- Zsidókkal, cigányokkal, kommunistákkal?

- Velük.

- Velük soha. Velük kezdődött minden bűnünk, elkorcsosították a magyart.

- Miért tették volna, hiszen ők is itt születtek. Nekik sem idegen ez a föld.

- Két hazájuk is van, nem fájhat úgy nekik, ha ez elvész, mint ahogy minket éget. Mi hová fordulhatnánk, hová futhatnánk? Kihez? Amióta létezünk, csak vérzünk és fogyatkozunk, elgyengült fajta ez, leharcolt sereg, elszívták előle az életerőt, kéremalásson! Vergődik még, fogyatkozik, de a sebéből szivárogoz a vére, és egyszer arra ébred a világ, hogy nincs többé magyar. Más faj foglalja el a helyét.

- Lehet, hogy észre se veszi?

- Dehogynem.

- Nem voltunk mi olyan rosszak, annyira hitványak, mint ahogyan elbántak velünk. Kis nép, önmagára utalva, akinek a szérűjére mindig acsarkodott a szomszéd. Hogy lehet így magot vetni, mikor azt sem tudod, terem-e, s ha mégis, kinek terem a földed? Lesz-e haszna a verítékednek? Vagy a nagy praktikák elcsapnak a fejed fölött, feleslegessé alázzák a szorgalmadat, mert különb mégsem lehetsz - lovalta magát szónoklatba Nemes. - Nincs már hangod se, mert nincs erőd, másokhoz igazodhatsz, azt erősítheted, cserében meghagyják a teli csűröd, a szántás-vetés örömét, még poharazgatol is, miközben megritkul a levegő körülötted.

- Engem csak az izgat, megszabadulunk-e innen, s vajon mikor? Egyébként tiszteltetem az álmodozókat - moccant Váradi -, de rájuk nem vagyok vevő. Tele rakom a pucort, dugig a kamrát és fújhat a szél, süthet a nap, kibírom a feltámadásig.

- Ki ám, mert muszáj.

- Olyanok vagyunk, muszájemberek, olyan muszájnép, aki csak a vályúval törődik - mondta Fekete -, se a lelkesedésben, se a levertségben nem ismerünk határokat. Ezért szeressenek bennünket, a szenvedélyességünkért? Hiszen attól semmi kiszámítottság nem várható. Az erősebb szereti, ha előre tudja, mit várhat a gyengébbtől: bólogatást, káromlást, vagy szentbeszédet?

- Ima csak a templomba való - mondta Fillér.

- El ne higgyem már! Minden embernek lehet hite, imája, még ha tagadja is. Az a legszebb templom, amit az ember a saját hitéből épít. El se vehetik tőle, meg sem alázhatják, le sem rombolhatják, magával hordja és erősödik általa. A hit hegyeket mozgat meg.

- Ez már bibliai szöveg. Maradjunk csak itt a pusztán. Lám a porból házak nőnek ki.

- Inkább a sárból, meg a szarból.

- A vérünkből.

- Közben meg lehet, hogy hiábavaló az egész. Szappanbuborék; volt, nincs, egy volt nép utolsó fellángolása.

- Ne kábítson, Nemes sorstárs! - vette ki zsebéből a kezét Fillér -, hiszen ettől jobbat ki se lehetne találni. Ez már valami kezdete is lehet.

- Vagy a vége.

- Nálunk fürdőszoba is lesz.

- Micsoda? Nem jó nektek a lavór? Otthon is abban mosakodtatok, itt akartok éppen urat játszani?

- Azt bizony. Nekünk már annyira megszaladt - nevetett Váradi -, hogy a saját pisilónkkal végezzük el a munkát.

Már csak a fiatalabbak mulattak. Fekete és Nemes a lakásukba igyekezett, amit közösen építettek. Egymás mellett szorosan lapultak az építkezés egyenruhába bujtatott csodái. A valaha volt délceg tiszt komoran lépkedett és ezt mondta.

- Megfejtettem a magyarság tragédiájának egyik okát, kérlekalássan: mégpediglen, mi sohasem a munkát, soha sem az értékeket honoráljuk, hanem a politikai farkcsóválást.

- Kire érted?

- Mindenkire. A kormányzótól, s a nemzetvezetőtől kezdve a bölcsek tanítóig ez egyformán érvényes.
- Azt is megfejtetted, hogy miért?
- Mert ez könnyebb.
- Filozofikus hangulatban vagy.
- Az tény, most nagyon vágom.
- És mi értelme van a mi áldozatunknak?
- A lázadás.
- Miféle lázadás? Egy jó pap taníthat ilyenre?
- Az ember önmaga ellen, a természete és a környezete embertelensége ellen lázadjon! Nincs más cél, csak egy emberibb való.
- Megérjük?
- Erre még nem válaszolt az Isten.
- Bezzeg nekem válaszolt a bajszos kandúr - horkantott Fekete. - Értésemre adta, hogy legyek poloska és akkor egyengeti az utamat. Felháborító.
- Mit válaszoltál?
- Gondolkodási időt kértem.
- A lehető legjobbat.
- Nyakig ülök a pácban, választanom kell, besúgó leszek, vagy nem? Mindkettőnek vannak előnyei és hátrányai. Szép kis alternatíva!
- Választani fogsz?
- Az unokám érdeke, hogy simuljak a hasuk alá, bár minden önbecsülésem, eddigi munkám elárultam akkor - hadonászott erőteljesen -, ez a pusztai kéjenc azzal fenyeget, baleset érheti a kislányt. Ennél a pontnál sebezhető vagyok.
- Csapdába kerültél.
- Ellent is mondhatok, de...
- Kettős beépülés történik. A profik módszere ez, ide is, oda is dolgoznak. Megbeszéljük, hogy miről tájékoztasd őket, amit viszont hallasz, közöld velünk!
- Ki ez a velünk?
- Jelen esetben a táborlakók.
- S a végén ti is, meg ők is egyaránt árulónak bélyegeztek?
- Nem olyan nagy rizikó.
- Az én bőrömről élveznéd ki játékos hajlamodat? Meg az unokám bőréről? Megfizethetetlen árat kívánsz!
- Tévedsz, a túlélést kínálom!

Megkezdődött a boldog aratás.

A tábor munkabíró tagjai szívesen jelentkeztek, mert legjobban ezt a munkát fizették. A cséplést is beleszámítva, néhány hónap alatt félretehettek annyit, hogy beosztva, év végéig fedezte a létminimumot. Akik a kezdet kezdetén vastag pénztárcával érkeztek, s nem dolgoztak rendszeresen, mára igen-igen legatyásodtak, nem szégyellték már a munkát, csak legyen és az erejükből is fussa pár hétig, hónapig. Másokat pedig Szabó őrmester rendelt a tarlókra.

A lázas előkészületekben kombájnok, aratógépek érkeztek, sőt kézi aratást is szerveztek, aki hadra fogható volt, a mezőre ment. A korábbi esztendő megnyomorította az országot, a májusi fagy, a nyári aszály elvitte a termés zömét, kiürült az éléskamra, nagy szükség volt a jó termésre, a gazdag aratásra. Fillér mint brigádvezető, igyekezett ismerőseit egy területre irányítani. Nyúl Jenő felkiáltott a meglepetésében és kétszer is megszívta az orrát, mert ahogy szétnézett az aranyló búzatablán, eszébe jutott az az ősz, amikor itt kukoricát törtek volna, de olyan gaz borította el a földet, hogy nyakig gázoltak benne, és elakadtak a szederindában. Annyit szedreztek, amennyit akartak, mást se nagyon tudtak csinálni. A traktor is lefulladt a gazban. Nem is törték le a kukoricát, a szárat se győzték volna levágni, a kerületvezető elrendelte, hogy égetni kell az egészet, minél hamarább szántsák fel a talajt, hogy még a tél beállta előtt vethessenek bele búzát! Így történt. A dolog szépséghibájaként névtelen levélben jelentették fel a kerületvezetőt Szép elvtársnak, a népgazdaság megkárosításáért és most valahol más tájakon, szigorú őrizet mellett gondolhat az idei gazdag aratásra.

Biri a kombájnon ült. Rövid idő alatt megtanulta a vezetését. Fillér motorkerékpáron szaladozott a területen, szétszóródott, lóvontatású és traktorvontatású aratógépek, kézi kaszapárok között, hogy gyorsan és minél kisebb veszteséggel takarítsák be az ország kenyerét. A kombájntól vontatók szállították a szemet az új magtárba, a szaporodó búzakévéket keresztbe hordták, a tarlókat felgereblyézték, fennakadás sehol se volt, még az ebéd is pontosan időben érkezett. Néhány rendőr az akácfák alatt hűsölt, de csak a látszat kedvéért, napok óta csüngött a fejük és ímmel-ámmal tették a dolgukat.

Biri kombájnja hatalmas szalmagyűjtő kocsit vontatott maga után. A koci két oldalán sétálórács volt felszerelve, Nyúl Jenő és Flórián állt rajta, villával igazgatták a szalmát a szalmagyűjtőbe. Nagy kupacok maradtak a kombájn mögött. Embertelen nehéz munka volt, de igen jól fizették. A forróságban szállt a por, a toklász, izzadtak kegyetlenül, s magukban azért imádkoztak, hogy a szél a hátukba fújja, ne pedig az arcukba a töméntelen koszt. Amikor pihenőre megállt a kombájn, szinte vályogot vertek le magukról. Hajnali négykor keltek, egy órát gyalogoltak, mire a táblára értek. Naplementéig dolgoztak.

Flórián még örült is a Fillér döntésének, hogy a Biri gépére került, legalább szemmel tarthatja a riválisát, s dehogy panaszkodott volna fáradtságra, a nehéz munkára, még a kuksi mérnök eláztatta volna Ibike előtt. Krárogott, köpködött a portól, de a helyén maradt. Beszélni nem maradt ereje. Nyúl sem lázongott a sorsa ellen, már csak azért sem, mivel hirtelen ismét karriert futott be, népszerű dobosa lett a Mikiegér elnevezésű tábori zenekarnak. A munkaszüneteket arra használta fel, hogy tájékozódjék Flórián zenei képzettségéről, s némi szaktudást szerezzen a legközelebbi fellépésig.

Biri viszont bambaként hallgatott. Ebédosztásnál is félrehúzódott, evett, ivott és csinálta a dolgát. Ám amikor Józsa úr szekerén meghozta az ebédet, s véletlenül Ibi volt a soros szakácsnő, a mérnök a lányanyához lépett, és megkérdezte: - Alizka, hogy van? Szüksége van valamire? - s aztán újra begubózott. Mindennek Flórián örült a legjobban, aki egyre inkább szeretett volna Ibike kegyeibe és combjai közé férközni. A gondolatai állandóan a nő körül

kalandoztak, milyen lehet a teste szülés után, a melle megtelt, a feneke terebélyesedett, de őrijítően kívánta, még ha tudta is, hogy leporolták már róla a hamvasság bájait. Tervezgette magában, miket mond majd neki a találkozásukkor, kellemesnek és határozottnak akart látszani, előnyös pózban, rendszerint azonban nem a megformált mondatok hangzottak el, furcsa idegességet fedezett fel önmagában, ha a lány közelébe került, szerette volna bárhol megsimogatni, megérinteni, az ölébe fújni a fejét. Tudta jól, hogy szerelmes lett egy kurvába.

Ez a láz kitört Birin is, ám ő jóval tapintatosabban, de célratörőbben közeledett, a kislányszeretésével próbálta behálózni az anyját. Józsa úrral különböző műtyükkéket hozatott. Tartózkodásának még egy oka volt, a mama halála óta sunyin, de kitartóan leste Szabó őrmestert, mert erősen megfogadta, hogy bosszút áll, kerüljön akár az életébe is, ezért hát addig nem akarta megkérni az Ibike kezét, amíg ezt a tartozását nem rendezte.

Fillér intett a vontatónak, hogy indulhat a magtárba. A kombájnról lekaszálódott az emberek, krákogtak és köpködtek egy sort, majd cigarettáért nyúltak, s a tűző melegben a tarlóra döltek. Nyúl kifújta az orrát s élvezettel engedte rajta a füstöt, miközben a muszáj-brigádvezetőhöz húzódott.

- Minden munkát rád bízta? - kérdezte a kovácssegédet.

- Egyenlőre, amíg nem találnak jobbat.

- Nincs kerületvezető, mert bezsupolták szabotázs miatt.

- Honnan tudod?

- Tavaly kapták el a grabancát, mert felgyújtatta velünk a betakarítatlan kukoricatáblát. Novemberben törtük volna az előző évi termést. Hát az holtbiztos, hogy nem siettük el. Ez viszont kórosan megártott neki.

- Hókon nyomták? - próbálta viccesre venni a figurát Fillér, miközben Biri és Flórián mélyen hallgatott.

- Te ezt a szót ismered? Már én is hallottam, de nem tudtam akkor pontosan, hogy mit jelent - szívta meg az orrát Nyúl, s láthatóan tűzbejött, hogy magára vonhatja ismét a figyelmet, ő kerül a középpontba. - Éppen Szép elvtársnál tartózkodtam, amikor telefonált neki valaki, hogy náluk a faluban nem haladnak úgy a dolgok, mert a titkár gyengekezű, s nem engedi a makacskodókat megnevelni. A téesz-szervezésről is szó volt még, de az tény, hogy Szép elvtárs mogorva lett hirtelen és pattogni kezdett: - Már máskor is előfordult ilyen, miért nem tudjátok jobb belátásra bírni azt az embert? - Még fel is állt az íróasztaltól, ami ugye elég muris, mert nem nyújtott épületes látványt ugye, a kicsi, sovány, de nagy elvtárs, ha a fekete haja és bajuszkája nem lenne, csak a nagy gülü szemekből állna, meg a kiabálásból. Ahhoz primául értett. Na, ott jegyeztem én meg ezt a szót.

- Ki mondta? - kérdezte Fillér és a torka kiszáradt a hirtelen támadt gyanútól, most végre titok derülhet a rejtélyre, amire sohasem talált magyarázatot. - Pontosán emlékszel?

- Csak arra, amit a Szép elvtárs mondott: - Ne keverjétek a bátyját bele! Bánom is én aztán, ha hókon nyomjátok, Béni elvtárs!

- Béni?

- Béni vagy Bódi, nem esküszöm meg rá, de ilyesmi lehetett.

- Huncut ember vagy te sorstársam, mert mindig fején találod a szöget - csapott a vállára Fillér és a motorkerékpáron elviharzott. Utolérte a vontatót, s ellenőrizte, hogy szóródik-e nagyon a búzaszem? Közben azon morfondírozott, jól összejöttek a dolgok; kiderült, hogy Bari

keresztelte meg az utcasarkon, és Gábor megint fontos levelet küldött. Egy mondatát megtanulta, mielőtt elégette volna.

„Imre keresztapánk beszélt, az aszályra eső várható.”

Mi ez megint? Jó hírnek szánja, az kétségtelen, de kicsoda az Imre keresztapánk? A családban nincs ilyen, fent kell keresni a megfejtést, s ha a Józsi bácsi Sztálint jelentette, márpedig azt, akkor az Imre nevű politikussal történhetett valami, nyilván beszélt, de hol? Milyen aszályra jön az eső? A tavalyi száraz, katasztrofálisan rossz termésre, vagy a politikai aszályra érti? Melyik is lehet, Dögei Imre, vagy Nagy Imre? Ugyan már, az előző eljátszotta magát, csakis Nagy Imre, a földosztó miniszter követelhet változtatásokat? Javítani, módosítani akar a politikáján? Miben érződik majd ez itten?

A hármas fogatot látta. Vízért ballagtak. A polgármesterről dőlt a verejték, izzadt és váratlanul hatott, ahogy hátraszólt Kovács Péternek.

- Voltál te már boldog?

- Mindig az voltam.

- Ez érdekes.

- Mi is lehetünk boldogok, nemcsak ti - rántotta meg a farkaskutya pórázát, mire az felkapta a fejét, a kitüntetések megcsörrentek, mint a háborús és egyéb hősök mellén.

- Arról, hogy mi, momentán mennyire lehetünk boldogok, ne essék szó! Arra volnék kíváncsi, amikor fehér lován bevonult az öreg tengerész, azután találkozta te a boldogsággal?

- Boldog voltam, mert az eszménket szolgáltam.

- S azzal, hogy találkoztál?

- Csak úgy jött. A faluban tudták rólam, hogy harcoltam a vörösöknél, a pártba is beléptem, Fekete sorstárs csendőrei néhányszor letartóztattak és úgy kikészítettek, hogy hetekig nyomtam az ágyat. Az ilyenek csak híre ment. A dutyiban több elvtársat ismertem meg, ők tágitották a fejemet sarlóval és kalapáccsal. A faluban én voltam a részeges suszter, mégis megkerestek azok, akik számítottak rám. Volt, amikor annyit közöltek velem: Te elvtárs, most felülsz erre a vonatra, a cipész szerszámok alatt viszed a röpcédulákat, ezen és ezen az állomáson leadod, és nem tudsz többet. Így csináltuk, teljes titoktartással. Egymásról se sokat tudtunk, álnevet használtunk, engem Csiríznek hívtak, hogy le ne bukjak. Ezért voltam én igazán boldog.

- Mikor vertek?

- Akkor is.

- Nem kérek az ilyen boldogságból - jegyezte meg Mojzes úr.

- Nem árultam el senkit - düllesztette ki mellét a veterán, s rántott egyet a farkaskutyán, had csörögjenek a kitüntetései -, de olyan sérüléseket szenvedtem, hogy nem élhettem házasséletem.

- Akkor megértem - humorizált a polgármester -, így mindjárt más.

- Te most is boldog vagy? - döbönt meg az öreg zsidó, a vizeskannákat összekocantva, s elkoszolódott zsebkendőjével törölte homlokát. - Ideális állampolgár?

- Az ám, én ideális vagyok - kézmozdulatával nógatni kezdte az előtte haladókat.

- A csirízesek csinálják a legnagyobb karriert - morogta még a polgármester -, hogy felvirradt a napjuk.

Nemes és Fekete a kéveköto aratógép után keresztbe hordták a búzakéveket. Nem erőltették meg magukat, két-két kévet vittek fordulónként. Már izzott a határ, szúrt a tarló, a szájpadróluk kiszáradt, a kezüket meg-megszúrta a gaz, de a munka ellen nem lázadoztak, hiszen megtanulták, ez az egyetlen fegyverük az életben maradáshoz. Lassan sorakoztak egymás mögé a kereszték.

- Valami épületes dolgot kellene kisütni, hogy az őrmestert lebuktassuk! - tűnődött Nemes. - A szálak elvezetnének akár Nyugatra is. Egy külföldről szervezett összeesküvést leleplezni óriási szenzáció és akció.

- A fejünkbe kerül.

- Vagy leléphetünk. Vállaljuk, hogy lebuktatjuk a Nyugaton szervezkedő csoportokat, és a vasfüggönyön túl ezek már nem olyan nagy legények.

- Öreg álmodozó maradtál. Papcsuhás álarc, most meg hírszerzés. Tudod, mikor engednek minket Nyugatra?

- Ha eredményeket produkálunk. Nyugaton maradt vezérkari tisztekre építjük fel a verziót. A nagy leleplezéseket itt jól honorálják, hiszen már gyakorlatuk van a monstre perekben.

- Elképzelhetetlen egy ilyen kapcsolat.

- Azért veszik be, mert minden, ami elképzelhetetlen, ésszerűtlen, az tetszik nekik. Lásd: a vas és az acél országa leszünk. Ez is egy óriási ötlet. Ki harapna itt arra, hogy valamelyikünk most szökni készül? Senki, talán a szexbunkó őrmester. De egy hatalmas nemzetközi összeesküvés a népi demokrácia megdöntésére, az mindig jól jön és aktuális.

- Ez olyan, mint a hős veterán mániája, az illegális cipőfoltozás.

- A célunk annyi: fülbe tenni a bogarat. Aztán már ők maguk manipulálják tovább.

- A szexbajnoknak hogy adom be?

- Levelet kaptál és abban közölték veled, hogy számítanak a munkádra.

- Hol a bizonyíték?

- Megsemmisítetted, nem akartad magad kompromittálni, akkor még nem kértek fel az együttműködésre.

- Újsághirdetés nem jobb ötlet?

- Az hamar felgöngyölhető, de ami nincs, az nem árulkodik. Várunk tehát az újabb fejleményekre, azokról pedig ők gondoskodnak.

- Mikor kezdjük?

- Mihelyt megkönyékez a parancsnok. Azt is elárulhatod neki, s ez a bizonyítékod a levélre, hogy velem már felvetted a kapcsolatot, de én gondolkodási időt kértem.

- Mire?

- Hogy részt veszek-e az akcióban?

- Milyen akcióban?

- A táborban lévő horthysta tisztek, csendőrök szervezkedésében.

- Meg vagy te örülve? Bolond lennék a nyakamat hurokba dugni! Félek az ötleteidről, a végén még lógni fogunk, nem pedig az unokámon segíteni. Akkor mire jó ez a hajcihő?

- Megmutathatjuk az igazi képességeinket. Iskolázunk, kérlekalásson, a mesterséget tanulni kell, nem elég hentesekre bízni és öntudatos suszterokra.

Szaporodtak a tarlók. Szaporodtak a keresztek.

Fillér napjában többször megjárta a kombájn nyomát, vizsgálgatta, mennyi szemet szór pocskba a behemót szerkezet. Sokat. Ez nyugtalanította és idegessé tette, félt is, még újra elverik rajta a port, mert a sok búza kárba vész, valamelyik éberségfelelős bepanaszolja, s mire a kivizsgálás megtörténne, hiszen a kombájn szovjet gyártmány, - így fedhetetlen - és igazolódna az ő ártatlansága, már valamilyen rács mögött csücsülhet.

Jól haladt a betakarítás. Tisztában volt vele, ha nem szervezi pontosan a munkát, a cséplés szeptemberig eltart, óriási veszteséggel, esetleg esős lesz a nyár, elgazosodik a búza, nehezebbé válik a cséplés, akkor aztán neki befellegzett. Változtatott tehát a hagyományos szokásokon, hogy amíg nincs learatva az utolsó szálig, addig nincs hordás, nincs cséplés. A kombájn rengeteg ember munkáját helyettesítette. Fejben számolgatta, átlagos napi teljesítményt kalkulálva, hogy mikorra végeznek, mennyi szekeret kapott az állami gazdaságtól, azt mind a hordáshoz osztotta, s mire az aratás befejeződött, már a szérún sorakoztak az asztagok és zúgtak a cséplőgépek. Az utóbbi munkára az állattenyésztésből is toborzott embereket, Váradiék az első szóra jöttek. A Fillér elképzeléseibe senki nem szólt bele. Aránylag gyorsan, a gazdaság kerületei közül elsőnek fejezték be az aratást, s akkor egy merész elhatározással a kombájnt is a szérúre irányította, és csépeeltette vele a búzakévéket.

Javában zúgtak a gépek, s váratlan ellenőrzésként Szabó őrmester a gazdaság központi agronómusát, Tyúkoltó Pistát hozta a szérúre, aki gyorstalpaló tanfolyamon bizonyította, hogy nemcsak az öntudathoz, a politikai munkához ért, hanem mint a sokoldalú szocialista ember, a nagyüzemi termeléshez is. Az ott tanultakat azonnal hasznosította itthon, a jó sztahanovista módszereket. Minderről halvány fogalma se lehetett Váradinak, aki éppen a cséplőgépet etette. Nagy teste ott tornyosult a cséplődob etetőjénél, szaporán járt a keze, a feladogatott kévéket széthúzta, hogy egyenletesen érje a terhelés a gépet. Ám a szovjet sztahanovista módszer szerint sokkal gyorsabb a cséplés, ha két személy eteti a gépet, egymás mellett állnak az etetőnél, egyszer az egyikőjük, másiksor a másikőjük engedi le a kévét rajta. Ezen ugyan elvitatkoztak volna, ha a körülmények engedik, de így csattanósan elhangzott a parancs:

- Másszon valaki Várai mellé!

A felesége vállalkozott erre a sztahanovista módszerre, s attól kezdve ketten etették a gépet. Fillérnek úgy tűnt, inkább időt veszítenek, mert felesleges, hogy párhuzamos mozdulatokat tegyenek mindketten, de a kovácssegéd hírét se hallotta a gyorstalpaló tanfolyamoknak és az élenjáró szovjet módszereknek. Ahogy tehát a hívatlan látogatók eltávoztak, Fillér intett Váradinak: etesse csak egyedül a gépet! A gazdag paraszt elemében volt, visszaintett, és lekiáltotta: - Én a kéveetetéssel védem a békét!

Amikor meghozták az ebédet, Józsa úr kedvenc lovait megsimogatta, és hunyorgó szemével Fillért kereste. Hozzálépett, és rejtélyesen azt suttogta.

- Nagy újság van, nagyon nagy!

- Hol?

- Mindenütt.

- Sejttem, mire gondol.

Az öreg tagadólag rázta a fejét, és tovább mosolygott.

- Nem hiszem.
 - Titok?
 - Fene bele, azt se tudom.
 - Nyögje már ki, csak nem fél, hogy visszamondom?
 - Magától nem.
 - Akkor meg?
 - Nem értem a dolgot, délelőtt érkezett egy bizottságféle és Szabó őrmesterrel tárgyalt az irodán. Engem szalajtottak a maga lakására, azaz hogy a miénkre, hogy azonnal vezessem elő a tüdőbajos lakótársamat. Úgy cselekedtem. Kisvártatva a lakótársam kijött az irodából és sírt. Néhány perc múlva az egész pereputtyával nekivágott a dülőútnak, amelyik a bakterházhoz vezet. Azóta se hírük, se hamvuk. Én meg csak énekelek: Jaj, de boldog vagyok, hogy holnap meghalok!
 - Az őrházhoz?
 - Ahhoz.
 - Józsa úr, nem káprázott a szeme?
 - Fene bele, attól félek én is. A lakás viszont üres, az isten áldja meg, tessék már elfoglalni, mert csak szégyenkezem Terike előtt.
 - Elárulta már valakinek?
 - Nem mertem.
 - Helyes - töprengett Fillér, majd a homlokához kapott. - A bizottság eltávozott?
 - Ez az, hogy nem - azzal az öreg patikus visszafordult a lovakhoz, dudorászott jókedvében, majd azt skandálta: - Fene bele patikus, jó gyógyszer a ricinus!
- Ibi szétmérte az ebédet, a szekér visszadöcögött a tábor központjába.
- Fillér gondolt egy merészet, a motort a dülőútnak eresztette. Legyőzhetetlen kíváncsiság vett erőt rajta, lássa az egész határt, milyen termést ígér a nyár, és a hirtelen támadt sejtelmes öröm, hogy talán egyszer ők is sorra kerülnek, s kiderül az ő ártatlansága, szinte szétfeszítette, és félt az emberek között maradni. Jólesett arcának a friss levegő, az óvatosság sem érdekelt, de a lovas rendőrök sem járták már a pusztát. Azt mindjárt észrevette, hogy nincsen már a gyapot sehol, rizst is kis területen termesztenek, kukorica, cukorrépa, napraforgó, kalászos, borsó uralja a vidéket.
- Messzire eltávolodott, egy másik kerületbe ért, megsokasodtak a búzatáblák, ott még nem fejeződött be az aratás. Az egyik tanyában viszont cséplőgép dolgozott, őszi árpát csépel. Ösztönösen odakormányozta a motorját, azt remélte, hogy kitelepítetteket talál. Rendőrt sehol se látott, s a mázsára éppen édestestvére eresztette a teli zsákot.
- Gábor! - állította le a motort, s a karjaiba szaladt. - Hogy kerülsz te ide?
 - Ezt én is kérdezhetném tőled.
 - Nem Pesten dolgozol?
 - Az ábra úgy fest, hogy az öreggel - mutatott a cséplőgépről lefelé mászó Major Istvánra -, szabadságot kaptunk a nyári munkák megsegítésére. Ez a banda meg befogadott.

Bandi jobban szétnézett és falubeli ismerős arcokat fedezett fel. Hevesebben dobogott a szíve. Néhányan barátságosan integettek.

- Fiam - borult nyakába az apósa -, csak hogy ezt is megértük. Rézi hogy van? - nyelte a könnyeit.

- Jól. És Bandika? És anyósom?

- Velük minden rendben és veletek?

- Brigádvezető lettem a gazdaságban. Zsókaék?

- Ők is jól vannak. A tábor? - harapta el a kérdését Fillér Gábor.

- Szuperál, de valami lóg a levegőben. Ma engedték el a tüdőbajos gyári munkást. Emlékszel rá, testvér?

- Emlékszem. A Nagy Imre programja megkavarta a melaszt.

- Amiről írtál?

- Miniszterelnök lett, új szelek fújnak, meg változások.

- Odaátrol is? - bökött fejével Keletre Bandi.

- Azt nem érezzük.

Naponta engedték el az embereket. Különösebb módszer, válogatás nem volt, csupán annyi, hogy akik fontosabb és állandó munkákra jártak, ők később kerültek sorra. Behivatták a szerencséseket a bizottság elé, közölték velük, hogy abba a városba, faluba, ahonnan kitelepítették őket, még nem költözhetnek vissza, kezükbe nyomtak egy igazolópapírt és már kutyagolhattak is huci-mucijukkal az őrházhoz. Ha Fortuna kegyeibe fogadta őket, az első szerelvény megállt és estére már boldogabb tájakon robogtak. Megdöbbentő látványként ültek a síneken, a koszlott őrház falához dülve, a zöld kerek kútnál, és egykedvűen várakoztak.

Az égimeszelő férfi és a szétfolyó testű, gurulós asszony is hallgatagon, kezüket ölükbe ejtve ültek a semmi fölött. Cigányképű fiuk a kút vizével pocskolta a többi gyereket, a szőke hajú kislányt is. Szomorú kis batyukat szorongattak mások, divatjamúlt, kopott, szakadt bőrdöngőket, ölükbe húzták, ráhajtották a fejüket, és csak ültek ott szótlanul, fénytelen szemekkel. Úgy megtanyáztak a síneken, mint ősszel a melegebb vidékekre költöző fecskék a villanydróton. Az erő hiányzott belőlük, hogy higgyék, sikeres lesz ez az út, az a jövő. Ki erre, ki arra készülődött, de még csak erről sem beszéltek, féltek kiejteni a szavakat, nehogy valahol meghallják, és bűnükül róják fel, s valaki elirigyelje tőlük azt a halvány reményt. Jól tudták valamennyien, az ember legfőbb és legszebb tulajdonsága, hogy hallgatni tud. A beszéd a legnagyobb áruló.

A polgármester és felesége is utazott. Kicsit távolabb a többiektől, félrehúzódva, önmagukba rogyva vártak a vicinálisra. Az asszony tartotta magát, megint a mélyzöld színű selyem estélyit vette fel, talán tüntetően megalázó helyzetük ellen, és gőgösen nem vett tudomást a környezetéről. Előkelően hallgatott, összeszorította a száját és csak a zsebkendőjét gyűrögette. A polgármestert elolvastották a pusztai napok, úgy ült ott a sínen, mint aki már tudja, az életből talán néhány jó, csendes hónapja van hátra, az a hajdani világ elúszott a ködben, egy álom, egy illúzió, s ami van, az a vízhold porostrojka, amitől ő búcsúzik legelőbb, talán még lelkiismeret-furdalása is lehet, mert ott hagyta a bugyuta veteránt, a színes üstökű kis zsidót, akiket még megszeret a végén, most meg elutazik a semmibe. Elfelejtí majd ezt a táborot, igyekszik kitörölni az emlékezetéből is, de ki tudja, mi jöhet még, micsoda esztelen idő?

Az öreg bakter fel-feltűnt az ajtóban, elballagott a váltóhoz, vagy kihozott egy horpadt alumínium kannát, és a fedőjéből végigkínálta az utazókat. Ők meg csak ültek ott félnapokat, féléjszakákat. Szerencsére a kemény kunsági tájakon nem jártak sűrű esők, elviselhetőek voltak az éjszakák is, a várakozók reménye odalapult hát a földhöz, a kavicsal szórt talpfák közé. Lassú és lomha szerelvények közlekedtek a mellékszárnyon, napjában kétszer is jött személy, el-vissza, déltájban meg a hosszú tehervonat. A mozdonyvezetők már tudták a dolgukat, kitartóan sípolt a mozdony, amikor az őrház közelébe ért, és messzehangzó szuszogással, gőzfelhőket bocsájtva maga körül, megállt. Akkorra szétröppentek a várakozók a sín pár két oldalán. Megrohanták a lépcsőket, a peronokat, ülőhelyeket kerestek, de veszekedés nem volt.

Az öreg bakter sem látott még ilyet. Ennyi ember és ennyire nincs öröm bennük. Ülnek megfáradt szemekkel, még csak nem is beszélnek. És hogy ülnek ott, te jó isten! Mintha semmi közük se lenne egymáshoz, mintha csak ülnének ott, nem pedig a szabadító vonatra várakoznának. Hiszen az biztosan jön, késik ugyan, de biztosan megérkezik. Még egy kis idő, aztán itt van. Olyan se lehet, hogy meg ne álljon, hiszen tudják már a vasutasok, hogy mi folyik itt, s miért álldogálnak itt a szerencsétlenek. Mi történhetett ezekkel, hogy még a poros szilvafák aljáról sem szedik fel a hullott gyümölcsöt, egy-két gyerek kap csak oda néha. Szeretett volna velük valamit csinálni, de nemigen jutott eszébe semmi. Ezért hát megigazította fakó és lötyögős egyensapkját, s visszalépkedett nehéz bakancsában az őrházhoz. Előbb behúzta maga után az ajtót, aztán kitárta, hiszen a valamikori szabályzat előírta: idegenek nem tartózkodhatnak a hivatalos helyiségekben, márpedig ez mégiscsak az, bár a berendezés hagy némi kivetnivalót maga után, egy alacsony dikó, vastag és ezeréves subával letakarva, azon alkalmankint aludt az öreg, egy ósdi íróasztal, székkal, egy fekete, kurbli telefon, továbbá egy időtlen vaskályha, előtte szenesvödör és szeneslapát. A szolgálat abból állt, ha elhagyta a bakterházat a derék vicinális, felkurblizta a következő állomást a mélyhangú vasúti őr, olykor-olykor elballagott a váltóhoz, megnézegette, tett-e kárt benne az idő, s ami aztán a leglátványosabb és legszórakoztatóbb feladata volt, amikor szédítő iramban elhúzott egy-egy vonat, megállt egyenes derékkal, feszes fejtartással előtte és még hosszasan szalutált is a mozdonyvezetőnek. Más jellegzetesség aztán nehezen lett volna elképzelhető, csupán egy valami ragadta meg a figyelmet, a vastagorrú öreg bakter akkora szemölcsöt hordott orrnyerén, amibe könnyen belefáradt.

Most is kiállt az őrház elé, ahogy a jegynélküli utazók kászálódtak fölfelé, barátságosan hunyorított a cigányképű fiúra.

- Mi van, bikfic?

- Majd írok, de ne válaszoljon! - nevetett az szemtelenül és felugrott a mozgó kocsira.

Olyan bántó volt a csönd a kupéban, hogy az ablakhoz tapadt cigányképű fiú rigmusa robbantásként hatott. - Kevés a motyó, sok itt az ácsi, hová lett a cukros bácsi?

- Ne jópofáskodjál, inkább adj hálát az istennek, hogy megsegít bennünket - intette le a szétfolyó testű és kifakult fejkendőjébe temetkező anyja. - Talán megpróbálja jóvátenni, amit vétett ellenünk.

- Az isten olyan kurva, akit megbaszni se érdemes - mondta érdesen az égimeszelő férfi és ezzel jó időre vége szakadt a társalgásnak.

Az asszony hangtalanul bár, de sírni kezdett. Vastag könnyei elmaszatolódtak az arcán. A fia kimeredt szemmel bámult rá és mukkanni se mert. Apja lefojtott indulataival viaskodott, félelmetesen nagy ádámcsutkája le-fel ugrált és várható volt, hogy kiszolgáltatottsága és

tehetetlensége olyan erővel robban ki belőle, amely ha érzelem helyett robbanóanyag lenne, könnyen miszlikbe aprítaná a koszos, lepusztult vasúti kocsit.

- Egy ganajtúró bogár különb a te istenednél, mert az legalább megmutatja magát, eltaposható vagy imádkozható. Azt még szeretni is tudnám. A te istened smafu, se embernek, se szarnak nem lenne jó, nemhogy a cigányőrmester bakancsszögének. S még dicsőítsem is? Mi vagyunk az igazi istenek, mert ezt a mocskos életet elviseljük. Próbálná csak meg az aranyoska! A szellentésemnek se válna be!

Az asszony nem mert megszólalni. Tudta már, bármit is mondana, csak tovább hergelné a férjét vele, aki ugyan vad dühkitörését előbb-utóbb megbánja, de ilyenkor korlátozhatatlan, elvakultságában még önmagára is kezét emelhet. Lesütötte hát a szemét és szótlanul imádkozott.

A polgármester és a neje úgy ült a sarokban, mint egy nagy rakás szerencsétlenség. Hol volt már a hajdani büszkeség, a kihívó és kirívó tartás? Megviselt életük maradványát utaztatták a vonaton. A magas férfi ugyanazon, egyetlen ruházatában; elszürkült atlétatrikó, fekete klottgatya, s fején a négy csomóra kötött zsebkendő, a fiatalságát és szépségét hullató színésznő pedig egyetlen, valamirevaló mélyzöld ruhájában, melyet az Ady versek szavalására bányászott elő a lomokból. Mereven ültek és maguk elé bámultak.

Az elfáradt és betegesen soványra fogyatkozott férfi a feleségére nézett, akinek a szeme se rebbent. Aprókat döccent a vonat és úgy tűnt, mintha haladna is. Nyári arcát mutatta a mező, az elhanyagolt, elgazosodott senkiföldjeit, a lepusztult ország szégyenfoltjait. Mintha élet se lett volna bennük, s nem utaznának igazán, csupán csak azt várnák, hogy teljék rajtuk az idő, ami ólomlábakon járt és olyan szürkén, hogy maga volt a fájdalom.

Fékezett a szerelvény. Kopott, kis semmi állomás ütött félelmet a szabadulók arcára, riadtan hallgattak, és féltek, felugatnak-e a farkaskutyák, s mikor hangzik el az első parancsszó? Hinni se akarták a csodát, hogy nem történt semmi, a vonat újból araszolni kezdett.

- Álmomban sem szeretném, ha előjönne ez a pusztaság - húzta el a száját a színésznő, és dehogy gondolt arra, hogy élete végéig, ha valahányszor baj, bosszúság éri, előtte menetrendszerűen a pusztával álmodik. A meghülyült patikust látja majd maga előtt és tisztán hallja bugyuta szövegét: - Jaj, de boldog vagyok, hogy holnap meghalok! - Aztán a bajuszból és falloszból álló őrmestert látja, ahogy állandóan tehetségét markolássza.

- Ugye mindent elfelejtünk? Képes az ember erre?

- Lehet, hogy képes, lehet hogy nem. Én azt tartottam nagy dolognak, s arra voltam büszke igazán, amit az életben elértem - vette le elkoszolódott, színehagyott zsebkendőjét a fejéről és az arcát törölgette vele -, és mekkorát tévedtem, mert az igazi az, amit itt elviseltünk. Nagy játék ez, kedvesem, s az ember hol fent van, hol meg alul, aztán megint változik vele a világ és helyet cserélhet a másik szereplővel. Csak ki kell várni. Várni türelemmel egy életen át.

- Nem is bánám, ha ezeket a szemeteket egyszer elsöpörnék innen, de attól félek, hogy én azt már nem érem meg.

- Itt minden megtörténhet, még az is. Meg annak az ellenkezője, meg az ellenkező ellenkezője is. Ám ezt a nációt sohasem lehet megmenteni, először önmagától kellene megszabadítani. Olyan, mint a felvágós leányzó, az utcán feszeleg, otthon meg a földön hál. Beleragadt önmagába és csak pusztítani, pusztulni tud. Az életerejét miskárolták ki - mondta beletörődően a behemót férfi és mintha sejtette volna, hogy ennek a pusztai kalandnak irtóztató ára lesz, halálos fáradtsággal behunyta a szemét. Annyi ereje se maradt, hogy a szebb napokra gondoljon, a sok csillogásra-villogásra, fogadásokra és vadászatokra, impozáns munkahelyére

a város tornya alatt. A vonat kattogása mégsem ringatta el, talán, mert félt, ha elalszik, nem ébred fel többé. Aléltságában azért még jól hallotta felesége metsző hangját.

- A halott kommunista a jó kommunista.

- Az a legjobb - mosolygott kesernyésen a polgármester -, de maga ezt honnan veszi, kedvesem? Netán politikai babérokra tör? - s egészen váratlanul megsimogatta a felesége kezét. - Akkor ne feledje, hogy ez az ország azért olyan szegény és sötét, mert a törökök ellopták a Holdat, az oroszok a csillagokat, a kommunisták meg naplopók.

- Ne nevettesen, kérem, én ahhoz fáradt vagyok! - s hozzásimult a férjéhez.

- Dehogy nevetséges ez, kedvesem! Sajnos, a világ trágyadombján élünk.

S eldöckölődött velük a vonat hátralévő életükig.

Bibliás Majorné az üres kovácsműhelyben matatott. A hordóban most egy zsák fehér lisztet tárolt, az újtermésből szerezte-öröltette Major István.

- Nagy eset - mondta magának az öregasszony, miközben előhozott egy szakajtót, s azt ügyesen telemerte lisztel egy aprócska edény segítségével. - Micsoda nagy eset. - A konyhába kocogott, ahol már előkészítette a kenyérsütés kellékeit. Kötényt kötött maga elé, a karján könyékig felgyűrte ruháját, fejkendőjét is megigazította. A kovászt a sütőteknőbe kaparta, a lisztre langyos vizet töltött és komótosan, de minden mozdulatot kiszámítva kezdte dagasztani a tésztát. Sokáig dolgozott, már verejtékezett az arca, s mintha valakihez is beszélne, ilyeneket mondott: - Jaj, édes, egyetlen lányom! - s ezzel a szeme azonnal elhomályosult. - Hát így állunk, így bizony! Fehérkezű Zsóka is csupa kóró lett, éngem meg még mindig nem látogatott meg az Isten, hogy odarendeljen magához.

Megnézte, hogy mennyire nyúlik a tészta, félmarékkal beleragadt a megdolgozott anyagba és magasra felhúzta, biztos akart lenni a dolgában, hogy finom kenyeret süthessen! Aztán egy kopott késsel lekaparta kezéről a tésztát, az se menjen veszendőbe, bedolgozta a kenyérnekvalóba, s megtörölte ruhával a kezét és elkészítette a szakajtókat, fehér ruhával bélelte azokat, majd a tésztát kiszakította, letakarta és hagyta, hogy megkeljen. Akkor levette kötényét, leporolta a lisztet magáról, s a kétmaréknyi kovásznak valót kézzel tépkedte, mint a csipetke tésztát, majd a tepsiben elterítette, hogy száradjon a napon.

Aztán a fészerbe ment. Nehezeket sóhajtott, hiszen nem is olyan régen itt még hintók, parasztszekerek sorakoztak kovácsolásra várva, most meg az ő szorgalmából, gürcöléséből összelopkodott, összehordott kukoricatövek, a kiserdőben szedett ágacskák, gallyacskák, miket bizony a hátán hordott haza az öregasszony. Tudta ő jól, hogy szalmával, csutkaizékkal kellene befűtenie a kemencét, hogyne tudta volna, hajdanában mindig így is csinálta, de ugyan hol lett volna mostanság akár egy szál szalma is, meg kukorica. Ezért, amikor már kiengedtek a fagyok, büszkeségét sutba vágta és nyakába vette a határt, s gyűjtögetni kezdte a használható értékeket: vihar tördelte ágakat, földes kukoricatöveket, később meg a tüzelőnek kiváló tehénlepényeket. Nyomorúságában még humorizált is, mert valahányszor indulni akart, s hátára kötötte szütyőjét, kesernyésen elmosolyodott, és arra gondolt, hogy valamikor az ő szülőföldjén azt mondták ilyenkor: - megyek egy kis csádét szedni!

Bibliás Major Istvánné így güzülte haza a fél határt.

A fészerből szalmahordó-kosárban hozta a kemencéhez a földes csutkatöveket, ágakat, gallyakat és befűtött istenesen. Mielőtt a sütőlapáton betolta volna két kenyerét a kemencébe, a szivanóval hátrtolta a paraszt, vizesruhát csavart a piszkafára és ezzel a kemence alját megtörölte, hogy tiszta legyen, parázsdarabkák, földmorzsa ne süljenek bele a tészta aljába.

Csak ezután hagyta magára a kenyérnekvalót. Órák múlva, amikor kihúzta a sült, gömbölyű kenyereket, látta, hogy hóka színűek, s nem is fűjódta olyan magasra, mint ő remélte.

„Lehet, hogy ragacsos lesz - gondolta kesernyésen -, de az isten se tudna ilyen körülmények között különbet sütni. Korgó gyomorba jó ez, égbeszakadt nagy boldogság.”

Két szép kenyerét vizes tenyérrel megsimította és felcipelte az üresre csupaszított szobába. Tétovázott, s pihent is kicsikét, majd a kamrába, a stelázsira rakta, miközben keresztet rajzolt rájuk és ezt dünnyögte: - Isten áldása legyen rajtatok!

Kiment a gangra. Ott már az erős napverésben megszáradt a kovász, tenyerével fehér zacskóba söpörte és felakasztotta a padlásfeljáró grádicsába vert rozsdás szögére. S mint aki jól végezte dolgát, összekulcsolt kézzel megköszönte istenének, hogy ezt is megérhette. Gúnyosan gondolt Tyúkoltó Pistára, aki a legtöbbször zaklatta, házkutatásokkal, foglalásokkal, végrehajtásokkal, de most mennyire túljárt az eszén, a semmiből teremtett örömet az övéinek. Annyira haragudott a szalajtós párttitkára, hogy falu hallatára így jellemezte: - Ha az vizet mondd, ott sivatag van!

Azt a hóka színű kenyeret vitte ki másnap a pusztára Major István, egy kevéske megsárgult avas szalonnával. Amikor Fillér Bandi motorjával hozzájuk érkezett, apósa teketóriázás nélkül kezébe nyomta az elrongyolódott háncsszatyrot.

- Anyád küldi a vacsorát.

- Maguknak még jegyre adják a kenyeret?

- Kaptunk pótjegyet, elleszünk már valahogy - s a kovácsmester arca felderült -, különben is a dinamikus fejlődés töretlenül halad előre. Igaz, Gábor? - kacsintott idősebb vejére.

- Hát, a fejlődés az tagadhatatlan - krákogott az a sok portól.

- Mégsem fogadhatom el.

- Észnél légy már! Nem kerülhetek így az öregasszony elébe. Az is megeshet, utolsó vacsorátok ez a pusztán, és szabadultok - kínjában tördelni kezdte az ujjait, hogy csak úgy ropogtak.

Bandi megérezte a frissensült kenyér illatát. Teleszívta vele a tüdejét.

- Áldozatos ember maga is - mondta.

- A nagy kutyafüty, fiam. Én csak a család hasznát nézem.

- Az ám a helyzet - szólt a korábbi táborparancsnok -, nehogy már elkezdj itt bölcsességeket gyártani.

- Bennem csak kérdések maradtak, testvér, de azok jobban égetnek a parázsnál. Mondjad hát, tud-e majd élni az ember, lehet-e élni hit nélkül? Amit csináltam, az egy csúnya nagy kaland volt, de amit velem csináltak, abba aztán könnyen belehalni. Mégis az a legszomorúbb, hogy nem maradt bennem szikrányi illúzió sem. Hogy élhetünk ezek után?

- Kiben maradt volna? - a volt törzsőrmester hátra-hátra nézett, hogy figyeli-e, hallgatja-e őket valaki.

- A félelem ölt meg bennünket.

- A borzas fejű kis öreg munkája? A habzósájú Manóé?

- Nem, fiam. A félelem, azt építették belénk. Macskajancsik jönnek-mennek, őket pillanatok alatt elfelejtjük, de a félelmet soha! Vele együtt kell élnünk.

A karikalábú brigádvezető motorozott a cséplőcsapathoz. Látszott az arcán, hogy elégedett a teljesítménnyel.

- Bandika, hogy van? - váltott témát a leváltott titkár.

- Jól.

- Na, lócafingó, flaszkoptató urak, mire nézitek a napot? - kedélyeskedett a jövevény.

- A világvégét várjuk - intett Bandi és elviharzott, nehogy szó érje a ház elejét.

Este pedig a Babaligetben megrakták a tábortüzet. Rézi kihozta a pokrócukat, leterítette a fűre, arra a fehérre mosott, tiszta lepedőt, a közepére bibliás anyja sütését, az új kenyeret, valamint a megsárgult avas szalonnát és egy kést. Odahúzódott az ura mellé, a tűzhöz, s hallgatta a gallyak pattogását. Mindketten mélyen hallgattak, s gondolatban már a nagyszemű, barna fiuknál jártak, a gangos Major házban, az elhagyott faluban. Szó nélkül is tudták egymásról, hogy mire gondolnak. A szemük felragyogott, az arcuk is mintha fiatalosabb lett volna. Ahogy mélyülni kezdett az este, valami ünnepélyesség lengte körül őket, pusztai varázs, mintha égbekiáltó, hetedhéthatárra szóló ceremóniáról lenne szó.

Kevesen maradtak már a táborban, közülük a régi ismerősök lassanként összegyűltek a tűz körül. Váradiék, Feketéék, a két Sajtos, Nemes, a rozoga patikus, a veterán, még Mojzes Árminka, a bolygózsido is előkészülődött a sötétből. Az Ibike kislánya gagyarászott a pólyában, az anyja meg fél kézzel minduntalan lesöpörte ruháját, mintha piszkos lenne. Akkor Fillér Bandi felállt, a késsel keresztet rajzolt az újkenyér aljára, megszegte és mindenkinek nyújtott egy szeletet. Parányi szalonnát is hozzá. Áhítatosan ették, még Röfi is megcsendesedett, megérezte, hogy rendkívüli esemény történik, nagyapja vállához simult és sokáig majszolta a kenyérkét.

- Olyan ez, mint az Úrvacsora - törte meg Nemes a csendet. - Utolsó vacsora a Gecsemánékertben.

- És ki volt, főleg ki lesz a Júdás? - kérdezte Mojzes úr.

- Igazából itt senki se az, meg mindenki azzá válhat, mert azt csinálnak vele, amit akarnak - mondta Fillér.

- A kis mindentudó - kuncogott Nemes, az önkéntes papnövendék. - Engem ugyan meg nem törték.

- Elbújtál az álarc mögé.

- Jókat csatáztam az Istennel, elszórakozgattunk, de egyikünk se vette komolyan a másikat - eresztette meg fantáziáját az önkéntes lelkipásztor, de a hirtelensége gyorsan alább hagyott és más hangszíjjal folytatta. - Nem vett ő igazán számításba engem, pedig én azt hittem, hogy néha-néha vele akaszkodtam össze, holott csak önmagammat morzsoltam fel. Az Isten meg én? Szép kis illúzió, de nem illünk össze. Pondró maradtam a trágyadombon, tehetetlen és jajgató senki, micsoda katasztrófát okozna az Istennek, ha egyáltalán komolyan venné a létezésem.

- Pedig ő velünk van, csak értsük meg az üzenetét - fejtegette a színesüstökű, öreg zsidó. Aztán annyira összekucorodott, mintha már ott se lenne, nem is járt volna arra. Bámulta az elhamvadó tüzet és közben úgy érezte, mégis megszerette ezeket az embereket, s ha majd valóban megszabadul innen, talán hiányozni is fognak neki. Miért is ne tudna azonosulni velük? Egyaránt Isten teremtményei, akárhogy is elfajultak, vagy túrték az életüket, ezért hát még a legostobább gojoknak is megbocsát.

- Nekem az a jó, ami van - gondolta -, az én sorsom már régen kiméretett. Nincs mitől félnem, még a haláltól sem, vétettem annyit, hogy megváltásként fogadhassam. Csakhogy mi lesz a hitetlenekkel? Ha lenne istenük, ha imádkozni tudnának, talán még boldogok is lehetnének, hiszen akik türelmesek és az ellenségüknek is megbocsájtanak, azok üdvözülnek. Bolondok ugyan, de boldogok.

- Én nem vettem észre, hogy fogta volna a kezemet, amikor éppen megkaptam. Egyből elvesztettem az eszméletemet, amikor az egyik bika csizmájával a nyakamra lépett, élet-halál között lebegtem, de csak agyonverték, hogy bepisiltem, bekakáltam, és félelmemben aztán végig pojjáskodtam az éveket - zsörtölődött Fekete Attila.

- Ugyanazokkal a módszerekkel dolgoznak, testvér, mint mi. Miért sikerülne akkor nekik az, amivel csődbe jutottunk? Mert jobban szeretik a zsidókat, a színesbarkájú gnómokat? Idegyűlt már Jehova népe, többen vannak, mint a cigányok.

- Tintafigyaszto, nadrágszagga népség ez, nekem nincs az utamban. Pedig még a lelkemet is eladom az ördögnek, csak jussak már valamire, a teremburáját.

- Eszementek vagytok - legyintett a veterán és megsimogatta a mellére aggatott medáliákat.

- Röhög a vakbelem, mert összekeveritek a szezon a fazonnal - tápázkodott fel Flórián, és szúrósan Ibikére tekintett, lefekteti-e már a kicsikét? Ám a leányanya nem mozdult. Erre fel a kereskedősege a lakásukba távozott.

Az öregek szótlanul gubbasztottak. Nagyon fáradtak voltak már, a mozdulataikban régen belefészkelődött a végleges csüggedés, csak a megszokás vitte őket a mindennapi robotokba, dehogy a remény. Kinek és minek mondták volna el a legfontosabb kérdést: megéri-e még a reggelt, a holnapot? A szaguk is öreg volt már, mint az áporodott ruháé, Várad Misike kutyaszagát könnyűszerrel elnyomta. A veterán megbillent ültében, könnyű kis szélütést érzett, megcsörrentek szomorú és elkoszolódott relikviái.

- Kéremalással, hogy ez nem jutott eddig eszembe - csapott a homlokára Nemes -, lehetséges, hogy az orosz tanácsadók az érmekbe építették a lehallgató készülékeket? Tőlük igazán kitelik.

- Eszed tokja! Nincs abban szar se!

Bandi feleségére emelte a tekintetét, Rézi idegesen megrebbent és síróssá vált hangon megkérdezte.

- Az ősz hajamat nézed?

- Ugyan már, hiszen nem is látni.

- Annaira megőszültem, hogy a saját anyám lehetnék - s már érződött, hogy hamar sírásba csuklik a hangja. Gyakorta előfordult, egyik pillanatról a másikra hangulatot váltott, összeszűkült a szeme, hidegséget sugárzott, és úgy érezte, leköpködné az egész világot, azt se bánná, ha másnapra felfordulna. Olyankor torkig volt a táborosdival, az ügyefogyott, jóindulatú férjével, legszívesebben a csatornába veszejtette volna magát, de már ahhoz sem volt ereje.

- A nagy túróst, hékás! - mondta Bandi és a körmeit belevájta a tenyerébe. - Jól nézel ki. Vagy valami baj van a kréta körül?

- Csak a kréta - erőltetett mosolyt az arcára Terike -, de az igazán.

- Még egy kicsit tarts ki, Bandika haza vár.

- Vörös már a két szemem miatta, többet nem tehetek.

Józsa úr, az önkéntes dalköltő, akiről szinte elfelejtkeztek, váratlanul felrikkantott.

„Kisírtam már a szememet, és elültem a seggemet.
Vacsorára paszulyt eszek, és a végén orosz leszek.”

- Belőle se fogy ki a hülyeség - ásított Váradiné.

- Holnap eső lesz - morogta a csupaszakáll gazda -, szomjasak már a földek.

- Honnan tudja? Megüzente talán a teremtő?

- Meg a. Lent repültek a fecskék, a legyek meg elszemtelenedtek.

- Ebből?

- Ühüm. Meg csurgóra áll a Hold.

A szép, nyári éjszaka úgy örködött felettük, mintha nem is a Jézus Szíve tábor lakói lettek volna. Flóri közeledett, megcsillant a holdfényben a tangóharmonikája.

- Istenem, hogy mivé züllesztették ezt az országot? Pedig még volt ebben erő, hát jött-ment senkikre bízta, nem is tudja senki többé egy megtisztító, nemzetmegváltó céllal elindítani ezt a népet, kéremalássan!

- Miért ne tudná? - vont fel ámulva a szemöldökét Bandi, és nyújtózkodott. - Lesz, aki a helyünkre áll, ez a testvérgyilkos idő majd elmúlik.

Hallgattak egy sort.

- Ilyen biztos vagy benne?

- Igen, a kisujjamban van az egész - próbálta jobb kedvre deríteni a társaságot.

- Az a baj, hogy nem a fejében.

Ezen göcögtek. Flórián már könnyű dallamokat futtatott a harmonikáján. Fillér Bandi komótosan levette bal lábáról a bakancsát, a talpát felfelé fordította, a térdére helyezte, és csavargatni kezdte a sarkát.

- Szegényvilág mindig lesz, amíg ilyen lassan forog a Föld - motyorászta Mojzes úr alig hallhatóan.

- Ezt szeretem, Ármin, ezt az áskálódós természetedet - kiáltotta Nemes és közelebb intette magához Flóriánt. - Most aztán danolunk, hogy ne felejtse el bennünket a pusztá. - Kezét felemelte, felegyenesedett a tűz mellől és teli torokból énekelte:

Nem kell nekünk a más folyója,
Nem kell nekünk a mások vére se,
Csak magyar hegy és magyar róna,
Ahogy az Isten rég kimérte.
Nem kell nekünk idegen égbolt,
Egy porszeme sem a világnak,
Csak az kell, ami a miénk volt,
Igazságot, igazságot, igazságot Magyarországnak!
Igazságot, igazságot, igazságot Magyarországnak!

Flórián nem ismerte ezt a nótát, bizonytalanul kísérte a szöveget. Ám akkor a nyomorék kereskedő a tűz közelébe csúszott, elvette a fia kezéből a zeneszerszámot, kevéskét matatott a billentyűkön és felhangzott újra az Igazságot Magyarországnak...

Közben Fillér lecsavarta a bakancsa sarkát, s annak mélyedéséből kiszedte piros párttagsági könyvét és a hamvadó tűzbe dobta. Senki se akarta észrevenni. Aki csak tehette, az énekelt és sírt, aki pedig nem nótázott, az is sírt.

Ilyet nem látott még a világ. Meglett emberek úgy bőgte, mint a taknyos gyerekek verés után. Megállíthatatlanul ömlött a könnyük, s megöntözték vele a szülőföldet, ez az átkozott és áldott Magyarországot.

-&-